

ÜSTAD ABDULLAH CEVADÎ ÂMULÎ

HAC

İlahî Aşkın Tecellîgâhı

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

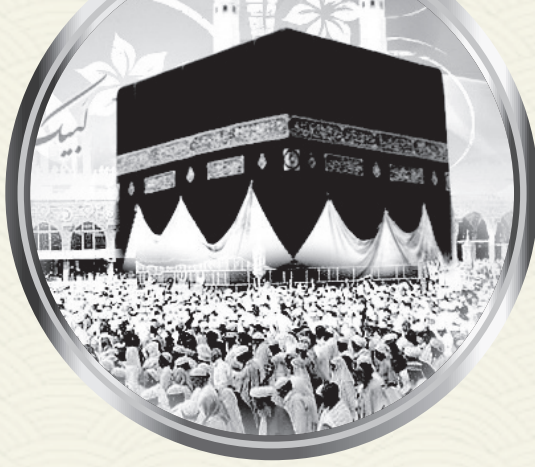

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

ÜSTAD ABDULLAH CEVADÎ ÂMULÎ

HAC

İlahî Aşkın Tecellîgâhı

Çeviri
İsmail Avcı

 el-Mustafa
yayınları

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

el-Mustafa Yayınları: 31

ISBN: 978-605-9982-12-2

T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 27932

© el-Mustafa Yayınları, 2015

Bu kitabın tüm yayın hakları,
el-Mustafa Yayınları'na aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı ya-
pılabilir, izinsiz olarak hiçbir bi-
çimde çoğaltılamaz, dağıtılamaz.

Uluslararası el-Mustafa Üniversitesi
Türkiye Temsilciliği

HAC

İlahî Aşkın Tecellîgâhı

Eserin özgün adı

صهباي حج
Sehba-yi Hac

Yayın Yönetmeni

Dr. Cafer Yusufi

Yazar

Üstad Abdullah Cevadî Âmulî

Çeviri

İsmail Avcı

Editör

Yusuf Tazegün

Son Okur

Alptekin Dursunoğlu

Sayfa Düzeni

DBY Ajans

Kapak Tasarımı

Ömer Faruk Yıldız

Birinci Baskı

İstanbul, Ağustos 2015

Baskı ve Cilt

Yılmaz Basın Yayın

Maltepe Mah. Litros yolu 2. Matbaacılar sitesi 3NB2

Topkapı / İstanbul • Tel: 0212 493 00 85

(Sertifika no: 27185)

Merkez Efendi Mah. Mevlana Cad. Aktaş Apt. No: 108

Zeytinburnu / İSTANBUL Tel: (0212) 664 46 40

elmustafa@hotmail.com.tr

<https://t.me/caferilikcom>

www.caferilik.com

İçindekiler

Başlarken.....13

BİRİNCİ KISIM

Haccın Boyutları

1. Bölüm: Evrensel ve Ölümsüz Din.....21

İslam'ın Kuşatıcılık ve Sürekliliğinin Aklı Yorumu.....24

Dinsel Yasalar/Şeriatlar Arasındaki Farklılıkların Sırrı.....29

2. Bölüm: Haccın İslam'daki Konumu 33

İslamın Kuşatıcılık ve Sürekliliğinin Mazharı 33

Kur'an Açısından Haccın Evrenselliği.....34

1. Kulluğun İlk Evrensel Odak ve Merkezi.....34

2. Kâinatın Hidayet Merkezi.....36

3. Bütün Zamanlarda Bütün İnsanlar İçin Dönüp Varılacak Bir
Toplanma Yeri 37

4. Kâbe'nin Aydınlığında Evrensel Kıyam Hareketi 37

5. Kâbe'nin Bütün Ziyaretçileri Eşittir 38

6. Haccı Cihanşümul Şöhreti.....39

3. Bölüm: Kur'an ve Sünnette Hac.....41

1. Kur'an'da Haccın Siması 41

a) Allah'la Özel Bir Sözleşme ve Ahitleşme.....41

b) Hac Tüm Boyutlarıyla Bir İlahî Şiardır.....	46
c) Ay'ın Hareketleri ve Hac Mevsiminin Belirlenmesi.....	48
d) Hacda Hakkın Apaçık Ayetlerine Tanık Olmak.....	48
e) Bazı Ayetlerin Hacla Bağlantılı Tefsiri.....	49
2. Sünnette Haccın Siması.....	50
3. Ramazan Ayı Dualarında Haccın Siması.....	59
4. Hac Günlerinin Zaman Bakımından Şerefi.....	62
5. Hac Günlerinde ve Hac Esas Alınarak Alınan Kararlar ve Yapılan Sözleşmeler	65
4. Bölüm: İtikadî Esasların Mücessem Örneği: Hac	69
Tevhidin Mücessem Örneği.....	69
Vahyin Mücessem Örneği.....	71
Kâbe'nin Mimarıyla Buluşma ve Onun Mükâşefesine Nail Olmak....	75
İbrahim'e En Yakın Kişi Kimdir?	76
'Mead'ın Mücessem Örneği.....	78
5. Bölüm: Velayet; Haccın Ruhü	83
Kâbe'nin Saygınlık ve İzzetinin Kaynağı	83
Masumların Mülkî ve Melekûtî Önderlikleri	86
Hac Âdâbının Velayetle Bağı.....	88
6. Bölüm: Haccın Siyasî Çehresi	101
Hac, Yüce İslam Hükümetinin Sembolü.....	101
İslâmî Hükümetin Hacdaki Zuhurunun Örnekleri.....	102
Tağuttan Teberrinin En Mükemmel Cilvesi.....	110
Kâbe'nin Tağutların Yönetiminden Kurtarılmasının Kaçınılmazlığı.....	115

İKİNCİ KISIM

Hac Mekânları

1. Bölüm: Mikat	121
Mikatta İhrama Girmenin Farz Oluşu.....	122
Mikatların Teşrii ve İsimlendirilmelerindeki Hikmet.....	123

2. Bölüm: Harem-i İlahî.....	131
Harem'in Güvenli Bölge Oluşu.....	132
Harem'in Tekvinî Emniyeti.....	134
Harem'in Tekvini Emniyeti İle İlgili Bir Eleştiri ve Cevabı.....	136
Harem'in Teşriî Emniyeti.....	143
Mekke'de Kanlı Cuma	145
Masumların Velayetlerinin Güvenli Sahası.....	148
Harem'e Özgü Bazı Fikhî Hükümler	150
3. Bölüm: Mekke.....	155
Bir Medine-i Fâzıla/ Faziletler Şehri Örneği.....	155
Mekke Sakinlerinin Ekonomik İhtiyaçlarının Karşılanması.....	159
Mekke'ye Dair Bazı Fikhî Hükümler.....	162
4. Bölüm: Mescid-i Haram.....	165
Mescid-i Haram'ın Özel Saygınlığı.....	165
Mescid-i Haram'da Savaş ve Savunma Ahkâmı.....	167
Mescit Yapıp İmar Etmek İsteyenlerin Sıfat Ve Şartları.....	168
Allah'ın Emin Haremi'nin Yönetimi	172
5. Bölüm: Kâbe.....	177
Kâbe'nin Merkezî Konumu.....	177
İnsanlığın Vahdet Odağı	180
Vahdetin Sermayesi: Tevhidi Fıtrat.....	182
“İlimden Sonra İhtilaf” ve Kaynakları.....	186
Vahdetin Ana Odakları.....	187
a) Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği.....	188
b) Hz. Muhammed'in Risaletinin Evrenselliği	189
c) Kâbe'nin Evrenselliği ve Ebedi Merkez Oluşu	194
6. Bölüm: Hacer-i Esved.....	299
Hacer-i Esved'in Resulullah'a Benzetilmesinin Hikmeti.....	299
Hacer-i Esved'in Cennetten İnişi.....	301
Kıyamet Gününde Hacer-i Esved'in Şahitliği.....	306

7. Bölüm: 'Huteym' ve 'Hicr-i İsmail'	309
8. Bölüm: Makam-ı İbrahim	313
Makam-ı İbrahim Nasıl Şekillenmiştir?	316
9. Bölüm: Zemzem.....	321
Zemzem Hakkında Bir Kaç Nükte.....	322
10. Bölüm: Safa ve Merve	327
11. Bölüm: Arafat	331
Arafat'la İlgili Bir Kaç Nükte.....	333
12. Bölüm: Meş'ar	335
13. Bölüm: Mina.....	337
Mina İle İlgili Bir Kaç Nükte	338

ÜÇÜNCÜ KISIM

Hac Menâsiki

1. Bölüm: İbadetlerin Sırları	343
İbadetin Yaratılış Düzeni İçerisindeki Konumu.....	343
Teşri' ve Teklif Âleminde Özgürlük ve Tekâmül.....	344
Yaratılışın Gayesi; Yaratanın Değil.....	345
Mahlûkatın Yaratılış Gayesi.....	347
İbadetin Mertebeleri	349
İbadetlerin Sırrına Erişmek.....	351
İnsan-ı Kâmilin Hakikati Bütün İbadetlerin Sırrıdır	353
2. Bölüm: Haccın Sırları ve Semereleri.....	355
Haccın Yüce Gayesi.....	355
Hac Gayb Hazineslerinden İnmiştir	359
Haccın Bâtunî ve Melekûtî Sureti.....	359
Esrara Vukufun Aydınlığında Ruhun Arınması	365

Allah'a Doğru Seyr u Sülûk Esnasında Haccın Esrarının Rolü	366
Hac Yolculuğunun Esrarı	367
Bazı Hacıların Hayvanî Sîret ve İçyüzleri	371
3. Bölüm: İhram	377
İhramın Esrarı.....	379
İhramın Hakikati.....	383
İhram Guslü.....	384
İhram Namazı.....	384
İhram Elbisesi Giyinmek.....	384
Niyet.....	385
Bir: Bazı İşlerde Kasıt ve Niyet Aranmaz	386
İki: Kasıt ve Niyetin Bazı Unvanların Tahakkukundaki Rolü	387
Üç: Ad ve Unvanın Kastedilmesi Şartına Bağlı Amellerde Kastın Devamlılığı.....	389
Dört: Niyetin Farz Oluşu ve İhramın Türünü Tayin Şartı.....	392
Beş: Kast-ı Kurbet/ Allah Rızasını Gözetmek.....	393
İbadet Ehli Arasındaki Mertebe Farkının Hikmeti	394
Niyetin Hakikati	398
Allah'a Yakınlaşma Mertebeleri.....	399
Altı: Menfaat Gözetilerek Yapılan İbadetlerin Ölçütü.....	400
Telbiye.....	407
İslam Ümmetinin Ruhbaniyeti	408
Tevhidin Telbiye İle Tecelli Bulması	409
Antik ve Modern Cahiliyetten Teberri.....	411
Telbiyenin Hikmeti.....	413
'Lebbeck' Diyenlerin Derece ve Mertebeleri.....	414
İhram Halinde Haram Olan İşler	418
4. Bölüm: Tavaf	421
Mescid-i Haram'a Girme Âdâbı.....	421
Hazır Olma (Edeb-i Huzur) Âdâbı	422
Tavaf.....	424

Cahiliye Döneminde Tavaf.....	426
Hevaperestlerin Kible ve Tavafgâhı.....	428
Hacer-i Esved'e El-Yüz Sürmek.....	429
5. Bölüm: Tavaf Namazı	431
6. Bölüm: Sa'y	435
Sa'y Yapmanın Sırları	436
7. Bölüm: Taksir.....	441
Taksirin Sözlük Anlamı.....	441
Tek Bir Amelde Bir Şeyin Hem Farz Hem de Haram Bilinmesi	442
Kemal Kazanmak Hususunda Kadın ve Erkek Eşitliği.....	444
Taksir'e Dair Bazı Ahkâm.....	446
8. Bölüm: Arafat'ta Vakfe.....	449
Vakfenin Hikmetleri	452
Dua İklimi	457
Allah'ın Kullarına Yakın Oluşu.....	460
İmam Hüseyin'in Arefe Duasından Kesitler	465
İmam Mehdi'nin Hacda Hazır Bulunması.....	469
9. Bölüm: Meş'ar-ı Haram'da Vakfe.....	471
10. Bölüm: Mina'ya Akın Etmek ve Orada Gecelemek.....	473
Hac Menasikinin Cahilî Törelere Arındırılması	475
Hac, Allah'ın Adı ve Yâdı İle Dolup Taşar	479
Gaflet Neticesinde Haccın Esrarını Göremeyecek Kadar Kör Olmak	481
Hac Vazifesini İfa Edenler Arasındaki Farklar	482
11. Bölüm: Şeytan Taşlama.....	485
Şeytan Taşlamanın Tarihçesi.....	487
12. Bölüm: Kurban	489

Takva Ehli Bir Haccının Allah'ın Dergâhına Nâil Olması.....	490
Müminler Arasındaki Derece Farkları.....	492
Kurban Kesmek ve Esrarı İle İlgili Nükteler.....	496
13. Bölüm: Saç Kesmek.....	501
Hacıların Saçlarını Mina'da Defnetmelerinin Müstehap Oluşu.....	502
14. Bölüm: Haccın Tamamlanması.....	505
Sadakatle Girip Sadakatle Çıkmak.....	505
Kabule Şayan Hac.....	507
Hz. Peygamber'in Veda Haccındaki İrşatları.....	509

DÖRDÜNCÜ Kısım Ziyaret

1. Bölüm: Hac ve Umrenin Tamama Ermesi.....	519
Ziyaretlerin En Önemlisi.....	521
Hac ve Umrenin Tamama Ermesi.....	523
Hac'dan Sonra Medine İle Müşerref Olmanın Fazileti.....	526
2. Bölüm: Ehlibeyt ile Akıl ve Gönül Bağı.....	527
3. Bölüm: Edeb-i Huzur.....	541
Hakkın Yüceltilmiş Evleri.....	545
4. Bölüm: Peygamber Efendimizin Ziyareti.....	549
Peygamber Efendimizin Manevî İkramı.....	551
İlmi ve Amelî Kemallere Nâil Olmak.....	554
Talim ve Tezkiye.....	558
Herkes Peygamber'in Feyiz Dolu Sofrasının Misafiridir.....	560
Tevhid Dersi.....	563
Kaynakça.....	567

Başlarken

Arşı, onu çepeçevre kuşatan melekler için tavaf merkezi, göklerdeki Beytül Ma'mur'u ziyaretçileri için arşın bir timsali, yeryüzünde Kâbe'yi tavaf ve ibadet ehli için her ikisinin bir örneği kılan Allah'a hamd ve sena ile. Allah'ın salâtı bütün enbiya, peygamberler ve hidayet öncüsü imamların üzerine olsun ki onlar hac ve umreyi eda edenlerin en hayırlılarıdır.

Nasıl hac ve umre¹ ibadetlerinin farzları ve haramları ya da doğruları ve yanlışları ile ilgili 'hükümlerini' konu alan özel bir ilim varsa aynı şekilde haccın 'hikmetlerini' konu edinen başka bir ilim daha vardır. Bu ilim, haccın sırlarını incelemeyi amaç edinir ve bu

¹ Hac, sözlükte 'ziyarete niyetlenmek', şer'i istilahta ise 'özel birtakım günlerde özel birtakım ibadî amelleri yerine getirmek üzere Allah'ın Evi'ni ziyaret etmek' anlamına gelir. (bkz. El Müfredat, s.218)

'Umre' ve 'itimar' kavramları 'amr' ve 'imaret' kavramları ile aynı kökten türetilmiştir. Bu kelime, kök anlamı itibarıyla 'ömür, hayat ve hayatı idame ettirmek' anlamlarına gelir. (bkz. Mu'cemu Mekayisi'l Lüga, c.4, s.140) 'Umre' hayatın idamesi ve daha bir mamur olması için yapılan amele denir. Örneğin ziyaret etmek, bir ziyaretgâhın bekâ ve imarının sebebidir. Beytullah'ı ziyaret etmek ve bu ziyarete özgü amelleri yerine getirmek, bütün bir yıl boyunca Mescid-i Haram'ın manevî canlılığının kaynağı olduğu için 'umre' adıyla anılır. Binaenaleyh, 'itimar' kavramını 'ziyaret' ve 'umre' kavramını Allah'ın Evi'ni ziyaret etmek diye tanımlayanlar, aslında yukarıdaki daha geniş anlamı tanımlamış değil, örneklendirmiş sayılırlar.

Hac ve umreyi karşılaştırırken bazıları birincisini 'hacc-ı ekber' ikincisini ise 'hacc-ı kebir', bazılarıysa bu ikincisini 'hacc-ı asgar' diye tabir ederler.

Hac ve umre, 'taabbudî' yani Allah'ın rızasını kazanma kası gözetilerek ifa edilmesi gereken ve niyet şartına bağlı ibadetlerdendir; 'tavassulî' yani bu şarta bağlı kalınmaksızın ve yapılacak işten hâsil olacak fayda gözetilerek eda olunan şer'i mükellefiyetlerden değildir. "*Haccı ve umreyi Allah için tam yapın*" (Bakara/196) ayet-i kerimesinde "Allah için" tabiri de zaten bu hususa delalet eder. Tabi ki bu taabbudî ameller aynı zamanda birçok fayda da içerir:

ibadetin enginliklerindeki nice incelikleri ve nükteleri gün yüzüne çıkararak mânâ semalarında kanatlandırır.

Yüce Rabbim bana 'Kitabu'l Hac' kitabını kaleme almayı nasip buyurdu (bu kitap değerli üstadım Ayetullah'il Uzma Seyyid Muhammed Muhakkik Damad'ın (r.a) ders notlarının bir derlemesidir.) ve Beyt-i Haram'ı ziyaret etme lütfunu ihsan eyledi. Orada, ben apaçık ilahî ayetleri temaşaya durdum, biraz olsun haccın esrarına vakıf oldum ve onun içerdiği hikmetlerden bir nebze olsun bana da ilham olundu. Dolayısıyla haccın ibadî ahkâmını, içerdiği marifet ile beyan edip 'fikh-ı asgar'a dair konuları, dinin kemal sebebi ve nimetin tamamıyet amili 'fikh-ı ekberin kerimeleriyle' bütünlüğe erdirmek pek bir münasip olurdu. Böylece hem benim kendim için bir şuur ve basiret kaynağı, hem iman kardeşlerim için bir hatırlama sebebi, hem hac yolcuları için bir azık, hem Beyt-i Haram'a yönelenler için bir binek, hem "insanlar arasında haccı ilân et; gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan yorgun develer üzerinde

---

"İnsanlar arasında haccı ilân et; gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan yorgun argın develer üzerinde sana gelsinler. Gelsinler kendilerine ait bir takım menfaatlere şahid olsunlar." (Hac/26-27)

Bu husus, bu ibadetlerin taabbudî niteliğiyle çelişmediği gibi tavassulî ibadet sayılmasını da gerektirmez.

Hac, üç kısımdır: Temettü', kıran ve ifrad. Temettü' haccı, iki ibadetin birleştirilmesi ile yapılan haccdır: Temettü' haccı ve temettü' umresi. Temettü' umresi, temettü' haccından önce eda edilir ve beş cüzü vardır: İhram, Kâbe'yi tavaf, tavaf namazı, Safa ve Merve tepeleri arasında say ve taksir (saç ya da turnakların kısaltılması.)

Temettü' haccı on üç amelden müteşekkildir. Bir: Mekke'de İhrama girmek. İki: Arafat'ta vakfe. Üç: Müzdelife'de (Maş'eru'l Haram'da) vakfe. Dört: Mina'da Akabe Cemresi'ni taşlama. Beş: Mina'da kurban kesme. Altı: Mina'da saç tıraşı ya da taksir. Yedi: Mekke'de ziyaret tavafı. Sekiz: Tavaf namazı. Dokuz: Sefa ve Merve arasında say. On: Nisa tavafı. On bir: Nisa tavafı namazı. On iki: On bir ve on ikinci gecelerde Mina'da sabahlamak. Bazı hacıların on üçüncü geceyi de Mina'da geçirmeleri gerekebilir. On üç: On bir ve on ikinci günlerde her üç Cemreyi'de taşlamak. Ancak on üçüncü geceyi de Mina'da geçirmek zorunda olanlar on üçüncü günde de her üç Cemre'yi taşlamalıdır.

Müfret umrede, temettü' umresinde saydığımız amellere ilave olarak iki amelin daha yerine getirilmesi farzdır: Nisa tavafı ve Nisa tavafı namazı. Bu iki amel, taksir ya da saçın tamamen tıraş edilmesinden sonra yerine getirilmelidir.

Söz konusu amellerin rükünleri, şartları ve ahkâmı ile ilgili daha geniş bilgi için 'hac menasikî' ile ilgili kitaplara başvurulmalıdır.

sana gelsinler”² ayetine icabet ederek ziyaret azmi taşıyanlara bir dayanak noktası, hem de hac yolculuğuna niyet edip, azığını hazırlamış olanlar için bir erzak olur ümidini taşıyorum.

Madem bütün nimetlerin yegâne sahibi Allah’tır:

“Nimet olarak size ulaşan ne varsa, Allah’tandır.”³ “Allah’ın, göklerde ve yerdeki (nice varlık ve imkânları) sizin emrinize verdiği, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi?”⁴

Öyleyse hem söz konusu ahkâmın telifi hem de şu hikmetlerin tasnifi dolayısıyla bir tek ona şükretmek gerekir. Bu ibadetin âdabını öğrenirken ve bu pınardan kana kana içerken yine bir tek onadır bütün şükürler. Şu konuların intizamı ve bu marifetin itikamı dolayısıyla övgüye mazhar bir tek odur. Şu öğretinin asil kökleri ve bu pek değerli ve metin arınma yolunun yüce amacı dolayısıyla bütün şevket ve yücelik yine ona özgüdür.

İmam Muhammed Bakır (a.s) bu tâlim ve tezkiye yolu ve söz konusu iki fıkıh, yani ‘fıkıh-ı ahkâm’ ve ‘fıkıh-ı hikem/hikmetler’ arasındaki ayrılmaz bütünlüğe şöyle işaret buyurur:

“Hakikaten de gerçek fakih, dünyaya züht; âhirete râğbet ile yaklaşan ve yüce peygamberimizin (s.a.a) sünnetiyle amel edip ona tutunandır.”⁵

Binaenaleyh, her iki fıkıhı bir arada barındırabilen bir kimse hiçbir şeyin kirletip necis kılamayacağı gerçek mümindir:

“Hiçbir şey onu necis kılamaz.”⁶

İşte böylesi bir mümin hakkında İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Eğer insanların gözleri önündeki perdeler kaldırılacak olsa da onlar Allah ile mümin bir kul arasındaki bağı görecek olsalar, o mümin

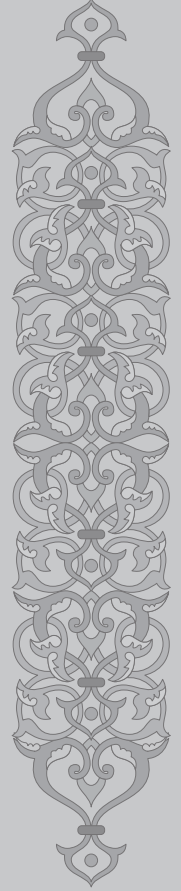
² Hac: 27

³ Nahl: 53

⁴ Lokman: 20

⁵ El Kâfi, c. 1, s. 70

⁶ El Kâfi, c. 3, s. 21; Biharul Envar, c.77, s. 127

karşısında boyunları bükülür; onun önünde eğilirler. Onların işleri mümine kolay gelir ve ona karşı daha bir itaatkâr olurlar.”⁷

Böylesi bir mümin, İmam Ali b. Rıza'nın (a.s) şu buyruğunda bahsettiği kimsedir:

“Allah tebârek ve teâla mümini kendi nurundan yaratmıştır... İşte o, yaratılmış olduğu o nurla bakıp görür.”⁸

Evet, o, yani mümin, yaratılışının mayası olan ilahî nurla bakıp görür. Böyle bir insan, Allah Resulünün şu buyruğunda sözünü ettiği *yakîn sahibidir*:

“O, Allah'ın, kalbini imanla nurlandırdığı kuludur.”⁹

Peygamber, bu *yakîn* ile ilgili ise şöyle buyurur:

“Böylesi bir *yakîn* hem servet ve zenginlik olarak hem de bir ibadet ve uğraşı olarak yeter de artar.”¹⁰

Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) bu doğrultuda şöyle buyurur:

“Ey insanlar, Allah'tan *yakîn* dileyiniz! ... Her daim kalplerde bulunanların en hayırlısı *yakîndir*.”¹¹

Sonra da insanları *yakîn* elde etmeye teşvik ederek şöyle der:

“Allah'ın size bildirdiklerine kendi gözleri ile gören bir kimse gibi *inanın!*”¹²

Bir hadiste varit olduğu üzere ise İmam Seccad (a.s) akşam namazlarından sonra uzunca bir süre oturur Allah'tan kendisine *yakîn* ihsan buyurmasını dilemiş.¹³

Bu her iki fıkha bir arada sahip olabilen biri, Allah Resulünün Yüce Allah'dan naklederek buyurduğu şu hadisteki sevgili kuldur:

⁷ El Mehasin, c. 1, s. 132; Biharul Envar, c.64, s. 73

⁸ El Mehasin, c. 1, s.131; Biharul Envar, c.64, s. 75

⁹ El Mehasin, c. 1, s.247; Biharul Envar, c.67, s. 174

¹⁰ El Mehasin, c. 1, s.247; Biharul Envar, c.67, s. 176

¹¹ Biharul Envar, c.75,s. 44

¹² El Mehasin, c. 1, s.249; Biharul Envar, c.67, s. 178

¹³ El Mehasin, c. 1, s.248; Biharul Envar, c.67, s. 176

“Kulumun bana olan sevgisini gösterdiği en sevdiğim iş, ona farz kıldığım amellerde bulunmasıdır. O her daim bana nafile amellerde bulunarak sevgisini gösterir. Nihayet ben de onu severim. Ben onu sevdiğim an onun işiten kulağı olurum, gören gözü olurum, konuşan dili olurum, işleyen eli olurum, yürüyen ayağı olurum. Beni çağırduğunda icabet ederim, benden bir dilekte bulunduğunda karşılık veririm...”¹⁴

İşte bu, ‘kurb-ı nevafile’ yani nafile amellerde bulunarak Allah’a yaklaşma çabasıdır. Daha ötesi ‘kurb-ı faraiz’ yani farz kılınan amellerle Allah’a yaklaşma çabasıdır ki Allah’ın, kendileri vasıtasıyla kullarına nazar kıldığı peygamberler yoluyla bu müjde bizlere iletilmiştir. Evet, “Allah onlar vasıtasıyla kullarına nazar eyler...”¹⁵

Aşağıdaki mısraların sahibi olan şair, ah çekemeyecek olsa gözyaşlarının girdabında boğulacak; gözyaşları olmasa her bir âhın aleviyle yanıp tutuşacak biriydi. İşte o, bu söz konusu ‘kurb-ı navafil’e şu tabirlerle değinir:

Benim birliğe eriştiğim noktada sübutuna inandığım
Nakil bakımından da pek zayıf olmayan bir hadis varittir
Hak sevgisinin, nafile ve farızlarla O’na yaklaştıktan sonra
Nasıl hâsıl olduğuna işaret eder
Dikkat çekilmek istenen nokta pek bir aşikâr
Ben onun işiten kulağı olurum sözleriyle tıpkı gün ışığı gibi
Tevhide varan vasıtaları kat ettim de ben O’nu buluverdim
Sebeplerin aracılığı zaten benim delillerimden biri
Sebepler zincirinde ben O’nu Bir bildim hep
Öyle ki artık sebepler görünmez oldu
Zira Tevhid bağı en yaraşır vesiledir zaten
Ruhumu mücerret kıldım da her ikisinden mücerret oldum
O, Bir olmaktan gayri bir vasif taşımaz ki asla
Birlik deryalarına daldım; dahası bir başıma en derine indim
Ve nice eşi bulunmaz mücevherler çıkardım
Öyle ki artık bütün işlerimi, gören kulağımla işitir oldum
Bütün sözlerimi işiten gözlerimle seyreder oldum.¹⁶

¹⁴ El Mehasin, c. 1, s.248; Biharul Envar, c.67, s. 176

¹⁵ Esrarul İbadat, s. 185

¹⁶ Taiyye, İbn Fariz, s. 69

Haccın fikhî boyutu *'Kitabu'l Hacc'* kitabında ele alınıp incelendi. Bu kitap, elinizdeki kitapla birlikte, içerdikleri ahkâm ve hikmetlerden ötürü, her iki cennete sahip olanların içip kandıkları ve daima taşıp duran iki pınar misalidir.¹⁷ Zira onlar, aşağıların aşağısı bir yaşamın en diplerinden, yücelerin yücesi bir yaşamın en zirvesine ve daha da ötelere; mâveraya yücelmiş kimselerdir. Çünkü ehlullah ve hakiki tevhid ehli cenneti arzulamaz! Tam aksine cennet onları şevk ile arzular. Dahası ateş/cehennem onlardan korkar ve ürperir. Çünkü onlar, cennet ve cehennemi bölüştürenlerdir ve cehennem bekçisi Allah'ın izniyle onların önünde saygıyla eğilecektir. Onlar, Allah'a ne cennet nimetlerini arzuladıkları için ne de cehennem azabından korktukları için ibadet ederler. Onlar, Allah'a aşkla bağlandıkları için tapınırlar. Burada söz konusu olan *'Cennetu'l Lika'* yani visal cennetidir.

Allah'ın evine hac ziyaretine varıp rabbi ile buluşma şerefine nâil olan, Kâbe'ye yönelerek aslında Kâbe'nin rabbini müşahede edenlere verilen bir vaat ve müjdedir bu. Ne mutlu onlara! Bu ne güzel bir akıbet!

¹⁷ Rahman Suresi/ 46 ve 66. ayetlere bir telmihtir. Bu kitapta birçok yerde doğrudan bir ayet ya da hadis yer almasa da bir telmih söz konusu olduğunda dipnotlarda ayet ya da hadisin kaynağı gösterilmiştir.

Birinci Kısım

Haccın Boyutları

1. Bölüm

Evrensel ve Ölümsüz Din

İslam, Allah tarafından nâzil olunmuş yegâne cihanşümul din ve bütün insanî erdemleri içeren en eşsiz mekteptir. İslam, bütün bâtil dinleri gölgede bırakan ve bütün hepsine gâlip gelen tek dindir. Dolayısıyla dünyanın her yerinde ve yeryüzünün bütün coğrafyalarında hayata aktarılabilir ve uygulanabilir bir içeriğe sahiptir. Binaenaleyh bu içerik, tarihin bütün evrelerinde faydalanılabilecek ve insanî yücelik doğrultusunda işlev görebilecek şekilde ortaya konulabilmelidir.

İslam'ın en yüce ve en önemli özelliği şu iki nitelikle açıklanabilir: Biri, kuşatıcılık; ikincisi, süreklilik. Bunun anlamı şudur: İslam, siyah, beyaz, sarı ve sair bütün insanları tek tek kuşatır. Zira bütün insanlar; dolayısıyla bütün kabile, millet ve ırklar bu dine göre bir tarağın dişleri misali eşittirler. Hepsi tek bir dinin kuşatıcılığı altında ve onun şemsiyesinin gölgesindedirler. İslam'a göre hiçbir kavim, görmezlikten gelinmez. Aynı şekilde geçmişten geleceğe; kıyamet gününe kadar bütün zamanları kuşatır.

İslam'ın cihanşümul niteliğinin hikmeti, öncelikle onun insan fitratını olgunlaştırmak için nâzil oluşunda yatar. Zira insan fitratı hiçbir coğrafyaya hiçbir tarihsel evre ve zaman sürecine özgü olmayıp her tür ırksal faktör ve coğrafi olgunun etkisinden tamamen uzaktır. İşte bu itibarla değişmez bir eğitimsel altyapı ve sarsılmaz bir öğretim ve irşat zeminine sahiptir. İkicisi, İslam'a göre insanın asıl öğretmeni, eğitmeni ve yetiştiricisi, Allah'tır. Ki O'nun her şeyi kuşatan ilim deryasına ne herhangi bir cehalet yol bulur ne de sonsuz huzur ve şühûd dergâhına bir an olsun

yanılgı ve unutkanlık arız olur. Dolayısıyla O'nun razı olduğu bir dinin, bütün insan topluluklarının hidayeti doğrultusunda sarsılmaz bir zemin ve zeval bulmaz bir yapı üzere inşa olunduğunu kabul etmek gerekir.

Buradan alınacak sonuç şudur: İnsan fitratı ve beşerin özgün yaratılışı, hidayet kabiliyetine sahip ve her tür değişim ve dönüşümden beri olduğuna göre ve bütün insanların hidayet edicisi olarak âlemlerin rabbi 'ilim', 'cehalet', 'şuhûd', 'yanılgı', 'hatırlama', 'unutma' gibi her tür değişimden münezzehtir olduğuna göre, O'nun insanların hidayeti için vaze-deceği bütün kanunlar kaçınılmaz olarak her tür zeval ve zaaftan uzak olacak, bütün zamanlar boyunca ve bütün yeryüzü sathında geçerli ve ebedi kalacaktır.

“Allah katında din, şüphesiz İslam'dır...”¹ “Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur...”² “Allah Nuh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik; İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya da buyurduk ki: «Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin.» Ortak koşanları çağırдыңın şey onların gözünde büyümektedir...”³

Yani, insanların kurtarıcısı olan yegâne din, Allah tarafından nâzil kılınmış tek din, insanın değişmez fitratı ile uyumlu gerçek din ve aynı şekilde bütün büyük peygamberlere (a.s) gönderilmiş olan ve onların insanları davet ettikleri biricik din, İslam'dır. Dolayısıyla peygamberler arasında hiçbir ihtilaf ve getirdikleri din hakkında hiçbir farklılık söz konusu değildir. Bütün ihtilaf ve ayrılıklar çıkarıcı zalimler ve din taciri âlimler tarafından ortaya çıkarılmıştır. Ancak eğer semavî dinler arasında özellikle bazı ayrıntılarla ilgili bir farklılık gözleniyorsa bu, önceki dinlerin bâtil olduğu ya da aslında fâsit olduklarını göstermez. Zira bütün o söz konusu ayrıntılar dahi hak ile mutabık, kendi yer ve zamanında gerekli ve kaçınılmaz bir rol oynamışlardır. Ancak bugün için bu zorunluluk kalktığından ve geçerlilik süresi dolduğundan dolayı yürürlükten kaldırılmışlardır. Yoksa 'bir programın iptali ve aslında fâsit olduğunun

¹ Al-i İmran: 19

² Rum: 30

³ Şura: 13

beyanı' anlamında 'nesih' semavâ ahkâm için asla söz konusu edilemez. Zira bütün bu programları tanzim eden bizzat Rabbimiz olup o ise, haktan gayri bir söz söylemez.

“Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola o eriştirir.”⁴

Başka bir açıklamayla; İslam bütün milletleri çatısı altında bulundurur. Bütün zamanlarda ve zamanın hem aktığı yatak hem de varoluş sebebi yani *gökler ve yerler dürülüp ortadan kaldırılıncaya kadar*⁵ İslam süreklilik arz eder ve bâki kalır. Bu demektir ki zamanın ve gece ve gündüzlerin akışı onu eskitemez; onu işlevsiz kılamaz. Aksine günbegün daha bir canlılık ve zindelik katar. Dolayısıyla İslam açısından geçmişin, gelecekle hiçbir farkı yoktur. Zira İslam, ilahî bir olgudur; zamanı aşkın, hareket ötesi ve madde üstü. Bu itibarla asla zeval bulmaz; zaman var oldukça bâkidir, bâki kalacaktır. Tarih boyunca, yani insanoglu yeryüzüne ayak bastığı andan itibaren hep var olagelmıştır. Zira evvela her insan ilahî bir dine sahip olmak zorundadır ve dahi ilahî din olarak İslam'dan gayri hiçbir din yoktur. Çünkü 'din' Allah nezdinde sadece ve sadece İslam'dır.

“Allah katında din, şüphesiz İslam'dır...”⁶

İslam dışında hiçbir din kabul görmez.

“Kim İslam'dan başka bir dine yönelirse, onunki kabul edilmeyecektir...”⁷

Zira İslam, insanların özgün yaratılışlarının kaynağı ilahî fitrat üzeredir ve Allah'ın yaratışı için bir değişim ve dönüşüm düşünülemez. İşte budur kıvama erişmiş en sabit en metin din:

“...Allah'ın fitratı ki O, insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez. İşte yegâne sabit din budur...”⁸

⁴ Ahzab: 4

⁵ Bkz. Enbiya: 104 ve Zümer: 67

⁶ Al-i İmran: 19

⁷ Al-i İmran: 85

⁸ Rum: 30

İslam'ın cihanşümül ve ebedi niteliğinin başlıca şahidi Kur'an-ı Kerim'dir. Zira o, âlemlerde yaşayan herkes için bir uyarıcıdır:

“Ne mübarektir, Furkan'ı (Hakla bâtılı ayıran Kur'an'ı) âlemler için uyarıcı-korkutucu olsun diye kuluna parça parça indiren!”⁹

O, bütün âlemler için bir öğüt bir hatırlatmadır:

“O, âlemler için yalnızca bir öğüt ve hatırlatmadır.”¹⁰

O, apaçık bir dille Allah'tan gayri bir hidayet kaynağının olamayacağına bildirir:

“Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.”¹¹

Senin Rabbin sana hidayet kaynağı olarak yeter vurgusuyla birlikte yine şöyle buyurur:

“De ki: Allah'ın hidayeti, asıl hidayetin kendisidir.”¹²

Yukarıdaki her iki ilkeye, yani kuşatıcılık ve süreklilik ilkelerine Kur'an'ın nüzulünün başlangıcında ve ilk surelerde dahi açıktan vurguda bulunulmuştur. Şöyle buyurur:

“Oysa o (Kur'an), âlemler için ancak bir öğüt/bir hatırlatmadır”¹³

Bu ayet Peygamber'in dâvetinin bütün 'âlemler' için bir 'zikir/öğüt/hatırlatma' ve 'hidayet' kaynağı olduğunu izah etmektedir.

İslam'ın Kuşatıcılık ve Sürekliliğinin Aklî Yorumu

Malul, yani sonuç konumunda olan bir varlık, nasıl var oluşunu 'illet-i tam', yani yeterli sebebine borçluysa süreklilik ve bekâsının devamı için de aynı sebebe bağımlıdır; yani illet, varlığını koruyup bâki kaldıkça beka ve devamlılık arz eder. Binaenaleyh yeterli sebep kendi başına, her

⁹ Furkan: 1

¹⁰ Yusuf: 104; Sad: 87; Tekvir: 27

¹¹ Furkan: 31

¹² En'am: 71

¹³ Kalem: 52

tür değişim ve dönüşümden beri ve her tür başkalaşım ve zevalden uzak olageldikçe, sonuç da varlığını sürdürdürecektir. Ancak eğer bu sebep, herhangi bir boyutunda gerek kabili, yani sebebiyetin nesnesi gerekse faali yani sebebiyetin öznesi boyutunda herhangi bir değişime uğrayacak olursa; yani yeterli sebep niteliğini şekillendiren ana öğelerden biri zarar görecektir. Dolayısıyla artık başkalaşmış olan yeni sebebin gerektirdiği yeni forma bürünüp kendisi de değişim yaşayacaktır. Bu hususun ispatı ve detayı kendi yerinde ele alınıp incelenmiştir.

Bu felsefi ilkenin ışığında, insan yeryüzünde var oldukça İslam'ın da var olmasının gerekliliği apaçık ortaya çıkmış olmalıdır. Bu savı delillendirmek gerekirse:

1. İnsan yaşayan, düşünen ve özgür iradeye sahip bir varlık olarak tıpkı bütün diğer doğal varlıklar gibi daimi bir gelişim ve tekâmül seyri içerisinde olmalıdır. Zira doğal varlık âlemi, varlık ve sürekliliğini korumak için dâimî bir dönüşüm ve gelişim içerisinde bulunmaktadır. Aksi durumda varoluş amacına; yani kemal düzeyine erişemez ve yok olup yitmeye mahkûm olur.

2. Hiçbir kemal, mutlak kemalin bir inayet ve bağışı olmadan elde edilemez. Mutlak kemal Allah'tır. Her şeye varlık bahşeden ve her şeyi varoluş gaye ve amacına hidayet eden O'dur.

“...Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir...”¹⁴

Dolayısıyla yegâne kemal sebebi âlemlerin rabbidir. Zira iki şey arasında özel bir bağ icat etmekle hâsil olan kemal ve olgunluk, bir tür hilkat ve yaratma ya da hilkati gereksinen bir olgudur. Yaratıkların kemal ve olgunluğa eriştirecek kudret ve ilim ise sadece yaratanın bizzat kendisinde bulunur.

3. Yaşayan, düşünen ve özgür iradeye sahip bir varlığın hidayet, kemal ve olgunluğu ilim, inanç ve bununla mütenasip amel/salih amel olmadan müyesser olamaz. İşte bu, 'din' olgusunun ta kendisidir. Bu demektir

¹⁴ Taha: 50

ki, insan Allah'ın bizzat tebyin ve izah ederek insanları yönlendirip hidayet ettiği bir 'dine' muhtaçtır. Dolayısıyla insanın kendi eliyle kurduğu ya da herhangi bir beşerin tesis ettiği bir 'din'e yönelmesi asla kabul edilemez. Başka bir ifadeyle, insan ilahî olmayan herhangi bir din vasıtasıyla kemale erişemez. Aksine doğru yoldan sapar ve yok olup yitmenin derin uçurumlarına yuvarlanır.

4. 'İslam' diye tabir olunan ilahî din, bütün diğer mümkün varlıklar gibi mümkün bir varlıktır. Varlığı bir illetin/yeterli sebebin varlığına bağlıdır ve bu sebep olmaksızın mümteni' yani var olması olanaksız bir konuma mahkûm olur. Tam illet/yeterli sebep, sebebiyetin nesnesi yani illet-i kabili/edilgen sebep sayılan insanların özgün yaratılışlarının kaynağı olan fitrat ve sebebiyetin öznesi yani illet-i faili/yaratıcı etken sayılan ilahî hidayettir. Dahası yaratıcı etken ve fâil bizzat Allah Teâlâ'dır. Zira "Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter."¹⁵ Aynı şekilde nesne ve kâbil, yaratılmış olduğu o özgün niteliği ve fitratıyla bizzat insandır. Dolayısıyla nesne konumundaki fitrat ve özne konumundaki rububiyetten müteşekkil tam illet/yeterli sebep, tahakkuk bulduğunda malul yani sonucun varlığı kaçınılmaz olacaktır. Bu sebep var oldukça sonuç da ona bağlı olarak bâki ve var kalacaktır.

İllet-i kabili/nesne konumundaki fitrat, nasıl bütün geçmiş yüzyıllarda var olmuşsa, insan yeryüzünde yaşadıkça da hep var olacak ve beka ve sürekliliğini koruyacaktır.

Açıklamak gerekirse, insan, türsel değişim ve dönüşümün konusu olmayan sabit ve kalıcı tam bir türsel öze sahiptir. Öyle ki 'insan' dışında başka bir türe dönüşmesi ya da onunla aynı paralelde diğer türlere evrilmesi ya da tözsel hareketi sürecinde daha üst veya daha alt bir türe dönüşmesi düşünülemez. Bu demektir ki insanîyet vasfı her daim sabit olup düşse de kalksa da insan, insan olarak kalacaktır. İnsan, insan olarak kaldıkça da ilinek, belirti ve özellikler/karakterler arasındaki farklılıklar, insanın türsel birliği ve yaratılışsal/fitrî özgünlüğüne herhangi bir hanel getirmez. Özetle, Allah'ın insanı yaratmış olduğu o özel ve özgün fitrat gereği insan, daima insan olarak kalır ve hiçbir değişim ve dönüşüm bu özü yok edemez:

¹⁵ Furkan: 31

“...Allah'ın fitratı ki O, insanları bu fitrat üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratması değiştirilemez...”¹⁶

Yaratıcı sebep/illet-i fâilî, hiçbir değişim ve dönüşümün yüce dergâhına yol bulamayacağı Allah Teâlâ'dır. Zira O'nun zâtı, ölümün erişemeyeceği bir hayat pınarı, karanlıkların anlamsızlaştığı bir nur kaynağı ve çaresizliğin söz konusu edilemeyeceği bir kudret deryasıdır. Çünkü Allah, ölümsüz bir hayattır.¹⁷ O, göklerin ve yerlerin nurudur.¹⁸ Bu demektir ki onun için yok olmak ya da zeval bulmak söz konusu değildir. Ne göklerde ne de yerlerde onun ilminin kuşatıcılığı dışında kalan küçücük bir zerreden dahi söz edilemez.¹⁹ Gizli bilinen her şey ona aşikârdır.²⁰ O, şaşkınlığa ve unutkanlığa duçar olmaz.²¹ Zira “*Senin Rabbin asla unutmaz.*”²² Aynı şekilde o, her şeye kadirdir.²³ Hiçbir şey onu aciz kılamaz.²⁴ Herhangi bir şeyi var kılmak onun için bir yorgunluk ve takatsizlik sebebi olamaz.²⁵ Öyleyse O, insanoğlunun iyiliğine ya da kötülüğüne olan her şeyi bilir. O, insanoğlunu yükselebileceği en yüce mertebeye yönlendirip bu doğrultuda eğitecek, onu düşebileceği tehlikelerden sakındırabilecek ve bütün mertebeleri açıklayıp düşülebilecek bütün tehlikeleri gösterebilecek kudrete sahiptir. (Allah bizleri nefislerimizin ve kötü amellerimizin şerinden muhafaza buyursun!)

Sözün özü, Allah Teâlâ'nın sadece bir açıdan ve özel bir duruma dair bir kuşatıcılığı vardır diyemeyiz. Zira bütün her şey ve bütün an ve lah-zalar ona malumdur. Onun nezdinde hiçbir şey başka bir şeyin önünde bir mani değildir. Hiçbir şey ondan gizli kalmaz. Bu demektir ki ne bir şeyin küçüklüğü ve basitliği onun ilminin kuşatıcılığına bir engeldir ne de bir şeyin uzaklığı onun nazarından gizlidir. Ne hicaplar onun daimi huzuruna manidir ne de karanlıklar onun zuhuruna bir engeldir. Zira

¹⁶ Rum: 30

¹⁷ Furkan: 58

¹⁸ Nur: 35

¹⁹ Yunus: 61

²⁰ Al-i İmran: 5 ve 29

²¹ Taha: 52

²² Meryem: 64

²³ Bakara: 20

²⁴ 40 Fatir: 44

²⁵ Kaf: 38

Allah Teâla, en küçük zerreyi bildiği gibi en büyük eşyayı da bilir. O, uzağı gördüğü gibi en yakını da görür. O, en gizli katmanlarda hazır olduğu gibi en aşikâr ortamlarda da hazırdır. O, nurlarda olduğu gibi karanlıklarda da aşikârdır:

“Yavrucuğum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.”²⁶

Ne bir hardal tanesinin küçüklüğü ne de bir kayanın azametiyle gölge oluşu; ne göklerin uzaklığı ne de yeryüzünün karanlıkları latif ve habîr olan Allah Teâlâ'nın tam şühûduna mani olabilir. Zira Yüce Allah 'latif'tir ve her latif, 'habîr'dir. Aynı şekilde o, 'habîr'dir ve her habîr, 'latif'tir. Her latif ve mücerret varlık, 'âlim'dir ve her âlim, latif ve mücerrettir.

Bu kuşatıcılık ve sonsuz ilmin sırrı şudur:

a) Yüce Allah 'evvel'dir; her şeyden önce o vardır. Dolayısıyla hiçbir şey ondan önce var olamaz. Olmadığı için de böylesi bir öncelikten dolayı önce gelenin sonra gelen nezdinde gaip olması gibi bir durum ortaya çıkmaz.

b) Allah Teâla, 'âhir'dir. Her şeyden sonradır. Dolayısıyla ona sonradan ilhak olunup eklemenecek bir şey olamaz. Olmadığı için de öncekinin sonradan gelene dair ilmi ihatasının olmaması durumu söz konusu olmaz.

c) Yüce Allah 'zahir'dir. Onun zuhuru olmadan hiçbir şey zâhir olamaz. Dolayısıyla zâhir olduğu veçhiyle bir şeyin zuhur bakımından ona galip gelmesi ve onun hazır ve nazır olması önünde nuranî hicapların teşekkülü düşünülemez.

d) Yüce Allah 'bâtin'dir. Hiçbir varlığın ondan gayri bir bâtını bir gizli boyutu olamaz. Dolayısıyla hiçbir şey Allah'tan gizli kalmaz. Bu yüzden Allah'ın, derinliklerini bilemeyeceği hiçbir şeyden söz edilemez. Zira Yüce Allah bütün varlıklarla birlikte ve her şeyin en derinliklerindedir. Tabi bu, onun her şeyle birleştiği anlamında değildir. Aynı şekilde o, her şeyin

²⁶ Lokman: 16

dışındadır; ama hiçbir şeyden de ayrı değildir.²⁷ Göklerde bir tek İlah odur; yerlerde de o.²⁸ İşte bu yüzdendir ki o, saharalarda vahşi hayvanların kükremelerini, balıkların denizlerin en derinlerindeki hareketlerini ve kullarının en tenha köşelerdeki günahlarını bilir ve görür.²⁹

Binaenaleyh Yüce Allah için bir varsayım düzeyinde de olsa cehalet düşünülemez. Cehalet derken buradaki kastımız, insanın hidayeti ve bu doğrultuda gerekli ahkâmı vazederken bir yerde konuya vakıf olmayıp sonradan öğrenmek neticesinde, ilahî dinin değişime maruz kalmasıyla sonuçlanacak bilgi noksanlığıdır. Hata ve unutkanlık da aynı hükme tabidir.

Bu demektir ki, yegâne din yani İslam'da, ne bu dini var kılan etken/fail ne de onun konusu olan etmen/kâbil nahiyesinde bir değişim ve dönüşüm vehmetmek asla mümkün değildir. Bu hakikatin şahidi şu ayet-i kerimedir:

“Allah Nuh’a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik; İbrahim’e, Musa’ya ve İsa’ya da buyurduk ki: Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin...”³⁰

Hatırlatma:

İnançlar, ahlak, hukuk ve fıkıhla ilgili emir ve yasak içeren hükümler bütününden ibaret olan din olgusunu, nedensellik ilkesinin cereyan sahası olarak görmemizin nedeni, bu emir ve yasakların varoluşsal dayanakları olduğuna inanmamızdır. Bu açıdan bakıldığında din, akli kanıtlamaya konu olabildiği için nedensellik ilkesinin cereyan sahası içerisinde yer alır.

Dinsel Yasalar/Şeriatlar Arasındaki Farklılıkların Sırrı

Yukarıdaki ayete bakılırsa, bütün büyük peygamberlerin (a.s) davetçisi buldukları din, tek bir dindir. Bu dinde ne bir ihtilaf ne de sapma

²⁷ Bkz. El İhtisas, s. 236; El Emali, Saduk, s. 342-343; Biharu'l Envar, c. 4, s. 27

²⁸ Zuhruf: 84

²⁹ Nehcu'l Belağa, 198. Hutbe

³⁰ Şura: 13

söz konusudur. Bütün ümmetler, bu yegâne dini ikame etmekle yükümlü tutulmuş ve bu hususta ayrılık ve ihtilafa düşmekten sakındırılmışlardır. Zira bütün peygamberler (a.s) farklı ırklardan olsalar da tek bir dine inanan iman kardeşleridirler. Bütün peygamberler, elçi olarak tayin olunduğlarında ilk, kendilerinden önceki peygamberleri tasdik etmişlerdir. Bu durum, Nübüvvetin en yüce zirvesi ve peygamberlerin en sonuncusu Hz. Muhammed (s.a.a) zuhur edinceye kadar hep devam ede gelmiştir. Onun kendisi de kendisinden önceki peygamberleri tasdik etmiş, şeref ve yücelik bakımından hepsinden öne geçmiştir.

Allah Teâlâ'nın “Her biriniz için bir yol ve bir yöntem kıldık...” ayetinde buyurduğu üzere şer’î yasalar, ibâdî ahkâm ve izlenen yol ve yöntemler arasındaki farklılıklara gelince, söylenebilecek en nihaî söz, bunun bir hükmün iptali anlamında *nesih* değil umum ifade eden bir hükmün özel bir duruma uyarlanması anlamında *tahsis* sonucu ortaya çıktığıdır. Açıklamak gerekirse, insanlık toplumunda ortaya çıkan özel şartlar, bu şartlara özgü özel ve teferruatlı ahkâm ve özel yasaların vazolunmasını gerekli kılar. Bu özel şartların ortadan kalkmasıyla beraber, bu ahkâm ve yasaların ömrü de sona erer. Bu demektir ki şer’î yasalar arasındaki bütün farklılıklar, önceki yasaların bir noksanlık ve kusur taşıdığı ya da aslında fâsit olduklarının zuhuru anlamında neshin bir sonucu değil, yalnızca zamansal şartlara uyarlanmanın bir sonucudur. Zira Yüce Allah bizzat haktır ve haktan gayrısını söylemez:

“...Allah ise hakkı söyler ve doğru yola hidayet eyler...”³¹

İlerleyen sayfalarda açıklayacağımız üzere hac, İslam’ın en önemli mazharlarından biri olarak, yukarıda ele aldığımız iki temel ilke; yani kuşatıcılık ve süreklilik ilkelerinin tam bir örneğidir. Bu itibarla Kâbe’nin evladı, sözün sultanı ve tevhid ehlinin velisi İmam Ali b. Ebu Tâlib (a.s) şöyle buyurur:

“...İnsanlar, pınar başına doğru koşuşturan susuzlar misali ona doğru seğirtir ve tıpkı güvercinler misali ona özlem duyarlar... Peygamberlerin durdukları yerlerde vakfeye durur arşın çevresinde tavafa duran meleklerle benzemeye çalışırlar. İbadet pazarında, nice kârlar elde eder mağfiret müjdesinin

³¹ Ahzab: 4

verildiği yerlere yönelirler. Allah, Kâbe'yi İslam'ın nişanesi, oraya sığınanlar için güvenli bir ev kılmıştır. (Buna göre, bu muhterem mekân çok özel bir hükme tabi olup İslam'ın bir bayrağıdır. Dolayısıyla da) Yüce Allah bu beyte yönelmeyi farz kılmış ve onun üzerimizdeki haklarını tanımayı emretmiştir. İnsanları onu ziyaret etmeye davet ederek şöyle buyurmuştur: "... Oraya yol bulabilenlerin Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir. Kim inkâr ederse, bilsin ki; doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir." ^{32 33}

³² Al-i İmran: 97

³³ Nehcu'l Belağa, 1. Hutbe

2. Bölüm

Haccın İslam'daki Konumu

İslamin Kuşatıcılık ve Sürekliliğinin Mazharı

Cihanşümul bir din ve evrensel bir okul olarak İslam, şu iki temel ve ölümsüz ilkeyi barındıran yönlerini her daim gözler önüne serer: 'Herkes için' ve 'bütün zamanlar için' geçerli olmak yani 'kuşatıcılık' ve 'süreklilik'. Dolayısıyla İslam'ın insanlık için öngörmüş olduğu yaşama modelinin de cihanşümul olması ve bütün yönleriyle kuşatıcılık ve süreklilik niteliklerini yansıtması gerekir.

İslam, birtakım temel ilke ve rükünler üzerine inşa olunmuş ve bunlarla kıvam ve istihkâm bulmuştur. Öyle ki bu temel olmadan yıkılıp yok olmaya mahkûm olur ve karşılığı olmayan bir isim olarak kalmaktan öte hiçbir özellik taşımaz. İslam'ın bu en temel ilke ve rükünlerinden biri, aynı zamanda onun kuşatıcılık ve süreklilik özelliklerinin de bir cilvesi; dahası en önemli göstergelerinden biri olan hac ibadetidir. Bu anlamı İmam Bakır'ın (a.s) şu buyruğunda da görebiliriz:

“İslam, beş temel üzerine inşa olunmuştur: Namaz, oruç, zekât, hac ve velayet.”³⁴

Bu demektir ki bilerek ve kasıtlı olarak hac ibadetini yerine getirmeyen bir Müslüman, bu ilâhî dinin en temel rükünlerinden birini yok etmiş doğal olarak da inandığı İslam'ın kemal ve bütünlüğüne hanel getirmiş sayılır. İşte bu itibarla Allah Teâla, haccı kasıtlı olarak terk etmeyi, 'kûfür/inkârcılık' diye tabir etmektedir:

³⁴ El Kâfi, c. 2, s. 18

“...Kim kâfir olursa/ inkâr ederse, bilsin ki; doğrusu Allah âlemlerden müstağnidir.”³⁵

Bu demektir ki, kasıtlı olarak/taammüden hac farızasını yerine getirmeyen bir insan, iman ve itikat bakımından olmasa da ameli olarak ‘kâfir’ olmuş sayılır.

Binaenaleyh hacı, İslam’ın evrensel yaşam modelinin herkesi ve bütün zamanları kuşatan niteliğinin en bariz bir örneği olarak görülmüştür ve bu ilahî dinin kuşatıcılık ve sürekliliğinin kesin bir kanıtı olarak değerlendirilebilir.³⁶

Zira hac, dini bir ödev olup diğer birçok temel ilke ve esasa bağlı olarak ifa edilebilir. Öyle ki bu temel şekillenmeden haccın yerine getirilmesi de mümkün olmaz. Dolayısıyla hac, herkes için ve bütün zamanlarda geçerlidir diyorsak eğer, aynı zamanda haccın üzerinde şekillendiği bütün inanç ilkeleri ve fikinsel temellerin de kuşatıcılık ve süreklilik vasıflarına sahip olduğuna inanmamız gerekir. Çünkü hac, bu söz konusu itikâdî temelden bağımsız bir ödev değildir ve bu temel olmaksızın da makbul görülmez.

Kur’an Açısından Haccın Evrenselliği

Haccın evrenselliğini daha açık bir şekilde izah edebilmek için, Kur’anî örneklerin ışığında bütün boyutlarıyla bu niteliği incelemeye ve bu doğrultuda bu dinî ibadetin özünün kuşatıcılık ve süreklilik vasıflarını aydınlatmaya çalışacağız.³⁷

1. Kulluğun İlk Evrensel Odak ve Merkezi

Hac, Kâbe’yi ziyaret ve orada yerine getirilmesi gereken ibadî amelleri yerine getirmek maksadıyla hareket etmektir. Bu ibadet asırlar ve yüzyıllar boyunca, farklı form ve ayinler kalıbında hep var olagelmıştır. Kâbe, halkın topluca ibadet edebilmeleri için kurulan ilk bina ve ibadet ehlini kendisine cezbeden ilk merkezdir:

³⁵ Al-i İmran: 96-97

³⁶ Bu kitabın ikinci bölümünün dördüncü dersinin sonlarında Mescid-i Haram ve Kâbe’nin de İslam’ın evrenselliğini yansıtan özellikler taşıdığından bahsedilecektir.

³⁷ Bu kitabın ikinci bölümünde ‘Kâbe’nin Özellikleri’ başlığı altında burada ele aldığımız bütün başlıkların geniş bir açıklaması yer alacaktır.

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Bekke'deki (Kâbe)dir. Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”³⁸

Kâbe'nin bulunduğu yerin 'kalabalık ve halkın topluca bir yere üşüşmesi' anlamına gelen 'Bekke' kelimesiyle tabir olunması, bu mekânın evrensel bir merkezliyete sahip olduğunu gösterir. Yeryüzünün her yerinden insanların bütün zamanlar boyunca ona yönelmeleri ve dolayısıyla kalabalık halk yığınlarının orada buluşmalarını ifade etmek için Kâbe'nin bulunduğu şehir 'Bekke' diye isimlendirilmiştir.³⁹

Kâbe, Müslümanların resmi kıblesi olarak ilan olunduğunda, Hz. Musa'nın dini üzere olanlar itiraz etmeye başladılar: Nasıl olur, Beytu'l Makdis dururken Kâbe'nin kible kılınması mümkün müdür? Bu esnada

³⁸ Al-i İmran/96-97

³⁹ “Bekke” kelimesinin anlamıyla ilgili birçok görüş ileri sürülmüştür:

a) “Bekke” ve “Mekke” her ikisi de aynı kökten türetilmiş tek bir anlam ifade ederler. Aradaki tek fark “mim” harfinin “ba” ya dönüşmesidir; tıpkı “lazım” ve “lazıb” kelimelerinde olduğu gibi. (Mecma'ul Beyan, c. 1-2 s. 797)

b) “bekk” Arapçada ezmek, çiğnemek anlamında kullanılır. Bu şehirde insanlar kalabalıklar halinde bir araya geldiklerinden birbirleri için eziyet kaynağı olurlar. Bu itibarla bu şehir “Bekke” diye isimlendirilmiştir. (bkz. Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s. 193; Biharu'l Envar, c.96, s. 77)

c) Kibirli insanların boyunlarının büküldüğü ve alçaldıkları ve büyüklemenin ayaklar altına alındığı bir mekân olduğu için “Bekke” diye anılır. Bu anlamda Müminlerin Emiri İmam Ali “Bekke” ile “Mekke” arasındaki ilişkiyi şöyle açıklar: “Mekke Harem'in çevresi; Bekke ise Beytullah'ın bulunduğu mevkidir.” Bu mevkinin “Bekke” diye isimlendirilmesi hakkında ise şöyle buyurur: “ zira bu mevki, zorbaları alçaltan ve günahkârların boyunlarını büken bir yerdir.” (İrşadu'l Kulub, c. 2, s. 377; Biharu'l Envar, c. 10, s. 127)

d) İmam Sadık (a.s) Mekke'nin niçin “Bekke” diye anıldığı sorusu üzerine şöyle buyurur: “insanlar onun çevresinde ve içerisinde ağlaştıkları için.” (İleluş Şerayi', c. 2, s. 397; Biharu'l Envar, c. 96, s. 78) Bu rivayette söz konusu edilen delil, Arap dili grameriyle bağdaşmaz. Zira “Bekke” “Kef” harfinin tekrarlandığı mudaaf bir kelime iken “ağlamak” anlamındaki “buka” son harfi illet harfi olan nakıs bir kelimedir. Bu yüzden muhtemelen İmam'ın muradı şudur: insanlar Allah'ın dergâhında ağlayıp yalvarmak için o mekâna gider ve kalabalıklar halinde bir araya gelirler. Bu kalabalıklar sonucu birbirleriyle sürtüşür ve eziyet kaynağı olurlar. Dolayısıyla bu mekânın “Bekke” diye anılması bu yüzden; ağlaştıkları için değil.

Bu doğrultuda diğer birçok görüş daha dile getirilmiştir.

vahiy nazil olur ve Kâbe'nin bütün diğer mabetler içerisinde en eski bina olduğu bildirilir. Buna göre Kâbe, Allah kullarının ibadet edebilmeleri için ve genel bir hidayet merkezi olarak kurulan ilk 'beyt' ilk evdir. Ayrıca bu mekân birçok bereketin yatağıdır. Bütün insanlık toplumu için bir hidayet kaynağıdır ve bu özel bir zaman ya da ırka özgü değildir. Bu yüzden çok eski zamanlardan beri, Allah'a kulluk inancında olan bütün kavim ve milletler, Kâbe'ye hep saygı duymuş farklı farklı gerekçelerle kutsamışlardır. Konunun tarihsel seyri ve bu inançların incelemesi şimdiki konumuzun dışındadır.

2. Kâinatın Hidayet Merkezi

Kur'an-ı Kerim, Kâbe'yi ilk ve en eski ibadet ve kulluk merkezi olarak tanıtanın yanı sıra bu mekânı, bir kulluk merkezi olarak tanıtır ve şöyle buyurur:

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir.”⁴⁰

Yani tüm insanlar için inşa olunan ve bütün kâinat için hidayetini temin eden ilk 'beyt' Kâbe'dir. Bu 'beyt' hiçbir topluluk veya ırka özgü olmayıp hiçbir coğrafyanın sakinleri diğerlerine oranla ona daha yakın değildir. Coğrafi sınırlar, bu evrensel mekânla kurulacak bağ önünde hiçbir mani teşkil etmez. Bu yüzden yeryüzünde yaşayan bütün milletler; Hint, Fars, Keldani, Yahudi, Arap ve sair bütün topluluklar bu mekânı mukaddes bilirler.⁴¹ Bu konuyla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

“Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma; tavaf edenler, ayakta ibadet edenler, rükû ve secdeye varanlar için evimi temiz tut. İnsanlar arasında hacca ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde, kendilerine ait bir takım yararları yakînen görmeleri, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine belli günlerde Allah'ın ismini anmaları (kurban kesmeleri için) sana (Kâbe'ye) gelsinler...”⁴²

⁴⁰ Al-i İmran: 96

⁴¹ El-Mizan, c. 3, s. 400-415

⁴² Hac: 26-27

3. Bütün Zamanlarda Bütün İnsanlar İçin Dönüp Varılacak Bir Toplanma Yeri

Yukarıdaki konuyu aydınlatan bir başka kanıt; “Biz Kâbe’yi bütün insanlar için dönüp varacakları bir yer ve güven ve huzur duyacakları bir mekân kıldık”⁴³ mealindeki ayettir. Bu tabir, her ne kadar açık bir dille, geçmiş bütün insanları kapsamasa da ancak ayetin devamını göz önünde bulundurduğumuzda, sadece Kur’an’ın nüzulünden sonra yaşayanlar değil, geçmiş gelecek bütün çağlarda yaşayan insanların Kâbe’ye yönelmek ve ziyaretine gitmekle yükümlü tutulduklarını görürüz:

“...Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın). İbrahim ve İsmail’e: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye emretmiştik...”⁴⁴

Zira bu ayet-i kerimede Allah’ın iki büyük peygamber, yani Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (a.s) ahitleşmesine konu olan husus, onların Kâbe’yi ziyarete gelen bütün tavaf, ibadet, rükû ve secde ehli için pak ve tertemiz kılmalarıdır.

4. Kâbe’nin Aydınlığında Evrensel Kıyam Hareketi

Bir başka Kur’anî örnek, Allah’ın hacca çok özel bir saygınlık atfettiği ve onu bütün insanları kuşatan kitlesel bir halk hareketi; bir kıyamın kaynağı olarak tanıttığı şu ayet-i kerimedir:

“Allah, Beyt-i Haram; Kâbe’yi insanlar için bir ayaklanma/kıyam kaynağı kıldı.”⁴⁵

Yeryüzündeki tüm insanları harekete geçirip kıyama kaldıracak en önemli etken, herkesin namaz için yöneldiği, etrafında tavaf ettiği, çevresinde duaya durduğu ve haremde oturup ilâhî ayetler üzerine tefekkür ettiği ‘ev’dir.

Ayetin içeriği ve ayetin öncesi ve sonrası üzerine dikkatli bir müta-laa, Kâbe’nin, umum için bir tavaf merkezi ve kitlesel bir halk hareketinin

⁴³ Bkz. Hac: 26-27

⁴⁴ Bakara: 125

⁴⁵ Maide/97

kaynağı olarak tanıtıldığını gösterir. Yani eğer bütün peygamberler için yegâne hedef, insanların ‘kitap’, ‘mizan’ ve Allah elçilerinin getirdikleri ilahî armağanlarla tanıştıktan sonra ‘adalet’ ve ‘hakkaniyetin’ hâkimiyeti için halkların kıyama kalkışmalarını sağlamaksa ki “*And olsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik*”⁴⁶ bütün ırksal ve coğrafi farklılık ve ayrılıkları bir kenara itebilecek, mekânsal ayrıcalıkları aşabilecek, zamansal ve dilsel dağınıklığı önemsiz kılacak, yabancıları aşına edecek, bu söz konusu yüce hedefi gerçekleştirebilecek ve bütün insanların adalet ve hakkaniyet için kıyama kalkışmalarını sağlayabilecek yegâne etken Kâbe’dir. Bu anlamda İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Kâbe ayakta kaldıkça, Din her daim ayakta kalacaktır.”⁴⁷

Bu demektir ki dinin ayakta kalabilmesi, dindarların ayakta ve her daim kıyamda olmalarına bağlıdır. Aynı şekilde Kâbe’nin ayakta kalabilmesi de onu ziyaret edenlerin varlığına bağlıdır. Allah’ın dini nasıl tek bir din ve bütün herkes içinse, Kâbe’de bütün insanlar için bir tavaf merkezi ve evrensel bir ziyaret mekânıdır. Dolayısıyla halkların evrensel kıyıamları da bu mekânı daima dikkat-ı nazarda bulundurmakla gerçekleşebilir.

5. Kâbe’nin Bütün Ziyaretçileri Eşittir

Vahiy kültürü ve Kur’an dilinde, ilahî ödevleri, özellikle de Kâbe ziyaretini yerine getirmek, belirli bir bölgede yaşayan insanlara mahsus değildir. Hiçbir coğrafyanın insanı hacca gitmek hususunda başka bir bölge insanına göre öncelikli ve ayrıcalıklı değildir. Bu ruhani yolculukta yolun uzaklığı ile yakınlığı arasında bir fark yoktur:

“...Allah’ın yolunda, yerli ve yolcu (yakın ve uzak) bütün insanlar için eşit kılınan Mescid-i Haram...”

bu ayete göre, Kâbe’nin haremindedir bulunan ve namaz, dua ve tavaf merkezi kılınan Mescit, bütün insanlara eşit bir şekilde tahsis olunmuştur. Bu itibarla Mekke’nin sakinleriyle dünyanın diğer noktalarından Kâbe’yi ziyarete gelenler arasında hiçbir fark söz konusu değildir.

⁴⁶ Hadid: 25

⁴⁷ Vesailu’s Şia, c.11, s. 21

6. Haccı Cihansümul Şöhreti

Nasıl İslam Kâbe'yi ziyarete yönelmeyi, “insanların topluca Allah'a doğru bir hicreti” olarak görüyor ve bu hicreti kâinat sathında bir zaruret olarak değerlendiriyorsa, bütün diğer ilahî dinler de haccı resmi bir fermanın gereği saymışlardır. Haccın bu şöhretinin bir kanıtı da yılları belirlerken hac aylarını ölçü almalarıdır. Örneğin Hz. Musa ve Hz. Şuayb (a.s) arasında cereyan eden hadisede ‘sekiz yıl’ ‘sekiz hac’ diye tabir olunmuştur:

“...Buna karşılık sen de sekiz yıl yanımda çalışırsın...”⁴⁸

Hac, yılda bir kez yerine getirilen bir ibadet olduğuna göre, burada söz konusu “sekiz hac” tabirinden kasıt ‘sekiz yıl’ olmalıdır.⁴⁹

Ele aldığımız bu örneklerden yola çıkarak, İslam'ın en önemli mazharlarından biri olan Haccın bu dinin ‘kuşatıcılık’ ve ‘süreklilik’ özelliklerinin bir tahakkuku olduğunu söyleyebiliriz. Bu itibarla Hz. İbrahim Halil (a.s) ve ondan önce Hz. Âdem (a.s) için söz konusu olan her şeyin Hatemu'l Enbiya (s.a.a) için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden hac, belirli bir millet ya da özel bir zaman dilimine özgü bir ibadettir denilemez. Zira hac, kuşatıcı ve sürekli bir ibadettir. Bu özelliği dolayısıyla da bütün geçmiş ümmetler ve kavimler arasında yüzyıllar boyu ve zaman çarkının bütün cevrine rağmen hep yaşayadurmuştur. Müminlerin Emiri (a.s) şöyle buyurur:

“Allah Teâlâ'nın ilk toplulukları; Âdem'den (a.s) ta en son gelenlere kadar bütün ümmetleri ne bir zararı dokunan ne de bir fayda sağlayan; ne gören ne de işiten bazı taşlarla⁵⁰ sınıdığını görmez misiniz? Öyleyse Allah onu (Kâbe'yi) kendisi için saygın bir ev ve insanlar için bir kıyam ve kıyam vesilesi kıldı.”⁵¹

Bütün bu açıklamalardan sonra haccın söz konusu iki ilkenin billurlaşmış bir örneği olduğu anlaşılmış olmalıdır. Aksi durumda onu bütün

⁴⁸ Kasas: 27

⁴⁹ Bkz. El Kâfi, c. 5, s. 414; Tefsiru'l Ayyaşi, c.1, s. 60, Hadis 99; Bîharu'l Envar, c. 96, s. 64

⁵⁰ Bu tabirlerin açıklamasına ilerleyen sayfalarda değinilecektir.

⁵¹ Nehcu'l Belağa, Hutbe 192

kâinat için bir hidayet vesilesi olarak göremeyiz. Zira bu durumda sadece bir millete özgü bir ayin olmaktan öteye geçemez. Bu ise haccın teşriinin temel ilkeleriyle aykırılık ve onun kuşatıcılık ve süreklilik vasıflarıyla bir tezat teşkil eder.

3. Bölüm

Kur'an ve Sünnette Hac

1. Kur'an'da Haccın Siması

a) Allah'la Özel Bir Sözleşme ve Ahitleşme

Hac, sahip olduğu özel değer ve itibardan dolayı insanlar için şeref ve itibar kaynağı olan ilahî bir ahittir. Bu yüzden hacı farz kılan ilahî tabir, namaz ve zekâti farz kılan “*Namazı tam kılın, zekâti hakkıyla verin!*” hitabında olduğu gibi emir kipiyle değil; özel bir ilahî ahit ve sözleşmeyi ifade eden bir dille ifade edilmiştir: “*O evi hacetmek, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.*” ‘lam’ edatı ve ‘ism-i celale’den mürekkep ve mutaahikına mukaddem kılınan böyle bir tabir, diğer ibadetlerle ilgili hiç kullanılmamıştır.

Bu özel tabir, çok açık bir şekilde haccın önemini göstermektedir. Her ne kadar Yüce Allah oruçla ilgili de: “Oruç, benim içindir” diye buyurur; ama hac, aynı zamanda orucu da içerir. Zira örneğin kurbanlık hayvan bulamayan bir hacı adayı, üç günü hacda yedi günü döndükten sonra olmak üzere on gün oruç tutmakla mükelleftir:

“...Kurban kesmeyen kimse hac günlerinde üç, memleketine döndüğü zaman yedi olmak üzere oruç tutar...”⁵²

Aynı şekilde namazın içerdiği bütün bereketler hacda da gerçekleşir. Zira örneğin haccın rükünlerinden sayılan tavaf, namaz hükmündedir: “Beyti tavaf etmek namazdır.”⁵³ Evet, hacda namaz da vardır. Ancak

⁵² Bakara: 196

⁵³ Availu'l Leali, c. 1, s. 214 ve c. 2, s. 167

daha da ötesi “Siz de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)” emrine icabet ederek tavaf esnasında Makam-ı İbrahim’de namaza duran hacılar, âlemlerin rabbine dua ve niyaz ile yönelir ve cemaat halinde omuz omuza ‘dinin direğini’ ikame ederler. Bu vesileyle Mevla’mıza yakınlaşarak namazın içerdiği bütün güzelliklere nâil olurlar. İşte bu itibarla, rivayet olunur ki:

“Hac, namaz ve oruçtan daha faziletlidir.”⁵⁴

Hacı adayı, zekâtta var olan bütün bereketleri de elde eder. Zira hacc ibadetinde, insanoğlunun yaratılışında kök salmış olan cimrilik ve tamahkârlığı yok eden İnfak, bağış ve özveri de vardır. Hacc insanın ruhunu, bu kötü hasletlerin kir ve pasından arındırır. Cimrilik ve tamahkârlıktan arınan bir ruh ise “kurtulmuş” olanlar zümresine dâhil olur:

“Nefsinin tamahkârlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.”⁵⁵

Sözün özü, hacc bütün bu ibadetlerin sonsuz faziletlerine de şamil gelir.⁵⁶ Bununla birlikte diğer hiçbir ibadette bulunmayan özellikler de barındırır. En başlıca özellik, haccın Yüce Allah ve kulu arasında gerçekleşen bir ahit ve misak olmasıdır. Bu itibarla İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Mezardaki ölüler, dünya ve içindeki her şeye karşılık tek bir hacca sahip olmayı arzularlar.”⁵⁷

İlahi Hitabın Hacca Özgü Yönleriyle İlgili Bir Kaç Nükte

“...O evi haccetmek, Allah’ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır...”⁵⁸

Bu ayet haccın farz kılınması konusunu birçok vurguyla birlikte ele alır. Bazılarına değinmek gerekirse:

1. Söz konusu cümle, bir inşa değil, haber cümlesidir. Bir haber cümlesiyle inşa/emir murat etmek, inşa cümlesiyle ifade olunan emirden daha güçlü bir vurgu ifade eder.

⁵⁴ Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s.221, Hadis: 2236

⁵⁵ Haşr: 9

⁵⁶ Vesailu’s Şia, c. 11, s.110-111

⁵⁷ Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s. 226, Hadis: 2251; Vesailu’s Şia, s. 110-117

⁵⁸ Al-i İmran: 97

2. Söz konusu haber cümlesi, bir isim cümlesidir. ‘sübut’ ve ‘gerçeklik’ ifade etmesi bakımından isim cümlesi, fiil cümlesinden daha güçlüdür.

3. “**لِلَّهِ**” / Lillahi kelimesindeki ‘lam-ı teklif’ edatı –ki bu cümlede haber, yani **لِلَّهِ** öneminden dolayı müptedaya yani “**حج**” kelimesine mukaddem kılınmıştır- haccın farz olduğunu ifade eder. Zira “**لام/لام**” edatı “...*Bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a aittir...*”⁵⁹ ayetinde ‘ait olma ve sahiplik’ anlamlarında kullanılırken bu ayette ‘yükümlülük’ anlamını taşır. Yani “bu yükümlülük, Yüce Allah tarafından kullarına farz kılınmıştır” manasına gelir. Tıpkı adak siğasında olduğu gibi ki şöyle denir: “şu işi şöyle yapmam Allah’ın benim üzerimdeki hakkıdır!”

4. Bazen bir fiilin farz olduğunu ifade etmek için “**على**” edatı kullanılır. Örneğin: “bir şeyi elinde bulunduran, onu iade edinceye kadar sorumludur” kuralında olduğu gibi. Söz konusu ayette konunun önemini vurgulamak için “**لِلَّهِ**” kelimesinden hemen sonra “**على**” edatı kullanılmıştır. Şunu da hatırlatmak gerekir ki “**لام**” ve “**على**” edatlarının birlikte kullanıldığı yerlerde, bir hükmün birisi tarafından diğerine farz kılındığı anlamı yatar. Tabi bu farz kılma, karşı tarafa bir yük yükleme ve onun zararına olacak bir iş isteme şeklinde değildir. Dolayısıyla burada “**عَلَى النَّاسِ**” tabiri kullanılmış olsa da, aslında “**لِلنَّاسِ**” anlamında olup “insanlar aleyhinde/onların zararına” anlamına gelen **عَلَى النَّاسِ** anlamını taşımaz. Aynı şekilde “**لِلَّهِ**” tabirindeki “**لام**” “Allah’ın lehine/yararına” anlamını ifade etmez. Bu demektir ki bu iki edatın birlikte kullanılmasından dolayı cümlenin anlamı: “Allah tarafından insanlar üzerine...” şeklinde olmalıdır. Zira haccın faydası, insanların kendilerine döner; Allah’a değil. Hülasa, bu ve benzeri ayetlerde söz konusu olan ‘vücup’ sadece insanlar için ‘hayır’ vesilesi olacak iş ve ödevler içindir. Nitekim “*Hoşunuza gitmediği halde savaş size farz kılındı. Sizin için daha hayırlı olduğu halde bir şeyi sevmemeniz mümkündür...*”⁶⁰ Ayeti de bu anlamı ifade eder. Bu demektir ki insanın ‘hayırına’ olan bir şey onun için bir zarar ve ziyan kaynağı olamaz.

5. Diğer bütün ilahî yükümlülük ve ödevlerde, kanun koyucu güç yetirebilen muhataplara hitap eder.⁶¹ Tıpkı “...*Bilin ki, ganimet olarak aldı-*

⁵⁹ Enfal: 41

⁶⁰ Bakara: 216

⁶¹ Haccın şümul ve kuşatıcılığı sınırsızdır. Öyle ki yeni doğmuş bir bebeğe tavaf yaptırmak şer’î ve müstehap sayılmıştır. Oysaki diğer bütün ibadetlerde fakihlerin birçoğuna göre çocukların ameli, sadece alıştırma hükmünde sayılır.

ğımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a aittir..." ayetinde olduğu gibi. Lakin haccı farz kılan söz konusu ayette, mükellefiyete muhatap kimselerden iki kez bahsedilir; ilkin icmal ve umum ifade eden bir üslupla sonra da tafsil ve tahsis ile. Zira ilkin teklif 'nas' yani insanlara yöneltilir sonra da "Yoluna gücü yetenler..." tabiriyle mükellef olan insanlar belirlenştirilir. Dolayısıyla "Yoluna gücü yetenler" tabiri icmalden sonra tafsil ve ibhamdan sonra tebyin olmakla, bir vurgu ifade etmektedir. Bu siyakin 'tekit' içermesi, konunun 'bedel' ile açıklanmış olmasından dolayıdır. Zira 'bedel' tekrar hükmündedir ve tekrar, tekit ve pekiştirme amaçlıdır. Yani doğrudan "Allah, güç yetirenlere farz kılmıştır" tabiri yerine ilkin "Allah'ın insanlar üzerindeki hakkıdır" tabiri sonrada "güç yetirebilenlere/ bir yol bulabilenlere" tabiri kullanılmıştır. Burada 'insanlar' tabirine "güç yetirebilen bazı insanlardan" söz edilerek 'bedel' getirilmiştir.

6. Güç yetirebilen insanların haccı yerine getirmemeleri ile ilgili "kim haccı terk ederse" tabiri yerine "kim küfre saparsa/inkâr ederse" tabiri kullanılmıştır. Bazı rivayetlere göre bu tabir de "kim terk ederse" anlamındadır.⁶² Haccı terk etmenin "küfre sapmak" şeklinde ifade olunması, bu ibadetin çok önemsenmesi gereken ibadetlerden olduğunu ifade etmek içindir. Tabi ki burada küfürden maksat, 'ameli' küfürdür 'itikadî' küfür değil. Tıpkı Şer'î hâkim ya da Müslümanların valisinin hükmünü reddetmekte olduğu gibi ki, İmam Sadık (a.s) bu konuda bu tutumun "Masum İmam'ın hükmünü reddetmekle eşdeğer olduğunu" ve 'ameli küfür' sayıldığını bildirir.⁶³ Elbette burada Masum İmam'ı reddetmek ve inkâr etmek, 'mezhebi bir küfürdür' 'dini bir küfür' değildir. Evet, Resulullah'ın (s.a.a) risâletini inkâr, 'dini/itikadî' küfürdür. Allah'ın rububiyetini inkâr etmek, 'ilhadî' bir küfürdür. Dolayısıyla Sünni, Ehl-i Kitap ve ateist bir laik arasına fark koymak gerekir. Bu fark mezhep, din ve ilhad arasındaki farklarla ilgilidir.

Haccı terk eden bir kimsenin 'küfrüyle' ilgili İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

"Kim ki üzerindeki hac farizasını, aşırı bir sıkıntı, haccı yerine getirmesine mani zor bir hastalık ya da siyasî iktidarın engellemesi haricindeki

⁶² Tefsiri-i Kumi, c.1, s.107; Biharul Envar, c.69, s.93

⁶³ Vesailu's Şia, c.1, s.34

herhangi bir bahaneyle tek ederse, Yahudilik ya da Hıristiyanlık dini üzere ölse yeridir.”⁶⁴

Bu rivayetten anlaşılın, ameli küfrün insanı, tedrici olarak kâfirlere yaklaştırdığıdır; müşriklere değil. Zira o, henüz tevhid inancında olup Ehl-i Kitap zümresinden sayılır.

7. “Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.” Bu ayet-i kerimede *غَنِي*/müstağnidir kelimesi, haccı terk edenlerin kaale alınmadıklarını ifade etmek içindir. Zira âlemlerin rabbi, sadece haccı terk edenlerden değil, bütün âlemlerden müstağnidir ve hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla haccı terk etmek, Allah Teâlâ’ya bir hanel getirmez. Aksine bu durumda hanel bulan ve zarara uğrayan sadece ve sadece haccı terk edenin kendisidir.

Hatırlatma:

Daha sonra ele alacağımız ismet hanedanı Ehlibeyt (a.s) yoluyla elimize ulaşan rivayetlerin ışığında haccın farz kılınmasının sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Şark ve garptan insanların bir araya gelmeleri ve tanışmaları
2. Ekonomik canlılık
3. Hz. Peygamberin iz ve hatıralarıyla tanışmak
4. Tövbe ve Allah’a yeniden dönüş
5. Hayır ve mağfiret talebi
6. İnfak ve ihsan
7. Bedenlerin zorluklara alıştırılması
8. Bedensel haz ve şehvetlerden uzaklaşmak

⁶⁴ El Kâfi, c.4, s.268, H. 1; Vesailü’ş Şia, c.11, s. 29-30 Hadisteki ‘fa’ edatı, hac farızasının acilen yerine getirilmesine delalet eder. Zira hiç kimse ne zaman öleceğini bilemez ve her an bu korkunç tehlike çanı hep çaladurur. Bu yüzden hac imkânı olan bir kimse, başkası yerine ‘naip’ olarak haca gidemez. Çünkü hiç kimse hac farızasını imkân bulabildiği yıldan bir sonrakine erteleyemez.

İnsanların hem din hem de dünyalarının iyilik ve maslahatını temin eden ve hem bireysel sonuçlar (arınma) hem de sayısız sosyal faydaların kaynağı olan diğer onlarca sebepten daha söz edilebilir. Tabii bu sebeplerin bir kısmı haccın ferî hikmet ve gayelerine bir kısmı da haccın temel ve ana gaye ve hikmetine delalet eder. İslam, bütün insanlığı vahdet ve birliğe davet eder. Örneğin her gün kılınan cemaat namazları, her hafta kılınan cuma namazları, her yıl eda olunan bayram namazları ve her yıl yerine getirilen hac ibadeti bu davetin bir sonucudur. İslam, her yıl, herkesin ömründe en az bir kez, evrensel ve uluslararası bir kongre hükmünde olan hac ziyaretinde bulunup Müslümanların siyasî ve sosyal çıkarları ve aklı ve nakli ilmî kazanımlarıyla ilgili malumat edinmesi, karşılıklı alışveriş, işbirliği ve ortaklıklar yoluyla bu bereketin daha bir çoğalmasını ister.

b) Hac Tüm Boyutlarıyla Bir İlahî Şiardır

Yüce Allah, haccın gerçekleştiği zaman ve mekânı, hac ve umre ziyaretini eda eden kimseleri, hac kurbanlıklarını ve hatta bir hayvanın kurbanlık olduğunu belirtmek için boynuna asılan nişaneyi dahi birer ilahî şiar diye nitelendirir. Sadece hac ve umre maksadıyla ihrama bürünenleri değil; yeryüzünün en uzak köşelerinden hac ve umre maksadıyla yola çıkıp, değil harem bölgesi, hatta daha henüz mîkat noktasına dahi ulaşmamış olanları dahi ilahî şiarlar dâhilinde değerlendirir:

“Ey İnananlar! Allah’ın şiarlarına/nişanelerine, hürmet edilen aya, hediyeye olan kurbanlığa, gerdanlıklar takılan hayvanlara, Rablerinden bol nimet ve rıza talep ederek Beyt-i Haram’a yönelenlere sakın hürmetsizlik etmeyin...”⁶⁵

Hac, baştanbaşa; Kâbe’den, kurbanlık hayvanın boynuna asılan metal parçası ya da ayakkabıya kadar bütünüyle ilahî bir şiardır. Dolayısıyla hiç kimse bu sahada kendi keyfince hiçbir şeyi helal ya da serbest kılmaz. Aksine bütünüyle bütün ahkâmını vacip bilerek saygınlığını koruması gerekir.

‘Helal’ önü açık ve serbest, ‘haram’ yasak ve ‘ihtilal/ihlal’ başkasının hakkına tecavüz anlamına gelir. Buna karşılık ‘ihtiram’ gelir ki bir şeyin

⁶⁵ Maide: 2

harim ve saygınlığını korumak anlamındadır. Bir şey ya da şahsın ihtilal/ihlali esnasında onun harimi/mahremiyeti ve saygınlığı korunmaz ve bu saha açık ve serbest bırakılır. ‘Şa’air’, ‘Şaire’ kelimesinin çoğulu olup ‘nişane/alamet’ anlamına gelir. Bu itibarla bütün ilahî ahkâm ve O’nun azametini gösteren her şey, ilahî şiarlar zümresinden sayılır. Demek ki Yüce Allah “Allah’ın şiarlarını helal saymayınız!” diye buyururken “ilahî şiarları ‘önü açık ve serbest bir alan’ bellemeyiniz!” demektedir. Öyle ki, ilahî ahkâm, dinî düşünce, dinle bağlantılı şahsiyetler, eşya, mekân ve zamanların hürmet sınırları ve haremını her önüne gelen rahatlıkla çiğneyip aşmasın, bu konularla ilgili ahkâm kesmeye kalkışmasın, yakışsız davranışlar reva görmesin ve kendince bu sahaya yeni bir şeyler ekleyip çıkarmasın diye bir uyarı vardır bu ayette.

Kur’an-ı Kerim, hac ahkâmı hakkında diğer birçok yerde yine yukarıdaki ana ilkedden bahseder. Örneğin Safa ve Merve ile ilgili şöyle buyurur:

“Şüphesiz Safa ile Merve Allah’ın nişanelerindedir/şiarlarındadır...”⁶⁶

İnsanları, ilahî şiarları yüceltmeye ve ilahî sınır ve harimi korumaya teşvik ederken, yine başka bir ana ilkeye; yani bu şiarları yüceltmenin semerelerini beyan eder ve şöyle buyurur:

“...Kim de Allah’ın hürmet edilmesini istediği şeylere saygı gösterirse bu, kendisi için Rabbi katında şüphesiz hayırlıdır...”⁶⁷“...kim Allah’ın şiarlarını yüceltirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır.”⁶⁸

Hatırlatma:

Daha önce de değindiğimiz üzere, Yüce Allah, hac ve umre ziyaretine gidenleri kendi şiarları içerisinde addetmiştir. Öyle ki hacı ve umreci ziyarete niyetlendiği ilk lahzadan itibaren ilahî şiarlardan sayılır. Bu itibarla yolculuk hazırlıklarını yaparken, giriş ve çıkışlarında, hizmet sunumunda, aynı şekilde alışveriş yaparken vs. hac ve umre ile ilgili bütün adımlarında ve bütün yol boyunca onlara saygısızlık etmek, hakaret etmek ve sorun yaratmak caiz değildir.

⁶⁶ Bakara: 158

⁶⁷ Hac: 30

⁶⁸ Hac: 32

Ayette yer alan hitap umumidir. Dolayısıyla hacı adayının kendisi de Allah'ın kendisi için öngörmüş olduğu saygınlık ve hürmetin kadrini bilmek ve yakışıksız davranışlardan kaçınmakla mükelleftir. Elbette hac ve umre ziyaretini bir tür seyahat, ticaret maksat ya da şöhret ve desinler diye yerine getirmek isteyenlerin ilahî hürmetler/Allah'ın saygın görülmesini emrettiği çerçevede görülemeyecekleri açık olsa gerek.

c) Ay'ın Hareketleri ve Hac Mevsiminin Belirlenmesi

Haccın önemini anlatan bir diğer ayet:

“Sana, hilâl şeklinde yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanlar ve özellikle hac için vakit ölçüleridir...”⁶⁹

Her ne kadar ‘vakit ölçüleri’ tabiri, insanın ilgi alanına giren her şeyi; hatta haccı da içine alsın da burada haccın önemini vurgulamak için umum ifade eden bir tabirden sonra hususi bir konuya ayrıca değinilmiştir. Mealen anlatılmak istenen şudur: Ay'ın hareketliliği, değişim ve dönüşümü, hac aylarının teşhisini kolaylaştırmak ve insanların söz konusu aylara geldiğinde hac için hazırlanmalarını sağlamak içindir.

d) Hacda Hakkın Apaçık Ayetlerine Tanık Olmak

Kur'an-ı Kerim'de her şeyin Allah'ın birer ayet ve nişanesi olduğuna sıkça değinilmiştir. Ancak haccın zaman ve mekân bakımından taşıdığı özelliklerden dolayı, onunla ilgili ‘apaçık ayetler’ tabiri kullanılır. Burada maksat, tekvinî olmayan ayetlerdir. Zira tekvinî/yaratılış âlemine dair ayet ve nişaneler, coğrafi iklimsel, doğal ve sair özelliklerle ilgili incelikler, hac dışındaki bütün her yerde mevcuttur. Hacda tanık olunan ilahî ayetler ise Kâbe, Hacerü'l Esved, Makam-ı İbrahim ve diğer ilahî ayet ve nişanelerdir. Ekilip biçilmeyen bir toprak parçasının Hz. İbrahim'in “*Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara meylettir*” dileği üzerine gönüllerin şevkle arzulanı bir konum kazanması ilahî bir ayettir. Haccın bütün diğer bereket ve esrarı da bu doğrultuda olup bunların birçoğunu da sadece Hakk'ın veli kulları tanıklık edebilir.

⁶⁹ Bakara: 189

e) Bazı Ayetlerin Hacla Bağlantılı Tefsiri

Yukarıdaki ayetlerin yanı sıra, rivayetlerde bazı diğer birçok ayet de hac ile bağlantılı olarak tefsir olunmuştur. Örnek babından üç rivayeti ele alıyoruz:

1. Muaviye b. Ammar: İmam Sadık'a (a.s) ömründe bir kez olsun hacca gitmemiş zengin biri hakkında bir soru sordum. İmam hazretleri şöyle buyurdular: Böyle biri, Allah'ın haklarında biz onları kör olarak haş-redeceğiz diye buyurduğu kimselerdendir:

“ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.”⁷⁰

Ravi diyor ki: İmam Sadık (a.s) benim bu açıklama karşısında şaşır-dığımı görünce şöyle buyurdu:

“Allah Teâlâ, böyle birini (dünya hayatında da) hak yolu tanımaktan alıkoyar.”⁷¹

“Bu dünyada basireti olmayan, âhirette kör olarak haşredilir.”⁷²

Bu rivayet her ne kadar hac ile ilgili olsa da, son cümledeki ifade-lerden anlaşılan, kıyamette arız olacak körlüğün hacca özgü olmadığı ve diğer bütün durumlarda da eğer bir hakkın zayı olması söz konusu ise böyle bir azabın söz konusu olacağı anlaşılmaktadır.

2. Ebu Basir: İmam Sadık'a (a.s) şu ayet hakkında bir soru sor-dum:

“Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.”⁷³

İmam şöyle buyurdu:

“Bu ayet, üzerine farz olan hac farızasını ölüm gelip çatıncaya kadar erteleyenler hakkındadır. Bu kimseler, kıyamet günü kör olarak haşrolunacaklardır.”⁷⁴

⁷⁰ Taha: 124

⁷¹ Vesailu's Şia, c.11, s.25

⁷² İsra: 72

⁷³ İsra: 72

⁷⁴ El Kâfi, c.4, s. 268-269; Vesailu's Şia, c.11, s. 26-27

Bu iki rivayetten anlaşılan, haccı terk eden bir kimsenin içyüzünün aslında kör olduğudur. Âhirette işte bu yüz ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla orada kör olarak mahşere gelecektir.

İnsanı kötü bir akibete ve helak olmaya sevk eden etkenlerden biri de ikinci rivayette de işaret olunan ertelemelerdir. Yani bilerek ve kasten farz olan bir ödevi yerine getirmemek ve sürekli ‘ilerde yaparım’ diye geciktirmektir.

“Erteleyip durmaların akibetinden sakınınız. Zira geçmiş ümmetler içerisinde niceleri bu yüzden helak olmuşlardır.”⁷⁵

Zira insanoğlunun ne zamana kadar yaşayacağını kimse bilemez. Emiru’l Müminin İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Yarın öbür gün deyip durma! Zira sende önce gelen niceleri, bu tür umutlar ve ertelemeler yüzünden helak olmuşlardır. En nihayet de Allah’ın emri (ölüm) ansızın gelip çatıvermiştir...”⁷⁶

3. Bazı hadislerde “Öyleyse Allah’a koşuşun”⁷⁷ ayeti hacca tatbik edilerek açıklanmıştır. Bu doğrultuda İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Allah’a doğru haccediniz!”⁷⁸

2. Sünnette Haccın Siması

Daha öncede değindiğimiz üzere hac, sayılmayacak düzeyde ilahî sırlar içerir ve ilahî gelenekten birçok izler taşır. Bu yönüyle hac, İslam’ın bütün yönleriyle yansıdığı en önemli aynalardandır. Dolayısıyla hac ile ilgili ve onun önemini, konumunu ve çeşitli boyutlarını anlatan birçok rivayet, dinimizin Masum Önderleri (a.s) yoluyla elimize ulaşmıştır. Biz burada bazılarını incelemeye çalışacağız:

1. Birisi Resulullah’a (s.a.a) şöyle arz eder: Ben, hac maksadıyla yola çıktım; ancak onu eda edemedim. Ben zengin bir insanım. Şimdi bana bir yol gösterin de bu servetimi harcayarak haccın sevabına nâil olayım! Allah Resulü şöyle buyurdu:

⁷⁵ Fıkhü’r Rıza, s.293-294; Biharü’l Envar, c.93, s.191-192

⁷⁶ El Kâfi, c.2, s. 136

⁷⁷ Zariyat: 50

⁷⁸ El Kâfi, c.4, s.256; Vesailü’ş Şia, c.11, s. 9-10 ve 104-105

“Ebu Kubeys dağına bir bak! Bu dağ büyüklüğünde kızıl altınların olsa da sen hepsini Allah yolunda infak etsen dahi, hacçı eda edenlerin sevabına asla erişemezsin.”

Sonra Hz. Peygamber şöyle devam etti: “Hacc yolcusu yol hazırlıklarını tamamladığında, bir şeyi her yere koyup her kaldırdığında Allah onun için on sevap yazar, on günahı siler ve onu on derece yüceltir. Bineğine bindiği andan itibaren merkebinin kaldırıp koyduğu her adımda Allah onun için aynısını yapar. Kâbe'nin etrafında tavaf etmeye başladığında günahlarından arınır. Safa ve Merve arasında sa'y etmeye başladığında günahlarından arınır. Arafat'ta vakfeye durduğunda günahlarından sıyrılıp çıkar. Maş'aru-l Haram'da vakfeye durduğunda günahlarından arınır. Şeytan taşlamaya gittiğinde günahlarından arınır.”

Böylece Peygamber haccin bütün rükünlerini tek tek sayar ve şöyle buyurur: “Bu vakfelerden her birinde durduğunda günahlarından arınır.” Sonra da şöyle buyurdu: “Sen nerede bir hacının eriştiklerini elde etmek nerede?”⁷⁹

Şayet Allah Resulü'nün (s.a.a) “Kâbe'nin etrafında tavaf etmeye başladığında günahlarından arınır. Safa ve Merve arasında sa'y etmeye başladığında günahlarından arınır...” diye buyurması şu nükteyi ifade etmek için olabilir: Bu amellerden her biri, bir tür günahların bağışlanmasında etkilidir ve bu amellerin her biri özel bir takım günahların affolunması için vazolunmuştur. Yahut şu anlama da gelebilir: Günahlar üst üste yığılıp da günahkârın kalbinde bir pas bir perde misali yer etmişse eğer, bu amellerin her biri o perdelerin katmanlarından birinin kalkmasına sebep olur ve pasını giderir. Öyle ki hacı adayı, ne pas yığını altında kalmış ne de perdelerin karanlığına mahkûm tertemiz bir kalple Rabbinin dergâhına çıkmaya nâil olur. Rabbin bizleri de böylesi bir hac ile rızıklandırın.

2. Resulullah Efendimizin (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) vasiyetlerinden birinde şöyle buyrulur:

“Ey Ali! Allah'ın azametini and olsun, bu ümmet içerisinde on grup kâfir olur: ...(Bunlardan biri) güç yetirip de hacca gitmeden ölemdir. Ey Ali! Gücü yettiği halde hacçı terk eden kâfirdir.”⁸⁰ Zira Yüce Allah şöyle buyurur:

⁷⁹ Vesailu's Şia, c.11, s.113–114

⁸⁰ Vesailu's Şia, c.11, s.31

“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”⁸¹

3. Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) hac farızasını şu şekilde tasvir eder:

“Allah haram kılmış olduğu kendi evini haccetmeyi sizlere farz kılmıştır. O ev ki Allah onu insanlara Kible kılmıştır. İnsanlar susamış sürülerin su kaynağına koşuşturmaları misali oraya koşuşturur güvercinler misali o yöne kanat çırpırlar. Allah, Kâbe’yi insanoğlunun O’nun azameti karşısında tevazu göstermesi ve O’nun izzetinin farkına varmasının bir nişanesi kıldı. Kulları içerisinde onun buyruğuna kulak veren, davetine icabet eden, buyruğunu tasdik eden, peygamberlerinin ayak bastıkları yerde duran ve arşın etrafında her daim tavafta olan meleklerine benzemeye çalışanları seçip ayıklamıştır. İşte onlar, O’nun ibadet pazarında nice kârlar eden ve O’nun mağfiredine nâil olmak için adım atanlardır.

Allah, Kâbe’yi İslam için bir bayrak ve sığınacak bir yer arayanlar için bir sığınak kılmıştır. O’nun hakkını eda etmeyi farz ve orada haccetmeyi vacip kılmış ona doğru ziyaret yolculuğuna çıkmayı emretmiştir. Yüce Allah şöyle buyurur: “Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”⁸²

4. İmam Ali (a.s) hac ve umrenin faziletleri hakkındaysa şöyle buyurur:

“Allah’a ulaşmak isteyenlerin tutundukları en faziletli vesile Allah’a ve Peygamberine iman, O’nun yolunda cihat etmek... Ve hac ve umrede O’nun evini ziyaret etmektir. Hiç şüphesiz hac ve umre, fakirliği giderir ve günahların dökülmesine vesile olur...”⁸³

5. İmam Ali (a.s) bir bölümünde tevazu ve alçakgönüllülüğün yaygınlaşması ve gurur ve kibrin ortadan kalkması hususunda haccın rolünü izah ettiği başka bir hutbesinde şöyle buyurur:

“Allah Teâlâ’nın ilk toplulukları; Âdem’den (a.s) ta en son gelenlere kadar bütün ümmetleri ne bir zararı dokunan ne de bir fayda sağlayan; ne gören

⁸¹ Al-i İmran: 97

⁸² Nehcu’l Belağa, 1.Hutbe

⁸³ Nehcu’l Belağa, 110. Hutbe

ne de işiten bazı taşlarla sınıdığını görmez misiniz? İşte Allah, onu (bu taşlardan yapılmış Kâbe'yi) kendisi için saygın bir ev ve insanlar için bir kıyam ve kıyam vesilesi kıldı. Sonra da onu yeryüzünün en çıplak ve taşlık arazisi, en çorak ve bitkisiz bölgesi ve en dar vadilerinin bulunduğu bir yerde açtı. Çetin ve hırçın dağlar arasında, üst üste yığılmış kumlar içerisinde, suyu kurumak üzere olan pınarları ve birbirinden kopuk köyleri olan bir bölgeye yerleştirdi. Öyle ki orada ne bir deve toynağı ne bir atın ayağı ne de herhangi bir hayvanın tırnağı gelişip serpilmez.”

Hatırlatma:

Kâbe'nin “ne bir zararı dokunan ne de bir fayda sağlayan taşlar...” diye nitelendirilmesi, bu taşların kendiliklerinden ve zati olarak bir tesirlerinin olmayışı dolayısıyladır. Yoksa ilahî inayetin bereketiyle bir tür vesile babından da olsa hiçbir etkilerinin olmadığı anlamında değildir. Açıklamak gerekirse, her ne kadar zaman tözü ve onu oluşturan parçaları ve mekân cevheri ve onu şekillendiren geometrik boyutları; yani uzunluk, genişlik, derinlik ve yüksekliği arasında herhangi bir fark gözetilemez ve her ne kadar bir zaman dilimini o zamanda bulunanlar ve her mekânı orada yaşayanlar ‘değerli’ ve ‘iftihar vesilesi’ kılıyor olsa da; gâyp hazinelerinde bir taayyünü ve konumu olan bir şeyin yeryüzüne nâzil olduktan sonra da bir zuhuru olabilecek bazı özellikleri bulunabilir. Ancak bir şeyin gâyp hazinelerinde herhangi bir taayyünü bulunmaz da bir alt mertebede zuhur bulduktan sonra bir taayyün kazanırsa, söz konusu özellik işte bu mertebede ortaya çıkar.

Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) aynı hutbenin devamında şöyle buyurur:

“...Sonra Âdem (a.s) evlatlarına oraya yönelmelerini emretti. O günden sonra Kâbe, onların bir toplanma merkezi ve tüm yolculuklarının nihâi maksadı haline geldi. İnsanoglunun kalbi şevk ve arzusuyla ona bağlandı. Çok uzak ovalardan, derin vadilerden ve birbirinden kopuk denizlerdeki adalardan ona doğru yöneldiler. Maksatları Allah'ın Evi'nin etrafında omuzlarını sallayarak La ilahe illallah diyerekten tavafa durmak, dağınık saçları, toza toprağa bulanmış bedenleri ve seğirte duran ayaklarıyla hızla hareket etmek, kişilik ve kariyerlerinin göstergesi olan elbiselerinden soyunmak ve saçlarını kestirip düzeltmemekle yüzlerini çirkin göstermekti. Bu büyük bir imtihan, ağır bir sınav, apaçık bir sınanma ve Allah'ın bir rahmet ve cennet vesilesi kıldığı bir arınma ve temizlenme vesilesidir.

Eğer Yüce Allah, evini ve yüce şiarlarının (hac erkânının) mahallini, bağ ve bahçeler arasında, ırmakların aktığı ve yerleşim yerlerinin birbiriyle bi-tiştiği bir yerde; buğday tarlaları, yemyeşil, güllerle bezenmiş, insanın içini ferahlatan ve mamur yol güzergâhlarının olduğu bir mekâna yerleştirmiş olsaydı, bu sınav daha bir rahat ama aynı zamanda elde edilecek sevap da daha bir az olurdu.

Eğer Kâbe'nin temelleri ve üzerine kurulduğu zemin ve duvarlarının örül-düğü taşlar yeşil zümrüt, kızıl yakut, nur ve ışık huzmeleri olsaydı, kalpler daha az şek ve şüpheye kapılır ve iblisin gayretleri daha az etkili olur, vesve-seler ve gizli vehimler insanlara yol bulamazdı. Lakin Allah, kullarını birçok zorlukla imtihana tabi tutar. Onların karşısına çok farklı zorluklar çıkararak kulluk bilinciyle donatır. Kalplerindeki kibir ve büyülenmeyi izale etmek ve gönüllerine huzur ve sükûnet bahşetmek için onları birçok sıkıntıya du-çar kılar. Böylece kerem ve rahmet kapılarını onların yüzlerine açar ve af ve mağfiret vesilelerini kolayca erişebilecekleri bir kıvama getirir..."⁸⁴

6. Müminlerin Emiri'nin (a.s) Haseneyn (a.s) hazretleri ve halkın ge-neline yapmış olduğu vasiyetin bir bölümünde şu cümleler yer alır:

"Rabbinizin evi hususunda Allah'ı; Allah'ı gözetmeyi unutmayın sakın! Ya-sadığınız müddetçe onu boş bırakmayın! Zira eğer Kâbe terk edilecek olursa size artık mühlet verilmez!"⁸⁵

7. Daha önce de değindiğimiz üzere İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur: "İslam beş temel esas üzere kurulmuştur: Namaz, zekât, hac, oruç ve ve-layet" sonra da her birinin faziletlerini tek tek sayar ve hacla ilgili şu ayeti delil gösterir: "o evi haccetmek, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır..."⁸⁶ ve Resul-i Ekrem'den şu hadisi nakleder:

"Allah nezdinde kabul görmüş bir hac, yirmi müstehap namazdan daha hayırlıdır."

Oysa namaz, dinin direği ve müminin miracıdır ve Allah nezdinde makbul bir namazı eda edebilmek pek de kolay değildir.

8. İmam Bakır (a.s) haccın kuşatıcılığı ve köklü geçmişiyle ilgili şöyle buyurur:

⁸⁴ Nehcu'l Belağa, 192. Hutbe (Kasî'a Hutbesi) 53–65. satır

⁸⁵ Age. 47. Mektup, 6. satır

⁸⁶ Al-i İmran: 97

“Âdem bin kez yaya olarak bu Kâbe’ye geldi. Bunun yedi yüzü hac, üç yüzü ise umre içindi.”⁸⁷

Bir rivayette İmam-ı Zaman’ın (af) da her yıl hacca hazır bulunduğunu ve halkı görüp tanıdığını, insanların da onu gördüklerini; ancak tanımadıklarını dile getirir.⁸⁸

9. Zürare’nin naklettiği ve yine haccın kuşatıcılık özelliğini gösteren bir rivayette Zürare İmam Sadık’a (a.s) şöyle arz eder: “Ben kırk yıldır size haccı soruyorum ve siz bana fetva veriyorsunuz!” İmam hazretleri cevap olarak şöyle buyurdu:

“Hac ibadeti Âdem yaratılmadan iki bin yıl önce de vardı. Şimdi sen bu ibadetin ayrıntılarının sadece kırk yıllık bir sürede bitmesini mi bekliyorsun!”⁸⁹

10. İmam Sadık (a.s) haccın insanlar üzerine farz kılınmasının sebebi ile ilgili şöyle buyurur:

“Cenab-ı Allah, insanların doğudan ve batıdan toplanarak birbirleri ile tanışmaları için... Ve Resulullah’ın anı ve eserlerini tanıyıp onun siyerini öğrenmeleri ve onu hatırlayıp unutmamaları için hacca toplanmayı farz kıldı...”⁹⁰

11. Ravi, İmam Sadık’a (a.s) halkın şöyle konuştuğundan bahseder: “Üzerindeki hac farızasını yerine getiren bir insan, diğer yıllarda hac yerine sadaka verse ve yakınlarına yardım etse onun için daha hayırlıdır.” İmam şöyle buyurur:

“Yalan söylüyorlar! Eğer insanlar böyle yapacak olsalar bu Beyt boş kalır. Oysaki Allah, Kâbe’yi insanlar için bir kıyam ve kıyam merkezi kılmıştır.”⁹¹

⁸⁷ El Kâfi, c.2, s. 18–19

⁸⁸ Vesailu’ş Şia, c.11, s. 135

⁸⁹ Age. s. 12; Men La Yahduru’l Fakih, c.2 s. 519, çok az farklı bir tabirle... “iki bin yıl önce” tabiri ve insanoglundan önceki nesillerle ilgili mütalaa bu kitabın konusu dışındadır. Ancak “kırk yıl süren soru-cevap” meselesine burada kısaca değinmek gerekirse:

Hz. İmam Sadık (a.s) Hicri 83 yılında dünyaya geldi. 114 yılında imamet makamına erişti. 147 yılında şehit olduğunda 65 yaşındaydı ve iftihar vesilesi imamet süresi 34 yıldır. Dolayısıyla ‘kırk yıl’ tabiri ya onun hem imamet dönemi hem de öncesini kapsamaktadır ki şüphesiz o, imamete erişmeden önce de dinin ahkâmına vakıf idi; ya da sadece 34 yıllık imamet dönemi idi ve ‘kırk yıl’ tabiri örfün sayıları yuvarlama eğilimi ve küsuratı göz önünde bulundurmaması ile ilgilidir.

⁹⁰ Vesailu’ş Şia, c.11, s. 14 ve c. 27, s. 97

⁹¹ İlelu’ş Şerayi’, c. 2, s. 452; Vesailu’ş Şia, c.11, s. 22

12. İmam Sadık (a.s) başka bir rivayette şöyle buyurur:

“Yüce Allah Kâbe’yi insanların din ve maişetleri için bir vesile kılmıştır.”⁹²

Başka bir rivayette ise şöyle buyurur:

“Kâbe ayakta kaldıkça din de bâki kalır.”⁹³

Bu demektir ki asıl gaye, dinin bekası ve kıvamıdır. Dolayısıyla din için bir kıyam söz konusu değilse haccın bir semeresi olmaz. Bu itibarla ki Resulullah (s.a.a) şöyle buyurur:

“Öyle bir zaman gelecek ki padişahların/yönetenlerin haccı, eğlence, zenginlerin haccı ticaret ve fakirlerin haccı dilencilik adına olacaktır.”⁹⁴

13. İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) haccın semere ve bereketleriyle ilgili şöyle buyurur:

“İnsanlar, cenab-ı Allah Teâlâ’nın ziyafetine bir yol bulabilsinler, ondan bol-luk dilesinler, bulaşmış buldukları günahlardan arınmış bir şekilde oradan ayrılınsınlar; dönerken geçmişten tövbekâr ve geleceğe ümitvar bir şekilde dönsünler diye hac ile emrolunmuşlardır...”

Devamında ise şöyle buyurur:

“Ayrıca hacda Kâbe’nin çevresindekilerin toplanabildikleri yerlerde maişetleri temin olunur. Dahası dinde derinlikli bir ilim elde edilir ve İmam-ların (a.s) sözleri bütün her yer ve bölgeye yayılır. Bu minvalde Yüce Allah şöyle buyurur:

“Her topluluktan bir taifenin dini iyi öğrenmek ve milletlerini geri döndüklerinde uyarmak üzere geri kalmaları gerekli olmaz mı? Ki böylece belki yanlış hareketlerden çekinirler.”⁹⁵ Ayrıca şöyle buyurur: “Gelsinler kendilerine ait bir takım menfaatlere şahit olsunlar...”^{96 97}

14. Hacc, ilahî bir ziyafettir ve hacılar, tıpkı oruç tutanlar gibi rah-man olan Rabbimizin misafirleri. İmam Sadık (a.s) şöyle buyuruyor:

⁹² Vesailu’s Şia, c.11, s. 60

⁹³ El Kâfi, c. 4, s. 271; Vesailu’s Şia, c.11, s. 21

⁹⁴ Vesailu’s Şia, c.11, s. 60

⁹⁵ Tevbe: 122

⁹⁶ Hacc: 28

⁹⁷ Vesailu’s Şia, c.11, s. 12–13

“Hacı adayı ve umre ziyaretinde bulunanlar, vatanlarına dönünceye değin Allah’ın misafiri ve onun ikramına mazhardırlar.”⁹⁸

“Üç sınıf Allah’ın seçkin kullarındandır... Hacı ve umre ziyaretçisi, zira onlar Allah’ın misafirleridirler. Öyleyse Allah’ın misafirlerine ikramda bulunması bir haktır.”⁹⁹

Müminlerin Emiri (a.s) “Teşrik günlerinde¹⁰⁰ oruç niçin haramdır?” sorusuna karşılık şöyle buyurdu:

“Zira o topluluk (hacılar) Allah’ın ziyaretçileridirler. Onlar Allah’ın ziyafetine gelmişlerdir. Ev sahibinin misafirlerine oruç tutturması hoş olmaz!”¹⁰¹

Elbette ilahî davete icabet edip onun ikramını hak edenlerin özel bir takım şart ve vasıflara sahip olmaları gerekir. Kur’an-ı Kerim tüm bunları hem umum ifade eden bir ifadeyle hem de yaşanmış örnekleriyle dile getirmiştir. Bu ilahî ahitleşme de Kâbe’nin mimarı ve çırağı; yani İbrahim ve İsmail’e (a.s) şart koşulan vasıflar en genel çerçevesiyle şöyle beyan buyurur:

“...Evimi ziyaret edenler, kendini ibadete verenler, rükû ve secde edenler için temiz tutun diye İbrahim ve İsmail’e ahd verdik.”¹⁰²

“Muhammed Allah’ın peygamberidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken görürsün...” ayet-i şerifesi mucibince Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in Allah’ın ziyafetine geliyorlar diye Beytullah’ı temiz tutmakla yükümlü tuttukları “rükûa ve secdeye varanlar” Resul-i Ekrem’in gerçek ümmetidir. Ki namaz, rükû ve secdenin yanı sıra Nemrutlar, küfür ve nifak liderleri ve tağutlara karşı İbrahimi bir metanetle dik durabilenlerdir onlar. Nitekim onlar, Halilurrahman’ın sevgi ve şefkatiyle yeryüzündeki bütün mazlum Müslümanları sevebilenlerdir.

Bu demektir ki, bâtil bir düşünce yahut salih olmayan amellere sahip olanlar o ‘tertemiz evin’ misafirleri sayılmazlar. Kendileri için ayrıcalıklı

⁹⁸ Vesailu’s Şia, c.14, s. 586

⁹⁹ Vesailu’s Şia, c.4, s. 116

¹⁰⁰ Zil hicce ayının 11. 12. ve 13. günlerine ‘teşrik günleri’ denir. Bu günlerde Mina’da bulunanların oruç tutmaları haramdır.

¹⁰¹ El Kâfi, c.4, s. 224; Vesailu’s Şia, c.11, s. 225–226

¹⁰² Bakara: 125

bir konum vehmeden ve üstünlük taslayanlar, bu ‘eşitlik ve adalet evine’ konuk olamazlar. Hevasının kulu, hevesinin kölesi olanlar; müstekbir Batı’ya kul, mülhit Doğu’ya köle olanlar bu “Beyt-i Atık/Özgürlük Evi’nin” bu özgür ve şerefli Beyt’in mihmanı olamaz. İçinde yüzlerce put taşıyanlar bu ‘tevhid evinde’ ağır lanamaz. Yüzünü halka, sırtını kibleye dönüp de namaz kılanlar ‘Müslümanların kiblesinin’ misafiri olamaz. Şirk, küfür ve nifaktan beri olduğunu ilan etmek yerine, dinsizlik liderlerine sevgi besleyenler ‘adanmışların tavafgahının’ davetlisi olamaz. Dünyayı sömürenlerin önünde eğilip bükülenler ‘secdeye ve rükûa varanların evine’ konuk olarak gelemez.

15. Hakkın aydınlığı ve Rahmetin kuşatıcılığının hacdaki zuhurunu anlatan rivayetler, diğer ibadetlerle ilgili bu düzeyde açık ve bu düzeyde geniş bir şekilde varit olmamıştır. Hak Teâlâ’nın hacda ne düzeyde aşikâr olduğunu, Yüce Allah şöyle buyurur:

“Orada apaçık ayetler vardır...”¹⁰³

Zira Allah’ın gayrı olan her şey onun birer nişanesi ve ayetidir. Ancak hacdaki sırlar, Allah’ın apaçık ayetleridir/ayat-i beyyinatır. Orada misafir, ev sahibini müşahede eder ve ev sahibi, misafirlerine rahmet gözüyle nazar eyler. Öyle ki onun ayet ve nişaneleri apaçık ve ayan beyan zuhur bulur.

Hakk’ın rahmetinin hacdaki enginliğini ifade eden bir rivayette İmam Bakır (a.s) hac farızasını eda etmek maksadıyla evinden çıkan ve yolculuk esnasında vefat eden bir kimse hakkında şöyle buyurur:

“Eğer Harem bölgesinde ölecek olursa hac farızasını eda etmiş ve vazifesini yerine getirmiş sayılır.”¹⁰⁴

¹⁰³ Al-i İmran: 97 Hem Harem bölgesi hem de Mekke için menşei, Mescid-i Haram olan bir takım adap ve gelenekler vardır. Aynı şekilde Mescid-i Haram için de Kâbe’nin saygınlığından kaynaklanan adap ve gelenekler vardır. Hac Suresi 25. ayette geçen zamirlerden kasıt hüküm-mevzu uyumu babından bazen Mekke, bazen Harem bölgesi, bazen Mescid-i Haram ve bazen de kible ve tavaf merkezi olan Kâbe’dir. Bu demektir ki konu gereği bazen zamirlerin maksadını farklı farklı değerlendirdiğimizde bu, bir tutarsızlık gibi algılanmamalıdır. Tabi ki Kâbe’nin bir kiblegah ve tavafgah olarak özel ve özgün konumu her daim göz önündedir.

¹⁰⁴ El Kâfi, c.4, s. 276; Vesailu’ş Şia, c.11, s. 68

İşte bu Allah Teâlâ'nın rahmetinin genişliği ve ev sahibi olmanın gerektirdiği edebin bir cilvesidir. Yine bu çerçevede Resul-i Ekrem, Veda Haccı'nda Arafat'ta vakfe esnasında gün batmaya yüz tutmuşken şöyle buyurur:

“Ey Bilal! Topluluğa sessiz olmalarını söyle!” Topluluk sessizleşince de şöyle buyurdu:

“Rabbiniz bugün sizlere lütufta bulunarak içinizdeki ihsan sahiplerine mağfiret eyledi ve onları yine içinizdeki kötülük sahipleri için şefaathane kıldı. Öyleyse mağfirete nâil olmuşlar olarak Maş'ari'l Haram'a doğru hareket ediniz.”¹⁰⁵

Haccın bu özgün konumu dolayısıyla olsa gerektir ki İmam Sadık (a.s) İsa b. Mansur'a şöyle buyurur:

“ Ey İsa! Ben Allah'ın, seni iki hac arasında hac yolculuğu için hazırlık yaparken görmesini ve sana nazar kılmasını arzuluyorum!”¹⁰⁶

Yine İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Kardeşini (iman kardeşini) hacdan alıkoyan bir kimse âhireti için zâhire kıldığı akıbetten sakındığı gibi bu dünyada düşeceği fitnelere de sakınsın!”¹⁰⁷

Zira bir insanın mahrum kılınabileceği en büyük hayırlardan biridir hac; dolayısıyla Müslümanlar kendileri hac için azimli olmanın yanı sıra başkalarını da bu farizaya teşvik etmelidirler.

3. Ramazan Ayı Dualarında Haccın Siması

Haccın önemini, barındırmış bulunduğu kendine özgü tüm ahkâm ve hikmetleriyle anlayabilmek için mübarek ramazan ayı dualarında varit olan ve üstelik defalarca hacedebilme arzusunu yansıtan yakarışların çokluğuna bakmak yeterlidir. Öyle ki eğer bu ayın orucu, geceleri için tavsiye edilmiş duaları, seher vakitlerinde yapılan münacatlar ve gündüzleri çekilen zikir ve virtlerin hepsi, hac için bir hazırlık aşaması ve haccın içerdiği incelikleri idrak edebilmek içindir diyecek olsak, çok ilgisiz bir söz söylemiş olmayız. Bu inceliklere örnek olarak şu hadisler yeterlidir:

¹⁰⁵ El Kâfi, c.4, s. 257-258; Vesailu's Şia, c.11, s. 95

¹⁰⁶ El Kâfi, c.4, s. 281; Vesailu's Şia, c.11, s. 150

¹⁰⁷ Men La Yahduruhu'l Fakih, c. 2, s. 221, Hadis 2235; Vesailu's Şia, c.11, s. 138

“Hak Teâlâ’yı hacda bir kez tesbih, İnan ve Irak arazisinin haracını Allah yolunda infak etmekle eşdeğerdir.”¹⁰⁸

“Mekke’de secdeye varan bir kimse, Allah yolunda kendi kanına boyanmış (bir mücahit) gibidir.”¹⁰⁹

“Kur’an-ı Kerim’i hacda hatmeden bir kimse, ölmeden önce Resulullah’ı ve cennetteki kendi yerini görür.”¹¹⁰

“Kâbe’ye aşkla bakmak, bütün hataları yok eder.”¹¹¹

Hacc için ilahî tevfiğe nâil olma arzusu, Ramazan ayı dualarında öylesine göz alıcıdır ki güya Yüce Allah bu birkaç ay zarfında; özellikle de zilhicce ayının ilk on gününde kullarına sunacağı ziyafetin zeminini hazırlamayı dilemektedir. Dolayısıyla, ilahî ziyafetin başlangıcı, mübarek ramazan ayı ve bitişi, zilhicce ayının ilk on günü; yani hac merasiminin gerçekleştiği günlerdir.

Bu birkaç aylık ziyafetin iki aşaması vardır: İlkin ev sahibi misafirine der ki; dileğin nedir? İkinci aşamada ise ev sahibi misafirinin dileklerini yerine getirir. Mübarek ramazan ayında, ziyafet sahibi Allah’tır ve oruçlu kullarına “benden hac talep ediniz!” diye buyurur. Ziyafetin ikinci aşamasında artık talep ve dilek söz konusu değildir; bu aşama baştanbaşa bir ihsan ve bağıştır. Hacda artık o, kimseye “benden bir şeyler dile!” demez, aksine bütün talep ve dileklere cevap verir.

Şayan-ı zikir bir diğer nükte de şu ki, her dilek nasıl bir bağışla el ele ise bağışın her mertebesi de yeni bir dilek beraberinde getirir. Zira insan, Allah’ın bağışına mazhar oldukça susuzluğu gitgide daha bir çoğalır. İlkin ne istediğini bilmez. Zira Allah’ın sonsuz nimetlerinden habersizdir. Lakin kendine gelir gelmez, ruhunda yaşadığı değişim dalgalarıyla birlikte daha bir bilinçlenir. Bilinci yükseldikçe de beklentileri çoğalır ve ‘dilek’ dilemeye başlar. Demek ki, ‘bağış ve ihsanın’ her aşaması, ‘beklenti ve dilek’ mertebelerinin de uyanmasına yol açar ve insanoğlu Allah’tan daha üst mertebelere erişme dileğinde bulunur. Unutulmamalıdır ki tamah ve

¹⁰⁸ Vesailü’ş Şia, c.13, s. 288

¹⁰⁹ Men La Yahduru’l Fakih, c. 2, s. 228; Vesailü’ş Şia, c.13, s. 289-290

¹¹⁰ Vesailü’ş Şia, c.13, s. 288-290

¹¹¹ El Mehasin, c.1, s. 69; Vesailü’ş Şia, c.13, s. 265

gözü doymazlık maddî konularda ne kadar kötü bilinir ve kınanırsa ilahî marifet söz konusu olduğunda aynı düzeyde iyi ve övgüye mazhardır. Aynı şekilde kanaat hakikat ilimlerinde hangi düzeyde kötü ve çirkin bilinirse dünyaya tamah etmek de aynı düzeyde kötü ve çirkindir. Demek ki ilahî marifet söz konusu olduğunda kanaat edilmemelidir. Zira Yüce Allah daha çok istemeyi kendisi emretmiştir:

“Rablerini korku ve umut/tamah ile çağıradururlar...”¹¹²

Bu teşvikten murat şudur: Biliniz ki korku, tamah, dua ve talep arttıkça, ihlâs ve Allah’a yakınlaşma da artar.

Mübarek ramazan ayı dualarında şu tür cümlelere rastlarız:

“Hamd Allah’a mahsustur... Hazineseri azalmayan ve daha çok bağışlamakla cömertlik ve keremi her daim artan Allah’a!”

Bu duanın bir boyutu yukarıdaki anlama matuftur. Zira “Allah, ne kadar bağışlarsa bağışlasın hazinelerinde bir azalma olmaz!” cümlesinin anlamı açıktır. Ancak “Bağışladıkça cömertlik ve keremi daha bir artar!” cümlesi daha incelikli bir sır içerir. Şöyle ki, Allah bağışlayıp bahsettikçe, dergâhında niyazda bulunan ve dua eli uzatan kulun kapasitesi, kalp ferahlığı, dilek ve talepleri de çoğalıp artar. Talepler daha bir çoğalıp daha bir keyfiyet kazandıkça da, ilahî bağış da artıp çoğalır ve sülük yolundaki sâlih kulun nasibi olur. Bu minval böylece her daim yüceldikçe yücelen bir seyir üzere devam eder. Binaenaleyh, bağışta bulunmakla Allah’ın hazineleri azalmadığı gibi aksine daha bir çoğalır. Zira ilahî hazineler, ilahî iradenin dilemesiyle temin olunur ve ilahî iradenin ne sonu vardır ne de bir sınırı.

Hatırlatma:

Velayet, hem İslam’ın hem de haccın bir rüknü sayıldığından, mübarek Ramazan ayı dualarında hacla müşerref olma talebinin yanında Masumların (a.s) kutlu türbelerini ziyaret etme tevfiği de talep edilir. Yani ‘Beytullah’i’ ziyaret edebilmenin yanı sıra Resulullah’ın (s.a.a) türbesi ve Masum İmamların (a.s) türbelerini ziyaret edebilme lütfu da söz konusu olur. Ebu Hamza-i Sumali duasında şöyle okuyoruz:

¹¹² Secde: 16

“Allah’ım! Beni Peygamber’inin (s.a.a) ve İmamların (a.s) haremelerini ziyaret lütfuyla rızıklandır. Ey Rabbim, benim yerim o müşerref şühûd mahallerinde boş kalmasin!”¹¹³

Bizim bildiğimiz misafirliklerde, normalde ev sahibinin kendisi misafirine bir şeyler önermez. Aksine misafir ev sahibine tabidir ve o ne hazırlarsa ona razı olur. Ancak burada ev sahibi misafirine diyor ki: “Benden kendi evimi ziyaret, Peygamberimin haremi ve müşerref şühûd mahalleriyle şereflenme dileğinde bulun!” İşte mübarek ramazan ayındaki bu ziyafet¹¹⁴, hac ziyafetinin zeminini hazırlar.

4. Hac Günlerinin Zaman Bakımından Şerefi

Zilhicce ayının ilk on gününün şeref ve azametiyle ilgili Resulullah efendimizden (s.a.a) iki rivayet varit olmuştur. Birincisinde şöyle buyurur:

“Yüce Allah nezdinde hac ayının ilk on gününden daha bereketli ve hayır işlere verilen ecir bakımından daha büyük hiçbir gün yoktur.”¹¹⁵

İkinci rivayete göre ise şöyle buyurur:

“Salih amel işlenen günler içerisinde hiçbir gün, on gün; yani zilhiccenin on günü kadar sevgili değildir.”¹¹⁶

Değerli ârif, merhum Mirza Cevat Ağa Melikî Tebrizî (r.a) bu hadisi, birincisinden daha önemli görürdü.¹¹⁷ Bu hadisin öneminin sırrı, ikinci hadiste ‘muhabbet’ ve sevgiden söz edilmesidir; ‘azamet’ ve büyüklükten değil. İkinci rivayetteki “en sevgili/en mahbup” tabiri, “daha bereketli ve daha büyük” tabirlerinden daha derinliklidir.

Her iki rivayette de Resul-i Ekrem’e (s.a.a) şu soru yöneltilir: “Acaba Allah yolunda cihat gibi ameller dahi ilk on günün amelleri kadar değerli ve sevgili değil midir?” Hz. Peygamber, muhataplarının ‘cihad’ ve ‘şehadet’ arasındaki farkı kavrayabilmesi için şöyle buyurur:

¹¹³ İkbâlul A’mal, s. 70

¹¹⁴ Bu konunun açıklamasına “Sünnet’te Haccın Siması” bölümünde bakabilirsiniz.

¹¹⁵ Vesailü’ş Şia, c.14, s. 273

¹¹⁶ El Murakabat, 12. bölüm, s. 346

¹¹⁷ İkbâlul A’mal, s. 335; Mefatihul Cinan, Ziyarat-ı Mutlaka-yı İmam Huseyn (a.s) 7. ziyaret

“Her cihad ve her savaş meydanında yer almak, zilhiccenin on gününün faziletine sahip olamaz. Ancak malını ortaya koyarak ve canını feda ederek gidip de dönmeyen mücahitler müstesna. Çünkü onlar, çok özel bir malkama ve daha yüce bir mükâfata nâil olurlar.”

Son cümledeki nüktenin sırrına gelince; şehid, şahadeti gerçekleştiği zaman ve tarihe, değer ve iftihar katar. Şehid, yattığı her toprak parçasına şeref bahşeder. Bu itibarla, Kerbela Şehitleri Ziyaretnamesi'nde, şahadet coğrafyasının pak ve tertemiz olduğundan bahsedilir: “Sizler tertemiz idiniz ve içinde defnolduğunuz topraklar da temiz kılındı!” dolayısıyla bir cihad hareketi, eğer şehadetle sonuçlanıyorsa, hiçbir amel ona denk gelemmez. Zira şehid, içinde yaşadığı zamanı da mekânı da kendi kanına borçlu kılar.

Söz konusu Ziyaretname'deki “Şehitlerin, şehit düştükleri yer ve defnoldukları mekânlar, pak ve temizdir” cümlesini bir kıyasın (mantıksal anlamda kıyas, tasım, dedüksiyon) küçük önermesi olarak ele alacak olursak; bu kıyasın büyük önermesinin Kur'an-ı Kerim'de şu ayette yer aldığını görürüz:

“Rabbinin izniyle pak ve temiz bir beldenin bitkisi meyveye durur...”¹¹⁸

Evet, tertemiz bir beldenin meyveleri Rabbimizin izniyle tomurcuklanırlar ve verimi başkalarına da erişir.

Anladığımız kadarıyla hac ve ona özgü günlerin cihattan –tabi şahadetle sonuçlanmayan cihattan- dahi üstün ve faziletli sayılması, sadece ibadi açıdan değildir. Haccın diğer birçok boyutu da bu üstünlükte pay sahibidir.

Hac aylarından sayılan zilkadenin yirmi beşinci gününde vuku bulmuş en önemli hadise, 'Dahvu'l- Arz' hadisesidir. 'Dahvu'l- Arz' bazı rivayetlerde yer aldığına göre, Kâbe'nin zemini ve harem mıntukasının ortaya çıkıp genişlemeye başladığı günün adıdır.¹¹⁹

Kâbe'nin onarılması, hac ahkâmının açıklanması ve İbrahimî (a.s) ezanın; yani insanlığı hacca davet ilanının gerçekleştiği ay yine zilhicce ayıdır.¹²⁰

¹¹⁸ A'raf: 58

¹¹⁹ Vesailu's Şia, c.7, s. 331-332 ve c.9, s. 347-348

¹²⁰ Keşfu'l Esrar, c.1, s. 361

Zilhiccenin ilk on gününde gerçekleşen en önemli tarihi hadise, Be-raat suresinin nüzülü ve bu surenin teberri Emiri Ali b. Ebi Talip (a.s) aracılığıyla iletilmesi hadisesidir. İlkın ‘Sakife Ashabı’ndan birileri, bu görevin ifasının ve bu sureyi okuma vazifesinin kendilerine verileceği ümi-dini taşıyorlardı. Ancak ‘teberri’ ayetini nâzil eden Allah, onun nasıl ile-tileceğinin kuralını da nazil etti. Zira bu ‘teberri’ ilanı, bizzat ‘tevellî’ ve ‘teberri’ mazharı olan biri tarafından gerçekleştirilmeydi. Ey peygamber! Sen veya senin canın hükmünde olan birisi dışında hiç kimse bu mesu-liyeti yerine getirme liyakatine sahip değildir:

“Sen yahut senden olan biri dışında kimse eda etmesin!”¹²¹

Dolayısıyla Resulullah’ın ‘canı ve ruhu’ olan Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s)¹²² şu ayeti tebliğ vazifesiyle görevlendirildi.

“Hacc-ı Ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlü’nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzak ve beridir...”¹²³

Bu ve benzeri hadiseler, haccın zamanının dahi söz konusu özellik-lerinden dolayı ayrıca bir fazileti vardır. Zira daha öncede değindiğimiz üzere, her bir zaman dilimine, o zamanda yaşayanlar ve yaşananlar ve her bir mekâna orada bulunanlar ‘iftihar’ ve ‘şeref’ bahşeder. Yoksa za-manın özü ve parçaları arasında ya da mekânın özü ve onu şekillendiren geometrik boyutları; yani uzunluk, genişlik, derinlik ve yüksekliği ara-sında hiçbir fark gözetilemez. Elbette eğer bir şeyin gayp hazinelerinde belirgin bir taayyünü varsa, bazı özel niteliklere sahip olması mümkündür. Bu özellikler o hazinelerden nâzil olduktan sonra zuhur bulur. An-cak eğer bir şey gayp mertebesinde hiçbir taayyün taşımıyorsa ve nâzil olduktan sonra bir taayyün buluyorsa, söz konusu özellikler bu taayyün mertebesinde meydana gelir.

¹²¹ Biharu’l Envar, c.35, s. 303

¹²² Bkz. Al-i İmran: 61 “*de ki: Gelin oğullarımızı ve oğullarımızı kadınlarımız ve kadınlarımızı kendilerimizi ve kendilerinizi çağıralım...*”

¹²³ Tövbe: 3

5. Hac Günlerinde ve Hac Esas Alınarak Alınan Kararlar ve Yapılan Sözleşmeler

1. Bir İbrahîmî gelenek olan haccın ve adının yaşaması adına, bütün İbrahîmî Peygamberler (a.s) en basitinden en önemlisine kadar bütün sözleşme ve antlaşmalarını hac döneminde yahut haccın adını anarak gerçekleştirdiler. Daha önce de değinildiği üzere Hz. Musa ve Hz. Şuayb (a.s) arasındaki sözleşmede 'sekiz yıl' yerine 'sekiz hac' tabiri kullanılmıştır.¹²⁴ Hz. Şuayb (a.s) Musa-yı Kelim'e şöyle der:

"Sekiz hac dönemi bana ücretli olarak çalışman şartıyla..."¹²⁵

Yılda sadece bir kez hac merasimi düzenlendiğine göre demek ki burada, her bir hac bir yıl olarak değerlendirilmiştir. Bu, hac esas alınarak gerçekleştirilen sözleşmelerin en basitidir.

Bu ayın 'zilhicce' diye anılıp şöhret bulması, cahiliye döneminde dahi 'Beyt'i haccetmenin' bu ayda gerçekleşmesinden dolayıdır. Bu isimlendirme ve şöhret, hac merasiminin önemini yansıtmının yanı sıra haccın köklü bir tarihi olduğunu da göstermektedir.

2. Musa-yı Kelim (a.s) yüce nübüvvet makamına eriştiğinde, Yüce Allah en önemli buluşma için zaman olarak hac aylarını tayin buyurdu. Buluşma süresini belirlemek doğal olarak Kelim'in (Musa'nın) değil. Mütেকellim'in (Allah'ın) uhdesinde olacağından Yüce Allah ona şöyle buyurdu: Kırk gece benim misafirim olacaksın!

"Musa'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu..."¹²⁶

İşte bu 'erbain' yani kırk gece, zilkadenin başından başlayıp zilhicenin onuncu gününe kadar olan süredir. Hac merasiminin ve Beytullah ziyaretinin zirvesi de işte bu 'erbain'dir.

Zilkade ayı ve zilhicenin ilk on günü, çile (erbain) için en münasip zamandır. Manevi makamlara erişmek, en az art arda gelen ve kırk gün

¹²⁴ El Kâfi, c. 5, s. 414; Biharul- Envar, c.96, s. 64

¹²⁵ Kasas: 27

¹²⁶ A'raf: 142

sürecek ihlâslı bir mücadele ve çaba gerektirir. Öyle ki, her kim kırk gün boyunca her açıdan ihlâslı bir niyetle Allah için adım atarsa, hikmet pınarları kalbinden diline doğru akmaya başlar.

“Bir kul, kırk gün Allah için ihlâslı olursa, hiç kuşkusuz hikmet pınarları kalbinden diline doğru akmaya başlar.”¹²⁷

Birileri eğer bir kemallere erişebilmişse aynen bu şekilde amel ettikleri içindir. Çilleye çekilmek, tabii ki yılın belirli gün veya aylarına münhasır değildir. Ancak zilkade ve zilhiccenin ilk on günü ilahî bir miattır.

“Musa’ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu...”

Ayrıca *“Fecre and olsun. On geceye de!”*¹²⁸ Ayetlerinin en bariz karşılıklarından biri de zilhiccenin ilk on günüdür.

Bazıları, uzlet ve inzivaya çekilmeyi çilenin şartlarından bilirler. Lakin dikkat edilmesi gereken nokta şudur: dünyadan arınıp inzivaya çekilmek elbette övgüye şayan ve arzulanan bir amel olmakla birlikte bu, dünyadaki halktan, toplumdan ve toplumsal sorumluluklardan uzak durma anlamında ele alınmamalıdır.

Musa-yı Kelim, o kırk gün kırk gece hep oruçluydu.¹²⁹ Zira bu çilede onu doyurup susuzluğunu gideren ilahî buluşma ve ona kavuşmadı.¹³⁰ Bu çilenin mahsulü hakkın tecellisini şuhûd edebilmektir:

“Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü...”¹³¹

Fakat yalnızca bu değildi, ayrıca Tevrat’ı almaya hak kazanmıştı:

¹²⁷ Uyun-u Ahbar-i Rıza (a.s) c.2, s. 69, Hadis 321; Biharu’l- Envar, c. 67, s. 242-243

¹²⁸ Fecr: 1-2

¹²⁹ Durru’l- Mensur, c.3, s. 535-536

¹³⁰ Hz. İmam Sadık (a.s) *“Rabbim! Hoşnut olası diye sana acele geldim...”* (Taha: 84) Ayetinin tefsirinde şöyle buyurur: Hz. Peygamber Musa’nın durumunu şöyle açıklar: O, kırk gün boyunca ne giderken ne de dönerken Rabbine olan iştiağından dolayı ne yedi, ne içti, ne uyudu ne de başka bir şey arzuladı.” (Misbahu’ş Şeria, bab 94, s. 196

¹³¹ A’raf: 143

“Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Musa için levhalarda yazdık. (Ve dedik ki): Bunları kuvvetle tut...”¹³²

Sözün özü şu ki, bütün bu ilahî mevhibeler hac merasiminin düzenlendiği günlerde Hz. Musa'ya (a.s) verilmişti. Bu sözleşme ve ahitleşme, halk (Musa) ve Hâlık (Allah) arasında gerçekleşen sözleşmelerin en önemlisidir. O söz konusu ücretle adam tutma ve hizmet sözleşmesi ise iki mahlûk (Şuayb ve Musa a.s) arasında gerçekleşen sözleşmelerin en basitlerindedir.

¹³² A'raf: 145

4. Bölüm

İtikadî Esasların Mücessem Örneği: Hac

Tevhidin Mücessem Örneği

İhlâs, tüm ibadetlerin temel şartlarından dır.

“İyi bilin ki; halis (katıksız) olan din yalnızca Allah’ındır...”¹³³

Ancak bu ihlâsın tecellisi, bazı ibadetlerde daha bir aşikârdır ve şirk, daha güçlü ve net bir şekilde reddedilir. Bu ibadetlerden biri, hacdır. Öyle ki tevhid, hacda tecessüm bulur ve başından sonuna kadar bu ibadet, tevhidin bir özeti ve şirki izale etmenin açık bir örneğidir. Bu itibarla, hacı terk etmek, küfür sayılmıştır:

“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”¹³⁴

Bu durumda hac, iman ve tevhid ve onu terk etmek ise amelî anlamda küfürdür.

Tevhidin hacda tecelli bulmasının anlamı şudur: Tevhid, en zirvedeki mertebelerinden tenezzül edip görünüm ve mazharları kalıbında zuhur bulduğunda hacca ve hac ise Allah Teâlâ’ya doğru yükselip terakki miraçlarını kat ettiğinde, arşın rabbine erişir ve tevhide dönüşür. Yani bu düzeyde hac, hiçbir şeyin kirletemediği bir akide ve hiçbir şek

¹³³ Zümer: 3

¹³⁴ Al-i İmran: 97

ve şüphenin bulaşamayacağı katıksız bir inanç ve yakîn kıvamına gelir. Öyle ki İmam Sadık (a.s) bir müminin Rûkn-i Yemani makamında yapacağı dua ile ilgili şöyle buyurur:

“...En nihayet arşa ulaşır; onunla Allah arasında hiçbir hicap kalmaz.”¹³⁵

İmam Sadık'ın (a.s) hac yolculuğu duasında şöyle buyurduğu rivayet olunur:

“Allah'ın adıyla varit oldum, Allah'ın adı ve Allah yolunda yola koyuldum... Hiç kuşkusuz ben senin kulunum, seninleyim ve senin içinim!”¹³⁶

Dua diline aşına ve bu dile vakıf biri, “hiç kuşkusuz ben senin kulunum, seninleyim ve senin içinim” tabirlerinin diğer dua ve virtlerle ne düzeyde farklı olduğunu idrak eder. Zira bu özel yakarışın en önemli gayesi, onun Esmâ-i Hüsnâ'sından herhangi biriyle değil, Allah Teâlâ'nın zatı ve onunla mülakat ve vuslattır.

Bu rivayet esasınca hac, Allah'a doğru bir yolculuk, onunla mülakat için bir azimet ve tüm yücelik ve ululuğuyla birlikte aynı zamanda tüm yakınlığıyla birlikte aynı zamanda çok yüce ve ulu Rabbimize bir yaklaşma çabasıdır. Ki O, “tüm yüceliğiyle yakın ve tüm yakınlığıyla yücedir!”¹³⁷ Hac, insanoğluna o şah damarından daha yakın olanın dergâhına nâil olma özlemidir. Nitekim zaten O, “Biz ona şah damarından daha yakınız”¹³⁸ diye buyurur. Açık olsa gerektir ki, bir kul halis ve daimi bir tevhidî şuurla donanmaksızın ve şirkin hem gizli hem açık bütün kirlerinden arınmaksızın Mevla'sıyla yakınlık bulamaz. Bu itibarla Peygamber efendimiz (s.a.a) hac azığı ve bineğini hazırladıktan sonra şöyle buyurmuştur:

“Bu hacda ne bir riya ne de bir şöhret arzusu bulunur!” sonra da şöyle devam eder: “her kim hac hazırlığını görür de azığı içerisinde harama dair tek bir nişane bulunursa, Allah nezdinde haccı kabul olunmaz!”

Bu açıklamalar üzerine düşünecek olur ve Hz. Resul'ün “Rûkn'e el sürünüz. Zira o Allah'ın halk etmiş olduğu âlem içre uzanmış elidir ve o elle kullarıyla musafaha eder; tıpkı bir köle ya da insanın musafaha ettiği

¹³⁵ El Kâfi, c.4, s. 409; Vesailu's Şia, c.13, s. 342-343

¹³⁶ El Kâfi, c.4, s. 284-285; Vesailu's Şia, c.11, s. 383-384

¹³⁷ İkbâlul A'mal, s. 629; Biharul Envar, c. 87, s. 189

¹³⁸ Kaf: 16

gibi. O, kendisine el süren için vazifesini hakkıyla eda ettiğine şahitlik eder.” Buyruğunda Hacer-ül Esved’in kullarıyla ahitleşmek üzere Allah’ın yeryüzüne uzanmış eli mesabesinde olduğunu bildiren hadisini idrak edersek şu hakikat aydınlığa kavuşur ki hacc, en kapsamlı anlamıyla tevhidin kendisidir. Ki bu tevhid, şu ilâhî fermanla tecelli bulmuştur:

“Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz: Allah’tan başkasına tapmayalım; O’na hiçbir şeyi eş tutmayalım ve Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâhlaşturmasın...”¹³⁹

Velhasıl hac, tevhidin bir timsalidir. Tevhid ise Allah’ın kullarını onunla kıvama erıştirdiği ve hiçbir değişim ve dönüşüm kabul etmeyen fitratın bizzat kendisidir. Bu konuyla ilgili geniş açıklama, daha önce örnekleriyle birlikte ileriki derslerde özellikle de hac adabının sırları ile ilgili bölümde ele alınacaktır.

Vahyin Mücessem Örneği

Hac, vahyin mücessem bir örneğidir. Zira hac ibadetinin erkânı, vahiy yoluyla tecelli bulmuştur. Resulullah bu erkânı, İbrahim’e de (a.s) hac âdabını öğreten vahyin emin elçisi Hz. Cebrail’den öğrenmiştir.

Açıklamak gerekirse, her ne kadar cüz’î ve fer’î konularda bazı farklılıklar bulunsa ve her bir kavme özgü özel birtakım ibadî ayin ve yöntemler olsa da dinin ana hatları bütün Peygamberler (a.s) nezdinde müşterektir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

“Biz her ümmet için bir ibadet yolu tayin etmişizdir...”¹⁴⁰

Ayrıca şöyle buyurur:

“...Her birinize bir şeriat ve bir yol tayin ettik...”¹⁴¹

Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) Kâbe’nin inşasını bitirdikten sonra, Allah’tan kendisine ‘o evde’ nasıl ibadet edeceğini göstermesini ister: “... ve bizlere ibadetimizin yollarını göster...”¹⁴² Açık olsa gerekir ki, ‘yol

¹³⁹ Al-i İmran: 64

¹⁴⁰ Hacc: 67

¹⁴¹ Maide: 48

¹⁴² Bakara: 128

gösterme' talebi 'talim görme ve öğrenme' talebiyle farklılık arz eder. Hak Teâlâ, bazen vahiy yoluyla bir kanun ya da hükmü Peygamberine bildirir. Örneğin:

“Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını...Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile olmak üzere namaz kıl...”¹⁴³

Bazen bir ilahî talimatın tebliğini emir buyurur. Örneğin:

“Ey Resûl! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır...”¹⁴⁴

Bazen de bir mümine yaraşır amellerde bulunmayı telkin eder. Örneğin:

“Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik...”¹⁴⁵

Hiz. İbrahim'in (a.s) bu talebi üzerine Cebrail (a.s) onun huzuruna gelir ve onun önü sıra haccın tavaf, sa'y, iki vakfe ve sair erkânının nasıl edileceğini gösterir. İbrahim de (a.s) bu amelleri aynıyla tekrarlar.¹⁴⁶ Binaenaleyh, haccın kendine özgü ahkâmı, söz ve lafız yoluyla insanlara talim edilmemiş belki somut bir şekilde ve ameli olarak gerçekleştirilmiş ve somut bir formda nâzil kılınmıştır. Bunun şahidi “...ve bizlere ibadetimizin yollarını göster...” ayetidir. Zira burada söz konusu olan 'göstermek' zihnin tasavvur ve tasdik yoluyla eğiteceği ve kavramsal bir çerçevede şekillenen bir tâlim değil; belki somut bir şekilde nesnelleştirmek ve pratikte göz önüne sermek anlamındadır. Nitekim “Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk...”¹⁴⁷ Ayetinde de aynı anlamda kullanılmıştır.

¹⁴³ İsra: 78-79

¹⁴⁴ Maide: 67

¹⁴⁵ Enbiya: 73

¹⁴⁶ Vesailü's Şia, c.11, s. 229-230

¹⁴⁷ En'am: 75

Bu görüşü destekleyen bir diğer kanıt İmam Sadık'ın (a.s) şu buyruğudur:

“Allah azze ve celle İbrahim'e (a.s) İsmail'i de (a.s) alıp hacı eda etmelerini sonrada onu hareme yerleştirmesini emretti... O ikisinin yanında Hz. Cebrail dışında hiç kimse yoktu. Nihayet hareme vardılar. Cebrail ona: Ey İbrahim! İkiniz de hareme girmeden önce inip önce gusül alınız. Her ikisi de inip gusül aldılar. Sonra Cebrail onlara nasıl ihrama gireceklerini gösterdi. Onlar da aynısını yaptılar. Sonra Cebrail'in emriyle hac için hazırlandılar. Cebrail onlara tüm peygamberlerin tekrarladıkları şekilde dört kez '*Lebbeyk*' demelerini emretti. Sonra onları Safa'ya getirdi, o ikisinin arasında Kâbe'ye yönelip durdu ve tekbir getirdi. Onlar da tekbir getirdiler. O, Allah'a hamd etti. Onlar da hamd ettiler. O, Allah'ı övüp yüceltti. Onlar da yücelttiler. O, Allah'a senada bulundu. Onlar da aynısını yaptılar. Cebrail ilerledi. Onlar da ilerlediler ve Allah'a azze ve celle hamd ve senada bulundular. Nihayet Cebrail onları, Hacerül Esved'in bulunduğu yere getirdi. Sonra Cebrail Hacerül Esved'e el-yüz sürdü. Onlara da Hacerül Esved'e el-yüz sürmelerini emretti. Onlara Kâbe'nin etrafında yedi kez tavaf ettirdi. Sonra o ikisiyle birlikte Makam-ı İbrahim'de durdu ve iki rekât namaz kıldı. O ikisi de namaz kıldılar. En nihayet hacın menasiki ve amel edilmesi gereken diğer amellerini İbrahim ve İsmail'e (a.s) gösterdi.”¹⁴⁸

Bu rivayetin zâhirinden anlaşıldığı kadarıyla Cebrail bu iki Peygamber'e (a.s) görünmüş ve hac menasikini somut ve bir şekilde göstermiştir.

Bu ameli eğitim, görülmemiş bir şey ve bu iki peygambere özgü bir durum değildir. Zira Cebrail, bu sahada bu iki peygamberden daha önceki Hz. Âdem'e (a.s) de zahir olmuştu. Aynı şekilde peygamberlerin en faziletlisi ve onların sonuncusu olan efendimiz hazretlerine de (s.a.a) zâhir olmuştu.¹⁴⁹ İmam Sadık (a.s) bu konuyla ilgili şöyle buyurur:

“Allah azze ve celle Cebrail'i Âdem'e (a.s) gönderdi. Cebrail ona dedi ki: Allah beni sana, seni tertemiz kılacak amelleri göstereyim diye gönderdi. Sonra Âdem'in elinden tutarak onu Kâbe'nin bulunduğu noktaya götürdü. O anda bir bulut nâzil oldu ve Kâbe'nin bulunduğu noktayı gölgelendirdi. O nokta tam olarak Beyt-i Mamur'un karşısında yer almaktadır...”¹⁵⁰

¹⁴⁸ Vesailu's Şia, c.11, s. 229-230

¹⁴⁹ Vesailu's Şia, c.11, s. 226-237

¹⁵⁰ Vesailu's Şia, c.11, s. 226-237

Yine İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Babamla birlikte tavaf ediyorduk. Babam Hacerü'l Esved'e varınca ona elini sürdü ve öptü. Rükni Yemani'ye varınca ise ona sarılıp kucakladı. Dedim ki: Kurbanın olayım, Hacerü'l Esved'i elinle mesh ettin; ama Rükni Yemani'ye sarılıp kucakladın! Bana cevaben dedi ki: Resulullah (s.a.a) buyurur ki: ben Rükni Yemani'ye vardığım her seferde, Cebrail'in benden önce oraya varmış ve onu sarıp kucaklamışken göürdüm...”¹⁵¹

Nükte:

İlahî ahkâm ve maarifi göstermek, bazen Vahiy yoluyla talim şeklidir; şu ayet gereğince Hz. Resulullah'a (s.a.a) şuhûd yoluyla hâsıl olan ilim gibi:

“...Allah'ın sana gösterdiği gibi hükmedesin diye...”¹⁵² “Gözün gördüğüne kalp yalan demedi.”¹⁵³

Bazen sadık rüya yoluyladır:

“Sana gösterdiğimiz o rüyayı ancak insanları sınamak için bir vesile kıldık...”¹⁵⁴

Bazen de nesnel ve somut bir şekilde gerçekleştirmek suretiyledir:

“İbrahim: ‘Rabbim! Ölülerini nasıl dirilttiğini bana göster’ dediğinde...”¹⁵⁵

Hz. Halil (İbrahim) ve Hz. Zabih (İsmail) (a.s) için yeryüzünde gerçekleşen hac menasikini öğrenme hadisesi, bir bakıma Hatemü'l Enbiya'nın (a.s) miraçtayken beş vakit namazın nasıl kılınacağı ile ilgili yaşadığı hadiseye benzemektedir.¹⁵⁶ Her iki hadise de somut bir zuhur ve misali bir tahakkuk şeklinde cereyan etmişti. Zira öğlen ve ikinci namazları gösterilirken vakit, akşam vaktiydi.

¹⁵¹ El Kâfi, c. 4, s. 408; Vesailu's Şia, c.13, s. 338

¹⁵² Nisa: 105

¹⁵³ Necm: 11

¹⁵⁴ İsra: 60

¹⁵⁵ Bakara: 260

¹⁵⁶ Biharu'l Envar, c. 65,s. 342; c. 12, s. 72; c. 26, s. 115-116

Kâbe'nin Mimariyle Buluşma ve Onun Mükâşefesine Nail Olmak

Kâbe'nin vahyin somutlaşmış bir timsali olduğu ve Kâbe'nin mimarının o makamla ilgili âdâbı, müşahede yoluyla algıladığı gerçeği aydınlandığına göre, halkın ondan miras kalan her şeyi sahiplenmesi ve onun tüm gördüklerini görmeye çalışarak ona gözükten şuhûdun bir cilvesine bir nebze olsun nâil olma çabası içerisinde girmesi gerekir. Zira bir ödev olarak omuzlarımıza yüklenen Kâbe'nin sırf zahirine bakmak, Kâbe'nin bâtın ve melekûtunu görmek için bir mukaddimedir. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın şu buyruğundaki sırrı anlamak da mümkün olmaktadır:

“İnsanlar arasında haccı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde sana gelsinler...”¹⁵⁷

Zira bu ayette geçen ‘sana gelsinler’ tabirinden anlaşıldığı kadarıyla asıl gaye, insanların İbrahim’e (a.s) gelmeleri, onunla buluşmaları, onun şuhûduna nâil olduğu hakikatleri görmeleri ve Hz. İbrahim Halil (a.s) için hâsıl olan mükâşefeyi paylaşmalarıdır. Yoksa maksat, sırf Mekke’ye doğru yolculuğa çıkıp Kâbe’nin ziyaretine gitmek değildir. Zira bu tabirden anlaşılan sırf hac menasiki ile amel etmek değildir.

‘Sana gelsinler’ tabiri dikkatle okunduğunda şunu anlarız: İbrahim’e (a.s) ancak ve ancak kendisini bu göreve hazırlamış, sorumluluk üstlenmiş ve “*yakın onu da tanrılarımıza yardım edin*”¹⁵⁸ diye nâra atan alçak tuğyancılara karşı kıyam edebilecek kişiler gelebilir. Zira Kâbe, insanlar için bir ‘kıyam’ kaynağı kılınmıştır. Kıyam ise, ancak kıyama kalkışanların, putperestler ve heva ve heves kölelerine karşı “*Size de, Allah’ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun*”¹⁵⁹ diyebilenler ve küfür girdabına kapılmış ve nifak üzere ısrarcı olanlar karşısında “*Şüphesiz ben, sizin taptıklarınızdan beriyim*” diye haykırabilenler için mümkündür. Dahası, İbrahim Halil’in (a.s) dergâhına sadece “*Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim*” diyebilecek şuura erişmiş olanlar varabilir. Yoksa İbrahim (a.s) gibi

¹⁵⁷ Hacc: 27

¹⁵⁸ Enbiya: 68

¹⁵⁹ Enbiya: 67

–ki hakkında “*Hani o, Rabbine selim/arınmış bir kalp ile gelmişti*”¹⁶⁰ diye buyrulur- ‘Selim bir Kalp/manevî hastalıklardan arınmış bir yürek’ sahibi olamayanlar varamaz. Bütün bunlardan yola çıkarsak Hak Teâlâ’nın şu buyruğunun tecellisine tanık olabiliriz:

“Hacc-ı Ekber gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirseniz bilin ki, siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed) O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!”¹⁶¹

İbrahim’e En Yakın Kişi Kimdir?

İbrahim’e (a.s) en yaraşır kişi, Hatemu’l Enbiya’dır (s.a.a.) “*İnsanların İbrahim’e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir...*”¹⁶² Zira İbrahim’in (a.s) gördüğü her şeyi o da müşahede etmişti:

“Gözünün gördüğünü gönlü yalanlamadı.”¹⁶³

İbrahim’in (a.s) basiret bulduğu her şeyi o da basiret gözü ile görmüştü:

“Gözü oradan ne kaydı ve ne de onu aştı.”¹⁶⁴

Zira o, İbrahim’in (a.s) dost bilip mevla edindiklerini dost bilmiş ve mevla edinmişti:

“Zira benim mevlam, o kitabı indiren Allah’tır ve o bütün iyi kulların koruyucusu olup onları korur.”¹⁶⁵

O, İbrahim’in (a.s) beri olduğu herkesten uzak durmuştu:

“Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır.”¹⁶⁶

¹⁶⁰ Saffat: 84

¹⁶¹ Tövbe: 3

¹⁶² Al-i İmran: 68

¹⁶³ Necm: 11

¹⁶⁴ Necm: 17

¹⁶⁵ A’raf: 196

¹⁶⁶ Tövbe: 3

Ancak Peygamber efendimiz (s.a.a) daha bir yakınlaştı ve nihayet en yakına erişti:

“Sonra (Muhammed) yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu.”¹⁶⁷

O, İbrahim’in (a.s) dahi kurban edemediğini kurban eyledi. O, öyle birini kurban verdi ki Resulullah’ın (s.a.a) ‘kendisindendi’ ve Resulullah da (s.a.a) ondan. O kurbanlık, Hüseyin b. Ali (a.s) idi; izzet ve keramet üzere bir ölüm ve şahadeti, alçaklara boyun eğmeye tercih eden ve Kâbe, aşâgılık tuğyancılardan şerrinden güvende kalsın diye başı kesilen Hüseyin!

Şu son cümlelerin dayandığı sır, Resulullah’ın (s.a.a) şu buyruğudur:

“Ben Hüseyin’denim ve Hüseyin de benden!”¹⁶⁸

Ayrıca Hüseyin’in (a.s) kendisi de şöyle buyurmuştu:

“Resulullah (s.a.a) hayattayken şöyle buyurdu: Her kim Allah’ın haramını helal bilen, Allah’ın ahidini bozan, Allah resulünün sünnetine karşı gelen ve Allah’ın kullarına düşmanlık ve zulüm reva gören bir zalim sultanla karşılaşır da diliyle ve eylemiyle ona baş kaldırmazsa Allah’ın onu, o zalimin gireceği yere; yani ateşe atması revadır.”¹⁶⁹

İşte bu yüzden kendisi Resulullah’tan (s.a.a) ve Resulullah (s.a.a) onun kendisinden olduğu Hüseyin, Allah’ın dinini sapma ve tahriflerden korumak, Allah’ın ahidinin bozulmasına mâni olmak ve Allah’ın kullarını zulümlerden muhafaza etmek adına kendi benliğini feda etti ve aile ve ashabını kurban eyledi.

Yukarıda değindiğimiz nüktelerin ışığında İmam-ı Zaman’ın (af) zulme karşı ve adaleti ikame etmek için kalkışacağı kıyamın ilk başında, Makam-ı İbrahim’de namaz kıldıktan sonra, kendisini bütün Peygamberlere; özellikle de İbrahim Halil ve Resul-i Ekrem’e (s.a.a) en yakın ve en yaraşır bir konumda olan biri olarak tanıtmamasının sırrı aşikâr olmalıdır.

¹⁶⁷ Necm: 8-9

¹⁶⁸ Biharul’ Envar, c. ,s.43, s. 296; El İrşad, c.2,s. 17

¹⁶⁹ Biharul’ Envar, c. 44, s. 371-372

“Kaim (af) huruc ettiğinde, Mescidul’ Haram’a girer. Kâbe’ye döner ve sırtını Makam’a dayar. Sonra iki rekât namaz kılar. Sonra kalkar ve şöyle der: Ey insanlar! Ben insanlar içerisinde Âdem’e en yakın ve en evla kişiyim. Ey insanlar! Ben insanlar içerisinde İbrahim’e en yakın ve en evla kişiyim. Ey insanlar! Ben insanlar içerisinde İsmail’e en yakın ve en evla kişiyim. Ben Muhammed’e (s.a.a) en yakın ve en evla kişiyim. Sonra da ellerini kaldırır ve yüz üstü yere düşünceye kadar dua edip yakarır. Bu, Allah’ın azze ve celle şu buyruğudur:

(Onlar mı hayırlı) yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve (başındaki) sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? Allah’tan başka bir ilah mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz!”^{170 171}

Bütün bu açıklamalardan sonra haccın siyâsî boyutu da açıklığa kavuşmuş olmalıdır. Zira Müşriklerden beri olduğunu ilan, onlardan uzak durup mesafeli durmak, onların (değerlerimize uzanan) ellerini kesmek ve bu ilkeli duruşu aşikâr ve apaçık bir şekilde beyan etmek, haccın siyâsî menasikidir. Öyle ki Allah Teâlâ’nın bu vazifeyi eda etmemizi isteyen şu fermanı bir haykırış bir çağrı mesabesinde:

“Hacc-ı Ekber gününde Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır!”¹⁷²

Bu konuyla ilgili geniş açıklama, bu bölümün altıncı dersinde; ‘Haccın Siyâsî Çehresi’ başlığı altında ele alınacaktır.

‘Mead’ın Mücessem Örneği

Hac, ‘mead’ın mücessem bir örneği ve hac menasiki, kıyamet ve büyük mahşer gününün temsili bir uygulamasıdır. Evet, mahşerde hem öncekiler hem sonrakiler, belirli bir günün ‘mîkatında’ bir araya getirilecekler.¹⁷³ Allah’ın kulları, tıpkı ilk yaratıldıkları gün Allah’ın huzuruna tek başına çıktıkları gibi, o gün de fert fert o dergâhta hazır bulunacaklar.¹⁷⁴ Her bir

¹⁷⁰ Neml: 62

¹⁷¹ Biharu’l Envar, c. 51, s. 59

¹⁷² Tövbe: 3

¹⁷³ Vakıa: 50

¹⁷⁴ En’am: 94

topluluk öncüleri ve 'imamlarıyla' birlikte çağrılacaklar. ¹⁷⁵ O gün herkesi sırf kendi kendisiyle meşgul kılacak bir meşgalesi olacak. ¹⁷⁶ Orada ne bir dost ne de bir arkadaş bulunacak. ¹⁷⁷ Ölüler mezarlarından kalkıp rablerine doğru koşuşturacaklar. ¹⁷⁸ Hiç kimse bir diğèrinin yükünü taşımayacak. ¹⁷⁹ O gün varıp durulacak yer, sadece rabbin huzurudur. ¹⁸⁰ O gün yükü ağır gelen kimse onu taşımak için başkasını çağırır, bu çağırıldığı akra-bası da olsa, onun yükünden bir şey yüklenmez. ¹⁸¹ O gün herkes yalnız ve tek başına Allah'ın huzuruna varacaktır. ¹⁸² İnsan, o günde kardeşinden, annesinden, babasından, eş ve çocuklarından kaçmaya çalışacaktır. ¹⁸³ Orada dostluk ne alışveriş ne de herhangi bir şefaaf ve aracılık söz konusu olacaktır. ¹⁸⁴

Hülasa orada ve o gün, hiç kimse hiç kimsenin bir derdine deva olmaz ve hiç kimse kimsenin yerine ceza ya da mükâfat göremez. ¹⁸⁵ O gün, kimsenin kimseye hiçbir fayda sağlamayacağı bir gündür. O gün buyruk, yalnız Allah'ındır. ¹⁸⁶ İşte hac da diğèr hiçbir ibadette bulunmayan âdâp ve menasikiyle 'o günle' benzer özellikler taşır. Örneğın ihrama bürünmek, Arafat ve Maş'ar mıntıklarında dua, yakarış ve gözyaşlarıyla vakfeye durmak, Mina'da sabahlamak ve aynı yerde kurban merasimini yerine getirmek, tıraş olmak, şeytan taşlamak, sonrasında Mekke'ye geri dönmek, Safa ve Merve tepeleri arasında koşuşturmak vb. aslında tevilini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğı diğèr bütün menâsik ve âdâbın hepsi bir şekilde mahşer günü, insanların bir araya gelecekleri kıyamet ve arasat meydanı ve yeniden diriliş ve geri dönüş hengâmında tüm herkesin çırılçıplak olacağı o sahnelerin sembolik bir anlatımıdır. Zira o gün bütün insanlar; renk, dil ve ırk gibi bütün farklılıklarıyla tek bir sesle cevap

¹⁷⁵ İsra: 71

¹⁷⁶ Abese: 37

¹⁷⁷ Şuara: 101; Hakka: 35

¹⁷⁸ Yasin: 51

¹⁷⁹ En'am: 164

¹⁸⁰ Kıyamet: 12

¹⁸¹ Fatir: 18

¹⁸² Meryem: 95

¹⁸³ Abese: 34-36

¹⁸⁴ Bakara: 254

¹⁸⁵ Bakara: 48

¹⁸⁶ İnfitar: 19

verecek tek bir nidayla haykıracaklardır. O gün kahhar sıfatıyla tecelli eden Allah'tan başka hiç kimsenin fermanı hüküm süremeyecek. Bütün herkes onun dergâhına boyun eğecek, yüzler toprağa bulanacak ve zayıf bir fısıltı dışında hiçbir sesin duyulamayacağı bir şekilde tüm sesler onun heybeti karşısında kısılacaktır.¹⁸⁷

Şimdi burada, mead yani yeniden dirilişin hacdaki bazı tecellilerine değinmeye çalışacağız:

1.Hacıların mikatlarda ve vakfe makamlarında toplanmaları ve gözlerine uyku giremeyecek şekilde bir korku ve ürperti içerisinde sabahlamaları.

2.Bütün herkesin bütün giysilerden ve dünyevî yaşam nişanelerinden arınmış olması. Öyle ki birçoğu “*biz yaşam şartları ve dış görünüş bakımından sizlerden daha iyi ve daha güzeliz*” diyecek mecal dahi bulamazlar.¹⁸⁸

3.Hacıların, dünyevî zinet ve servetlerden uzak olmaları ve dolayısıyla da birilerinin “*Keşke falan kişiye verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı!*”¹⁸⁹Diyecekleri bir ortam ve doğal olarak hiç kimsenin zinet ve servetiyle gösteriş yapma imkânının olmaması.¹⁹⁰

4. Hacıların Allah'tan başkasından kaçarak ona yönelmeleri: İmam Bakır (a.s) “*Öyleyse Allah'a koşuşun*”¹⁹¹ ayetinin tefsirinde “*Allah azze ve celle için hacca gidin*” diye buyurur.¹⁹²

5. İnsanların topluluktan uzak şekilde tek başına ibadet etmeleri

6. İnsanların kendi vatanlarındayken göremedikleri ilahî ayet ve nişaneleri görme imkânına kavuşmaları

7. Hacıların, ihrama girerek kefene benzer bir giysiye bürünmeleri ki zaten bir hacının aynı ihram elbisesiyle kefenlenmesi de müstehaptır ve Resulullah da (s.a.a) kendi ihram elbisesiyle kefenlenmiştir.¹⁹³

¹⁸⁷ Taha: 108

¹⁸⁸ Meryem: 74

¹⁸⁹ Kasas: 79

¹⁹⁰ Kasas: 79

¹⁹¹ Zariyat: 50

¹⁹² El Kâfi, c. 4, s. 256; Vesailu's Şia, c.11, s. 9-10 ve 104-105

¹⁹³ El Kâfi, c. 3, s. 16; Vesailu's Şia, c.12, s. 359

8. Allah'ın huzurunda tevazu ve alçakgönüllülükle hareket etmek; öyle ki yaya hatta çıplak ayakla hac farızasını yerine getirmek tavsiye olunmuştur. Bir rivayette şöyle buyrulur:

“Allah'a ibadetin en faziletli şekli yaya olarak yapılamdır.”¹⁹⁴

Bu yüzden İmam Hasan (a.s) yaya olarak yirmi kez hacca gitmiştir.¹⁹⁵ Bu çerçevede İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Safa ve Merve, zorbalara ve büyüklenenler için bir alçalma ve zillet vesilesi kılınmıştır.”¹⁹⁶

Haccın işte bu özelliklerinden dolayı olsa gerekir ki İmam Sadık (a.s) “O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün her şeyin hazır bulunduğu ve şühûd edileceği bir gündür”¹⁹⁷ ayetini hacca tatbik ederek tefsir etmiştir. Buna göre İmam Sadık, mahşer gününe mukabil hac merasiminin özel bir gününden bahsederek ‘şühûd gününden’ maksadın ‘arefe günü’ ve ‘insanların bir araya toplandığı günün’ ise ‘kıyamet günü’ olduğunu söylemiştir.¹⁹⁸

9. İnsanların günahlarını itiraf etmeleri; bir hadiste nakledildiği üzere İmam Sadık (a.s) gömleğini çıkarır ve sırtını güneşe döner ve o haldeyken şöyle buyurur: “Lebbeyk, Günahkârlar için lebbeyk!” Mültezim mevkiine varınca da çevresindekilere: “Uzaklaşın, beni yalnız bırakın! Ben bu mevkide Rabbimin dergâhında günahlarımı itiraf etmek istiyorum...”¹⁹⁹

10. İnsanların, kuşların ve vahşi hayvanların güvenlik içerisinde olmaları

11. Haclıların kavga ve saldırlardan güvende olmaları ve ihramlı bir kimse için eziyet sayılabilecek her hareketten uzak durmaları; bu yönüyle hac, bir anlamda Hak Teâlâ'nın kıyamet gününü tasvir ederken buyurduğu “Bugün hiçbir zulüm ve haksızlık yoktur”²⁰⁰ vafına sahiptir.

¹⁹⁴ Vesailu's Şia, c.11, s. 78-79

¹⁹⁵ Vesailu's Şia, c.11, s. 78-79

¹⁹⁶ El Kâfi, c. 4, s. 434; Vesailu's Şia, c.13, s. 468

¹⁹⁷ Hud: 103

¹⁹⁸ Vesailu's Şia, c. 13, s. 547

¹⁹⁹ El Kâfi, c. 4, s. 410-411; Vesailu's Şia, c. 12, 346

²⁰⁰ Gafir: 17

Kısacası hac, mead yani yeniden diriliş sahnelerini anlatan semboller ve nişanelerle doludur. Zira ‘mebde’ ve hakiki öze bir dönüş hareketi olan mead, cihanşümul ve ölümsüz İslam öğretisinin temeli ve esasıdır. Bu yönüyle hac, İslam’ın daha önce de açıklamaya çalıştığımız en esaslı mazhar ve erkânından biridir.

5. Bölüm

Velayet; Haccın Ruhü

‘Velayet’siz bir hac, ‘imamet’ olmaksızın Kâbe’ye yönelmek, ‘marifet-i imam’ olmaksızın Arafat’ta vakfe, ‘imamet yolunda fedakârlık’ olmaksızın Mina’da kurban kesmek, ‘iç ve dış istikbara başkaldırmaksızın’ şeytan taşlamak ve ‘imama itaat yolunda marifet ve eylem’ olmaksızın Safa ile Merve arasında koşuşturup durmak sonuçsuz kalır ve hiçbir semeresi olmaz. Zira her ne kadar ‘İslam, beş temel üzeredir: Namaz, zekât, oruç, hac ve velayet’ buyruğu gereğince hac, İslam’ın temel erkânından sayılsa da namaz, zekât, oruç ve haccın hiçbiri velayet düzeyinde İslam’ın temel direğinin ikamesinde önem arz etmez. Bu itibarla, söz konusu hadisin devamında şu cümle yer alır:

“Velayete çağrıldığı gibi, hiçbir şeye çağılmamıştır.”

Zira bizzat İslam’ın canlı timsali olan İnsan-ı Kamil, kendisi İslam’ın bütün boyutlarına âşina olup diğer insanları da âşina kılabilir ve onları, özü itibarıyla tağutlara karşı bir haykırış ve kıyamdan ibaret olan tevhide yönlendirebilir.

Kâbe’nin Saygınlık ve İzzetinin Kaynağı

Yukarıdaki konunun aklı yorumu ve açıklamasıyla ilgili şunu hatırlatmak gerekir: Akli burhan ve delil, bütün ilineksel varlık ve niteliklerin en nihayet varlığı kendisinden olan bir zata dayanmasını zorunlu bilir. Aksi durumda teselsül ya da kısır döngü söz konusu olur ki her ikisi de aklın muhal bildiği durumlardır. İşte bu yüzden olsa gerektir ki Kur’an-ı

Kerim, her ne kadar örneğin 'izzet' hakkında "Oysa izzet ancak ve ancak Allah'a, Peygamberine ve mü'minlere özgüdür"²⁰¹ diye buyursa da başka bir ayette diğer bütün her şeyin sahip olduğu 'izzetin' nihayetinde Allah'a ait olduğunu apaçık beyan eder:

"İzzet, bütünüyle Allah'ındır."²⁰²

'Kuvvet' hususunda da aynı kural geçerlidir. Yani her ne kadar Allah "size verdiğimiz kuvvetle sarılın"²⁰³ ve "Ey Yahya! Kitaba kuvvetle sarıl"²⁰⁴ veya "Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın"²⁰⁵ ya da "Gerçekten bu işte kuvvet sahibiyim ve güvenilir biriyim"²⁰⁶ diye buyuruyor olsa da nihayetinde açıkça şöyle bildirir:

"Şüphesiz bütün kuvvet Allah'a aittir."²⁰⁷

Şefaât ve sair bütün diğer olay ve olgular için de aynı kural geçerlidir. Zira bütün her şey nihayetinde, Esmâ-i Hüsnâ'nın yegâne kaynağı Hak Teâlâ'nın kutsî zatına döner. Bu demektir ki hürmet ve saygınlık Yüce Allah için bizzat söz konusu iken diğer bütün her şey için arazidir. İzzet, karşısına dikilen herkesi yüz üstü düşürecek olan Rabbimiz için bizzat iken bütün diğer her şey için ârâzidir. Yine kudret, sarsılmaz ve sonsuz güç sahibi olan Hak Teâlâ için bizzat iken diğer bütün her şey için arazidir. Evet, salt ve mutlak güç sahibi olan Kadir-i Mutlak için kudret bizzat; ama O'nun izniyle güç sahibi olan her şey için bi'l- ârâzdir.

Hem Kur'an hem de burhanın bir gereği olan yukarıdaki kuraldan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Kâbe'nin sahip olduğu bütün izzet, hürmet ve saygınlık, nihayetinde Allah'ın izzet ve hürmetine dönmelidir. Öyle ki biz 'Kâbe'nin yıkılıp yakılması' yahut 'hakkın ayaklar altına alınması' şeklinde bir ikileme karşı karşıya kaldığımızda, hiçbir kuşkuya kapılmaksızın Kâbe'yi hakka kurban kılıp feda edebilmeliyiz. Zira bi'l- ârâz olan bir şeyin, bizzat olan bir şeyin muhafazası için feda edilmesi gerekir.

²⁰¹ Münafıkun: 8

²⁰² Fatir: 10

²⁰³ Bakara: 63

²⁰⁴ Meryem: 12

²⁰⁵ Enfal: 60

²⁰⁶ Neml: 39

²⁰⁷ Bakara: 165

Bu hususun şerhi bakımından şunu söyleyebiliriz: Harem bölgesinin kendine özgü ahkâmı vardır. Örneğin bu bölgeye ihramsız girmenin yasak oluşu, tevhid ehli olmayanların girişine izin verilmemesi gerektiği, harem bölgesinde bulunan sahihsiz eşyayı almak ya da sahiplenmenin bazı fıkıhçılar nezdinde haram oluşu, o bölgede avlanma yasağı, harem saygınlığını hiçe sayarak o bölgede günah işleyenler dışındakiler hariç, günahkârlara had uygulanmaması gerektiği, o bölgede bulunan ağaç ve bitkilerin kesilmesinin yasaklanması ve benzeri harem şerefine dalalet eden ahkâm ve hem Mekke sâkinleri hem de taşrada yaşayanlar için ortak olan Mescid-i Haram'a dair bütün hükümler bu cümledendir.

Bütün bu söz konusu ahkâm, Kâbe'nin izzet ve şerefine bir göstergesidir. Bu hususu ispatlayan delil, İmam Ali'nin (a.s) Arafat'ta vakfeye durmanın farz kılınıp da haremde vakfenin farz kılınmamasının sırrı ile ilgili şu buyruğudur:

“Zira Kâbe, Allah'ın evidir ve harem bu evin kapısıdır. Dolayısıyla o eve yönelenleri o kapının girişinde bekletir ve onların o dergâhta yalvarıp yakarmalarını diler.” Bu arada şöyle bir soru sorulur: “Peki, Maş'erü'l- Haram için harem bölgesinde bulunmaktadır?” İmam buyurur ki:

“Yüce Allah hacılara giriş izni verdikten sonra, ikinci bir perde ötesinde onları durdurur ve yalvarıp yakarmaları uzayınca da kurbanlıklarını sunmaları için yaklaşmalarını ister. Kir ve paslarından temizlenip kurbanlıklar vesilesiyle Allah'la kendileri arasındaki hicaba neden olan günahlardan arandıktan sonra da Beytullah'a tertemiz bir şekilde girip ziyaret etme izni verilir.”²⁰⁸

Binaenaleyh, harem ve Mekke şehrinin özel saygınlığı ayrıca diğer bütün zaman ve mekânların sahip olmadığı bir saygınlığa sahip ‘haram aylar’ ve kurban kesme mevkiinin hürmeti²⁰⁹ tamamen Kâbe'nin saygınlık ve hürmeti dolayısıyladır. Tabi her ne kadar Kâbe, özellikle bulunduğu konum ve üzerine kurulduğu özel mekân dolayısıyla muhterem sayılsa da; öyle ki bu mekân yeryüzünün metninden göklerin derinliklerine kadar bir varlık alanına sahip bulunmakta,²¹⁰ yeryüzündeki herkes için bi-

²⁰⁸ Vesailü's Şia, c.11, s. 225; “Arafat'ta Vakfe'nin Esrarı” başlığı altındaki konumuzda bu sırrın niçin temettü' umresi ve umre-i müfrede hususunda câri olmadığına açıklamaya çalışacağız.

²⁰⁹ Bkz. Maide: 2

²¹⁰ Vesailü's Şia, c.4, 339

ricik bir kible ve tavaf makamı sayılmakta, bütün Müslümanların hem yaşamları boyunca hem de ölümlerinde yüzlerini döndükleri bir makam olarak bilinmektedir ve o makama yönelmek Allah'a doğru bir hicret adedilmekte²¹¹ ve bu itibarla bu hicret esnasında gerçekleşecek her ölümün ecri, Allah yolunda muhacir olanların ecriyle eşdeğer tutulacak ve bu ecri Yüce Allah bizzat üstlenecektir.

“Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer”²¹²

Aynı şekilde Allah'ın, içinde barındırdığı her şeyi muhterem kıldığı coğrafyanın bütün saygınlığı yine Kâbe dolayısıyla olsa da; yine Mekke şehri diğer hiçbir mekân ve şehrin sahip olmadığı fikhî ve siyasî özelliklere mazhar olsa da; aynı şekilde hac ibadeti ve bu ibadet çerçevesindeki bütün vakfe makamlarının her biri diğer hiçbir ibadetin barındırmadığı çok özgün siyasî-ibâdî boyutlara sahip bulunsa da bütün bu imtiyazlar ve özelliklerin hepsi 'velayet' ve 'imamet'in bir cilvesi ve yansımasıdır.

Masumların Mülkî ve Melekûtî Önderlikleri

En son nüktenin sırrı şudur: Hem bütün ameller, niyetler, dualar, apaçık ilahî ayetlerin müşahedesi, haccın manevî sırlarına vakıf olmak vesaire bütün her şeyin melekûtu, masum bir imamın 'tekvinî velayeti'nin bir cilvesidir ki onun haccı da bütün diğer hacların imamı olup ümmetin bütün amellerinde olduğu gibi ilahî kabul dergâhına doğru yükselirken öncülük vazifesini üstlenmiştir ve diğer herkesin amelleri onun amellerinin peşi sıra o dergâha yükselirler ki:

“O'na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i sâlih ulaştırır.”

Hem de haccın, vakfe makamlarının ve insan kitlelerinden oluşan toplulukların siyasî önderliğini pak, tertemiz ve özgür kılınmış

²¹¹ Kâbe'nin özellikleriyle ilgili geniş bir açıklama “Hac'daki Mekânlar” başlığı altında ele alınacaktır.

²¹² Nisa: 100

bir mekân mihverinde üstlenip yeryüzünün bütün bölgelerinde üretilen fikirleri verimli bir zemine taşıyıp özgürlüğe, kölelikten kurtuluşa ve evrensel istikbar güçlerine karşı direnişe susamış topluluklara öncülük etmek, asıl itibarıyla Masum bir İmam'ın (a.s) imameti ve onun gaip olduğu zamanlarda ona vekâleten naiplerinin rehberliği sayesinde gerçekleşir.

İnsanların buldukları her yerde her gece-gündüz bütün namazlarında 'cemaat namazı' çerçevesinde bir araya gelmelerinin ve her hafta 'cuma namazı' için bir araya toplanmalarının sırrı, küçük ve bölgesel cemaatlerin orta büyüklükteki cumalarda birleşip oradan da 'evrensel hac toplantısında' harem sınırları içerisine katılma lütfuna nâil olmak ve tek bir önderlik, tek bir fikrîsel hat düzleminde tevhidin rükünlerini daha bir sağlamlaştırmak; şirk, tuğyan ve istikbarî düzenlerin kökünü yeryüzünden kazımak; mazlum milletleri, güç sahiplerine tapınma zilletinden kurtarmak; zalimlerin mahrum ve mazlumlara uzanan ellerini kırmak ve çapulcu ve sömürgecilerin mazlum topraklardaki varlıklarına son vermek içindir.

Şu husus da dikkate şayandır ki Masumların (a.s) tekvinî velayetleri, amellerin hidayeti, ümmetin açık gizli bütün amellerini müşahede ve kıyamet günün de bütün herkese tanıklık etmek anlamında gerçek bir makamdır. Dolayısıyla bu makam, ne özel bir tayine bağlıdır ne de gasp edilebilir. Aksine bu, çok özel bir ilahî feyizdir.

“Allah dilediğini kendine seçer.”²¹³ “Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı, zekât vermeyi vahyettik. Onlar, daima bize ibadet eden kimselerdi.”²¹⁴ “Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”²¹⁵

Tekvinî velayet ile ilgili bir araştırma, şu an incelemekte olduğumuz konunun çok üstündedir. Zira bu konu “ellerin erişemeyeceği bir yıldız konumundadır... Akıllar nerede o nerede!”²¹⁶

²¹³ Şura: 13

²¹⁴ Enbiya: 73

²¹⁵ En'am: 75

²¹⁶ El Kâfi, c.1, s. 201; Biharu'l Envar, c. 25, s. 125

Hac Âdâbının Velayetle Bağı

Hac, muhtelif açılardan velayetle bağlantılıdır. Burada Kâbe'nin velayetle bağının niteliği, Arafat, Maş'ar, Mina, Zemzem, Safa vesaire mekânların Masum İmam (a.s) ve semavî vahiy kültürüyle ne tür bir ilişkiye sahip olduğunu Masumların (a.s) dilinden aktarmaya çalışacağız:

1. Kâbe ve Mekke'nin özel konumunun kaynağı:

Hz. Halil'in (a.s) duasıyla 'güvenli belde' niteliği kazanan Mekke şehri ve harem mıntıkası, çok özel birçok bereketin kaynağı olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de de buyrulduğu üzere:

“Yoksa biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürününün aktarılıp-toplandığı, güvenli bir haremde yerleşik kılmadık mı?”²¹⁷

Yine şu ayetlerde işaret olunan işte bu sosyal, ekonomik ve sair açılardan tam anlamıyla güvenli ortam, Kâbe'nin yüzü suyu hürmetineydi:

“Ki O, kendilerini açıklıktan (kurtarıp) doyuran ve onları korkudan güvenliğe kavuşturandır.”²¹⁸ **“Görmediler mi ki, çevrelerinde insanlar kapılıp yağma edilirken, biz harem i güvenilir (ve dokunulmaz) kaldık.”**²¹⁹

Lakin bu coğrafyayı Allah Teâlâ'nın yeminine konu olacak o özel saygınlığa kavuşturan şey ise vahiy, nübüvvet, risâlet ve velayetin bereketi olmuştur.

Açıklamak gerekirse, Kur'an-ı Kerim'de nasıl *“Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir”* ayetinde 'vahiy ve risâlet çağına' edilen yemin örneğinde olduğu gibi bazı tarihi ve hassas dönemlere ant içilmişse, bazı önemli ve tarihî yerler adına da ant içilmiştir. Örneğin *“Yemin ederim bu beldeye. Ve sen bu beldede ikamet etmekteisin.”*²²⁰ Bu ayetlerde Allah Teâlâ, 'güvenli beldeye' yani Mekke topraklarına yemin etmektedir. Lakin bu toprakları bir özelliğine binaen; yani İslam Peygamberi (s.a.a) o topraklarda yaşıyor olduğu için yemine konu edinmiştir. Yoksa Mekke

²¹⁷ Kasas: 57

²¹⁸ Kureyş: 4

²¹⁹ Ankebut: 67

²²⁰ Beled: 1-2

Peygamber olmaksızın, Kâbe olmaksızın ve ilâhî rehberlik olmaksızın normal bir toprak parçası ve normal bir yerleşim biriminden öte bir yer değildir. Öyle ki aynı yer, git gide ve zamanla bir put haneye ve putperestlik merkezine dönüşebilmiş, putperestler ve şehvet kölelerinin esareti altına girmiştir. Dahası, Kâbe'nin idaresi sarhoşlar arasında; Taifli bir sarhoşun verdiği şarap karşılığı el değiştirebilmiştir. Anlatılanlara göre Kâbe'nin Anahtarcısı Ebu Gubşan, Taif'te bir gece âleminde, Kâbe'nin idareciliğini bir deve ve bir kırba dolusu şarap karşılığında satıvermiştir.²²¹

2. İbadet mekânlarının aslı ve kökeni-fer'i ve evladı:

Kâinattaki tüm özgür ruhlu varlıkların efendisi İmam Hüseyin'in (a.s) istikbar ve tuğyan karşısındaki kanlı kıyamı ve onun şahadet hadisesi, insanlık camiasının şahit olduğu en önemli hadiselerdendir. Öyle ki henüz tarih bunu tam anlamıyla hazmedip sindirememiştir. Bu ağır vakıa ve içler acısı sahne iki bölümde incelenmelidir. Bu iki bölüm birlikte ele alındığında ise tuğyan, fesat, istikbar ve ilhada karşı bir kıyamın gerçek mesajı hem o günleri anlayabilmek için hem de tüm zamanlarda gerçekleşecek kıyamların ruhunu kavrayabilmek için gereklidir. Birinci bölüm, Hz. Hüseyin b. Ali (a.s) ve dostlarının Kerbela topraklarındaki şehadetleridir. İkinci bölüm, Hz. Seccad (a.s) Zeyneb-i Kübra (sa) ve onun geride kalan nadide evlatlarının bu kıyamın mesajını insanlık âlemine taşımaları ve bu doğrultuda zamanın Kûfe ve Şam'daki tağutü yönetimini reddedip yok saymalarıdır.

Kerbela esirlerinden oluşan kervan Şam'a girdiğinde Emevî saltanatının merkezi sayılan Şam'ın Ulu Camiinde bir toplantı tertiplenir. Kerbela şehitlerinin paha biçilmez kanlarının ağırlığının etkisiyle zamanın hükümeti, İmam Seccad'a (a.s) konuşma hakkı vermek zorunda kalır. Sonuçta söz, ehline; yani "Sözün emirleri bizleriz; onun can damarları bizim içimizde canlanmıştır"²²² diyebilen Ehlibeyt'e tevdi olunur. Hz. Seccad (a.s) Allah'a hamd ve senadan ve İslam Peygamberine (s.a.a) salât ve selamdan sonra kendisini ve ilâhî risâletin gerçek varislerini tanıtır ve bu esnada şöyle buyurur:

"Benim Mekke ve Mina'nın evladı; benim Zemzem ve Safa'nın evladı!"²²³

²²¹ Es Siretu'n Nebeviye, c.1, s. 101; El Mizan, c. 3, s. 415

²²² Nehcu'l Belağa, Hutbe 233

²²³ Biharu'l Envar, c.45, s. 137-138

Arap dilinde ‘İbn’ (evlat/oğul) ve bu anlamı ifade eden kavramlar, sıkı bir bağ ve sürekli bir irtibatın varlığını ifade etmek için de kullanılır. Aslında, ibadet merkezlerinin hem aslı ve kökeni hem de hürmet ve saygınlığının ana sebebi olan ‘İnsan-ı Kamil’, burada bu mekânların evladı ve varisi diye de tanıtılmaktadır. Demek ki onlar, ilkin ibadet merkezlerine varıp o mekânların ahkâmı doğrultusunda amel eder ve bu yerleri tevhid ehlinin bir şiar ve sembolü olarak tanıtırılar. İnsanları bu mekânlara teşvik eder ve bu yerlerden yüz çevirmek, karşı olmak ya da düşmanca bir tutum içerisine girmekten sakındırır ve akıbetinden korkuturlar. Böylece hem bu mekânlardaki değerlerin bir koruyucusu hem de buralardan elde edilecek semerelerin bir muhafızı olurlar. Enbiya ve Allah velileri (a.s) hacdaki ibadet ahkâm ve adabı hususunda bu rolü ifa etmişlerdir. Başka bir tabirle, onlar varoluşsal boyutlarının bir yönüyle işte bu mekânların bir fer’î, evladı ve oğulları; diğer bazı yönleriyle sultanı, efendisi ve kökenidirler.

Hız. Zeynel Abidin’in (a.s) nurânî kelamının anlamı şudur: Mekte’nin gerçek manada evladı, kibleinin ruhunu koruyan ve tavafgâhın özünü yaşatabilendir. Mina’nın gerçek evladı, vahyin insanlığa taşıdığı armağanı korumak adına canını ve kanını feda edebilen ve özveriyle kendi öz varlığını kurban verebilen ve kurbanlıklar yurduyla olan bağını bu vesileyle sağlamlaştırabilendir. ‘Zemzem’in’ gerçek oğlu, İslam’ın taze fidanı meyveye dursun diye onu kanların en değerlisi ve en layığıyla sulayabilendir. Aynı şekilde ‘Safa’nın’ evladı, kalbinin haremünde hiçbir namahreme yol vermeyen ve onu her türlü kötülük ve çirkinlikten arındırıp koruyabilen, ‘Tathir Ayeti’²²⁴ mucibince bütün günahlardan arınmış ve her tür zulmet ve çirkinlikten korunmuş olandır.

İnsan-ı Kamil, Masum İmam’ın (a.s) kendisidir. Nitekim onun yokluğunda ne harem ne de barındırdığı ibadet makamlarının hiçbir saygınlığı kalmaz. Zira o yoksa eğer, ne Arafat’ta ‘marifet’ ne Maş’ar’da ‘şuur’ ne Mina’da ‘büyük kurban ve takva üzere kurbanlık’ ne Zemzem’de ‘temizlik ve duruluk’ ne cemrelerde ‘şeytanın taşlanması ve tağutun recmedilmesi’ ne de hacın kendisi ve ziyaretlerde ‘apaçık ilahî ayetler’ zuhur bulur.

²²⁴ Ahzab: 33

İmamet olmaksızın, hiçbir ibadet makamı ‘ilâhî şiarlar’ zümresinden sayılamaz. İmamet olmaksızın, göklerdeki yıldızların tâbi olduğu düzen ve özellikle de Ay’ın hareket seyri, hac mevsiminin tanınması ve bu ibadetin menasikinin tanınması için hiçbir rol oynayamaz.

“Sana hilal halindeki ayları sorarlar. De ki: Onlar, insanların ve hac vakitlerinin ölçüsüdür.” ²²⁵

Hac ziyaretçileri “*Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram’a yönelmiş kimseler*” ²²⁶ olarak özel bir saygınlığa hak kazanamaz ve ‘Kâbe’yi ziyaret için yola çıkmak’, bir ilâhî şiar değeri elde edemez. Zilhicce ayı ‘*Haram ay*’ ²²⁷ olmasından kaynaklanan saygınlık ve hürmetin zirvesinden aşağı çekilir ve diğer bütün aylarla aynı kefeye konulur. En bariz örneği zilhiccenin ilk on günü asla özel bir aydınlık taşımayacak ve neticede Allah’ın yeminine konu olamayacak ve ne ‘çift’ ne de ‘tek’i özel bir değer taşımayacaktır.

“Fecre, on geceye, çifte ve teke, (her şeyi karanlığı ile) örttüğü an geceye yemin ederim ki, akıl sahibi için bunlarda elbette bir yemin var, değil mi?” ²²⁸

Hem ‘Tevriye’ hem de ‘Arefe’ tüm özelliklerini kaybedecek ve Kâbe’nin etrafında tavafa duranlar Allah’ın arşının etrafında her daim tavaf halinde olan meleklerle benzemeyeceklerdir artık. Hacılar, Kâbe’ye ve tavaf merkezine adım atmakla artık ilâhî peygamberlerin ayak bastıkları yerlere ayak basmış olmayacaklar. “Allah nebilerinin ayak bastıkları yerde dururlar ve Allah’ın arşının etrafında tavafa duran meleklerine benzerler...” ²²⁹

Sözün özü şu ki, imamet ve velayeti tanımaktan mahrum kalan hacılar, asla Allah’ın özel konukları ve misafirleri sayılmayacak ve Allah’ın o manevî ziyafetine katılamayacaklardır. Bu yüzden de ne yapmış oldukları ziyaretin bir değeri olacak ne de hac dönüşünde başkalarının bir an önce onların ziyaretlerine koşup böylesi konukların bereketine nâil olmak için

²²⁵ Bakara: 189

²²⁶ Maide: 2

²²⁷ Maide: 2

²²⁸ Fecr: 1-5

²²⁹ Nehcu’l Belağa, Hutbe 1

kendilerine göstermeleri gereken kadir ve kıymeti hak edeceklerdir. Zira bu konuda varit olan bir rivayet der ki:

“Hacılar, hac yolculuklarından döndüklerinde bu yolculuğun toz toprağı daha henüz üzerlerindeyken ve henüz hiçbir günaha bulaşmamışken ziyaretlerine koşunuz.”²³⁰

Ayrıca şöyle buyrulur:

“Hac yolculuğunun toz toprağını üzerinde taşıyan bir hacıyla kucaklaşmak ve onunla buluşmanın sevabı, Haceru'l Esved'e el yüz sürüp öpmenin sevabıyla aynıdır.”²³¹

Bu tür hacılara kadir kıymet vermenin müstehap sayılmamasının hikmeti şudur: Masum İmam'ı (a.s) tanımayan, imameti bir kenara bırakan, dünya Müslümanlarının rehberliği meselesinin önemini kavramayan, halk kitlelerinin öncülüğü meselesini hac ve benzeri ibadetlerden tamamen ayrı belleyen, bu meseleyi basit görüp herhangi bir şahsın uhdesinde olabileceğine inanan ve Allah kullarının hidayeti ve onların hayatlarını idare etme sorumluluğunun yüceliğini idrak edemeyen bir hacı, hakikatte ‘insanın hakikatini’ tanımamış ve kendisi de bu paha biçilmez insanlık harimine ayak basmamıştır demektir. İşte bu nedenle İmam Bakır (a.s) bu sıfattaki bir hacı ve ziyaretçi hakkında şöyle buyurur:

“Şu lebbeyk diye haykıranları görüyor musun? Vallahi, onların sesleri, Allah nezdinde eşek sesinden daha rahatsız edicidir.”²³²

Böylesi bir bakış açısıyla hacca gidip yine aynı şekilde dönen bir hacı, nasıl tevhid merkezi çevresinde tavafa durmuş nasıl şirk ve tuğyanın her türünden arınmış olabilir ki? Oysa o, henüz daha ilahî feyiz kanallarını tanıyamamış ve insanlığın en önemli tekâmül kaynağını görmezlikten gelmiş nitekim tertemiz ve hayat kaynağı olan pınarlardan mahrum kalarak ebedi susuzluğa duçar kalakalmıştır.

İşte bu nükteye binaen olsa gerektir ki Resulullah (s.a.a) şöyle buyurur:

“Her kim zamanının imamını tanımadan ölürse, cahiliye ölümü üzere ölmüştür.”

²³⁰ Vesailu'ş Şia, c. 11, s. 445-446

²³¹ Age. s. 446

²³² El Kâfi, c.4, s.541; Vesailu'ş Şia, c. 12, s. 389

Bu demektir ki “nasıl yaşıyorsanız öylece de ölürsünüz, nasıl ölmüşseniz öylece de diriltilirsiniz ve nasıl diriltilmişseniz öylece de haşrolunursunuz” hadisinden de anlaşıldığı üzere zamanının imamını tanımayan birinin ölümü câhili bir ölüm olduğuna göre onun hayatı da câhili bir hayat olacaktır. Bütün hayatı, her boyut ve detayında câhili bir renge bürünmüştür demektir. Dolayısıyla bu tür insanların yapacakları hac ve ziyaretler de câhili bir hac sayılacak ve tevhidi hacdan asla pay almış olmayacaktır.

Bu konuyla ilgili daha geniş bir açıklamayı bu kitabın üçüncü bölümünde ‘Bazı Hacıların Hayvanî İçyüzleri’ başlığı altında mütalaa edebilirsiniz.

3. Kâbe ve ona sığınanların velayet sayesinde korunmuş olmaları:

Kur’an-ı Kerim sarıh bir dille şu ilanda bulunur: Kâbe’ye yönelik kötü niyeti olan, onu tahrip etmeye niyetlenen ve böylece dini ortadan kaldırmak isteyen, onu viraneye çevirerek Allah’a kulluk yolunu kesmeyi dileyen, onun kökünü kurutarak tavaf ve ziyareti engellemek isteyen, onu yok ederek adalet adına kıyâmı engellemeye çalışan; kısacası Kâbe ile ilgili zalimce bir sapkınlık içerisinde olan herkes, Allah’ın elim azabına duçar olur. Öyle ki böyle birinden ne bir iz kalır ne de bir eser.

Binaenaleyh, ‘Fil Yılında’ vaki olan ve Ebrehe’nin ordularının ilâhâ azaba duçar olduğu o hadise, tarih boyunca tek bir kez vaki olup bitmiş münferit bir olay ya da tesadüfî bir vakıa değildir.

“Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? Onların hile ve düzenlerini boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine ehabili, sürü sürü kuşları salıverdi. Onlara (o kuşlar) siccilden (katı, sert çamurlardan) taşlar atıyorlardı. Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi.”²³³

Belki bu vakıa, değişim kabul etmez ‘sünnetullah’ın kaçınılmaz bir gereği ve Kur’an-ı Kerim’in kesin bir dil, evrensel bir hitap ve ilâhî buyruğun şu ezeli ve ebedî hükmüne tâbi olarak temellendirdiği bir ilkenin tezahürüdür:

“...Kim orada böyle zulüm ile haktan ve adaletten sapmak isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”²³⁴

²³³ Fil: 1-5

²³⁴ Hac: 25

Bu hüküm, Kur'an-ı Kerim'in tahriften korunacağına dair ilâhî taahhütle aynı kesinlikte bir dil ile ifade olunmuştur. Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurur:

“...O benzeri bulunmaz aziz bir kitaptır. Öyle bir kitaptır ki bâtil ona ne önünden, ne ardından, hiç bir taraftan yol bulamaz. O hakîm ve hamîd tarafından indirilmiştir.”²³⁵

Kur'an'ın her tür bâtilin nüfuzundan korunmuş ve nesih, tahrif ve yok olmaktan muhafaza edilmiş olmasının yegâne amili, Allah'ın bizzat Kur'an'ın muhafazasını kendi uhdesine almış olmasıdır.

“Hiç şüphe yok ki o zikri, (Kur'an'ı) biz indirdik, onu koruyacak olan da biziz.”²³⁶

Kur'an-ı Kerim'in tesis etmiş olduğu ilke gereği, Kâbe'nin (Allah şerefini daim eylesin) saygınlığının temeli, asla zeval bulmayacak olan Hak Teâlâ'nın saygınlığıdır. Asla ölmeyecek olan dinin hayatıdır. İlahî ahde binaen asla unutulmayacak olan vahyin sürekliliğidir. Bu demektir ki Kâbe hakkında kötü bir niyeti olan; kalbinde Hakk'ın zevali arzusunu taşıyan herkes, çok acı bir şekilde Allah'ın azabına giriftar olacaktır. Bu tehdit ve azap ise asla değiştirilemeyeceği gibi hiçbir şey vukuuna mani olamaz.

Asla gâfil kalınmaması gereken ve bizim bu bölümde açıklamaya çalıştığımız asıl nükte şudur: Evet, Kâbe, özel bir kutsallığa sahiptir ve kadim zamanlardan beri Ashab-ı Fil ve benzeri saldırganlardan korunmuştur. Mamafih 'İbn Zübeyir' oraya yerleşip o pak ve arınmış Beyt'e sığındığı ve zamanın zorba iktidarı (Abdülmelik b. Mervan) o uğursuz insan, yani Haccac Sakafî eliyle mancınıklarla Kâbe'yi yakıp yıktığı ve İbn Zübeyr'in sığınağını viran edip onu ele geçirdiği zamanlarda²³⁷, o Beyt'in sahibi tarafından Kâbe'nin korunmasına dair hiçbir ferman nazil olmadı; ne tek bir tane olsun eabil kuşu Haccac'ı taş yağmuruna tuttu ne de “Ebu Kubeyş” dağının taşları “Haceru'l Esved” hatırına bir nebzecek yerinden oynadı. Hülâsa, gaipten bir el uzanıp bu duruma müdahale etmedi ve bütün her şeye rağmen o zâlimler dörttnala hücum ededurdular; kible dergâhını viran eylediler, tavaf makamını harap eylediler, Haceru'l

²³⁵ Fussilet: 41-42

²³⁶ Hicr: 9

²³⁷ Biharu'l Envar, c.2, s. 282

Esved'i ortalıktaki herhangi bir taş misali fırlatıp attılar ve Kâbe'nin her dört rûknünü üst üste yığdılar. İşte burada, velayet makamı, ümmetin rehberlik ve imamet yıldızının ışığı, mektebin irfani siyasetinin yüce zirvesi ve özcesi "tüm memleketlerin en temel rûknü ve Allah kullarının siyasî öncülerinin" ²³⁸ azameti aşikâr olup ortaya çıkmaktadır.

Ebrehe ve Haccac arasındaki fark şudur: Ebrehe zâlimi, kible ve tavafgâhı yıkıp viran etmek istiyordu. Zira o dönemlerde de Kâbe, 'Hanif din' üzere olanların kiblesi ve tavafgâhı idi. Tabi diğerleri için de bir tavafgâh idi. Haccac zalimine gelince, o yine kendisi gibi başka bir zalime musallat olmuş ve Kâbe'nin kendisini (bir kible ve tavafgâh olarak) hedef tahtasına oturtmamıştı. Her ne kadar kendisi dindar biri olmayıp yeniden dirilişe inanmıyor olsa da onun amacı, İslam'ı ve Hanif dini yok etmek değildi. Onun yegâne gayesi, yine kendisi gibi zamanının imamını; yani şehitlerin efendisi Hz. Hüseyin b. Ali'yi (a.s) tanımayan bir başka zalimi ele geçirmektir. İmam Hüseyin (a.s) Hak uğruna kıyama kalkışmış, insanları adalete davet etmiş, özgürlük şiarını yüceltmiş, İslam'ın hâkimiyetinin zaruretini haykırarak ve bu uğurda şu yiğitlik sloganını ebedileştirmişti:

"Ben, elimi alçakça ve zelil bir şekilde size uzatmayacağım! Ben köleler gibi kaçmayacağım!" ²³⁹

O, Allah kullarını cehalet ve sapkınlığın şaşkınlığından kurtarmak için canını feda edebilen bir imamdır.

"O öz canını senin uğruna feda etti; kullarını cehalet ve sapkınlığın şaşkınlığından kurtarsın diye!" ²⁴⁰

O, Allah'ın kopmaz, pörsümez, sapaşağlam ipine tutunarak şu paha biçilmez sözlerle Allah'tan başkasıyla bağlarını koparan bir imamdır:

"Vallahi, eğer sığınacak tek bir yerim, tutunacak tek bir dalım olmasa da ben, Yezid b. Muaviye'ye biat etmeyeceğim!" ²⁴¹

²³⁸ Age. c. 97, s. 342; Mefatihü'l Cinan, Ziyaret-i Camia-ı Kebire

²³⁹ El İrşad, c.2, s. 98; Biharü'l Envar, c. 44, s. 191; 45. Cilt 7. Sayfada ise "köleler misali kaçıp firar etmeyeceğim" yerine "köleler misali sizi onaylamayacağım" tabiri yer alır.

²⁴⁰ Tehzibu'l Ahkâm, c. 6, s. 113; Mefatihü'l Cinan, Erbain Ziyareti

²⁴¹ Biharü'l Envar, c. 44, s. 329

Meşhur Şii Fakih ve Muhaddis Şeyh Saduk (r.a) bu konuyla ilgili şöyle der: Ashab-ı Fil hakkında cereyan eden hadise, Haccac'ın başına gelmedi. Zira Haccac'ın doğrudan hedefi, Kâbe'yi yıkmak değildi. Onun gayesi, İbn Zübeyir'i yakalamaktı. İbn Zübeyir'in kendisi de hak karşıtı; yani Hz. Ali b. Hüseyin İmam Seccad'a (a.s) muhalif bir çizgideydi. İşte bu hak karşıtı şahıs, gidip Kâbe'ye sığındığında, Allah insanların şunu bilmesini irade buyurdu ki o, hak karşıtı birini asla himayesi altına almaz. Bu yüzden Kâbe'nin böyle birinin başına yıkılması için mühlet verdi. Tabii ki Haccac'ın kendisi de hak karşıtlığı ve velayet düşmanlığının canlı bir timsaliydi. Her ikisi de Ehlibeyt'in velayet nizamını yıkmak için ellerinden geleni yapmışlardı. İbn Zübeyir'in yakalanması hadisesinde yaşanan düşmanlık, sırf dünya metası içindi. Yoksa İbn Zübeyir Şehitlerin Efendisi ve Hz. Seccad'a (a.s) katılıp yardım etmedi diye değil.

Bu olay çok açık bir şekilde şunu göstermektedir: Velayet ve imamete muhalif bir çizgide bulunmak öylesine büyük bir kabahattir ki, masmus bir imamın rehberliğine muhalefet eden kim olursa olsun bir başına ve Allah'ın yardımından mahrum kalmaya mahkûmdur. Dahası imamın karşısında yer almakla kalmayıp kendisi bizzat rehberlik iddiasında bulunan bir kimse ilâhî yardıma mazhar olamadığı gibi, Kâbe'ye dahi sığınacak olsa Allah'ın vaat etmiş olduğu o özel korunma ve himayeden de mahrum kalacaktır.

Bu hadise, İmam'ın kadrinin yüceliği, velayetin saygınlık ve hürmeti ve ilahî hilafetin izzet ve şerefine apaçık gözler önüne sermektedir. Öyle ki akli bir mütalaa ile hakkın kıymeti, onun nûrâniyet, cemel, celal, kibriya, bütün varlıkları kuşatan meşiyeti ve her şeyi kabzasında bulunduran kudreti tam anlamıyla aydınlığa kavuşmaktadır. Zira harem ve 'Beled-i Emin' için varsayılan hürmet, Kâbe'den dolayı; Kâbe'nin hürmeti ise Allah'ın velayet makamı için tayin ettiği İmam'dan dolayıdır. İmam'ın hürmeti ise, Hakk-ı Mutlak'tan yani bütün varlıkların dergâhında boyun eğdiği Allah Teâlâ'dan dolayıdır. Bu durumda Yüce Allah bir zâlimin Kâbe'yi viran etmesi için mühlet vermişse eğer, bu şu ayetle bir tezat teşkil etmez:

“...Kim orada böyle zulüm ile haktan ve adaletten sapmak isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”²⁴²

²⁴² Hac: 25

Hatırlatma:

Evet, Masum İmam'ı da (a.s) şehit etmişlerdir. Lakin imametın hakikati, İmam'ın "şehit edilemez melekûti ruhu" ile kaimdir; 'şehit edilebilir bedeni' ile değil. Hâlbuki Kâbe'nin binasının bütün varlığı, taşlar ve maddî görünümünden başkaca bir boyut taşımaz.

4. Velayete imanın ilk adımı:

İlâhî ilmin mazharı ve evvel-ahır bütün ilimleri 'yarıp ortaya çıkaran' İmam Bakır (a.s) Kâbe'nin etrafında tavaf halinde olan topluluğa bakarak: "Cahiliye zamanında da aynen böyle yedi kez Kâbe'yi tavaf ederlerdi. İslam, o câhili geleneği olduğu gibi yaşatmak için gelmemiştir" diye buyurur. Sonra şöyle devam eder: "insanlar bu taşların etrafında dönmekle mükelleftirler. Evet, ama sonrasında bizim yanımıza gelip bize olan sevgilerini, yardımlarını ve her şeye hazır olduklarını arz etmeleri gerekir." Gerekir ki, "Hazır olanın hazırlığı ve Hüccet'in dostlarının varlığı neticesinde kıyamı"²⁴³ için zemin hazırlanmış olsun. "Onlar, Tavaf etmek ve sonrasında bize koşup velayetlerini bildirmek ve bize yardım edeceklerini ilan etmekle emrolundular."²⁴⁴ Sonra da Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in (a.s) diliyle ifade olunan şu ayeti delil olarak gösterir:

"Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara (yani benim evlatlarıma) meylettir!"²⁴⁵

"Kâbe'nin taşları ne bir kazanç ne de bir zarar verebilirler" ya da "bu taşların etrafında tavaf etme emri, İmam'ın (a.s) nezdinde hazır olmak için bir mukaddimedir" mealindeki tabirlere Ehlibeyt (a.s) rivayetlerinde sıkça rastlarız.²⁴⁶ Bütün bunlar hacıların orada 'Kâbe-i Gil' yani aslı çamur olan Kâbe'nin yanı sıra 'Kâbe-i Dil' yani aslı ve özü velayet ve rehberlik olan gönül Kâbe'sinin de korunmuş olduğunu anlaşılar diyerdir. Binaenaleyh yakın uzak yerlerden Allah'ın eviyle müşerref olmak isteyenler iki ödevle yükümlüdürler: Biri, bedenleriyle "ne kâr ne de zarar verebilen"²⁴⁷ o taşların etrafında dönmek; diğeri, can ve ruhlarıyla pak ve masum Ehlibeyt'ini (a.s) tavaf etmek.

²⁴³ Nehcu'l Belağa, Hutbe 3 (Şıksıkiyye Hutbesi)

²⁴⁴ Tefsiru'l Ayyaşi, c. 2, s. 234; Biharul' Envar, c. 65, s. 78

²⁴⁵ İbrahim: 37

²⁴⁶ Nehcu'l Belağa, Hutbe 192 (Kasıa Hutbesi) ; Biharul' Envar, c. 23, s. 224 ve c. 47, s. 364-365 ve c. 96, s. 374

²⁴⁷ Nehcu'l Belağa, Hutbe 192 (Kasıa Hutbesi)

Allah Teâlâ, insanların bedenleriyle alakalı ilk ödevi bildirme görevini Hz. İbrahim Halil'e verdi ve şöyle buyurdu:

“İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler.”²⁴⁸

Ancak insanların ikinci ödevi yerine getirmek üzere hazırlanmaları talebini İbrahim'in (a.s) kendisi Allah'a arz etti:

“Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara (yani benim evlatlarıma) meylettir!”²⁴⁹

Zira insanların kalp ve gönülleri üzerinde yegâne sulta sahibi odur. İşte böylece, can u gönülden Ehlibeyt'le (a.s) aralarındaki velayet bağı ilan edip can ve mallarıyla her tür fedakârlık ve özveriye hazır olduklarını bildiren insanlarla “Hazır olanın hazırlığı ve Hücet'in dostlarının varlığı neticesinde kıyâmı”²⁵⁰ gerçekleşmiş olur.

5. Haccın tamamıyet şartı:

İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Haccın tamamıyeti, İmam'la mülakat ile olur.”²⁵¹

Yani Masum İmam'ın (a.s) huzuruna varmak, velayet ilanında bulunmak, vefa ve fedakârlık için hazır olduğunu bildirmek, haccı tamamlayan yegâne etkidir. Demek ki, ilâhî rehberliğin hazır bulunup zâhir olmadığı durumlarda yapılan hac eksiktir. Elbette hadis-i şerifte sırf haccın dile getirilmesi, bir örneklendirme babındandır; yoksa sadece “Haccın tamamıyeti İmam'la mülakat ile olur” demekle yetinilmemeli; “namazın, orucun ve zekâtın da tamamıyeti İmam'la mülakat ile olur” denmelidir. Masum bir İmam'ın (a.s) velayetine inanmak, ona vefa ve fedakârlık bağıyla bağlanmanın bütün diğer ibadetler içinde bir tamamıyet etkeni olduğu ile ilgili sözümüzün dayanağı, İslam'ın beş rükün üzere tesis olduğunun bildiren ve bir bölümünde velayetin önemini özellikle vurgulayarak ‘velinin’ rolünün önemine değinen ve onun diğer dört rükün için hücet olduğunu sarıh bir şekilde ifade eden hadis-i şeriftir.

²⁴⁸ Hac: 27

²⁴⁹ İbrahim: 37

²⁵⁰ Nehcu'l Belağa, Hutbe 3 (Şıksıkıyye Hutbesi)

²⁵¹ El Kâfi, c.4 , s. 549; Vesailu'ş Şia, c. 14, s. 324-325

“Veli, diğer rükünler için bir hüccettir.”²⁵²

İmam Bakır'ın (a.s) nurlu kelamıyla dile gelen bu nükte, aslında şu ayete dayanmaktadır:

“Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı beğendim.”²⁵³

Allah Teâlâ, bizler için velayet ve rehberliği de içeren İslâm'ı din olarak beğenmiştir. İlmî, itikadî ve amelî bakımdan Hakk'ın gerçek velilerine bağlanmak, 'ilâhî nimet'i tamamlayan ve dini kemale erdiren yegâne etkendir. İşte bu kıvama erişmiş olan bir din ancak ve ancak Hakk'ın rızasına mazhar olabilir. Dolayısıyla sadece “Haccın tamamıyeti İmam'la mülakat ile olur” demekle yetinmemeli “İslâm'ın tamamıyeti İmam'la mülakat ile olur” denmelidir.

Son olarak şu nükteyi hatırlatmak faydalı olacaktır: Evet, her ne kadar haremın saygınlığı Kâbe ile ve Kâbe'nin saygınlığı vahiy, nübüvvet, risâlet ve velayet ile bağlantılı olsa da bu bölümün girişinde de değindiğimiz üzere bütün bu hürmet ve saygınlık nihayetinde Allah'a aittir. Bu itibarladır ki Yüce Allah, Kâbe'nin saygınlığının kaynağının ifade etmek maksadıyla o mekândan “Benim evim”²⁵⁴ diye söz eder. Bu demektir ki Hakk'ın zâtî olarak sahip olduğu hürmet ve saygınlık, ona mensup kılınan o 'evin' ârâzî olarak saygınlık kazanmasına sebep olmuştur. Tabi ki Kâbe ile bağlantılı tüm her şeyin hürmet ve saygınlığı da o mekânın bu söz konusu konumu dolayısı ileler.

Bu derin konunun diğer boyutlarıyla ilgili daha geniş açıklamaları ikinci kısmın ikinci bölümünün sonunda 'Masumların (a.s) Velayetlerinin Güven Ortamı' başlığı altında ve Üçüncü kısmın, birinci ve ikinci bölümlerinde Kâbe'nin özelliklerinin ele alındığı 'Velayet, Kâbe'nin Ruhu' başlığı altında mütalaa edebilirsiniz.

²⁵² El Kâfi, c.2, s. 18; Vesailu's Şia, c. 1, s. 13

²⁵³ Maide: 3

²⁵⁴ Bakara: 125; Hac: 26

6. Bölüm

Haccın Siyasî Çehresi

Hac, Yüce İslam Hükümetinin Sembolü

Geçen derslerde, haccın dinin temel esasları ve üç ana ilkeden; yani tevhid, nübüvvet ve meaddan müteşekkil itikat ve marifet mektebinin birecessümü olduğuna değinmiştik. Bu ilkelerin her biri, İslam'ın “*tertemiz kılınmış ağacının*”²⁵⁵ birer meyvesidir. Bu “tertemiz kılınmış ve kökleri sabit ağaç” Allah'ın izniyle her daim meyveye durmaktadır. Nasıl meyvesiz bir ağaç düşünülemezse elbette köksüz bir ağaç ta düşünülemez. Bu tertemiz ağacın en temiz meyvelerinden biri de İslam hükümetidir. Bu hükümetin gölgesinde hiç kimse bir diğerini rab ve efendi edinemez.²⁵⁶ Bu, öylesine önemli bir özelliktir ki, yokluğunda dinin kendisi ortadan kalkar, zeval bulur ve işlevsiz kalır. Zira hak eğer heva-heveslere tâbi olur, arzu ve istekler peşi sıra gidecek olursa gökler ve yerler dahi mahv ve perişan olur.²⁵⁷ Zira Allah'ın hüküm sürmediği bir toplum, küfür ve tuğyan topluluğuna dönüşür ve böylesi bir topluluğun tapınacağı yegâne mabut, sonu gelmez heva-hevesler ve sınırsız arzu ve istekler olur.

Bu mukaddimeden yola çıkarak Şehitlerin Efendisi Ebu Abdullah Hüseyin, İmam Seccad ve yine İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen Arefe Duası'nın bazı bölümlerinin içeriğini daha iyi anlayabiliriz. Elbette duaların büyük çoğunluğunun ortak bir içeriği vardır. Ancak bazı dualar kendine

²⁵⁵ İbrahim: 25

²⁵⁶ Al-i İmran: 64

²⁵⁷ Mûminun: 71

mahsus özellikler de taşırlar. İmam Hüseyin'in (a.s) duası – ki en başta geleni Arefe Duası'dır- ile İmam Seccad'ın (a.s) duası arasındaki ortak yön, bir İslami düzen bünyesinde doğmuş olmanın taşıdığı değere vurgudur.

Şehitlerin Efendisi'nin (a.s) duasının ilk bölümlerinde şu cümlelere rastlarız:

“Ey Rabbim! Sen bana olan şefkat, lütuf ve ihsanından dolayı bana minnette bulunarak, nice sül ve nesilden, nice rahimden geçirdin ve beni küfür ve cahiliyet dönemlerinde dünyaya getirmedi. Nihayet cahiliyet ortamı zeval buldu ve İslâmî düzen hâkim oldu ve sen benim İslam hükümetinin hâkimiyet döneminde dünyaya gelmemi diledin.”²⁵⁸

Bu demektir ki, hayatlarının İslâmî bir düzen gölgesinde geçiren herkes, Allah'a şükretmeli ve geçmişlerinde eğer bir kusur varsa telafi etmelidir. Aynı şekilde, İslâmî nizamın hâkimiyeti döneminde dünyaya gelen yeni nesiller de zulüm ve haksızlık düzeninin hâkim olduğu bir dönemde dünyaya gelmedikleri için şükredenlerden olmalıdırlar.

İmam Seccad'ın (a.s) Arefe Duası'nın bir bölümündeyse âdil bir imanın varlığı, dinî hayatın bekasının kaynağı diye anılmakta ve İslâmî bir liderlikle ilgili şöyle buyrulmaktadır:

“Ey Rabbim! Sen her bir asır için bir rehber/imam tayin buyurmuş ve onun eliyle diğerlerinin yok edip öldürdüğü her şeyi ihya etmeyi dilemişsin. Ey Rabbim! Onu teyit eyle ve bizleri de onun emirlerine itaat edenlerden kıl! ... Allah'ım! Ona güç ve kuvvet bahşetsin! ... Onun vesilesiyle kitabını, hududunu, şeriatını ve peygamberinin sünnetini ikame eyle! Senin salât ve selamın onun ve al-i beytinin üzerine olsun! Onun eliyle, zalimler tarafından indirilen dinin bayraklarını ihya eyle! ... Onun elini düşmanlarına karşı güçlü kıl! ... Bizleri de ona itaat edip sözünü dinleyenlerden eyle!”²⁵⁹

İslâmî Hükümetin Hacdaki Zuhurunun Örnekleri

Bu dersin başında arz ettiğimiz üzere, İslami hükümetin sergilendiği bir sahnedir. Aynı şekilde İslam hükümeti, haccın beka ve sürekliliğinde etkin bir rol oynar. Bu konuyla ilgili birçok örnek vardır ki biz, burada bazılarını ele almaya çalışacağız:

²⁵⁸ İkbâlul A'mal, s. 340; Mefatihul Cinan, Arefe Duası

²⁵⁹ Sahife-i Seccadiye, 47. Dua

I. Hz. İbrahim, oğlu İsmail (a.s) ile birlikte Kâbe'nin sütunlarını inşa ederken bir yandan da Allah'a niyaz ve duada bulunuyordu. Allah tüm bunlara icabet buyurmuştur. Örneğin: Rabbim! Bizim neslimiz içerisinde kendilerinden olan birini peygamber kıl! ...

“Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları tezkiye edip arındıracak bir peygamber gönder. Çünkü aziz ve hakim yalnız sensin.” ²⁶⁰

Bu dileğin hikmeti şudur: Tevhid ehli yeryüzünün her noktasından ve bütün asırlarda hacca davet edildikleri ve onların da tüm zamanlarda Rablerinin nidasına kulak verip onun dergâhına vardıkları göz önüne alınacak olursa, bu topluluğun işlerini bir düzene sokacak ve tanzim edecek birinin olması da kaçınılmaz olacaktır. Ayrıca bu topluluk, haccın ibâdî adabı dışında siyasî meselelerini de bir düzene sokacak bir takım hüküm ve kurallara ihtiyaç duyacaktır. Aksi durumda halkın bir araya toplandığı bu ortamda herkes kendince birtakım töresel adap ve ahkâma göre hareket edebilir dememiz gerekir ki bu makul değildir. Zira bu durumda herkesi kuşatacak bir düzenden nasıl söz edebiliriz? Eğer herkesin nezdinde kabul görececek bir temel ilke ve bütün hacıların kabulüne mazhar, onları herkesin kabulü olan bir yol üzere hareket ettirebilecek ve herkesin boyun eğeceği bir yasa etrafında yönetecek birinin varlığı düşünülmemişse bu topluluğun bir arada bulunmasının ne anlamı olabilir? İşte bütün bunların temini sağlayacak kaçınılmaz ve yegâne kurum hükümdür.

Hac, diğer hiçbir ibadetin barındırmadığı bir özelliğe sahiptir. Zira örneğin günlük namazlarda, cemaat namazı sadece iki kişiyle kılınabilir. Bu küçük cemaat, en az beş ya da yedi kişiyle kılınabilecek cuma namazlarında biraz daha büyür ve orta düzeyde bir cemaat seviyesine tekâbüle eder. En son bu orta düzeyli cemaat, hiçbir sayısal sınırlaması olmayan daha büyük bir cemaat seviyesiyle hacda nihâi kemale erişir. Peki, bu durum için siyasî bir düzenlemenin düşünülmemiş olması mümkün müdür? Bu topluluğun sosyal ilişkilerini, fikrîsel anlaşmazlıklarını, arada baş gösterecek kavgalarını, birlikte yaşama kurallarını, karşılıklı hak hukuku ve farklı milletlerin birbirleriyle irtibatlarını bir düzen içerisinde yönetecek ve maslahatları belirleyecek bir önderlik kaçınılmaz değil midir?

²⁶⁰ Bakara: 129

“Yolculuk esnasında eğer üç kişiyse, içinizden birini emir tayin ediniz”²⁶¹ diye buyuran bir dinin, böylesi bir ortamda toplumu başıboş bırakmış olması hiç olası mıdır? Sahi, nasıl olur da İslam şehirleri, dağları, sahra ve denizleri aşarak, göklerde uçarak hac ile müşerref olmak gayesiyle bir araya gelmiş bu sayılamayacak denli kalabalık topluluğu yönetecek bir rehberlik ve hâkimiyet müessesesi tayin etmez de onları kendi heva-hevesleri, arzu ve istekleriyle baş başa bırakır da herkes kendince yolunda yürüsün diyebilir? Acaba bu ihmal, Müminlerin Emiri İmam Ali'nin (a.s) (Dinin felsefesiyle ilgili) şu buyruğuyla tezat teşkil etmez mi? “Hayatınız bir düzene girsin diye...”²⁶² Dolayısıyla Allah'ın emrine icabet ederek bir araya gelmiş bu topluluğu yönetecek bir öncü ve imamın varlığı zaruridir; bu cemaatin, fermanına boyun eğeceği ve emrine itaat edeceği tek bir önder.

İşte bu zarurete binaen Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) hükümetin idaresini eline aldığı yıl, Mekke'deki Valisi Kusem b. Abbas'a bir mektup yazarak hacca ikame etmesi emrini verir:

“İnsanlar için hacca ikame et!”²⁶³

Bu emirden anlaşılan şu önemli noktaya dikkat çekmek gerekir: Demek ki Resulullah'ın (s.a.a) vefatından sonra geçen 25 yıl boyunca yapılan hac, câhili bir hac idi. Nitekim “tıpkı bu şekilde câhiliye döneminde de tavaf ederlerdi.”²⁶⁴ Demek ki, bütün bu süre zarfında İbrahîmî ve Muhammedî (s.a.a) hac asla ikame olunmamıştı.²⁶⁵

²⁶¹ El Mehaccetu'l Beyda, c.4, s.58

²⁶² Nehcu'l Belağa, 47. Mektup

²⁶³ Age. 67. Mektup

²⁶⁴ El Kâfi, c.1, s. 392; Biharu'l Envar, c. 65, s. 87

²⁶⁵ “Hacca ikame” etmek ayrı “Hacca gitmek” ayrıdır. Bu itibarla olsa gerek ki Masum İmamlar (a.s) birçok kez hacca gitmiş olsalar da -İmam Mücteba (a.s) yirmi kez yaya olarak (bkz. Vesailu's Şia, c.11, s.78-84) İmam Seccad (a.s) en az yirmi iki kez (bkz. El Kâfi, c.1, s. 467) hacca gitmişlerdir. Lakin İmam Ali, çok kısa süren hükümet yılları dışında ve diğer Masum İmamlar (a.s) ömürleri boyunca, hükümet ve iktidar başkalarının elinde diye hacca ikame etmemişlerdir.- İşte bu yüzden olsa gerektir ki Masum İmamların (a.s) ziyaretnamelerinde şu ifadelere rastlarız: “ben şahadet ederim ki sen namazı ikame ettin, zekâtu verdin, iyiliği emrettin...” ancak “hacca ikame ettin” tabiri yer almaz. Resulullah'ın (s.a.a) evlatlarından ve ilahî ruhu Kur'an'la yoğrulmuş olan Hz. Ayetullahi'l Uzma İmam Humeyni (ks) Öz Muhammedî İslam'a olan vukufunun aydınlığında İbrahîmî hacca gerçek anlamıyla tebyin etti ve 'Beraat' olmaksızın haccin 'cahili hac'

2. Bir zaman gelir de halk hacca gitmek istemez ya da buna güçleri yetmez olursa, İslam önderlerinin beytülmalî kullanarak bir topluluğu hacca göndermeleri farz olur. Bu durumlarda mâlî açıdan güçleri yetip de gitmek istemeyenleri cebren hacca göndermeleri gerekir. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Eğer insanlar hacca terk edecek olurlarsa, imamın onları cebren göndermesi farz olur; ister isteyerek gitsinler ister istemeyerek. Zira bu Beyt, hac için inşa olunmuştur.”²⁶⁶

Bu hadiste İmam Sadık'ın (a.s) “Kâbe, Hac için inşa olunmuştur” diye buyurmasının hikmeti şudur: Kâbe 'Beyt-i Atik/özgür kılınmış ev' olarak bir özgürlük okulu ve hem zâhirî hem bâtınî bütün çirkinlik ve pisliklerden kurtuluş sembolüdür. Bu beyt, tevhidin temel taşlarının dizildiği ve hem celi/açık hem de hafi/gizli tüm şirk unsurlarının bir kenara atıldığı bir evdir. Bu tertemiz kılınmış beyt, bütün kötülük ve pisliklerden arınmanın yolunu gösteren evdir. Bu beyt, hem çevresinde yerleşik olanların hem de uzağında bulunanların eşit sayıldığı ve bize siyahla beyazı eşit bilmemiz gerektiği dersini öğreten evdir. Bu beyt bize, her daim tüm insanların bir tarağın dişleri misali eşit olduklarını hatırlatır. Bu beytin daha nice paha biçilmez özellikleri vardır ki her biri, insanların ona yönelmelerini zorunlu kılar. Nihayet, eğer insanlar isteyerek ya da istemeyerek; bilerek ya da bilmeyerek hacca ihmal edecek olurlarsa Müslümanların velisi onları hacca gitmeye, Beytu'l Haram'a varmaya ve etrafında tavafa durmaya zorlamakla yükümlüdür. Bu vecibeyi ancak âdil bir yöneticinin hükümlerinde olduğu ve Müslümanların beytülmalîni elinde bulduran bir hükümet yerine getirebilir.

İmam Sadık (a.s) başka bir rivayette şöyle buyurur:

“İnsanlar Resulullah efendimizin (s.a.a) kabrini ziyaret etmeyi terk edecek olurlarsa, valinin onları bu işe zorlaması ve Allah Resulü'nün (s.a.a) kabri civarında ikamete mecbur etmesi gerekir. Eğer bu iş için mâlî güçleri yoksa vali, Müslümanların beytülmalîni bu uğurda infak etmelidir.”²⁶⁷

---

sayılacağını ilan buyurdu. Her ne kadar kendisi İslam İnkılabından sonra Mekke ile müşerref olmasa da o, hacca ikame etti. Dolayısıyla ben ona şöyle sesleniyorum: “selam olsun sana ey Allah'a, Peygamberine ve hidayet imamlarına itaat eden salih kul! Şahadet ederim ki sen, hacca ikame ettin!”

²⁶⁶ El Kâfi, c.4, s. 272; Vesailu's Şia, c. 11, s.23-24

²⁶⁷ El Kâfi, c.4, s. 272; Vesailu's Şia, c. 11, s. 24

Müslümanların Resulullah'ın (s.a.a) kabrini ziyaret etmeye mecbur kılınması meselesini içeren bu rivayetten şöyle bir çıkarsamada bulunabiliriz: Resulullah'ı ziyaret etmek, bir ahit yenileme ve İslam hükümetinin tahkimi doğrultusunda yeniden bir biatleşmedir.

Hatırlatma:

Hac, Allah rızası için yapılan bir ameldir. Mecburiyetin olduğu yerde ise Allah rızasından söz edilemez. Peki, zorla yapılan bu ameli hac diye adlandırabilir miyiz? Bu şartlarda yapılan bir amelle, bir Müslüman'ın üstündeki hac ödevi yerine getirilmiş sayılır mı? Sorusuna karşılık şu cevap verilebilir: Burada söz konusu olan 'mecbur kılma' hac hazırlıklarının yapıldığı aşamada, yani yol azığı ve binek hazırlama ve hac yolculuğu için yola çıkma aşamasında söz konusudur. Yoksa zaten o mın-tıkaya varmış bir kimsenin yapacağı amel doğal olarak ilahî emre icabet etmek maksadıyla gerçekleşir. Dolayısıyla Allah'ın rızasını kazanma niyeti hâsıl olmuş olur.

Sözün özü şu ki:

a) Emr-i bi'l maruf ve neyh ani'l münker, sırf 'tavassuli farzlar' yani günlük hayatta doğal olarak yapmakta olduğumuz; fakat şeriatın bir takım kurallara bağladığı ameller konusunda değil, aynı zamanda 'ibâdi farzlar' yani şeriatın belirlemiş olduğu ibadetler hakkında da geçerlidir.

b) Bazen hac farizasını yerine getirmemek, mâli güç yetersizliği dolayısıyladır. Bu durumlarda Müslümanların velisi, bu güç için gerekli alt-yapıyı hazırlamakla sorumlu tutulur. Bazı durumlardaysa gücü yetip de bu ameli yerine getirmekte kusur işleyenler olabilir; bu durumdaysa bu kesimin mecbur kılınması, namaz ve oruç gibi ibadetleri yerine getirmeyenlerin (ki bu ibadetlerde de Allah rızası niyeti şart sayılır) bu amelleri eda etmeye zorlanmaları gibidir.

c) Eğer Allah rızası şartının ihlali problemi ciddiye alınacak olursa bu durumda, İslam hükümetinin valisi, sırf mümin ve mütedeyyin olup da hac farızası ve ziyaretini eda etmeye güç yetiremeyenleri gerekli her şeyle donatmakla mesuldür. Zira gaye, Allah'ın evinin gerçek manada hacı ve umre ziyaretçisi olanlardan boşalmaması ve göstermelik ve sırf zâhiri olarak orayı dolduranlarla yetinilmemesidir.

3. İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“İnsanlar bu taşlara gelip onları tavaf etmek sonra da bize gelip velayet bağlarından bizi haberdar kılmak ve yardımlarını bize arz etmek üzere vazifelendirilmişlerdir.”²⁶⁸

Daha önce de bu hadisin, haccın iki aşamalı olarak mütalaa edilmesi gerektiğine dalalet ettiğini açıklamıştık. Birincisi, Kâbe'nin taşlarıyla alakalı tavaf, sa'y, şeytan taşlama vesaire amellerin bulunduğu aşamadır; ikincisi ise İmam'ın huzuruna varma aşamasıdır ki zaten “Haccın tamamıyeti, imamla görüşme ile hâsıl olur.”²⁶⁹ Onunla görüşme, onu velayet bağının bekasından haberdar kılmak, ona her daim yardım ve itaate amade bulunduğumuzun bildirilmesi bu aşamanın esasıdır. Asıl, işte bu aşama haccın özü, umrenin muhtevası ve Kâbe'nin ruhudur. Bu demektir ki eğer İslam'ın öngörmüş olduğu anlamda siyasetle bağlantılı bir velayet ve hükümet söz konusu olmayacaksa, İmam'ın huzuruna varıp Velayet bağımızı ibraz etmenin, yardım ve itaate amade olduğumuzu bildirmenin hiçbir anlamı olmaz.

Binaenaleyh, haccın özü ve ruhu, velinin huzuruna varmak, onun emrine amade olduğunu bildirmek, onun emrinde kıyam etmek, onunla gönül bağı kurmak, ona muhalif davranmaktan endişe duymak ve buna benzer hususlardır. Zira eğer böylesi bir İslâmî veli ve ilahî hâkimin varlığı söz konusu olmasaydı, Mekke 'Ukaz Panayırı' ile anılmaktan öte bir özellik taşımaz; Kâbe, bir put haneden öte bir işlev görmezdi. Kâbe'nin çatısına 'Hubel' oturtulur ve onun anahtarları bir deve ve bir kırba dolusu şarap karşılığı alınıp satılabilirdi...

4. Bütün Peygamberlerin, davetçisi olarak gönderildikleri İslam, şirkin her türünü reddeden öz tevhidi bir tecelliye sahiptir.

“And olsun ki biz, «Allah'a kulluk edin ve tâğuttan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik...”²⁷⁰

'Tağuttan sakınmak' şu anlama gelir: Tağut hangi köşedeysen, sakınma sorumluluğu olan şahıs ondan tamamen ayrı başka bir köşeye çekilmeli

²⁶⁸ El Kâfi, c.4, s. 549; Vesailu's Şia, c. 14, s. 320-321

²⁶⁹ El Kâfi, c.4, s. 549; Vesailu's Şia, c. 14, s. 324-325

²⁷⁰ Nahl: 36

ve onunla bütün bağlarını koparmalıdır. Zira içi içe olunacak ve bir noktada keşişeceklerse eğer, artık 'sakinmanın' bir anlamı kalmaz.

Bu ayetin anlatmak istediği, birbirinden bağımsız iki ayrı ödev tayin etmek değildir. Aksine bu ayetin maksadı, insanlık fitratının can mayası olan bir hakikate dikkat çekmektir. Bu hakikat ise tevhid ve Allah'a kulluktur ki özü itibarıyla 'tuğyanı' reddeder ve ortadan kaldırır. Nasıl fer'î ibadetlerde örneğin namaz, 'fahşa ve münkeri' engelliyorsa, aynı şekilde aslî ibadetlerde de örneğin tevhid, tağutu reddeder. Bu itibarla "La ilahe İllallah" kelime-i tayyibesinde 'illa' edatının 'istisna' anlamında değil; 'gayr' anlamında kullanıldığı ifade olunur. Bu demektir ki bu cümlenin anlamı, Allah'tan gayrı bütün mabutları reddetmektir.

Burada söz konusu olan 'reddetmek ve dışlamak' sırf kalben buna inanmak ya da bu anlamı bir zikir kalıbında tekrarlamak manasına gelmez. İşte bu mana tam anlamıyla hacda tahakkuk bulur. Zira hac, bu hakikatin 'ilan edildiği' ve 'duyurulduğu' yerdir. Orada İslam'ın şirkten beri olduğu ve Müslümanların müşriklerden 'beraat' ettikleri ve Müslümanlarla müşrikler arasında hiçbir dostluk bağının olamayacağını ilan edilir ve herkese duyurulur.

"Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resülünden insanlara bir ilan/bir duyurudur: Allah ve Resülü müşriklerden beridir. Eğer tövbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz..."²⁷¹

Bu ayet, haccın siyasî boyutunun billurlaşmış bir ifadesi ve kültürel özgünlüğünün bir tecellisidir. Öyle ki müşrik ve kâfirlerden tek bir şahıs olsun hiçbirinin asla ve asla tek bir Müslüman fert üzerinde dahi bir sultanı olamayacağını ifade eder. İşte, bir gök gürültüsü heybetindeki bu haykırış ve slogan; hazır bulunanların bulunmayanlara duyurdukları ve bu vesileyle misk ve amber kokusu misali bütün dünyaya yayılma imkânı bulan bu şiar, insanların dünyanın en uzak köşe bucağından bir araya gelip toplandıkları bir mekânda dile getirilmektedir. Peki, acaba bu, İslam hükümetinin en yüce düzeyinin hacdaki zuhuru ve tecellisi dışında başka bir şey midir? Peki, acaba Allahsızlık taifesinin öncülerinin reddi

²⁷¹ Tövbe: 3

ve onların bütün sığınaklarının alt üst edilmesi, İslam hükümetinin aydınlığı olmaksızın gerçekleşebilir mi?

İslam, eğer Mina'da siyasî varlığını ilan etme –ki 'Hacc-ı Ekber', bu anlamda yorumlanmıştır- imkânı bulamayacak olsa, zulüm düzenlerinin hizmetçileri ve tağutlara kölelik edenlere karşı beraat ilanı da mümkün olmaz. Eğer müminlerin başkaları karşısında birbirleriyle velayet ve dostluk ilişkisi ve işbirlikleri olmayacak olsa, Allah tarafından tayin olunmuş ya da Allah'ın veli kulları tarafından niyabet bulmuş bir rehberliğe biat etmeyecek olsalar, sadece kendi varlıklarını önemseyen, gönül eğlendirmekle meşgul ve uzun arzuların aldatmasına kapılmış olanlara karşı düşmanlık ve öfkelerini ilan etme imkânı bulamayacak olsalar ve eğer teşkilatlı bir siyasî iktidar merkezine sahip olamayacak olsalar, Kisra ve Kayserleri reddetmek de mümkün olmaz ve Allah'ın adının anıldığı mabetler; kiliseler, havralar ve mescitler viran olur ve işlevsiz kalır.²⁷² Bu demektir ki eğer hac olmasaydı bütün ibadet merkezleri yok olmaya mahkûm olurdu. Bu merkezlerin yok olmasıyla da bütün yeryüzü mahvolmaya doğru sürüklenirdi. En nihayet eğer Allah, savaş izni vermeseydi ve insanların bir kısmının şerrini diğer bir kısım eliyle defetmeseydi, yeryüzü fesada uğradı.²⁷³

Hülasa, Allah'ın bu umumi davetine verilebilecek en anlamlı cevap, sadece hacc-ı ekberde; yani arefe günü ve işrak günlerinde mümkündür. Bu hengâmede uygulanması gereken dört başı mamur yegâne eylem, müşrikler ve kâfirlere karşı düşmanlık ve beraat ilanında bulunmaktır. Bu eylem ise hiç kuşkusuz İslam Hükümeti tesis olunmadan tam anlamıyla yaygınlaştırılmaz. Bu hükümetin sahnelendiği en mükemmel sahne hac ve en mükemmel sembol, Allah'ın insanlar için bir 'kıyam' merkezi kıldığı Kâbe'dir. Bir hükümetin şemsiyesi altında bulunmayan halkların nasıl başıboş kaldıkları herkesin malumudur. Böyle bir topluluk, zalimlere karşı adaleti ve zorbalara karşı hak ve hukuku asla ikame edemez. Böyle bir topluluk, çelikten bir set misali tek bir safta birleşip Allah yolunda cihada kalkışamaz.

Kâbe'nin uğruna var kılındığı değerler; yani halkların kıyamı, evrensel direniş ve cihanşümül bir mukavemet, İslam'ın en önemli rükünlerinden olan bir İslam hükümetinin tesisi gerçekleşmeden asla hayatiyet bulamaz.

²⁷² Bkz. Hac: 40

²⁷³ Bakara: 251

İslam hükümeti yoksa eğer, ne haccın bir özü, ne umrenin bir ruhu, ne Arafat'ın bir marifeti, ne Mina'da bir Allah rızası, ne şeytan taşlamada şeytanın reddi, ne işrak günlerinde bir nur, ne haram ayın hürmeti, ne o 'on günün' bir kerameti ne 'tek' ve 'çift' günlerinin bir izzeti olur. En nihayet, Beytullah insanlar için ne bir miad ne de bir güven merkezi olur.

Belki de işte bu sebeplerden dolayı ve tabi ki bizim bilemeyeceğimiz ilâhî sırlar dolayısıyla Şehitlerin Efendisi İmam Hüseyin (a.s) hicretin 60. yılında Mekke'de bulunuyor olmasına rağmen haccetmemiş ve Kâbe'nin hürmetine sadece umre ile yetinmiştir.²⁷⁴

Bu hususu, İmam Hüseyin'in (a.s) Arefe duasında İslam hükümetiyle ilgili ifade buyurduğu ve bizim daha önce bu dersin başlangıcında naklettiğimiz sözleri de teyit eder.

Haccın hangi anlamda İslam hükümetinin bir tecellisi olduğu hususunun daha geniş bir açıklaması için, Resulullah'ın (s.a.a) Veda Hacci'ndaki pratiğini, insanlara bu husustaki buyruklarını ve gerek siyâsî gerek diğer alanlarla ilgili hayatî meselelere dair vazetmiş olduğu ilkeleri inceden inceye ve dikkatlice incelemek gerekir. Veda Hutbesi'nin bazı bölümleri, üçüncü bölümün son dersinde ele alınacaktır.

Tağuttan Teberrinin En Mükemmel Cilvesi

Allah'ın yeryüzündeki bütün elçileri, tevhidin ulu dergâhında şirk baykuşları ötmesin ve Allah'ın yüce birlik haremindedir tuğyan ve inat şeytanları ihram bağlamasın diye gönderilmişlerdir.

²⁷⁴ İmam Hüseyin en başından beri Mekke'den çıkmayı düşünüyordu. Yoksa ilkin temettü' umresine niyet etmiş de sonra temettü' haccını umreyle birleştirdiği için hac kendisine farz olmuş da ancak zorunluluktan dolayı haccını umre-i müfredeye dönüştürmüş diye bir vakia söz konusu değildir. Bu iddianın delili, İmam Sadık'tan (a.s) nakledilen şu rivayettir: "Hüseyin b. Ali (a.s) Umre-i müfredeye niyet etmişken Tevriye Günü (Zilhicce'nin sekizi) Mekke'den Irak'a doğru yola çıktı..." (Vesailu's Şia, c. 14, s. 310- 311; Tehzibu'l Ahkâm, c. 5, s. 436, küçük bir farkla) Çok değerli hocamız, Ehlibeyt Fakihi, Ayetullah'il Uzma Muhakkik Damad (ks) bu nükteye dikkat çeker ve bu yorumu teyit ederdi. Bkz. Kitabu'l Hac, c.1, s. 476; aynı şekilde Ayetullah'il Uzma Hekim'de bu konuya değinmiştir. Bkz. Müstemseku'l-Urvetu'l Vuska, c. 11, s. 191- 192

“And olsun ki biz, «Allah’a kulluk edin ve Tâğuttan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik.”²⁷⁵

Aslına bakılırsa, vahiy ve nübüvvetin gayesi; biri tevhidin ispatı, diğeri tağut ve şirkin reddi olmak üzere iki ayrı şey değildir. Peygamberlerin yegâne ve kutlu gayeleri, fitrî tevhid ilkesini ihya etmek, onu korumak ve onun kutsî sınırlarını şirk ve hurafenin her türüne karşı muhafaza etmektir. Zira bütün peygamberlerin davetçisi bulunduğu “La İlaha İllallah” kelime-i tayyibesi, biri ispat, diğeri nefiy (olumsuzlama) olmak üzere iki ayrı önerme şeklinde tahlil edilemez. Bu demektir ki bu kelime-i tayyibenin manası iki ayrı ilke; yani ‘şirki nefyetmek’ ve ‘tevhidi ispatlamak’ kalıbına dökülemez. Bu cümlelerin manası, fitrî olarak varlığı bilinen ve ispat gerektirmeyen Allah dışında bir mabudun olmadığıdır. Zira bu cümledeki ‘illa’ edatı, ‘gayr’ anlamındadır ve istisna ifade etmez. Yani ‘Allah’ın gayri hiçbir ilah yoktur’ denilmektedir. Yoksa ilkin ‘hiçbir ilah yoktur’ önermesi murat edilip de sonra ikinci bir önerme öngörülerek ‘Allah’ istisna edilmiş değildir.

Yukarıdaki konu, vahiy ve nübüvvetin gayesinin özüdür. Ancak insanoğlu iki zıt cepheye bölünmüştür. Bir grup, şirk uçurumunun kenarlarında hayatlarını kurmuş; öteki grup hayatlarını tevhid temeli ve takva sütunları üzerine inşa etmiştir.

“Binasını, takva/Allah’tan sakınmak ve onun hoşnutluğuna ermek üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır; yoksa binasını kayıp yuvarlanacak bir uçurum kıyasına kurup da onunla beraber cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi?”

Takvanın çelik sütunları, tevhidin sarsılmaz temelleri üzerine kurulmuştur. Hac ise tevhidin bir timsali olduğuna göre, Kur’an-ı Kerim, hac fermanını ilan ederken ayrıca mealen şöyle buyurur: Hac, takva için en güzel harç ve insanın tekâmül yolculuğunda muhtaç olduğu en güzel azıktır.

“Hac, malum aylardır... Ne hayır işlerseniz Allah onu bilir. Azık edinin. Bilin ki azığı en hayırlısı takvâdır.”²⁷⁶

²⁷⁵ Nahl: 36

²⁷⁶ Bakara: 197

Hac menasikinin en önemli rükünlerinden olan ve câhili kültürde de uzun bir geçmişe sahip olup zamanla şirke bulanmış, asılsız vehimlerin girdabında boğulmuş ve kurbanlık hayvanın kanını Kâbe'ye sürmek ve etini o mekânda sergilemek gibi hurafelerle bezenmiş 'kurban' ibadeti ile ilgili beyanatta bulunurken yine 'takva' için bir kılavuz daha belirler: Kurbanlığın ne eti ne de kanı Allah'a varır. Bu amelin içerdiği ve özü itibarıyla günahlardan sakınmak ve günahkârları hakir görmek, suç işlemekten kaçınmak ve suçlulara karşı acımasız olmak, Allah'a isyandan beri olmak ve isyankârlar karşısında metanetle durmak, tağutlardan uzak olmak ve tağutilere karşı direniş bayrağı açmaktan ibaret olan takva ruhudur Allah'a erişen.

“Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece sizin takvânız ulaşır.”²⁷⁷

Zira soyut ve maddeden münezzeah bir hakikati ve tabiat âleminde beri bir özü olan temiz sözler/tertemiz inançlar, ilâhî mekânsızlık (lamekân) diyarına doğru yükselir ve salih ameller bu yükselişinde onun elinden tutar.

“O'na ancak güzel sözler/tertemiz inançlar yükselir (ulaşır). Onları da Allah'a amel-i sâlih ulaştırır.”²⁷⁸

Sözün özü, takvanın temeli, günahlardan sakınmak ve isyan ehline karşı metanetli bir duruşun asıl zemini, Kâbe ve hac ziyaretidir. Eğer bir hac bu özellikleri taşıyor ve bir ziyaret bu hasletleri içermiyorsa, doğrusu ne Kâbe'nin hakkı eda olunmuş ne hac ödevi yerine getirilmiş ne Kâbe ziyaret ne de “İnsanları hacca çağır”²⁷⁹ nidasına icabet edilmiştir. Zira her bir amelin kabul ölçütü, söz konusu amelin gerektirdiği takva üzere yapılmış olmasıdır. Her bir amelin tam anlamıyla kabulü ise, bu ameli gerçekleştirenin hayatın bütün alanlarında takvayı gözetmesidir. “Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder.”²⁸⁰ Bu itibarla eğer hac esnasında takva gözetilmeyecek olursa, sadece kâmil anlamda bir kabul söz konusu olmayacağı gibi kabulün hiçbir derecesi de söz konusu olmayacaktır. Eğer

²⁷⁷ Hac: 37

²⁷⁸ Fatir: 10

²⁷⁹ Hac: 27

²⁸⁰ Maide: 27

sadece hac ve ziyaret esnasında dahi takva göz önünde bulundurulup da hayatın diğer alanlarında gözetilmeyecek olursa, takva sahibi olmayan bir hacı ve ziyaretçinin ameli tam anlamıyla kabul dairesine girmez. Zira Kâbe'nin mimarı halis bir takvayla bu binayı kurmuş ve bütün varlığıyla “*Rabbimiz! Bizden kabul buyur!*”²⁸¹ demişti. Bu yönüyle Kâbe, en kâmil anlamda kabule mazhar olunacak ameller için inşa olunmuştur. Öyleyse takva sahibi olmayan birinin ameli, Kâbe'nin mimarının; Hz. İbrahim'in (a.s) asıl gayesiyle bağdaşmaz.

Yüce Allah, takvanın mihveri, tuğyandan kaçınmanın temeli ve tağutlara başkaldırının merkezi olan hac menasikini, vahiy yoluyla İbrahim Halil'e (a.s) meyvesi sırf tevhid olabilecek bir yol ve yöntemle talim buyurdu. Aynı 'tevhid menasikini' Hatemu'l Enbiya (s.a.a) bu yolun yolcularına öğretti ve “Menasiki benden öğreniniz”²⁸² diye buyurdu. Şirke bulanmış 'telbiye' ve put haneye dönüştürülmüş ve etrafında tavafta bulunan 'tevhid evini' arındırdı. Hem ihram ve telbiyeyi şirkin ortaklığından kurtardı hem de Kâbe'yi putların çirkef varlığından temizledi. Cahiliye döneminde dillerde dolaşan ve telbiye esnasında dillendirilen şu sözleri: “Lebbeyk, lebbeyk Allahumme lebbeyk, senin kendin için olan ve senin kendi malın olan ortağın dışında yoktur hiç bir ortağın”²⁸³ şirkten arındırarak halis bir tevhid ve hakkın eşsiz birliğini ifade eden bir içeriğe kavuşturdu. Evet, İslam'ın vazettiği telbiye, ortak bilinebilecek her şeyi red-etmek maksadıyla dile getirilir:

“Asla ve hiçbir şekilde senin bir ortağın yoktur!” (Lebbeyk Allahumme lebbeyk, Lebbeyk la şerike leke lebbeyk!)²⁸⁴

Bütün bu hususlara binaen, Kâbe ve hac merasimi, hem Hakk'ın cemaal aynasıdır hem de onun celal mazharı. Haccın ibâdî yönüyle velayete açılan kapısı Allah'ın cemaaline; siyâsî yönüyle teberri içeren boyutu ise onun celaline varır.

Evet, bütün ibadetler, aslında şirkten teberri ve tağuttan uzak durmak içindir. Lakin hac, siyasetle yoğrulmuş özel bir ibadettir.

²⁸¹ Bakara: 127

²⁸² Aval'il Leali, c.1, s.215; Nehcu'l Hak ve Keşfu's Sıdk, s.472

²⁸³ El Kâfi, c. 4, s.542

²⁸⁴ Vesailu's Şia, c. 11, s.223-224 ve 233-234; c.12, s. 374-384

Dünyanın her köşesinden gelen ve her sınıftan insanın toplandığı bir ortamda gerçekleşir ve diğer bütün ibadetlerde de bulunan o ortak ruhu, o göz alıcı topluluk içerisinde sahnelemek için uygun bir konum yaratır. Öyle ki bu özel kulluk gösterisi o sahnede tam anlamıyla zuhur bulur. Bu yüzden ilahî vahyin fermanıyla, İslam'ın yüce Peygamberi (s.a.a) İslam hükümetinin sözcüsü Hz. Ali b. Ebi Talib'i (a.s) müşriklerden teberri ilanında bulunmak üzere görevlendirdi.²⁸⁵ Böylece kesin bir şekilde tevhid ile şirk ve tuğyan arasındaki sınır belirlenmiş oldu. Müslümanların safları insicam bulmuş ve küfür safından tamamen ayrılmıştı. Bu vesileyle haccın siyâsî-ibâdî çehresi gün yüzüne çıkmıştı. Kâbe ziyaretçileri, İslam hükümetinin şirkten beri olmak ve müşriklerden uzak durmak gerektiğini duyuran bu bildiriyle, tevhid azığıyla donatılmıştı. Dolayısıyla artık Müslümanlar nasıl hayatlarının birçok zemininde Kâbe'ye yöneliyorlarsa aynı şekilde Kâbe'nin bereketiyle tevhid fermanının dünyanın bütün köşe-bucağına yöneltmesi için zemin hazırlanmıştı.

“Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlünden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz.”²⁸⁶

Beytullah'ı inşanın yegâne gayesi olan öz ve hâlis tevhidin biricik yolu; şirk, ilhad ve sapkın inançlardan yüz çevirmek ve ayetin içerdiği duyuru mucibince bütün müşrik, sapkın ve mühlitlerden teberri etmektir. Dolayısıyla insanoglu yeryüzünde yaşadığı müddetçe, hac vazifesini eda etmekle yükümlüdür. Aynı şekilde yeryüzünde tek bir müşrik dahi bulunduğu müddetçe, ondan yüz çevirip beri olduğunun ilanı, hac vazifesini yerine getirmek isteyen herkesin eda etmesi gereken en mühim ödevlerden biridir.

²⁸⁵ Biharul' Envar, c.35, s.303

²⁸⁶ Tövbe: 3; Ayet-i şerife geçen Hacc-ı Ekber'in 'arefe gününe' dalaet ettiğini (bkz. Müstedreku'l vesail, c.10, s.62-63) ya da 'kurban bayramı' gününe işaret ettiği (Vesailu's Şia, c.14, s. 43) söylenir. Ayrıca umre karşısında haccın kendisi 'ekber/daha büyüktür. Bu itibarla umre 'Hacc-ı Kebir' diye anılır. Bazı rivayetler de ise 'Hacc-ı Ekber'in' işaret ettiği anlam açıklandıktan sonra, Umre 'Hacc-ı Aşgar' diye tanıtılır. (bkz. El Kâfi, c.4, s.264-265; Vesailu's Şia, c.11, s.7-8)

Yıllar yılı bir İslam memleketi olan Afganistan'ı işgal altında tutan ve en gelişmiş silahlarıyla o mazlum halkın kanını akıtan eski Sovyet rejimini yöneten Allah tanımaz sapıklardan yüz çevirdiğimizin ilanı için Allah'ın Harem'inden daha münasip bir yer bulunamazdı. Aynı şekilde uzun yıllardır Müslümanların ilk kiblesi ve bir İslami vatan parçasını işgal etmiş bulunan ve Filistinli kadın, erkek, yaşlı ve çocukları katliama tâbi tutan vahşi ve işgalci İsrail rejiminden beri olduğumuzun ilanı için Mekke'den gayri bir mekân bulunamaz. Yine üçüncü dünya ülkelerini şeytani sultanı altında ezip duran asrın süper cinayet şebekesi ve yırtıcı Amerikan siyasetçilerine karşı öfke, nefret ve teberri ilanında bulunmak için Harem-i İlâhî dışında daha uygun bir yer bulunamaz.

Kâbe'nin Tağutların Yönetiminden Kurtarılmasının Kaçınılmazlığı

Bu açıdan bakıldığında, bütün halkların topyekûn kıyam ederek mukaddes Kâbe'yi tağutların yönetiminden kurtararak Beytullah'a musallat olmuş, bu mekânı bir ticari kazanç sağlama amacıyla kullanan ve dünyaları uğruna dinlerini pazarlayan şer odaklarından temizlemeleri gerektiğinin kaçınılmazlığı anlaşılmış olmalıdır. Bunlar, İmam Sadık'ın (a.s) şu rivayette sözünü ettiği 'hırsızların' ta kendileridir:

“Bizim kaimimiz kıyam etmiş olsaydı, bunları yakalar, ellerini keser ve şehir şehir dolaştırır teşhir ederdi. İşte bunlar “Surrakullah (Allah'ın hırsızlarıdır!)”²⁸⁷

Hatırlatmak gerekirse, Kâbe'nin idaresi Halil (Celil) Huzaî zamanına kadar Huzae kabilesinin elindeydi. O, kendisinden sonra bu görevi kızına tevdi etti ve böylece 'Kusay b. Kilab' bu işi üstlendi. Halil, Kâbe'nin anaharcılığını Huzae kabilesinden Ebu Gebşan adında birine devretmişti. Ancak Ebu Gebşan, bu büyük onuru, bir deve ve bir kırba dolusu şarap karşılığında Kusay b. Kilab'a satmıştı. “Ebu Gebşan'ın sözleşmesinden daha zararlı”²⁸⁸ deyiminin kaynağı da işte bu hadisedir. Bir insan bu hadiseyi duyduktan sonra acı ve hasretle düşüp ölse, inanın yeridir! İşte burada Allah zül celalin şu buyruğunun gerçek manası anlam kazanmaktadır:

²⁸⁷ Vesailü's Şia, c.13, s.252

²⁸⁸ Siretu'n Nebeviye, c.1,s.101; El Mizan, c.3, s.415

“İbrahim ve İsmail’den: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye söz/ahit aldık.”²⁸⁹

Kâbe’yi tertemiz kılmak ve şer odaklarının elinden kurtarmak adına kıyam, İbrahimi bir gelenektir. Akli melekelerini yitirmiş kendini bilmezler dışında hiç kimse de bu gelenekten yüz çevirmez.

“İbrahim’in dininden kendini sefihliğe vurmuş/kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir ki?”²⁹⁰

Zira akıl, Rahman olan Rabbimizi tanıyıp ona kulluk etmek ve cennete giden yolu bulmak içindir.

“Akıl, Rahman’a kulluk ve cennete erişme vesilesidir!”²⁹¹

Bu demektir ki insanı cennete erdirmeyen ve Rahman olan Rabbimize kulluk vesilesi olmayan; aksine üç kuruşluk dünyayı elde etme ve tağutlara kulluk vesilesi olan her şey aslında sefihlik, budalalık ve akılsızlıktan öte bir şey değildir.

Üstat Allame Tabatabâi (ks) paha biçilmez tefsirinde “İbrahim’in dininden kendini sefihliğe vurmuş/kendini bilmezlerden başka kim yüz çevirir ki?” ayetini açıklarken konuyu öylesine güzel izah eder ki tam olarak yukarıdaki hadisin muhtevası da açıklanmış olur.²⁹²

Resulullah efendimiz (s.a.a) ve müminler, Allah’ın evini bütün çirkinliklerden ve pisliklerden arındıran İbrahim’e (a.s) intisap hususunda daha evla ve liyakatli bir konuma sahip olduklarından,²⁹³ bugün İslam ümmetinin Allah’ın evini ister ‘Batılı’ olsun ister ‘Doğulu’ her tür pislik ve çirkinlikten arındırıp tertemiz kılması, omuzlarında hissetmesi gereken bir ödevdir.

Saf düşünceli biri çıkıp şöyle bir soru sorabilir: Günümüzde Hicaz bölgesinde artık tek bir kişi olsun müşrik bulunmamaktadır. Peki, hac mevsiminde kimden teberrî edeceğiz?

²⁸⁹ Bakara: 125

²⁹⁰ Bakara: 130

²⁹¹ El Kâfi, c.1, s.11; Vesailu’s Şia, c. 15, s. 206

²⁹² El mizan, c.1, s.300

²⁹³ Al-i İmran: 68

Bu soruya karşılık şu hususu dikkate almamız gerekir: Evet, doğrudur; ancak burada söz konusu olan bir müşrikin şahsı, bedensel ve maddi varlığı değildir. Teberri derken biz, şirke bulaşmış fikirler, şirke müptela şu bätül uygarlık, materyalist zihniyetin kurduğu sömürge düzeni, kapitalist güçlerin sömürü çarkı, modern müstekbirlerin acımasız kölecilik sistemi, İsrailî düzenin Samirice yöntemlerle halkları eşekleştirme politikaları ve süper güçlerin bin bir hile ve tezvirle insanlığı zayıf ve muhtaç bir konuma mahkûm kılma çabalarına karşı bir duruş sergilemekten bahsediyoruz. Ki bütün bunlara bugün sadece Hicaz toprakları değil, aziz Filistin ve sair İslam memleketleri de müptela olmuş durumdadır. Derinlemesine düşünme melekesi olan ve içinde yaşadığı zamanın gelişmelerinden haberdar hiçbir insan, bu tür kafa karışıklığına duçar olmaz ve hiçbir durum karşısında şek ve şüpheye kapılmaz.

“Zamanına vakıf bir insana, şüpheler hücum edemez!” ²⁹⁴

Allah'ın evi ve hareminin bulunduğu ve Resulullah'ın (s.a.a) hareminin yer aldığı topraklar, hiç kimsenin şahsı malı, mülkü ve baba yadigarı evi gibi görülmemelidir ve kesinlikle görülemez de. Harem ve Mekke'nin taşıdığı değer ve saygınlığı tescil etmek için Kur'an-ı Kerim'in, Allah'ı, Mekke'nin rabbi ve sahibi olarak tanıtmış olması yeter:

“Ben, ancak bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum ki, O, burasını kutlu ve saygıdeğer kıldı...” ²⁹⁵

Kâbe-i şerifin günümüzde müptela olduğu musibeti; yani şer odakları ve tağutların sultasını göz önünde bulundurduğumuzda, tevhid ehlinin efendisi Ali b. Ebi Talib'in (a.s) Malik-i Eşter'e yazmış olduğu mektuptaki nûrânî sözlerinin anlamı daha bir aydınlanacaktır. İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Bu din, şer güçlerin elinde bir esir idi. Öyle ki din adına, heva ve hevesleriyle amel ediyor ve dini, dünya sevgileri için bir araç görüyorlardı.” ²⁹⁶

Mamafih, Müslüman milletler, İbrahim'in (a.s) ihya ettiği değerleri yaşatmak ve onun bätül saydığı her şeyi ayaklar altına almakla yükümlüdürler.

²⁹⁴ El Kâfi, c.1, s.27

²⁹⁵ Neml: 91

²⁹⁶ Nehcu'l Belağa, 53. mektup

Bu ödev, ancak Allah ve Resulünün razı olduğu şekilde ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) metodunu takip ederek hac ve umreyi ikame etmekle yerine getirilebilir. Resulullah (s.a.a) kendisi de zaten öyle buyurur:

“Hac menasikini benden alıp öğreniniz!”²⁹⁷

Hz. Peygamber'in kendisi de tüm bunları Cebrail'den öğrenmişti.

Bugün artık tüm Müslümanlar Allah'a karşı kulluk bilinciyle donanmalı Hak Teâlâ'nın izzeti ile başlarını dik tutmalı, onun kuvvetiyle kendilerine güç katmalı, onun kudretiyle himmet etmeli, onun ahlakıyla ahlaklanmalıdırlar ki, bundan böyle hiçbir zulme giriftar olmadan Allah'ın yardımcıları olabilsinler. Hz. İsa da zaten havarilerine şöyle seslenmiş miydi?

“Nitekim Meryem oğlu İsa Havarîlere: Allah'a (giden yolda) benim yardımcıları kimdir? demişti.”²⁹⁸

Tüm Müslümanlar bu bilinçle donandıktan sonra Allah ve Resulünün kendilerine vermiş oldukları her şeye kalp ve bedenlerinin güç ve kudretiyle sıkı sıkıya sarılmalıdırlar; tıpkı 'Kitaba' kuvvetle tutunup sarılan ve bu yolda şahadete nâil olan Yahya (a.s) gibi.

Bu bilincin zuhur bulduğu en başta gelen zemin ve bu evrensel hareketin en nihâi zirvesi hacdır. Hac, Allah'a doğru bir hicrettir; insanların dünyanın en uzak noktalarından yollara koyulup birleştikleri noktada başlayan bir hicret.

Hatırlatma:

İkinci bölümün ikinci dersinde 'harem, tekvinî ve teşriî anlamda bir güven ortamıdır' konusunu ele alırken bu konuya yeniden değineceğiz.

²⁹⁷ Aval'il Leali, c.1, s.215; Nehcu'l Hak ve Keşfu's Sıdk, s.471

²⁹⁸ Saf: 14

İkinci Kısım
Hac Mekânları

1. Bölüm

Mîkat

Hac ve umrenin en önemli konularından biri, Mekke'ye girmeden önce ihrama girilecek mekânları; yani mîkatları tanımaktır. Zira Allah'ın üzerimize farz kıldığı hac ve umrenin¹ tam olarak yerine getirilebilmesinin şartlarından biri, nass ile belirlenmiş 'mîkatlarda' ihrama girmektir:

"Hac ve umrenin tam olarak yerine getirilmesinin şartlarından biri, mîkatlarda ihrama girmektir."²

'Vakit' kelimesi ve 'mîkat, mevakit' gibi türevleri Kur'an-ı Kerim'de belirgin ve özel bir zamanda yer alan nesnelere için zaman zarfı olarak kullanılmıştır. Örneğin:

"Evet, o karar günü, vakti kesin olarak belirlenmiş bir gündür."³ "Musa, tayin ettiğimiz vakitte geldiğinde..."⁴ "Sana hilâlleri sorarlar. De ki: Onlar insanlar için; özellikle hac için vakit ölçüleridir."⁵

Lakin rivayetlerde, zaman zarfı olarak kullanılmanın yanı sıra belirgin bir yerde bulunan özel bir nesne için mekân zarfı olarak da kullanılır; ihram giyilen mekânın 'mîkat' diye anılması örneğinde olduğu gibi. Bu derste diğer bazı örneklerine daha değineceğiz.

'Mîkat' ve 'mevakit' kavramları, fıkıh ilminde de geniş bir kullanım alanına sahip olup 'bir zaman dilimi' ya da 'belirgin bir buluşma yeri'

¹ Bakara: 196

² Vesailü's Şia, c.11, s.307-308, 332-333

³ Nebe: 17

⁴ A'raf: 143

⁵ Bakara: 189

anlamlarında hem zaman hem de mekân zarfı olarak kullanılırlar. Bunun en bariz örneği fıkhîta 'ihram mîkatları' başlığı altında oldukça geniş bir bab ve başlığın varlığıdır.

'Sihah' ve 'Kamus' gibi lûgat kitaplarında yapılan açıklamalara göre hem 'bir fiilin gerçekleştiği zaman' hem de 'konum ve yer' 'mîkat' diye adlandırılır. Örneğin Ragıb İsfahanî 'vakit' ve 'mîkat' kavramlarını tanımladıktan sonra, birkaç ayet zikrederek konuyu örneklendirir ve şöyle der: Bazen bir şeyin içinde yer aldığı yer ve konum 'mîkat' diye adlandırılır; örneğin 'hac mîkatı' gibi.⁶

'Vakit' kelimesi ve türevleri, zaman ve mekânın her ikisini de kapsayan ortak bir mana için mi yoksa her biri için ayrı ayrı mı vaz olunmuştur? Yahut asıl itibarıyla zaman için ama ona bağlı olarak mekân için de mi kullanılmaya başlamıştır? Ya da şeriata özgü bir kullanımla her ikisini de kapsayacak yeni bir vaz' mı söz konusudur? Yoksa fıkıhçılar nezdinde özel bir mekân için yeni bir adlandırma mıdır? Gibi sorular üzerine tartışmak konumuzun alanına girmez. Şu andaki konumuzun odak noktası, hac ve umrede ihram giyilen yer anlamında bir mekân zarfı olan 'mîkat' kavramıdır. Elbette temettü umresi, temettü haccı, kiran ve ifrad hacları da ancak özel bir zaman diliminde; yani şevval, zilkade ve zilhicce aylarından ibaret olan hac aylarında eda edildikleri zaman sahih kabul edilirler. Zira temettü umresi, temettü haccı, kiran ve ifrad hacları, bu üç ay dışındaki zamanlarda yerine getirilemez. Bu itibarla bu hac ve umrelerin ihramı için de zaman bakımından bir sınırlama söz konusudur. Yılın her ayında yerine getirilebilecek umre-i müfrede için bu sınırlama yoktur ve yılın herhangi bir ayında bu umre için ihrama girilebilir.

Mîkatta İhrama Girmenin Farz Oluşu

'Mîkatlar' Resulullah efendimizin (s.a.a) ilâhî vahyin yol göstericiliği ile her bir bölge için belirlemiş olduğu özel mekânlardır. Dikkate şayan husus şu ki, o dönemde henüz İslam ne Afrika'ya ne de Irak ve Şam'a ulaşmış değildi ve o diyarlarda hiç kimse İslam ile şereflenmemişti. Hatta bazı nakillere bakılırsa, o dönemlerde Irak'ın meşhur ve bilinen şehirleri

⁶ El Müfredat, s. 789

dahi henüz kurulmamıştı. Ancak Resul-i Ekrem (s.a.a) o bölge halkları ya da o bölgelerden harem sahasına girmek isteyenler için de mîkat belirlemiştir.⁷

Nass ile belirlenmiş mîkatlar, beş ya da altı mekândır. Lakin hac ve umre ihramının sahih olduğu yerler takriben on mevkidir. Bütün bunların detayı için fıkıh kitaplarına başvurmak gerekir.⁸ Nass ile belirlenmiş mîkatlar şu özelliğe sahiptirler ki, ihramın bu mevkilere takdim ya da tehir edilmesi caiz değildir. Ancak zaruret halinde, nezir/adak söz konusuysa ya da receb ayını idrak edebilmek maksadıyla yapıldığı takdirde caizdir.

Muayyen kılınmış mîkatlar, belirlenmiş bölge ahali için bir sınırlama ve diğer bölgeler için bir yasaklamayı beraberinde getirmez. Zira her iki açıdan da değiştirilebilme imkânı söz konusudur. Yani nasıl bir bölge ahali yol güzergâhlarını değiştirerek başka bir bölgeye mahsus kılınmış mîkatta ihrama girebiliyorsa aynı şekilde yaşadığı bölge için yol güzergâhına denk gelecek hiçbir mîkat bulunmayan ahali de istedikleri bölgenin mîkatında ihrama girebilir.

Mîkatlar, tayin olunmuş diğer bütün (örneğin Arafat, Maş'ar, Mina vs. gibi) vakfe ve makamlar gibi hiçbir şekilde değiştirilemez. Ancak eğer bir şehir veya köyün genişlemesi neticesinde bir şehir ya da köyün içerisinde yer alacak olurlarsa, özel bir takım ahkâma konu olurlar. Örneğin umre mîkatlarından biri olan 'Tan'im' ilk zamanlar Mekke şehrinin dışında bir yer iken, bugün bu şehrin bir semtine dönüşmüştür. Lakin bu durum, bu mevkinin 'mîkat' olma vasfına bir halel getirmez.

Mîkatların Teşrii ve İsimlendirilmelerindeki Hikmet

Yukarıda da değindiğimiz üzere, harem bölgesi dışında ihrama girmek isteyenler için belirlenmiş ihram mîkatları beş ya da altı mevkiden ibarettir. Bu mevkileri tayin eden birçok rivayet vardır. Burada teberrük niyetine bazılarını nakledeceğiz:

⁷ Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur: "O, Irak diye bir yer yokken dahi, Irak halkı için mîkat tayin eyledi." (Vesailu's Şia, c.11, s.307-308)

⁸ Bazı mîkatlar ve her birine mahsus ahkâm, ilerleyen sayfalarda ele alınacaktır.

Ebu Eyüp Harraz derki: İmam Sadık'a (a.s) arz ettim ki: 'Akik' mevkiinin nasıl mîkat olarak belirlendiğini bana izah eder misiniz? Bu mevki acaba Resulullah'ın bizzat tayiniyle mi mîkat bilinmiştir yoksa halkın örf ve adetleri mi belirleyici olmuştur? İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: Allah Resülü (s.a.a) Medine ahali için Zu'l Huleyfe'yi; Mağrip diyarı için Cuhfe'yi ki bu bölge bizim nezdimizde Mehye'a olarak kayda geçmiştir; Yemen ahali için Yelemlem'i; Taif halkı için Karnu'l Menazil'i ve Necd ahali için Akik'i mîkat olarak tayin etmiştir.”⁹

Mîkat'ın açıklanması ilgili elimize ulaşan naslardan yola çıkarak aşağıda sadece bazılarına değineceğimiz birçok nükte ve hikmet gün yüzüne çıkmaktadır:

1. Mekânsal mîkatların tayini, tıpkı şer'î vakitlerde olduğu gibi şeriatı vazeden merci, yani Allah tarafından gerçekleşmiştir; halkın örf ve adetleri üzerinden değil.

2. Daha öncede değindiğimiz üzere henüz kurulmamış bulunan ya da ahali henüz İslam'la tanışmamış olan bazı şehir ve bölgeler için mîkat tayin edilmiş olması, dinî bir mucizedir. İmam Sadık (a.s) daha önce bir bölümünü naklettiğimiz bir hadiste şöyle buyurur:

“Hac ve umrenin tam olması için Resulullah'ın (s.a.a) tayin etmiş olduğu mîkatlarda ihrama girmeli ve o bölgeyi ancak ihrama girmiş olarak geçmelisin. O, henüz Irak ortada yokken Irak tarafından gelenler için Akik'in merkezini mîkat olarak belirledi. Yemen ahali için Yelemlem'i, Taif ahali için Karne'l Menazil'i, Mağrib ahali için bizim Mehye'a diye bildiğimiz Cuhfe'yi, Medine ahali için Zu'l Huleyfe'yi ve evi bu mîkatların ötesinde bulunup da Mekke'ye yakın yerlerde oturanlar içinse kendi evini mîkat olarak tayin etti.”¹⁰

3. Bütün şer'î hükümlerin kaynağı ilâhî vahiydir. Hem bir şeyi farz ya da haram kılan hükümler hem de bir mekân ya da zamanı özel bir amel için tayin eden hükümler bu kaynağa dayanır. Bu, bir hükmün semavî kökeninin açıkça dile getirilmediği durumlar için dahi geçerlidir. Fakat bazı mîkatlar, örneğin Zu'l Huleyfe ile ilgili şu rivayet varit olmuştur:

⁹ Vesailu's Şia, c.11, s.307

¹⁰ Vesailu's Şia, c.11, s.308

İmam Sadık'a (a.s) şu soru sorulur: "Peygamber efendimiz (s.a.a) niçin başka yerde değil de Şecere Mescidi'nde ihrama girdi? İmam (a.s) şöyle buyurur: "Resulullah efendimiz (s.a.a) İsrâ'da göklere götürüldüğünde ve Şecere (Şecere Mescidi) ile aynı hizaya vardığı zaman bir nida gelir: Ey Muhammed! Resulullah: Lebbeyke! Diye cevap verir. Ona buyrulur ki: Sen bir yetimken biz seni korumamız altına almadık mı? ... Biz seni hidayete erdirmedik mi? Allah Resulü şu cevabı verir: "Hiç kuşkusuz hamd, nimet ve mülk sana mahsustur; yoktur senin bir şerikin!" bu sebeple Allah Resulü (s.a.a) başka yerde değil de Şecere Mescidi'nde ihrama girmiştir."¹¹

4. 'Şecere' Peygamber Efendimizin, kenarına inip hac ya da umre için ihrama girdiği 'Semurre ağacı'dır. Şecere Mescidi'nin ayrıca 'Zu'l Huleyfe' diye anılmasının sebebi, ya 'halefe' diye adlandırılan özel bir bitkinin yetiştiği yer olması itibarıyladır ki 'huleyfe' onun ism-i taşıdır ya da Araplardan bir topluluğun bu mekânda bir araya gelerek 'hilf' yani bir antlaşma yapıp yeminleşmeleri sebebiyledir. Bu mekânla Medine arasında altı mil mesafe vardır.¹²

4. 'Cuhfe' eskiden mamur bir şehir olup 'Mehya'a' diye anılmış. Sonraları sel, bu şehri bir viraneye çevirmiş ve içinde yaşayan ahaliyi de alıp götürmüştü. Bu yüzden bu mekân 'sele uğramış yer' anlamına gelen 'Cuhfe'¹³ kelimesi ile anılmaya başlamış. Cuhfe bölgesi, içinde bulunduğu vadinin genişliğinden dolayı Mehya'a diye isimlendirilmiştir. Sözlükte 'Mehya' geniş yol anlamına gelir. Bu kelime, aynı anlamda İmam Seccad'dan (a.s) rivayet olunan ve şaban ayının bütün günlerinde gün batımı esnasında ve ayın ortasında okunması tavsiye olunan salâvatlarda da kullanılmıştır.

"Onu bana, benimle birlikte olacak bir şefaathçi ve sana varan 'geniş bir yol' kıl!"¹⁴

5. 'Akik' vadisinin bu isimle anılması, sel yatağında meydana gelen bir yarılma dolayısıyla olabilir. Zira Arap, 'şakka' ile 'akka' kelimelerini aynı anlamda kullanır. Buna göre 'ayrılmış/bölünmüş' anlamında 'şakik' bir vadi 'akik' diye isimlendirilmiştir.

¹¹ Age. s.311

¹² Mecmau'l- Bahreyn, c.1, s.560

¹³ Bkz. Age. c.1, s.346

¹⁴ El Beledü'l- Emin, s.187; Mefatihü'l- Cinan, Şaban Ayının Müşterek Amelleri

6. Feyyumî'nin tahkikine göre 'ra' harfi sakin okunduğunda 'Karn' Necd ahalisinin mîkatının adıdır. Bu bölge Arafat'a bakan bir dağın adı olup 'Karnu'l Menazil' ya da 'Karnu's Se'alib' diye de anılır. Feyyumî, Cevherî'nin (Sihah'ın yazarı) bu kelimeyi 'Karan' şeklinde yani 'ra' harfini fetha ile okuyup 'Üveys Karanî'yi bu bölgeye mensup bildiğini söyler. Sonra da şöyle devam eder: "(lûgat âlimleri) onun yanlışa düştüğünü ileri sürer ve ra harfi fetha ile 'Karan' şeklinde okunduğunda Yemen'de 'Benî Karan' diye bilinen bir kabilenin adı olduğunu ve Üveys'in bu kabileye mensup olduğunu söylerler. Dolayısıyla mîkat hususunda doğru olan sükûn ile (Karn şeklinde) okumaktır."¹⁵ Yani lûgat âlimleri onun her iki iddiasında da yanlışa düştüğünü ileri sürmüşlerdir. İlk yanlış, Üveys'in mensup olduğu kabileyle ilgilidir. Zira o, Necd'in mîkatı olan 'Karn'e' değil 'Karan' diye meşhur Yemenli bir kabileye mensuptur. İkinci yanlış, mîkat ile ilgili olanıdır. Zira bu hususta doğru olan 'ra' harfinin sükûn ile okunmasıdır.

Firuzabadî şöyle der: "Cevherî, hem "ra" harfini harekeleyerek hem de Üveysî'l Karanî'yi o bölgeye mensup bilerek yanlışa düşmüştür. Zira Üveys, dedelerinden biri olan Karan b. Redman b. Naciye b. Murad'a mensuptur."¹⁶

İbn Esir şöyle der: "Karn (Karnu'l Menazil) Necd ahalisinin ihrama girdiği yerdir. Bunu bilmeyenlerin birçoğu 'ra' harfini sakin okunması gerekirken fetha ile okurlar. Bu yer, ayrıca hadiste de yer aldığı üzere 'Karnu's Sealib' diye de isimlendirilir."¹⁷

Tureyhî (ks) 'Mecmau'l Bahreyn' kitabında Cevherî'nin iddiasını naklettikten sonra Merhum Şehid'in Cevherî'yi her iki açıdan da nakzeden değerlendirmesini aktarır:

"Cevherî der ki: El Karan Necd ahalisinin mîkatıdır ve Üveys el-Karanî oralıdır. Şehid de (ks) der ki: Karn, kaf harfi fetha ve ra harfi sakin okunur. Sihah'ta her ikisi de fetha ile okunur ve Üveys oraya mensup bilinir. Onun her iki iddiada da yanlışa düştüğünü söylerler. Şehid (ks) yine der ki: Zira Üveys Yemenlidir. Karan kelimesinde 'ra' harfi fetha ile okunur ve bu, Murad kabilesinin bir boyudur. Karn ise küçük bir dağ olup Taif'in mîkatıdır."¹⁸

¹⁵ Misbahu'l Münir, s.501

¹⁶ Kamusu'l Muhit, c.4, s.365

¹⁷ En Nihaye, c.4, s.54

¹⁸ Er- Ravdatu'l Behiye, c.1, s.353;Mecma'ul Bahreyn, c.3, s.498

Muhakkik Sani, ‘Karnu’l Menazil’i ‘ra’ harfini sakın okuyarak kaydeder ve Cevheri’nin Sihah’i ve söz konusu iki yanlışını eleştirmeksizin nakleder. O, “Mehye’a” bölgesinin şimdilerde artık harabeye dönüşmüş bir köy olup bulunduğu yerin mîkat mevki olduğunu söyler. ‘Yelemlem’ ile ilgili de bu bölgenin hem ‘Yelemlem’ hem de ‘Yeremrem’ diye anıldığını nakleder.¹⁹

‘Karn’ Taifin mîkatıdır. Evet, belki de o zamanlar Necd’in iki yol güzergâhı bulunuyordu ve bunlardan biri ‘Karn’ bölgesinden geçiyordu. Dolayısıyla ‘Karn’ aynı zamanda ‘Necd’ için de mîkat sayılıyordu.

7. Adı geçen mîkatlar gerekirse konunun uzmanlarına danışılarak tam anlamıyla bilinmelidir. Eğer tam bir bilgi elde etme imkânı yoksa önceden adakta bulunarak mîkata ulaşmadan ihrama girilebilir. Tabi hiçbir zorunluluk yokken dahi ve mîkat mevkiini bilme imkânı varken de adak ile mîkattan önce ihrama girilebilir.

8. Evleri, nass ile belirlenmiş mîkatlar ve Mekke arasında bulunanların mîkatı kendi meskenleridir. Yani umre ya da hac maksadıyla Harem’e girmek istediklerinde kendi evlerinden ihrama girerek çıkabilirler. Daha önce de naklettiğimiz Muaviye b. Ammar’ın İmam Sadık’tan (a.s) rivayet ettiği hadiste sarîh bir şekilde şöyle denir:

“...evleri, bu mîkatların ötesinde olup Mekke’ye yakın oturanların mîkatı, evleridir.”²⁰

Dikkate değer bir diğer husus, daha önce de değindiğimiz üzere; herhangi bir bölge ahalisinin, diğer bölgelerin mîkatlarına giderek ihrama girebilecekleri meselesidir. Bu demektir ki mîkatlardan biri ve Mekke arasında oturan bir insan, oturduğu yere en uzak noktada olsa da nass ile belirlenmiş mîkatlardan herhangi birine gidip ihrama girmesi kâfidir.

9. Temettü’ haccının mîkatı (temettü’ umresinin değil) Mekke’dir. Bu konuya dair ahkâm Vesailü’ş Şia’nın Hac Kitabı’nın mîkatlar ile ilgili bablarının 21. Babında mütalaa edilebilir.

¹⁹ Camiu’l Makasid, c.3, s.159

²⁰ Vesailü’ş Şia, c.11, s.308

10. Mekke’de bulunup da Umre-i Müfrede yapmak isteyen biri, ister Mekke’nin sâkini olsun ister olmasın ‘Edna’l Hill’ yani harem bölgesinden çıkar çıkmaz ulaşacağı ‘en yakın helal’ bölgedir ve hemen o noktada ihrama girebilir. Ancak ‘En yakın helal bölgeler’ içerisinde bazı yerler nass yoluyla ihrama girilebilecek en faziletli yerler olarak belirlenmiştir; örneğin, Hudeybiye, Ceer’ane ve Ten’im gibi. İmam Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurur:

“Umre için Mekke’den çıkanlar, Cee’rane, Hudeybiye ya da buna benzer yerlerde ihrama girsinler.”²¹

11. Yol güzergâhı, nass ile belirlenmiş mîkatlardan herhangi birine uğramayan bir kimse, herhangi bir mîkatın hizasına geldiğinde ihrama girebilir. Bu hüküm, Medine ahalsininin mîkatı olan Zü’l Huleyfe (Şecere Mescidi’ne) özgü değildir. Her ne kadar, konuyla ilgili rivayet; yani Abdullah b. Sinan’ın İmam Sadık’tan naklettiği “her kim Medine’de bir ay konaklar da hacca gitmek ister de sonra Medine ahalsininin takip ettikleri yolun dışında bir yoldan gitmeyi tercih ederse, altı mil uzaklıkta bir noktada; Beyda’da bulunan Şecere ile aynı hizada ihrama girsin”²² hadisi, Şecere Mescidi ile aynı hizada bulunmak hususu ile ilgili olsa da bu hükme bir hâle getirmez. Zira fakihlerin birçoğunun istinbat ettikleri üzere, konuyla ilgili hadis, bir örneklendirme babındandır; tayin etme sadedinde değil. Yani her ne kadar bu hadiste söz konusu olan şartlar, soruyu soranın diliyle değil de İmam’ın kendi keliminde zikredilmiş olsa da ‘Şecere Mescidi’ bir örneklendirme maksadıyla zikredilmiştir; herhangi bir özelliği ya da bu hükmün münhasır olduğu bir mevki olarak değil. Evet, büyük fakihlerden bazıları, nassın taalluk ettiği hususu; yani sadece Şecere Mescidi ile aynı hizada bulunmayı, söz konusu hükmün konusu saymışlardır. Onlara göre, ‘aynı hizada bulunmak’ kural dışı bir şarttır. Dolayısıyla da nassın işaret ettiği çerçeveyi göz önünde bulundurmamak gerekir.²³

Hatırlatma:

Her ne kadar mîkatların özel bir saygınlık ve hürmetleri olsa da, bütün bunlar bu yerlerin ihram mevkileri olmaları cihetiyledir. İslam’ın temeli

²¹ Vesailu’s Şia, c.11, s. 341

²² Age. s.318

²³ El Mu’temed fi Şerhi’l Menasik, c.3, s.301-302

kolaylık ve hoşgörüdür. Özellikle de namaz gibi günlük olarak tekrarlanan bir ibadet olmayan, dolayısıyla da hükümlerinin herkes için açık olması beklenmeyen hac ve umre hususunda bu temel göz önünde bulundurulmalıdır. Bu itibarla, bir kimse kusur, gaflet, unutkanlık, hata veya yanlışlıkla mîkatta ihrama girmeden Harem'e girecek olur ve hac ya da umrenin bütün amellerini bildiği şekliyle yerine getirir ve en son ihrama girmedini anlarsa, bütün amelleri sahih sayılır; kaza ya da iade etmesine gerek kalmaz. Bu fikhî hükmün apaçık delili, *Vesailu's Şia*'nın Hac Kitabı'nın mîkatlar ile ilgili bablarının 20. Babında yer alan rivayetlerdir.²⁴

²⁴ İkisinden biri (İmam Bakır ya da İmam Sadık a.s) bütün menâsik ve amelleri yerine getiren; tavaf eden, sa'y'ı yerine getiren ancak unutarak ya da bilmediğinden dolayı ihrama girmemiş bulunan biri hakkında sorulduğunda şöyle buyurur: "Eğer gerçekten niyet etmişse, niyet etmiş olması yeterlidir; her ne kadar 'tehlil'de bulunmamış olsa dahi, hacı tamamlanmış sayılır..." *Vesailu's Şia*, c.11, s.338

2. Bölüm Harem-i İlâhî

'Harem' her biri farklı mesafelerde bulunan farklı yönlerden, sınırları Mescid-i Haram'a varan belirli bir bölgedir. Harem, kuzey ve kuzeydoğu yönünde Medine yolu üzerindeki 'Ten'im' bölgesi; güney ve doğuya meyilli güney yönünde Yemen güzergâhı üzerindeki 'İdaetu'l Leben' bölgesine; doğu ve güneye meyilli doğu yönünde Taif yolu üzerinde ve Mina ve Maş'ar'e yakın bulunan 'Ce'errane' bölgesine; batı ve kuzeye meyilli batı yönünde Cidde güzergâhındaki 'Hudeybiye' bölgesine uzanan sınırlar içerisindeki bölgenin adıdır. Harem'in sınırlarını teşhis için, Mekke'nin çevresine bazı göstergeler dikilmiştir.

İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) Harem'in sınırlarının Kâbe'ye uzaklığının farklı farklı oluşu ve bazı yönlerden yakın bazı yönlerden ise daha uzak noktalarda bulunmasının sebebi sorulduğunda şöyle cevap verir:

"Âdem (a.s) yeryüzüne indikten sonra Allah, Kâbe'nin bulunduğu mevkie kıvılcık bir yakut yerleştirdi. Harem'in sınırları bu yakuttan yayılan nurun ışınlarının ulaştığı yerlere göre belirlenmiştir. "Allah zü'l celal Âdem'i Cennetten Ebu Kubeys dağına indirdiğinde o, Allah'a yalnızlık ve cennette duyup işitemediklerini şimdi artık duyamadığı sebebiyle şikâyetinde bulundu. Bunun üzerine Allah kıvılcık bir yakut indirdi ve Beyt'in bulunduğu mevkie yerleştirdi. Âdem onun etrafında tavaf ediyordu. Bu yakutun nuru, bildiğimiz göstergelerin bulunduğu noktalara ulaşıyordu. Bu göstergeler o yakutun nuruyla belirlenmiş ve Allah bu bölgeyi Harem kılmıştır." ²⁵

Aynı konu, farklı bir şekilde İmam Bakır'dan (a.s) rivayet olunmuştur. İmam Bakır (a.s) Masum ecdadından (a.s) şöyle rivayet eder:

²⁵ El Kâfi, c.4, s.195

“Yüce Allah, Âdem ve Havva’ya (a.s) teselli vermek için Cebrail’i (a.s) gönderdi. Cebrail onları cennetten gelen bir çadıra yerleştirdi. “(Cebrail’e) onlara cennet çadırlarından bir çadır indir... Ve onu, Ter’a da kur...”

İmam Bakır (a.s) bu hadis-i şerifin devamında, önceki rivayetin son bölümüne yakın bir içeriği olan şu beyanda bulundu:

“Ter’a Beyt’in bulunduğu mevkidir... Çadırın sütunu kızıl yakuttan bir direkti. Bu yakutun ışığı Mekke’nin dağlarını ve çevresini aydınlatıyordu... İşte bugünkü Harem’in sınırları/konumu, her yönden bakıldığında o sütunun ışığının ulaştığı noktalarla belirlenmiştir... Sonra Allah, cennetten oldukları için o çadır ve sütun hürmetine bu bölgeyi Harem kıldı...”²⁶

Harem’in Güvenli Bölge Oluşu

İbrahimî peygamberlerin (a.s) piri olan Hz. İbrahim (a.s) yaratıcı ve ihya edici bir geleneğin öncüsüdür. Lakin onun bazı işleri ve bazı sözleri ‘Cevamiu’l- Kelim’ yani bütün hakikati içinde barındıran sözler diye bilinmelidir. Ekilip biçilmeyen ve verimsiz Mekke topraklarının bir ‘beled’ yani şehir olması talebi, mutlak anlamda emniyetli bir bölge olması dileği, dünyanın her bir bölgesindeki (maddî- manevî) meyvelerin bir araya toplandığı yer olması isteği ve bir gün ‘Ümmü’l Kura’ yani bütün şehirlerin anası olacağı öngörüsü, işte bu değeri taşıyan sözlerdendir. Bütün bunlar, tevhid düzeninin tesisi, iman ve salih ameller yatağının gitgide enginleşmesi; itikadî, ahlakî, sosyal ve siyasal hakikatlerin her açıdan boy verip serpilmesiyle sonuçlanmıştır. Zira eğer, bir bölge sadece orada sakin bulunanlar için güvenli bir yer sayılıyorsa, asla ‘bütün şehirlerin anası’ olma payesine erişemez. Çünkü bu durumda o şehrin çevresi emniyetli olmayacak çöl korsanları ve haramiler her tür irtibat yolunu kesebilecek ve çevre halkının bu mekâna gidiş gelişleri yasaklanabilecek, etraf bölgelerin meyveleri oraya ulaşmayacak ve bu şehir ‘resmi bir pazar’ olma rolünü oynayamayacaktır.

Harem-i İlahi ve Mekke coğrafyası, küreselleşme ve küresel bir medeniyetin beşiği olma risâletini üstlenebilecek bir konumdadır. Zira birincisi; Ümmü’l Kura olma boyutu temin edilmiş, çevre şehirlerin ona tabi olması teyit olunmuş ve insanların oraya gidiş-gelişleri garanti altına

²⁶ Age. s.195-196

alınmıştır. İkincisi; tevhid merkezi, yani hem kible hem de tavafgâh olan Kâbe'yi içinde barındırmaktadır. Üçüncüsü; Kâbe'nin mimarı, Hz. İbrahim (a.s) bu beytin sahibi olan Allah'ın emriyle, bu beytin alanında hac ve umre için bir araya gelme zorunluluğunu bütün dünyaya duyurmuş ve bütün insanlık bu nidayı duymuştur. Dahası bu zorunlu desturun gereğini yerine getirmek, ayrıca bir fazilet ve bereket kaynağı olarak tanıtılmıştır.

Güvenliğin, hac ve umreye davet ve uzak-yakın şehirlerin meyvelerinin bu şehre celp edilmesine takdim edilip öncelikli sayılmasının hikmeti, emniyetin bireyler ve toplumlar için en arzulanır ve en kaçınılmaz nimet olması dolayısıyladır. Öyle ki emniyet sayesinde, yitirilmiş bütün bereketler yeniden elde edilebilir. Aynı zamanda emniyetin yokluğu durumunda elde bulunan bütün nimetler bir anda kaybedilebilir.

Emniyetin en bariz örneği, fikirsel ve kültürel özgürlük ve sağlıklı kültürel tartışma ve fikir teatisi ortamının varlığıdır. Zira diyalog, fikirlerin çatışması ve karşıt görüşte olanların ilmî ve insaflı fikirlerine tahammül edebilme olgunluğu, hakkın aydınlanması ve bâtılın zeval bulması doğrultusunda çok önemli bir rol oynarlar. Bu itibarla Kâbe'nin mimarı Hz. İbrahim (a.s) ilmî münazara konusunda bir öncü, 'cidal-i ahsen' yani olumlu tartışma hususunda bir örnek ve sonuç olarak bütün üstün ahlâkî hasletlerde bir imam ve rehber idi. Taha soyundan ve Yasin (a.s) ailesinden gelen bütün Masum İmamlar da bu doğrultuda Kâbe'nin çevresini bir hikmet okulu ve bir cidal-i ahsen medresesi olarak görürlerdi.

Nükte:

Nasıl Kabe'nin esası, Hz. Adem-i Safi (a.s) zamanında sabit olduğu halde, zamanla yıkılıp terk edilmeye maruz kalmış ve Allah'ın emriyle Hz. Halilü'r Rahman (a.s) tarafından yeniden inşa edilirse, aynı şekilde bu toprakların güvenliği de elimizdeki karinelerin gösterdiği kadarıyla o zamanlar sabit idi; fakat zamanla ortadan kalkmış ve yine Hz. Halil'in duasıyla yeniden temin olunmuştur. Burada şu nükteye dikkat etmek gerekir ki, Hz. İbrahim'in (a.s) duasıyla temin olunan Mekke'nin emniyeti idi, Kâbe'nin değil. Kâbe'nin emniyeti, Hz. İbrahim'in (a.s) duası neticesinde değil, bizzat Allah Teâlâ'nın onu bir toplanma merkezi, bir tavafgâh ve güvenli bir sığınak kılmasının neticesidir.

Harem'in emniyeti iki kısımda incelenmelidir; tekvinî ve teşriî emniyet. Aşağıda iki başlık altında bu iki kısmı incelemeye çalışacağız.

Harem'in Tekvinî Emniyeti

Allah zül celal, Kâbe'yi insanlar için bir buluşma yeri ve emniyet merkezi kılmıştır:

“Biz, Beyt'i (Kâbe'yi) insanlara toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık.”²⁷

Sonra da Kâbe'nin şeref ve hürmeti dolayısıyla Mekke'yi 'Beledü'l Emin'²⁸ yani güvenli şehir, Harem'i güvenliği temin olunmuş bir bölge ve Mekke'yi korunmuş bir belde kıldı. Rivayette de varit olduğu üzere Allah Teâlâ, Harem'i, Mescid-i Haram hürmetine muhterem saymıştır:

“Harem'i Mescid sebebiyle harem/muhterem kıldı.”²⁹

Bu ilâhî inayet, daha doğrusu Kâbe'nin mimarının duasına bir icabettir. İbrahim Halil (a.s) şöyle arz etmişti:

“Rabbim! Burasını emin bir şehir kıl!”³⁰

Yine o, şöyle demişti:

“Rabbim! Bu şehri güvenli kıl!”³¹

Mekke coğrafyasının, görünen yüzüne bakacak olursak, emniyetten yoksun olması gerektiği izlenimi elde ederiz. Zira Hicaz ahalisi, hak-hukuk tanımaz ve yağmacı bir yapıya sahipti. Diğer yandan ilim, kültür, tarım, hayvancılık ve sanayi gibi faaliyetlerden tamamen uzak bir toplumdur. Tabi ki doğal olarak kültürsüz ve aç bir toplumun çapulcu ve yağmacı olması beklenir. Lakin bütün bunlara rağmen, Allah Teâlâ, Mekke'yi hem emniyet hem de bereket zemini kıldığını buyurur:

²⁷ Bakara: 125

²⁸ Tin: 3

²⁹ Vesailü's Şia, c. 12, s.314

³⁰ Bakara: 126

³¹ İbrahim: 35

“Biz onları, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerrerme’ye) yerleştirmedik mi?”³²

Aynı şekilde o beldeye giren herkesin güvende olacağını bildirir:

“Oraya giren emniyette olur.”³³

Bu esas üzere Allah, Kureyş’i nimetlere gark etti, onları açlıktan kurtardı ve korkulardan güvende kıldı:

“Onları açlıktan (kurtarıp) doyurdu ve onları korkudan emin kıldı.”³⁴

Yüce Allah, yukarıda değindiğimiz ayette, Harem’in tekvinî emniyeti ile ilgili şöyle buyurur:

“Biz seninle beraber doğru yola uyarsak, (Kâfirler tarafından) yurdu-muzdan atılır ve avare oluruz dediler. Biz onları, (Mekke toprağı ve iklimi tarım ve hayvancılığa elverişli olmadığı halde) kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği, güvenli, dokunulmaz bir yere (Mekke-i Mükerrerme’ye) yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmezler.”³⁵

Yine bu çerçevede şöyle buyurur:

“Çevrelerinde insanlar kapılıp götürülürken, bizim orayı (Mekke’yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi?”³⁶

Demek ki o dönemlerde Mekke’nin çevresinde insanlar kaçırılıp götürülmekte idi ve can güvenliği yoktu; fakat Harem sınırları içerisinde yaşayan insanlar emniyet içerisinde idiler. Harem-i ilâhî ve Mekke sınırları içerisinde yaşayanlar çok iyi insanlardı da yahut hırsızlar ve haramiler bütün şehirlerde arsızca suç işlerken Harem’e olan saygılarından bu beldeye ilişmediklerinden dolayı bu emniyet hâsıl olmuştu diye değil; belki bizzat Allah’ın dilemesiyle bu nimete mazhar olunmuştu. ‘Adam kaçırma’

³² Kasas: 57

³³ Al-i İmran: 97

³⁴ Kureyş: 4

³⁵ Kasas: 57

³⁶ Ankebut: 67

ve ‘can güvenliğinin olmayışı’ tekvinî bir olgu olduğuna göre, bunun karşıtı olan ‘emniyet ve güven’ de tekvinî bir olgu olmalıdır.

Söz konusu ayetler cahiliye dönemi ile ilgili olan bu ayetlerden apaçık şu sonuçlara ulaşabiliriz: o dönemlerde yağmacılık, insan kaçırma ve hırsızlık gibi tehlikeli olaylar, Harem’in sınırları dışında cereyan etmekteyken içerisinde gerçekleşmiyordu. Teşrî anlamda yani bir yasal düzenlemeyle emniyeti emreden hükümler, İslam’dan sonra vaz olunmuştur. Kur’an-ı Kerim de zaten cahiliye döneminden İslam’ın zuhuruna kadar devam eden emniyet ortamını sonradan vaz olunan ahkâmın bir dayanağı olarak gündeme getirir.

İmam Sadık (a.s) Harem’in emniyeti ile ilgili şöyle buyurur:

“Harem’e sığınmacı olarak giren herkes güvendedir. Beyt’e (Kâbe’ye) sığınan günahkârlar Allah’ın gazabından güvendedir. Harem’e giren yabani ve vahşi hayvanlar ve kuşlar, güvendedirler ve Harem’den çıkıncaya kadar da ne ürkütülür ne de eziyet olunurlar.”³⁷

Hatırlatma:

Bazıları “*Oraya giren emniyette olur*”³⁸ cümlesinin Allah’ın, Resulüne bildirdiği şu müjdenin tahakkuku olduğunu söylerler³⁹:

“And olsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı. Allah dilerse siz güven içinde saçlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte size bundan başka bir de yakın bir fetih verdi.”⁴⁰

Oysa en doğru yorum, bu ayette zikrolunan müjdenin “*Oraya giren emniyette olur*” ayetinin kapsamına giren bir örnek olduğudur.

Harem’in Tekvini Emniyeti İle İlgili Bir Eleştiri ve Cevabı

Üstat Allame Tabatabâi (ks) Mekke’nin güvenli bölge olması ile ilgili şöyle der: “*Oraya giren emniyette olur* ayetindeki emniyet, tekvinî değil,

³⁷ Vesailu’s Şia, c. 13, s.229-230

³⁸ Al-i İmran: 97

³⁹ Et Tefsiru’l Kebir, c.8, s.166

⁴⁰ Fetih: 27

teşriî bir emniyettir. Zira tarih boyunca Mekke'nin çevresinde sayısız düzeyde savaşlar, katliamlar ve güvensiz ortamlara şahit olunmuştur. Demek ki eğer emniyetten söz ediliyorsa, bu insanların şeriatın yasalarına uymalarının bir sonucudur; tekvinî bir olgunun değil.⁴¹

Burada dikkate alınması gereken birkaç husus vardır. Birincisi: Mekke'nin emniyeti ve oradaki nimetlerin bolluğu ile ilgili ayetler Kasas ve Ankebut surelerinde yer alır ve bu iki surede Mekke'dir. Aynı şekilde Mekke'nin ekonomik ve toplumsal emniyetinden söz eden ayetler Kureyş suresinde yer alır ve bu surede Mekke'de nâzil olmuştur. Oysa İslâmî hac, Medine'de teşriî olunmuştur. Bu demektir ki Mekke'nin bereketi, haccın teşriinden sonra hâsıl olmamış ve o döneme münhasır değildir. Aksine daha öncesinde de Mekke, ekonomik açıdan tarım, hayvancılık ve sanayi gibi imkânlarla elverişli olmadığı halde, bu şehrin sakinleri Allah'ın lütfu sayesinde açlık ve fakirlikten kurtulmuş ve sayısız nimetlere nâil olmuşlardı. Aynı şekilde sosyal açıdan da tekvinî emniyetin gölgesinde yaşıyorlardı.

“Onları aklıktan (kurtarıp) doyurdu ve onları korkudan emin kıldı.”⁴²

İkincisi: Yüce Allah, söz konusu emniyet ve güven ortamını dilediği zaman ortadan kaldıracaktır. Zira

“...Bizim orayı (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi?”⁴³ ayeti, o coğrafyada herkesin istediği gibi özgürce yaşayabileceği anlamına gelmez. Zira emniyet içerisinde yaşayan diğer birçok topluluk, nankörlük ve gaflete düşmeleri neticesinde sahip oldukları nimet bolluğu ve güven ortamından mahrum kalmış açlık ve korku ortamlarına duçar olmuşlardır. Örneğin şöyle buyrulur:

“Allah size güven ve huzur içinde olan bir beldeyi misal verir: Her taraftan oraya bolca rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden Allah onlara yaptıklarına karşılık açlık ve korku belasını tattırdı.”⁴⁴

⁴¹ El Mizan, c.3, s.406

⁴² Kureyş: 4

⁴³ Ankebut: 67

⁴⁴ Nahl: 112

Demek ki, Allah'ın emniyet bahşettiği bir coğrafyada yaşayan insanlar isyankârlık ve serkeşlik etmiş olsalar da yine de Allah'ın nimetlerine ve lütfuna mazhar olur ve refah ve emniyet içerisinde yaşarlar diye bir kuraldan söz edilemez. Aynı minvalde başka bir ayette şöyle buyrulur:

“Eğer o ülkelerin ahalisi iman edip Allah'a karşı gelmekten sakınsaydı, elbette Biz üzerlerine gökten, yerden nice bereket ve bolluk kapılarını açardık. Fakat onlar peygamberleri yalancı saydılar, Biz de işledikleri kötülükler sebebiyle kendilerini cezaya çarptırdık.”⁴⁵

Bu demektir ki, hem bereket ve nimetlerin bolluğu hem de belaların nâzil olması ve gazap ve hayatın zorluklarına duçar olmak; her ikisi de tekvinî birer olgudur. Gerçi bazen Allah Teâlâ'nın bazı sebeplerle bir topluluğa önce mühlet verip sonra yeniden alması da mümkündür.

Üstat Allame Tabatabaî'nin eleştirisine verilebilecek cevabın özeti şudur: Harem'in tekvinî anlamda güvenli kılınmasının anlamı, o bölgede cinayet işlenmeyeceği anlamına gelmez. Belki Allah özel bir inayetiyle bir bölgeyi güvenli bir yer kılabilir; lakin o bölge ahalisi, yollarını şaşırıp sapıklığa yöneldiklerinde Allah onlara gazap eder. Zira

“O küfre sapanlar, kendilerine tanıdığımız mühleti sakın kendileri için hayırlı sanmasınlar, biz onlara, ancak günahları daha da artsın, diye süre vermekteyiz. Onlar için aşağılatıcı bir azab vardır.”⁴⁶

“Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma!”⁴⁷

Mekke'nin özelliği şudur: Bir hükümetin uzun yıllar boyu zâlimce o şehri yönetebilmesi imkânsızdır. Evet, bir siyasî rejim, örneğin Riyad gibi bir şehri başkent ilan ederek, bireysel ve toplumsal anlamda zulüm üzerine kurulu bir siyasetle Hicaz bölgesini yönetiyorken aynı zamanda sadece Mekke'de, küfür kokusu taşıyan sapkınca zulümlerden kaçınabilir. Zira **“kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız”**⁴⁸ ayet-i şerifinde söz konusu tehdidin konusu,

⁴⁵ Araf: 96

⁴⁶ Al-i İmran: 178

⁴⁷ İbrahim: 42

⁴⁸ Hac: 25

sapkınlık ve dinsizlik üzere olan zulümlerdir; başkası değil. Ayrıca başka yerlerle değil, Harem ile alakalıdır. Özel ya da tüzel kişilere yönelik hukuksal anlamda zulüm başka, küfür ve sapıklıkla birlikte olan ilhâdî zulümler başkadır.

Sözün özü şu ki, Mekke hiçbir suç ve günahın işlenemeyeceği ve “*orada, ne boş ve saçma bir söz, ne de bir günaha sokma vardır*”⁴⁹ diye vasıflandırılan bir cennet değildir. Lakin dünyevî ahkâma konu olmakla birlikte, birçok açıdan diğer bütün mekânlardan farklı özellikler taşır. Bu cümleden olarak küfür ve sapkınlığından dolayı o mekâna yönelik kötü bir niyet taşıyan herkes, elim ve acı bir azaba giriftar olur:

“Kim orada böyle zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”⁵⁰

Ayrıca her ne kadar Allah bütün zalimleri gazabına duçar kılar ve “*Sakin, Allah’ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma*”⁵¹ diye buyurursa da hemen anında tahakkuk bulan gazap ve zalimleri kuşatacak olan azap sadece Mekke coğrafyasına özgüdür.

Başka bir tabirle, “*kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız*” ayetinden anlaşılması gereken “*Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına ancak ateş tıkmış olurlar*”⁵² ayetinde anlatılan durumla benzerlikler taşır. Zira aslına bakılırsa haram yiyen herkes, gerçekten de “ ‘ateş tıkmıyordur’ ama özellikle yetim malını yiyenler için bu tabir kullanılmıştır. Çünkü yetim, hiçbir sığınağı olmayan mazlum bir kimsedir. Aynı şekilde, aslına bakılırsa Allah bütün zâlimleri acı ve elim bir azaba giriftar kılacaktır, ama zulmün gerçekleştiği ortam, Harem olacak olursa, Allah daha hızlı ve daha bir şekilde o azabı tattırır.

Elbette “*kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız*” ayet-i kerimesinin Harem ve Beytullah’ın kendisini bizzat zalimce saldırılara hedef kılanlarla ilgili olabilir. Örneğin Allah’ın azabına uğrayan Ebrehe ordusu gibi. Buna göre Harem bölgesinde yaşayan

⁴⁹ Tur: 23

⁵⁰ Hac: 25

⁵¹ İbrahim: 42

⁵² Nisa: 10

halka zulüm reva görenlere Allah tarafından bir müddet mühlet verilebilir. Binaenaleyh, bazı dönemlerde Harem ve Mekke’de emniyet ve huzur kalmayabilir. Ancak Kible ve tavafgâh olarak Kâbe, özel ve mutlak anlamda bir emniyete sahiptir. Öyle ki bir kimse, bu ilâhî güven merkezine sapkınca ve zalimce saldırarak olur ve hürmetini çiğnemeye kalkışırsa, hiç kuşkusuz tüyler ürpertici bir azap ve içler acısı bir gazap ile yüz yüze kalır:

“Kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”⁵³

Evet, bu ayet, Kâbe’ye özgü kılınmış tekvinî emniyetten söz etmektedir; riayet edilemeyebilecek teşriî ve yasal düzenlemeye dayalı emniyetten de yaratılışsal ve tekvinî olmakla birlikte Mekke ve Harem bölgesini de kapsayan emniyetten değil.

Başka bir ifadeyle, Harem’in tekvinî emniyeti Mekke açısından nispi ve Ka’be açısından nefsidir. Yani Yüce Allah, kâfir ve günahkârları cezalandırmak istediğinde onları, Mekke’de de cezalandırabilir. Lakin Müslümanların Kible ve tavafgâhı olan Kâbe’nin kendisiyle hiç kimse mücadeleye kalkışamaz. Evet, tarih boyunca bazı inat ehli, Kâbe’yi yıkıp viran etmişlerdir. Ancak onların maksatları, Kâbe’nin kendisiyle mücadele değil de oraya sığınmış bulunan muhaliflerini yakalamak olduğundan azaba uğramamışlardır. Zaten bu yüzden yine kendileri Kâbe’nin yeniden inşasına kalkışmışlardır.

Kısaca ifade edecek olursak:

1. Tarıma elverişli olmayan –hatta çöllerden dahi verimsiz- bir toprak parçasının mamur bir yerleşim merkezi ve gelişmiş bir şehre, sonra da bir Beled-i Emin’e dönüştürmek Allah Teâlâ’nın tekvinî inayeti olmadan gerçekleşemezdi.

2. Kâbe, Allah’ın Beyt-i Atik’i; özgür kıldığı evidir. Bu ev ne doğal etkenler sebebiyle yok olur ne de beşerin isteyip dilemesiyle. Oysa diğer bütün evler, daima her iki etkenin tehdidi altındadır.

⁵³ Söz konusu ayet, “Mekke’de zulüm işleyen herkes acı bir azaba uğrar” anlamına gelmez. Zira Mekke dışında da bir kimse zulüm işleyecek olursa, aynı acı azabı tadar. Ayrıca burada söz konusu olan zulüm, bir ferdin başka birine haksızlık reva görmesi anlamında değildir.

3.Mekke'de gerçekleşen zulümler, eğer Kâbe ve ilâhî şiarları yok etmek gayesiyle olacak olursa, karşısına Allah'ın tekvinî iradesi çıkar ve ona mani olur. Ancak eğer siyasî gayelerle bazı vatandaşları, o civarda bulunanları ya da ziyaret için gelenler zulme uğruyorlarsa bu, Allah'ın tekvinî bir irade ve mühlet tanımaksızın intikam almasını gerektirecek yeterli bir delil sayılmaz. Evet, bu durumda da Allah'ın intikamı beklenebilir.

4.İnsanların Mekke'yi korumaya dönük duyarlılıkları, Allah'ın onların kalpleri üzerindeki tasarrufunun bir neticesi ise eğer mutlak anlamda tekvinî emniyet söz konusudur demektir. Ancak bu duyarlılık, eğer tıpkı Hicaz bölgesinde daima yaşayagelen diğer bazı gelenekler gibi Hz. İbrahim'in (a.s) şeriatının bir ürünüyse, buna göre de mutlak anlamda olmasa da Mekke'nin nispi anlamda tekvinî bir emniyete sahip olduğu inkâr edilemez bir hakikat olarak karşımıza çıkar.

Hatırlatma:

1. Harem, Mekke, Mescid-i Haram ve Kâbe'nin emniyeti zati değildir. Mekke'nin sahip olduğu hürmet ve saygınlık, Resulullah'ın (s.a.a) varlığının yüzü suyu hürmetindedir:

“Yemin ederim bu beldeye. Ve sen bu beldede ikamet etmekteisin.”⁵⁴

Yoksa Mekke'de bütün şehirler gibi zâhirî olarak taş, toprak ve sair şeylerin üst üste yığıldığı bir şehir olmaktan öte bir anlam taşımaz. Bu gerçeği teyit eden bir diğer husus da, Resulullah'ın (s.a.a) hicretinden sonra, Mekke'de kalmak zorunda bulunan mahrum toplulukların, o şehirden çıkarması için *“Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar”*⁵⁵ diye Allah'a dua etmeleridir. Aynı şekilde bulunduğu mevki ve tesis projesi tam anlamıyla tevhid esası üzere şekillenen ve açık-gizli hiçbir şekilde şirkin kirletmeyeceği ve Kur'an'ın tabiriyle *“Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona şöyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma”* gibi bir hitaba konu olmuş olan Kâbe, şirk ve müşriklerin istilası altında kalma tehlikesiyle yüz yüze kaldığında, Yüce Allah, Peygamber'ine, o beldenin emniyetini müşriklerden esirgemesini emir buyurur. Bu emir üzerine Resul-i Ekrem (s.a.a) silah kuşanmış bir halde Mekke'ye girer ve

⁵⁴ Beled: 1-2

⁵⁵ Nisa: 75

orayı fetheder. İşte bu dönemde, daha düne kadar “onları korkudan emin kıldı” buyruğu gereğince kendilerini emniyet içerisinde hissedenler, korku içerisinde yaşamaktaydılar.

Mekke'nin emniyetinin zatî olmadığını gösteren bir diğer delil şudur: Bir fert ya da grup, Mekke ya da Mescid-i Haram'a saldırır ve bir zarar verecek olursa, o bölgenin emniyeti ile ilgili vaz olunmuş özel teşriî ahkâm o kişilere şamil olmaz. Zira her ne kadar Allah Teâlâ, bazı zaman ve mekânlar için, hiç kimsenin ayaklar altına alamayacağı bir saygınlık ve kutsiyet atfetmişse de bu 'saygısızlık yaşağına' karşı gelenlere karşı savaşı başlatan taraf olmamak kaydıyla savaşılabilir. Başka bir ifadeyle, eğer yabancı güçler, söz konusu zaman ya da mekânın hürmetini çiğneyecek olurlarsa, Müslümanlar 'kıyas' uygulamak adına bu mekân ya da zamanların hürmetini göz önünde bulundurmaksızın harekete geçerek İslam ve Müslümanları savunabilirler.

“Onları (size karşı savaşanları) yakaladığınız yerde öldürün. Sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne, adam öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram'da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir... Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın...”⁵⁶

2. İslam'ın ilk doğduğu yıllarda Müslümanların Harem'in (Mekke'nin) emniyet ortamından Habeşistan'a hicret etmelerinin yegâne sebebi, o şehirde kendilerini emniyette hissetmemeleri ve işkenceye uğramaları değildi. Bu hicret, daha çok tebliğ amaçlıydı. Zira Mekke'de, kadınlar emniyet içerisindeydiler ve hiç kimse onlara el uzatamazdı. Oysa Habeşistan'a Hicret yolculuğunda erkeklerle birlikte kadınlar da vardı. Gaye, Habeşistan'da kadınların, kadınlar arasında; erkeklerin ise erkekler arasında İslam'ı tebliğ etmesiydi. Dolayısıyla bu hicret, tebliğ amaçlıydı, emniyetsiz bir ortamdan kaçmak için değildi.

⁵⁶ Bakara: 191 ve 194

Harem'in Teşriî Emniyeti

Hız. İbrahim'in (a.s) Allah Teâlâ'dan Mekke ve sakinleri için emniyet ve ekonomik refah talep eden dua, aslında hem tekvini hem de teşriî boyutlar taşır⁵⁷:

“İbrahim de demişti ki: Ey Rabbim! Burayı emin bir şehir yap, halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle besle. Allah buyurdu ki: Küfür üzere olanları dahi (rızklandırır) az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!”⁵⁸

Açıklamak gerekirse, insanoğlu her daim canının, ırzının ve malının güvenliğini temin edecek bir dayanak noktasına ihtiyaç duyar. Bu itibarla, Yüce Allah bazı coğrafi bölge, zaman, şahıs ve eşyayı emniyet açısından güvence altına almış ve insanlara, bu güvenli ortamlara gitmelerini emretmiştir. Bunu yanı sıra da bu çizilmiş sınırlar içerisinde bazı şeyleri haram kılmış ve insanoğlunun başkalarının hak ve hukukunu çiğneme eğilimini kontrol altında tutmayı irade buyurmuştur. Binaenaleyh, hac ve umre dinin temel esasları içerisinde yer almış böylece de insanların güven içerisinde bulunacakları bir ortam hazırlanmıştır. Bunun doğal sonucu, dinin insanoğlu için bir dayanak noktası olarak tanınmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, toplumların bu tür öğretilerden mahrum oldukları oranda hukuksuzluk, kan dökücülük ve vahşi eğilimlere sahip oldukları görülür. Bu oranın yüksek olduğu toplumlarda yaşayanlar, aslında hayvanlardan dahi daha vahşi ve yırtıcı özellikler taşırlar. Zira hayvanlardaki yırtıcılık özelliği sınırlıdır ve onların bu gücü kullanabilecekleri alandan uzak olundukça onlardan yana güven içinde olunabilir. Ancak insan topluluklarında üretilen korkunç silahların gölgesinde, günümüz örneğinde de görüldüğü üzere, ne batı doğu karşısında, ne de doğu batı karşısında kendini güven içerisinde hissetmez. Dolayısıyla insanoğlunun güvenlik ve

⁵⁷ Tekvini ve teşriî emniyetin her ikisini de kapsayan şu ayete de – tabi bu ayet, Medine ile ilgilidir- bakılabilir: “Hatırlayın ki, bir zaman siz yeryüzünde mustazaf (âciz tanınan, zayıf bırakılmış, ezilen) ve az (bir toplum) idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi.” (Enfal/26) ‘Kapıp götürmek’ tekvini bir olgu olduğuna göre, onun karşıtı olan ‘güven ve emniyet’ de tekvidir.

⁵⁸ Bakara: 126

emniyet hususunda sırtını dayayabileceği yegâne dayanak noktası, dinle bağlantılı şahıs, eşya, yer ve zamanlardır.

Yüce Allah; Harem'in, orada yaşayan insanlar ve ziyaret için bulunanların her açıdan emniyetlerini izah ve takviye etmek adına, hacci tüm yönleriyle, saygınlığının korunması gereken bir amel olarak tanıtır ve bir ilâhâ şiar addeder. Sonra da insanlara hitaben hacılara, umrecilere ve hatta beraberlerinde bulundurdıkları kurbanlıklara hiçbir şekilde saygısızlık ve eziyet edilmemesi gerektiğini şöyle ifade buyurur:

“Ey iman edenler, Allah'ın şiarlarına, haram olan aya, kurbanlık hayvanlara, (onlardaki) gerdanlıklara ve Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek Beyt-i Haram'a gelenlere sakın saygısızlık etmeyin!”⁵⁹

Ayette geçen 'kalaid' kavramı, 'Kıran Hacı' esnasında kurbanlık olduklarını göstermek için deve, koyun ya da sığırların boyunlarına asılan gerdanlığa işaret edebileceği gibi tekit ve pekiştirme maksadıyla daha genel bir kavramdan sonra aynı kavramın kapsamına giren daha özel bir manayı zikretmek babından 'zatu'l kalaid' yani gerdanlık taşıyan hayvanlara da dalalet ediyor olabilir. İlk anlama göre de aslında 'gerdanlığa saygı talebi' konunun önemini vurgulamak maksadıyladır. Aynı üsluba 'iffetin korunması' ile ilgili ayetlerde de rastlarız. Yüce Allah, ilkin kadınların başörtüleriyle boyun ve göğüslerini örtmelerini emreder: *“Başörtülerini yakalarının üzerine kapatacak şekilde örtünler”* sonra ise şöyle buyurur: *“Ziyinetlerini kocaları... dışında kimseye göstermesinler”*⁶⁰ *“Ziyinetlerini sergilemesinler”* diye ayrıca bir uyarıda bulunulması, bir önceki ayette belirtilen ziyinet yerlerini örtmek gerektiği hususuna bir vurgudur. Dolayısıyla “ziyinetleri sergilemekten menetmek”, iffetli bir nesil yetiştirme zorunluğunun mübalağalı bir ifadesidir.

Harem'in emniyetini muhafaza etmek ve tekvin ile teşri' arasında bir uyum ve mutabakat oluşturmak adına bazı müeyyideler konulmuştur:

1. Hiç kimse ihramsız olarak Harem bölgesine giremez.
2. Korku ortamı ya da zaruret durumu söz konusu değilse, silah taşımak haramdır.

⁵⁹ Maide: 2

⁶⁰ Nur: 31

3. Mekke sakinleri ve ihramdan çıkmış olanlar için silah taşımak caizdir. Ancak bunu göstermek haramdır. Zira insanlar silah ve savaş aletleriyle karşılaştıklarında korkuya kapılabilir ve kendilerini güvende hissetmeyebilirler. Oysa orası, bir güven beldesidir. Tabi ki, güvenlik güçlerinin silah taşımaları, hem orada yaşayanlar hem de ziyaret için gelenlerin kendilerini emniyette hissetmeleri ve saldırıya uğramayacaklarının bir güvenesi olarak görülebilir. Teşriî emniyet ile ilgili diğer hususlar, 'Harem'in fikhî özellikleri' konusu işlenirken ele alınacaktır.

Mamafih, Harem'in ve ihrama girmiş hacıların her açıdan emniyet içerisinde olmaları, hürmet ve kutsiyetin kuşatıcılığı, bu hususla ilgili müeyyidelerin önemine vurgu, ister hac ister umrede olsun dört haram ay boyunca özel korunma tedbirlerinin ön görülmesi, hac yolcularının tüm yol boyunca –eskiden bu yol bazen on bir ay sürerdi- güvende olmaları zaruretinin ilanı ve diğer bütün hususlar, insanlar için bir emniyet eğitimi ve güvenliği temin etme talimidir.

Hatırlatma:

Emniyetin çok değerli bir nimet olduğu hususunda bir kuşku yoktur. Ancak emniyetin temini ile ilgili bu denli ısrarcı olunması, fikir ve anlayış sahibi herkesi şu hakikat üzerinde düşünmeye sevk eder: Bu bölgede emniyet olmadan asla gerçekleştirilemeyecek bir iş söz konusu olmalıdır. Bu işin sadece ziyaret, dua, tavaf gibi amellerden ibaret olmadığı açıktır. Demek ki şer ve suç odaklarını tahrik edecek ve onları cürüm işlemeye sevk edecek başkaca bir eylem daha söz konusudur; onlardan be-
raat ilanı. Böyle bir ihtimal söz konusu olmayacaksa eğer, emniyetle ilgili bütün bu vurguların ne anlamı olabilir ki?

Mekke'de Kanlı Cuma

Şimdi artık Harem'in emniyetli bir bölge olduğu gerçeğini ayetlerden yola çıkarak ispatladığımıza göre, bütün dünya Müslümanları, özellikle de bilinç ve fikir sahibi Müslümanların dikkatlerini çağımızın; belki de bütün çağların en kanlı faciası, en korkunç hadisesi, en içler acısı olayı ve en ağır vakiasına ve asrımızın; daha doğrusu bütün asırların en acı kaybına çekmek istiyorum. Bu satırların yazarı, bendeniz hicri 1407 miladi

1987 hac mevsiminde yüz binlerce diğer bütün hac ziyaretçileri gibi hac farızasını eda etmek ve Haremeyn'i ziyaret etmek maksadıyla Hicaz'a gittim. Dinimizin öz ve mayasında, Allah velilerinin velayet ve dostluğu nasıl farz kılınmışsa aynı şekilde müşriklerden beraat ilanının da farz kılındığı, özellikle de hac merasiminde bu kurala özel bir özen gösterildiği ve bu vecibeyi yerine getirmek için herkesin vahdet içerisinde hareket etmesi gerektiği hususlarına binaen İmam Humeyni'nin (ks) yönlendirmesiyle Medine-i Münevvere'de düzenlenen görkemli Vahdet Yürüyüşü ve Mekke'de düzenlenen büyük 'Müşriklerden Beraat Mitingine' katıldım.⁶¹

⁶¹ Hazreti Ayetullah'ül Uzma İmam Humeyni 1997 yılında Beytullah'ül Haram ziyaretçilerine hitaben yayınlamış olduğu ve "Beraat Mesajı" diye ünlene mesajın bir bölümünde şöyle der: "Tevhidin rükünlerinden ve haccın siyasi farızalarından sayılan müşriklerden beraat ilanı vazifesi, hac günlerinde miting ve yürüyüşler düzenlenerek güçlü ve görkemli bir şekilde gerçekleştirilmelidir... Evet, softa dindarlar "Hakk'ın evi ve Kâbe-i Muazzama'nın kutsiyetini sloganlar, mitingler, yürüyüşler ve beraat ilanı gibi gösterilerle zedelememeliyiz. Zira hac, ibadet ve zikir yeridir; bir saflaşma ve savaş alanı değil" diyebilirler. Aynı şekilde izansız âlimler "mücadele, beraat, savaş ve kavga, dünya ehlinin işidir. Siyasi konulara; üstelik hac günlerinde bulaşmak, âlimler ve ruhanilerin şanına yakışmaz" diye telkin edebilirler. Lakin işte bu telkinlerin kendisi de aslında dünya sömürücülerinin gizli siyasetleri ve kıskırtmalarının bir sonucu olarak görülebilir...

Mamafih hacda beraat ilanı, mücadele için yenilenen bir antlaşma ve mücahitler teşkilatının küfür, şirk ve putperestlerle savaşımının sürekliliği için bir eğitim ve alıştırmadır. Bu iş, sırf sloganlardan ibaret görülmemelidir. Ki bu, Allah'ın ordularının, şeytan ve şeytan sıfatlıların ordularına karşı örgütlü bir yapı kazanması ve mücadele manifestosunu alenileştirmenin bir başlangıcı ve tevhidin ilk ve en temel ilkelerinden sayılır. Müslümanlar eğer İnsanların evi ve Allah'ın Evi'nde Allah düşmanlarından beraat ilanında bulunmayacaklarsa; peki, nerede bunu duyurabilirler ki? Eğer Harem, Kâbe, Mescit ve Mihrap Allah askerleri, Harem'in muhafızları ve Peygamberlerin hürmeti için bir siper ve dayanak noktası olmayacaksa, onların sığınak ve korunakları başka neresi olabilir ki?

Sözün özü, beraat ilanı, mücadelenin ilk aşaması ve bunu sürdürmek, vazifemizin ilerleyen diğer aşamalarıdır. Bu iş, her çağ ve zamanda kendisiyle uyumlu bir görünüm, yöntem ve programın varlığını gerektirir. Öyleyse her dönemde; tıpkı küfür ve şirkin öncülerinin tevhidin bütün varlığını tehlike altına soktuğu ve bütün milletlerin milli, kültürel, dini ve siyasi değerlerini heva, heves ve şehvetlerinin elinde bir oyuncak kıldığı şu içinde yaşadığımız günlerde olduğu üzere ne yapmamız gerektiğine iyice bir bakmalıyız... Akli başında hangi insan, farklı şekiller, illüzyonlar ve kendine özgü göz bağıcılığına rağmen yeni ve modern putperestliği görüp tanıyamaz ve 'Siyah Saray' benzeri put hanelerin İslam memleketleri, Müslümanların ve üçüncü dünya ülkelerinin can ve namusları üzerinde kurdukları sultadan habersiz kalabilir..." (Sahife-i Nur, c.20, s.111-112)

Önceleri, Hicaz'da hükümet süren mevcut yönetimle yapılan bir anlaşma üzerine düzenlenen bu merasime, İranlı ve İranlı olmayan binlerce kadın ve erkek katılırdı. Beraat ilanında bulunmak üzere bir araya gelen bu topluluğun, anarşi sayılabilecek hiçbir eylemleri olmamıştı. Merasim bittikten sonra halk Mekke ya da Medine'de kılınan cemaat namazlarına katılır herkesle birlikte namazlarını eda ederlerdi. Ancak 1407 yılı hac-cında Mekke de düzenlenen müşriklerden Beraat yürüyüşü esnasında -ki özellikle kadınlar, yaşlılar ve İran- Irak savaşı malulleri ön safta yer alırlardı- Suudi rejiminin memurları, bu topluluğun üzerine vahşice saldır-maya başladı. Öyle ki yüzlerce kadın ve erkek bu vahşet neticesinde şe-hit, yüzlerce kişi yaralandı ve ayaklar altında ezildi.

Bu vahşice katliam, ateşli ve ateşli olmayan silahlar, göz yaşartıcı ve boğucu gazlarla gerçekleştirildi. Öyle ki otomatik silahlardan çıkan mer-milerin vızılısı Hakk'ın emniyetli kıldığı bütün Harem bölgesinde yan-kılanıyordu. Haram bir ayda ve Beled-i Emin'de ihrama bürünmüş hacı-lar, müşriklerden beraat ilanında bulunmak suçuyla bu şekilde toprağa düşüp kanlara boyandılar. Dahası uzun bir zaman şehit cenazelerini dahi vermemek için direndiler. O dönemde, bütün bunların yanı sıra, daha nice psikolojik baskı ve sair cinayetler daha işlendi ki ne kalemin yaz-maya ne dilin anlatmaya gücü yeter.

Bugün artık tüm dünya Müslümanları, sadece gasıp İsrail rejiminin işgali altında bulunan Filistin'in değil ve sadece Amerikan çizmeleri altında ezilen İslam ülkelerinin değil belki Harameyn'in kendisinin de Amerikan sultasına boyun eğenlerin işgali altında bulunduğunun bilincindedirler.

Evet, bugün artık Müslüman yiğitler, her iki kibleyi de Amerikan sultası altından kurtarmak için harekete geçmelidirler.

Bugün artık İslam fedaisi mücahitler bilmelidirler ki bu güruh, Allah'ın, "Ona: «Allah'tan sakın» denince, gururu kendisine günah işletir"⁶² diye ta-nıttığı cinayet şebekesidir. Dolayısıyla onlar vaaz, nasihat ve ilmî münaz-araya gelmezler. İslâmî vahdetin merkezi, yani Kâbe "Ey Müslümanlar birleşiniz, birleşiniz" diye haykıran Müslümanların gırtlaklarını, kurşun-larla parçalayan bir rejimin pençeleri altında kaldıkça da Müslümanların birliği ülküsünün hayat bulması asla mümkün değildir.

⁶² Bakara: 206

Bugün artık İslam âşıkları, düşmanın ne denli tehlikeli olduğunu Allah'ın şu kelamına kulak vererek anlamalıdır:

“Onlar eğer güçleri yeterse, sizi dininizden döndürünceye kadar size karşı savaşa devam ederler.”⁶³

Yani onlar, sizler mürted olup dinden çıkmayınca kadar size karşı savaşmaya devam edeceklerdir. Yine şöyle buyurur:

“İçlerinden pek azı hariç, onlardan daima bir hainlik görürsün.”⁶⁴

Yani ey Peygamber! Sen daima İsraililerin haince siyasetleri, hıyanet ve desiselerine şahit olursun. Bu demektir ki onların bizlere karşı besledikleri kin ve düşmanlık ortadadır ve hiç bitmeyecektir. Öyleyse vahdet sancağı altında birleşerek İslam'ın aslı merkezlerini onların kötülüklerinden korumak için büyük bir çaba sarf etmemiz gerekir.

Masumların Velayetlerinin Güvenli Sahası

Evet, Beytullahi'l Haram, Mekke topraklarının kutsiyet ve saygınlık kazanmasında özel bir konuma sahiptir. Lakin bazı ayetler, bu toprakların değer ve saygınlığının kaynağı olarak Resulullah'ın (s.a.a) mübarek varlığını gösterir: “*Yemin ederim bu beldeye. Ve sen bu beldede ikamet etmekteisin!*”⁶⁵ bu görüşü doğrulayan diğer bir husus, Resulullah'ın (s.a.a) hicreti ve mahrumiyet içerisindeki Müslümanların Mekke'de kalıp sıkıntıya düşmeleri ve bunun üzerine onların Allah'a kendilerini halkı zâlim olan bu beldeden kurtarması için dua etmeleridir:

“Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar!”⁶⁶

Bazı rivayetlere göre; bu kitabın birinci bölümünün beşinci dersinde de değindiğimiz üzere “*Oraya giren emniyette olur*” ayetinin anlamı şudur: İmamet ve velayete iman ve gerekleriyle amel dairesine giren herkes emniyette olur. Bu rivayetler esasınca, söz konusu ayet, mutlak anlamda

⁶³ Bakara: 217

⁶⁴ Maide: 13

⁶⁵ Beled: 1-2

⁶⁶ Nisa: 75

herkesi murat etmez. Zira Allah'î inkâr edenler ve bâtil inanç sahipleri de Kâbe'ye girebilirler; ama onlar, orada dahi güvende olamazlar. İmam Sadık'ın (a.s) şu buyruğu da bu anlamı doğrular:

“Harem'in hakkını tanıdığı gibi bizim hakkımızı da tanıyan bir kimse oraya girdiğinde, bütün günahlarından arınır ve dünya ve âhirete dair bütün sıkıntuları giderilir.”⁶⁷

Demek ki bu hüküm, hem Kâbe'nin yüceliğinin farkında olan hem de Masum İmamları (a.s) tanıyan ve onlara karşı sorumluluklarının bilincinde olan bir insan için geçerlidir.

Başka bir rivayette İmam Sadık (a.s) Ebu Hanife'yi, bazı ilmî sapmaları ve Kur'an-ı Kerim'i eksik ve yanlış bir yoruma tabi tuttuğu için sorgular ve azarlar. Bu arada şu soruyu yöneltir: “*Bu yol boyunca hem geceleyin hem de gündüzün güven içinde yolculuk yapın*”⁶⁸ ayetinde hangi yoldan bahsedilmektedir? Ebu Hanife: Mekke ve Medine arasındaki yoldan bahsediliyor gibi görünüyor.” diye cevap verdi. İmam Sadık (a.s) Mekke ile Medine yol güzergâhında vaki olan yol kesme ve hırsızlık olaylarına değinerek bu cevabı çürüttü: “Mekke ve Medine yolunda insanların yolları kesilmekte, mallarına el konulmakta, can güvenlikleri hususunda tedirgin olmakta ve öldürülmektedirler...” Ebu Hanife çaresiz bir şekilde susmak zorunda kaldı. Bunun üzerine İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “*Oraya giren emniyette olur*” ayetine konu olan mekân neresidir? Ebu Hanife: “Kâbe'dir” diye arz etti. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Peki, öyleyse İbn Zübeyir Kâbe'ye girip sığındığında nasıl oldu da Haccac mancınıklarla Kâbe'yi viran edebildi ve onu öldürebildi? Acaba o orada emniyet içerisinde miydi?” Ebu Hanife susmak zorunda kaldı...

Ebubekir Hazremî, İmam Sadık'ın (a.s) kendisinin bu iki soruyu nasıl cevapladığını merak ettiğini söyledi. İmam şöyle buyurdu:

“Kaim-i Âl-i Muhammed (af) zuhur ettiğinde, bütün bu yollar emniyet içerisinde olacaktır. Onunla biatleşen ve ordusuna katılan herkes güvende olacaktır: “*Bu yol boyunca hem geceleyin hem de gündüzün güven içinde yolculuk yapın*”⁶⁹ Sonra şöyle devam etti: “*Oraya giren emniyette olur*”

⁶⁷ Tefsiru'l Ayyaşî, c.1, s.190; Müstedreku'l Vesail, c.9, s.359

⁶⁸ Sebe: 17

⁶⁹ Sebe: 17

ayetine gelince; ona biat eden, onunla birlikte oraya giren, onun elini tutan ve ashabı arasına katılanlar emniyet içerisinde olacaklardır.”⁷⁰

Elbette ki burada söz konusu olan hem tekvinî hem de teşriî kapsayan ‘mutlak emniyet’ tir.

Daha önce de geçtiği üzere, Şeyh Saduk (r.a) “Allah, Kâbe’yi Ebrehe’nin ordularından korurken niçin Haccac’ın eliyle (İbn Zübeyir’in yakalanıp öldürülmesi hadisesinde) yıkılmasına mâni olmadı?” sorusuna cevaben şöyle der: “Kâbe’nin saygınlığı, dinin ayakta kalıp korunması içindir. Dini ayakta tutup koruyan ise Masum İmam’dır (a.s). İbn Zübeyir kendi zamanının imamını tanımadı ve ona yardım eli uzatmadı. Aksine kendisi rehberlik iddiasında bulundu. Bu yüzden Kâbe’ye sığınmış olsa dahi, Allah onu koruması altına almadı. Nihayet, o yakalanıp idam edildikten sonra, Kâbe’yi hiçbir mâni olmaksızın yeniden inşa ettiler. Ebrehe’ye gelince; o kible ve tavafgâhı ortadan kaldırmak kastıyla gelmişti. Dolayısıyla Allah ona fırsat vermedi.”⁷¹

Hatırlatma:

Allah’ın Mutlak Velisi’nin (af) zuhuru zamanında emniyet, sırf Mekke’ye özgü olmayacaktır. Bütün her yeri; özellikle de büyük şehirlerin hepsini kuşatacaktır. Elbette Mekke’ye hâkim olan emniyet, diğer yerlere göre daha yaygın olacaktır.

Harem’e Özgü Bazı Fıkhî Hükümler

Harem bölgesine mahsus birçok fıkhî hüküm vardır. Burada bazılarına değinmeye çalışacağız:

1. Bütün yer küresi üzerinde, sadece Harem’e girmek için ihramlı olmak gerekir. Hac mevsimi dışında dahi bu bölgeye girmeden önce mîkatlardan birinde ihrama girmek şarttır. Bu yüzden Müslüman olmayanların Harem’e girmeleri yasaktır. Zira onların ihrama girmeleri icap eder ki kâfirlerin ihrama girmeleri sahih sayılmaz.

Müslüman olmayanların ve ihramsız Müslümanların Harem bölgesine girmeleri caiz değildir. Mekke bu bölgenin sadece bir bölümünü

⁷⁰ İlelu’ş Şerayî, c.1, s.90-91

⁷¹ Bkz. Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s.249

oluşturur. Ancak Mekke'de ikamet edip de sürekli Harem sınırları dışına gidip gelmek zorunda olan Müslümanlar, ya da önceki ihramından henüz bir ay geçmemiş olan ve herhangi bir sebeple Harem'in dışına çıkıp geri dönmek zorunda bulunanlar bu hükmün dışındadır. Kısacası, ister ziyaret ister ticaret ister seyahat ya da hangi sebeple olursa olsun Harem'e girmek isteyen bir Müslüman, ihrama girmek zorundadır. Bu hükmün istisnaları gayet azdır.

2. Müşriklerin sadece Kâbe ve Mescid-i Haram'a değil Mekke topraklarına ve Harem sınırları içerisine girmeleri yasaktır.

“Müşrikler ancak necistirler. Onun için bu yıllardan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.”⁷²

Rivayetlere göre de müşriklerin Harem topraklarına girmelerinin yasak olduğu ve bütün Müslümanların bu toprakları onların varlığından arındırarak, onları bu bölgeden çıkarıp kovmakla yükümlü oldukları özellikle belirtilir.⁷³

3. Daha önce de Allah'ın bu bölgeyi İslam'dan önce de tekvinî emniyet ile donattığından bahsetmiştik:

“...Bizim, orayı (Mekke'yi) güven içinde kudsî bir yer yaptığımızı görmediler mi? Hâlâ bātula inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?”⁷⁴ “Kim orada böyle zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”⁷⁵ “Onları açıktan (kurtarıp) doyurdu ve onları korkudan emin kıldı.”⁷⁶

Ancak tüm bunların yanı sıra Harem'in teşrii/hukuksal anlamda emniyeti için de hükümler vaz etmiştir. Örneğin: *“Oraya giren emniyette olur”⁷⁷* ayeti gibi ki, bu cümlede yüklem, 'geniş zaman' kipiyle kullanılmış olması ve 'oraya giren emniyette oldu' diye tabir olunmamasının sırrı 'emniyetin' her zaman için oraya hâkim olduğunu ifade etmek içindir. Öyle

⁷² Tevbe: 28

⁷³ Bkz. Vesailü's Şia, c.13, s.236

⁷⁴ Ankebut: 67

⁷⁵ Hac: 25

⁷⁶ Kureyş: 4

⁷⁷ Al-i İmran: 97

ki, cezalandırılmayı hak eden biri gidip oraya sığındığında, o bölge içerisinde bir suç işlemediği müddetçe güvende olur ve oradan çıkmayınca kadar da hiçbir had uygulanamaz.

Bu itibarla Harem bölgesine giren bir kimseye eziyet etmek ve zarar vermek haramdır. Ancak herhangi bir suça bulaşmış bir insan Harem'e sığındığında onunla alışveriş yapmak, onu himaye altına almak, kiraya vermek ya da emanet etmek şeklinde de olsa ev vermek, yemek vermek ya da satmak yasaktır. Böyle biri için bu tür sıkıntıları reva görmenin caiz oluşu, onu Harem bölge bölgesinden çıkmaya zorlamak ve ilâhî hududu uygulayabilmek içindir.

İlâhî Harem'in sınırlarını korumak hususundaki duyarlılık öyle bir düzeydedir ki Sema'e b. Mehran diyor ki:

Bir adamda alacağım vardı ve uzunca bir zaman ondan her hangi bir haber alamıyordum. Onu Mescid-i Haram'da tavaf esnasında gördüm. Bunun üzerine İmam Sadık'a (a.s): Acaba şimdi ben, alacağımı isteyebilir miyim? diye sordum. İmam şöyle buyurdu: "Hayır, ancak ona selam dahi verme! Onu Harem'den çıkıncaya kadar da sakın korkutma!"⁷⁸

Burada söz konusu olan, Harem'e sınımlandığında, borç istemek haramdır hükmü değildir. Zira bu hadiste 'Harem'e sığınmak' tabiri yer almaz. Nehyin mutlak anlamda varit olması, bu hükmün sığınma durumu dışında da geçerli olduğunu ifade eder. Söz konusu şart aranacaksa eğer, başka bir delilden çıkarsanmalıdır.

4. Bir kimse Harem bölgesinde haddi gerektirecek bir suç işlediğinde, o bölgede had cezası uygulanabilir. Zira Harem'in hürmetini gözetmemiştir. Yani nasıl bir insan kasten adam öldürdüğünde kısas olunması gerekiyorsa, Harem'in hürmetini gözetmeyenler içinde kısas uygulanmalıdır:

"Bütün hürmetler birbirine kısastır."⁷⁹

Muaviye b. Ammar diyor ki: Ben, Harem'in dışında adam öldüren sonra da bu bölgeye giren birinin hükmü nedir? diye İmam Sadık'a (a.s) bir soru sordum. İmam buyurdular ki: Onu Harem'de idam etmezler. Ancak ne bedelsiz ne bir bedel karşılığı ne de herhangi bir şekilde ona su ve yemek

⁷⁸ Vesailu's Şia, c.13, s.265

⁷⁹ Bakara: 194

vermezler. Ayrıca Harem'den çıkmayınca kadar ona herhangi bir eziyette bulunmazlar. Harem bölgesinden çıktuktan sonra ona had uygularlar.”

Muaviye b. Ammar diyor ki: Sonra şu soruyu sordum: Bir kimse Harem'de adam öldürür ya da hırsızlık yaparsa hükmü nedir? İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Ona şer’î had (idam ya da hangi hükmü hak ediyorsa) uygulanmakla beraber bir de aşağılanır ve hakaret edilir. Zira yaptığı amel, onun Harem’in hürmet ve saygınlığına inanmadığını gösterir. Yüce Allah şöyle buyurur:

“O halde kim size saldırırsa siz de aynısıyla karşılık verin.”⁸⁰

O Harem'de zulüm işlemiştir. Oysa Harem'de zâlimin kendisi dışında hiç kimseye husumet beslenemez. *“Zalimlerden başkasına düşmanlık ve saldırı yoktur.”⁸¹* Evet, o da bir zâlimdir.

“O halde kim size saldırırsa siz de aynısıyla karşılık verin” ayeti gereğince, katili idam etmek vacip; ancak onu aşağılayıp hakaret etmek haramdır. Lakin burada ona hakaret etmek evladır. Zira o, hürmetler ve mukaddesatı ayaklar altına almış ve saygısızlık etmiştir. Dolayısıyla onun saygınlığı da ayaklar altına alınmalıdır.

Kâbe, Müslümanların şeref ve haysiyetlerinin bir sembolüdür. Dolayısıyla herkes onun hürmetini korumakla yükümlüdür. Kâbe'nin saygınlığı öylesine önemlidir ki, hatta bazı âlimler Harem bölgesinde ikamet etmekten sakınırlardı. Zira günahın her türünü; hatta başka bir insanı üzme dahi Kur'an'ın sakındırdığı ‘ilhâd ve sapkınlık’ olabileceği ihtimalini verir ve Allah'ın azabına giriftar olma ihtimalinden korkarlardı.

“Kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız.”⁸²

Elbette bu, o mukaddes mekânda ikamet edip yaşamayı mekruh saymak anlamında değildir. Belki o yüce ilâhî makamın şanına layık olamama ve hakkını eda edememe duyarlılığı ve tedirginliğinin bir ifadesidir.

⁸⁰ Bakara: 194

⁸¹ Bakara: 193

⁸² Hac: 25

3. Bölüm

Mekke

Bir Medine-i Fâzıla/ Faziletler Şehri Örneği

Bazı zaman ve zeminler, ilâhî hazinelerde derin köklere sahip olup, bu özelliğe sahip olmayan diğer bütün zaman ve mekânlardan farklılık gösterebilir. Lakin görebildiğimiz kadarıyla, zamanın saygınlığı ‘mütezemmin’ yani o zaman diliminde yaşayanlar ve mekânın saygınlığı ‘mütemekkin’ yani o mekânda bulunanlarla alakalıdır. Bu açıdan bakıldığında Mekke’nin en saygın ve en güzel yer olması gerekir. Zira bu topraklar, oldum olası hep tevhidin beşiği, vahyin merkezi, peygamberlerin eğitildiği, ortaya çıktığı, geliştiği ve tarih sahnesine çıktıkları yer olagelmıştır. Öyle ki bu silsilenin son halkası, öz ve halis tevhidin nihâi anlamda zuhuru, Kur’an’ın yeryüzüne nüzülü ve Hatemu’l Enbiya’nın (s.a.a) yüce nübüvvet makamının zirvesi ve risâletin son mertebesine yükselişidir. Bütün bunlara ilave olarak, Mekke, Beytullah’ı içinde barındırır ve bu beytin nihâi mekânı olup bu cihetle tarih boyunca hep kutsal bilinmiştir. Bu çerçevede Medine’de vahyin indiği yer ve Kur’an-ı Kerim surelerinin birçoğunun nâzil olduğu mekân olarak tıpkı Mekke gibi değerli bir şehirdir.

Bu şehir, İslam hükümetinin sistemleştiği bir merkez, Kur’an-ı Kerim’in, ahalisini Allah dininin ensarı ve Allah yolunda hicret edenlerin dostları diye tanıttığı bir beldedir.⁸³ Bu cihetle Hz. Hatemu’l Enbiya’nın (s.a.a) duasını alma şerefine nâil olmuş ve özel bir ‘harem’ konumu kazanmıştır.⁸⁴ Tabi ki Medine’nin değeri, bu şehir halkı itikadî temeller, ahlakî değerler ve fikhî hükümleri koruyup amel ettikleri müddetçedir.

⁸³ Haşr: 9

⁸⁴ Bkz. Ed-Durru’l Mensur, c.1, s.296-297; Bakara: 126 ayetinin tefsiri

Mekke bir ummu'l kura⁸⁵, yani şehirlerin anası ve bir faziletler şehri örneğidir. Kâbe'nin kurucusu ve medeniyet mimarı Hz. İbrahim Halil (a.s) bu faziletler şehrini dört temel ilke üzerine ve bir merkez çevresinde şekillendirmiş ve bu hususta Allah'tan dört dilekte bulunmuştur:

1. Rabbim! Bu ekilip biçilemeyen toprakları bir 'şehir' kıl ve marmur eyle!

“Rabbim! Burasını bir şehir kıl!”⁸⁶

2. Bu şehri emniyetli bir yer kıl!

“Rabbim! Burasını emin bir şehir kıl!”⁸⁷

3. Bu şehir ahalisine “sağlam bir ekonomik düzen” nasip eyle!

“Çeşit çeşit mahsullerle rızıklandır!”⁸⁸

4. İnsanlardan bir kesimin gönüllerini bu toprakların öncülerine meyilli kıl, ta ki onlara ulaşmak için hicret etsinler!

“Rabbimiz! İnsanların gönüllerini onlara meylettir!”⁸⁹

Zira bir 'faziletler şehrinin' şekillenmesi, insanların gönüllerinin o şehrin siyasi liderleri ve kanaat önderlerine yönelmesi neticesinde gerçekleşir. Sırf emniyet ya da nimetlerin bolluğu; her ne kadar kaçınılmaz olsalar da insanların bir yere yönelmesi için yeterli değildir. Zira aynı emniyet ve nimet bolluğu, diğer coğrafyalarda da bulunabilir. İnsanların bir şeye meyletmeleri, kitlelerin bir yöne yönelmeleri ve gönüllerin bir noktaya teveccühü, gönül meyvelerinin; yani sevgi ve muhabbetin tomurcuklanmasıdır.⁹⁰ Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) emniyet ve iktisadın yanı sıra bir de insanlardan bir kesimin 'eğilimini' Allah'tan talep etmiştir.

⁸⁵ Bkz. En'am: 92; Şura: 7; İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur: “Mekke'nin beş ismi vardır: Ümmu'l Kura, Mekke, Bekke, (orada zulüm edildiğinde, ahali oradan çıkarıldığı için) Besase ve (hakkına riayet ettiklerinde, merhamet olunduklarından) Ümm-u Rahm. (Kitabu'l Hisal, c.1, s.278; Biharu'l Envar, c.96, s.77)

⁸⁶ Bakara: 126

⁸⁷ Age.

⁸⁸ Age.

⁸⁹ İbrahim: 37

⁹⁰ Tefsir-i Kumî, c.1, s.62; Mecmau'l- Beyan, c.1-2, s. 387-388

Bu dört temel ilkenin, çevresinde şekillendiği odak noktası; emniyetin temin, tahkim ve sürekliliğinin devamı ve toplumun ekonomik refah, huzur ve sağlıklı işleyişinin bekası için bir güvence sayılması gereken bir siyasî otoritenin varlığıdır. Bu otorite, ancak vahye dayalı ve insan-ı kâmilin gölgesinde şekillenen bir hükümetin varlığıyla istenilen sonucu verir. Bu yüzden Hz. İbrahim (a.s) Allah'tan kendi nesli içerisinde ve kendilerinden olan peygamberler seçmesini niyaz eder:

“Ey bizim Rabbimiz! Onların içinden öyle bir resul gönder ki; kendilerine senin âyetlerini okusun, onlara kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları tertemiz kılsın. Muhakkak ki azîz sensin, hakîm sensin!”⁹¹

Hz. İbrahim (a.s) bu faktörü, söz konusu dört temel ilkeyle aynı paralelde zikretmez. Belki bu faktörü bir odak noktası olarak görür ve diğer dört temel ilkeyi onun yörüngesine yerleştirir.

Şu hususu hatırlatmak faydalı olacaktır; bu tür duaların icabet görmesi, Hazret-i Hakk nezdinde birçok kerametleri yakından müşahede edebilen Allah velileri için, gerçekleşme imkânı olmayan ve uzak bir ihtimal değildir. Bu hususu şu şekilde açıklayabiliriz:

Kur'an-ı Kerim'in aktardığına göre, İbrahim Halilurrahman'a (a.s) yaşlılık, acizlik ve kısırlık yaşında; yani kocamışlık ve artık doğurganlığın beklenemeyeceği bir aşamada, çocuk sahibi olacağı müjdesi verildiğinde şöyle buyurur:

“Hayli ilerlemiş yaşıma rağmen mi bana bu müjdeyi veriyorsunuz?”⁹²

Ayrıca melekler, onun artık yaşlanmış eşinin şaşkınlığı karşısında şu cevabı verirler:

“Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun?”⁹³

Nihayet o güne kadar çocuk sahibi olmadığı halde, yaşlılık ve kocamışlık döneminde Allah'ın bir mucizesi olarak evlat sahibi oldu. Bu yüzden her ne kadar Mekke şehrinin verimsiz topraklarını kendi gözleriyle görse de Hakk'ın rahmetinden asla ümidini kesmedi.

⁹¹ Bakara: 129

⁹² Hicr: 54

⁹³ Hud: 73

Hazreti İbrahim (a.s) görünüşte imkânsız gibi görünen o olay -yani kocamışlık döneminde evlat sahibi olmak- gerçekleştiğinde, Allah'ın iradesinin her şeye galip geleceği inancıyla Hakk'ın dergâhına şu niyazda bulundu:

“Rabbim! Şu –verimsiz- toprakları güvenli bir şehir kıl!”⁹⁴

Çok geçmeden uzak-yakın coğrafyalardan insanlar bu topraklara akın ettiler ve Mekke şehri kuruldu. Aynı isteği bir kez daha başka bir dille arz etti:

“Rabbim! Şu şehri güvenli kıl!”⁹⁵

Nitekim bu şehir öylesine güvenli ve emniyetli bir şehir haline geldi ki ‘emniyet’ onun en bilinen sıfatı oldu ve Yüce Allah, bu şehre bir ‘güvenli şehir’ diyerek ant içti.

“And olsun bu güvenli beldeye!”⁹⁶

Hülasa, Hz. İbrahim'in (a.s) bu hususta iki dileği vardı: Birincisi, o verimsiz toprakların mamur olması; ikincisi, herkesin içinde huzur bulacağı bir güvenli yer ve sığınak olması. Yüce Allah Halili'nin her iki dileğine de icabet etti. Yani ilkin o bölgeyi mamur bir şehre dönüştürdü. Hiçbir ürün vermeyen o verimsiz toprakları, Halili'nin yakarmasıyla hem verimli kıldı hem de ürün verecek bir kıvama erdirdi. Hem tarım için elverişli kıldı hem de hayvancılık imkânlarını sağladı. Sonra da o bölgeye emniyet bahşetti, o bölge sakinlerini fakirlik ve maişet zorluğuna düşmekten muhafaza eyledi:

“Bu Beyt'in Rabbine kulluk etsinler. Ki O, kendilerini açıktan kurtararak beslemiştir ve her tehlikeye karşı onlara emniyet vermiştir.”⁹⁷

Şu hususa da dikkat çekmek yerinde olur: ‘Verimsiz topraklarla’ ölü, çorak ve ekilip biçilmeyen topraklar arasında fark vardır. Zira çoğunlukla, ölü topraklar ihya edilebilir ve çorak topraklar sulama imkânları yaratılarak verimli hale getirilebilir ve ekilip biçilmeyen yerler ekine açılabilir.

⁹⁴ Bakara: 126

⁹⁵ İbrahim: 35

⁹⁶ Tin: 4

⁹⁷ Kureyş: 3-4

Fakat verimsiz topraklar, ne ekilip biçilmeye elverişlidir ne de teknolojik imkânlarla verimli bir hale dönüştürülmeye. Zira 'gayri zi-zer' tabiri hiçbir şekilde ekilip biçilmeye elverişli doğal imkânlara sahip olmayan verimsiz topraklar için kullanılır. Elbette bu tür arazilerin verimsiz olması, doğal etkenler göz önünde bulundurulduğunda söz konusudur. Ancak Allah Teâlâ'nın iradesi karşısında normalde mümkün olmayan her şey, tahakkuk imkânına sahiptir.

Mekke Sakinlerinin Ekonomik İhtiyaçlarının Karşlanması

Hz. İbrahim (a.s) bu Fazilet Şehri'nin bir diğer rüknü, yani sağlıklı bir ekonomik düzenin kurulması için şöyle arz eder: "Mekke'de yaşayan müminleri meyve ve ürünlerden nasıplendir!"

"(Mekke) halkından Allah'a ve âhret gününe inananları çeşitli meyvelerle rızıklandır!"⁹⁸

Birinci dua, yani emniyete dair talebin mutlak oluşuna rağmen ikinci dua, yani ekonomik refah talebinin mukayyet ve belirli bir kesime mahsus kılınmasının hikmeti şudur: Birinci dua, Kâbe'nin saygınlığı dolayısıyla. Dolayısıyla o mekânın çevresinde kurulan bir şehrin, öylesi bir ilâhî koruma altına alınması ve emniyete sahip olması gerekir ki, hiçbir yabancı oraya saldırma imkânına sahip olmasın. Fakat ikinci dua, özel bir kesim, yani Mekke müminlerine özgü kılınmıştır. Bunun da hikmeti, ilâhî Peygamberlerin asla ve hiçbir şekilde mümin olmayanlar için hidayet talebi dışında dua edemeyeceği gerçeğiyle alakalıdır.

Allah Teâlâ'nın birinci duayı naklettikten sonra o konuyla ilgili başka hiçbir şey söylememesi, birinci duayı mutlak anlamda icabet buyurduğunun göstergesidir. Yani o beldeyi hiçbir şart koşmaksızın hem şehir kılmış hem emniyetini temin etmiş hem de güvenli bir sığınak kılmıştır. Fakat ikinci dua ile ilgili, Yüce Allah müminlere hem dünya hem de âhret güzelliklerini bahşedeceğini; ama Mekke'de oturan kâfirlere yalnızca dünya nimetlerini tattıracağını fakat onları âhirette cehennem azabına duçar kılacağını haber verir.

⁹⁸ Bakara: 126

“Kim inkâr ederse onu az bir süre faydalandırır, sonra onu cehennem azabına sürüklerim. Ne kötü varılacak yerdir orası!”⁹⁹

Bu demektir ki Mekke’de ikamet eden kâfirler de tıpkı müminler gibi nasıl emniyet nimetinden faydalanabiliyorlarsa söz konusu ürünlerden de nasiplenecekleridir. Ancak dünya nimetleri, azıcık bir azık ve gelip geçecek bir rızıktır. Oysa onları ebedî cehennem ateşi beklemektedir.

Yüce Allah, Mekke’nin iktisadî refahının nasıl temin olunacağı ile ilgili; biz müminlerin ekonomik ihtiyaçlarını gayb yoluyla temin edecek değiliz; farklı bölgelerde yetişen ürünlerin Mekke’ye intikalini sağlarsanız mealinde şöyle buyurur:

“Biz onlar, kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirilmesini diledik...”¹⁰⁰

Bugün, Mekke’nin verimsiz ve ürünsüz topraklarına toplanıp akan ürünler, bütün hac ve umre dönemlerinde baştanbaşa dünyanın her yerinden oraya akıp durmaktadır.

Açıklamak gerekirse: Birincisi; hac ayları kamerî takvime göre belirlenir. Dolayısıyla yıllar değiştikçe hac mevsimleri de değişir. İkincisi; yeryüzü küre şeklindedir. Dolayısıyla sıcak ve soğuk iklimler farklı farklıdır. Üçüncüsü; zevk, yaratıcılık ve teknolojik imkânlar bakımından ülke ve şehirler birbirinden farklılık gösterirler. Binaenaleyh, bol ve çok çeşitli ürünler, bütün yıl boyunca hac ve umre münasebetleriyle Mekke’ye taşınır. İşte bu, Hz. İbrahim’in (a.s) duasına bir icabettir. Bütün bu nimetler Resulullah’ın (s.a.a) duasının bir kabul nişanesi olarak Medine’ye de akıp durmaktadır. Kâbe ziyaretçileri nasıl yürüyerek ya da güçlü-zayıf binekler üzerinde derin vadiler, çöller, ovalar ve uzak yolları aşarak Harem’e ulaşmak için çabalıyorlarsa, aynı şekilde tarımsal, hayvansal, sanayi ve teknolojik ürünleri üreten ve pazarlayan ticaret erbabı da Mekke ve Medine’ye akın etmektedirler.

Bu açıdan bakıldığında **“Aranızda mallarınızı haksızlıkla yemeyin”¹⁰¹** ve **“Yetimlerin mallarını haksız yere yiyenler, karınlarına ancak ateş tıkn-**

⁹⁹ Age.

¹⁰⁰ Kasas: 57; Cibaye: Toplamak (bkz. El Müfredat, s. 186)

¹⁰¹ Bakara: 188

*mış olurlar*¹⁰² ayetlerinde geçen ‘ekl’ yani yemek kavramı, nasıl sadece sözlük anlamıyla yenilebilir şeyleri değil de daha genel ve mutlak anlamda yiyecekler ve sair eşyayı da kapsıyor ve bu ayetle mutlak anlamda “birbirinizin mallarını ve yetimlere ait eşyayı zulüm ve zorbalık yoluyla kullanıp tasarruf etmeyiniz” manasını ifade ediyorsa; “*taam verip açlıktan kurtarmıştır*”¹⁰³ ayetinde de söz konusu olan sadece açlığı giderecek düzeyde yiyecek temin etmek değildir. Demek ki burada söz konusu olan, Allah’ın o beldenin bütün ekonomik ihtiyaçlarını karşılamış olmasıdır. Zira bir milletin sadece gıda ve beslenme noktasında ihtiyaçları karşılanır da konut, ilaç, giyecek ve ev eşyası diğer yaşam gereçlerinden mahrum bırakılırsa aynı yaşam kaygısı ve içler acısı durumda kalakalır. Dolayısıyla ayetin mesajı yanlış anlaşılmalıdır. Binaenaleyh, ayetin maksadı, halkın tüm ekonomik ihtiyaçlarının teminine dönüktür. Aynı şekilde “*onları korkudan güvende kıldı*”¹⁰⁴ ayeti de tüm boyutları ve tam anlamıyla emniyetin sağlanması anlamına yorumlanmalıdır.

Hatırlatma:

1- Mekke’nin sosyal ve ekonomik emniyetinin temini, tekvinî bir kaynaktan gelir ve sırf teşriî emniyete bağlı değildir. Bu görüşün bir delili de bu konunun Kasas, Ankebut ve Kureyş gibi hepsi de Mekke’de nâzil olan surelerde yer almış olmasıdır. Oysa söz konusu emniyet ve bereketin kaynağı olarak değerlendirilebilecek olan İslâmî hac, Medine’de ve adı geçen surelerin nüzulünden yıllarca sonra teşriî olunmuştur.

2- Evet, enbiya ve evliyaulah (a.s) yeme-içme gibi hususlarda midenin sultanı altına giremeyecek denli yüce bir makama sahiptirler. Zira bu mukaddes zatların bazı öğrencileri dahi “*Midesinin sultanından kurtulanlar*”¹⁰⁵ payesine erişebilmişlerdir. Yalnız, onlar her daim zayıf ve fakir kesimlerin gaile ve derdini taşırlardı. Bu yüzden bütün toplum için Allah Teâlâ’dan nimetlerin bolluğu ve herkese nasip buyurmasını niyaz ediyorlardı. Sağlıklı bir ekonomik düzen talepleri, hem Müslümanların iç işlerinde istikrarlı bir bünye kazanmaları, hem istiklal ve bağımsızlığın muhafazası

¹⁰² Nisa: 10

¹⁰³ Kureyş: 4

¹⁰⁴ Age

¹⁰⁵ Nehcu’l Belağa, Hikmet 289

hem başkalarına muhtaç olmamak hem de bütün bu imkânların dinin hizmetine kullanılması içindi. Zira insanın asıl kimliğini onun inançları belirler; maddiyat ve ekonomi değil. Sağlıklı bir ekonomik düzenin olmaması, halkın orta sınıfları için tedavisi zor bir hastalıktır. Bu hastalık ise sağlıklı bir inanç sistemine ulaşmak ya da varolan inanları korumak önünde büyük bir engeldir. Tabi ki çok az da olsalar, inançlarını önceleyen ve Hak eksenini çevresinde hareket eden bir kısım insanlar, bilinen anlamıyla refah talebinin çok fevkinde bir konumdadırlar. Ancak sosyal düzenlemeler söz konusu olduğunda daima çoğunluk göz önünde bulundurulmalıdır.

3- Allah Teâlâ, Kâbe'nin bereketi ve Harem'in hürmeti hatırı için İbrahim'in (a.s) soyundan gelsin gelmesin bütün kâfirleri de bu nimetlerden nasiplendirmiştir. Hz. İbrahim'in (a.s) "*(Mekke) halkından Allah'a ve âhiret gününe inananları çeşitli meyvelerle rızıklandır*"¹⁰⁶ diye sadece Mekke müminleri için rızık talebinde bulunması, mümin olmayanlara gözü darlık etmek ya da onların mahrum kalmalarını dilemek anlamına gelmez. Zira bu tabir, duanın kapsama alanını sınırlar; yani kâfirlere duayı içermez. Yoksa onlara beddua edildiği anlamına yorulamaz.

Mekke'ye Dair Bazı Fikhî Hükümler

1. Harem bölgesinde bulunan evlerin hac ve umre ziyaretçilerine kiraya verilmesi mekruhtur¹⁰⁷. Zira Yüce Allah şöyle buyurur:

"Orada yerli ve yabancı/şehir sakinleri ve taşradan gelenler eşittir."¹⁰⁸

Mekke ahalisinden olanlarla ziyaret maksadıyla dışarıdan gelen ziyaretçiler, hac günlerinde eşit haklara sahiptirler. Dolayısıyla ne herhangi bir şey kiraya verilebilir ne de insanların oraya girmeleri engellenebilir. Bu yüzden eskiden Mekke ahali, hacılar hac ibadetini yerine getirip memleketlerine dönüncüye kadar, kendi evlerini herkesin istifadesine açık tutmakla yükümlüydüler.

¹⁰⁶ Bakara: 126

¹⁰⁷ Vesailü's Şia, c.13, s.259-270

¹⁰⁸ Hac: 25

Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) bu hususta Mekke valisine yazdığı mektubunda şöyle buyurur:

“Mekke ahalisine de ki: Hacılardan hiçbir şekilde ücret almasınlar. Zira Yüce Allah orada ‘âkif’ ve ‘bad’; yerli ve yabancı; şehir sakinleri ve taşradan gelenler eşittir diye buyurur. ‘Âkif’; orada ikamet edenler, ‘bad’ ise ora ahalisinden olmayıp da hac maksadıyla gelenlerdir.”¹⁰⁹

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Muaviye b. Ebi Süfyan, Mekke’deki evine iki kanatlı kapı yaptıran ve Beytullah hacılarını, Allah’ın orada ‘âkif’ ve ‘bad’ eşittir buyruğunun gereğinden meneden ilk kişidir. Oysa insanlar Mekke’ye vardıklarında taşradan gelenler, şehir ahalisine misafir olur ve hac vazifesini eda ederlerdi.¹¹⁰ ... Mekke’deki evlere kapı yaptıran ilk kişi Muaviye’dir.”¹¹¹

2. Beytullah civarında ikamet etmek ya da uzun süre kalmak mekruhtur. Zira orada uzunca bir müddet kalmak kalplerin katılaşmasına yol açar. Bu yüzden İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Hacc vazifenizi yerine getirdikten sonra, doğrudan bineğinize binip evinize gidiniz! Zira Mekke’de ikamet etmek, kalp kasavetine yol açar.”¹¹²

Bazı rivayetlere göre Mekke’de bir yıldan fazla kalmak caiz görülmemiş ve oradan göç etmek tavsiye olunmuştur. Buna, diğer bazı naslarda ‘kalp katılığı ve kasavete yol açması’ sebep olarak gösterilmiştir.

“Bir insanın Mekke’de bir yıl kalması ve neticede o civarda bulunmaktan ikrah etmesini hiç arzulamam... İşte bu, kalp kasavetine yol açar.”¹¹³

Yukarıdaki rivayette, kalp kasavetine sebep olduğu belirtilen Mekke’de ikametın mekruh görülmesinin hikmeti, zâhiren o bölgede yaşamının insanın omuzlarına yüklediği hakların azameti olsa gerek. Zira gitgide bu konudaki duyarlılık azalabilir, sorumluluk duygusu gevşeyebilir ve kalpler soğumaya yüz tutabilir. Dolayısıyla Harem’e dair fikhî ahkâm konusu işlenirken de değindiğimiz üzere, Fakihler İmam Sadık’ın uygulamalı tefsir babından “Kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can

¹⁰⁹ Nehcu’l Belağa, 67. Mektup

¹¹⁰ Vesailü’ş Şia, c.13, s.267-268

¹¹¹ Age. 235

¹¹² Age. s.235

¹¹³ Age.

yakıcı bir azap tattırınız”¹¹⁴ ayetine yaptığı açıklamadan da yola çıkarak Mekke’de ikamet etmekten sakınır ve çekinirlerdi.¹¹⁵ Tabi ki, Harem’in hukukunu gözeterek orada kalabilen bir insan büyük bir feyze nâil olmuş olur. Zira Harem’de ikamet, oradan ayrılıp gitmekten daha evladır.¹¹⁶

¹¹⁴ Hac: 25

¹¹⁵ Vesailu’s Şia, c.13, s.231-232

¹¹⁶ Age.

4. Bölüm

Mescid-i Haram

Mescid-i Haram'ın Özel Saygınlığı

Bütün mescitler, özellikle de Mescid-i Haram, özel bir saygınlığa sahiptir.¹¹⁷ Mescid-i Haram, Beytullah'ıl Haram'ı kucığında barındırır ve o şerefli beytin nihâî mekânıdır:

“Şimdi elbette seni hoşnut olacağın kibleye çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir!”¹¹⁸

İsra ve Mirac'ın başlangıç noktasıdır:

“Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir...”¹¹⁹

Kâbe'ye yüzünü dönerek namaz kılanlar ve hem hayatları hem de ölümleri ile ilgili tüm işlerini Beytullah'la ilişkili olarak şekillendiren herkes, kendilerini o tevhid âbidesi karşısında sorumlu bilir o beytin Rabbî'nin emirlerine amade bir yaşam sürerler.

Yüce Allah, bütün mescitleri kuşatacak bir ifadeyle şöyle buyurur:

“Muhakkak ki mescitler, Allah içindir. Öyleyse Allah ile beraber başkasından dua dilemeyin.”¹²⁰

¹¹⁷ Cin: 17; Hac: 40; A'raf: 29 ve 31; Bakara: 114 ve 187, Enfal: 34; Tevbe: 28

¹¹⁸ Bakara: 144

¹¹⁹ İsra: 1

¹²⁰ Cin: 18

Evet, her ne kadar ‘mescit’ kavramı, bazen secdeye varılan yer anlamında kullanılsa da ancak ilk akla gelen anlamı ibadet mekânıdır:

“Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah’ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler yıkılır giderdi.”¹²¹

Mescitler ve ibadet mekânları, Allah için birer ‘biye’ yani pazardır. Zira insan o mekânlarda can ve mallarını Allah’a satar, karşılığında cenneti alırlar. ‘Biye’ ‘biy’u’ kelimesinin çoğuludur. Ehl-i kitabın ibadet mekânlarının bu kavramla ifade olunmasının hikmeti, bu mekânların bir tür alış veriş mahalli olmaları dolayısıyladır. Zira oralarda can ve mal karşılığında cennet verilir. Mescitler de bu anlamıyla birer “biye”dirler. Aynı şekilde bütün “biye’ler” de birer mescittirler. Aradaki fark sadece isimlendirmelerdir.

Bütün mescitleri kuşatan diğer ayetler şu şekildedir:

“Her mescidde yüzünüzü O’na doğrultun ve dini yalnız kendisine has kılarak O’na yalvarın!”¹²² “Ey Âdemoğulları, her mescid yanında ziynetlerinizi takın!”¹²³ “Allah’ın mescidlerinde O’nun adının anılmasına engel olan ve onların harap olmasına çalışandan daha zalim kim vardır!”¹²⁴ “Mescidlerde itikâfa çekildiğinizde kadınlarınıza yaklaşmayın!”¹²⁵

Yüce Allah özel olarak Mescid-i Haram ile ilgili şöyle buyurur:

“Nereden yola çıkarsan çık (namazda) yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir!”¹²⁶ “Mescid-i Haram’da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir.”¹²⁷ “Onlar Mescid-i Haram’ın mütevellileri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken

¹²¹ Hac: 40

¹²² A’raf: 29

¹²³ A’raf: 31

¹²⁴ Bakara: 114

¹²⁵ Bakara: 187

¹²⁶ Bakara: 149

¹²⁷ Bakara: 191

Allah onlara ne diye azap etmeyecek?”¹²⁸ “Bu yıllardan sonra Mescidi Haram’a yaklaşmasınlar!”¹²⁹

Nükte:

1- Kâbe'nin 'Beyt-i Haram' ve Mekke sınırlarının 'Harem' diye anılması cahiliye döneminde de yaygındı. Ancak Kâbe'nin çevresini kuşatan bölgenin 'mescit' diye anılması İslam'ın bir armağanıdır. Zira putperest müşriklerin ibadetlerinde 'secde' yoktu. Bu yüzden 'mescit' kavramıyla âşina değillerdi. O zamanlar bu isimlendirme sadece o özel bölge için geçerliydi. Bu itibarla Kâbe'nin etrafı 'Mescid-i Haram' diye anılırdı. Mescid-i Aksa'ya gelince; evet, İslam'dan önce de bu isimle anılırdı. Zira bu isimlendirme, Hz. Musa'dan (a.s) sonra yaygınlaşmıştı ve bu mekân tevhid ehlinin yaşadığı bölgede bulunuyordu; yüzü kara ve müstebkir müşriklerin bölgesinde değil.

2- Bu mescidin 'haram' diye nitelendirilmesi, Kâbe'nin sahip olduğu özel hürmet dolayısıyladır. Elbette Harem, Mekke ve Mescid-i Haram'ın sahip olduğu bütün saygınlık ve hürmet, Kâbe'nin yüzü suyu hürmetindedir.

Mescid-i Haram'da Savaş ve Savunma Ahkâmı

Hac ve ziyaret mekânları da tıpkı hac mevsimi ve zamanları gibi muhterem ve mukaddesdir. Bu yüzden o bölgede savaşın başlatan tarafı olmak haramdır. Ancak 'kisas' sadece can ve uzuvlar hususunda değil aynı zamanda saygınlık ve onurların zedelenmesi durumunda da geçerlidir.

“Haram ay haram aya karşılıktır. Hürmetler (dokunulmazlıklar) karşılıklıdır. Kim size saldırırsa siz de ona misilleme olacak kadar saldırın.”¹³⁰

Bu itibarla Yüce Allah, Mescid-i Haram'ın hürmetini çiğner ve orada size saldırırlarsa, siz de aynı yerde kendinizi savunun ve savaşın diye buyurur:

¹²⁸ Enfal: 34

¹²⁹ Tevbe: 28

¹³⁰ Bakara: 194

“Mescid-i Haram’da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın. Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onlarla savaşın! İşte kâfirlerin cezası böyledir.”¹³¹

Mescid-i Haram’ın bütün saygınlığının Kâbe’den kaynaklandığı aşikârdır. Aynı şekilde Kâbe ve mescit dolayısıyla Mekke ve bu üçünün saygınlığı dolayısıyla Mekke’den daha geniş bir alanı kapsayan Harem bölgesi muhterem bilinir. Bu itibarla söz konusu ayetlerde Kâbe’nin, Mescid-i Haram’ın, tavafgâh ve kiblegâhın saygınlığını korumamız ve asla savaşın başlatan tarafı olmamız emredilir. Ancak bütün bu kutsiyet ve saygınlıklar, İslam hatırına olduğu için de bizlere şu emir verilir: Eğer müşrikler Mescid-i Haram’ın kendisinde, İslam’ı ortadan kaldırmak için sizlere saldırırlarsa, hemen orada onları öldürünüz!

Bu konu, hem câhiliye hem de İslam’ın ilk yıllarında sahip olduğu öneme binaen kısa aralıklarla üz kez tekrarlanır. İlk cümle hem mefhum hem de doğrudan ifade içerecek bir kalıpla, gaye ve maksadı belirten bir mefhumla birlikte kullanılır:

“Mescid-i Haram’da onlar sizinle savaşmadıkça, siz de onlarla savaşmayın!”

Sonra aynı mefhumu, sarih bir ifadeyle beyan eder:

“Eğer onlar size karşı savaş açarlarsa siz de onlarla savaşın!”

Üçüncü aşamada konunun içeriğini açıkça ifade ederek şöyle buyurur. Eğer müşrikler Mescid-i Haram’da sizinle savaşmaktan vazgeçerse siz de vazgeçin ve savaşmayın. Zira sizler, ancak İslam için savaşsınız; İslam ise bu bölgeyi kutsal ve muhterem sayar:

Eğer onlar (savaştan) vazgeçerlerse, hiç şüphesiz Allah Gafür ve Rahîmdir.”¹³²

Mescit Yapı İmar Etmek İsteyenlerin Sıfat Ve Şartları

Şimdi artık Kur’an-ı Kerim açısından en genel anlamıyla bütün mescitlerin ve özellikle de Mescid-i Haram’ın azamet ve yüceliği anlaşılmış

¹³¹ Bakara: 191

¹³² Bakara: 192

olduğuna göre, şu soru üzerine düşünüp taşınmamız gerekir: Mescid-i Haram'ı inşa, imar ve tamir işi kimlerin uhdesindedir?

Bütün mescitlerin gerçek sahibi olan Yüce Allah, bütün mescitlerin; özellikle de Mescid-i Haram'ın imar, yenileme, tamir vesair bütün işlerini, Allah'ın bu tevfiğe layık has kullanının uhdesine bırakmıştır. Bu konu hakkında Yüce Allah řu mealde bir hüküm verir: Müşrikler, bir yandan küfür üzere olduklarını itiraf ederlerken, diğer yandan yaşamları da bu küfür, şirk ve nifaklarına şahitlik ederken hiçbir şekilde mescitleri imar etme hakkına sahip olamazlar ve bu doğrultuda yapmış oldukları bütün amelleri bătıldır. Mescitleri imar etme hakkına sahip olanlar, sadece řu beş şartı taşıyanlardır: Allah'a iman, kıyamete iman, namazı ikame ve ihya etmek, zekat vermek, Allah'tan başka hiç kimseden korkmamak; yani korku ve ümitler hususunda tam bir muvahhit olmak.

“Allah'a ortak koşanlar, kendi kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik ederken, Allah'ın mescitlerini imar etmeye layık değildirdir. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedi kalacaklardır. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”¹³³

Ayette geçen inhisar ve pekiştirme edatları; 'innema' ve 'illa' mescitleri imar etme ehliyetine sahip olanların taşıyacakları vasıfların ne düzeyde önemli olduğunu göstermektedir.

İnsanın kemâle erişmesinin temeli, iman ve benzeri melekelerinin gelişmesi olduğu için, Yüce Allah şöyle buyurur:

“Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve âhiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.”

Dinî eğitim ve öğretimin nihaî gayesi, sadece 'kemal sıfatlarını öğretmek' değil aynı zamanda 'kemal sıfatlarıyla bezenmiş insanlar yetiştirmek'

¹³³ Tevbe: 17 ve 18

olduğu için ‘Allah’a ve âhirete iman etmekle bir tutmak’ tabiri yerine ‘Allah’a ve âhirete iman edenlerin imanı ile bir tutmak’ tabirini kullanır. Oysa sadece edebî incelikler açısından bakıldığında ‘Allah’a ve âhirete iman etmekle bir tutmak’ ifadesi daha münasip olurdu.

‘Tevhidi haşyet’ yani sadece Allah’tan korkmak şartı, şu hikmete mebnidir: Mescitler, sadece namaz, dinî eğitim ve öğretim ve bir tebliğ merkezi değil, bütün bu ibadî amellerin yanı sıra, ayrıca askerî güç ve imkânların tehlike ve saldırı ihtimallerine karşı örgütlendiği bir merkezdir.

Açıklamak gerekirse, Yüce Allah ‘savunmanın farz oluşunun’ hikmetini açıklarken, eğer farz olmayacak olsa yeryüzü fesat ve bozulmaya yüz tutar mealinde şöyle buyurur:

“Eğer Allah’ın insanlardan bir kısmını diğerleriyle savıp defetmesi olmasaydı elbette yeryüzü altüst olurdu.”¹³⁴

Yeryüzünde fesat ise şirk ve zulmün yayılması ve can, mal, namus ve haysiyetlere saldırının çoğalıp yaygınlaşmasının bir sonucudur. Bu doğrultuda yeryüzündeki fesat ve bozulmanın menşei ile ilgili şöyle buyurur:

“Eğer Allah, bir kısım insanları (kötülüklerini) diğer bir kısmı ile defedip önlemeseydi, mutlak surette, içlerinde Allah’ın ismi bol bol anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılır giderdi.”¹³⁵

Her iki ayetteki ortak tema ve bu ayetlerin son tümcelerine dikkat edilecek olursa şu sonuca ulaşılır: Eğer savunma olmayacak olursa, fesat bütün yeryüzünü kuşatır; diğer yandan mescit, kilise ve havralar var oldukça, müşrikler insan topluluklarını fesada sürüklemekle gücüne erişemezler. Zira ilâhî ilimlerin eğitilip öğretildiği ve yaygınlaştırılıp tebliğ edildiği toplumlarda yabancıların elleri de dilleri de hiçbir iş göremez. Onlar ilk adımda ilmî ve dinî merkezleri yıkmaya çalışırlar. Sonra yeryüzünde fesat çıkarmaya başlarlar. Evet, dinî merkezlerin kökü kazındıktan sonra, insan hayatı hayvanların hayatlarıyla aynı düzeye düşer. İnsan hayatı, hayvanî hayat düzeyine düşürüldükten sonra da baştanbaşa bütün dünya, en yırtıcı olanların kazandığı büyük bir hayvanat bahçesine dönüşür.

¹³⁴ Bakara: 251

¹³⁵ Hac: 40

“Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın” ayetindeki emir gereğince, toplumu eğitip yetiştirme merkezleri ve zulüm ve fesat karşısında savunmaya hazırlama zeminleri “hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar”¹³⁶ vasfını taşıyanların uhdesine teslim edilmiştir.

Nasıl hayatî bir öneme sahip risâlet vazifesi, sadece muvahhit ve cesur insanların omuzlarına yükleniyorsa, mescitler ve ibadet merkezleriyle ilgili imar, tamir ve benzeri her türlü iş de yine muvahhit yiğitlerin uhdesine verilir.

“Allah’ın göndermiş olduklarını tebliğ edenler, Allah’tan korkarlar ve O’ndan başka kimseden korkmazlar. Allah hesap gören olarak yeter.”¹³⁷

Dolayısıyla, hüküm ve mevzu arasında bir tenasüp olması gerektiğini bildiren kural gereği, ilâhî risâletin tebliği ve aynı şekilde Allah’ın evlerini imar sorumluluğunu ifa ederken ‘cesaret ve yiğitlik’ şartının öngörülmesinin önemi açıkça anlaşılmış olmalıdır. Bu itibarla mescitlerin yönetim kurulları ve mütevellî heyetleri, diğer bütün şartların yanı sıra ‘tevhidî haşyet’ yani sadece Allah’tan korkmak diye tabir edebileceğimiz cesaret ve yürekliliğe sahip olmalıdırlar. Demek ki Allah’ın evlerini imar etme hakkına sahip olmayanlar sadece müşrikler, kafirler ve münafıklar değil, aynı zamanda imanî açıdan zaaf içerisinde olanlar, ‘tevhidî haşyete’ erişememiş, düşmandan korkan ve müşriklerden çekinen şahıslar da bu haktan mahrumdurlar. Zira mescitlerin yönetimi ‘tevhidî haşyet’ ile birlikte olmayacak olursa, savunma durumlarında ve askerî birliklerin eğitim ve teçhizi için mescitlerdeki imkânların kullanılması gerektiğinde sorun yaşanır.

Sözün özü şu ki:

1. Hiçbir şeyden korkmayan bir mülhit ve materyalist, aslında gözü dönmüş bir yırtıcıdan farksızdır. Hem Allah’tan hem de Allah’tan başkasından korku duyan biri ise ‘tevhidî haşyet’e sahip olmamak anlamında muvahhit sayılmaz. Dolayısıyla da mescitlerin imarı vazifesini üstlenme liyakatine erişemez.

¹³⁶ Maide: 54

¹³⁷ Ahzab: 39

2. Hem Allah'tan hem de Allah'tan başkasından korku duyan biri, mescitleri imar salahiyetine sahip olamaz. Zira savunma ve direnişin gerektiği durumlarda yüreğinde barındırdığı şirk; 'şirkî haşyet' dolayısıyla, bātula karşı savaş sahnesinde dehşete kapılır.

“Sonra onlara savaş farz kılınca, içlerinden bir gurup hemen Allah'tan korkar gibi, hatta daha fazla bir korku ile insanlardan korkmaya başladılar.”¹³⁸

3. Haşyet hususunda da muvahhid olan Allah erleri, Hakk'ı savunurken, Allah'tan başka hiç kimseden korkmazlar. Dünyadaki bütün düşmanlar bir araya gelse de, onların oluşturdukları bu kalabalık karşısında asla tedirginliğe kapılmazlar.

“İnsanlar onlara: Düşmanınız olan insanlar size karşı bir ordu topladılar, onlardan korkun dediler. Bu, onların imanını artırdı da: Allah bize yeter. O ne güzel vekildir dediler.”¹³⁹

Mescitleri imar etme salahiyeti, işte bu sığata sahip olup kâmil bir tevhid bilinciyle hiç kimseden korkmayanlara aittir.

Allah'ın Emin Haremi'nin Yönetimi

İlahî velayetin şemsiyesi altında bulunan ve Allah'tan gayrısının velayetinden teberri eden muvahhidler, şeytanın velayeti altında bulunanları kendilerinden uzaklaştırır ve onları, hassas ve hayatî önem taşıyan vazifelerden menederler. Zira Allah Tealâ'nın emri gereğince, büyük öneme sahip dinî merkezlerin idaresini yürekli takva sahipleri ve şuurlu yöneticiler dışında hiç kimse üstlenemez. Çok özel bir önem taşıyan Kâbe, Mescid-i Haram ve Harem bölgesinin yönetimi, Kur'an-ı Kerim'in bu yerlerin yönetimini üstlenecek müteveli heyetleri için ön gördüğü şartlar ve bu doğrultuda sarıh bir şekilde belirlediği çekinceler gözetilerek belirlenmelidir. Böylece bu doğrultuda hem 'liyakat sahibi sâlihler' teşvik ve 'liyakatsiz şakiler' meyvus kılınmış olur hem de ilahî emanetler ehline teslim edilmiş olur.

¹³⁸ Nisa: 77

¹³⁹ Al-i İmran: 173

Allah'ın Evi'nin mütevellisini tayin hakkı, sadece Allah'a aittir. Bu anlamda şöyle buyurur:

“Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek? Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir. Fakat onların çoğu bunu bilmezler.”¹⁴⁰

Yani bu mekânda, kendileri sahih bir ibadete yönelmedikleri gibi, başkalarını da bu amellerden alıkoyan ve mevcut imkânlarından meneden müşrikler, nasıl bir de Harem'in yönetimini üstlenebilirler ki?

Harem yönetimi için en temel şart olan 'takva' sadece ibadet, dua ve sair amellere riayetle alakalı değildir. Aksine mescitleri imar ve ihya edenlerin sıfatlarıyla ilgili dile getirilen bütün şartları da içeren bir manaya sahiptir.

Bu ayet-i kerimede günahkârların Mescid-i Haram'ın yönetiminden azledilmeleri gerektiği; daha da ötesi doğal olarak bu makamdan uzak oldukları ve takva sahiplerinin bu makama tayin olmalarının zaruretine işaret edilmektedir. Zira ilâhî mabetler söz konusu olduğunda, günahkârların adı anılmayacağı gibi zaten onlar insanları bu mekânlardan menedenler konumundadırlar. Ancak takva sahipleri, Allah'ın mabetlerinin dergâhında hem Hakk'ın kulu hem de Hakk'a davet ediciler konumundadırlar.

Mescitlerin yönetimi, bir kul hakkı değil; Allah'ın hakkıdır. Zira özel vakıf alanları, kul hakkı kapsamında değerlendirilebilecekken mescitler; özellikle de Mescid-i Haram, hiç kimsenin malı olmadığı ve burada söz konusu olan vakıf, 'köle azat etmek' ve 'mülkiyetten vaz geçmek' kabilinden olup 'aslın korunması ve ürünün ortak paylaşımı' kaidesinin kapsamına girmediği için bu yerlerin yönetimi özel olarak hiç kimsenin hakkı değildir. Bu hak, ilâhî hüküm gereği ve Allah'ın özel bir hakkı olduğu vechiyle, takva sahibi insanlara tevdi olunmuş; dahası bir vazife olarak omuzlarına yüklenmiş bir haktır. Binaenaleyh, Allah'ın özel bir sınıf ya da bireylerin uhdesine devretmediği Harem'in yönetimi vazifesini, bütün İslam ülkelerindeki takva ehli kimseler üstlenmeli ve bu gaybî emre itaat ederek Harem'in idaresi için girişimde bulunmalıdırlar.

¹⁴⁰ Enfal: 34

Mescid-i Haram yönetiminin sadece, mazlum Hicaz topraklarına hükmeden devlete münhasır olmayışının asıl hikmeti, Kâbe'nin ve Harem'in özel bir milletin tarihi ve antik eserleri kapsamına giremeyeceği gerçeğine mebnidir. Zira öyle olsaydı, bir sınıf ya da kavmin orayı yönetme hakkı anlaşılabilirdi. Demek ki, Kâbe, Çin Seddi ile bir tutulamaz. Dolayısıyla da bir teknoloji ürünü, maddî bir nesne, tarihi ve antik bir eser olarak görülemeyeceği için o eserin sahibi konumundaki milletin inisiyatifine devredilemez. Aynı şekilde Kâbe, Mısır piramitleri gibi bir sanat eseri ve tarihsel anıt değildir ki, o ülke ahali onun idaresi hususunda öncelikli sayılsın. Kısacası, Kâbe herhangi bir ülkedeki tarihî eserler kapsamında değerlendirilemez. Zaten eğer Kâbe de diğer tarihî eserlerle aynı mesabede görülecek olsaydı, bütün yeryüzü sathındaki Müslümanların toplandığı manevî bir merkez olarak görülemezdi. Dolayısıyla Kâbe sanatsal ve anıtsal yönü, kullanılan malzeme, plan ve hatta üzerinde kurulu olduğu arsa ve sair bütün boyutlarıyla Allah'tan başkasına aidiyetten tamamıyla beridir.

*"Hani, Biz vaktiyle İbrahim'e Beyt'in yerini hazırlamıştık..."*¹⁴¹ ayeti ve Kâbe'nin kare şeklinde oluşunun hikmetini beyan eden hadisten¹⁴² anlaşıldığı kadarıyla, Kâbe'nin yapısı, yeri ve onunla alakalı bütün her şey, vahiyle belirlenmiştir. Her şeyden öte, o söz konusu merasimde normal insanlara yer yoktu. Dolayısıyla hiç kimse o binanın mühendisliği ve mimarlığına müdahil değildi. İbrahim (a.s) ilahî vahyin yönlendirmesiyle bütün bu işleri gerçekleştirmişti.

Bu hususta bir diğer delil de şu ki; 'Beytullah' bir mabet olarak insanlar için kurulan ilk yapıdır. Üstelik 'verimsiz bir arazi' üzerinde kurulmuştur. Bu demektir ki Kâbe'nin çevresindeki binalar, aslında onun kendi harîm ve arazisini gasp etmişlerdir. Bu itibarla da Mescid-i Haram'ın sahası genişletilmek istendiğinde çevresinde kurulu binaları yıkmakta bir beis yoktur. Bir hadiste de yer aldığı üzere, İmam Sadık (a.s) ve İmam Kazım (a.s) dönemindeki halifeler, Mescid-i Haram'ı genişletebilmek için, çevresindeki evleri yıkmaya kalkışılar. Ehlisünnet fakihleri, bu girişimin bir tür gasp olduğu zannıyla, câiz olmadığına hükmederler. Bu konu hakkında o iki yüce zattan (a.s) sual olduğunda, onlar şöyle buyururlar:

¹⁴¹ Hac: 26

¹⁴² İlelu'ş Şerayî, c.2, 398; Biharu'l Envar, c.96, s.58; bkz. bu dersin son sayfasındaki dipnot

“Eğer o evlerin üzerine kurulu olduğu arsalar, Beytullahi'l Haram kurulmadan halkın malı olacak olsaydı ve halkın mülkünün yanı başına (bütün diğer mescitler gibi) Kâbe inşa olunmuş olsaydı, çevredeki evler, sahiplerinin izni olmadan yıkılmazdı. Lakin Beytullah, bütün bu binalardan önce kurulduğu ve çevresindeki arsalar bir nevi gasp edilerek üzerine ev yapıldığı için, bu yapıların kurucuları aslında gasıp hükmündedirler. Dolayısıyla bu binaları yıkmakta hiçbir beis yoktur.¹⁴³ Zira Yüce Allah buyurur ki: “Şüphesiz, insanlar için ilk kurulan ev, Bekke’de, âlemler için bir bereket ve hidayet kaynağı olan evdir.”¹⁴⁴

Sözün özü, Mescid-i Haram ve Kâbe, hiçbir şekilde herhangi bir şahıs ya da sınıfla ilişkilendirilemez ve herhangi bir beşerî kanun ve yasaya tabi görülemez. Kâbe, İslam’ın bir hülasasıdır. Zira:

a) Kâbe, tıpkı Kur’an-ı Kerim ve Resulullah efendimiz (s.a.a) gibi doğrudan Allah’a aittir.

b) Nasıl Kur’an-ı Kerim, Allah’ın kelamı ve Allah’ın kitabıysa, dolayısıyla da hiçbir ferdin fikrîsel bir ürünü olmayıp hiç kimsenin bir benzerini getirme gücü yoksa ve nasıl Peygamber efendimiz (s.a.a) hiç kimseden talim görmemiş ve hiç kimse onu talim ve tezkiye edecek bir konumda değilse, dolayısıyla da o her açıdan sadece, bir ‘Abdullah’ bir Allah Kulu ve Allah Resulü ise, Kâbe de aynı şekildedir. Yani Kâbe, ne kimsenin mülkü üzerinde kurulmuştur ne mühendisliği ne de mimarlığında hiç kimse bir rol üstlenmiştir, ne inşasında kullanılan malzeme bir kimseye aittir ne de onu kuran usta ve çırağı herhangi bir insandır. Bütün bu açılardan Kâbe, sırf Allah’ın mukaddes zatına aittir.

c) Nasıl ki Kur’an-ı Kerim, Allah tarafından, tağutların hiçbir şekilde erişemeyecekleri ve hiçbir şekilde tahrif edemeyecekleri bir şekilde korunmuş ve muhafaza edilmişse, tek bir harfi dahi tahrife uğramamış ve uğrama imkânı da bulunmuyorsa; nasıl Allah Resulullah efendimizi (s.a.a) envai mucize; özellikle de onun ölümsüz mucizesi olan Kur’an-ı Kerim ile donatmış ve her daim onu yaşatmakta ise, aynı şekilde tüm dünya Müslümanlarının bir vahdet sembolü olan Kâbe’yi de geçmiş ve gelecek Ebrehelerin zararından koruyacaktır.

¹⁴³ Vesailü’ş Şia, c.13, s.217-218

¹⁴⁴ Al-i İmran: 96

d) Nasıl tüm dünya Müslümanları Kur'an-ı Kerim'i her daim muhafaza etmek ve peygamber efendimizin (s.a.a) manevî şahsiyeti ve risâletini koruyup savunmak hususunda ciddiyet göstermek sorumluluğuyla mükelleflerse, aynı şekilde Harem'in emniyetini temin ve Vahhabiliğin pislğine bu-laşmayacak şekilde kutsiyetini muhafaza etmek ödeviyle de yükümlüdürler.

e) Nasıl Kur'an'ın Arapça oluşu veya Hicaz'da nâzil olması, onun Arap diliyle konuşanlara ait olduğunun delili sayılmıyorsa ve nasıl Peygamber efendimiz sırf Hicaz'da yaşıyordu, orada vefat etti ve kabr-i şerifi o topraklarda bulunuyor diye onun sırf Arap kavmi ya da Hicaz topraklarına ait olduğu söylenemezse –zira Kur'an-ı Kerim, bilinen beşerî harflerden teşekkül etmiş olsa da ve Resul-i Ekrem, bedensel açıdan bütün diğer şahıslar gibi olsa da; mana ve kalbi yönüyle hiçbir söz Kur'an'la eşdeğer tutulamaz ve hiçbir fert Resulullah'a denk görülemez- aynı şekilde Kâbe'nin sırf Hicaz topraklarında bulunuşu ve kullanılan malzemenin o topraklara ait oluşu, bu binanın Arap kavmi, Hicaz halkı veya oraya hükmeden siyaset erbabına ait olduğu söylenemez. Zira her ne kadar Kâbe'nin duvarları dış görünüşüyle, diğer binaların duvarlarını oluşturan taşlardan oluşmuş olsa da, aslında Allah'ın arşıyla aynı hizada bulunması ve dört duvarının, hakikati itibarıyla Dört respih; yani hepsi tenzih, hamd ve tekbirin hakikati olup tevhid aslına raci' olan 'Sübhanallah, Elhamdulillah, Lailaheillah ve Allahuekber' ile inşa olunmuş olması¹⁴⁵ itibarıyla her yönüyle eşsiz, benzersiz ve tüm süper güçlerin sultasından âzâde ve özgürdür.

İhlâs ve temizlik temeli üzere kurulan bu mukaddes binanın yönetimi, takva ehli sorumluların uhdesindedir. Eğer masum bir İmam (a.s) hâkimiyeti elinde bulunduracak olsaydı, bu bina onun masum velayeti altında idare olunurdu. Yok, eğer onun hâkimiyetinden mahrum isek, bu vazife onun özel nâibi; o da yoksa umumi nâibi, yani rehberlik ve yöneticiliğe dair tüm şartları haiz bir fakihin velayeti kapsamına girer. Eğer tedbir ve idare ehliyeti olan bir fakihin idaresi altında değilse, sıra, adalet sıfatına sahip müminlere gelir.

¹⁴⁵ İlelu'ş Şerayî', c.2, 398; Biharu'l Envar, c.96, s.58: İmam Sadık'a (a.s) sorulur: Niçin Kâbe adıyla isimlendirilmiştir? Buyurur ki: Çünkü o kare şeklindedir. Denilir ki: Peki, niçin kare şeklindedir? Şöyle buyurur: zira o Beyt'ul Ma'mur hizasındadır ve o da kare şeklindedir. Tekrar sorulur: Peki ya Beyt'ul Ma'mur niye kare şeklindedir? Şöyle buyurur: Zira o arşın hizasındadır ve arş da kare şeklindedir. Denilir ki: Peki arş niye kare şeklindedir? Buyurur: Zira İslam'ın üzerine inşa olunduğu sözler dörttür: Sübhanallah, Elhamdulillah, Lailaheillah ve Allahuekber.

5. Bölüm

Kâbe

Kâbe'nin Merkezî Konumu

İnsanoğlu, ne soyut bir varlığa sahip olmak bakımından meleklerle benzer ki, tıpkı onlar gibi türdeşleriyle bir arada yaşamak zorunluluğuna muhtaç olmadığından “Bizim her birimizin belirli bir makamı vardır”¹⁴⁶ şiarıyla yaşamını sürdürdürebilsin; ne de maddi boyutuyla hayvanlara benzer ki, görüş alışverişi ve iş bölümüne muhtaç olmaksızın yaşayabilsin ve “Muhakkak ki bugün, üstün gelen kazanır”¹⁴⁷ gibi ancak beşer kılığındaki Âl-i Firavun gibi yırtıcıların dile getirebileceği şiarlarla hareket edebilsin. Ayrıca o, yaratılış düzeninin kaynağına tutunmadan dağınkılık ve başıboşluğuna da bir çare bulamaz ve türdeşleriyle birlik içerisinde yaşamının sır ve hikmetini kavrayamaz. O düzenle uyumlu davranışları bir başına bilemeyeceği için de vahdet ve birliğe erişemez. Dolayısıyla “Hiç kuşkusuz felâh bulur kendi nefsinin tezkiye eden”¹⁴⁸ ilkesini şiar edinerek bütün ayp ve noksanlıklardan kurtulup insanî kemal mertebesine erişemez.

İnsan bir tarafıyla, ‘kesretî’ gerektiren tabiat olgusu, diğer yanı sıra ‘vahdete’ erişen tabiatüstü bir ruh ve can hakikatinden müteşekkildir. Bu itibarla, eğer tabiat boyutunu besleyecek olursa, ihtilaf ve çekişme dışında hiçbir şeye varamaz. Ancak eğer tabiat ötesi boyutunu tezkiye edip geliştirecek olursa, bütün çekişmelerden korunmuş olur ve sulh ve sefa şerbetini içerek saadete erişir.

¹⁴⁶ Saffat: 164

¹⁴⁷ Taha: 64

¹⁴⁸ A’la: 14

Yüce Allah, insan bedeninin yaratılışını ‘toprak’, ‘çamur’, ‘kokuşmuş balçık’ ve ‘kurumuş çamura’ nispet eder. Nitekim bütün bunlar, kesret menşinden kaynaklanır ve her daim niza ve kavgaya sebebiyet verirler.

“Allah, sizi topraktan yaratmıştır.”¹⁴⁹ “Gerçekten ben, çamurdan bir beşer yaratacağım.”¹⁵⁰ “Ben, kuru balçıktan, kokuşmuş çamurdan bir insan yaratacağım.”¹⁵¹

Diğer taraftan insan ruhunun yaratılışını kendisine nispet eder. Ki O, vahdetin ta kendisidir ve her daim birlik, şefkat, şifa ve sevgi kaynağıdır.

“Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman...”¹⁵² “Sonra onu tamamlayıp şekillendirmiş, ona kendi ruhundan üflemiştir.”¹⁵³

Tabiat ve maddenin kesret ve çokluğunun sırrı, sınırlı bir varoluşa sahip olmasındadır. Zira bu âlemde, her bir maddî varlık ne bir başkasında bulunabilecek ne de bir başkasınınkini kabullenebilecek bir yapıda kendine özgü koşullar içerisinde varlık bulur. Tabiat ötesinin vahdet ve birliğinin sırrı ise, o âlemin varoluşsal alanının sınırsızlığıyla alakalıdır. Zira her bir soyut varlık, ne bir öteki nezdinde gaiptir ne de o öteki her şeyi müşahede etmekten mahrum. Bu yüzden de ne cennet, kin ve kavgaya yeridir ki *“Biz, içlerinde kin kabilinden ne varsa hepsini söküp atmışızdır”¹⁵⁴* ne de maverayla irtibatla olan ve semavî vahyin buyruklarına göre yaşayan iman ehlinin gönüllerinde bir düşmanlık ve buğz vardır.

“Rabbimiz! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş imanlı kardeşlerimizi bağışla; kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Rabbimiz! Şüphesiz ki sen çok şefkatli, çok merhametlisin!”¹⁵⁵

İnsan şuurla donanmış her insan, kesretten vahdete hicret yolunu, Kâbe’nin mimarı ve tevhid evinin kurucusu İbrahim Halilurrahman’dan (a.s) öğrenmelidir. O, şöyle buyurmuştu:

¹⁴⁹ Fatir: 11

¹⁵⁰ Sad: 71

¹⁵¹ Hicr: 28

¹⁵² Hicr: 29

¹⁵³ Secde: 9

¹⁵⁴ A’raf: 43

¹⁵⁵ Haşir: 10

“Ben Rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterir.”¹⁵⁶

O, bu yüce gayeye erişebilmek için, tek bir başlık altında toplayacak olsak ‘tabiat âlemine aidiyet’ şeklinde özetleyebileceğimiz nice engelleri aşmış ve yine tek bir başlıkla özetleyecek olursak ‘mavera ve tabiat ötesine bağlanmak’ diye ifade edebileceğimiz bütün zemin ve şartları taşıyarak maksat ve muradına erişmiştir. Doğal engeller, ne belirli bir takım eşyayla sınırlıdır ne de belirli şahıslar veya zaman ve mekânlarla alakalıdır. İnsanı Yüce Rabbimizi anmaktan alıkoyan her şeydir. Her insanın dünyası da aslında işte bu ‘şeylerden’ ibarettir. Bu dünya, herkesi; her zaman ve mekânda, her yaş ve konumda bir şekilde kendisiyle meşgul eder. Tabi ki Allah’ın ihlâslı ve seçkin kulları bu hususta müstesnadırlar.

“And olsun, ben de onları yoldan çıkaracağım (dünya tutkularını süsleyip onlara çekici göstereceğim.) Ancak içlerinden ihlâsa erdirilen kulların müstesna!”¹⁵⁷

Allah’a doğru bir yolculuk yani seyr u sülûk içerisinde olanlar, bu yolda maharet ve güç kazandıkça karşılarında daha güçlü ve daha maharetli düşmanlar ve haramiler bulacaklardır. Bu düşmanların tuzaklarından kurtulabilmek de daha bir zorlaşacaktır. Lakin Hakk Teâlâ’ya erişme yolunda yürüyebilmek için gerekli şartlar elde edilebilirse, hem yol hem de yürüyüş daha bir kolaylaşacaktır.

“Her kim infakta bulunur ve takvaya bürünür ve en güzel olanı doğrularsa, biz de onu en kolay yola muvaffak ederiz.”¹⁵⁸

Buna mukabil, bu şartlardan mahrum olanlar ve Allah’a varan yol güzergâhındaki engellere takılanların, yanlış yollara sapmaları ve düşüşe uğramaları da bir o kadar kolaylaşacaktır.

“Kim cimrilik eder, kendini müstağni sayar, en güzeli olanı da yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız. Düştüğü zaman da malı kendisine hiç fayda vermez.”¹⁵⁹

¹⁵⁶ Saffat: 99

¹⁵⁷ Hicr: 39-40

¹⁵⁸ Leyl: 5-7

¹⁵⁹ Leyl: 8-10

Bir hareket ve değişim-dönüşüm dünyası olan şu âlem, ilâhî imtihanlar dünyasıdır. Bu yüzden herkesi, bütün doğal imkânlarla donatmış ve bu vesileyle imtihan verebilecek bir kıvama getirmiştir. Zaten kendisi de, hem âhirete talip olanlar hem de dünyayı arzulayanlardan yardımını esirgemediğini ilan eder.

“Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de âhireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.”¹⁶⁰

Zira vahdete erişmenin yolu, kesretten geçer. Bu güzergâh ve geçit, çok önemlidir ve ciddiye alınmalıdır. Çünkü başkaca da bir yol yoktur. Bu yüzden hak yolunun yolcuları, vahdete erişmek ve kesrete galip gelebilmenin en mühim vesilesi olan tevhidi her daim takviye edip beslemelidirler. İlâhî şuurla donanmış bir insan, tıpkı Hz. İbrahim gibi Hak Teâlâ ile velayet bağını kemale erdirdiği ve bâtdan teberrî edip nihâi anlamda beri olduğunu gösterebildiği zaman ancak ‘şahadet’ âleminden ‘gayb’ âlemine hicret edebilir. Yine bu gayeye, ancak sevgi ve düşmanlıklarında, irade ve eylemlerinde; özcesi ‘cezb ve def yörüngelerinde babası İbrahim Halil’e (a.s) tâbi olup onun dininin takipçisi olabildiği zaman erişebilir. *“Babanız İbrahim’in Milleti”*¹⁶¹ ve bu yüce makama erişebilmek ise sadece ve sadece Kur’an-ı Kerim’in hidayetleri ışığında gerçekleşebilir.

İnsanlığın Vahdet Odağı

İnsan toplumsal bir varlıktır ve toplumu oluşturan diğer bireylerle uyum içerisinde hareket etmediği takdirde, saadet ve mutluluğunun ana hatları şekillenmez. Dolayısıyla kendi türdeşleriyle birlik ve bütünlük içerisinde yaşamak zorundadır. Aynı şekilde insan, somut, nesnel ve tekvinî bir varlıktır; subjektif, zihnî ve kurgusal bir varlık değil. Dolayısıyla insanî saadet de tıpkı sahip olduğu varlığı gibi, nesnel ve somut bir varlığa sahip olmalıdır; subjektif ve kurgusal değil. Bu itibarla onun diğer insanlarla ilişkileri de nesnel ve tekvinî bir odak çevresinde şekillenmelidir; alış-veriş, kiralama, sulh, kar ortaklığı vesair sözleşmeye dayalı başlıklar altında yapılan, şartlara bağlı olarak değişiklik gösterebilen ve

¹⁶⁰ İsra: 20

¹⁶¹ Hac: 78

bazı durumlarda bozulup yeniden kurulan, yine sözleşmeye dayalı ilişkiler çerçevesinde değil.

İnsanın kendi türdeşleriyle kuracağı bağ ve birlik, nesnel ve tekvinî bir ilişki olmakla birlikte aynı zamanda, bir yönüyle ölümsüz ve ebedî bir boyuta sahip olmalıdır. Zira bu ilişki, bütün zaman ve zeminlerde, bütün asır ve mısırlarda (=şehirlerde) insanlık nesli var oldukça tek bir minval üzere bulunan; coğrafi ve tarihsel şartların bütün değişim ve dönüşümlerine rağmen varlığını koruyabilen bir bağ çerçevesinde şekillenmelidir.

İnsanın, olayların akış seyrine kapılmayan ve zamanın değişim hızından etkilenmeyen boyutu, onun fiziksel ve maddî boyutu değildir. Zira insanoğlunun fiziksel boyutu, belirli bir zaman ve zemine taalluk eden belirli bir toprak ve çamur parçasıdır. Dolayısıyla bu boyut, her daim belirli bir zaman ve ortama ait olmakla, kaçınılmaz olarak bu zaman ve ortamın rengini taşır. Yani, maddî boyutun hasletleriyle bezenmiş bir kültürün rengine bürünür ki bu kültür, etnik, ırksal ve dilsel farklılıkların kaynağı olup gelenekler, töreler, örf ve adetler ve sair yaşam tarzı farklılığının menşeyini oluşturur. Bütün bu farklılıklar, bütün olumlu yönlerine rağmen asil bir köke sahip olmayıp insanın ölümsüz özü ve hakikatinin yapısında belirleyici bir rol oynamazlar. Zira her memlekette, her kavim içerisinde, her asır ve mısırdaki yaşayan insanlar arasında her zaman için salih ya da şerir insanlar yetişebilir. Bu itibarla Yüce Allah, maddî yönü bulunan ve kesretin menşeyi olan bu boyutu, insanlığın en asil ve en temel müellifeleri arasında görmez. Yani bir yandan bu boyuttan kaynaklanan kesret ve farklılıkların varlığını onaylarken diğer yandan bu boyutun insanın gerçek tekâmül seyrinde etkin bir rol oynamadığını bildirir.

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi birbirinizle tanışmanız için kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, en takvalı olanınızdır.”¹⁶²

Bu ayete göre, kavimler arasındaki farklılıklar, sadece insanların birbirlerini doğal kimlikleriyle tanıyabilmeleri hususunda belirgin bir rol oynar. Yoksa İslam'ın değerler sisteminde asla bir anlam ifade etmez. Elbette bu maddî kesret ve farklılıklar, bütün diğer çeşitlilik ve çok seslilikler gibi

¹⁶² Hucurat: 13

Allah'ın kudretinin bir göstergesi olmak bakımından büyük önem taşırlar; ancak hiçbir imtiyaz ve değer ölçütünün menşei sayılamazlar.

“Yine onun ayetlerindedir: Göklerin ve yerin yaradılışı ile dillerinizin ve renklerinizin muhtelif oluşu, şüphesiz ki bunda âlimler için ayetler vardır.”¹⁶³

Sözün özü şu ki, evvela insanın tekâmül seyri, toplumsal yaşama katılmadan gerçekleşemez. İkincisi, insanî ilişkilerin temeli, nesnel ve tekvinî hakikattir; sübjektif ve sözleşmeye dayalı bir ilişki değil. Üçüncüsü, insanî ilişkilerin nesnel ve tekvinî temelleri, madde ve tabiat üzerinde de şekillenmez. Zira madde, her ne kadar nesnel ve tekvinî bir gerçeklik olsa da sebat ve süreklilik vasıflarını taşımadığından dolayı, Kur'an-ı Kerim nezdinde insanî değerler sisteminde her hangi bir rol oynamaz. Binaenaleyh, örneğin Birleşmiş Milletlerin aldığı kararlar ve etnik, millî ve ulusal yapılarca tanzim edilen anayasa ve tüzükler; faraza gayet doğru ve maslahata uygun olsalar dahi insanî toplulukların tekvinî saadetini temin edecek bir kıvamda olamazlar. Zira insanın tekvinî hakikati, her tür toplumsal sözleşme ve kurgunun çok fevkinde ve insanın ebedî boyutu, maddî gerçekliğe bağlı ilişkilerin çok ötesindedir.

Vahdetin Sermayesi: Tevhidî Fıtrat

Kur'anî kültürde, insanoğlu bütün boyutlarıyla saadetin ve bütün türdeşleriyle birliğin 'bütün zeminlerde sabit' 'bütün zamanlarda geçerli' ve 'bütün bireylerin eşit' bir şekilde sahip oldukları sermaye ve ana mayasını kendi varlığında barındırmaktadır. Öyle ki hiçbir fert hiçbir sırda, hiçbir mısırdaki ve hiçbir nesilde bu sermayeden mahrum değildir. İşte bu varoluşsal tekâmül seyrinin ana mayası, tevhidi fitrattır. Bu sermaye, hiçbir sözleşme, hiçbir kurgu ve onaya muhtaç olmaksızın bütün insanlığı, tek bir çatı altında birleştirme gücüne sahiptir.

“Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.”¹⁶⁴

¹⁶³ Rum: 22

¹⁶⁴ Rum: 30

İnsanın tevhidî fitrat ve mayasının değişmezliğinin sırrı şudur: Bu fitratı Allah Teâlâ'nın kendisi değiştirmez; zira insanı 'Ahsen-i Takvim' üzere yaratan ve onun tevhidî özünü her tür noksanlık ve ayıptan müberra kılan Allah'ın kendisidir. Allah'tan gayri hiç kimse de insanın yaratılış sistematiğini değiştirmeye güç yetiremez. Bu itibarla kesinlik ifade eden bir dille "Allah'ın yaratışında değişme yoktur" diye buyurur.

İnsanların birliği ve beşerî toplumların vahdetinin yegâne yolu, somut ve tekvinî bir gerçekliğe sahip olup aynı zamanda ebedî ve ölümsüz bir öz taşıyan tevhidî fitrat yörüngesinde hareket etmektir. Zira bu fitrat, ne şartların değişmesiyle değişim gösterebilen bir iklim ve coğrafyanın, ne zamanı geçtiği zaman geçersiz olabilecek özel bir tarihsel dönemin, ne de değişim rüzgârına kapılabilir olayların bir mahsulüdür. Bilakis fitrat, bütün coğrafyaları kuşatan, bütün zamanları aşan ve etnik ve millî gelenek, örf ve ananelerin çok üstünde bir olgudur. Zira insan ruhu soyuttur ve onun varlığının ana mayası olan tevhidî fitrat, maddeden münezze ve tarih ve topluma hâkim yasalardan beridir. Dolayısıyla ne 'yadsıma ve nefyetme' sahasında maddî ilke ve yasalara tabidir ne de 'benimseme ve cezp etme' alanında. Zira evvela; melekûtî ve mücerret ruhun madde ile hiçbir ortak paydası yoktur. Ayrıca bu ruh, maddeden daha kâmil bir varlık düzeyine sahiptir. Bu itibarla Hak Teâlâ, insanların kalplerini birleştirenin ve onları tek bir yöne hidayet edip tek bir ahenk üzere yönlendirenin kendisi olduğunu bildirir ve peygamberine hitaben "sen onların kalplerini birleştirmek için yeryüzünün bütün maddi kaynaklarını ve bütün her şeyi ortaya koyacak olsaydın dahi bu işi gerçekleştiremezdin" diye buyurur.

"Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin; fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir."¹⁶⁵

Kalplerin birleştirilmesi ve gönüllerin ülfet bulmasını konu edinen bu ayet-i kerimedede Allah'ın Esmâ-i Hüsnası içerisinde özellikle 'Aziz' ve 'Hâkim' isimlerine özellikle vurguda bulunulur. İzzet ve hikmet sahiplerinin gönüllerinin her daim bir olmasının sırrı da burada yatıyor olsa

¹⁶⁵ Enfal: 63

gerek. Buna mukabil, zillet içerisinde bulunan ve cehalet üzere kalakalanların kaskatı kalpleri, her daim kincilik, inatçılık, isyankârlık, kavgacılık ve uyumsuzluk vasıflarıyla dopdolu; birbirlerinin ilerlemeleri karşısında hasetlik ve kıskançlık gösteren ve içlerinden birinin düşüşü karşısında içten içe sevinen bir yapıdadır. İşte zaten bu yüzden adalet ve eşitlik hâkiminin içler acısı cezasına müstahaktırlar.

“Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk.” ¹⁶⁶ **“Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık.”** ¹⁶⁷

Eğitilmiş bir köpek misali olan şeytan, tekvinî bir olgu olup bir ölçüde hayalî ve vehmî bir soyutluk ve tecerrüt payına sahip gizemli vesveseleriyle ‘dünyazedelerin’ kalplerine nüfuz edebilir, aralarındaki fitrat bağıni zedeleyebilir ve onları kendi velayeti altına alabilir.

“Hiç kuşkusuz, Şeytan aranızda düşmanlık ve kin sokmak ister.” ¹⁶⁸

Unutmamak gerekir ki, bazı durumlarda bazı insanların gönüllerini cezp etmek için maddî yardımda bulunulması ve zekât verilebilenler listesine onların da ‘*müellefetülkulüb*’ yani kalpleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlar’ olarak eklenmiş olması, her ne kadar manevî bir ülfet bağı zemininde ve Allah’a yakınlaşmak kastıyla yapılması emir buyrulan ödevlerden olsa da sonuç itibarıyla sadece söz konusu sınıf için bir sus payı hükmündedir ve sonucu susmak ve itaat etmektir; gönüllerin huzura kavuşması değil. Zira kalpler sadece Allah’ın zikriyle huzur bulur.

“Kalpler ancak Allah’ın zikriyle huzura kavuşur.” ¹⁶⁹

Hak Teâlâ’nın zikrinden yüz çevrildiğinde ise ‘sıkıntılı bir hayat’, darlık ve yaşam zorluğu dışında bir yere varılamaz ve asla ‘gönül huzuruna’ erişilemez.

“Kim de beni anıp zikretmekten yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olur.” ¹⁷⁰

¹⁶⁶ Maide: 64

¹⁶⁷ Maide: 14

¹⁶⁸ Maide: 91

¹⁶⁹ Ra’d: 28

¹⁷⁰ Taha: 124

Yukarıda arz ettiğimiz konuyu özetleyecek olursak, 'evrensel birlik/vahdet' varoluşsal/tekvinî bir bağ ve kuşatıcı bir zemin olmaksızın asla mümkün değildir. İnsanoğlunun tevhidi özünü uyumlu olmayan her tür bağ ve ilişki, itibarî/kurgusal bir yapıda olup her an zeval bulabilecek bir karakter taşır. Bu itibarla beşerî toplumların hidayet ve idaresi için konulacak bütün yasalar, insanoğlunun ilahî fıtratı ile uyumlu olması ve iki özelliği taşıması gerekir; tekvinî olmak ve ebediyet. Yukarıda sayılan bütün ilkeleri taşıyabilecek ilmî bir ihata ve vukufa sahip, tüm bunları bir tertip üzere müeyyidelere bağlayabilecek, ilim ve kudret sahibi olmakla birlikte aynı zamanda adalet ve ihsan sahibi de olan yegâne kaynak Hak Teâlâ'nın mukaddes zatıdır.

Binaenaleyh vahyin mantığına göre, insanoğlu sadece ve sadece bütün bireyleri birbirleriyle 'eşitlik üzere', 'aynı çizgide', 'aynı düzeyde', 'aynı ah-laka sahip', 'ahenkli' ve 'yoldaş' kılınabilecek yegâne din olan İslâm'ın şemsiyesi altında kemale erişebilir. Bu itibarla, daha önce İslâm'ın 'bütün zamanları ve bütün herkesi kuşatan' karakterini incelerken de değindiğimiz üzere, Hak Teâlâ İslâm'ı evrensel bir din olarak tanıtır. Tüm dünyayı onu kabullenmeye davet eder. Bu dinin ana hatlarını 'cihanşümül', 'daimi' ve 'bütün zeminleri kuşatan' vasıflarıyla izah eder. Bu dinden ayrı düşmekten sakındırır ve 'ondan yüz çevirmek' veya 'ona itiraz etmek' ya da 'ona düşmanlık' etmenin tehlikeli sonuçlarını hatırlatarak şöyle buyurur:

"Hep birlikte Allah'ın ipine (İslâm'a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişiler idiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız."¹⁷¹

Bu ayet-i kerime mucibince, her bir birey, insanoğlunun tutunabileceği en sağlam bağ olan Kur'an ve Ehlibeyt bağına tutunma sorumluluğunun yanı sıra bütün Müslümanlarla birlikte ve onlarla omuz omuza Allah'ın ipine sarılmakla yükümlüdür. Dinin bu, bütüncül ve kucaklayıcı karakteri, Allah'ın özel bir nimetidir. Bu nimetten asla gafil kalınmamalıdır.

¹⁷¹ Al-i İmran: 103

Yine aynı bağlamda, derin bir uçurum ya da bir ateş çukurunun çevresinde hareket etmekle aynı düzeyde tehlikeler içeren düşmanlık ve ihtilaflara düşmek tehlikesinden de gaflet edilmemelidir.

Yüce Rabbimiz, başka bir ayette ise tüm insanlığa şu çağrıda bulunur: Vahyin aydınlığında barış içerisinde bir yaşam üzere olun. Şeytanın adımlarını takip etmenin bir sonucu olan ihtilaf ve ayrılıklardan uzak durun. Zira şeytan sizlerin apaçık bir düşmanıdır. Onun bu düşmanlığının en bariz göstergesi ise aranızda fitne, kargaşa, ihtilaf ve tefrika tohumları ekiyor olmasıdır.

“Ey iman edenler! Hep birden barışa girin. Sakın şeytanın peşinden gitmeyin. Çünkü o, apaçık düşmanımızdır.”¹⁷²

“İlimden Sonra İhtilaf” ve Kaynakları

Halk kitleleri, daima ilim ehli ve kanaat önderlerine tâbi olurlar. Öyle ki onlar kendi aralarında birlik ve beraberlik içerisinde oldukları müddetçe toplum sathında hiçbir çatlak meydana gelmez. Bir toplumda, âlimler –Allah muhafaza- eğer mutaassıp, kinci ve ayrılıkçı bir yol izleyecek olurlarsa, o toplumun ıslah ve iflahına ümit bağlamamak gerekir. Bu tür mahrum ve taklitçi toplumların, vahdetin lezzeti ve sulh ve sefanın kokusunu alması mümkün değildir. Bu yüzden Kur’an-ı Kerim, herkesten daha ziyade ilim ehli ve bilim adamlarını birlik ve beraberliğe çağırır. Menşei, dünya sevgisine dayanan ayrılık ve ihtilafların ne büyük bir tehlike olduğunu her daim onlara hatırlatır. Onları, bazı yüzlerin değişime uğrayacağı günün azabından sakındırmaya çalışır.¹⁷³

Kur’an-ı Kerim, her ne kadar ortak bir hedefe varmak için bir zemin niteliğinde olan fikir ayrılıklarını, bir terazinin iki kefesini dengede tutan zarurî ve faydalı sonuçları olan bir faktör olarak değerlendiriyor olsa da, ilim hâsil ve hakikat aşîkar olduktan sonra ortaya çıkan ve kökeni nefsin çirkef arzularından başkası olmayan ihtilafları, gayet tehlikeli bilir ve ilim ehlinin kendilerini bu tehlikenin müsebbibi olarak gösterir. Dolayısıyla hakkı bildikten ve ona vakıf olduktan sonra ihtilafa sebebiyet vermeyi bir zulüm ve haksızlık olarak değerlendirir.

¹⁷² Bakara: 208

¹⁷³ Bkz. Al-i İmran: 105-106

“Oysa kendilerine apaçık ayetler geldikten sonra, birbirlerine karşı azgınlık ve kıskançlıkları yüzünden anlaşmazlığa düşenler, o, (Kitap) verilenlerden başkası değildir.”¹⁷⁴ Kendilerine kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki azgınlık ve ihtiras yüzünden ayrılığa düştüler.”¹⁷⁵ “Onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, yalnızca aralarındaki azgınlık ve ihtiras dolayısıyla ayrılığa düştüler.”¹⁷⁶ “Fakat onlar, kendilerine ilim geldikten sonra, yalnızca aralarındaki ‘hakka tecavüz ve azgılıktan’ dolayı ihtilafa düştüler.”¹⁷⁷

Azgınlık ve hakka tecavüz, ilâhî yasalar sahasında, İslam ahkâmı ve özellikle de beşerî toplumların saadet ya da şakilikle sonuçlanacak kaderlerini belirlemek hususu söz konusu olduğunda, asla ve asla herhangi bir kemale erişmeye vesile olamaz. Bilakis bunun zarar ve ziyanı, azgınlığın ve hak ihlalcilerinin kendilerine döner.

“Oysa hileli-düzen, kendi sahibinden başkasını sarıp-kuşatmaz (kişi kazdığı kuyuya kendi düşer.)”¹⁷⁸

Vahdetin Ana Odakları

Bütün bireyleriyle ortak bir tevhidi fitrata sahip olup evrensel bir dine davet olunan insanlığı, bu ortak fitratın boy verip serpilmesi ve evrensel bir dinin herkese bahşedeceği imtiyazların hâsıl olması için ortak bir payda ve vahdet zemini olacak asil ve değişmez bir ana mihvere sahip olmalıdır. Zira o, ancak bu sayede kendi türdeşleriyle bir birlik ve bütünlük oluşturabilir. Bu ihtiyaca binaen Yüce Rabbimiz, Kur’an-ı Kerim’i bütün insanlığın ortak kitabı ve tüm âlemlerin fikir ve amel birliğinin odağı olarak tanıtır, Hz. Resul-i Ekrem’i (s.a.a) Kur’anî değerlerin bir tecessümü olarak örnek alınması gereken bir ‘usve’ ve evrensel bir rehber konumunda görür ve mukaddes Kâbe’yi tüm İslam dünyasının toplanacağı bir merkez, kible ve tüm âlemlerin tavafgâhı olarak tayin eder. Böylece tüm dünya Müslümanlarının bu birlik zemini üzerinde birbirlerini tanımaları ve vahdet oluşturmalarını irade buyurur.

¹⁷⁴ Bakara: 213

¹⁷⁵ Al-i İmran: 19

¹⁷⁶ Şura: 14

¹⁷⁷ Casiye: 17

¹⁷⁸ Fatır: 43

Biz bu bölümde özet bir şekilde bu odak noktalarının evrenselliği; özellikle de Kâbe'nin konumunu ele almaya çalışacağız. Burada gayemiz, Müslümanların, özellikle de ilim ehlinin Kâbe'nin kutsiyeti ve bir güven merkezi olma konumunu korumak hususundaki sorumluluklarını aydınlatmaktır.

a) Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği

İlahi Risâlet ve elçilik makamına erişmiş ve ilâhî mesajı taşımakla yükümlü olan bir İnsan-ı Kâmil, İsm-i A'zam'ın mazharı ve insanlığın en yüce mertebesini temsil ediyorsa eğer, bütün kitapların en mükemmel olanı; tüm zeminlerin enginliği, tüm zamanların kapsayıcılığı ve tarihin bütün evreleri boyunca geçerli olacak bir kitabın taşıyıcısı olur. İşte bu yüzden Yüce Rabbimiz, Kur'an-ı Kerim'i bütün âlemler için bir hidayet vesilesi olarak Resulullah efendimizin tertemiz kılınmış kalbine nâzil buyurmuştur.

“Ramazan ayı. İnsanlar için hidayet olan ve doğru yolu ve hak ile bâtılı birbirinden ayıran apaçık belgeleri (kapsayan) Kur'an onda indirilmiştir.”¹⁷⁹ “Bu Kur'an; bana sizi de, ulaştığı kimseleri de, uyar-mam için vahyolundu.”¹⁸⁰ “And olsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik.”¹⁸¹ “Şüphesiz biz bu Kitab'ı sana, insanlar için hak olarak indirdik.”¹⁸²

Kur'an-ı Kerim, bu ayetlerde hiçbir asır ve nesle mahsus kılınmaksızın tüm insanlık için bir hidayet kaynağı olarak tanıtılmaktadır.

“Bu (Kur'an) âlemler için ancak bir hatırlatma-bir öğüttür”¹⁸³ “tüm bunlar, beşer (insan) için yalnızca bir hatırlatma-bir öğüttür”¹⁸⁴ gibi diğer bazı ayetlerde ise Kur'an-ı Kerim'in tüm beşerî toplumlar için bir hatırlatma ve öğüt olduğuna vurguda bulunulur ve herkesin kendi öz fitratıyla ahdini yeniden hatırlaması için bir vesile olduğu belirtilir.

¹⁷⁹ Bakara: 185

¹⁸⁰ En'am: 19

¹⁸¹ Zümer: 27

¹⁸² Zümer: 41

¹⁸³ En'am: 90

¹⁸⁴ Müddessir: 31

“Âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna Furkan’ı indiren, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan, hiç çocuk edinmeyen, mülkünde ortağı bulunmayan, her şeyi yaratıp ona bir nizâm veren ve mukadderatını tayin eden Allah’ın feyiz ve bereketi nihayetsizdir”¹⁸⁵ gibi ayetlerde ise Kur’an-ı Kerim, yeryüzündeki tüm insanları her tür bozulmadan sakındıran semavi bir ferman olarak tanıtılır.

Meydan okuma ihtiva eden ayetler de Kur’an-ı Kerim’in evrenselliğine dalalet eder. Zira belirli bir zaman dilimi ya da belirli bir topluluk için nâzil olan bir kitabın hem davet hem de meydan okuyan dili, doğal olarak söz konusu semavî kitabın nazil olduğu zaman ve zemine özgü olurdu. Oysa Kur’an bütün cinlere ve insanlara meydan okur.

“De ki: And olsun, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya koyamazlar.”¹⁸⁶

Şu nükteyi hatırlatmakta da fayda var ki, her bir peygambere özgü mucize, hitap ettiği zaman ve zemin ne kadar sınırlı olursa olsun, asla değerini yitirmez. Allah velileri ve enbiya dışında herkes onun bir benzerini ortaya koymaktan âciz kalır. Peygamberlik iddiası ile Resul’ün daveti arasında bir uyum kaçınılmaz olduğuna göre ve Allah Resulü’nün (s.a.a) davetinin billurlaşmış timsali Kur’an-ı Kerim olduğuna göre, Kur’an’ın evrenselliğine dalalet eden bütün deliller aynı zamanda Peygamber’in risâletinin de evrensel olduğuna dalalet eder. Aynı şekilde Resul-i Ekrem’in (s.a.a) risâletinin cihanşümul olduğunu ispatlayan her delil, aynı zamanda Kur’an-ı Kerim’in de cihanşümul bir kitap olduğunu ispatlar. Zira her ikisi de birbirleriyle karşılıklı bir gereklilik ilişkisi içerisindedir. Dolayısıyla birinin ispatı diğerinin ispatını da içerir.

b) Hz. Muhammed’in Risaletinin Evrenselliği

Mümkünat âleminde kendisinden daha kâmilinin bulunamayacağı bir şekilde Mutlak anlamda halifetullah olan bir insan-ı kâmilin risâleti de öylesine engin öylesine kuşatıcıdır ki ne tarih boyunca ondan sonra bir

¹⁸⁵ Furkan: 1

¹⁸⁶ İsra: 88

peygamberin gelmesine ihtiyaç olur ne de onun dönemin de herhangi birinin peygamber seçilmesine gerek kalır. Dolayısıyla o, ulu'l azm peygamberler mertebesine erişmenin yanı sıra bütün peygamberlerin sonuncusu ve peygamberlik zincirinin tamamlayıcı halkası olur. Bu itibarla “Muhammed içinizden herhangi bir adamın babası değil, Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur ve Allah her şeyi bilendir”¹⁸⁷ gibi Resulullah efendimizin Hatemu’l Enbiya olduğunu beyan eden ayetler, aynı zamanda onun risâletinin evrenselliğine de dalalet eder.

Bütün bunlara ilave olarak, diğer birçok ayet onun risâletinin kuşatıcılığına ve sürekliliğine vurguda bulunur. Örneğin:

“Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.” “Biz seni bütün insanlara ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik; fakat insanların çoğu bunu bilmezler.”¹⁸⁸ “Ey insanlar! Resul size Rabbinizden hakkı getirdi (bunda şüphe yoktur), şu halde kendi iyiliğinize olarak (ona) iman edin. Eğer inkâr ederseniz, göklerde ve yerde ne varsa şüphesiz hepsi Allah’ındır. (O’nun sizin inanmanıza ihtiyacı yoktur). Allah geniş ilim ve hikmet sahibidir.”¹⁸⁹ “De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın elçisiyim.”¹⁹⁰

Bu ayetlerde Allah Resulü’nün risâletinin bütün zamanlar, bütün zeminler ve hiçbir özel topluluğa münhasır olmaksızın bütün insan topluluklarına hitap ettiği açıklanmaktadır. Demek ki nasıl Kur’an-ı Kerim bütün insanlığa hitap ediyorsa, Resul-i Ekrem’in (s.a.a) risâleti de tüm insanlığa hitap eder. Zira ‘nas’ kavramı belirli bir söz bağlamında, doğrudan belirli bir topluluğa dalalet etmedikçe ya da özel bir sınıfı anlattığına dair bir karine söz konusu olmadıkça, bütün zamanlardaki tüm insanları kapsar.

Resul-i Ekrem; Bütün İnsanlık İçin Örnek İnsan

Allah yolunun yolcusu her sülûk ehli, her daim ahlak, akide ve davranışlarının ölçüsü olacak bir örnek ve öncüye ihtiyaç duyar. Resul-i

¹⁸⁷ Ahzab: 40

¹⁸⁸ Sebe: 28

¹⁸⁹ Nisa: 170

¹⁹⁰ A’raf: 158

Ekrem (s.a.a) hem ilmî hem de amelî açılardan Hak Teâlâ'ya varan yol güzergâhının en önünde bulunduğundan, o bütün insanlık için en güzel örnektir. Onun bu özelliği de tıpkı taşıdığı risâlet gibi cihanşümul ve evrenseldir.

Yüce Rabbimiz, Hz. Resul'ü her şeyden önce özel bir terbiyeye tabi tutmuş sonra bütün insanlık için en güzel örnek diye tanıtarak bütün beşerî toplulukları onun öncülüğüne tabi olmaya davet etmiştir. Hz. Peygamber'in bütün ilmî ve amelî talimatları; ister miraç esnasında ister başka yerde, ister Kur'anî vahiy yoluyla ister ilham ve kutsi hadis kalıbında olsun hepsi kitap ve hikmet talimi ve ilahî adap ile edeplenmek dairesi dâhilindedir. Resul-i Ekrem'in kendisi de bu ilâhî mevhibeleri alabilecek tam ve kâmil bir istidada sahipti. Dolayısıyla failiyyetin nihâi mebdeinden cereyan eden bütün feyizleri alabilecek bir kapasiteye sahipti.

“Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.”¹⁹¹“Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafîle olmak üzere teheccüd namazı kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur.”¹⁹²

Ayrıca ‘gönül genişliği’, ‘Kur'an'ı Ümmu'l Kitap olarak Allah nezdinden alabilme kabiliyeti’, ‘en ağır olaylar ve içler acısı hadiseler karşısında dimdik durabilme azimetî’, ‘hicret, cihad, içtihat, adalet, insaf ve eşitliği ikame etmek’ gibi ilmî ve amelî kemâlleri konu edinen bütün ayetlerin hepsi Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) insanî kemallerinin birer nişanesidir.

Yüce Rabbimiz, Hz. Peygamber'in ‘yüce bir ilâhî ahlak’ üzere olduğunu vurgular ve şöyle buyurur:

“Ve şüphesiz sen, pek büyük bir ahlâk üzeresin.”¹⁹³

Evet, bu ayet, onun yüce ahlakını beyan eden diğer birçok ayetten sonra nâzil olmuştur. Oysa konunun birbirini tamamlayıcı nitelikte olması gereği ve edebi sanatlar açısından dizilimi icabı, ilkin kemal vasfına sahip olma muciplerini beyan, sonrasında ise “pek yüce bir ahlak üzere olduğunun” tasdiki gerekirdi.

¹⁹¹ A'raf: 199

¹⁹² İsra: 79

¹⁹³ Kalem: 4

Mamafih, Resul-i Ekrem (s.a.a) 'pek büyük' bir ahlaka sahip olduğundan dolayı, onun sünneti, sireti ve hayatının bütün aşamaları, bütün sülûk ehli için 'en güzel örnek' olması gereken bir konumdur.

“And olsun ki, Resûlullah, sizin için, Allah’a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”¹⁹⁴

“Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir.”¹⁹⁵

Tabi bir sıfat ya da fiilin özel olarak tahsis olunduğu durumlar bu kuraldan müstesnadır.

Hız. Peygamber’in bütün emir ve yasaklarına riayet etme vecibesinin hikmetini şu ayetten anlayabiliriz:

“De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın elçisiyim. Ondan başka tanrı yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah’a ve ümmî Peygamber olan Resulüne -ki o, Allah’a ve onun sözlerine inanır- iman edin ve O’na uyun ki doğru yolu bulasınız.”¹⁹⁶

Bu ayete göre, onun bütün buyrukları, ilâhî maslahat ve hikmetlere mutabıktır. Tüm bunlar ise, insanoğlunun bütün boyutlarıyla ilmî ve amelî kemalleri temin eden hususlardır.

İnsanların Resul-i Ekrem’in Risaleti Karşısındaki Sorumlulukları

Resul-i Ekrem’in (s.a.a) takipçileri ve onun rehberliğine inananlar, hem onun sözlerini öğrenmek ve anlamak için içtihat edip çabalamalı hem de o mübarek zatın getirmiş olduğu bütün değerleri korumak için cihad edip mücadele etmelidirler. Onun taşıyıcısı olduğu semavî marifet ve ahkâmın tam olarak anlaşılıp pratiğe aktarılması ve tüm kötü niyetlerden korunması için bu içtihat ve cihat kaçınılmazdır.

Onun eşsiz varlığının taşıdığı hem özel hem de tüzel kişiliği muhafaza etmenin önemi, diğer bütün insanların can, mal ve hukukunu

¹⁹⁴ Ahzab: 21

¹⁹⁵ Haşr: 7

¹⁹⁶ A’raf: 157

korumaktan daha evla bir konumdadır. Bu doğrultuda Yüce Rabbimiz bazen bu önemi ispatlamak ve vurgulamak adına “Peygamber, mü'minlere nefislerinden daha evlâdır”¹⁹⁷ diye buyurur bazen de sakındırmak adına “Ne Medine halkının, ne de etrafındaki bedevilerin, Allah'ın Resulünden geri kalmaları ve ona ihtimam göstermeyip kendi canlarının derdine düşmeleri olacak şey değildir”¹⁹⁸ diye hitap eder.

Bu ‘ispat ve vurgunun’ hülasası ve bu ‘sakındırmanın’ özü, Resul-i Ekrem’i muhafaza etmenin en önemli vazife olduğunu bildirmektir. Buna göre hiç kimse kendi canını korumak adına dahi olsa onu muhafaza etmek sorumluluğundan gafil kalma hakkına sahip değildir. Zira Allah’ın dini en değerli şeylerden daha değerlidir.

Resul-i Ekrem’i (s.a.a) muhafaza etme vecibesi, sadece onun özel kişiliği ve şahsi ve maddî varlığına değil aynı zamanda onun tüzel kişiliği ve manevî varlığını da taalluk eder. Ki bu kişilik, Kur’an ve Masumların (a.s) sünneti kalıbında zuhur bulur ve cereyan eder. Bu itibarla, bu vazife herkes için ve bütün zamanlarda geçerlidir. İslam’ın sosyal boyutunun gündeme geldiği bütün zaman ve zeminlerde aslında Resulullah efendimizin tüzel kişiliği de gündeme gelmiş demektir. Dolayısıyla iman erleri asla bu tür gündemlerden uzak durmamalıdır. Zira Yüce Allah, hakiki müminleri tanımlarken, onların Hz. Peygamber ile birlikte cihat ve İslam’ın kutsiyetini savunma alanları gibi sosyal ve umumi sahnelerde birlikte oldukları zamanlarda, onun müsaadesi olmadan bu sahneleri terk etmeyeceklerini bildirir.

“Müminler, ancak Allah’a ve Resulüne gönülden inanmış kimselerdir. Onlar, o Peygamber ile ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler. (Resulüm!) Şu senden izin isteyenler, hakikaten Allah’a ve Resulüne iman etmiş kimselerdir. Öyle ise, bazı işleri için senden izin istediklerinde, sen de onlardan dilediğine izin ver; onlar için Allah’tan bağış dile; Allah mağfired edicidir, merhametlidir.”¹⁹⁹

Bu ilâhî hüküm, kıyamete kadar bütün zaman ve zeminlerde geçerlidir.

¹⁹⁷ Ahzab: 6

¹⁹⁸ Tevbe: 120

¹⁹⁹ Nur: 62

c) Kâbe'nin Evrenselliği ve Ebedi Merkez Oluşu

Cihanşümül bir din ve evrensel bir kitaba inanan, bütün zamanlarda tüm herkesin peygamberi olan bir önderliğin peşi sıra giden insanlar için, yine herkes için olan sabit ve değişim rüzgârlarından azade bir merkezin varlığı kaçınılmazdır. Uzak yakın herkesin bir araya gelebileceği, fikir alış verişini yapabileceği, ilmî-amelî problemlerini paylaşabileceği, hem mektep mensuplarının sorunlarının çözüleceği hem de yabancıların sorularına cevap verileceği, sosyal-siyasal sorunların ve dâhili-hariçî problemlerin gündeme getirilip çözüm yollarının mütalaa edileceği, kültürel-ahlakî bağların sağlanacağı ve sair birçok faydanın sağlanacağı böylesi bir yerin merkez olarak tayini hiç kuşkusuz zaruridir. Nitekim bütün hususları şu ayetteki mutlak ifadeden de anlamak mümkündür:

“Gelsinler kendilerine ait bir takım menfaatlere şahid olsunlar ve ma'lûm günlerde Allah'ın ismini ansınlar...”²⁰⁰

Yüce Rabbimiz, Kâbe-i Muazzama'yı bu ihtiyacı karşılamak üzere tayin etmiştir. Ki yeryüzündeki bütün Müslümanlar, bütün yıllar, aylar, haftalar, günler, saatler, dakikalar zarfında çeşitli münasebetler gereği ve hayatlarını ilgilendiren her iş ve sahada onunla irtibat içerisinde olsunlar. Müslümanlar, namaz ve niyazlarında, kurbanlık keserken, ölüm yatağındaki hastanın yüzünün yönünü belirlerken, ölümden sonra ve sair bütün işlerinde bazen bir farz bazen müstehap bir amel olarak yüzlerini o yöne çevirerek bu irtibatı hep göz önünde bulundurmaya çağrılmışlardır. Zaten bizlerde bu mekânın azamet ve kutsiyetine bağlılığımızın bir ifadesi olarak hem yaşarken hem de ölümden sonra her halükarda “Kâbe benim kiblemdir”²⁰¹ diye ikrarda bulunuruz.

Bu söz konusu bağ, iki sebepten dolayı asla kopmaz: birincisi, yerkürenin küre şeklinde oluşu dolayısıyla farklı memleket ve şehirlerin kible yönünün farklı farklı olması ve her an bir kişinin olsun illaki bu yöne doğru namaz ve niyaz ile işığı; ikincisi, namaz ve dua vakitlerinin yeryüzünde yaşayan insanlar için aynı olmaması, dolayısıyla da nasıl melekler her daim Allah'ın arşı ile irtibat içerisinde bulunuyorlarsa, tüm

²⁰⁰ Hac: 28

²⁰¹ Bkz. Tehzibu'l Ahkâm, c.3, s.286; Biharu'l Envar, c.6, s.175, 228-229, 238

dünya Müslümanlarının her an ve her mekânda arş ile aynı hizada inşa olunan Kâbe ile irtibatla olmalarıdır.

Evet, bizler her ne kadar yüzümüzü nereye dönsek ‘Allah’ın yüzü’ ile karşılaşılıyor olsak da ki “Doğu da batı da Allah’ındır, nereye dönerseniz Allah’ın yüzü oradadır”²⁰² lakin buna rağmen ilâhî emir bize, belirli birtakım ibadetleri yerine getirirken Mescid-i Haram’a yönelmemizi farz kılar.

“Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. (Ey Müslümanlar!) Siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin.”²⁰³

Kâbe-i Muazzama’nın farklı boyutları ile ilgili geniş açıklama bir sonraki bölümde ele alınacaktır. Bir önceki sayfalarda da zaten Kâbe’nin Kur’an-ı Kerim ve Resul-i Ekrem (s.a.a) ile bazı benzer özelliklerini ele almıştık.

Kâbe’nin Özellikleri

Yüzlerini tek bir yöne dönen ve tek bir mihver ve tavafgah çevresinde dönen insanlar, o Mabe’din manevî faziletlerini tanıdıkları oranda Mabd’u da tanır. Bu mabetteki yegâne mabud, mülk âleminden melekût âlemine, gayb âleminden şahadet âlemine, madde âleminden Levh-i Mah-fuz ve Kalem âlemine, tabiat âleminden soyut akıllar âlemine ve nihayet Nasut âleminden ilk feyiz ve eser; yani Resulullah (s.a.a) ve onun pak Ehlibeyt’inin canlarına kadar bütün yaratılış âleminin rabbidir. Bu marifet arttıkça âlemlerin rabbine daha saf ve katıksız ibadet ederler. Bu itibarla Rabbimiz, tüm yeryüzünün kiblesi ve tüm dünyadan gelen hac ve umre ziyaretçilerinin tavafgâhına dair bazı özelliklerden bahseder. Biz bu bölümde, işte bu özelliklere kısaca değinmeye çalışacağız.

Bu özellikler göz önüne alındığında, Peygamber efendimiz (s.a.a) ve Masum İmamların (a.s) Kâbe ile ilgili beyan buyurdıkları bazı sözlerin hikmeti daha iyi anlaşılabilir:

“Kâbe’ye sadece bakan bir insana verilecek mükâfatların en küçüğü, her bakışına karşılık bir mükâfat ve sevap kazanması, bir kötülüğünün affedilmesi ve derecesinin bir kademe daha yüceltilmesidir.”²⁰⁴

²⁰² Bakara: 115

²⁰³ Bakara: 144

²⁰⁴ Vesailu’ş Şia, c.13, s.265

“Kâbe’ye bakmak ibadettir.”²⁰⁵

Kâbe’ye bakmanın da tıpkı Kur’an’a bakmak gibi ibadet sayılması-
nın hikmetine gelince; evvela, Kâbe Allah’ın Arş’ının bir yansıması, bir
arınmışlık âbidesi, bir özgürlük ve Allah’tan başkasına bağlanmaktan bir
kurtuluş timsalidir. İkincisi, işte bu bir tek ‘bakış’, ‘görme’nin zeminini
oluşturur; yani göz ile bir bakış, gönül ile görebilmenin kapısını aralar.
Tabi eğer, gönlün bir fonksiyonu olan görebilmek lütfuna erişilebilirse
Kâbe’nin temsil ettiği bütün hakikatler zuhur bulur.

Kâbe’nin perdesinin teberrük olarak görüldüğü²⁰⁶ yerlerden biri de
onun Kur’an ciltlemek ya da kaplamak için kullanılmasıdır.²⁰⁷

“Kâbe’ye giriş, Allah’ın rahmetine dâhil olmak; oradan çıkış ise günahlar-
dan çıkıp sıyrılmaktır. Böyle biri, ömrünün kalan kısmında da korunmuş
olur ve bütün geçmiş günahları mağfiret olunur.”²⁰⁸

“Kâbe’ye girecek olan kişi, Allah’ın kendisinden razı olduğu bir halde girer
ve Kâbe’den çıkarken de günahlarından arınmış olarak çıkar.”²⁰⁹

Hatırlatmak gerekirse, Kâbe’nin bazı özellikleri ile ilgili; Kâbe’nin iz-
zet ve hürmetinin kaynağı ve Kâbe’nin tuğyan ve şirkten beraat merkezi
oluşu gibi konuları birinci bölümün beşinci ve altıncı derslerinde geniş
bir şekilde ele almıştık.

1. Arş’ın Tecelligâhı

Kuran’ın muhkem ayetleri, sarih bir dille şu hakikatleri beyan bu-
yurur:

a) Bütün her şey Allah’ın indinde ebedi ve asla fani olmayacak ha-
zinelere aittir.

²⁰⁵ Age. s. 263

²⁰⁶ Kâbe’nin perdesini öpüyorlarsa eğer
Bu, onun ipek böceğinin eseri olduğundan dolayı değildir
O birkaç günlüğüne bir azizle oturdu diye
Değer kazandı diyedir hiç kuşkusuz
Sa’di Şirazi, Gülistan, 6. Bab, s. 451-452

²⁰⁷ Vesailü’ş Şia, c.13, s.257-258

²⁰⁸ Vesailü’ş Şia, c.13, s.272

²⁰⁹ Age.

“Hazinesi bizim katımızda olmayan hiçbir şey yoktur.”²¹⁰

Bütün bu eşyanın kendileri elbette ki fena ve yokluğa mahkûmdur:

“Sizin yanınızdaki her şey fani olur, Allah katındakiler ise bâkidir.”²¹¹

Binaenaleyh Allah nezdinde bulunan hazinelerin yokluğa mahkûm olmasına imkân yoktur. Zira onun nezdinde bulunan ve onun katına ait olan her şey fena ve zevale uğramaktan mahfuz ve beridir.

b) Bütün varlıklar, o gaybî hazinelerden nâzil olur:

“Biz onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz.”²¹²

Bu nüzul, fena ve zevali gerektiren bir kopuş bir bölünme şeklinde gerçekleşmez. Bilakis bir yansıma ve tecellidir söz konusu nüzul. “Biz onu ancak belli bir ölçüye göre indiririz” ayeti, bize şunu anlatmaktadır: Tüm eşyanın o söz konusu hazinelerde ki varlığı ‘dürülmüş ve toplu’ bir halde iken nüzul esnasında ‘yayılma’ şeklinde gerçeklik kazanır. Bu açıklamadan sonra;

“Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise nâzil kıldık”²¹³
 “sizin için hayvanlardan sekiz çift nazil kılmuştır”²¹⁴ “Semada da rızkınız ve size vâdedilen başka şeyler vardır”²¹⁵ “Biz demiri de nazil eyledik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır”²¹⁶

Ayetlerinin anlamı da aşikâr olmuş olsa gerek. Zira ‘inzal’ bu tür hususlarda ‘tenezzül’ ve ‘tecelli’ şeklinde gerçekleşir; tıpkı yağmurun nüzulü ve gökyüzünden yere doğru inişi gibi göklerdeki yerinden koparak başka bir yere intikal etmek şeklinde gerçekleşen bir kopup ayrılma şeklinde değil.

²¹⁰ Hicr: 21

²¹¹ Nahl: 96

²¹² Hicr: 21

²¹³ A’raf: 26

²¹⁴ Zümer: 6

²¹⁵ Zariyat: 22

²¹⁶ Hadid: 25

Sözün özü şu ki, madde âleminde var olan her şey, Allah'ın indinde mahfuz olan bir asıl ve kökene sahiptir. Her şey, kendine özgü bir hendede ve hesap üzere nüzul bulur. Bu demektir ki bütün her şey, Allah'ın bir ayeti ve onu gösteren bir aynadır. "Hamd, yarattığı her şeyle yine mahlûkatına tecelli eden Allah'a özgüdür."²¹⁷ Nitekim her şey Allah'a doğru yükselişin bir vesilesidir:

"İyi bilin ki bütün işler eninde sonunda Allah'a döner."²¹⁸

Kâbe'nin Kare Şeklinde Oluşunun Hikmeti

İşte bu 'eşya' ve 'işlerden' biri de 'Kâbe'nin tüm cüzleri ve erkânı'dır. Rivayetlere göre, Kâbe'nin temeli, Haceru'l Esved ve Makam-ı İbrahim'in taşı cennetten nâzil olmuştur. Bütün bunlar, Allah'ın dergâhında tertemiz bir asıl ve kökene sahip olup o tertemiz makamdan nâzil olmuşlardır.²¹⁹

Bu görüşün delili, Kâbe'nin dört köşe oluşunun hikmeti ve bu binanın dört rükün/sütun üzere inşa olunmasının sırrı ile ilgili varit olan rivayettir. Buna göre Kâbe, Beyt-i Ma'mur'un tam hizasında yer alır. Beyt-i Ma'mur ise, Arş'ın tam hizasında yer alır. Arş'ın ise dört köşesi vardır. İşte bu yüzden Kâbe, dört köşe olup dört rükün üzere inşa olunmuştur. Ayrıca İmam Sadık (a.s) Arş'ın dört köşe oluşunun hikmetini beyan ederken şöyle buyurur:

"Zira İslam'ın temelleri dört cümle üzerine kurulmuştur. Bu cümleler şu dört tesbihten ibarettir: Sübhanallah, Elhamdülillah, Lailaheillallah ve Allah-u Ekber."²²⁰

Allah'ın bütün güzel isimleri ve ayrıca bütün sahih inançlar 'tesbih' 'tahmid' 'tehlil' ve 'tekbir'den ibaret olan işte bu cümlelerde özetlenmiştir. Açık olsa gerektir ki, Kâbe'nin, Arş'ın hizasında olan Beyt-i Ma'mur'un tam hizasında yer alması, mülk, melekût ve ceberut âlemlerinin birbirlerini yansıtmaları ve birinin diğeriyle mutabakat üzere oluşu anlamındadır; coğrafi anlamda bir paralellik anlamında değil.

²¹⁷ Nehcu'l Belağa, 108. Hutbe

²¹⁸ Şura: 53

²¹⁹ Vesailu's Şia, c.4, s.305 ve c.13, s.209-210

²²⁰ İlelu's Şerayi', c.2, s.398; Biharul Envar, c. 96, s.57; bkz. elinizdeki kitap 4. dersin son sayfası

Bu rivayet esasınca, evvela Arş'tan nazil olmuş olan Beyt-i Ma'mur'dan nazil olmuştur. Tabi bu nüzul, 'tecafi' yani kopup ayrılmaktan münezzehtir olup tecelli ve zuhur şeklindedir. İkincisi, tabiat, misal ve akıl âlemlerinin dört köşe oluşunun hikmeti, 'tesbih', 'tahmid', 'tehlil' ve 'tekbir'den ibaret olan cümlelerin dört tane oluşu dolayısıyladır.

Evet, Kâbe'nin niçin bu isimle anıldığını açıklamaya çalışan bazı yorumlar kelimenin sözlük anlamıyla uyumludur. Örneğin, Kâbe, kare küp şeklinde olduğu için bu isimle anılmıştır. Ya da dört duvar üzere kurulduğu ve her dört açıdan da bir 'çıkıntı' göze çarptığı için bu ismi almıştır. Zira Arap, bütün çıkıntıları 'ka'b' kelimesiyle ifade eder. Örneğin ayağın üst tarafındaki çıkıntıyı 'ka'b' diye isimlendirir. Aynı şekilde Kur'an-ı Kerimde Huriler için bedenlerinin göğüs kısmı için 'kava'ib'²²¹ tabiri kullanılır.

Lakin İmam Sadık'ın (a.s) nuranî ve yüce buyruğu şunu anlatır: Varlık nizamının temeli olan dört tesbih, Arş'ın tahakkuk bulmasına sebep olmuş, Arş'ın tahakkukuyla dört köşesi olan Beyt-i Ma'mur hakikat libasına bürünmüş ve nihayet Beyt-i Ma'mur, doğal bir varlığın, yani tabiat âleminin bir parçası olan Kâbe'nin vücut bulmasına sebep olmuştur ki bu bina da dört duvar üzere kuruludur. Bu demektir ki tabiat âleminde varlık bulan bir şey, misal âleminin bir numunesi, misal âleminin kendisi soyut varlıklar âleminin bir cilvesi, soyut varlıklar âlemi ise tamamiyet ve kemâllerin ötesi olan Esmâ-i Hüsnâ'nın bir tecellisi ve zuhurudur. Özetle, rabbani nizam, varlık düzeyi ve derecelerine göre akıl, misal ve tabiat âlemleri ile şekillenen bir nizamdır.

Yukarıdaki hadisin ışığında Kâbe'nin, bulunduğu konumdan ta göklere kadar Kible olduğunu bildiren şu rivayeti de açık bir şekilde anlayabiliriz: "*Muhakkak o (Kâbe) bulunduğu yerden ta göklere kadar her yerde kibledir.*"²²² Evet, her ne kadar bu hadis, Kâbe'nin dikey boyutuyla her bir düzeyinin Kible olarak bilinmesi gerektiğini açıklayan fikhî bir yön taşısa da bir önceki rivayetin ışığında bâtunî anlamıyla tabiat, misal ve akıl âlemleri arasındaki irtibatı açıklayan bir içeriğe sahiptir. İşte bu hakikatlere erişebilmek için yürüme imkânı bulacağımız yegâne yol, 'tesbih', 'tahmid', 'tehlil' ve 'tekbir' cümlelerinden elde edebileceğimiz hakikat ve marifet üzerine dikkatli bir mütalaa ve tefekkürdür.

²²¹ Mecma'ul Bahreyn, c.2, s.47-48; El Müfredat, s.712-713

²²² Vesailu's Şia, c.4, s.339

Hikmet erbabı, mevcut olan her şeyin dört aşamalı bir varlığa sahip olduğundan söz eder: Tabiat âleminde maddî varlık düzeyi, misal âleminde berzahî varlık düzeyi ve akıl âleminde akli/tam anlamıyla soyut varlık düzeyi. Ancak marifet ehli nezdinde her şeyin dört varlık sahası vardır: Tabiat âlemi, misal âlemi, akıl âlemi ve ulûhiyet âlemi. Temiz ve masum Ehlibeyt'in (a.s) en parlak rivayetlerinden olan yukarıdaki hadis, marifet ehlinin bahsetmiş olduğu dört varlık düzeyini aşikâr kılmaktadır. Buna göre, Kâbe'nin Mekke topraklarında bulunan bir maddî varlığı vardır. Bu maddî boyutun hakikati, bu düzeyin çok üstünde olan misal âlemindeki varlığıdır. Bu hakikat ise Hakk'ın Arş'ı olan akıl âleminde başka bir varlık düzeyine sahiptir. Bu düzeyin kendisi de ulûhiyet, ilâhîyet ve Esmâ-i Hüsnâ makamlarından ibaret olan 'tesbih', 'tahmid', 'tehlil' ve 'tek-bir' âleminde daha yüce bir varlık düzeyine sahiptir.

Nükte:

Evet, Arş'ın ilâhî isim ve sıfatlara karşılık tahakkuk bulması, Beytu'l Ma'mur'un Arş'a ve Kâbe'nin de Beytu'l Ma'mur'a karşılık hakikat libasına bürünmesi, sadece Kâbe'ye özgü bir hakikat değildir. Yani, nasıl Kâbe, yüce âlemlerin bir cilvesi ise, Kur'an, namaz, oruç, hac, umre ve diğer bütün ibadetler ve ilâhî ayetler de o âlemlerle bağlantılı bir hakikate sahiptirler. Bu demektir ki namaz, hac ve sair ibadetlerin her biri Müminin Miracı'dır. Demek ki, miraca yükselmek sırf namaza mahsus değildir; fakat namaz, dinin direği olduğu için miracın en bariz ve açık örneğidir.

Binaenaleyh, velayet de yukarıdaki söz konusu dört mertebeye sahiptir. Zira velayet, İslam'ın en önemli temel esaslarından biridir. Tabiat âlemi ve beşerî toplumlarda velayet ve önderlik müessesesi, Kâbe mesabesindedir.

“İmam, tıpkı Kâbe misalidir; ona gidilir lakin o kimseye gitmez.”²²³

Demek ki, İmam'ın doğal ve maddî varlığı, Kâbe'nin doğal ve maddî varlığı mesabesindedir. Dolayısıyla misalî varlığı, Beytu'l Ma'mur; Arş'ı varlığı da Kâbe'nin Arş'ı varlığı mesabesindedir. Ayrıca velayetin bir de bâtinî boyutu vardır. Bu boyut, söz konusu dört tesbihe karşılık gelir. Bu anlamda Masum İmamlar (a.s) şöyle buyururlardı:

“Biz tesbih ettik (subhanallah dedik), melekler de subhanallah dediler.”²²⁴

²²³ Kifayetu'l Eser, s.199; Biharu'l Envar, c.36, s.353-358

²²⁴ Biharu'l Envar, c.26, s.345; İrşadu'l Kulub, c.2, s.405

Tabiat âleminde nasıl bizlere hitaben “Biz nasıl namaz kıldıysak, aynen öyle namaz kılınır”²²⁵ ya da “Hac menasikini bizden öğreniniz”²²⁶ diye buyuruyorlarsa aynı şekilde bir üst âlemde “biz tesbih ettik, melekler de tesbih ettiler” diye buyuruyorlar. O âlemde de Ehlibeyt (a.s) meleklerin İmamı konumundadır. Bu itibarla, gönlünü Allah velilerine bağlılık rengine büründürmüş bir müminin namazı nasıl miraca yükselmek mesabesindeyse ve nasıl bir Kur’an okuyucusuna “Oku, yücel”²²⁷ diye buyruluyor ve aynı itibarla namaz kılanlara da ‘namaz kıl, yücel!’ demek caizse aynı şekilde velayet ehline de ‘velayet’e bağlı kal, yücel!’ diye buyrulmaktadır aslında. Binaenaleyh hac ve umre ziyaretini yerine getirenlere de ‘hac ve umreyi eda et, yücel!’ diye hitab edilir dememiz gerekir. Nitekim yukarıda değinilen dört aşamayı kat eden bir müminin kalbi, Rahman olan Rabbimizin Arşı olur:

“Müminin kalbi, Rahman’ın Arşı’dır.”²²⁸

Haccın Sırrına Vakıf Bir Haccının Arş Makamına Yükselişi

İnsanlığın en kadim ibadet merkezi olan Kâbe, Beytu’l Ma’mur ile aynı hizada; dolayısıyla da meleklerin tavafgahı olan Arş’la bağlantılı bir konumdadır. Bu hakikatin hikmeti, insanlık âleminde takva ehli hacıların, tıpkı masum semavî melekler misali, Allah’ın Evi’ni tavaf etmeleridir. Başka bir tabirle, Arş ve aynı şekilde Beytu’l Ma’mur bir nevi süzülüp yeryüzünde Kâbe suretinde zuhur ve tecelli bulmuştur. Dolayısıyla Kâbe ziyaretçilerinin arınmış ruhları, yücelerek, ilkin Beytu’l Ma’mur sonra da Arş makamına erişir.

“O’na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah’a amel-i sâlih ulaştırır.”²²⁹

²²⁵ Avali’l Leali, c.1, s.197-198; Biharu’l Envar, c.82, s.279

²²⁶ Avali’l Leali, c.1, s.215 ve c.4, s.36; Nehcu’l Hakk ve Keşfu’s Sıdk, s.471-474

²²⁷ El Kâfi, c.2, s.606

²²⁸ Biharu’l Envar, c.55, s.39; Marifet ehlinin bazı kitaplarında “Hikmet-i Arşı” tabirine rastlarız. Bu, kalbi, Rahman’ın Arşı mesabesinde olan yazarın kalbine bu konu ilka olunmuştur anlamındadır. Elbette bazen aynı itibarla derinlikli bir konu bu başlık altında ele alınmış olabilir. Lakin marifet ehli, sadece doğrudan kalplerine ilham olunan konuları “Müminin kalbi, Rahman’ın Arşı’dır” hadisine istinaden “Arşı” başlığı altında ele alırlar; çok kıymetli ve derinlikli buldukları her konuyu değil.

²²⁹ Fatır: 10

İlâhî Arş ve aynı şekilde Beytu'l Ma'mur, nasıl 'tecafi' yani kopup ayrılma şeklinde değil de 'tecelli' şeklinde bir nüzul ile zuhur buluyorsa; insanın terakki ve bir üst makama yükselişi de 'mekânsal bir yükseliş ve yeryüzünden bir ayrılış ve kopuş' şeklinde değil, 'ruhani bir yükseliş ve manevî bir yolculuk' şeklindedir. Demek ki bir hacı adayı eğer, bu yüce anlamın idrakine varamaz, Kâbe'yi tavaf ederken gayesi ruhanî ve manevî bir yolculuk olmaz ve bu Beyt'i, Beytu'l Ma'mur ile eşdeğer görmez ve onu da Arş'ın bir tecellisi olarak bilmez ise aslında Kâbe'nin yüce konumunu henüz kavrayamamıştır demektir. Dolayısıyla fıkıh ilminde bilinen anlamıyla 'kabule şayan' görülse de kelam ilmi terminolojisindeki anlamıyla bu amel 'sahih ve makbul' sayılamaz.

Beytu'l Ma'mur'un bu isimle anılmasının hikmeti, aslında soyut olan bu varlığın, meleklerin ibadetleriyle 'mamur' olmasıdır. Bütün diğer mes-citler de aslında müminlerin ibadetleriyle mamur olurlar:

“Allah'ın mescidlerini, yalnızca Allah'a iman edenler ve... imar ederler.” ²³⁰

Beytu'l Ma'mur, Yüce Rabbimizin *“ve her göğe görevini vahyetti”* ²³¹ ayetinde sözünü ettiği göklerde-dir. Bu göklerin ise kapıları kâfirlerin yüzüne kapalıdır: *“işte onlara gök kapıları açılmayacak.”* ²³² Yoksa kâfirlerin dahi gidip gelebildikleri ve yıldızların yer aldığı gökler değildir kastedilen. Demek ki, belirgin bir maddî ve fizikî konumu olmayan bu Beyt, nasıl yeryüzündeki mescitler müminlerin ibadetleriyle mamur oluyorsa meleklerin ibadetleriyle her daim mamur olur.

Sözünü ettiğimiz soyutluğun bir delili de, Arş'ı taşıyan meleklerin ilâhî vahyi idrak ederek Peygamber'in (s.a.a) kalbine nâzil kıldıklarını bildiren ayettir:

“Onu Rûhu'l-emin (Cebrail) uyarıcılardan olası diye, senin kalbine indirmiştir.” ²³³

²³⁰ Tevbe: 18

²³¹ Fussilet: 12

²³² A'raf: 40

²³³ Şuara: 93-94

Bu demektir ki, 'kalbe nâzil olan' ve sonra da kalpten ayrılan melek, soyut bir varlıktır. Tabi ki burada kalp derken, hayvanların dahi taşıdıkları çam kozası şeklindeki cisimsel uzuv kastedilmemektedir. Kalp derken, burada ilâhî bir latife, 'fuad' ve marifet idrakine kadir gaybî bir varlık murat edilmektedir.

“Şüphesiz ki bunda kalbi olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.”²³⁴

Aynı şekilde “Onların kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalığını çoğaltmıştır”²³⁵ ayetinde geçen 'kalp' de maddî değildir. Zira kalp mütehasısı bir doktor bir münafığın kalp grafiğini inceledikten sonra pekâlâ 'sağlıklı bir kalbin var' diyebilir. Tabi bu doktorun 'kalp' dediği, bedendeki kan dolaşımının kaynağı olup göğsün iç kısmında bulunan malum organdır. Velhasıl “Onu Rûhu'l- Emin, senin kalbine indirmiştir” ayetinde söz konusu olan 'kalp' soyut bir varlık olduğuna göre, vahyin taşıyıcısı olup kalbe nâzil olan meleğin kendisi de soyut demektir.

Meleklerin taşıyıcısı bulunduğu Arş'ın üstünde ise Allah'ın güzel isimleri bulunur.

Salt dünyevî bir bakış açısına sahip bir hac ve umre yolcusu, yine sırf şu görünen Kâbe'yi tavaf etmekle yetinecektir. Onun önemseydiği yegâne şey, tavaf mekânının sınırlarını (26,5 zira' yani 13 küsur metreyi) aşmıyacak şekilde hareket etmektir. Ancak daha yüce bir himmet ve düşünceye sahip bir mümin, hem Kâbe hem de Beytu'l Ma'mur çevresinde döner. Daha derinlikli düşünen biri ise, hem Kâbe hem Beytu'l Ma'mur hem de Arş'ı tavaf eder. İşte bu düzeyde bir hacı ve umre ziyaretçisinin kalbi, Rahman'ın Arş'ıdır.

Dört tesbihi tavaf edebilenler ise insanlar içerisinde sayılabilir müminlerdir. Bu düzeyde bir ziyaretçinin gözünde, Kâbe'nin 'öne çıkıp göze çarpması' sadece duvarlarının bu özelliğinden dolayı değildir. Nasıl yüce peygamberimiz “zikri ve şanı yüceltilmiş” ve “Senin zikrini (şanını) yüceltmedik mi?”²³⁶ emirlerine muhatap olmuşsa, Kâbe'nin öne çıkıp göz

²³⁴ Kaf: 37

²³⁵ Bakara: 10

²³⁶ İnşirah: 4

alıcı olması da 'zikrine' ve şanına dair bir özelliğidir. Bu özellik, adı ve şanının ilâhî bir yüceliğe sahip olmasının bir sonucudur ki aynı zamanda Kâbe onu tavaf edenlerin yücelişlerine de sebep olur. Kuşkusuz 'belirginlik, öne çıkıp taşma, çıkıntı' vesair sıfatlar sırf taş, duvar, çömlek, ayak vesair eşyada görülen sıfatlar değildir. Yoksa Mekke'nin en çukur mevkiinde bulunan ve bu yüzden sel afetine maruz kalma tehlikesiyle yüz yüze bulunan Kâbe, bugün artık topyekûn yüksek bina ve gökdelenlerle kuşatılmış bulunmaktadır. Hatta öyle ki, artık sadece Mescidü'l Haram'ın minareleri 'belirgin ve göz alıcı bir şekilde' görülebilmektedir.

2. Kâbe'nin Hâlis Tevhid Üzere İnşası

Kâbe'nin inşası, ebat ve şeklinin belirlenmesi Yüce Rabbimizin hidayet ve yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. Zira *"Bizim Rabbimiz, her şeye hilkatini (varlık ve özelliğini) veren, sonra da doğru yolu gösterendir."* Hak Teâlâ bu konuda şöyle buyurur:

"Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamış ve (ona söyle demiştik): Bana hiçbir şeyi eş tutma!"²³⁷

Bu ayetin anlamı şudur: Kâbe'nin yeri ve taşıyacağı mimarî özellikler, özel bir mevki göz önünde bulundurularak ilâhî iradenin hidayetiyle belirlenmiş olmakla birlikte aynı zamanda halis muhlis bir tevhid temeli üzerine inşa edilmiştir. Şirkin hiçbir şekli; ne şirk-i celi, örneğin Allah'a ortak koşmak ya da putperestlik gibi ne de şirk-i hafi, örneğin riya gibi en genel anlamıyla şirk, bu yapıyı kirletemez. Zira ayette geçen olumsuzluk ifade eden 'eş tutma!' emrinden sonra 'hiçbir şeyi' tabiri yer alır ki bu tabir, şirkin bütün aksamını kuşatır.

Tevhid deryasında gark olmuş ve halis muhlis bir muvahhid payesine erişmiş olan Hz. İbrahim (a.s) yegâne ve eşsiz Rabbimiz tarafından bir Beyt inşa etmekle görevlendirilmiş ve ne bir şahıs ne de herhangi bir şeyi ona ortak ve eş tutma diye emrolunmuştu. Eşsiz bir kaynak indinden muvahhid bir mimara hitaben öz ve halis tevhidî iradede neşet etmiş bu tevhidî emir, vahdete erişme mefkûresi ve ittihat iştiyaki dışında herhangi bir şeyi ortak kabul etmez. İşte bu noktada, 'beyt' henüz varlık

²³⁷ Hac: 26

libasına bürünmemişken, onu ‘tathir’ ve tertemiz kılma emrinin verilmesinin hikmeti malum olsa gerek. Biz bu nükteyi ‘temizlik merkezi ve tertemiz olanların tavafgâhı’ başlığı altında ilerleyen sayfalarda genişçe mütalaa edeceğiz.

Bu muvahhid eser, her daim kendi öz mimarının bir ayeti olarak kalacaktır. Zira her müessir, kendi öz eserinde muhakkak tecelli eder. Her eser, eser sahibinin sahibi bulunduğu özel imtiyazları taşır. Bu doğrultuda “bir insan, dilinin altında gizlidir”²³⁸ özdeyişinde, konuşan her kişinin sözleri ve “bir insanın yazdığı her şey, faziletinin ölçütü ve şerefinin göstergesidir”²³⁹ vecizesinde, yazılan her kelime veya “gönderdiğin elçi, kendi asaletinin mizanıdır”²⁴⁰ sözünde gönderilen her elçi, birer örnek olarak ele alınır; sırf bu hususlara özgü bir belirleme olarak değil. Bütün bu örnekleri, şemsiyesi altına alacak en kuşatıcı ifade aslında şudur: “Her eser, o eserin sahibinin bir göstergesidir ve eser sahibi kendi eserinde gizli ve mütecellidir.” Bu doğrultuda Hz. İbrahim ve İsmail’in (a.s) Kâbe’nin mühendisliği ve mimarisinde sergiledikleri bütün eserlerini takip etmek gerekir. Dolayısıyla Kur’an-ı Kerim ve Masumların (a.s) Rabbimizin bu iki büyük vahiy elçisi ile ilgili beyan buyurdıkları bütün mümtaz vasıfları, Kâbe’nin manevî çehresinin tüm hatlarını sergileyebilmek için sağlam bir senet ve bu binanın manevî inşasının ham maddeleri olarak değerlendirebiliriz.

Buna göre, Hazreti İbrahim (a.s) nasıl Yahudi yahut Hıristiyan değil, Hanif, mutedil, Müslüman, Muvahhid ve Allah’ın dergâhında halis bir kul ve tevhid deryasında gark olmuş ve şirkin her türünden azade kılınmış idiyse aynı şekilde Kâbe’nin mimarisinin de itidal, tevhid ve ubudiyet harcıyla yoğrulduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca Kâbe’nin inşası esnasında, mimarlarının ihlâs ve arınmışlığı göz alıcı bir berraklıktaydı. Dolayısıyla bu binanın geometrisi de aynı berraklıkta ihlâs ve kutsiyetle şekillenmiştir. Bu itibarla her kim Hz. İbrahim’e daha yakın ve ona daha layık bir konumdaysa Kâbe’nin muhafazası ve maddî-manevî mimarisini imar hususunda daha evla bir konumdadır. Bu zümre –onun çağdaşı takva ehli takipçilerinden sonra- İslam’ın yüce peygamberi (s.a.a) ve Yahudilik ya

²³⁸ Nehcu’l Belağa, Hikmet 147 ve 392

²³⁹ Gururu’l Hikem, s.49, 290. Hadis

²⁴⁰ Age, 278. Hadis

da Hıristiyanlığa eğilimi olmayan, akide ve ahlakıyla itidali gözeten ve itikadî, ahlâkî yahut amelî şirke asla müptela olmamış hakiki ve muhlis müminlerdir.

Kâbe'nin temelini oluşturan bu öz ve halis tevhid, müminler içerisinde çok az bir zümre dışında herkese nasip olmaz. Bu demektir ki iman ehlinin büyük bir çoğunluğu dahi bir şekilde, servetinden dolayı zenginler karşısında alçakgönüllülük ve zorbalığından dolayı tağutlar karşısında alçalma gibi şirk-i celi yani, apaçık bir şirke yahut dünyevî maksatlar uğruna dünyadan uzak durmak, makam ve mevki uğruna zahitlik ve takva kisvesine bürünmüş görünmek gibi şirk-i hafi yani gizli şirke müpteladırlar. Bu yüzden Yüce Rabbimiz, müminlerin büyük çoğunluğunun aslında müşrik olduklarını bildirir:

“Onların çoğu, şirk koşmaksızın Allah'a iman etmezler.”²⁴¹

Yeryüzünün varisleri olacak olanlar, şirke bulaşmış bu çoğunluk olmayacaktır. Zira yeryüzünün mirasçıları Allah'ın salih kullarıdır. Onlar, Yüce Rabbimize iman eder ve hiçbir şeyi ona eş ve ortak tutmazlar.²⁴²

Sözün özü, Kâbe öz ve halis tevhid (şirkin her türünden münezze) temeli üzerine inşa olunmuş ve bu ilâhî mühendislik eseri, örneğin hac ahkâmı gibi birçok hükmün konusu olmuştur. Bütün bu fikhî ahkâm ise sahih bir ahlaka ve sahih ahlak da sağlıklı ve tevhidî bir akideye bağlıdır. Aynı zamanda Kâbe, bütün bu özelliklerin yanı sıra çevresinde melekler dışında hiç kimsenin halka kuramayacağı Arş'ın bir timsalidir. O melekler, Rahman olan Rabbimizin has kullarıdır. Onun emrinden asla yüz çevirmez, bir tek onun emirleriyle hareket eder, Onun bir adım önüne geçmez ve emrolundukları her şeyi hakkıyla eda ederler.²⁴³ Onu kutsamaktan asla bıkmaz ve uzanmazlar. Ona ibadet etmekten asla yorulmazlar. Onun emrini uygularken tembellik ve gevşekliğe kapılmaz ve ciddiyeti elden bırakmazlar. Ona olan arzu ve iştiaklarından bir an olsun gafil kalmazlar.²⁴⁴

²⁴¹ Yusuf: 106

²⁴² Nur: 55

²⁴³ Enbiya: 26-27 ve Tahrir: 6

²⁴⁴ Sahife-i Seccadiye, 3. Dua

Bu anlamda öz ve halis tevhidin öz ve halis bir muvahhidin hayatındaki tecellisine bir örnek olarak şu rivayet nakledilir: Mekke'de İmam Seccad'a (a.s) Medine'de onun tasarrufu altında bulunan bazı vakıf mallarının gasp edildiği haberi verilir. Çevresinde bulunan yol arkadaşları, kendisine o esnada Mekke'de bulunan zamanın halifesi Velid b. Abdulmelik'in yanına varıp şikâyet etmesini önerirler. İmam Seccad (a.s) şöyle buyurur:

“Yani ben, Allah'ın Haremi'nde (Kâbe'nin yanı başında) Allah'tan başkasından bir şey mi dileyeyim? Ben, onu yaratandan dünya istemeye tenezzül etmezken benim gibi bir mahlûktan nasıl isterim?”²⁴⁵

Kâbe'nin yanı başında, Kâbe'nin sahibinden hakiki mahbubun visali dışında bir şey isteyenlere yazıklar olsun!

Nükte:

1. Öz ve halis tevhid, 'cevami'-i kelim' yani marifeti bütün boyutlarıyla kuşatan sözler ita olunmuş²⁴⁶ olan Hz. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) diliyle tecelli bulmuştur. O, şöyle buyurur:

“La ilahe illallah vahdehu vahdehu vahdeh”²⁴⁷ yani Allah'tan başka ilah yoktur; tek birdir. O, tek birdir. O, tek birdir O!”

Bu söz, tevhidin üç boyutu; yani zatî, sıfatî ve efalî tevhide dalalet ediyor olabilir. Bu durumda, şirkin gündeme geleceği tek bir saha dahi bulunamaz. Zira varlığın hiçbir zerresi, tevhide bigâne değildir. Dolayısıyla bu şirktir diyebileceğimiz tek bir boşluk ya da zerre söz konusu olmaz. Şirke varoluşsal bir boyut atfedecek olsak dahi onun dolduracağı bir boşluktan söz edilemez.

2. Tevhid bir şecere-i tuba; bir cennet ağacı ve takva onun meyvelerinden biridir. Aynı şekilde Kâbe de öz tevhid temeli üzerine inşa olunmuştur ve takva zemini üzerine kurulan bütün temellerin aslı ve kökenidir. Örneğin 'Kûba Mescidi' gibi ki takva temeli üzerine tesis olunmuş ve o zeminin bir ürünü ve o kökten yeşeren bir daldır. Binaenaleyh, şirk temeli üzerine inşa olunan bütün mescitlerin yıkılması gerektiği ilkesi,

²⁴⁵ İlelu'ş Şerayi', c.1, s.230; Biharul Envar, c. 42, s.75

²⁴⁶ Men La Yahduru'ul Fakih, c.1, s.240-241

²⁴⁷ El Kâfi, c.2, s.517

aynı zamanda ateş çukuru ve cehennem uçurumu kenarına inşa olunmuş bütün yapı ve kurumların yıkılması gerektiği hükmünün de temelini oluşturur.²⁴⁸

3. Kâbe'nin Temellerinin Saf İhlâs Üzere Tesisi

Kâbe'nin imar ve inşası, İbrahim Halilullah ve İsmail Zebihullah (a.s) eliyle gerçekleşti.

“Bir zamanlar İbrahim, İsmail ile beraber Beytullah'ın temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin.”²⁴⁹

“Her eser, o eserin sahibinin bir göstergesidir ve eser sahibi kendi eserinde gizli ve mütecellidir” özdeyişi gereği, Kâbe'nin inşasında, onu inşa eden mimarların ihlâs ve arınmışlığı zuhur ve tecelli bulmuş ve bu binanın geometrisi ‘ihlâs’ın kutsallığıyla şekillenmiştir. Zira niyet, amellerin ruhudur. Kâbe, sırf Allah rızası için inşa olduğuna göre, bu inşanın mükâfatı da Allah'ın rızasını kazanmak dışında hiçbir şey olamaz.

İki büyük peygamberin (a.s) Kâbe'yi inşası hadisesinde nice nükteler gizlidir: 1. Yeter miktarda hüsn-i fiili; yani amelin güzelliği. 2. Yeter miktarda hüsn-i faili; yani amel sahibinin güzelliği. 3. Hudûs ve beka arasındaki ilişkinin sağlamlığı. 4. Âbid ve zahitçe değil ârifane bir sefa ve vefanın sürekliliği. 5. Temelinden duvarına, tabanından tavanına, taşından toprağına kadar; özcesi bütün boyutlarında ‘ibadet’in zuhuru aşikâr ve belirgindir. Bütün bunlardan ötürü de ahsen-i kabule şayandır. İşte bu kabul-i ahsen, rububî imzaya şâyân olmuş dolayısıyla da ‘Beyt’ teşrifi bir izafe ile onun mukaddes zatına nispet edilerek billurlaştırılmıştır.

“Siz ikiniz, Evimi temizleyin!”²⁵⁰ †

Açıklamak gerekirse; Kâbe'nin inşası ve temellerinin yükseltilmesi, bu iki büyük peygamber tarafından eda edilen halisane bir ibadet idi. Öyle ki onların gayesi sadece Allah'ın rızasına nâil olmaktı. Dolayısıyla

²⁴⁸ Tevbe/107-109

²⁴⁹ Bakara/127

²⁵⁰ Bakara/125

ondan başkasından hiçbir mükâfat beklemiyorlardı. Bu ihlâs, sadece onların, dilleriyle ifade ettikleri duada değil; bu niyet, o ikisinin yüreklerinde gizli ve gönüllerinde saklı idi. İşte asıl ‘kalpte olan’ bu ihlâs, ‘kalıplaşmış’ bir ifade ile dillerinde aşikâr olmuştu. Zira kalb-i selim ile rabbinin huzuruna varan bir kimsenin, o kutsanmış ve yüce kalbinde Allah’tan gayri bir maksat olamaz. Değil mi ya; *“Babacığım! Emrolduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulursun”*²⁵¹ diyebilen bir dilin sahibinin pak ve arınmış kalbinde, ihlâs ile aykırılık arz edecek ne bulunabilir ki?

Bu iki peygamber, tevhid ve ihlâsın zirvesinde Rablerine şöyle yarmışlardı:

“Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur!”

Yüce Rabbimiz, bu iki peygamberi Şeytan ve vesveselerinin asla nüfuz edemeyeceği kul anlamında ‘muhles kullar’ zümresinden saymıştır²⁵². Dolayısıyla onlar Allah’ın, amellerini hoşnutlukla kabul buyurduğu takva ehli kulları arasındadırlar.

O iki yüce ve semavî şahsiyet, Kâbe’yi inşa edip temellerini yükseltirken o pak kalpleri ve tertemiz gönüllerinin derinliklerinden taşan şu hakikati dillendiriyorlardı:

“Hani İbrahim, İsmail ile beraber Beyt’in temellerini yükseltiyor, (şöyle diyorlardı:) Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur; şüphesiz sen işitensin, bilensin!”²⁵³

İşçiler, çalışırken genellikle her daim bir şeyler mırıldanır bir şeyler terennüm ederler. Hz. İbrahim ve Hz. İsmail’in (a.s) Kâbe’nin temellerini yükseltirken dillerinden düşmeyen terennüm ise *“Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur”* yakarışı idi. Onlar Kâbe’yi işte bu terennümle inşa ettiler.

²⁵¹ Saffat: 102

²⁵² Bir İnsan-ı Kamil’in ‘muhles’ olduğu birkaç yolla anlaşılır: a) Onun ‘muhles’ olduğunun sarih bir dille ifadesi b) Onun, İblis’in nüfuz alanından uzak olduğunun açık bir dille beyanı c) Onun, söz konusu iki yolla ‘muhles’ olduğu sübuta erişmiş olanlardan daha üstün olduğunun açıkça ilanı.

²⁵³ Bakara: 127

O iki yüce peygamber ve Kâbe'nin mimarları, sırf Allah'ın özel rıza ve inayetine mazhar olmayı diliyorlardı. Bu yüzden 'kabul' yerine; 'takabbül'/layık olmasa da kabul etme dileğini ifade eden bir tabirle yakarmışlardı. Ayrıca 'takabbül'ün konusunu dile getirmemişlerdi. Zira Allah'ın dergâhında öylesine bir tevazua sahiplerdi ki yaptıkları işi, o dergâh nezdinde gayet naçiz görüyor adını dahi anmaya layık görmüyorlardı. Yüce Rabbimiz de bu halis amelin kemal-i kabule şayan olduğunu göstermek adına, o ikisinin bu çabalarının ürünü olan Kâbe'yi 'Beytim'/Benim Evim diyerek kendi zatına nispet etmiştir.²⁵⁴

Kâbe'ye perde giydirmek hevestendir

*'Beytim' tabirindeki nispet Kâbe'ye cemal olarak yeter!*²⁵⁵

Bir amelin Allah'ın dergâhında kabul görmesini dilemenin önemi, tüm amellerin kabul görmesinin iki önemli rüknü; yani hüsn-i fiili ve hüsn-i failinin zarureti dolayısıyladır. Yani evvela, amelin kendisi güzel, kabule şayan ve yüce mevlanın rızasına mazhar olmaya layık olmalıdır. Sonra da bu amel, imanlı bir ruhun eseri olmalıdır.

“Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder.”²⁵⁶

Dolayısıyla *“Ey Rabbimiz! Bizden bunu kabul buyur”* duası bu iki rükünün tahakkuk bulduğunun nişanesidir.

Hâsıl-ı Kelam, Kâbe'nin duvarları, ihlâs temeli üzerine yükselmiştir. Bu temel, takva üzere olduğu için de Allah'ın kabulüne mazhar olmuştur. Kâbe'nin mühendisliği tevhid ile şekillenmiş, imarı ise takva ve ihlâs ile tahakkuk bulmuştur. Dolayısıyla Allah'a mensup olunma şerefine; yani Beytullah diye anılmaya layık bulunmuştur. Netice de yerler ve göklerdeki her şeyin Rabbi olan Yüce Allah'ın evi olma şerefine nâil olmuş, Yüce Allah'ın izniyle yücelmiş, gece gündüz her daim Allah'ın adının anıldığı bir makam olmuş ve meyveleri, bütün yeryüzünde Allah'ın izniyle ve yine onun adının yüceltildiği 'evler' şeklinde zuhur bulmuştur. İşte bu 'evler' Allah'ın ruhsatı ve izniyle lebalep onun adı ve yâdıyla dolup taşan mescitler ve müşerref makamlardır.

²⁵⁴ Bakara: 125

²⁵⁵ Fihi ma fihi, Mevlana, 27. bölüm

²⁵⁶ Maide: 28

“O evlerde ki; Allah, onların yüceltilmesine ve içlerinde kendisinin adının anılmasına izin vermiştir.”²⁵⁷

Nükte:

a) Yüce bir ‘Beyt’ olan Kâbe, Hz. Âdem’in (a.s) eliyle kurulmuş²⁵⁸ ve şu ayetin şumulüne giren en bariz örnektir:

b) “O evlerde ki; Allah, onların yüceltilmesine ve içlerinde kendisinin adının anılmasına izin vermiştir.” “Hani İbrahim, İsmail ile beraber Beyt’in temellerini yükseltirken...” ayetinde geçen ‘temelleri yükseltmek’ tabirinden murat, Kâbe’nin zaten var olan temellerini yükseltmek ve inşasını yenilemektir. Böylece duvarlar da örüldükten sonra temelin görünümü de değişmiştir. Burada ‘temel’ anlamına gelen ‘kaide’nin zaten belirli bir düzeyde yüksekliğe sahip olması gerekir. Dolayısıyla burada ‘temelin yükseltilmesi’ onun bir duvar yüksekliğine çıkarılması anlamında değildir.

c) “Hani İbrahim, İsmail ile beraber Beyt’in temellerini yükseltirken...” ayetinin metninde cümle tamamlandıktan sonra; yani fiil, fail ve meful/nesne zikrolunduktan sonra Hz. İsmail’in (a.s) adının anılması, ya onun, babasının yardımcısı olduğu ve asıl mimar ve ustanın Hazreti İbrahim Hali (a.s) olduğunu vurgulamak içindir ya da Ulu’l Azm Peygamberlerden olan Hazreti İbrahim (a.s)ın makam ve payesini hatırlatmak içindir ki gerçi bir peygamber de olsa, oğlunun adı açık bir şekilde bir fasıladan sonra anılmıştır. Tabi bu husus, Kâbe’nin inşasının keyfiyeti ile ilgili baba ve oğlun çektiği zahmetin farklı olduğu anlamına gelmez.

4. Müşriklerden Beraat Merkezi

Ubudiyet ve sorumluluk bilincine sahip insanlar, daima hedeflerini gözeterek yaşadıkları için nihai maksada erişirler. İnsanı, ubudiyetin kemaline erişmesi için yaratan Rabbimiz, bütün beşerî toplulukları tek bir yön ve tek bir hedefe odaklanmaya davet eder. O, Kâbe’yi, sahip olduğu sayısız güzellikler ve bütün imtiyazlarıyla tesis ederken yüzeysel düşünme düzeyinin ötesine geçmemiş zihinlerin algılayamayacakları çok daha yüce bir gayeyi irade buyurmuştur. Evet, öz ve halis tevhide nâil olmaktan

²⁵⁷ Nur: 36

²⁵⁸ Bkz. Mecmau’l Beyan, c.1-2, s.389

daha yüce bir hedef düşünülemez. Bu gayeye nâil olmak ise şirkin her türünden arınmaksızın mümkün değildir. Bu itibarla, yeryüzündeki bütün Müslümanların bir araya geldiği ve bir ‘tevhid evi’ olan Kâbe’yi, her tür kötülükten teberri ve beraat ilanı için bir merkez kılmıştır. Bunun için gerekli olan altyapı şu aşamalar çerçevesinde hazırlanmıştır:

Bir: Bir temizlik, özgürlük, eşitlik ve adalet evi olan Kâbe’nin inşası bittikten ve Harem’in emniyeti sağlanıp misafirler, ziyaretçiler, secde edenler, rükûa varanlar ve itikâfa girenlerin güvenliği teminat altına alındıktan sonra Rabbimiz, Halili Hz. İbrahim’e (a.s) şöyle buyurdu:

“İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya binekler üstünde uzak yollardan sana gelsinler.”²⁵⁹

Bu genel çağrının maksadı, normal şartlarda bu davete icabet edebileceklerin gelmelerini sağlamaktı.

İki: Batıdan ve doğudan, kuzeyden ve güneyden, yakından ve uzaktan bu çağrıyı duyanlar gelip bu umumî toplantıya katılarak maddî ve manevî kazanç ve menfaatlerine şahit olduktan sonra, sıra Muhammedî ‘ezan’ ve çağrıya geldi. Bu itibarla şöyle buyruldu:

“Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resulünden insanlara bir ezan bir çağrıdır: Allah ve Resulü müşriklerden uzaktır!”

Demek ki, Kâbe’nin sahip olduğu bütün ilâhî meziyetlerle donatılıp inşa edilmesinin asıl ve nihâi gayesi, bir önceki çağrı değildi. İlk çağrı, Kâbe’nin inşasının nihâi gayesi olan ikinci çağrı için bir ön hazırlıktı. Hatemu’l Enbiya’nın (s.a.a) Allah tarafından duyuracağı o ‘ezan’ ve çağrı, Allah’ın ve peygamberinin tüm müşrik ve mülhitlerden beri olduğunun bir ilanıdır. Bu ilanının evrensel bir nidaya dönüşmesi ve yeryüzündeki bütün insanların kulağına ulaşması için ‘hacc-ı ekber’ günü; yani bütün hacıların bir araya geldikleri bir zamanda gerçekleşmesi gerekir. Bu günün delalet ettiği zaman hususunda birçok görüş ileri sürülmüştür; bu cümleden arefe günü ve kurban bayramı günü gibi.

Kısacası, Beytullah’ın inşasının nihâi gayesi, tevhide erişmektir. En halis anlamıyla tevhide erişebilmek ise her tür şirk ve sapkınlıktan tam

²⁵⁹ Hac: 27

anlamıyla teberri etmeksizin ve bütün müşrik ve mülhitlerden bütünüyle uzak durulmaksızın müyesser olamaz. Bu yüzden bu nihâi gayenin ilanı, Allah ve Resulü'nün müşriklerden beri olduğunu duyurmak formunda sergilenir. Dolayısıyla yeryüzünde tek bir insan var oldukça, Hac ve ziyaret vazifesiyle yükümlü olacak ve dünyada tek bir müşrik hayatta oldukça da ondan teberri ilanı her bir hacının en önemli vazifesi sayılacaktır.²⁶⁰

5. Arınma Merkezi ve Arınmışların Tavafgahı

Kâbe'nin tesisi, semavî vahyin yönlendirmesiyle gerçekleşmiştir. Onun, şirk ve çirkinliklerin her türünden arındırılması ve tuğyan ve isyanın her şeklienden tenzih edilmesi sorumluluğu da ilâhî vahyin emri ile sabittir. Dolayısıyla bu 'Beyt' isyanın pisliğinden uzak tutulmalı ve onun çevresi şirk ve tuğyanın kirinden arınma ile elde edilen takva ve arınmışlığa müsait bir hale getirilmelidir.

“Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tut!”²⁶¹

Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail (a.s) Kâbe'yi her tür kir ve pislikten arındırmak ve bütün şirk ve kötülüklerden temizlemekle görevlendirilmişlerdir.

“İbrahim ve İsmail'den: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye söz almıştık.”²⁶²

Hz. İbrahim ve Hz. İsmail (a.s) Beytu'l Haram'ı hem defetmek hem de refetmek şeklinde temizleme sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Yani hem başkalarının geride bıraktıkları şirk kırıntılarını izale etmek hem de şirkin ve yeni sapkınlıkların Harem'e nüfuzunun önünü almakla görevlendirilmişlerdi.

Kâbe'nin temizliği görevi, başlangıçta o binanın tesisinin asıl sorumlusu olduğu için Hz. İbrahim'e (a.s) verilmişti: *“Evim'i temiz tut!”* Ama

²⁶⁰ Bu konuyla ilgili daha geniş bir açıklama, “Hacc'ın Siyasi Çehresi” başlığı altında birinci bölümde incelenmiştir.

²⁶¹ Hac: 26

²⁶² Bakara: 125

bu vazife, beka aşamasında Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in (a.s) her ikisine devredildi: "Evim'i temiz tutun!" Kâbe, vücut bulmadan evvel temiz tutulmasına dair emrin hikmeti ve muhatabın tekil oluşunun sırrı ve ayrıca vücut bulduktan sonra yine temiz tutun hitabının suduru ve bu kez muhatabın tensiye/iki kişi oluşunun manası şudur: Temizlik Kâbe'nin temelidir. Bu temelin korunması, hem binanın inşası hem de tesisinden sonra kalıcılığının temini için zaruridir. Zira bir yapı, temel olmaksızın asla inşa olunamayacağı gibi temel yıkıldığı zaman da hiçbir bina ayakta kalmaz.

Temizliğe konu olan hususun özellikle belirtilmemesi, emrin konusunun umum ifade ettiğini ve her şeyi kapsadığını gösterir. Yani Kâbe'nin alanı; içiyle, dışıyla ve ona bağlı olan çevresiyle zahiri ve bâtinî, fıkıh ya da tıp ilmince pis ve sağlıklı bilinen her şeyden arındırılması gerekir.

Temizlik hususuna dair bu ilâhî sözleşme birkaç hususu aydınlığa kavuşturmaktadır.

Bir: Sadece arınmışlar Kâbe'yi idare etme salahiyetine sahiptirler:

"Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olamazlar. Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir."²⁶³ **"Doğrusu müşrikler ancak necistir"**²⁶⁴

Ayetleri gereğince de müşrikler, Harem'in emniyet alanına girme hakkına sahip değillerdir.

İki: Ne şirk ve müşrikin yaratacağı kirliliğe, ne putların çirkinlik ve pisliğine ne de putperestlik necasetine asla müsaade edilmemelidir. Bu yüzdendir ki İslam'ın put ve putperestliğe karşı kazanmış olduğu zaferden sonra girilen ilk eylem, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) fermanı ve Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib'in (a.s) eliyle Kâbe'nin putların pisliği ve putperestliğin necasetinden arındırılması olmuştur. Binaenaleyh Kâbe, Hz. İbrahim ve İsmail'den (a.s) sonra cahiliye önderleri eliyle bir puthaneye çevrildiyse de nebevî iradenin kudreti ve Alevî adalenin gücüyle yeniden arındırılıp temizlenmiştir. Evet, "Allah'ın Kitabı bize yeter"²⁶⁵ şiarının zehriyle

²⁶³ Enfal: 34

²⁶⁴ Tevbe: 28

²⁶⁵ Sahihu'l Buhari, c.1, s.57, 114. Hadis; Et Tabakatu'l Kübra, c.2, s.215

taşlaşmış zihniyetlerin çirkinliği ve “tutarsız parçalara bölünmüş”²⁶⁶ ve zalim sultanlara yem olmuş dinin kirlenmişliğiyle eğer yeniden temizliğini kaybetmişse de mütedeyyin, ahbine vefalı ve nübuvvet Ehlibeyt’inin (a.s) zaferinin hakiki anlamıyla intizarını çekenler eliyle yeniden arındırılıp tenzih edilecektir.

Bu temizleme vazifesi, ilâhî bir ahit olup zalimlerin uhdesine asla devredilemez. Zaten zalimler bu payeye erişemezler de. Zira ancak Halil, Zebih, Kelim, Mesih, Habib ve sair peygamber ve resuller (a.s) bu ahde muhatap olma payesine erişebilirler.

Nükte:

“İbrahim ve İsmail’den: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim’i temiz tutun, diye söz almıştık”²⁶⁷ ayet-i kerimesi, ‘küb-rası’ yani büyük önermesi; “İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kuba Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever”²⁶⁸ ayet-i celilesinde yer alan bir kıyas/tümdengelim tasımının ‘sugrası’ yani küçük önermesi mesabesindedir. Evet, bu ayet Kuba Mescidi ile alakalıdır, lakin en bariz örnekleri Kâbe ve Mescid-i Haram olan genel bir ilke vazetmektedir. Zira bütün mescitler, Kâbe’nin birer fer’i ve dalı, budağı hükmündedir. Zaten bu itibarla da muhterem bilinirler. Çünkü her mescitte bir Mihrap bulunur ki bu, o mescidin yüzü ve çehresi mesabesindedir. Bu çehre ise Kâbe’ye bakar ve ona nazırdır.

“Yüzünüzü ona doğru çeviriniz!”²⁶⁹

Açıklamak gerekirse, İslam’da birçok iş, Kible’ye yönelme şartına bağlıdır. Hatta öyle ki bir Müslüman’ın hem hayatı hem de ölümü bir şekilde kible ile alakalı ve bağlantılıdır. Lakin namaz, dinin direğidir ve bu itibarla her ne kadar başka amaçlar için de kullanılıyor olsalar da mescitler, daha ziyade kibleye yönelme şartına bağlı namaz için tesis olunurlar ve bu yüzden her mescit, kâbe ile aynı hizada bulunan belirli bir yön gözetilerek inşa olunur.

²⁶⁶ Bkz. Hicr: 91

²⁶⁷ Bakara: 125

²⁶⁸ Tevbe: 108

²⁶⁹ Bakara: 144

Bu açıklamaya göre bütün mescitler, Ummu'l Kura'da bulunan Ümmu'l Mesacid'e yani mescitlerin anasına nazır bir şekilde inşa olunurlar. Tabi ki bütün dünya Müslümanlarının resmi kiblesi, Kâbe'nin bulunduğu noktadır. Ancak Mescid-i Haram, Kâbe'nin çevresinde bulunduğu için Kâbe'den dolayı bütün namaz kılanların yüzlerini döndükleri mekânda bulunur. Mekke nasıl hem maddî hem de manevî anlamda Ummu'l Kura (şehirlerin anası) olmak cihetiyle bütün şehirler ve yerleşim bölgelerinin merkezi konumunda ise, kible de aynı mesabededir.

Mamafih, yukarıda geçen ayetin devamında, mescit ehlinin ana vazifesi de tayin olunmuştur. “*Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır.*” Temizlenip arınanlar ise “Allah'ın sevgili kulları” olma payesine erişirler.

“Allah da arınmış, tertemiz olmuş olanları sever.”²⁷⁰

Allah'ın sevgili kulu olma şerefine nâil olan bir insan ise, Hak Teâlâ'nın feyiz mecrası olur ve Hak Teâlâ, fiil makamında onun eliyle muradını gerçekleştirir.

Arınmamış Olanlar Kâbe'yi İdrak edemezler

Kâbe pak ve tertemiz bir evdir ve yine tertemiz ve pak olanların en iyileri eliyle inşa olunmuştur. Paklık ve arınmışlığa erişemeyenler oraya giremezler. İnsanlığa sunduğu yegâne mesaj, ruhanî arınmışlıktır. Gösterdiği yegâne yol, tertemiz tevhid yoludur. Bu itibarla yüce bir şerefe daha nâil olmuştur. Bu şeref, bizzat Allah'a nispet edilmektedir. “*Evim'i temiz tut!*”²⁷¹

“Bir hükmün, bir sıfatın varlığı şartına bağlanmış olması, o sıfatın söz konusu hükmün sebebi olduğunun göstergesidir” kuralı gereği “*Tavaf edenler, ibadete kapananlar (akifler)*”²⁷², rükû ve secde edenler için evimi temiz

²⁷⁰ Hac: 108

²⁷¹ Hac: 26

²⁷² Akifler: ‘Ukuf kavramı, bir şey ya da bir mekâna saygı ve tazim amacıyla daimi bir şekilde yönelmek anlamına gelir. Putperestler bu anlamda kendi putlarına yönelir ve tazimde bulunurlardı: “*Kendilerine mahsus bir takım putlar karşısında ibadete kapanıyorlardı...*” (Araf/138) Tevhid Ehli de Mescid-i Haram'ı saygın bilir ve onu tazim ederler: “*Orada akif olanlar ve uzak olanlar...*” (Hac/25) “*Tavaf edenler, akifler (ibadete kapananlar), rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun*” (Bakara/125) Ayette geçen ‘âkifun’ kavramıyla bir şekilde ilişkili olabilecek fıkıhtaki anlamıyla ‘itikâf sadece mescidlerde yerine getirilebilecek bir ibadettir. Cemaat namazı kılmanın sa-

tutun"²⁷³ ayeti gereğince, temiz ve pak olmayan birisi namaz kılsa da hakikatte Kâbe'ye yönelerek kılmamıştır. Aynı şekilde temizlik ve arınmışlık vasfını taşımayan biri, Kâbe'nin etrafında tavaf etse de hakikatte Kâbe'yi tavaf etmemiştir. Bu demektir ki bu "Bey'in" varlığının hikmeti, tavaf edenler ve namaza duranların tathir edilmeleri, temizlenip arınmalarıdır.

Bütün çirkinlik ve kötülüklerden arınmışlığın bir timsali olan Kâbe'yi tavaf etmek, aslında bir temizlik ve arınma dersidir. Bu beyti gerçek anlamıyla ziyaret edebilme şerefine nâil olanlar, tam anlamıyla şirk ve günah kirinden arınanlar ve tüm kötülük ve çirkinliklerden kurtularak hicret edebilenlerdir. Kur'an-ı Kerim nasıl hiçbir pas bulaşmamış bir ayna misali, kendisine bakan herkesin güzellik ya da çirkinliğini yansıtıyor ve bu vesileyle Yüce Allah kendi rızasını gözetenleri 'en güvenli yollara' hidayet edip²⁷⁴ fasıkları da yine bu vesileyle sapkınlığa mahkûm kılıyorsa²⁷⁵; aynı şekilde Kâbe de kendisine her bakanın güzellik ya da çirkinliğini gösteren, toz dahi tutmamış bir ayna misalidir ve Yüce Allah onun vesilesiyle istediğini hidayete erdirir istediğini de dalaletle mahkûm kılar. Bu dalaletle sapanlar ise, "Onların Beytullah yanındaki namazları da ıslık çalmak ve el çırmaktan başka bir şey değildir"²⁷⁶ ayetinin nüzul sebebi olan güruhtur. Şirk kirine bulaşmış ve tuğyan ve inatçılık pisliği kirlenmiş olanlar, asla Kâbe'yi idrak edemez ve asla onun çevresinde namaz kılamazlar. İşte bu yüzden de mabetlerin en temiz olan bu merkezde yaptıkları ibadet, ancak ıslık çalıp el çırmak şeklinde tezahür ediyordu.

hih olduğu her mescitte itikâfa girilebilir. Ancak Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Kufe Mescidi ve Basra Mescidlerinde itikâf daha faziletlidir.

²⁷³ Bakara: 125

²⁷⁴ Maide: 16

²⁷⁵ Bakara: 26

²⁷⁶ Enfal: 35. Cahilî geleneklerden bir diğeri de müşriklerin her tavaftan sonra üzerlerinde bulunan bütün giysileri sadaka vermeleriydi. Ayrıca cahilî kuruntuları doğrultusunda içinde günah işledikleri elbiselerle tavaf etmeyi haram bilirlerdi. Bu iki cahilî inanç gereği müşrikler, Kâbe'yi çıplak bir şekilde tavaf ederlerdi. Bu yüzden Emirül Müminin Ali (a.s) Resulullah (s.a.a) tarafından müşriklerin Mescid-i Haram'a giremeyecekleri ve hiç kimsenin Kâbe'nin çevresinde çıplak bir şekilde bulunamayacağına dair ilâhî emri duyurmakla görevlendirildi. "Onun için bu yıllardan sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar." (Tevebe/28) Emirül Müminin Ali (a.s) kendisi de bu konuda şöyle buyurur: "Resulullah bana Allah tarafından şöyle emir buyurdu: Hiç kimse Beytullah'ı çıplak olarak tavaf etmesin. Bu yıldan sonra tek bir müşrik Mescidü'l Haram'a yaklaşmasın!" (Vesailu'ş Şia, c.13, s.400-401)

“Onların Beytullah yanındaki namazları da ıslık çalmak ve el çırpılmaktan başka bir şey değildir.”²⁷⁷

Bu grup, Kâbe'nin çevresinde tavaf etmek ve o yöne doğru namaz kılabilmek tevfiğine erişemez. Zira Kâbe, bir mekâna hulul etmekten münezzeh, bir zaman dilimine hasredilmekten müberra, muhtaç sayılmaktan irak, bir şey dilemekten beri ve herhangi birine bağlanılmaktan uzak olan Allah'ın evi payesine sahip, Halilullah ve Zebihullah (a.s) eliyle şirkin her türünden arındırılmış ve Rahman'ın misafirlerinin ağırlandığı bir mekândır.

“İbrahim ve İsmail'den: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için Evim'i temiz tutun, diye söz almıştık”²⁷⁸

Kur'an-ı Kerim, nasıl sırlar hazinesi bir kitap olup temiz olanlar dışında hiç kimsenin dokunamayacağı bir payede ise; yani hem zâhirine ve yazılı metnine abdestsiz dokunulamaz hem de bâtını ve içerdığı yüce maarifi günahlardan arınmış olanlar –ki onlar vahiy ve risâlet hanesinin pak ehli olup Allah'ın onlar hakkında “*Ey Ehlibeyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister*”²⁷⁹ diye buyurduğu ailedir dışında kimse idrak edemezse, aynı şekilde Kâbe'nin pak hakikati ve sırrına da “temiz ve pak olanlar, temiz ve pak olanlar içindir”²⁸⁰ kuralı gereği iki sebeple kirli eller dokunamaz, tövbe suyuyla yıkanmamış günahkârlar ellemez, arınmışlar dışında kimse çevresinde tavafa duramaz ve hayatın büyük bir bölümünde yüzünü ona dönüp kible addedemez.

Birincisi: Hacer-i Esved dolayısıyladır ki, o, her iki eli de elsiz olan Zat-ı Hakk'ın²⁸¹ sağ eli mesabesindedir.²⁸²

İkincisi: Dinî ve nebevî iki büyük şahsiyetin onun temizliğini üstlenmesi sebebiyledir. Zira onlara verilen emrin asıl gayesi, sadece Kâbe'nin zâhiri temizliğini sağlamaktan ibaret değildi.

²⁷⁷ Üçüncü bölümün 4. dersinde 'Cahili Tavaf' başlığı altında bu konuyu genişçe ele alacağız.

²⁷⁸ Bakara: 125

²⁷⁹ Ahzab: 33

²⁸⁰ Nur: 26

²⁸¹ Bkz. El Kâfi, c.2, s.126; Biharul Envar, c.5, s.159, ve c.38, s.6-7

²⁸² Vesailu's Şia, c.13, s.321-322

Açıklamak gerekirse, Kur'an kültüründe temizlikten maksat, sadece dışsal temizlik değildir. Evet, bazı ayetlerde sadece zâhirî temizlik murat edilir. Örneğin:

“Üzerinize gökyüzünden bir su indiriyordu ki bununla sizi temizlesin...”²⁸³

Lakin bazı yerlerde sadece zâhirî temizlik murat edilmez. Örneğin teyemmüm hususu ile ilgili ayette, *“Temiz bir toprakla teyemmüm alınız; ellerinizi ve yüzünüzü onunla mesh ediniz. Zira Allah sizi pak ve temiz kılmak ister”*²⁸⁴ diye buyrulurken asıl mevzu, Allah'ın bizleri, gurur ve ben-cilliklerimizden arındırmayı dilemesidir. Zira yüzünü toprağa bulayabilen bir insan, gitgide mütevazı bir kişilik kazanır.

Sırf zâhirî olmayan temizliğe dair hac ibadetinde söz konusu olan kurallardan biri, saç kesmektir. Evet, genç bir insanın güzelliği saç ile ortaya çıkar. İşte bu yüzden de bir kimsenin rızası olmadan saçını kısaltmak ya da kökünden kesmek, diyet gerektiren suçlardan sayılır. Ancak bazen insanın gurura kapılmasına sebep olan bu dışsal ve zâhirî güzellikle ilgili, haccın sırlarını beyan eden rivayetlerde şu mealde bir hikmet dile getirilir: Saç kesmek, kirlerden arınmayı, kötü ahlaklardan beri olmayı ve günahlardan aklanıp paklanmayı hatırlatmak içindir.²⁸⁵ Aynı şekilde insanda bir tür kirlenmeye yol açan mâlî meselelerle ilgili Yüce Allah şöyle buyurur:

“Onların mallarından sadaka al; bununla onları temizlersin, onları arıtp yüceltirsin.”²⁸⁶

Demek ki zekât, bir temiz olma vesilesidir.

6. Kıyam ve Direniş Merkezi

Allah'ın dini, Rabbimizin şu buyruğunda özetlenebilir:

“De ki: Size bir tek öğüt veriyorum: Allah için kıyam ediniz!”²⁸⁷

²⁸³ Enfal: 11

²⁸⁴ Maide: 6

²⁸⁵ Bkz. Elinizdeki kitap, üçüncü kısım, 3. bölüm, ‘İhram'ın Hikmeti’ başlığı altında ele alınan konunun dipnotu: Hadis-i Şibli

²⁸⁶ Tevbe: 103

²⁸⁷ Sebe: 46

Bu ayet, tüm öğütleri tek bir şeye hasreder. Buna göre “Allah için kıyam etmek” öğüdü, diğer bütün davet ve öğütlerin özüdür. Buna göre Allah’ın dinini ihya etmek için mukavemet ve onun hükümlerine boyun eğmek doğrultusunda istikamet, yegâne ödevimizdir. Bu, ‘cihad’ diye tabir olunan ilâhî vazifenin başka bir ifadesidir. Bu demektir ki, Allah’ın dininin billurlaştığı yegâne eylem ‘cihat’ır. Dolayısıyla nefsanî arzular, heva-heves ve düşmanlara karşı cihad, aslında ‘Allah için kıyam’ etmektir. Buna mukabil, düşman karşısında eğilmek, teslim olmak, zillete razı olmak, ya da kaçmak ‘kıyamın’ karşıtı olan ‘oturmak’ ve çaresizliğe boyun eğmektir.

Cihad ve direnişin ‘kıyam’ diye tabir olunmasının sırrı şu olabilir: İnsanın bütün eylemleri içerisinde kıyam etmek ve dimdik ayakta durmak, bir güçlülük ifadesi, bir savunma ve hücum pozisyonu olarak algılanmaya en münasip eylemdir. Dolayısıyla dinin ana odağı kıyam ve cihattır. Öyle ki, bu eksenin çevresinde oturup kalmaya ve çaresizliğe teslim olmaya asla yer yoktur. Bu doğrultuda Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

“And olsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmek üzere kıyam etmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik.”²⁸⁸

Bu ayete göre, en genel anlamıyla nübüvvetin ve peygamberlik geleneginin takip etmiş olduğu ve insanları davet etmiş oldukları en yüce hedef, tüm insanlığın adaleti ihya etmek üzere kıyama kalkışmasını sağlamak ve zulümden alıkoymaktır. Adalet üzere kıyamın en yüce mertebesi tevhitir. Zira şirk, adaleti ve hakkı ayaklar altına alan en büyük zulümdür. Tevhitten sonra adaletin diğer mertebeleri yer alır; ahlâkî adalet, siyasî adalet vesaire gibi.

Yegâne ilâhî öğüdü ‘Allah için kıyam etmek’ ilkesinde özetlendiği, nübüvvet ve risâlet müessesesinin ve vahiy gönderilmesinin yegâne gayesinin insanları adaleti ikame etmek üzere kıyama çağırma olduğu malum olduğuna göre, bu kıyamın dayanak noktası, bu mücadelenin temel direği ve bu sadıkane direnişin temeli üzerine düşünmemiz gerekir.

²⁸⁸ Hadid: 25

Biz Müslümanların, Beytullahi'l Haram'ın mimarı Hz. İbrahim ve soyundan devraldığımız yegâne miras, Kâbe'nin ihya edilmesi ve onun hayatının bekasını temin etme gayesinin, halkın alçak zorbalara karşı kıyam ve direnişlerinin temel dinamîği olduğu gerçeğidir. Bu anlamda Hz. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Kâbe kaim oldukça/dimdik ayakta durdukça, din de kaim olacaktır.”²⁸⁹

Binaenaleyh, halk kitlelerinin Hakk Teâlâ'nın buyruklarına göre yaşayabilmek için kıyam ve direniş içerisinde olmalarının; bâtuldan uzak durup ona karşı savaşmalarının mihver ve merkezi Kâbe'dir.

“Allah, Kâbe'yi; Beyt-i Haram'ı, insanlar için bir kıyam yeri kıldı.”²⁹⁰

Bu ayette söz konusu olan 'kıyam', “De ki: Size bir tek öğüt veriyorum: Allah için kıyam ediniz!”²⁹¹ ayetinde geçen 'kıyam' ile aynı anlamdadır. Bu ayetlerde 'Kıyam'dan maksat, direniştir; insanın bedenini dikleştirip belini doğrultması değil. Bu kelimenin karşıtı ise çaresizliğe teslim olmak, zulüm ve haksızlığa boyun eğmek anlamında 'kuud' yani yerli yerince oturup kalmaktır. İşte bu anlamda Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

“Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır.”²⁹²

Burada 'cihad' ve 'kuud' birbirinin karşısında yer alır. Buna göre düşmanların yanı sıra nefsiyle de savaşa kalkışan bir mücahid, 'kaim' iken dış düşmanları ve nefsanî arzularıyla barış içerisinde olmayı tercih edenler 'kaid'dirler.

Dinin Hayat ve Bekası Kâbe'nin Hayat ve Bekasına Bağlıdır

Kâbe'nin hayatı, dinin hayatıdır. Dinin hayatta kalmasıyla da insanlık canlılık ve hayat kazanır. Kâbe'nin yıkılması ya da terk edilmesi ise dinin ölümüdür. Din ölünce de insanlık da ölür. Bütün bu sözlerin dayanağı “Allah, Kâbe'yi; Beyt-i Haram'ı, insanlar için bir kıyam yeri kıldı”²⁹³

²⁸⁹ El Kâfi, c.4, s.271; Vesailu'ş Şia, c.11, s. 21

²⁹⁰ Maide: 97

²⁹¹ Sebe: 46

²⁹² Nisa: 95

²⁹³ Maide: 97

ayetidir. Zira bu ayetin anlamı şudur: Kâbe'nin canlılığı ve bayındırlığı –ki etrafında tavafa durarak, ona yönelip namaz kılarak, hac menasikini yerine getirerek ve ibâdî konularda kible bilinerek Kâbe canlı tutulabilir ancak- insanlığın kıyam ve kıyâmı için önemli bir etkidir. Ayrıca şu anlama da delalet eder: Kâbe'nin yıkılması ve terk edilmiş bırakılması – ki onu tavaf etmemek, ona yönelip namaz kılmamak ve kibleye doğru yapılması gereken amelleri bir kenara bırakmakla Kâbe viran olur- insanlığın 'kuud'a yönelmeleri; yani heva ve heveslere esir olmaları ve düşmanları karşısında âciz kalmalarını beraberinde getirir.

“Helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması içindir.”²⁹⁴

Kâbe'nin Allah'ın dini ile ilgisi, omurga kemiğinin insan bedeni ile olan ilgisi mesabesindedir. Bu demektir ki, Kâbe yerli yerinde buldukça, sağlıklı ve güçlü kaldıkça, dinin direnci artacak, mağfired ve diğer tüm hayırlara erişmek için atacağı adımlar daha bir sağlam olacak ve daha bir hız kazanacaktır. Yani, omurganın sağlıklı oluşuna bağlı tüm hareketler daha rahat ve verimli bir şekilde yapılabilecektir. Fakat bu omurga, sağlıksız ve zayıf olacak olursa beden ayakta durması olanaksız, direnci gayet zayıf, hedefe doğru yürümesi ve bu kemiğin sağlığına bağlı diğer tüm eylemleri durma noktasına gelecektir. Zira bel kemiği kırılmış, omurgada çatlaklar oluşmuş ve artık 'omurgasız' bir vaziyete mahkûm olmuştur. Oysa ona dayanarak, hiçbir dayanak noktası olmayanların dayanağı, hiçbir sığınağı olmayanların sığınağı olan Allah'ın her şeye kıyam bahşeden²⁹⁵, her şeyi kuşatan²⁹⁶ ve her şeyi muhafaza eden²⁹⁷ rahmet gölgesinde dimdik ayakta durmak ve diğer herkes ve her şeyden müstağni olmak da mümkündür. Bu meyanda Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Allah için, Allah için Rabbinizin Beyti'ne sahip çıkın ve hayatta oldukça onu boş bırakmayın! Zira o terk edilecek olursa size hiçbir mühlet tanınmaz!”²⁹⁸

²⁹⁴ Enfal: 42

²⁹⁵ Raad: 33

²⁹⁶ Nisa: 126

²⁹⁷ Sebe: 21

²⁹⁸ Nehcu'l Belağa, 47. Mektup

Evet, onu bir başına bırakmak, yıkıldığı zaman ona dayanılarak ayakta durulan omurga yıkılmıştır demektir. Dolayısıyla o omurgayla ayakta duran bünye de yıkılmaya mahkûm olacak ve dosdoğru yolda yürüyemez hale gelecektir.

“Doğru yolun uzağına düşerler.”²⁹⁹

Yüzüstü yere yığılacaktır.

“Bu hususta tuğyan/taşkınlık ve nankörlük de etmeyiniz; sonra sizi gazabım çarpar. Her kim ki kendisini gazabım çarparsa, hakikaten o, yıkılıp gitmiştir.”³⁰⁰

Binaenaleyh, Allah'ın Evi terk edilecek olursa, güç ve iktidar merkezi ile irtibat kopar. Bu irtibatın kopuşuyla da, 'adalet' için kıyam ve 'zulme' karşı mücadele de akamete uğrar. Bu durumda dünya ve âhîret güzellikleri perdelerle bürünecek hayır kapıları kapanacaktır. Zira Yüce Rabbimiz, Kâbe'yi hem din için hem de dünya maişetinin temini için bir vesile kılmıştır.

“Allah Kâbe'yi insanların din ve maişetleri için var etmiştir.”³⁰¹

Bu doğrultuda Resulullah efendimiz (s.a.a) şöyle buyurur:

“Dünya ve âhîreti arzulayan bu Beyt'e yönelsin!”³⁰²

Yani dünya ve âhîret için 'iyilik' isteyenler Kâbe'ye yönelsinler.

“Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhîrette de iyilik ver.”³⁰³

Yani rablerine yönelerek şu niyazda bulunsunlar:

“Rabbimiz! Katından bize rahmet ver ve işimizde doğruyu göster, bizi başarılı kıl!”³⁰⁴

Bu arzuyu taşıyanlar bu Beyt'e yönelmeli, onu kendilerine kılavuz edinmeli, onu gaye edinerek yürümeli ve her daim onun arayışı içerisinde

²⁹⁹ Müminun: 74

³⁰⁰ Taha: 81

³⁰¹ Vesailü's Şia, c.11, s.60

³⁰² Age. s.151

³⁰³ Bakara: 201

³⁰⁴ Kehf: 10

olmalıdır. Zira dünya ve âhiret hayrı Kâbe'nin gölgesindedir, onun kaim olması dinin kâim olmasıdır; dünya ve âhirette berhudar olmanın yegâne mayasıdır. Kâbe'yi kılavuz edinmenin en bariz örneği, hac ibadetini bütün adabı ve menâsiki ile yerine getirmek; bütün şartlarına riayet ederek çevresinde tavafa durmak, kurbanlıklarını sunmak ve diğer ayinleri hakkıyla yerine getirmektir.

Kâbe, insanlığın kıyam ve kıyam merkezi olması dolayısıyla yeryüzünün tam ortasında tesis olunmuş böylece hem doğu hem de batıya eşit mesafede yer almıştır.³⁰⁵ Kâbe'nin faziletlerine dair rivayetler ve onu insanların buluşma noktası ve kıyam merkezi olmak gibi vasıflarla nitelendiren nasların hiçbirinde bu makamın sadece müminler özgü bir yer olduğu dile getirilmemiştir. Daha açıkçası, Kâbe'yi tazim ederken mevzu bahis olan sadece müminler veya benzeri sınıflar değil; bütün insanlıktır ve hiçbir şart ön görülmezsizin bütün insanlar en genel anlamıyla muhatap alınır.

Fahr-i Razi "*Allah, Kâbe'yi; Beyt-i Haram'ı, insanlar için bir kıyam yeri kıldı*"³⁰⁶ ayetini açıklarken şöyle der: Burada 'insanlardan' maksat, Araplardır. Zira doğrudan Araplara hitap edilmektedir. Ona göre, '*insanlar için bir kıyam yeri*' tabirinin anlamı şudur: Arapların hem ekonomileri hem de emniyetleri Mekke ve Kâbe vesilesiyle temin olunmuştur.³⁰⁷

Bu yorumun zayıflığı, şu hususlar göz önünde bulundurulduğunda âşikâr olur:

Bir: Yüce Allah, Kur'an'ın insanlık için bir hidayet kaynağı olduğunu buyurur:

"İnsanlar için bir hidayet kaynağıdır."³⁰⁸

Bu söz, bir Arap ya da Acem'in değil bizzat Allah'ın sözüdür. Kur'an 'Ummu'l Kitap'ta ne Arapçadır ne de Acemce. Zira Ummu'l Kitap sonradan hâsıl olan ilimler zümresinden dahi değildir; bırakın artık tamamen

³⁰⁵ Vesailu's Şia, c.13, 241-242. Yerküresinin birçok noktası merkez olarak gösterilebilir. Ancak bazı rivayetlere göre, yeryüzünde yaşayan insanların çoğunluğu ve yaşama elverişli topraklar göz önünde bulundurulacak olursa, Kâbe yerküresinin merkezi kısmında yer almaktadır.

³⁰⁶ Maide: 97

³⁰⁷ Et Tefsiru'l Kebir, c.12, s.106-107

³⁰⁸ Bakara: 185

beşeri sözleşmeler yahut kurguların ürünü olan Arapça, İbranice yahut Süryanice olmayı. Kur'an, nüzul esnasında Arapça kalıbına bürünmüştür. Ancak Araplara özgü değil, bütün insanlık için bir 'hidayet kaynağı'dır.

İki: 'Bir kıyam yeri' sayılmak için bir mekânın yılın birkaç ayında yoğun bir ilgiye mazhar olması ve bu sürede ticaretin canlılık kazanması yeterli olacak olsaydı, dünyadaki birçok ülkede cereyan eden sosyal ve ticarî canlılığa baktığımızda Mekke'nin esamisi dahi okunmazdı. Bu durumda aslında bu ülkelerin 'bir kıyam yeri' sayılması daha uygun olurdu. Oysa Kur'an-ı Kerim bu tarz merkezleri birer 'kuud merkezi' addeder.

Nükte:

İmam-ı Zaman, Kaim-i Âl-i Muhammed (af) evrensel kıyamını başlattığında, insanlık âleminin kıyam ve kıvam merkezi; yani Kâbe'ye sırtını dayayacak ve ona gönül verenler o yöne doğru hareket edeceklerdir. Bu konuda İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Bizim Kaimimize yüreklere korku düşürülerek yardım edilir. Zaferle desteklenir... Ruhullah İsa b. Meryem (a.s) yeryüzüne iner ve onun arkasında namaz kılar... Erkekler kadınlara; kadınlar erkeklerle benzemeye çalıştıkları zaman... Kadınlar eyerler üzerine oturmaya başladıklarında... Faiz yaygınlaştığında... İşte o zaman Kaimimiz huruc eder. Huruc ettiğinde ise sırtını Kâbe'ye dayar. Sonra üç yüz on üç kişi onunla bir araya gelir. İlk dile getireceği şey şu ayet olacaktır: “Eğer siz iman etmiş kimseler iseniz Bakîyetullah (Allah'ın geri bıraktığı) sizin için daha hayırlıdır.”³⁰⁹ ...”³¹⁰

İtikad ve İktisadın Toplum Hayatındaki Rolü

Kur'an-ı Kerim, Kâbe ve onunla ilişkili her şeyi bir 'kıyam' faktörü addeder:

“Allah, Kâbe'yi; Beyt-i Haram'ı, insanlar için bir kıyam yeri kıldı”³¹¹

Ayrıca ekonomik gücü de bir 'kıyam ve kıvam' etkeni olarak değerlendirir:

“Ve Allah'ın sizler için kıyam vesilesi kalmış olduğu mallarımızı sefihlere vermeyin!”³¹²

³⁰⁹ Hud: 86

³¹⁰ Keşfu'l Gumme, c.2, s.534-535; Biharu'l Envar, c.52, s.191-192

³¹¹ Maide: 97

³¹² Nisa: 5

Zira mâlî ve ekonomik ilişkiler, hem birey hem de toplumlar için bir güç ve hareket kaynağıdır. Bu itibarla olsa gerektir ki şöyle denir: Malî mülkü olmayan ve yoksul insanlara ‘fakir’ denmesinin sebebi, ‘sütun-i fakaratı’; yani omurga kemiği kırıldığı için ayağa kalkma ve kıyam gücünü kaybeden bir birine benzemesidir. Yoksa malî olmayana sadece ‘yoksul’ denmesi gerekirdi; ‘fakir’ değil.

Binaenaleyh, hem Kâbe’nin itikâdî boyutu ve hac ve umre gibi ibâdî yönü bir kıyam ve kıvam faktörüdür hem de tamamen maddî bir olgu olan iktisat. Ancak Kur’an kültüründe, bu iki faktör eşit düzeyde görülmez. Zira bu kültürde daima inanç temel ilke ve alt yapı konumunda ve iktisat bir türev ve üst yapıdır. Dolayısıyla bu ikisi çakıştığında kök türeve-alt yapı üstyapıya tercih edilir. Bunun bir örneği, münafıkların, Müslümanları iktisadî ambargoya tehdit ettikleri tarihi vakadır. Bu olayda onlar “Müslümanlarla alış veriş yapmayın ta ki ekonomik baskılara dayanamayarak hem dinlerini hem de önderlerini terk edip uzaklaşsınlar!” demişlerdi.

“Onlar: Allah’ın elçisinin yanında bulunanlar için hiçbir şey harcamayın ki dağılıp gitsinler, diyenlerdir.”

Yüce Allah bu söze karşılık şöyle buyurmuştu:

“Hâlbuki göklerin ve yerin bütün hazineleri Allah’ındır, lâkin münafıklar bunu bilmezler, anlamazlar.”³¹³ “Göklerin ve yerin anahtarları onundur.”³¹⁴ “Gaybın anahtarları O’nun katındadır.”³¹⁵

Münafıklar şu hakikatten gafillerdi: Müslümanlar Allah’a inanırlar ve bu inanç var oldukça da Allah onların koruyucuları olacaktır. Hiç kimse ekonomik baskılarla onlara boyun eğdiremez. İşte bu yüzden de ne İslam’ın ilk zuhur yıllarında Şi’b-i Ebi Talib’te uygulanan ambargo insanların İslam’a yönelmelerine mani olabilmemiş ne de günümüzde Batı’nın İslami uyanışı kontrol altına almak için uyguladığı ekonomik kuşatma bir sonuç verecektir.

³¹³ Münafıkun: 7

³¹⁴ Zümer: 63

³¹⁵ Enam: 59

7. Özgürleşmiş Beyt Özgürlük Merkezi

Kâbe, asla hiç kimsenin mülkiyeti ve sultanı altına girmemiş ‘özgür kılınmış’ ve muhterem kılınmış kadim bir yapıdır. Bu yapı, tarih boyunca tağutî güçlerin boyunduruğu altına girmemiş, hiçbir şahıs, hiçbir güruh, hiçbir ırk, hiçbir devlet ve hükümetin malı olmamış ve olmayacaktır da.³¹⁶ İmam Bakır (a.s) Kâbe’nin ‘atık’ sıfatıyla anılmasının hikmetini beyan ederken şöyle buyurur:

“O, özgür bir evdir. İnsanlardan azadedir. Hiç kimsenin malı olmamıştır.” Ayrıca şöyle buyurur: “Allah’ın yeryüzünde var kılmış olduğu bütün evlerin mutlaka bir sahibi ve içinde oturan sakinleri vardır. Bu ev dışında; zira bu evin Allah (azze ve celle)den başka sahibi yoktur. O hürdür...”³¹⁷

Bu itibarla Kâbe dışında hiçbir mescid ‘Beyt-i Atik’ diye nitelendirilemez. Zira bütün mescidler, ancak vakfedildikten sonra özel mülk olmaktan çıkarlar; yani bir mülkiyet geçmişisi taşırlar.

Kâbe, tüm insanlar için en eski ve en kadim bir ibadet merkezi olmanın yanı sıra, hiçbir beşerin malikiyeti altına girmemiş özgür ve azade bir ev olup asla kimsenin sultanı altına girmemiştir. Zira Yüce Allah da ilk baştan bu evi kendisi dışında kimseye mensup kılmamıştır. “*Evim’i temiz tutun!*” Dahası, Kâbe’nin mimarı da Allah’ın emriyle bu binayı kendisi inşa etti diye sahiplenmeye kalkışmamış ve onu sadece Allah’a nispet ederek şöyle yakarmıştır:

“Rabbimiz! Ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında çorak bir vadiye yerleştirdim.”³¹⁸

Demek ki Kâbe, hem tarihsel geçmişisi ve paha biçilmez değeri bakımından ‘antik ve kıymetli’ anlamında ‘atık’ bir binadır hem de her tür sulta ve malikiyet boyunduruğundan azade oluşu ve tüm ‘kralların’ hâkimiyetinden beri olacağı anlamında ‘atık’ bir değerdir.

“O Beyt-i Atik’i (Kâbe’yi) tavaf etsinler!”³¹⁹ “Sonra da varacakları yer Beyt-i Atik (Ka’be)dir.”³²⁰

³¹⁶ Bu konu, bir önceki bölümde genişçe ele alınmıştır.

³¹⁷ El Kâfi, c.4,s.189

³¹⁸ İbrahim: 37

³¹⁹ Hac: 29

³²⁰ Hac: 33

Bu özelliklere sahip bir yapının etrafında tavafa durmak, özgürlük dersi almak içindir. Aynı şekilde kurbanlıkları Beyt-i Atik'e götürüp Harrem bölgesinde kurban kesmek, bütün bağ ve aidiyetlerden arınmışlık dersi öğretir.

“Kâbe'ye ulaşacak bir kurbandır.”³²¹ “Sonra da varacakları yer Beyt-i Atik (Ka'be)dir.”³²²

Namaz nasıl bütün kötülükler ve çirkin işlerden alıkoyuyorsa ki *“Hiç kuşkusuz namaz, insanı iğrenç işlerden, kötülüklerden alıkoyar”³²³* Kâbe de insanları kölelik ve zulme boyun eğmekten alıkoyar ve Allah'a kulluk dışında her tür kulluk ve köleliklerden özgürleştirir. Allah'a kulluk ise bir insana erdem olarak yeter. Bu Beyt'in çevresinde tavafa duran bir insan nasıl kendisi, hiç kimseye kul ve köle olmazsa aynı şekilde hiç kimseyi de kul ve köle görmez. Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Hiç kimseye kul-köle olma; zira Allah seni hür yaratmıştır!”³²⁴

Bu Beyt'i gerçek anlamıyla ziyaret lütfuna nâil olabilenler, hem kendi kalplerindeki hırs ve açgözlülüğün kulluğu ve esaretinden kurtulmuşlardır hem de dış dünyadaki tüm sömürgeci ve zorbalara köleliğinden. Tıpkı Kâbe'nin mimarı Hazreti İbrahim (a.s) gibi. O, hem Azer'lerin sultanından azade hem de heves ve arzuların esaretinden beri idi. Zira özgürlük timsalinin yörüngesinde tavaf ile kölelik bir arada barınmaz. Dolayısıyla kendilerini kibir âbidesi zorbalara sultanından özgürleştirebilenler dışında hiç kimse gerçek anlamıyla bu Beyt'in etrafında tavafa duramaz ve onu Kible edinemez. Aynı şekilde asi arzular ve çılgın heveslerin bağlarından özgürleşenler dışında hiç kimse gönlünü ve ruhunu o Beyt'e yönlendiremez.

“Şehvetine kul olan, parayla alınıp satılan bir köleden daha alçaktır.”³²⁵

Vecizesi mucibince, insan dünyanın bu artık ve atıklarından el çekmeyinceye kadar özgürleşemez. Varlığını kuşatan zincirler ve prangalar-

³²¹ Maide: 95

³²² Hac: 33

³²³ Ankebut: 45

³²⁴ Nehcu'l Belağa, 31. Mektup

³²⁵ Gureru'l Hikem, s.304

dan kurtulmadıkça, kurtuluşa erişemez. Özgürlüğüne kavuşmadıkça da, o ‘özgür’ evin çevresinde tavaf etme ve o ‘atik’ beyti kible edinme liyakatine kavuşamaz. Zira ‘temiz ve pak olanlar’ ancak ‘temiz ve pak olana’ müstahaktır. Tıpkı ‘habis ve pis olanlar’ gibi ki sadece ‘habis ve pis’ şeylere yönelirler. Binaenaleyh ancak kendi habisliğinden kurtulup kalbindeki ihtirasın malikiyetinden çıkabilenler³²⁶ ve Allah’tan gayri her şeyin kulluğundan özgürleşebilenler³²⁷ ‘Beyt-i Atik’i tavaf etme ve ona yönelerek namaz kılma şerefine nâil olabilirler.

Öyleyse insan, Allah’a ihlâslı bir kalple kulluk etmelidir ki Kâbe’yi tavaf ve ona yönelerek kılınan namaz onu, melekler seviyesine yükseltsin ve şehvetlerin, gazapların ve diğer bütün ahlaki rezilliklerin esaretinden kurtarabilsin.

*Gayret edersen eğer, bir melek olursun sen; zira
Gitgide atlasa dönüşen, şu dut yaprağının ta kendisidir.*³²⁸

8. Eşitlik Abidesi

Kâbe’nin cihanşümul karakteri, kuşatıcı daveti ve evrensel çağrısının en bariz göstergelerinden biri hacdir. Bu bağlamda Yüce Rabbimiz şöyle buyurur:

“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.”³²⁹

Bu ayette “ey iman edenler hac size farz kılındı” ya da “Hacçı ikame ediniz” diye buyrulmaz. Buradaki hitap, örneğin namaz ve orucu farz kılınan hitap tarzıyla farklılık arz eder. Burada evrensel bir çağrı söz konusudur; “Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkı” ile ilgili bir nida söz konusudur. Nitekim hacla ilgili bu evrensel çağrı ve davet, henüz Kâbe inşa olunurken dahi hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün insanlara hitabeden dillendirilmişti: “İnsanları hacca çağır...”³³⁰

³²⁶ Nehcu’l Belağa, Hikmet: 180 “Hırs, ebedi köleliktir.” Hikmet: 226 “Açgözlü, zillet zincirine vurulmuştur.”

³²⁷ Haşr: 9

³²⁸ Hekim Senai Gaznevî Divanı, s. 308, 141. Beyit

³²⁹ Al-i İmran: 97

³³⁰ Hac: 27

Buradan yola çıkarak, Kâbe'nin bütün tarih boyunca yaşayacak olan tüm insanlar için tesis olunmuş bir ilâhî müessese olduğunu söyleyebiliriz. İster siyah olsun ister beyaz, ister Mekke'de otursun ister çok uzak yerlerde, ister yaya olarak bu mekâna yönelsin ister binekler üzerinde; hiçbir kavim ya da coğrafyaya özgü kılınmaksızın şehirli ya da köylü, uygar ya da bedevi, yakın ya da uzak, geçmiş ya da gelecek bütün nesiller, eşit bir şekilde ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin bu davete muhataptırlar.

“Doğrusu inkâr edenleri, Allah'ın yolundan, yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit kılınan Mescidi Haram'dan alıkoyanları ve orada zulüm ile yanlış yola saptırmak isteyenleri, can yakıcı bir azaba uğrattırız.”³³¹

Bu demektir ki, Kâbe ve Mescid-i Haram, bütün insanların eşit bindiklerini temsil eden en bariz birer timsaldirler.

İslam öğretilerinde insanlar arasındaki eşitlik iki düzeyde ele alınır: 1. Bireyler birbirlerine karşı eşittirler: “İnsanlar, bir tarağın dişleri misali eşittirler.”³³² 2. Kavim ve ırklar birbirlerine karşı eşittirler:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi birbirinizle tanışmanız için kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanımız, en takvalı olanımızdır.”³³³

Yüce Rabbimiz eşitlik ve beraberlik ilkesini insanlara öğretmek ve onları bu doğrultuda eğitmek için tüm insanlığı eşitlik yurduna çağırır:

“İnsanlar arasında haccı ilân et gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun argın develer üzerinde sana gelsinler.”³³⁴

‘Yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit kılınan’ Kâbe'nin çevresinde tavafa durmaya davet eder. Bu demektir ki, bir eşitlik merkezi olan Kâbe'yi tavaf etmek isteyen herkes, öncelikle gerek bireysel gerek ırksal bütün farklılıklarından kendini arındırmalı bütün diğer kavim ve ırkları eşit mesafede görebilmelidir. Bu tertemiz kılınmış Beyt'in çevresinde dönmek *“Tavaf edenler, Akifler (ibadete kapananlar), rükû ve secde edenler*

³³¹ Hac: 25

³³² Men La Yahduruhu'l Fakih, c.4, s.379

³³³ Hucurat: 13

³³⁴ Hac: 27

için evimi temiz tutun”³³⁵ düsturu gereği nasıl aynı zamanda bir arınma ve temizlik dersi veriyorsa, eşitliğin tecelli makamı olan Kâbe'nin “Yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit” kılınmış olması da tüm insanlığın eşitlik ve beraberlik bilinciyle donanması için bir vesiledir. Bu bilince erişen bir insan, ne bir ferdi ötekinden ne de bir ırkı diğerinden ayrı ve ayrıcalıklı görür. Zira onun gözünde ayrıcalık ve faziletin yegâne ölçütü tam anlamıyla manevi bir olgu olan ‘takva’dır.

9. Tüm İnsanlığın Toplanma ve Buluşma Merkezi

Kâbe, tüm halkların dönüp dolaşıp yeniden başvuracakları bir toplanma ve buluşma merkezi ve halk kitleleri için güvenli bir sığınaktır.

“Biz, Beyt’i (Kâbe’yi) insanlar için her daim başvurabilecekleri bir toplanma mahalli ve güvenli bir yer kıldık.”³³⁶

Yüce Rabbimiz bu makamı sırf Müslümanlara özgü bir yer kılmamış, dolayısıyla “biz bu Beyt’i Müslümanlar için bir toplanma mahalli kıldık” diye buyurmamıştır. Bilakis özellikle ‘insanlar için’ tabirini kullanmıştır. Bu hususla ilgili bütün diğer ayetlerde de aynı tabire rastlarız:

“Allah, Kâbe’yi; Beyt-i Haram’ı, insanlar için bir kıyam yeri kıldı.”³³⁷

مثاب kavramı, ‘dönmek’ anlamında olup bu kökten türetilen مثاب kavramı ise ‘dönüş yeri’ anlamına gelir.³³⁸ Kelimenin sonuna “ة” eki eklendiğinde ise, bu anlam mübalağa ifade eder. Bu durumda مثابة kelimesi ‘daima ve mükerrer bir şekilde gidilip gelinen ve dönüp varılacak yer’ anlamına gelir. ‘Dönüş yeri anlamında’ مرجع kavramı, insanın önceden bulunup da sonradan tekrar dönüp başvurduğu yere denir. Bu itibarla, insanlığın asıl vatani ve sığınabileceği nihaî yer Kâbe’dir dememiz gerekir. Dolayısıyla yüzünü Kâbe’ye dönen bir insan aynı zamanda kendi asıl ve kökenine yönelmiş olur. Bu ‘dönüş’ bazen yakınına vararak hac ve umre ziyaretini yerine getirmek kalıbında gerçekleşir bazen de uzaktan dua,

³³⁵ Bakara: 125

³³⁶ Bakara: 125

³³⁷ Maide: 97

³³⁸ Mecmau'l- Bahreyn, c.1, s.331-332

namaz ve Kâbe'ye yönelmeyi gerektiren bütün diğer ibadet ve amellerde o yöne doğru yönelmekle tahakkuk bulur. Bu demektir ki insanlığın bulunması gereken asıl konum Kâbe'ye yönelmektir. Buna göre Kâbe'den yüz çeviren bir insan, aynı zamanda kendi aslına yüz çevirmiş olur. Zira Kâbe, insanın tevhid mayasıyla yoğrulmuş fitratının bir mazharıdır. Zaten bu itibarla bütün herkes için tesis olunmuş bir başvuru merkezi bir dönüş yeridir ve yine bu itibarla bütün gönüller o makama öylesine bir sevgi ve arzuyla bağlanırlar ki defalarca ziyaretiyle müşerref olsalar da yine tekrar gitmeyi arzularlar.

مثابة kavramından başka bir anlam daha devşirilebilir, şöyle ki söz konusu sözlük anlamı göz önüne alınacak olursa, Kâbe'nin tüm Müslümanların gece-gündüz hayatlarının her anında başvurdukları bir makam olduğu söylenebilir. Zira Müslümanlar, doğrudan ve sürekli olarak Kâbe ile öylesine sıkı bir ilişki içerisindeyken ki, o makama yüz ya da sırtını dönmeyen mekruh sayıldığı birkaç husus dışında hayatlarının her aşamasında; hatta ölüm döşeğindeyken ve defnedilirken dahi Kâbe'ye doğru yönlendirilmek farz ya da müstehap bilinmiştir. Dahası günlük hayatta otururken dahi yüzünü Kâbe'ye dönmek, en güzel oturma şekli diye nitelendirilmiştir. "Oturumların en hayırlısı, kibleye dönülerek oturuş meclislerdir."³³⁹ Resulullah'ın kendisi de hep bu şekilde otururlarmış.³⁴⁰

10. Birlik ve Vahdet Merkezi

Başvuru merkezinin bir olması, başvuranlar için de bir birlik ve vahdet zemini oluşturur. Zira tek bir noktanın herkes için ortak bir nihai maksat ve sığınak olduğu bilinci, o makama başvuranların fikir alış ve alış ve diyalog içerisinde olmalarını sağlayabilecek en elverişli vesiledir. Bu bilinç, aynı zamanda İslam'ın evrensel hâkimiyeti ve Mehdevî toplumun tesisi için tek ses ve tek güç olmanın zaruretini anlamak için de bir ilk adım ve mukaddime hükmündendir.

Melekûtî bir gözle bakıldığında "Her nereye dönerseniz Allah'ın vechi oradadır."³⁴¹ Dolayısıyla kim nereye bakarsa baksın Allah'ın vechine bakmaktadır. Lakin mülki gözle bakıldığında ve tabiat sınırları içerisinde, gözün

³³⁹ Vesailü's Şia, c.12, s.109

³⁴⁰ Age. ve El Kâfi, c.2, s.661

³⁴¹ Bakara: 115

odaklanacağı bir merkez ve bir dayanak noktasının varlığı kaçınılmazdır. Yüce Rabbimiz Kâbe'yi, evrensel birliğin odak noktası olsun diye yaratmıştır. Böylece tüm insanlığın tevhidin eşsiz ilkeleri temelinde yükselen barışçıl bir dünyaya erişmesini irade buyurmuştur. Bu mefkûrenin hayata aktarılabilmesi için bir tavaf merkezi ve kible kılınmıştır. Dünya Müslümanları, vahdet zemini olabilecek böyle bir merkeze sahip olmakla birbirleriyle tanışma ve bir çatı altında birleşme imkânını elde etmişlerdir. Bu çatı altında toplanarak fikir alışverişinde bulunabilir, ilmî, amelî, siyasî ve sosyal problemlerini gündeme getirerek bir çözüm ortaya koyabilir ve bu ortak zeminde karşılıklı ilişkilerini güçlendirebilirler.

Kâbe, şanı yüce bir peygamberin güçlü elleriyle inşa olunmuş ve tevhidi düşüncenin yayılması için bir merkez konumuna yükselmiştir. Yüce peygamberimiz Hatemu'l Enbiya (s.a.a) zamanına gelindiğinde Kâbe'nin binasının yenilenmesi gerekmiş ve duvarları belirli bir seviyeye kadar yükseltildikten sonra, sıra Hacer-i Esved'i yerine yerleştirmeye geldiğinde, Arap kabileleri arasında anlaşmazlık baş göstermiştir. Her kabile, bu iftiharın kendilerine nasip olması için çabalarken nihayet Hz. Muhammed-i Emin (s.a.a) tarafsız bir hakem ve âdil bir arabulucu olarak herkesin kabulüne mazhar olur. Onun vereceği kararın uygulanacağı, taraflarca temin edilir. O, bir hırkanın yere serilmesini ve taşın onun üzerine konulmasını emreder. Sonrada her kableden bir kişinin hırkanın bir köşesinden tutarak Hacer-i Esved'i kendine özgü yere kadar taşınmasını ister. En son kendisi o mübarek elleriyle onu şimdi bulunduğu yere yerleştirir.³⁴²

Böylece, Hz. Hatemu'l Enbiya'nın (s.a.a) öncülüğünde etnik çatışma, ırkçı böbürlenme, kabileci taassup ve câhili değerler üzerinden ortaya çıkabilecek ihtilafların bir ölçüde önü alınmış oldu. Resul-i Ekrem (s.a.a) bu tarihsel eylemiyle, halkları insanî değerler zemininde birleşmeye çağırılmış ve Kâbe'yi bir ittihat ve birlik münadisi ve bir vahdet merkezi olarak tanıtmıştır.

İşte bu mümtaz vasıf; eşitlik merkezi, özgürlük zemini, temizlik ve arınma evi, direniş odağı gibi diğer bütün paha biçilmez vasıflarının yanında bir güneş gibi parıldamakta ve onu gerçek anlamıyla bir

³⁴² Bkz. Vesailu's Şia, c.13, s.214

tevhid- birlik- vahdet okulu payesine yükseltmektedir. Zira bütün milletlerin kutsadığı, inşa ve imarında her milletin bir pay sahibi olduğu, en önemli rüknünün herkesin katılımıyla omuzlandığı ve bu mukaddes rüknün, en başlıca vazifesi insanların birliğini sağlamak olan bir insan-ı kâmil eliyle yerli yerine konduğu bu mekân, bir vahdet merkezi olarak tanınmayı hak eder.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Hacer-i Esved'i yerine yerleştirmek hususunda uyguladığı yöntem, bugün için etnik kavgalara tekabül eden kabile taassubunun yerine imanî muhabbet ve sevginin ta kendisi olan birlik, beraberlik ve kardeşliği ikame etmiştir. Böylece o, tıpkı 'seyyiatın' yani kötülüklerin 'hasenata' yani iyiliklere dönüşmesine benzer bir dönüşümün temelini atmıştır. Bu yüzden o ilâhî makamdan her daim birlik ve beraberlik çağrısı kulaklara erişir. Zaten o rabbanî yapıya bakan gözler de her daim Kâbe'yi, şirk ve sapkınlık karşısında bir direniş ve mücadele âbidesi ve her tür kölelik, kulluk ve evrensel istikbar karşısında bir özgürlük anıtı olarak görür.

Hatırlatma: Bu bölümün ilk dersi de Kâbe'nin İslâmî Vahdet'in tesisi hususundaki rolüne tahsis edilmişti.

11. Kadim ve Evrensel Mabet

Yeryüzü her karış toprağıyla bir seccade bir secdegahtır. İnsan, var olduğu günden beri yeryüzünün hangi köşesinde olursa olsun, hep Allah'a ibadet edegelmiştir. Fakat toplu ibadet için özel olarak kurulan ilk mabet, tevhid temeli üzerine, vahyin mühendisliği doğrultusunda, nübüvetin inşa ve imarı vesilesiyle ve imametinin her daim baki sürekliliği sayesinde kurulan bu Beyt'tir.

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke'deki (Kâbe)dir.”³⁴³

Kâbe, bu mukaddes geçmişi ve mübarek tarihi dolayısıyla Beytu'l Mukaddes'ten daha ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğundan tüm âlemlerin kiblesi olmayı hak etmiştir. İşte bu öncelik şerefi ve ayrıcalıklı konumu,

³⁴³ Al-i İmran: 96

ilâhî vahyin “*artık yüzünü Mescidü'l Haram'a çevir*”³⁴⁴ buyruğuyla kible-nin yönünü niçin Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe-i Muazzama'ya çevirdiğinin delili olarak gösterilir. Buna mukabil Yahudilerin, Beytu'l Mukaddes'in kutsiyet ve kadimliğine istinat ederek İslam'a yönelttikleri eleştirilere cevap olarak Kâbe-i Muazzama'nın insanlar için inşa olunmuş ilk ve en kadim Beyt olduğu gerçeği dile getirilir. Kâbe'nin tarihsel geçmişi “*Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke'deki (Kâbe)dir*” ayetiyle tescil olunmuştur. Bu beytin Hz. Âdem (a.s) ve diğer peygamberler (a.s) için bir tavafgâh olduğu hususu ise rivayetlerden anlaşılmaktadır.

İşte bu yüzden olsa gerektir ki Kâbe, 'Beyt-i Atik' yani kadim, tarihi ve çok eski bir geçmişe sahip ev diye anılmıştır. Zira diğer dillerdeki 'antik' kavramıyla aynı anlama gelen 'atik' kavramı; kadim, nitelikli, önemli ve değerli şeyler için kullanılır. Demek ki, tarihî eser sayılmayan, ya da tarihî olmakla birlikte herhangi bir nitelik ve kutsallığı olmayan eşyaya 'atik' denemez. Bu sıfat, yalnızca kadim olup uzun bir tarih boyunca ayakta kalabilen, bununla birlikte kirlenmeden ve bozulmadan günümüze kadar gelebilen; cahiliyetin kendi pisliklerine bulaştıramadığı ve karanlıkların kendi siyah örtüleriyle gizleyemediği şeyler için kullanılır.

Çok açık olsa gerektir ki, sadece tarihsel anlamda eski olmak ve zamansal bakımdan kadim sayılmak, bir şeyin nitelikli ve kutsal bilinmesi için yeterli değildir. Hâşâ, ilâhî marifet okulu, bir şeyi sırf uzun zamanlar boyu ayakta kalmış diye onu kutsal addetmez ya da sadece tarihsel geçmişi var diye bir şeye nitelik ve değer atfetmez. Bilakis nasıl ilahî-insanî nizamda saygınlık ve değer, takva dışında herhangi bir ölçüte atfedilemezse; aynı şekilde maddî olgular ve insanî nizam dışındaki zaman, mekân vesaire şeyler için de ilâhî hakikatin tecellisi olmak dışında bir değer ölçütü söz konusu olamaz. Dolayısıyla Kâbe'nin kutsallığının dayanak noktası, vahyin o mekânda nazil olması ve yayılması için bir merkez konumunda bulunmasıdır. İşte bu ilâhî hakikat, Kâbe'nin yegâne kutsiyet gerekçesidir. Bu nitelik, tarihsel anlamda kadim olması ile birleşince de bu mekân 'Beyt-i Atik' diye anılma liyakatine nâil olmuştur.

³⁴⁴ Bakara: 144 ve 149-150

Açıklamak gerekirse, Harem ve Mekke'nin saygınlığı, Kâbe dolayısıyla; Kâbe'nin saygınlığı ise ilâhî vahiy ve Hakk'ın dergâhı ile kurduğu bağ vesilesiyle Allah'ın halifelliğini hak etmiş ve teşri-i, tasdidi (teyidi) ve gaybî rüyaları da kuşatan anlamıyla vahye muhatap olma şerefine nâil olmuş İnsân-ı Kâmil ve Masumlar sebebiyledir. Kelamın değeri ve ilâhî kitap, yani Kur'an-ı Kerim'in hürmeti ise mütekellim ve o kitabın yazarı; yani Yüce Allah dolayısıyladır. Aynı şekilde halife; yani İnsan-ı Kamil'in hürmet ve değeri, halifesi olduğu makam; yani hikmet membaı Rabbimiz vesilesiyledir. Yüce Rabbimizin hürmetiyse; elbette b'izzattır. Binaenaleyh, bi'lârâz olan her şeyin, nihayetinde b'zzat olan bir dayanağının olması ilkesi mucibince, Hakk Teâlâ'nın hürmeti, söz konusu bütün hürmet ve değerlerin biricik ve eşsiz kaynağıdır. Dolayısıyla yukarıda sayılan tüm şeylerin; yani vahyin nüzülü, semavî kitabın inmesi ve "Onu Rûhu'l-emin (Cebraîl) uyarıcılardan olasin diye, senin kalbine indirmiştir"³⁴⁵ ayeti mucibince mutahhar kalbi, vahyin indiği makam olan İnsan-ı Kamil'in varlığının Kâbe'nin kutsiyet kazanmasında payı vardır. Tabi ki bu 'Beyt-i Atik'in' özgün mimarisi ve hem putçuluk hem de günah pisliğinden temizlenmiş olması da kendi payınca Kâbe'nin kutsiyetinde etkili olmuştur.

'Beyt-i Atik' teriminin daha başka anlamları daha vardır ki, biz daha önce bir kısmına değinmiştik.

12. En Üstün Mabet

Kâbe, İslam'ın mücessem bir timsalidir. Nasıl 'İslam her şeyden üstündür ve hiçbir şey ona üstün gelemes' diyorsak aynı şekilde de İslam'ın mücessem timsali Kâbe'de diğer bütün binalardan üstündür ve hiçbiri ondan daha üstün tutulamaz. Bu anlamda İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

"Hiç kimse Kâbe'den daha yüksek bir bina kurma hakkına sahip değildir."³⁴⁶

Nasıl Allah nezdinde Kâbe'de mücessem bir kalıba bürünmüş İslam'dan daha sevimli bir şey yoksa aynı şekilde de bütün yeryüzünde Kâbe'den daha sevimli bir toprak parçası olamaz. Bu doğrultuda İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

³⁴⁵ Şuara: 93-94

³⁴⁶ Vesailu's Şia, c.13,s.233 ve 235-236

“Allah her şeyin bir parçasını seçmiştir, yeryüzünden ise Kâbe'nin bulunduğu konumu seçmiştir.”³⁴⁷

Bu hakikatin hikmetini şöyle açıklayabiliriz: Kâbe, bütün her şeyin tedbir makamı olan Arş'ın bir timsalidir. Kâbe, öz ve halis tevhid temeli üzere inşa olunmuştur. Bu temel, ihlâs harcı ile şekillenip yükseltilmiş ve şirk pislighinden arındırılmıştır. Dolayısıyla arınmışlar dışında hiç kimse onu hakıyla tavaf edemez. Kâbe, insanlık için tesisi olunmuş en kadim mabettir. Bu mekân, hürriyetin sembolü, insanların buluşma merkezi ve en güvenilir sığınağıdır. Kâbe, insanların adalet ve eşitliği ikame etmek için kıyam edecekleri bir merkezdir. Bütün bunlara binaen, Kâbe ayakta kaldıkça din de ayakta kalacaktır. Bu sebeple de bu makam, hiçbir kavmin malı kılınmamış ve hiçbir kabileye tahsis olunmamıştır. Dolayısıyla hiçbirini diğerine göre o makama daha layık ve evla değildir.

İslam'ın ilk yıllarında İsrailiyata dayalı zihniyet, câhili taassuplarla harmanlanarak Ka'bu'l Ahbar³⁴⁸ gibiler eliyle tıpkı bulaşıcı bir hastalık misali yayılmaya başlamıştı. Kur'an-ı Kerim'in dengi olan Ehlibeyt (a.s) ise bu gidişatı engellemek için büyük bir çaba içerisindeydi. Burada bu durumu bir örnekle izah etmeye çalışacağız:

³⁴⁷ Age. s.242

³⁴⁸ Ka'bu'l Ahbar: Asıl adı Ka'b b. Mati' dir. Şam diyarından Yahudi bir aileye mensuptur. O, 2. Halife Ömer zamanında Müslüman olduğunu ilan etmiştir. (bkz. Usdu'l Gabe, c.4, s.460; Tabata'u'l Kubra, c.9, s.449) Zamanla hilafet teşkilatına yakınlaşmış ve öyle bir paye elde etmiştir ki Osman ondan fetva istemeye başlamıştır. (bkz. Şerhu Nehcu'l Belağa, c.3, s.54) Ka'b'in babası, bir Yahudi âlimiydi ve kendisi de Yahudi kitaplarına vakaf bir ilme sahipti. Öyle ki kehanet ve benzeri yollarla bazı bilgilere eriştiği iddia edilir. Ancak o bütün malumatı maslahat gereği Tevrat'a nispet ederdi. (bkz. Tabata'u'l Kubra, c.9; s.449, Fethu'l Bari, c.13, s.413; Usdu'l Gabe, c.4, s.399; El İsabe, c.2, s.243) O, Resulullah'la hiç görüşmemişti. Dolayısıyla kendi sözlerini doğrudan peygambere nispet edemiyordu. Lakin onun Ebu Hureyre ile o uğursuz ve bereketsiz tanışması ve ilişkisi, çirkin niyetlerini uygulaması için bir fırsat sunmuştu. (bkz. Tefsir-i İbn-i Kesir, c.4, s.17-19, Saffat/107 ayetinin tefsiri.) Müminlerin Emiri Ali (a.s) onu 'yalancı' diye anardı. (bkz. Şerhu Nehci'l Belağa, c.4, s.77) Peygamberimizin büyük sahabesi Ebuzer, onun Osman'ın Beytulmalî istediği gibi kullanabileceğine dair fetvasının işitince, öfkeyle Ka'b'in üzerine yürümüş ve şöyle demişti: “Ey Yahudi kâfirinin oğlu! Sen kimsin ki Müslümanların beytulmalîne dair ahkâmıla ilgili görüş belirtiyorsun!” başka bir rivayete göre ise şöyle der: “Ey Yahudi ana-babanın oğlu! Senin Müslümanlara söyleyebileceğin nasıl bir sözün olabilir ki? Vallahi, Yahudilik senin kalbinden asla çıkmamıştır!” (bkz. Sefinetu'l Bihar, c.7, s. 488; Şerhu Nehci'l Belağa, c.3, s.54)

Zürare şöyle rivayet eder: Ben İmam Bakır'ın (a.s) yanı başında oturuyordum. O, "Kâbe'ye bakmak ibadettir" diye buyurdu. Asım b. Ömer İmam'a şöyle arzetti: "Ka'bu'l Ahbar diyordu ki her fecir vakti Kâbe, Beytu'l Mukaddes'e secde eder."

İmam Bakır ona dönerek şöyle buyurdu: "Peki, sen Ka'b'in sözü hakkında ne düşünüyorsun?" Asım: "Ka'b doğru söylemiştir" deyince, İmam Bakır (a.s) şöyle buyurdu: "Hem sen hem de Ka'bu'l Ahbar her ikiniz de yalan söylüyorsunuz!" Zürare diyor ki: "Ben İmam Bakır'ın (a.s) Asım b. Ömer dışında hiç kimseyi bu şekilde yalanladığına şahit olmadım."

Daha sonra İmam şöyle buyurdu: "Allah -azze ve celle- bütün yeryüzünde Kâbe'den daha sevimli bir toprak parçası yaratmamıştır." Sonra da eliyle Kâbe'yi göstererek: "Allah nezdinde ondan daha değerlisi de yoktur" diye buyurdu.³⁴⁹

Yüce Rabbimiz, Beytu'l Mukaddes'i bütün kutsiyetine rağmen kendi zatına mensup kılmadığı halde Kâbe için 'benim evim' tabirini kullanmıştır.

Şu nükteyi de hatırlatmak gerekir ki, gerçi bu 'beyt' 'benim evim' tabiriyle hem Allah'a mensup kılınmıştır hem de 'insanlar için' tabiriyle insanlara... Ancak bu iki nispet arasında birincisi edebî ikincisi manevî iki fark söz konusudur. Edebî fark şudur: 'Beyt' kavramı 'lam edatı' kullanılmaksızın Allah'a nispet edilmiş ve "بيتي" denilmiştir. Bu itibarla 'Kâbe Beytullah'tır'³⁵⁰ demek caizdir. Ancak insanlara nispet edilirken 'lam' edatı ile isnat edilmiş ve "وضع للناس"³⁵¹ denmiştir. Bu, bu nispetin sırf teşriî boyutta olduğu, yani Kâbe'nin bir tavafgah, bir Kible ve bir mabet olarak halka tahsis edildiği anlamına gelir.

Manevî farka gelince, bu beyt Allah'a nispet edilmekle şeref kazanmıştır. Bu şeref, Hakk Teâlâ ile nispetinden dolayı ona atfedilmiştir. Oysa insanların şerefi, Kâbe ile olan ilişkilerinden dolayıdır. Yani onlar, Kâbe'ye nispet edilerek şeref kazanırlar.

³⁴⁹ Vesailu's Şia, c.13,s.262

³⁵⁰ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.1, s.199 ve c.2, s. 197

³⁵¹ Al-i İmran: 96

13. Bereket Kaynağı

Tüm insanlar için bir ibadethane olarak Mekke’de inşa edilen yapı, sayısız bereketler için bir kaynak ve insanlar için bir hidayet vesilesi olmuştur.

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke’deki (Kâbe)dir.”³⁵²

Sabit ve sürekli olan şeyler için ‘bereket’ tabiri kullanılır. Bu itibarla çöl ve ovalarda bulunan su birikintileri ve göletlere ‘berke’ denir. Şeyh Tusi’ye (ks) göre göğüsün ‘berek’ diye adlandırılmasının hikmeti, fikirlerin ve ilmî sırların korunup muhafaza edildiği yer olmasıdır.³⁵³ Aynı zamanda devenin göğsü de ‘berk’ diye isimlendirilir.³⁵⁴

Allah Teâlâ’nın zatı sabit ve her daim bâkidir. O’nun cihanşümül hayır ve bereketi ise özellikle Kâbe’nin çevresinde daha yaygın ve daha kalıcıdır. Bu itibarla o mıntıkayı ‘bereketli’ diye nitelendirir. Kâbe’de ibadetin bir an olsun kesintiye uğramaksızın devam etmesi, –öyle ki namaz vakitleri dışında tavaf bir an olsun kesilmez- o mıntıkada ibadetin daha çok sevaba mazhar olması ve ayrıca Kâbe’nin civarında günahların affolunacağı müjdesi gibi hususlar da ‘mübarek/bereketli’ vasfının gerekçeleri olarak dile getirilmiştir.³⁵⁵ Ancak ‘bereketin’ sırf bu hususlara mahsus kılınması için hiçbir delil ileri sürülemez.

14. Hidayet Vesilesi

Kâbe, tüm insanlar için bir hidayet vesilesidir: “Âlemler için bir hidayettir.” Hidayetin Kur’an³⁵⁶ ve Kâbe gibi Allah’tan gayrı şeylere nispet edilmesi, tüm bunların Hakk Teâlâ’nın hidayeti için birer mazhar olmaları dolayısıyladır. Evet, Kâbe bir kitap değildir, dolayısıyla da lâfzî ve söze dayalı bir yönlendirmeden söz edilemez ancak Müslümanların kıblesi, hacıların tavafgâhi ve İslam’ın ölümsüz mucizesidir. Bu yönüyle de Hakk Teâlâ’nın bir mazharı ve onun amelî hidayetinin en yüce timsalidir,

³⁵² Al-i İmran: 96

³⁵³ Bkz. Et Tebyan, c.2, s.536

³⁵⁴ El Müfredat, s.119

³⁵⁵ Mecmau’l- Beyan, c.1-2, s.798

³⁵⁶ Bakara: 185

tıpkı bir özgürlük kılavuzu ve bir arınma ve temizlik okulu olsun diye 'Beyt-i Atik' ve 'Beyt-i Tahir' kılındığı gibi.

Tüm ibadet ve seyr u sülûk ehli yüzlerini Kâbe'ye dönerler. Hakk'ın daveti de zaten peygamberleri aracılığıyla çoğunlukla oradan tüm insanlığa duyurulmuştur. En bariz örneği Hatemu'l Enbiya'dır (s.a.a) ki, tevhid davetini oradan başlatmıştır. Bu itibarla da Kâbe "*âlemler için bir hidayet*." Hatemu'l Evsiya (af) da zuhur ettiğinde hâmile bulunduğu mesajı orada bütün âleme duyuracaktır. Ayrıca Kâbe'de Allah'ın apaçık ayet ve nişaneleri vardır:

"Orada apaçık ayetler vardır."³⁵⁷

Orada insanların hidayeti için daha nice nişaneler daha vardır. Dolayısıyla, "*âlemler için bir hidayet*" olma özelliği, bu binanın tesis olduğu lahzadan, gelecek bütün zaman ve zeminlere kadar sınırsız bir kuşatıcılığa sahiptir. Zira Kâbe, tüm insanlar için tesis olunan ilk mabettir ve bu özelliğe sahip başkaca da bir mabet yoktur. Dolayısıyla o genel ve kuşatıcı bir hidayet vesilesidir.

Elbette hidayet, Kâbe'nin sırf Kible oluşuyla alakalı değildir. Zira ziyaret makamı olmak, tavafgah olmak, Peygamberlerin davet mebdeleri olmak, bir toplanma merkezi ve ilim-irfanın yayılacağı bir okul olmak gibi özellikleri de "*âlemler için bir hidayet*" vesilesi sayılmasının gerekçeleridir. Binaenaleyh, ilkin Davud sonra da Süleyman (a.s) Beytu'l Mukaddes'i inşa etmeye kalkıştırlarsa eğer, bu bereketin kendisi de Kâbe ve onun mimar ve yardımcısının bereketi sayesinde. Dolayısıyla Beytu'l Mukaddes her ne kadar birkaç günlüğüne kible olma şerefine nâil olsa da Kâbe'nin tavafgâh olmak, hac ve umre mekânı olmak ve "*nice uzak yollardan ve derin vadileri aşarak*" gelinen bir ziyaret makamı olmak gibi bütün bereketlerine nâil olmamıştır. Dahası İbrahim'in (a.s) Kâbe için Hakk'dan niyaz ettiği hiçbir şeyi Davud ve Süleyman (a.s) Beytu'l Mukaddes için niyaz etmemiştir.

Kâbe ve çevresinde bizlere Allah'ı tanıttacak nice apaçık ayet ve deliller vardır. Örneğin Ashab-ı Fil gibi zalimlerin helake uğramaları, Harrem bölgesindeki zayıf ve güçsüz hayvanların yırtıcı hayvanlardan ürküp

³⁵⁷ Al-i İmran: 97

kaçmamaları, şeytan taşlama esnasında biriken taşların kendiliğinden yok olması, kuşların insanlarla ülfet içerisinde olması, Beytullah'ın hastalar için şifa kaynağı olması, kuşların Kâbe'nin damı üzerine oturması, Kâbe'nin namaz kılanlar için Kible olması ve hac ve tavaf ibadetine vesile olarak insanların cennete bir yol bulmalarına vesile olması gibi ki bütün bunların her biri 'ilâhî hidayet'in birer numunesi olarak değerlendirilirler.³⁵⁸

Bazı müfessirler, Beytullah'ın Haram'ın apaçık ayetleri ve bereket nişanelerine bir numune olarak şu örneği gösterirler: "Kâbe ve etrafına yağın yağmurlar, bereket ve verim habercisidir. Şöyle ki, eğer Kâbe'nin çevresine her yönden yağmur yağacak olursa bu, o yıl içerisinde bütün bölgeler ve toprakların verimli ve bereketli olacağına bir nişanesidir. Eğer Kâbe'nin sadece bir yönü cihetinde yağmur yağacak olursa bu, sadece o yönde bulunan toprakların o yıl bereketli ve verimli olacağına bir işarettir."³⁵⁹ Lakin daha önce de değindiğimiz üzere, 'bereket ve hidayet'in tek bir örneğe tahsis edilmesini anlamlı kılacak hiçbir delil yoktur. Ayrıca bu ikisini birbirinden ayırarak farklı açılara yormak da anlamlı değildir. Dolayısıyla "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke'deki (Kâbe)dir"³⁶⁰ ayetinin tefsirinde 'bereket'i sırf zâhirî ve dünyevî nimetlere; 'hidayet'i ise sırf manevî nimetlere mahsus kılıp insanlığın Kâbe vesilesiyle hem zâhirî hem de manevî nimetlere mazhar olduklarını³⁶¹ söylemek de pek açıklanabilir bir yorum değildir.

Kâbe'nin etrafına yağın yağmurlar ile ilgili söylenen bu sözlere yöneltilecek eleştirilere bakılacak olursa bu tür hususların birer 'ilâhî ayet' diye gösterilmelerinin sakıncalarına da dikkat edilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz.

15. Kâbe'nin Korunmuşluğu

Yüce Allah tüm âlemlerin rabbidir. Lakin Kâbe'nin taşıdığı özellikler ve Allah'ın ona olan özel inayeti, bu binanın yaklaşık kırk asır boyunca ayakta kalmasını sağlamıştır. Zira Rabbimiz, kendisi bizzat ve doğrudan Kâbe'nin rububiyet ve tedbirini üstlenmiştir.

³⁵⁸ Mecmau'l Beyan, c.1-2, s.798

³⁵⁹ Age. s.799

³⁶⁰ Al-i İmran: 96

³⁶¹ Bkz. El Menar, c.4, s.7

“Bu Beyt’in Rabbi’ne ibadet etsinler!”³⁶²

Dolayısıyla Kâbe’nin temelini doğal olaylar ya da sosyal ve siyasal amiller sebebiyle yok olması mümkün değildir; her ne kadar binasının bazı bölümleri bu gibi amillerin etkisiyle yıkılabilir olsa da. Zira Kâbe’nin tesis gayesi, Allah’a kulluk edenlerin ona doğru yönelmeleridir. İbadet insan için zaruri bir ihtiyaç olduğuna göre, bu ilâhî geleneğin zevali de mümkün olmayacaktır. Dahası tıpkı namaz gibi İslam’ın asıl rükünlerinden biri ve beşerin kulluk bilincinin en bâriz zuhur vesilelerinden biri olan hac, tüm zamanlar ve tüm nesiller için farz kılındığına göre, Kâbe’nin korunma altına alınması ve tüm saldırılar karşısında muhafaza edilmesi de Allah’ın meşiyetinin taalluk edeceği en kesin hususlardan biridir. İşte bu itibardır ki Hak Teâlâ, Kâbe’yi kökten yok etmek isteyen ashab-ı fil’i gaybî bir mucize ile helak etmiştir. Onların boy verip yeşermiş başaklarını yenilip çiğnenmiş ekine çevirmiş ve tüm hile ve tuzaklarını bozguna uğratmıştır.³⁶³

Kur’an-ı Kerim, değil düşmanca bir eylem, hatta hac ve Kâbe ziyaretine yönelik kötü niyet taşımak ve tuzak hazırlama girişimi içerisinde olmak gibi zâlimane kararları dahi ilâhî intikamı gerektiren cürümler zümresinden sayar ve tüyler ürpertici bir tehditle elim bir azabı müjdeler:

“Kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız!”³⁶⁴

Yani kim sapkınlık girdabına düşer de bu ilâhî yolu kesmek için planlar kurar ve insanları Kâbe’yi ziyaret ve ibadetten alıkoymak dilerse, biz ona acı ve elim bir azap tattırırız. Bu ayette Kâbe, kutsiyet ve hürmet merkezi olarak tanıtılır ve ona yönelik zalimane bir niyet taşıyanlar şiddetle tehdit edilir. Elbette tarihin bazı dönemlerinde Kâbe’nin hücumu uğradığı ve bazı bölümlerinin yıkıldığı da vakidir. Lakin bu husus bir nükteye mebnidir ki biz imamet ve Kâbe arasındaki bağ meselesini ele aldığımız bölümde bu nükteyi açıklamaya çalışacağız. Yoksa Kâbe’nin saygınlık sahasına tecavüz etmek, hacıların yolunu kesmek, onlara karşı

³⁶² Kureş: 3

³⁶³ Fil: 1-5

³⁶⁴ Hac: 25

zalimce davranmak ve onu ortadan kaldırmak niyetinde olanlar, hiç kuşkusuz bu gayelerine erişmeden ilâhî azabın acı ve elim pençesine گرفتار olurlar.

Kâbe'nin korunmuşluğu meselesini, birinci bölümün beşinci dersinde; özellikle de 'Hac İbadetinin Velayet Makamıyla Bağ'ı' başlığı altında nispeten geniş bir şekilde izah etmiştik.³⁶⁵

16. Kâbe'nin Ruhı, Velayet

Kâbe, Beyt-i Ma'mur'un hizasında ve Beyt-i Ma'mur da Allah'ın Arşı hizasındadır. Beyt-i Ma'mur, insaniyet makamını ilâhî hilafete layık görmeyen ve kendi tespih ve takdislerini ilâhî hilafet için liyakatin belgesi olarak göstermek isteyen meleklerin, çevresinde tavaf etmeleri için inşa olunmuştur. O melekler ki, hani bu vehimden sonra Allah'ın ikazıyla İnsan-ı Kamil'in azametinin idrakine varmış, o tavırlarından dolayı pişmanlık beyanında bulunmuş ve o gün şaşkınlık, bilgisizlik, öğrenme maksadı ve işin özünü anlama amacıyla sormuş oldukları soru sebebiyle bin pişmanlık duygularını dile getirmişlerdi. İşte bu yapı, onlar bu ayıp ve kusurlarını, tavaf ve ibadete adanarak telafi etsinler diye inşa olunmuştur.³⁶⁶

³⁶⁵ Bu konuyla ilgili Masum İmamlar (a.s) kanalıyla elimize ulaşan birçok rivayet vardır. Bu konu, bazı hadis mecmualarında "Kâbe'ye Karşı Kötü Niyet Besleyenler Babı" başlığı altında yer alır. (bkz. Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2; Kitabu'l Vafi, c.12, s.53)

³⁶⁶ El Kâfi, c.4, s.187-188, Beyt'in ve Tavafın Başlangıcına Dair Bölüm. Bu bölümde iki hadis rivayet olunmuştur. Gerçi ikisi de hem senet hem de bazı tabirler bakımından metin açısından farklı olsalar da içeriğe bakarak her ikisinin de aynı kaynaktan alındığına söyleyebiliriz. Bu iki rivayette, İmam Sadık (a.s) muhterem pederleri İmam Bakır'ın (a.s) tavafın teşri' hikmetini sual eden bir şahsa vermiş olduğu cevabı aktarır. Birinci rivayette şu nükte sarıh bir dille ifade olunmuştur: "Allah Teâlâ meleklerden birine altıncı semada kendisi için Durah adında bir Beyt inşa etmesini emreder..." ikinci rivayetinin sonunda ise şu tabirler yer alır: "Allah Teâlâ meleklerle Âdem'e secde edin diye emredince onlar cevap olarak şöyle dediler: *Hatırla ki Rabbin meleklerle: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım, dedi. Onlar: Bizler hamdinle seni tesbih ve seni takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?*" Allah Teâlâ cevaben: "*Ben şüphesiz sizin bilmediklerinizi bilirim*" diye buyurdu ve onlara gazap etti. Bunun üzerine onlar tövbe niyazında bulundular. Allah, "Durah"ın; yani Beyt-i Ma'mur'un çevresinde tavaf etmelerini emretti. Yedi yıl boyunca hiç durmaksızın tavaf edip dile getirmiş oldukları o sözlerden dolayı istiğfar ettiler. Sonra Allah tövbelerini kabul etti ve onlardan razı oldu. İşte tavafın aslı ve kökeni budur. Daha sonra Allah, Âdemoğulları içersinde günah işleyenlerin tövbe etmeleri için ve bir arınma vesilesi olarak Durah'ın tam hizasında Beytül Haram'ı yarattı." Meleklerin

Kâbe'nin binası da, tüm ayıp ve noksanlıklardan arınmak ve bütün kusurları; özellikle de insanlık makamından gafil kalma ayıbını ve bu makamı nisyan ya da İnsan-ı Kâmil'in ilâhî hilafet dergâhına isyan kusurunu telafi etsinler diye insanlar için bir tavaf merkezi kılınmıştır. Bu itibarla, gaflet içerisindeki tavaf ehli ve bihaber hacılar, gaflet ve cahilliklerini telafi etmek, kendi benliklerini tanımak/öz bilince erişmek, insan-ı kâmil ve Asrın İmamı Hz. Bakiyetullah'ın (af) yüce makamına marifet elde etmek için, tıpkı melekler gibi Hakk nezdinde makbul bir şekilde tavaf ve onun dergâhında şükre şayan bir kıvamda bir sa'y ile hac farizasını eda etmelidirler.

Amellerin Kabul Şartı ve Kemallere Nâil Olmanın Yolu

Evet, Kâbe'ye sırf bakmak dahi övgüye şayan, onu seyretmek methemüstahak ve onu seyreden sevap ve mükâfata layıktır. Zira “Kâbe'ye bakmak ibadettir” diye buyrulur. Lakin Kelime-i tevhid, nasıl velayet şartıyla bir güven kalesi ve kurtuluş sığınağıysa; aynı şekilde Kâbe'ye ârifane bir bakış da sadece velayet zaviyesinden sadır olduğunda günahların mağfiretine

Allah'ın isteğini reddetmeleri, Allah'ın onlara gazap etmesi, sonra pişman olup tövbe etmeleri ve Bakara Suresi 30 ve 34. ayetlerin zeylinde varit olan bazı rivayetlere göre, Allah'ın gazabı neticesinde ilâhî nuru müşahededen mahrum bırakılmaları gibi tabirler hususunda dikkatli olmak gerekir. Zira:

Bir: Tevhid ve nübüvvetle ilgili bazı ayetler nasıl tevcih ve tevil muhtaçsa bazı rivayetler de, sahih ve muteber biliniyorlarsa eğer, tevcih ve tevil edilmelidirler.

İki: Melekler âlemi, teşri' ve fikhî ahkâmın alanı değildir. Yoksa onlar için de risalet, şeriat, ceza hukuku, mükâfat, cezalandırma gibi vesair hususların olması gerekirdi.

Üç: Meleklerin söz konusu diyalogda Allah'ı tenzih, takdis, ilim ve hikmet ile yâd etmeleri, onların Allah'ın tüm işlerini her türlü ayıp ve noksanlıktan münezzehtiklerini ve onun ilim ve hikmetine vakıf olduklarını gösterir. Bu itikat ve vukuf, onların dile getirdikleri soruyu bir itiraz mahiyetinde değil de, öğrenme amacıyla sorduklarının bir karinesidir.

Dört: Bazı rivayetlerin zahirine bakılacak olursa her ne kadar meleklerin Âdem'in halife kılınmasını pek hoş görmedikleri anlaşılabilir; Kur'an-ı Kerim'in bize tanıttığı meleklerin hepsi masumdurlar. Onların masum olduklarını ispatlayan deliller, tahsis ve bir sınıfa özgü kılınmayı yadsır.

Beş: Meleklerin sena ve tenzih ile Allah'ı yâd etmeleri, bir yanlış telafi etmek istediklerinin delili sayılamaz. Zira meleklerin tüm varlıkları tenzih ve tesbih ile beraber takdis ve hamd mayasıyla yoğrulmuştur.

Altı: Bazı rivayetlerde de melekler aslında Allah'ın rızasını kazanmak için insanoğluna öfkelenmiş ve yeryüzü sakinleri için hayıflanmışlardır. (bkz. Biharu'l Envar, c.11, s.103–105) Demek ki meleklerin söz konusu öfke ve teessüfleri, aslında kuluk ve ibadet rengi taşır.

bir vesile, nice makamlara erişmek için bir basamak, tabiat dehlizinden ve dünya-âhiret endişesinden kurtuluş için bir köprü olur. İmam Sadık (a.s) da şöyle buyurur zaten:

“Kim Kâbe’ye marifet ile nazar eyler ve nasıl onun hak ve hürmetini tanıyorsa, bizim de hak ve hürmetimize riayet eylerse, Allah onun günahlarını mağfiret ve dünya-âhiret endişesini zâil eyler.”³⁶⁷

Bu münasebetle, Mekke toprakları ve o bölgede bulunan; toprak, taş, ağaç, dağ, su ve benzeri her şeyin mahbup ve muhterem olduğunu bildiren hadisin anlamı da aydınlığa kavuşmuş olsa gerek. Demek ki, Harem bölgesinin hak ve hürmetini idrak, velayetin hak ve hürmetine irfan ile birlikte olup velayetin izlerine tabiiyet ile hâsıl olursa, sevgiye şayan en evla iştir o. Öyle ki ondan daha mahbubu bulunamaz. Zira Kur’an, ‘sıkl-ı aşgar’ yani velayet ile birlikte ‘sakaleyn’e âşık gönüllerde tahta kurmuş ve vahiy yurdu, bu hakka imtisal ile yoğrulmuş ihtiramın, tomurcuklanıp serpiştiği zemin olmuştur. Bu marifet ise amel ile kıvam bulmuş dolayısıyla da o yurt, muhabbete şayan yegâne yurt bilinmiştir. Konunun özünün ispatı, velayeti inkâr edenlerin amellerinin kabul görmeyeceğini beyan eden rivayetlerdir.³⁶⁸

Başka bir tabirle, Kâbe ve saygınlığı, zemzem ve şerefi, Safa-Merve ve sefa ve aydınlığı, kurbangah ve kurbanlığın takvası, şeytan taşlama ve şeytanlardan beraat, Arafat ve ihlâslı duaları, Harem yurdu ve tüm bereketleri, hepsi ama hepsi Resulullah (s.a.a) ve Ehlibeyt’in (a.s) velayet ve imametinin şualarının aydınlığında zuhur bulur.

*Eğer Resul’ün fazileti, rükün ve zemzemden bilcümle zail olsa
Biri rükün denen bir taş, öteki Zemzem kuyusunda şur bir su olur.*³⁶⁹

Demek ki, Kâbe eğer şeref cevahirleriyle tezyin olunmuş ve buna binaen ona karşı birçok ödev bizlere yüklenmişse, tüm bu merasimlerin ruhu ve tüm o menâsikin can mayası, velayet, imamet, İmam’ı bilmek ve onun önünde eğilmektir. Bu itibarla, Müminlerin Emiri İmam Ali’nin (a.s) faziletleri gündeme geldiğinde, bazıları kendilerinin ondan daha

³⁶⁷ Vesailü’ş Şia, c.13, s.263-264

³⁶⁸ Vesailü’ş Şia, c.1, 13- 29 ve 119-120

³⁶⁹ Nasır Hüsrev Divanı, 152. Kaside

üstün oldukları zehabına kapılmış buna mukabil Yüce Allah iman ve cihad ehlinin en bariz timsalini tanıtırken şöyle buyurmuştur:

“Hacca gelenlere su vermeyi, Mescid-i Haram’ı onarmayı, Allah’a ve âhiret gününe inananla, Allah yolunda cihat edenle bir mi tuttunuz?”³⁷⁰

Demek ki, hacılara su vermek ve Kâbe’nin imarını üstlenmek gibi işler asla bir müminin Allah’a ve âhirete imanı ve bu yolda hicret ve cihad etmesiyle bir tutulamaz.

Kâbe, Velayeti İnkâr Edenleri Himaye Etmez

Yüce Rabbimiz, Kâbe’yi azametle yâd eder ve şöyle buyurur:

“Kim orada, zulüm ile sapkınlık yoluna girmek isterse ona can yakıcı bir azap tattırırız!”³⁷¹

Binaenaleyh Kâbe’yi viran etmek için yola çıkan Ebrehe ordularını kahretmiştir.

“Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi? Onların düzenlerini boşa çıkarmadı mı? Onların üzerine ebabil (sürü sürü) kuşlarını gönderdi. (Ebabil kuşları) Onlara pişirilip-sertleştirilmiş balçık taşlar atıyorlardı. Böylece Allah onları yenilip çiğnenmiş ekine çevirdi.”³⁷²

Lakin İbn Zübeyr gibi zamanının İmamını; yani İmam Hüseyin ve İmam Seccad’ı (a.s) tanımayanlar ve bu iki masum imamı yalnız bırakarak yardımlarına koşmayanlar her ne kadar Kâbe’nin içine dahi sığınarsalar, Kâbe bütün kutsi makamına rağmen onlar için güvenli bir sığınak olmaz ve onları himaye etmez. Neticede Haccac b. Yusuf gibiler mancınıklarla Kâbe’yi harap etme mühleti bulur ve o tip insanları yakalayıp öldürebilirler. Demek ki, Kâbe’ye sığınıp onun perdelerine tutunan bir insan, hakkın yardımına koşmamış, bâtılı bir başına terk etmemiş, Hak talep eden nidalara kulak vermemiş, özgürlük münadisinin çağrısına cevap vermemiş, direnişin dalgalanan coşkusuna kapılmamış, adalet nidasını kaale almamışsa eğer; hakkı algılayacak kulakları, batılla

³⁷⁰ Tevbe: 19; bkz. Tefsiru’l Kummi, c.1, s.274; Biharu’l Envar, c.22, s.288-289

³⁷¹ Hac: 25

³⁷² Fil: 1-5

pençeleşecek kudrette elleri, yeryüzünü ayakları altına alacak sağlam ayakları ve tüm her şeyini Allah'a vakfedecek bir başı olmamışsa eğer; özcesi zamanının imamını tanıyamamış ve dolayısıyla yaşamı ve ölümü cahiliye rengine bürünmüşse eğer, böyle biri, Kâbe'nin içine dahi sığınsa Kâbe onun için ne bir sığınak olur ne de güvenli bir ev. Bu işin sonu Kâbe'nin viran olup yıkılması dahi olsa Allah onun başına acımasız bir zalimi musallat kılar.

İşte İbn Zübeyir böyle bir musibete duçar olmuştu. Zira o zamanının imamını tanımamıştı. İmam Hüseyin'in (a.s) uğruna kıyam ettiği hakka yardım etmemişti. İmamı 'zillet ve sellet' arasında; yani Yezid'e biat ederek susma günahı ile cihada kalkışıp şahadete erişme seçeneği arasında muhayyer kılan batılı alçaltıp terk etmemişti. İmam'ın "Heyhat Minna'z Zille"³⁷³ melekutî nidasını duymamıştı, İmam'ın "bu ümmet Yezit gibi birine biat etmişse eğer İslam'a selam olsun; yani İslam'a elveda demek gerekir"³⁷⁴ diye haykıran ilahî nefesini işitmemişti. Yine İmam'ın "bizim yolumuz uğruna canını feda etmek ve Allah ile mülakata hazırlanmak isteyen, bizimle gelsin" rabbanî davetine icabet etmemişti.

"Mekke ve Mina'nın oğlu benim, Zemzem ve Safa'nın oğlu benim"³⁷⁵ diye buyuran İmam Seccad'ın nidasını duyup da yardımına koşmayan İbn Zübeyir, gidip Kâbe'ye sığındığında ve onun perdelerine sarıldığında Allah gaybî yardımlarıyla onun imdadına yetişmedi. Bilakis bir zalimin iplerini bırakıverdi de Kâbe'nin yıkılması pahasına ona musallat olmasına ve darağacına çıkarılmasına mühlet tanıdı.

"İşte böylece işledikleri günahlardan ötürü zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmının peşine takarız."³⁷⁶

Daha önce de beyan ettiğimiz üzere, burada Kâbe bir tavafgah ve bir kible olma vasfı ve vahiy yurdu ve bilinçlenme zemini olma özellikleri dolayısıyla saldırıya uğramamış ve viran edilmemişti. Emevî halifesinin maksadı, sadece oraya sığınmış bulunan İbn Zübeyir'i ele geçirmektir.

³⁷³ El İhticac, c.2, s.300; El Luhuf, s.97; Biharul Envar, c.45, s.83

³⁷⁴ El Luhuf, s. 24; Biharul Envar, c.44, s.326

³⁷⁵ Biharul Envar, c.45, s.138

³⁷⁶ En'am: 129

Velhasıl, ona karşı kötü bir niyet besleyenlerin dahi elim bir azapla tehdit edildikleri Kâbe'nin bütün saygınlığı, velayet sayesinde. Zira velayet; nübüvvet, risâlet ve imamet makamlarının bâtını ve özüdür.

“Hayır; bu şehre yemin ederim; Senin bu beldeye girişin hakkı için!”³⁷⁷

Dolayısıyla İmamını tanımayan bir insanın yaşamı da ölümü gibi cahiliyet üzere olur. Zira:

“Zamanının imamını tanımadan ölen bir insan, kuşkusuz cahiliye ölümü üzere ölmüştür.”³⁷⁸

Böyle biri, Kâbe'nin içine dahi sığınsa, ilahî aman onu kuşatmaz ve Kâbe'nin viran olması pahasına da olsa, düşmanları ona ulaşma ve yakalama mühleti elde ederler. Zira Allah tarafından bir davetin münadisi olan hiçbir elçi, velayet ve imamete çağırıldığı gibi başka bir şeye çağırmamıştır.

“Velayete çağırıldığı gibi hiçbir şeye çağırılmamıştır!”³⁷⁹

Haccın bütün boyutlarıyla velayet ile olan bağı, birinci bölümün beşinci dersinde geniş bir şekilde ele alınmıştır.

17. Kible'nin Nişanesi

Kiblenin önem ve konumu öyle bir düzeydedir ki, din ve ümmetin bir sembolü olarak görülür ve Müslümanlar, bu itibarla 'kible ehli' diye anılırlar, tıpkı 'Kur'an ehli' diye anıldıkları gibi. Yine bu itibarla Yüce Allah kibleyi 'büyük bir sınav' diye yâd eder. *“Gerçi bu, büyük bir şeydir.”³⁸⁰*

³⁷⁷ Beled: 1-2

³⁷⁸ Menakıb-ı Al-i Ebi Talib, c.1, s.246; Vesailu's Şia, c.16, s.246

³⁷⁹ El Kâfi, c.2, s.18 ve 21

³⁸⁰ Bakara: 143. Allah Teâlâ, bu ayette kiblenin yönünün değişmesi ve bu hususla ilgili imtihanı 'büyük bir şey' diye nitelendirir. Açıklamak gerekirse, cihad-ı ekber meydanında heva-heveslere galip gelmek, alışkanlıkları ve gelenekleri terk edebilmek; yani sadece hak mihverinde hareket edebilmek gayet zordur. Salah ehlinin bu husustaki en etkili silahları, Allah'ın dergâhında huşu ile eğilmektir. Bu itibarla bu tür önemli imtihanlarda huşu ve salah ehli müstesna görülürler.

Kible ile ilgili sınanmanın vurgu ifade eden edatlarla 'gerçekten büyük' diye nitelendirilmesi kiblenin değiştirilmesi hadisesinin büyüklük ve önemini anlatmak içindir.

Kur'an-ı Kerim'de kısa aralıklarla beş kez kible konusu gündeme getirilir. Bu beyan tarzına başkaca da hiçbir yerde rastlanmaz.

“Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o tarafa çevirin... Nereden yola çıkarsan çık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir... Nereden yola çıkarsan çık yüzünü Mescid-i Haram’a doğru çevir. Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin...”³⁸¹

Öyle ki, bu sınavı sadece Allah'ın özel hidayetinde mazhar olanlar kazanabilirler. Bir önceki ayette de açıkça, yeni kibleyi kabullenmek sırat-ı müstakim üzere olmanın bir ölçütü olarak gösterilir. Bu inayet ise sadece Allah'ın hekimane meşiyeti ile hidayet bulanlara nasip olur. “O, dilediğini sırat-ı mustakim'e hidayet eder.” (Bakara/142)

İlahî imtihan, omuzlarına yüklenen birtakım ödevlerle birlikte insana yöneldiğinde; özellikle de insanın arzu ve isteklerinin hilafına olduğunda, bir dayatma ve mecbur kılma gibi algılanabilir. Kiblenin değiştirilmesi de taş beyinlilerin bağınazlıklarını göz önüne alduğunda, ilahî hidayete mazhar olmayanlar için gerçekten ağır bir imtihandı. Namaz ya da ‘namaz ve sabır’ ile Allah’tan yardım dilemek hususunda da aynı tabir kullanılır: “Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah’a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese büyük ve ağır gelen bir iştir.” (Bakara/45) Evet, namazın aslı, gerek bedensel yükü gerekse işin hacmi açısından çok zor olmasa gerektir. Lakin bâtını itibarıyla ki, Allah’a tam teslimiyet ile eda olunması ve “huşu ehli için bir göz aydınlığı” (bkz. Biharu'l Envar, c.73, s.115) derecesinde arzulan bir ibadet olması gerekir; serkeş ve asi insanlar için gerçekten zor bir ibadettir. Öyle ki onu yerine getirmeye üsenirler. Dolayısıyla bir insanın namazla ilgili tutumu, onu ne kadar önemseydiği, vakit, adap ve müstehapları hususunda ne kadar duyarlı olduğu gibi hususlar, huşu ve ihlasın birer göstergesidirler.

Aklı deliller, Allah'ın sınırsız ve namütenahi olduğunu ispatlar ve onun özel bir yön ve cihette olamayacağını savunur. Dolayısıyla bütün yön ve cihetleri onun bilir ve hiçbir yönü ötekine tercih etmez. Nakli delillerde bu iddiayı teyit eder: “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın veçhi oradadır.” (Bakara/115) demek ki bu hususta itiraza mahal yoktur ve hem aklın hem de naklînin onayladığı bu hakikate itiraz edenler gerçekte akılsız sayılmalıdırlar. Demek ki bu, ancak düşünce dünyası gayet zayıf olan sefipler için gayet zor bir sınav olacaktır. Ama gayet ölçülü bir fikir dünyası ve Allah'ın dergâhında tam bir kulluk bilinci taşıyanlar bu imtihani gayet rahat bir şekilde verebileceklerdir. “Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir.” (Bakara/143) Burada ‘hidayet’ bir teyit ve onay anlamında bir yönlendirme dir. Zira yüce Rabbimiz, insanı hem aklı vasıtasıyla hidayet eder hem de nakille onu destekler ve elinden tutar. Böylece onu ölçülü, değerli ve güçlü kılarak sınavlardan yüz akıyla çıkmasını sağlar.

İlahî hidayete mazhar olanlar için çok ağır sınavları dahi yüklenmek gayet kolay olur. Ancak heva-heveslerine tutkun olanlar için Allah'ın emrine itaat gayet zordur. Heva ve heves zincirlerini kırabilenler, hayırlı ve güzel işleri gayet kolay ve rahat bir şekilde yerine getirebilirler. “Artık kim İnfak eder/ verir ve sakınırsa, en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolay hazırlarız (onda başarılı kılarız)” (Leyl/5-7).

³⁸¹

Bakara: 144-150

Elbette, Mescid-i Haram'a yönelmek; özellikle de Medine cihetinden, aslında Kâbe'ye yönelmektir. Bu ayetlerde “*Mescid-i Haram tarafına çevir*” diye buyruluyorsa da bu, Mescid-i Haram'ın kible olduğu anlamına gelmez. Bu hususu ilerleyen sayfalarda genişçe ele alacağız.

Kible'yi kabullenmek tıpkı dinin kendisini kabullenmekle eşdeğer görüldüğünden Yüce Allah Resul-i Ekrem'e (s.a.a) hitaben şöyle buyurur:

“Yemin olsun ki (habibim!) sen Ehl-i Kitaba her türlü ayeti (mucizeyi) getirsen yine de onlar senin kiblene dönmezler. Sen de onların kiblesine dönecek değilsin.”³⁸²

Müslümanların hem yaşamları hem de ölümleri, umumî ve resmî bir kible olarak Kâbe ile ilişkilidir. Yaşamları boyunca, namaz, tavaf, hayvan kesme ve benzeri konularda bir fariza ya da nafile amel olarak kibleye yönelmeleri istenir. Diğer yandan tuvalet adabında kibleye yüzünü ya da sırtını dönmek haram bilinir. Ölüm döşeğindeyken ve öldükten sonra da bir şekilde Kâbe'ye yönelmek ve yöneltilmek hususu önem taşır. Dolayısıyla İslam'ın resmî şiarlarından biri de “Kâbe, benim kiblemdir”³⁸³ şiarıdır. Elbette kible, Kâbe'nin bulunduğu boyuttur; Kâbe'nin binasının kendisi değil. Zira tarihin akışı içerisinde bu bina sel, yangın, mancınıklarla tahrip edilmek gibi sosyal- siyasal havadisler ve benzeri doğal olaylara maruz kalmıştır ve kalacaktır da. Ya da yeniden inşa ve restore edilmiştir ve edilecektir de. Eğer Kâbe'nin binasının kendisi Kible olacak olsaydı, tahrip durumunda Müslümanların kiblesiz kalmış olmaları gerekirdi. Dolayısıyla hakiki kible, Kâbe'nin binasının üzerine inşa olunduğu noktadır dememiz gerekir. Evet, Beytu'l Mukaddes ve Kâbe gibi yapılar, peygamberlerden bazılarının mezarlarını ihtiva ettikleri ya da peygamberler eliyle inşa olunduğu için mukaddes mekânlar olarak bilinebilirler; lakin kible hususunda yön ve cihetin kendisi önemlidir, bina değil. Tabi tavaf ve tavaf namazı hususunda bazı detaylara bakarak binanın

³⁸² Bakara: 145. Buradaki üslup, dinin aslını kabullenmekle alakalı olan Kâfirun Suresi'ndeki üslupla benzerlik arz etmektedir: “*De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduğunuza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin tapıklarınıza asla tapacak değilim. Evet, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. O halde sizin dininiz size, benim dinim bana!*” (Kâfirun/1-6)

³⁸³ Vesailu's Şia, c.7, s.469; Biharul Envar, c.6, s.175, 228-229, 237-238

kendisinin de dikkate alındığını söyleyebiliriz. Müslümanların kiblesi, hicretten önce ve kısa bir zaman süresince de Medine’de Beytu’l Mukaddes idi. Elbette Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke’de bulunduğu müddet içerisinde namaz kılarken yüzünün hem Kâbe hem de Beytu’l Mukaddes’e doğru olmasına dikkat ederdi.³⁸⁴

³⁸⁴ El Kâfi, c.3, s.286; Biharu’l Envar, c.81, s.59; c.92, s.218. Kâbe, Hicretten önce şer’î kible değildi. Ona yönelmek her ne kadar sözlük anlamıyla ‘istikbal-ı kible’ sayılsa da şer’î ve fikhî anlamda sayılmazdı. Dolayısıyla aynı anda hem Kâbe’ye hem Beytu’l Haram’a yönelmek hususunu iki kibleye bir anda yönelmek olarak değerlendiremeyiz. Burada, ‘istikbal-i kibleteyn’ bir saygı ve bir değer atfetme ifadesidir ki hem akıl hem de nakil açısından bir sakıncası yoktur. İsmet ve Taharet Ehli Beyti’nin hadislerinden bihaber ya da çok az haberdar olan bazı müfessirler, bu hadise hiç rastlamadıklarını ibraz etmişlerdir. (Et Tahrir ve’t Tenvir, c.2, s.11–12)

Bazılarına göre ise, Resul-i Ekrem hicretten önce asla Beytu’l Mukaddes’e yönelerek namaz kılmamıştır. Onun Beytu’l Mukaddes’e yönelmesi, sadece Medine’de çok kısa bir süreliğine vakidir. Buna göre, kible ilkin Kâbe idi, ama sonra Beytu’l Mukaddes ve daha sonra ve kibleyi tayin eden âyet nâzil olduktan sonra tekrar Kâbe olmuştur. (bkz. El Cami’u Li Ahkami’l Kur’an, c.1, s.140; Et Tebyan, c.2, s.17) Bu iddia, kible hususunda neshin iki kez vaki olduğuna delalet eder; biri, Kâbe’nin kible oluşunun neshi; ikincisi, Beytu’l Mukaddes’in Kible bilinmesinin neshi.

Allame Şa’rani’nin (ks) Vafi’ye yazdığı bir talikada da belirttiği üzere, hem rivayetler hem de bu konuya dair birçok görüş, bu iddianın hilafına olup, Allah Resulü’nün (s.a.a) hicretten önce Mekke’de Beytu’l Mukaddes’e yönelerek namaz kıldığını delalet eder.

Bir başka görüşe göre ise o dönemde hem Kâbe hem de Beytu’l Mukaddes aynı anda Müslümanlar için kible idi.

Üstat Allame Şa’rani (ks) bu konuda şöyle der: söz konusu dönemde, Müslümanların resmî kiblesi, Beytu’l Mukaddes idi. Resulullah’ın (s.a.a) Kâbe’ye yönelmesi ise sırf bir edep ve saygı ifadesi idi. Bu itibarla o, bazı namazlarını Kâbe’ye yönelerek eda ederdi. Bazılarında ise Kâbe’ye yönelmezdi. Zira örneğin Peygamber aynı dönemde Taife yolculuk etmiş ve Taif, Mekke’nin doğusunda yer aldığından, aynı anda hem Kâbe’ye hem de Beytu’l Mukaddes’e yönelmesi mümkün olmamıştır. Ayrıca yıllarca Şi’b-u Ebi Talib’de kuşatma altında yaşamıştır ki her iki yöne bir arada yönelmiş olmasına imkân yoktur. Dahası aynı imkânsızlık, yine o dönemde Habeşistan’a hicret eden Müslümanlar için de geçerlidir. Bu demektir ki bu iş; doğu, batı ya da kuzeyde değil de sadece Mekke’nin güneyinde yaşayanlar için olanaklıydı.

Hem Kâbe hem de Beytu’l Mukaddes’e yönelmeyi farz bilecek olursak, Resulullah (s.a.a) hem Taif yolculuğunda hem de Şi’b-u Ebi Talib’de bulunduğu süre zarfında ya –hâşâ- hiç namaz kılmamış ya da kibleye yönelmeden kılmıştır dememiz gerekir. Aynı şey Habeşistan muhacirleri için de geçerlidir. Ya onlar -maazallah- hiç namaz kılmamışlar ya da kibleye yönelmeksizin kılmışlar dememiz yahut sefer ve hazar ya da muhtar ve muztar arasında fark vardır dememiz gerekir.

Hülasa, kible değişmezden evvel Kâbe’nin hiçbir surette Müslümanların kiblesi olmamıştır. Zira Beytu’l Mukaddes’in o dönemlerde kible olduğu inkâr edilemez. Kâbe’nin

Kâbe'nin herhangi bir köşesine yönelerek namaz kılmak caiz olduğundan Hz. Peygamber, özellikle Kâbe'nin güney kısmında durur ve Kâbe'ye, Beytu'l Mukaddes ile kendisi arasında yer alacak şekilde yönelirdi. Ancak Medine'de veya Kâbe'nin doğu, batı veya kuzeyinde bulunan bölgelerde bu şekilde namaz kılmak mümkün olmadığından; Medine'de iken kiblenin yönü değişinceye kadar, yalnızca Beytu'l Mukaddes'e yönelerek namaz kılmıştır.

Medine'ye hicretten bir küsur yıl kadar sonra, Allah'ın emriyle, Müslümanların kiblesi Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye çevrildi.³⁸⁵

Beytu'l Mukaddes, Medine'nin kuzey batısında Mekke ise güneyinde bulunur. Dolayısıyla, kiblenin değiştirilmesi esnasında cemaat namazı kılmakta olan Resulullah (s.a.a) bu ferman üzerine yüzünü Kâbe'ye döndüğünde, kendisine tâbi olan cemaatle yüz yüze gelmiştir. Haliyle o esnada erkeklerin arkası sıra namaza durmuş olan kadınlar öne geçmiş oldular ki hemen anında Resulullah en ön safa geçmiş erkekler kadınların yerini almış ve saflar yeniden düzenlenerek herkes yeni kibleye yönelecek şekilde dizilmiştir.³⁸⁶

de aynı zamanda kible olduğunu söylemek, söz konusu yolculuklarda ve özel şartlarda yahut Mekke'nin doğu, batı ve kuzeyinde bulunanlar için her ikisine birden yönelmek mümkün olmadığından açıklanamaz bir iddia olur.

³⁸⁵ Resulullah'ın (s.a.a) hicreti ile kiblenin değiştirildiği zaman dilimi arasında dokuz, on, on üç, on altı veya on yedi ay süre bulunduğu (bkz. Mecma'ul Beyan, c.1-2, s.413) yahut bu süre on sekiz ay olduğu (Biharul Envar, c.19, s.193) söylenmiştir. Bazıları bu olayı ay ve günü ile tayin etmiş şaban ayının ortası salı günü bazıları da receb ayının ortası pazartesi günü diye kaydetmişlerdir. (Age.)

³⁸⁶ Allame Şa'rani (ks) El Vafi'ye yazmış olduğu talikalardan birinde şöyle der: Erkek ve kadınların yer değiştirmesinin anlamı şu olabilir: Resul-i Ekrem (s.a.a) yüzünü Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye çevirince, erkeklerin arkası sıra duran kadınlar tabiatıyla ön saflarda yer almış oldular. Dolayısıyla yer değiştirmeden murat, erkeklerin kadınların durması gereken yerde ve kadınların da erkeklerin bulunması gereken yerde durduklarıdır; yoksa erkeklerin kadınların önceki yerlerine intikal ettikleri anlamında değil. Dolayısıyla yer değiştirme ve böylesi bir mesafe boyunca hareket etmekten dolayı namazın bätül olması gibi bir sorun yaşanmamıştır. Haliyle zaruret durumunda hareket etme cevazı bu vakiyaya dayandırılmaz.

Bu hususun önemi, bütün fakihlerin kadınların erkeklerin arkası sıra namaza durmalarını zarurî görmedikleri göz önüne alındığında ortaya çıkar. Zira bazıları, bu şartı farz görmez ve en fazla, kadının ön safta yer alması mekruhtur derler.

Hatırlatmak gerekirse, söz konusu rivayetlerde sadece Peygamberin (s.a.a) yönünü Kâbe'ye çevirdiğinden söz edilir ve herhangi bir şekilde yer değiştirme hadisesine

Hem Bi'set'in başlarında³⁸⁷ Beytu'l Mukaddes'in Kible tayin edil-

değnilmez. Buna göre evvela Resulullah (s.a.a) yönünü değiştirir değiştirmez cemaatle yüz yüze gelecek şekilde durmuş olmalıdır. İkincisi, cemaatin de Kâbe'ye yönelmesiyle onun safların gerisinde kaldığını söylemek gerekir. Bu durumda da biri imamın diğeri cemaatin olmak üzere aslında iki kez yer değiştirmeden söz etmek icap eder. Yani erkeklerin ön safta yer almalarını farz bilecek olursak, kadın ve erkeklerin de yer değiştirmiş olmaları gerekir. Elbette eğer sadece Resulullah (s.a.a) yerini değiştirmiştir diyecek olursak artık cemaatin de yer değiştirdiğini söylememize gerek kalmaz. Bu ihtimale göre önde ya da arkada yer alma meselesini tartışmaya açmak bile gerekmez.

Hatırlatma:

a) Namaz halindeyken bir yönden başka bir yöne dönmek, yer değiştirme ve hareket etmeyi gerektirdiğinden, burada ancak şu söylenebilir: Namaz esnasında istikrar ve itminanı şart koşan Allah'ın kendisi bizzat, kiblenin değiştirilmesi emrini verdiği için, bu ruhsatı da yine kendisi vermiştir. Nitekim diğeri birçok özel durum da, namaz esnasında hareket etmeyi caiz görmeyen genel hükümden müstesna kılınmıştır. Örneğin rükû halindeki bir imama tâbi olmak isteyen biri, cemaat saflarından uzak bir nokta da bulunuyor ve o saflara yetişinceye kadar imamın rükûdan doğrulacağına ihtimal veriyorsa, bulunduğu noktada rükû'a varıp o haldeyken hareket edebilir ve cemaat saflarına katılabilir. Ayrıca nâfile namazlarını da hareket halindeyken kılmak câiz olduğundan namaz "enasında hareketin cevazi" için bir örnek olarak zikredilebilir.

b) Resulullah (s.a.a) o esnada bâtinî gözûyle Kâbe'yi görmüş ve ona doğru yönelmiştir. Bu şühûd, masumane, hata kabul etmez ve şer'i hüccet sayıldığından kible, Hz. Peygamber için kat'i bir şekilde malum olmuş ve kibleye yönelmiştir. Bu hüccete tabi olarak diğeri de Kâbe'ye yönelmiş oldular.

c) Ehli Bey'ten (a.s) rivayet olunduğu üzere, kiblenin yönünün değiştiği gün, Müslümanlar sabah namazını Beytu'l Mukaddes'e yönelerek kılmış; Resulullah'a (s.a.a) tâbi olanlar, öğlen namazının ilk iki rekâtı ve ikinci namazının hepsini de Kâbe'ye yönelerek eda etmişlerdir. O esnada diğeri mescitlerde namaz kılanlar ise sadece ikindinin son iki rekâtını Kâbe'ye doğru kılmışlardır. Bu rivayetleri, "Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüşte) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler" (Al-i İmran/72) ayetinin tefsirinde yer alan rivayetler de destekler niteliktedir. Şöyle ki, Yahudiler şöyle diyorlardı: Peygamberin sabahleyin yüzünü döndüğü kibleyi; yani Beytu'l Mukaddes'i doğrulayıp inandık deyin; ama günün sonlarında döndüğü kibleyi; yani Kâbe'yi inkâr edin! (Tefsiru'l Kummi, c.1-2, s.105) Elbette bazı müfessirler, bu ayetin kible ve Yahudilerin tutumuyla hiçbir ilgisinin olmadığını ifade ederler. (bkz. Mecmau'l-Beyan, c.1-2, s.773-774)

³⁸⁷ İlk kiblenin hangi gerekçeyle tayin olunduğu hususunda çok farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ebu Hayyan Endülüsî, dört ihtimalden söz eder: 1- Kur'an'da yazılı bulunan vahiy. 2- Yazılı olmayan vahiy. 3- Peygamber'in kendi inisiyatifi ve seçimi. 4- Vahiy ve ilahî emir gelmeksizin onun kendi içtihi.

Dikkate şayan; belki zaruri hatırlatma şu ki, terminolojik anlamıyla içtihat, nebevi ve velevî makam hariminde bir kusur ve noksanlıktır. Zira bu kutsi zatlar (a.s) vahiy ve ilham-ı şühûdî ile ilâhî ahkâma vakıf olur ve amel ederler. Evet, diğeri üç ih-

mesi hem de Hicret'in başlarında Kâbe'nin tayini; her iki vakıa da müşrikler, kâfirler ve münafıklar tarafından itiraz, kınama ve eleştiriye maruz kalmıştır.

Kible'nin kesin olarak tayini, Yahudilerin gurur ve kibirlerinin ifadesi olan "Müslümanlar kible hususunda bağımsız değiller. Zira Yahudilerin kiblesi, yani Beytu'l Mukaddes'e yöneliyor ve onlara tâbi oluyorlar" şeklindeki suçlamalarına son vermiştir.

Müşrikler ve Ehl-i Kitab'ın bu doğrultudaki diğer suçlamalarını şu üç şıkta özetleyebiliriz: 1. Görünüşte gayet insafli ve haklı itirazlar. 2. Sefihçe itirazlar. 3. Zalimce ve inat kaynaklı suçlamalar.

Hicaz müşriklerinin insaflıca gibi görünen itirazları şuydu: Bizi İbrahim'in (a.s) din ve milletine davet eden bu peygamberlik müddeisi, peki niçin Hz. İbrahim'in (a.s) ölümsüz mirası ve kiblesi olan Kâbe'ye yönelmiyor?

Ehl-i Kitab'ın insaflıca gibi görünen eleştirileri ise şu minvaldeydi: Daha önceki semavî kitaplara göre son peygamberin kiblesi Beytu'l Mukaddes olmamalıdır. Onun ya iki kibleye ya da sadece daimi kible olarak Kâbe'ye yönelmesi gerekirdi. Hâlbuki o, son peygamber olduğu iddiasına rağmen tam on dört yıldır (Namazın bi'setin başlangıcında farz kılınmış olduğu görüşüne göre) Beytu'l Mukaddes'e yönelerek namaz kılıyor!

Kiblenin Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye dönüştürülmesi emri nâzil olduktan sonra, bu her iki itiraza da cevap verilmiş oldu. Dolayısıyla bu delilleri ileri sürenlerin tutunacakları hiçbir delil ve 'hüccet' kalmamış oldu.

"Nerede olursanız olunuz, yüzünüzü o yana çevirin ki, aralarından haksızlık edenler (kuru inatçılar) müstesna, insanların aleyhinizde (kullanabilecekleri) bir delil ve hüccet bulunmasın." ³⁸⁸

Kiblenin değişmesinden sonra sefihler şu sözleri dillerine doladılar: Peki, ne oldu da Müslümanlar bugüne kadar kible bilip namazlarda

timal akli açıdan muhal değildir; lakin "Senin yöneldiğin Kible'yi (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenen ayırt etmemiz için kible yaptık" ayeti bu emrin vahiy kaynaklı olduğunu bildirmektedir; her ne kadar, sarih bir ifadeyle okunan vahiyde yer almasa da.

³⁸⁸ Bakara: 150

yüzlerini döndükleri yerden yüz çevirdiler? Eğer Beytu'l Mukaddes'e yönelmek hak değildiye, peki niçin on dört yıl boyunca o yöne doğru namaz kıldınız? Eğer hak idiyse peki niçin şimdi yüz çevirdiniz?

“İnsanlardan bir kısım sefihler/beyinsizler: Yönelmekte oldukları kiblelerinden onları çeviren nedir? Diyecekler.”³⁸⁹

Bu sefih ve beyinsizce itiraza verilen cevap şuydu: Yüce Rabbimiz, hiçbir yönde değildir! Zira bütün yönler Allah'ındır. Hiçbir yön zatı itibarıyla bir özgünlük taşımaz ve 'kible olma' vasfı, herhangi bir yerin değişmez özelliği değildir. Dolayısıyla ne herhangi bir yere yönelmek aklın zarurî bildiği bir hükümdür ne de herhangi bir yerden yüz çevirmek aklen muhal. Namaz kılan birinin özel bir yöne kible diye yönelmesi, fer'î ve fikhî bir meseledir. Allah hangi yöne yönelmemizi emir buyurmuşsa o yöne yönelmekle yükümlüyüz.

“Doğu ve batı Allah'ındır.”³⁹⁰

Kible, Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye dönüştükten sonra, bu dönüşüm ve değişimin hikmeti de aşikâr olmuş oldu. Bundan böyle kim itiraz edip bahane üretecek olursa, bunun artık inat ve zorbalıktan kaynaklandığına ve bu inatçı ve zorbaların Allah'ı yegâne Rab olarak bilmediklerine hükmedilir. Hüccet ve delil değil de inat ve zorbalık peşinde olan bu tip insanlar karşısında, bir binanın birbirine kenetlenmiş tuğlaları misali sapasağlam ve dik durmak gerekir. Onlardan asla korkmadan direnmek ve hepsini yerli yerine oturtmak için mücadele etmek gerekir.

“Ancak içlerinden haksızlık edenler başka siz de onlardan korkmayın benden korkun!”³⁹¹

'*Benden korkun*' tabiri, onların karşısında dik durun, gevşemeyin anlamını ifade eder. Zira mücadele sahasına inmeyen bir insana asla 'korkma' diye hitap edilmez. Direnen ve mücadele eden insan ancak 'korkma, güçlü ol' diye yüreklendirilir.

³⁸⁹ Bakara: 142

³⁹⁰ Bakara: 142

³⁹¹ Bakara: 150

Müşrik ve münafıkların ³⁹² sefihçe iddiaları şuydu: Müslümanların şu anki kiblelerinin de tıpkı bir önceki gibi mantığa ve akla dayalı bir dayanağı yoktur. Dolayısıyla sabit değildir ve her an değişebilir.

Yahudilerin sefihçe itirazları şu minvaldeydi: Müslümanlar ne diye önceki kible; yani Beytu'l Mukaddes'ten yüz çevirdiler? Oysaki bu makam, tüm peygamberlerin özel inayetine mazhar olup çok özel bir kutsiyete sahiptir. Peki, niçin başka bir yeri kible edindiler? ³⁹³

Yüce Rabbimiz, bu itiraza cevap olarak şöyle buyurdu: “Doğu da Allah'ındır batı da!” zira evvela, dünyanın küre şeklinde olduğuna bakılacak olursa, yeryüzünün her bir noktası ‘doğu’ ve karşısında yer alan nokta ise ‘batı’dır. Bu demektir ki, yeryüzünün her bir noktası hem doğudur hem de batı. Dolayısıyla bu ayette söz konusu olan ‘doğu ve batı’ kavramları özel anlamıyla değil türsel anlamıyla ele alınmalıdır. Bu itibarla da başka bir ayette bu iki kavram çoğul olarak kullanılmışlardır:

“Hayır, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim ki, biz onların yerine kendilerinden daha hayırlı insanlar getirmeye kadiriz.” ³⁹⁴

³⁹² Kible'nin değişmesine itirazı olanların hiçbiri, düşünürler, fıkıhçılar, tabipler, bilim adamları ve benzeri, toplum nezdinde değerli sayılan sınıflara mensup değillerdi. Onlar toplumun ayak takımı ve en alt sınıflarında ve tüm sınıfların en alt mertebesinde yer alan insanlardı. Sefih ve beyinsizler derken müşrikler, Yahudiler ve münafıkları da kapsayan topluluklardan bahsediyoruz. Eğer Kur'an “onları bizim kiblemizden yüz çeviren sebep nedir” diye bir tabir kullanmış olsaydı, ‘sefihler’ tabiri doğal olarak müşrikler ve içimizdeki münafıkları kapsamazdı. Tabi bu ayette de ‘sefihler’ tabirinin Yahudilere delaleti daha bir açık ve aşikârdır. Zira onlar, hem Kudüs'ü kible biliyor hem de neshe inanmıyorlardı. Dolayısıyla hiçbir şekilde Kâbe'nin kible kılınmasını câiz görmüyorlardı.

Mamafih, “İnsanlardan bir kısım sefihler/beyinsizler: Yönelmekte oldukları kiblelerinden onları çeviren nedir? diyecekler.” Ayetinde geçen ‘sefihler’ her ne kadar her birinin ileri sürdüğü gerekçe farklı olsa da hem müşrikleri hem münafıkları hem de Yahudileri kapsamaktadır.

³⁹³ Söz konusu ‘sefihlerin’ peygamber efendimiz ve Müslümanlardan bahsederken ‘Peygamber’ ve ‘İslam’ tabirlerini kullanmamaları ve ‘onları çeviren nedir’ demelerinin hikmeti şudur: Zira onlar, Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Nübüvvetine inanmıyorlardı. Zaten eğer kabul etmiş olsalardı, ona itirazda bulunmazlardı. Çünkü bir peygamberin Allah'ın vahyine tâbi olarak hareket edeceğini bilirlerdi. Dolayısıyla kiblenin yönü değiştiğinde sorgusuz itaat ederlerdi. Dahası onlar bu itirazlarında ‘kim’ ve benzeri şahıs ifade eden zamirler yerine ‘ne’ gibi belirsizlik ifade eden bir soru edatı kullanmakla, aslında kibleyi değiştiren merciin Allah olmadığını; bilinmeyen bir sebep ya da heva ve heves olduğunu ima etmek istiyorlardı.

³⁹⁴ Mearic: 40-41

İkincisi, eğer doğu ve batı olmayacak olursa güney ve kuzeyden de söz edilemez. Dolayısıyla bütün yönler Allah'ındır. Bu yönlerden birini kible olarak tayin eden de Allah'ın kendisidir. Her şey eşit bir şekilde Allah'ın mülküdür. Hiçbirinin bir ötekine karşı hiçbir imtiyazı yoktur. Bu itibarla Kudüs'ün bulunduğu yönün Kâbe'nin bulunduğu yön karşısında herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Aynı şekilde Beytu'l Mukaddes'in kendisi de Kâbe'den daha üstün bir konumda değildir. Dolayısıyla bu değişimi kınamak için akli bir gerekçe de ileri sürülemez. Bu değişime itiraz edenlerin sefihlikleri de zaten, Kudüs'ün kible oluşunun, o mekânın zatî bir niteliği olmadığını ve bu değişimin aklen muhal olmadığını idrak edememelerinden kaynaklanmaktadır.

Yüce rabbimiz, namütenahi ve sınırsız bir hakikattir. Bu hakikat, bütün yön ve cihetlerde hazır ve bütün mekânlara nazırdır. Demek ki onun için özel bir yön ve mekândan söz edilemez. Bütün yönler onun nez-dinde birdir. Bütün her yer onun veçhidir. Dolayısıyla insan hangi yöne yüzünü dönse, aslında Allah'a yüzünü dönmüştür.

“Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır.”³⁹⁵

Zira eğer Allah özel bir yönde bulunacak olsaydı diğer yön ve cihetlerde gaip ve zâil olması gerekirdi. Oysa bu sıfatları taşıyan biri Allah olamaz.

Batı ve doğu, sırf iki yönün adıdır; güneş ve ay gibi iki varlık değil. Bu iki ismin yön oluşları iki faktöre bağlıdır: Biri, ışık saçan bir yıldızın varlığı; diğeri onun hareket ve seyir halinde oluşu. Bu iki faktöre bağlı olarak gündoğumu ya da günbatımından söz edilebilir ve buna binaen doğu ve batı kavramları gündeme gelir. Işık kaynağı olan bir yıldız ya da onun hareket ve seyri yoksa eğer, doğu da yoktur batı da.

Yüce Rabbimizin *“Doğu da Allah'ındır batı da”* diye buyurarak doğu ve batıyı kendine ait ve kendi mülkü diye anmasının hikmeti şudur: Hem göklerdeki yıldızlar onundur hem de onların tüm hareketleri onun meşiyet dairesindedir. Dolayısıyla kaçınılmaz olarak bu iki faktöre bağlı doğu ve batı da onundur.³⁹⁶

³⁹⁵ Bakara: 115

³⁹⁶ Yukarıdaki ayette yer alan 'doğu' ve 'batı' kavramları, birer tür adıdır. Çoğul kipiyle de kullanılabilir tekil isim değildir. Nasıl *“Hiç kuşkusuz tüm mescitler Allah'ındır”*

Açıklamak gerekirse, 'şey' olma vasfı taşıyan her şey Allah'ın bir mahlûku ve yaratığıdır.

"Her şeyi yaratan Allah'tır."³⁹⁷

(Cin/18) ayeti gereği bütün 'mescitler' Allah'a ait ise, aynı şekilde doğu veya batıdaki bütün kablelerde Allah'a aittir: "*Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır.*" Açıklamak gerekirse, gündoğumu ve günbatımı sırf ay ya da güneşe özgü değildir. Hareket halinde olan bütün yıldız ve gezegenlerin de doğu ve batıları vardır. bu itibarla Allah, batı sınırlarına meyleden yıldızlara ant içer: "*Batıya meylettiğinde yıldız and olsun!*" (Necm/1) Evrenin herhangi bir yerindeki bütün doğu ve batı türleri Allah'a aittir: "*Doğu da Allah'ındır batı da*"

Kur'an-ı Kerim, doğu ve batının diğer bütün kısımlarını da bizlere tanıtır: "*(O,) iki doğunun ve iki batının Rabbidir.*" (Rahman/17) burada söz konusu edilen doğu ve batı, ilkbahar ve sonbaharın başlangıcında tüm yönlerin güneşe oranının eşitlendiği itidal üzere olan doğu ve batıdır. Ayrıca yeryüzü küre şeklinde olduğundan, dünya üzerindeki her bir nokta bir diğerine göre doğu ya da batıdır. Dolayısıyla Kur'an'da 'doğular' ve 'batılardan' da söz edilmiştir: "*Doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim!*"

Dikkate şâyân husus şu ki, doğu ve batı arasındaki karşıtlık zıtlık değil, tıpkı nur ve zulmet arasındaki karşıtlık gibi adem-meleke karşıtlığıdır. 'Batı'nın nesnel bir karşılığı yoktur. Bu kavram 'doğu'nun yokluğu ve gündoğumunun gerçekleşmediği yönü ifade etmek için kullanılır. Dolayısıyla batı, daima doğuya tabidir. Batı anlamına gelen 'garb' ve günbatımı anlamına gelen 'gurub' kelimesi kök anlamı itibarıyla 'gurbet' ve uzaklık anlamlarını da ihtiva eder. Yine bu itibarla viranelerde yaşayan ve şehirlerden uzak duran bildiğimiz 'karga'ya Arap dilinde 'gurab' denir. Aynı itibarla garip ve kimsesiz bir insana 'garib' denir. Tabi ki bu iki kavram tamamen subjektif ve itibarî kavramlardır; dış dünyada nesnel ve somut bir karşılıkları yoktur. Ancak bir yön olması hasebiyle doğu, asıl ve batı onun bir fer'idir. Doğru ve batı arasındaki nispet, bir şeyin kendisi ve gölgesi arasındaki nispet gibidir. Bu nispet, her ne kadar yine subjektif olsalar da güney ve kuzey arasında söz konusu değildir. Her biri diğerine eşdeğer birer kavramdırlar. Hatta öyle ki bazıları güney ve kuzeyi zafî birer vasıf addederler. Oysaki biz bir şeyi bu vasıflardan bağımsız düşünebiliriz. Örneğin, bir küre düşünün ve onu hiçbir hareketle ilişkilendirmeden tasavvur edin; bu durumda o kürenin kutuplarını tayin etmeniz mümkün olmayacaktır.

Sözün özü, batı, doğunun karşısındaki yer alan bir şey değildir. Yerküresinin dairesel devinimi neticesinde Güneş ışıklarının bir noktada kaybolması ve başka bir noktada ortaya çıkması olayından soyutlanan bir kavramdır. Güneşin battığı ve ışığın yitip gittiği nokta, batı diye isimlendirilir. Dolayısıyla tüm evrende gerçek anlamıyla bir 'gurub' ve batıdan söz edilemez. Bilakis her daim bir 'şurûk', 'işrak', 'şark' ve doğuş vardır. 'Mağrib', 'iki mağrip' 'mağripler' gerçek anlamıyla asla tahakkuk bulmaz, biz, bu kavramları güneş ışıklarının olmadığı özel bir noktaya bakarak kurgularız. İşte bu itibarla "*O, hem göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi, hem de Maşriklerin/doğuların Rabbidir*" (Saffat/5) ayetinde tekil ya da çoğul şekilleriyle 'batı' ve 'mağrip-lerden' bahsedilmez.

³⁹⁷ Ra'd: 16

Daha da ötesi Allah, secde gerektiren bir ayeti tilavet ederken özellikle ay ve güneşi zikrederek şöyle buyurur:

“Gece ve gündüz, güneş ve ay onun ayetlerindedir. Eğer Allah’a ibadet etmek istiyorsanız, güneşe de aya da secde etmeyin. Onları yaratan Allah’a secde edin!”³⁹⁸

Bu demektir ki, güneş ve ay, Allah’ın mahlûkudurlar ve her mahlûk Allah’a aittir ve onun mülküdür.

Bütün uzay cisimlerinin hareketleri de Allah’ın kudret elindedir. Eğer o, bu cisimlere hareket bahşetmeseydi, ne gece olurdu ne de gündüz. Nitekim bu hususta şöyle buyurur:

“De ki: Düşündünüz mü hiç, eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka size bir ışık getirecek tanrı kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz?” “De ki: Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek tanrı kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?”³⁹⁹

Yine Hz. İbrahim’in (a.s) bu hakikati delil olarak gösterirken şöyle buyurur:

“İbrahim: Şüphesiz Allah güneşi doğudan getiriyor, sen de batıdan getirsene dedi. İnkâr eden şaşırıp kaldı.”⁴⁰⁰

Hülasa, doğu ve batı Allah’ındır. Yüce rabbimiz her yerde hazır ve nazırdır. Bu demektir ki onun varlığı belirli bir mekânda değildir. Dolayısıyla kıblenin özellikle belirli bir yöne özgü kılınması zaruri değildir.

“Doğu da Allah’ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ve veçhi oradadır.”⁴⁰¹

Zira bütün her şey Allah’a ait ve onun mülküdür:

³⁹⁸ Fussilet: 37

³⁹⁹ Kasas: 71-72

⁴⁰⁰ Bakara: 258

⁴⁰¹ Bakara: 115

“Ne yüce ve kutludur O ki, mülk onun elindedir.”⁴⁰² Bütün her şeyin dizginleri de onun yed-i kudretindedir: “Her şeyin melekûtu elinde bulunan (Allah) ne münezzehtir.”⁴⁰³

Daha önce de açıkladığımız üzere, bu tür ayetlerde söz konusu olan doğu ve batıdan maksat, bütün yön ve cihetlerdir. Zira eğer maksat, kuzey ve güneye mukabil doğu ve batı olsaydı, söz konusu delil iddiayı kapsamaz; delil, daha has ve sınırlı bir mevzuu ispatlarken iddia, daha umumi ve genel bir hakikatten söz etmiş olurdu.

Buna göre iddia: “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ve veçhi oradadır” iken; delil, sadece doğu ve batının Allah’a ait olduğunu ispatlamış olurdu: “Doğu da Allah’ındır batı da.”

Bu delilin söz konusu iddia ile tam bir örtüşme ve uyum içerisinde olması, ancak yukarıdaki yorum çerçevesinde mümkündür. Açıklayacak olursak, bir: Yerküresinin hareket seyri göz önüne alındığında, yeryüzündeki tüm noktaların hem doğu hem de batı olduğu görülür. Zira doğu ve batı, güneşin doğuş ve batışına göre türetilmiş kavramlardır. Dünyanın küre şeklinde oluşu ve hem kendi çevresi hem de güneş yörüngesindeki daimi hareketi göz önüne alındığıdaysa güneşin yeryüzünün bir noktasında doğarken tam karşı noktasında battığı görülür. İki: Diğer yönler; yani kuzey ve güney bu iki yönün varlığına bağlıdır. Binaenaleyh “Doğu da Allah’ındır batı da” ayetinde söz edilen doğu ve batı, kuzey ve güney, aşağı ve yukarı ya da herhangi bir yönle ilişkilendirilecek bir düzlemde değerlendirilemez. Zira bu iki kavram, bütün yönleri kapsamaktadır. Dolayısıyla ayetin anlamı şudur: Bütün yönler Allah’ındır. Bu itibarla da insan yüzünü nereye dönerse dönsün; Allah’a, onun veçhine, onun feyiz ve ayetlerine yüzünü dönmüş olur. Bu demektir ki eğer Allah ibâdi ameller için belirli bir yönü kible olarak tayin buyurmasaydı, yüzümüzü herhangi bir yöne dönerek ibadet edebilirdik. Binaenaleyh, kibleye yönelme şartına bağlı olmayan ibadetler dışındaki tüm ibadet ve amellerimizde kibleye yönelmek müstehap bilirse de bir zorunluluk söz konusu değildir. Elbette kible şartının arandığı bazı ibadetlerde dahi, örneğin nâfile namazlarda hareket halindeyken, dakik anlamıyla kibleye

⁴⁰² Mülk: 1

⁴⁰³ Yasin: 83

yönelmek şartına bağlı kalınmaksızın; kible mefhumunun en geniş anlamı gözetilerek ve bhusus Kâbe'ye yüzünü dönme şartı aranmaksızın amel etmek câiz bilinmiştir.

Sözün özü, Müslümanların hem daha önce Kudüs'e yönelerek hem de bundan böyle Kâbe'ye yönelerek namaz kılmalarının her ikisi de hakka mutabıktır. Zira kiblenin Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye çevrilmesi, geçici bir süreliğine gözetilen bir haktan bir ileri süreçte geçerli olacak başka bir hakka bir teveccühtür; bir bâtıldan öteki bâtula ya da bir haktan bâtula veya bir bâtıldan hakka bir teveccüh değil. Bu iki yönden hiçbirinin ötekine karşı zâti bir ayrıcalığı yoktur. Dolayısıyla bu değişim aklen muhal değildir. Yüce rabbimiz bir maslahat gereği, belirli bir süreliğine Kudüs'ü kible kılmış, bu sürenin sonunda da Kâbe'yi kible olarak tayin buyurmuştur. Nasıl ibadet edileceğini ve hangi yöne nasıl döneceğini tayin eden ve bunu emreden Allah'tır. Allah'ın bu irade ve emri karşısında itiraza kalkışan ya da görmezlikten gelenler ise sefihtirler.

Başka bir ifadeyle, kible olma vasfı, Kâbe ya da Beytu'l Mukaddes'e özgü bir vasfı değildir. Tamamen fikhî bir mülâhazayla kâh Beytu'l Mukaddes kible kılınmıştır kâh Kâbe. Hatta bazı zaruri durumlarda doğu ve batı arasındaki her hangi bir yön kible sayılmış bu iki yön arasındaki herhangi bir noktaya yönelerek kılınan namaz sahih bilinmiştir. Örneğin kible yönünün bilinme imkânının olmadığı bir ortamda dört yöne yönelerek dört ayrı namaz kılmak için vakit yoksa eğer, herhangi bir yöne doğru kılınan namaz sahih bilinir. Aynı şekilde nâfile namazları, hareket halindeyken herhangi bir yöne doğru kılmak câizdir. Elbette bu nâfilelerde kible şartının aranmadığı anlamına gelmez. Ancak bu şekilde kılınan namazlar için bütün yönler kible hükmündendir. İstedığı yöne doğru namazlarını eda edebilir; ister doğu ile batı arasında (kuzeyde yaşayanlar için) kiblenin bulunduğu yön, yani güney yay eğrisine doğru yönelsin isterse doğu ve batı arasındaki kuzey yönüne ve Kâbe'ye sırtını dönerek kılsın.

Rivayetlerde nâfile namazları için kible mefhumunun en geniş anlamıyla muteber bilinmesine delil olarak “*nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır*” ayetine istinat edilir.⁴⁰⁴ Demek ki ayetteki kayıtsız ve

⁴⁰⁴ Bkz. Tefsiru'l Ayyaşi, c.1, s.56, 80. Hadis

mutlak ifade, söz konusu kavramlara bir anlam genişliği katmış ve tüm mekânlar şamil gelecek bir içerik kazandırmıştır. Dolayısıyla kible ve yönlerde bu geniş anlam içerisine dâhil olmuştur.

Bazı amellerin Kâbe'ye yönelerek yapılmasının farz ya da haram sayılması, Kâbe'nin dışında bulunanlar için bir fikhî ve ibadî yükümlülüktür. Yoksa felsefi ve kelâmî açıdan Allah'a ibadeti belirgin bir yöne yönelme şartına bağlamak mümkün değildir. Bunun kanıtı, “*nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır*” ayeti gereği Kâbe'nin içinde de ‘vechullah’ kapsamına girmesidir ki buna göre eğer namazlarda kıyam şartı olmasaydı, Kâbe'nin içinde sırt üstü yatarak veya uzanarak da namaz kılınabilirdi. Zira orada dahi insan, yukarı ya da aşağı sağ ya da sol hangi yöne yönelirse yönelsin aslında Kible'ye yönelmiş sayılır. Zaruret durumunda farz namazlar, nafîle namazlar ve dua da “*nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır*” ayetinin kapsamına girer.

Zemahşerî, bu ayetin, mescitler ve namaz kılınabilecek tüm mekânları kuşatacak denli geniş bir anlama delalet ettiğini ileri sürer⁴⁰⁵. Üstat Al-lame Tabatabaî (ks) ise ayetin, kible kavramını, bütün yönleri kuşatacak bir anlam genişliği taşıyacak şekilde genelleştirdiğini savunur.⁴⁰⁶ Lakin bu ayetin tam örtüşen anlamı ve gereklilik ilişkisi içerisinde çıkarılan iltizamî anlamları göz önüne alındığında hem namaz kılınan yerler hem de kible kavramına bir anlam genişliği kazandırdığı görülür. Diğer yandan konuyla ilgili rivayetlerin daha ziyade bu ayete istinat ederek cevaz hükmü verilen hususları izah ettiğine ve hiçbir şekilde ayetin anlamını söz konusu hükümlerden birine mahsus kılmadığına bakılacak olursa ayetin, her iki hususa da delalet ettiği açıklığa kavuşur.

Şu hadis, namaz kılınabilecek mekânların en geniş anlamıyla muteber olduğunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir:

“Bütün yeryüzü bana mescit ve tertemiz kılınmıştır.”⁴⁰⁷

Buna göre yeryüzü baştanbaşa bir mescit ve Allah'a ibadet edilebilecek bir mekândır ve namaz kılmak için hiçbir mekân özel olarak tayin edilmiştir. Bu dinî hüküm, ibadet mekânlarını sırf kilise ve havralara münhasır kılmış olan Ehl-i Kitab'ın konuyla ilgili kuruntularının tam tersinedir.

⁴⁰⁵ El Keşşaf, c.1, s.180

⁴⁰⁶ El Mizan, c.1, s.259

⁴⁰⁷ Vesailu's Şia, c.3, s.350-351

Bu açıklamadan sonra, söz konusu ayetin birçok fikhî hükme kanıt sayılabileceği hususu aydınlığa kavuşmuş olmalıdır. Buna göre bu ayet, hareket halindeyken her yöne yönelerek nafile namazların eda edilebileceğine delalet eder. Bu hususta Ehlibeyt'ten (a.s) rivayet olunan birçok hadis bu hükmü sarih bir dille ifade eder⁴⁰⁸. Aynı şekilde hem unutkanlık ya da sehven namaz esnasında kible yönüne riayet etmeyenleri mazur gösterir hem de kibleyi tespit edemeyen câhil ya da şaşkın birinin her dört yöne dönerek namaz kılabilmesi ruhsatına kaynak olarak gösterilebilir. Bu hususta da İmam Sadık'tan (a.s) bir hadis rivayet olunmuştur.⁴⁰⁹ Ayrıca İbn Abbas'tan rivayet olunan bir hadise göre ise bu ayet, kible yönünün Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye dönüştürülmesi hadisesi hakkında nâzil olmuştur⁴¹⁰. Tabi ki bütün bu hükümlerin her biri, ayetin delalet ettiği anlamların birer örneğini teşkil eder ve tatbik edilebileceği hususları açıklar; yoksa hiçbir ayetin nüzul sebebi değildir.

'Allah'ın Vechi'ne Yönelmek

Geçen bahislerde çeşitli münasebetlerle “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır” ayetine istinat ederek bazı açıklamalarda bulunduk. Evet, bu ayette 'Allah'ın veçhi'nden bahsedilmektedir. 'veçih' kavramı, insanın yüzünü döndüğü her şey anlamına gelir ve her şeyin veçhi kendisiyle mütenasip bir mahiyet taşır. Birçok ayette geçen 'vechullah' tabiri, Yüce Rabbimizin yaratmak, hidayet etmek, rızık vermek gibi sonsuz feyizleri anlamına gelir ki bu vesileyle onun her şeyi kuşatan rahmeti, tüm mahlûkata erişir. Bir amelin 'Li-Vechillah' yani Allah veçhi için olmasının anlamı, o amelin başkalarından hiçbir beklenti içersine girmeksizin sırf Allah'ın rızasını kazanmak ve onun özel rahmetine mazhar olmak saik ve gayesiyle yerine getirilmesidir.

“Biz size sırf livechillah (Allah'ın yüzü) hürmetine yediriyoruz, sizden ne bir mükâfat ve ne de bir teşekkür istemiyoruz.”⁴¹¹

Allah'ın veçhi, onun feyz-i mutlak ve sonsuz rahmeti diye tabir olunan ve bir an olsun zeval bulmayacak olan zuhurudur. Hak ile visal ümidiyle

⁴⁰⁸ Bkz. Tefsiru's Safi, c.1, s.165-166

⁴⁰⁹ Bkz. Tefsiru's Safi, c.1, s.166

⁴¹⁰ Bkz. Tefsir-u Sa'lebi, c.1, s.262

⁴¹¹ İnsan (Dehr):9; bkz. El Mizan, c.20, s.127-128

amelde bulunan müminler ve Hakk'ın veçhine iştîyak duyan sâlikler, aslında o feyz-i münbasitin (dalga dalga yayılan o feyizlerin) kendi hayatlarındaki özel zuhuruna nâil olmak arzusuyla hareket ediyorlardır. İşte şu vecize de bu minvalde dile gelmiştir:

“Şehit, Allah'ın veçhine nazar eyler.”⁴¹²

Allah ile mülakat tevfiği, sadece cennetlik olanlara nasip olur. Bu mülakat Allah'ın zatını görmek anlamında değildir. Zira onun zatını müşahade hiç kimseye nasip olmaz. Allah velileri, ilahî isimler diye tabir olunan Allah'ın özel feyiz ve zuhuru ile mülakat ederler. Elbette bu mülakat zahiri göz, fikir, kesbî ilim ve deliler vasıtasıyla değil, gönül gözü ile ve imanın hakikati ile hâsıl olur.

“Gözler O'nu ayan beyan idrak edip göremez. Yalnız Kalpler O'nu imanın hakikatide idrak eder.”⁴¹³

⁴¹² Sahife-i Nur, İmam Humeynî, c.8, s.148. Bu söz, Resulullah'ın (s.a.a) şehitlerle ilgili şu nurlu buyruğunun bir hülâsasıdır: “Şehit atından düştüğü vakit, Allah Huru'l Ayn içerisindeki zevcesini gönderir ve onu, kendisi için hazırlanan ikramlarla müjdelemesini ister... Sonra Allah şöyle buyurur: Onun ailesinin vekili benim... Kıyamet günü geldiğinde kılıcını çekmiş ve şahdamarından kanlar boşanır bir halde kabrinden çıkar... Onlardan her biri, kendi ailesi ve komşuları içersinden yetmiş bin kişiye şefaet eder... Onların hepsi ben (Resulullah) ve İbrahim (a.s) ile birlikte ebedi bir sofranın başına oturur ve her sabah her akşam Allah'ın (vechini) seyrederek...” (Sahifet'ur Rıza, s.91-92; Biharu'l Envar, c.97, s.12-14)

Başka bir hadiste ise cennet ve cennet ehlinin makamları ile ilgili şöyle buyrulur: “Arş'in altından bir ses duyarlar: Ey cennet ehli! Şu yaşadığımız değişimi ve geldiğiniz yeri nasıl buldunuz? Onlar da derler ki: O sesi duyduk ve senin celalinin nurlarını görme arzusuyla dolduk... Allah hicaplara emreder ve yetmiş bin hicap aralanır... Onlar derler ki: Ey mevlamız! Sözü'nün lezzetini tattık; bize yüzünün nurunu da göster... Hakk subhanehu teâlâ onlara tecelli eder ve onlar onun bütün gözlerden gizli veçhinin nurunu temaşa ederler. Kendilerini kaybederler ve yüz üstü secdeye varırlar. Sonra şöyle derler: Sen her şeyden münezzehsin! Biz sana hakkıyla ibadet edemedik ya Azim!” (El İhtisâs, s.353-354; Biharu'l Envar, c.8, s.207-217)

⁴¹³ Nehc'ül Belağa, 179. Hutbe. Ebu Basir der ki: “İmam Sadık'a (a.s): Acaba müminler kıyamet günü Allah'ı görürler mi? diye arz ettim. O, şöyle buyurdular: Evet, tpki kıyametten önce onu görebildikleri gibi! Hani onlara denmişti ya “Ben sizin rabbiniz değil miyim? Demişlerdi: Tabi ki!” (Araf: 172) İmam Sadık (a.s) bir müddet sustuktan sonra şöyle devam etti: “Müminler kıyametten önce; dünyadayken de Allah'ı görürler.” O esnada her iki gözü kör olan Ebu Basir'e dönerek: Yani sen şu anda Allah'ı görmüyor musun?” diye sordu. Ebu Basir: “Ben bu hadisi, başkalarına da aktarabilir miyim?” diye sorunca İmam: “Hayır!” diye cevap verdi.

Binaenaleyh, bazı müfessirler “Allah’ın rızasını kazanmak için mallarını infak edenler”⁴¹⁴ ve “Zaten siz, ancak Allah’ın hoşnutluğunu istemekten başka (bir amaçla) infak etmezsiniz” ayetlerinden yola çıkarak ‘vechullah’ın, Allah’ın rızası anlamına geldiğini ileri sürmüşlerdir. Bu yorum, aslında bir örneklendirme ve tatbik babındadır; tefsir değil. Yine bu bab mucibince, peygamber efendimiz (s.a.a) ve masum imamlar (a.s) vechullahın en kâmil timsalleridir. Zira onların kendileri de sadece vechullahı gözeterek yaşamışlardır.⁴¹⁵

Mamafih, her yer vechullah olduğuna göre, insan yüzünü nereye dönerse dönsün Allah’ın veçhine yönelmiş olur. Vechullah bütün her şeyle ittihat içerisinde olup her şeyi ihata etmiştir, ama hiçbir şeyin rengine de

---

İmam’ın (a.s) bu tür hadisleri açıklamaksızın ve ehli olmayanlara aktarmayı menetmesinin nedeni şudur: Bu hadislere verilecek tepki iki halden gayri değildir ve her ikisi de dalalete götürür. Zira ya henüz olgunlaşmamış insanlar bu sözlerin sırf zahirlerini kabul ederler ki, ‘tecsim’ (Allah’ı cisim bilmek) ve küfürle eşdeğerdir ya da inkâr ederler ki, Allah velisi bir Masum’un ağzından kesin olarak çıktığı malum bir sözü inkâr ve kasıtlı olarak reddetmek, yine küfürdür. “Zira sen bu hadisi naklettiğinde karşı taraf inkâr eder ve manasını takdir etmekten aciz cahiller teşbih zannederler ve küfre saparlar. Kalp gözüyle görmek, gözle görmekle aynı değildir. Allah onu teşbih eden ve yoldan çıkanların yakıştırdıkları sıfatlardan münezzeh ve yücedir.” (Et Tevhid, Saduk, s.117)

Şeyh Saduk (ks) ‘Rü’yet Babı’nda naklettiği hadislerin sonunda şöyle der: “Bizim hadis şeyhlerinin rü’yet ile ilgili naklettikleri hadisler, benim nezdimde de sahihtirler. Lakin ben, bu hadislerin anlamlarından bihaber insanlar, onları yalanlar ve kâfir olurlar korkusuyla dile getirmek istemedim.” (Et Tevhid, Saduk, s.119)

⁴¹⁴ Bakara: 265

⁴¹⁵ O nurlu şahsiyetler, cehennem korkusu ya da cennet arzusuyla değil, Allah’ın veçhi için kulluk ederler. Dolayısıyla “Biz size sırf li-veçhillah (Allah’ın yüzü hürmetine) yediriyoruz, sizden ne bir mükâfat ve ne de bir teşekkür istemiyoruz” derler. Onlar maksat ve muratları, yani ilahî mülakata nâil olmuşlardır. Böylelikle kendileri dahi hem vechullah hem de Vecih indellah payesine erişmişlerdir. Bu itibarla bazı dua ve ziyaretnamelerde Masumlar (a.s) için ‘vecih indellah’ tabiri yer alır. Bunun anlamı şudur: Onlar Allah nezdinde yüz akına sahip insanlardır ve Allah onlara nazar eyler. Tabi Allah eğer bir kimseye nazar eylerse, her açıdan nazar kılar, dolayısıyla da bütün âlem ona yönelir ve nazar eyler. Zira Allah Teâlâ belirli bir yönde değildir. Haliyle tek bir cihetten ona nazar kılmıştır denilemez. “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ve veçhi oradadır.” Bu demektir ki İnsan-ı Kamil’in hazır bulunmadığı hiçbir yer yoktur. Dolayısıyla da ona tevessül etmek her yerde sonuç verir. Demek ki her yer ve mekânda İnsan-ı Kamil’e tevessül edilebilir. Zaten bu itibarla İsa Mesih (a.s): “Nerede olursam olayım, o beni mübarek kıldı!” (Meryem/31) diye buyurur. Zira onun kendisi de Allah’ın “Dünya ve âhirette vecih olan ve mukarreb” (Al-i İmran/45) kullarındandır.

bürünmez. Zira mutlak, mukayyet ile ittihat halindedir; mukayyet mutlak ile değil. ‘Vechullah’ tabiri tıpkı ‘sıbğatullah’ (Allah’ın rengi) tabiri gibidir. Yüce Rabbimizin vechi, ilâhî ‘sıbğa/reng’ taşır; ama özel bir renk sahibi değildir.

Açıklamak gerekirse, Allah’ın vechi hiçbir had ve sınırı olmayan mutlak ve her şeyi kuşatan bir feyizdir. Bu sınırsızlık, onun hiçbir zaman zeval bulmayacak zatının bir niteliğidir. Zaten bu itibarla da ‘her şeyle birlikte olmakla’ birlikte, hiçbir şeyin adıyla anılamaz. Vechullah tabirinin karşılığını bulmak ve anlamak ve ayrıca bir hakikatin her yer ve her şeyde bir huzuru olmakla birlikte hiçbir şeyin rengine bürünmediğini açıklamak üzere, her yönüyle değil de sadece bazı açılardan ‘şey’ kavramıyla karşılaştırabiliriz. ‘Şey’ kavramı, istisnasız tüm varlıklar için kullanılabilir. Her hangi bir varlığı, bir önermenin konusu, ‘şey’ kavramını ise onun yüklemi kılabiliriz. Ancak ‘şey’ kavramını tek bir nesneye indirgeyip onun rengine büründüremeyiz. Örneğin ağaç, taş, insan ve sair tüm varlıklar birer ‘şey’dirler. Ancak ‘şey’ ağaç ya da taş değildir. Zira eğer mutlak anlamıyla ‘şey’ ağaçtır diyecek olsak ve ağaç olmakla özdeşleştirecek olsak, artık örneğin taşı bu kavramla nitelendiremeyiz. En geniş ve mutlak anlamıyla ‘ilâhî feyiz’ sadece bazı açılardan ‘şey’ kavramıyla benzer yönler taşır, bütün yönleriyle değil dedik. Bunun anlamı şudur, örneğin ağaç gibi belirli bir nesne için hem ‘ağaç’ hem de mutlak anlamı yerli yerinde kalmakla birlikte ‘şey’ kavramı yüklem olarak kullanılabilir. Lakin vechullah tabiri için aynı şey söylenemez. Zira örneğin ‘ağaç’ Allah’ın münbasit/ her şeyi kuşatan feyzinin bir tecelli mertebesi olmakla birlikte ilâhî feyzin bir karşılığıdır diyemeyiz. Bu itibarla, ağaç bir ilâhî feyiz ve ‘Allah’ın vechi’dir denilemez. Binaenaleyh ‘şey’ kavramı için ‘eşya içredir ve her şeyle imtizaç halindedir’ denilirken vechullah için ‘eşya içredir; ancak imtizaç bulmaksızın’ denilir.

Bazı önermelerde, örneğin yüklem için özenin bütünü için söylendiği tikel (cüzî) önermelerde nispet (kopula) iki yönlüdür. Örneğin Zeyd’in Amr’ın tek oğlu olduğu ve ‘Amr’ın oğlu’ künyesiyle anıldığı varsayarak “Zeyd Amr’ın oğludur” dediğimizde, işlem-kaplam bakımından örtüşen iki yönlü bir önerme dile getirmiş oluruz. Bu önermede hem özne yüklemle tam bir özdeşlik ve birliktelik içerisindedir hem de yüklem özneyle.

Ancak önermelerde çoğunlukla tek yönlü bir nispet vardır. Bu önermelerde her zaman yüklem özneyi kapsar; özne yüklemi değil. Örneğin 'Zeyd insandır' önermesinde, insan Zeyd'i kapsar; Zeyd insanı değil. Zira eğer bu önermede özne ve yüklem birbirine eşit olacak olsaydı; yani hem 'Zeyd' 'insan'la hem de 'insan' 'Zeyd'le tam bir örtüşme içerisinde bulunsaydı, örneğin 'Amr insandır' önermesinde 'bir şey kendi özdeşiyle özdeş olan şeyle özdeştir' kuralı gereği, 'Zeyd'in 'Amr' ile özdeş olması gerekirdi. Oysa bunun böyle olmadığı açıktır. Buradaki incelik şudur: Tüm önermeler için öngörülen 'örtüşme' (ittihat) şartının tek taraflı olması yeterlidir. Özne ile yüklem arasında bir örtüşme olmalıdır deniliyorsa eğer bunun anlamı, yüklemün özneyi içermesi, kapsaması ve onunla örtüşmesidir; öznenin yüklemi değil.

Yalın ve mutlak bir niteliğe sahip olan vechullah, dalalet ettiği tüm her şey ile sadece 'hakikat ve rakikat' babından bir nispet içerisinde olabilir. Kaplamsal ve içkin tanımlarda dile getirilen totolojik önermeler yahut ad ve nesne tanımlarında ve özellikle de bilinen bilim dilinde sıkça kullanılan içlemsel önermeler, vechullahın varlık âlemiyle ilişki ve nispetini izah edemez. Zira 'hakikat ve rakikat' formunda ifadesini bulan özdeşlik ilişkisinde, özne yok olacak olsa da yüklem hiçbir değişime uğramaz.

Buna göre 'bütün varlıklar vechullahtır' önermesinde özne ile yüklem arasında bir hakikat ve rakikat ilişkisi (nispeti) söz konusudur. Bu demektir ki, bir: Vechullah, var olan her şeyle beraberdir. İki: Bu beraberlik, vechullahın hiçbir şeyin rengine bürünmediği bir birlikteliktir. Dolayısıyla varlık âlemindeki hiçbir şey vechullahı yüklem olamaz. Örneğin 'ağaç, vechullahtır' yani Allah'ın vechi ağaçta mütecellidir diyebildiğimiz halde bunun tersini söyleyemeyiz. Zira

“O, eşya içredir, imtizaç bulmaksızın; eşyanın dışındadır, gayrılığa düşmeksizin”⁴¹⁶ buyruğu gereği; o, asla ağaçlık rengine bürünmez. Bunun kanıtı şudur: Ağaç maddî bir nesne olduğu için, yok olmaya mahkûmdur. Ancak maddî olmayan ve asla zeval bulmayacak olan vechullah, her dâim bâkidir.

⁴¹⁶ Et Tevhid, Saduk, s.306; Bihar, c.4, s.27

“O'nun vechinden başka her şey helâktedir.”⁴¹⁷ “(Yer) Üzerindeki her şey fanidir. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin veçhi baki kalacaktır.”⁴¹⁸

Binaenaleyh insan, Allah'tan başkasına yüzünü döndüğü zaman, aslında var olmayan ve fâni bir şeye yönelmiştir demektir.

Hıristiyan bir adam Müminlerin Emiri İmam Ali'ye (a.s) sorar: Vechullah nedir ve hangi yönde bulunmaktadır? Hz. Ali (a.s) çevresindekilere bir miktar odun toplamalarını emreder. Sonra da bu odunları tutuşturur. Ateş alevlenmeye başlayınca da: “Söyler misin bu ateşin yüzü hangi taraf-tadır?” diye sorar.

Evet, tüm eşya ve insanlar için bir ön (yüz) ve arkadan bahsedilebilir; ancak ateşin önü ve arkası yoktur. Zira hangi yönden bakacak olsak ateşin yüzüne bakmış oluruz. İşte o Hıristiyan adam da bu cevabı vermişti: “Ateşin tüm yönleri onun yüzüdür; hangi yönünden bakacak olursak onunla yüz yüze gelmiş oluruz.” Bunun üzerine Tevhid Ehli'nin Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurdu: “Bir mahlûktan ibaret olan ateşin yüzünün hangi yönde olduğunu tayin edemezken, Allah'ın veçhini nasıl teşhis edebiliriz?” Sonra da “Doğu da Allah'ındır batı da. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve veçhi oradadır” ayetine istinat ederek şöyle buyurdu: “Hiçbir şey Allah'ın veçhini perdeleyemez. Hiçbir şey Rabbimizden gizli kalamaz.”⁴¹⁹

Açıklayacak olursak, ‘vecih’ karşı karşıya bulunduğumuz her şeyin bize dönük yüzüne denir. Bir şeyin eğer farklı yönleri bulunuyorsa, herhangi bir yönü ile karşı karşıya geldiğimizde yüzüne karşı durmuş olmayız. Aynı şekilde bir şeyin bütün yönleri ‘yüz’ (vecih) sayılıyor; ancak arada bir perde bulunuyorsa, yine ona yönelmemiz ve yüz yüze gelmemiz mümkün olmaz. Örneğin ateş ve güneşe hangi açıdan bakarsan bak, yüzüne bakmış olursun; ancak eğer araya bir hicap girecek olursa onunla yüz yüze gelemezsin. Lakin Yüce Allah hususunda ne farklı yön ve cihetlerden bahsedebiliriz ne de bizimle onun arasına girecek bir hicap ve perdenin varlığından. Demek ki bizler her halükarda şöyle söyleyebiliriz:

“Ben hanîf olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim.”⁴²⁰

⁴¹⁷ Kasas: 88

⁴¹⁸ Rahman: 26-27

⁴¹⁹ Et Tevhid, Saduk, s.182; Bihar, c.3, s.327-329

⁴²⁰ En'am: 79

Evet, günah dışında hiçbir şey, insanla Allah arasında perde ve hi-cap olamaz. Yukarıdaki hadis-i şerifte İmam Ali (a.s) ilkin, sathi bir fikir düzeyine sahip o Hıristiyan'la kendi anlayacağı bir dille konuşur ve onu basit bir örneklendirmeye ikna eder. Ancak hemen peşi sıra sadece derinlikli düşünme istidadı olanların anlayabilecekleri şu cümleyi dile getirir: "Hiçbir şey Rabbimizden gizli kalmaz." Bu cümlenin ateş örneklendirmesiyle çok farklı olduğu açık olsa gerek.

Nükte:

a) Vechullah öylesine engin ve sonsuzdur ki, onun olmadığı hiçbir yer düşünülemez. Demek ki eğer bir insan kendi varlığına, Allah'ın bir mahlûku olduğu cihetiyle bakacak olursa, aslında Allah'ın vechine bakmış olur. Bu itibarla bir insan kendi iç dünyasına eğilip düşünecek olursa –ki hiçbir ibadet düşünmek kadar değerli değildir- ona da "*Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve vechi oradadır*" diyebiliriz. Zira bizim kendimizin bulunduğu cihet de 'vechullah'tır. Dolayısıyla uzak ya da yakından bize ve yaşadığımız çevreye bakan herkes, aslında 'vechullah'a bakmış sayılır. Elbette 'yer', 'vecih', 'yönelmek', 'yönelen-yönelinen' ve her şey ama her şey Allah'ın vechidir.

b) Vechullahın bu söz konusu kuşatıcılığının bu minvalde izahı, hem tebşir (müjde) hem de inzar (ikaz) içerir. Salih ve takvalı kullar için bir müjdedir. Şöyle ki, sizler mukaddes mekânlardan uzak olabilirsiniz ve kutsal günlerin feyzinden mahrum kalabilirsiniz, ancak merak edip endişelenmeyiniz. Zira sizin içiniz, dışınız ve tüm zaman ve zeminler Allah'ın vechidir. Dolayısıyla nereye ve neye yüzünüzü dönerseniz dönün Allah'ın vechine yönelmiş olursunuz. Nasıl dua ederseniz edin Allah'ın vechi karşınızdadır. Sizin kendi iç dünyanız Allah'ın bir feyzidir. Siz kendiniz dahi yok olup gitseniz Allah'ın vechi her daim bakidir.

"O'nun vechinden başka her şey helâktedir."⁴²¹

"*Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü ve vechi oradadır*" hitabı, günahkârlar için ise bir ihtar ve ikazdır. Şöyle ki, günah işlediğiniz her yer vechullah'tır. Yüce rabbimiz, sizler tek başınıza iken dahi sizinle beraberdir. Bu itibarla Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

⁴²¹ Kasas: 88

“Bir başınıza iken dahi günahlardan sakınınız. Zira tüm bu sahnelerin şahidi, kıyamet sahnesinin hâkimidir.”⁴²²

“Nerede olursanız olun, O, sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı görür”⁴²³ ayeti gibi mutlak tabirler içeren ayetlerde de hem günahkârlar için bir ihtar ve inzar vardır, yani nerede günaha bulaşırsanız bulaşın, Allah oradadır; sizi ve yaptıklarınızı görür hem de takva ehli için bir müjde ve muştu içerir, yani takva libasını giyinmek istediğiniz her yer ve zemine Hak Teâlâ bizzat nâzırdır.

Allah ve Resulünün Razi Olduğu Kible

Evvla tavaftan söz edilirken, tavafgâh, yani tavaf mekânı göz önünde bulundurulurken kible hususunda kible mekânından değil kible yönünden bahsedilir. İkincisi, “Nereye dönerseniz Allah’ın yüzü ve veçhi oradadır” ayeti mucibince, bütün yönler Allah’ındır. Dolayısıyla kible yönünün Beytu’l Mukaddes’ten Kâbe’ye çevrilmesinin hikmeti ve ayrıca önceki kible eğer hak idiyse niçin değiştirildi ve eğer Kâbe, kible olmaya daha müstahak idiyse niçin ilk baştan kible tayin edilmedi sorularının cevabı üzerine daha derinlikli düşünmek gerekir.

Kâbe’nin Müslümanlar için ilk kible olarak tayin edilmemesinin hikmeti, câhili taassupları ortadan kaldırmak ve Resul-i Ekrem’in (s.a.a) gerçek takipçilerini gerici ve yobazlardan ayırt etmektir diye beyan olunur:

“Senin yöneldiğin yeri (Kâbe’yi) biz ancak Peygamber’e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenen ayırt etmemiz için kible yaptık.”⁴²⁴

Zira Kâbe, eğer bi’setin başlangıcında kible olarak tayin olunacak olsaydı, Araplardaki cahiliye kalıntıları ve kabile taassupları ihya edilmiş olacaktı. Söz konusu bu gaye temin olunduktan sonra Medine ve çevresindeki Yahudilerin taassup, gurur ve kınamalarına bir cevap olarak Yüce Allah, Kâbe’yi kible kılmıştır. Onların kınamaları şu minvaldeydi: Müslümanların kendilerine özgü bir kibleleri dahi yok. Onlar bizden bağımsız değiller. Zira biz Yahudilerin kiblesine, yani Beytu’l Mukaddes’e yöneliyorlar. Demek ki, bizi taklit ediyorlar.

⁴²² Nehcu’l Belağa, 324. Hikmet

⁴²³ Hadid: 4

⁴²⁴ Bakara: 143

Yahudileri taklit etmek ve onlara tabii olmak düşüncesi, Müslümanlar nezdinde bir aşağılanma, hakaret ve zillet algısına sebep oluyordu. Öyle ki Resul-i Ekrem (s.a.a) bu problemin bir an önce çözüme kavuşması için vahiy inmesini bekliyordu:

“Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.”⁴²⁵

Evet, Resulullah (s.a.a) hidayete mazhar olanların en kâmil timsaliydi:

“Şüphesiz sen, dosdoğru yoldasın.”

Ancak Yüce Allah hidayet üzere olanların bu problemi ağır bir yük olarak görmediklerini bildirir:

“Bu, Allah’ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir.”⁴²⁶

Elbette Resulullah’ın bu husustaki tedirginliği, sapkın fikirli ve zehir dilli çevrelerin İslam ve Müslümanlara yönelik söz konusu kınama ve aşağılamaları dolayısıyla; bireysel nedenler, kabilecilik ya da ırkçılığa dayalı saikler dolayısıyla değil. Zaten bu yüzden Rabbimiz onu şöyle teselli eder:

“Hoşnut olacağın kibleye seni elbette çevireceğiz!”⁴²⁷

Açıklayacak olursak, Kâbe’nin yapısı da tıpkı ‘Süleyman heykeli’ gibi muhterem ve saygıya şayandır. Ancak Kâbe’nin taşları da tıpkı Süleyman heykelinin taşları ve Kudüs kayalığı gibi Müminlerin Emiri’nin (a.s) şu beyanının kapsamına girer:

“Görmez misiniz Yüce Allah şu dünyada Âdem’den (sa) tüm sonrakilere kadar herkesi, ne bir fayda sağlayan, ne bir zarar verebilen, ne görebilen ne de duyabilen taşlarla hep sınaya gelmiştir. Sonra onları insanlar için bir kıyam merkezi kıldığı kendi ‘Beytu’l Haram’ı kılmıştır...”⁴²⁸

⁴²⁵ Bakara: 144

⁴²⁶ Bakara: 143

⁴²⁷ Bakara: 144

⁴²⁸ Nehcu’l Belağa, 192. Hutbe

Lakin Allah'a ibadet, ister namaz diye anılan dinin sütunu sayılan bir kisvede ister ihram elbisesi içerisinde ister zezem badesiyle ya da telbiye, tavaf, sa'y, kurban ve benzeri kalıplar içerisinde tahakkuk bulan hac kisvesinde eda olunsun neticede hem kalp hem de bedenın ortaklaşa gerçekleştirdikleri bir ameldir. Kalp, akli yetileri elverdiğince soyut hakikatleri idrak eder ve marifetinin düzeyi miktarınca ibadet ederken; beden, ona yöneleceği yahut etrafında pervane olacağı elle tutulabilir bir sembole ve daha somut bir sahneye ihtiyaç duyar.

Akıl ve hissin tek bir ahenk üzere birlikteliğini sergilemek üzere Allah'ın 'evim' diye taltif ettiği Kâbe, onun kulu olan insan ve yine ona ibadet olan namaz ve hac ile el ele ve ses sese verirler. Öyle ki 'âbid' ile 'ibadet' ve 'mabet' ile 'kible' hepsi; ama hepsi ona yönelir ve ona ait olurlar. Böylesine görkemli bir birlik, yaratılışın en başından en nihayetına kadar bütün masum insanların en yücesi, yani nübüvvet ve risâlet hâtemi Hz. Resul-i Ekrem'in ümit beslediği ve arzuladığı bir şeydi. O, bu maksada erişmek için sabırsızlanıyor ve gözlerini gökyüzünden ayırmıyordu. Arzuladığı ve hoşnut olacağı bir kible tayin olunsun diye bekliyordu. Şüphesiz Yüce Rabbimiz ne dünyada ne de âhirette o kâmil halifesinin arzu ve hoşnutluğunu görmezlikten gelmez. Dolayısıyla bu dünyada arzuladığı kible hakkında şöyle buyurur:

“Hoşnut olacağım kibleye seni elbette çevireceğim!”

Âhirette erişeceği ilâhî bağışlarla ilgili ise şöyle buyurur:

“Ve muhakkak ki, sana Rabbin ihsan buyuracak, sen de hoşnut olacaksın.”⁴²⁹

Bu iki ayette de 'benim hoşnut olup razı olacağım' diye tabir buyurmuyor aksine 'senin hoşnut olacağın' diye buyuruyor.⁴³⁰

Yüce Rabbimiz fiil makamında – korunaklı bir saha olan zat ve zati sıfatların gizlilik makamında değil- kâmil halifesinin rıza ve hoşnutluğunu dilemektedir. Böylece kullarının onun önderliğini kabullenip onun misk-u amber hatırını gözetmelerini murat eder. Elbette tefsir sadedinde

⁴²⁹ Duha: 5

⁴³⁰ Bkz. Et Tefsiru'l Kebir, c.4, s.105

bu tür inceliklerin mülâhazası “Allah Teâlâ yapacağından sual olunmaz”⁴³¹ buyruğuna istinat ederek Allah’ın hiçbir fiilinin sebep ve gayesinin gerekçelendirilemeyeceği saplantısı içerisinde olan Eş’ârî geleneğinde hoş görülmez. Zaten Fahr-i Razi’nin kendisi de bunu itiraf eder.⁴³²

Evet, fiil makamında; zat yahut zatî sıfatların iktinah (gizlilik) makamında değil savaşta da barışta da Resulullah’ın eli, Allah’ın elidir:

“Attığın zaman da sen atmadım, fakat Allah attı!”⁴³³“Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmektedirler.”⁴³⁴

Onun rızası da tıpkı böyledir. Zira bu makamda olan bir insanın rızası, bireysel, kavmî ve benzeri saiklere dayanmaz. İşte bu yüzden Yüce Allah şöyle buyurur:

“Hoşnut olacağın kibleye seni elbette çevireceğiz!”

Binaenaleyh, nasıl Allah’ın razı ve hoşnut olacağı kible, Resulullah’ın da rıza ve hoşnutluğuna mazhar ise aynı şekilde, Resulullah’ın razı olacağı kible de Allah’ın hoşnutluğuna mazhardır. Zira rıza makamına erişmiş, Allah’ın ondan ve onun da Allah’tan razı olduğu bir İnsan-ı Kamil’in hoşnutluğu nefis, kavim ya da ırk rengi taşımaz.

“Allah onlardan razı olmuştur, onlar da O’ndan razı olmuşlardır.”⁴³⁵

Bütün her şeyiyle Allah’ın rızasına mazhar olmuş “Allah’ın rızası, biz Ehlibeyt’in rızasıdır”⁴³⁶ makamına erişmiş bir insan, hiç şüphesiz Allah’ın razı olacağı bir kibleye talip olur. Allah da kötü niyetlilerin suçlamalarına konu olmayacak ve İslam’ın ve Müslümanların şevket ve azametini temin edecek bir kibleye razı olur.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Allah Teâlâ’nın, “Ey mutmain olan (huzur dolu) nefis! O, senden, sen de O’ndan hoşnut olarak Rabbine dön”⁴³⁷ hitabına

⁴³¹ Enbiya: 23

⁴³² Bkz. Et Tefsiru’l Kebir, c.4, s.123

⁴³³ Enfal: 17

⁴³⁴ Fetih: 10

⁴³⁵ Maide: 119

⁴³⁶ Keşfu’l Gumme, c.2, s.29; Bihar, c.44, s.367

⁴³⁷ Fecr: 27-28

mazhar olan ‘mutmain nefis’ sahiplerinin en kâmil örneğidir. Bir insanın nefsi (canı) eğer Allah Teâlâ’dan; yani onun kaza ve kaderinden tam anlamıyla razı ise bu makamdaki bir nefisten sadır olan bütün amel ve sıfatları da Allah’ın rızasına mazhar olur. Dahası o, özü ve zatı itibarıyla Hakk’ın rıza aynası olur. Bu düzeyde bir insanın rızası elbette Allah’ın rızasının bir göstergesi olacaktır. Böyle bir insan hiç şüphesiz onu razı ve hoşnut kılacak ilâhî rahmet ve bağışlara nâil olur: “Şüphesiz Rabbin sana atâ edecek; öyle atâ edecek ki rızaya ereceksin!”⁴³⁸ Bu makama erişemeyen birinin rıza ve hoşnutluğu elbette ki Allah’ın rızasının bir göstergesi olamaz. Nitekim Yüce Allah, siz münafıklardan razı olacak olsanız dahi Allah onlardan razı olmayacaktır minvalinde şöyle buyurur:

“Onlardan râzı olmanız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz.”⁴³⁹

Resul-i Ekrem (s.a.a) gibi her şeyiyle Allah’ın rızasına mazhar olan bir insanın bütün her şeyini Allah kendisine nispet eder.

Peygamber’in Ölümsüz Mucizesi

Kible’nin değiştirilmesi hadisesinde, sadece kiblenin değiştirilmesi ve Kâbe’ye yönelme emri nâzil olmamıştır. Aynı zamanda bu hadise ile ilgili Allah Teâlâ, kendini ‘müvellî’ yani yön değiştiren ve Resulullah’ı da ‘müvellâ’ yani yönü değiştirilen diye vasıflandırır ve “Biz seni yönelteceğiz”⁴⁴⁰ diye buyurur. Bunun üzerine Cebrail-i Emin (a.s) Hz. Peygamber’in elinden tutar ve namaz esnasında onu Kâbe’ye yöneltir.⁴⁴¹ Başka bir rivayete göre ise, bu esnada Medine ile Mekke arasındaki güzergâh üzerindeki bütün tepeler ve dağlar bir an için dümdüz olur ve Peygamber doğrudan Kâbe’yi görür ve namaz esnasındayken ona doğru yönelir.⁴⁴² Tabi bu iki rivayeti ortak bir noktada buluşturmak da mümkündür.

Binaenaleyh, “Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir” ayetinin nüzülü ile birlikte iki olağanüstü olay vaki olmuştur: Birincisi, Peygam-

⁴³⁸ Duha: 5

⁴³⁹ Tevbe: 96

⁴⁴⁰ Bakara: 144

⁴⁴¹ Vesailu’ş Şia, c.4, s.401; Bihar, c.19, s.195 ve 201

⁴⁴² Bihar, c.81, s.54

ber efendimiz için bir keramet; ikincisi ise herkesi kuşatan bir mucize. İlkın Peygamber için şuhûdî bir keramet hâsil olmuştur. Yani o, bu hadise esnasında vahiy meleğini müşahede etmiş ve Allah'ın kelamını işitmiştir. Bu vahiy, bir hükmün beyanı sadedindeydi. Sonraki mucize ise, bu hükmün konusunu tanıtmak hususunda; yani Mescidü'l Haram'ın yön ve cihetini göstermekle ilgiliydi. Şii ve Sünni hadisçilerin nakillerine göre, Peygamber efendimiz (s.a.a) o esnada Kâbe'nin su oluşu, yani bugünkü altın oluğun bulunduğu yeri dahi müşahede etmiş ve tam Kâbe'ye yönelerek durmuştu.⁴⁴³ Nitekim daha sonraları, astronomi bilginleri, çok ince hesaplamalarla söz konusu mekânın tam olarak Mescid-i Nebevî'nin hizasında olduğunu ispatlamışlardır.

Üstat Allame Tabatabaî'nin (ks) tabiriyle bu, apaçık bir mucizedir.⁴⁴⁴ Hangi açıdan mucize olduğunu şu şekilde izah edebiliriz:

Bir: Medine ve Mekke arasındaki mesafe yaklaşık seksen fersah (yaklaşık dört yüz kilometre) olup yol güzergâhı inişli çıkışlı bir coğrafyadan ibarettir. Buna rağmen Peygamber efendimiz (s.a.a) Kâbe'yi görebilmiş ve ona yönelmiştir.

İki: O dönemde, kıbleyi teşhis edebilmek için henüz astronomik bilgi ve bilimsel veriler tespit olunmamış, örneğin belirli bir yıldızın bulunduğu nokta kıblenin göstergesi olarak tayin edilmemişti. Daha da ötesi bu tür göstergeler sadece günbatımından sonra işe yarar ve gündüzler için herhangi bir gösterge belirlenmemiştir. Hâlbuki Resulullah (s.a.a) öğlen namazını yarılarmışken bir milim sapma dahi olmaksızın Kâbe'ye yönelmişti.

Üç: O dönemlerde özellikle de Hicaz bölgesinde astronomi bilginlerinin kullandıkları araç-gereçler yoktu. Dolayısıyla matematiksel denklem ve yöntemlerle yön tayini söz konusu bile edilemezdi. Bir matematik bilgini dahi bu araç-gereç olmadan yön tayininden aciz kalır. Hâlbuki Resulullah (s.a.a) namaz esnasındayken yüzünü Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye çevirmişti. İşte bu ancak mucize ile gerçekleşebilecek bir hadisedir.

⁴⁴³ Bkz. Ed Dürru'l Mensur, c.1, s.355; Bihar, c.81, s.54

⁴⁴⁴ El Mizan, c.1, s.335-337

Hatırlatmak gerekirse, bazı yanlış matematiksel hesaplamalar dolayısıyla bazı bilim adamları ve onların peşi sıra bazı hadisçiler, Mescid-i Nebevî'nin bu günkü kiblesinin yanlış olduğu ve Kâbe'nin su oluşu ile aynı paralelde olmadığı vehmine kapılmışlardır. Üstat Allame Tabatabaî'nin de hatırlattığı üzere Serdar Kabulî (ks) gibi bu alanda uzman araştırmacılar, bu iddia sahiplerinin yanlış hesaplamalar sonucu bu kuruntuya kapıldıklarını ve Mescid-i Nebevî'nin kiblesinin değişmediğini ispatlamışlardır. Söz konusu âlim, 'Tuhfetu'l Ecille fi Ma'rifeti'l Kible' kitabında sözü geçen paralelliği ispat etmiştir.

Nükteler:

1- Kibleye yönelme şartı, sadece namaz gibi bazı özel ibadetlerde farz olmasına rağmen *"Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir"* ayetinde bu emrin hangi amele mahsus olduğuna dair açık bir ifadenin bulunmamasının hikmeti, ayetin nüzülü esnasında Resulullah'ın (s.a.a) namaz halinde oluşudur. Bu kadarı, karine olarak yeterlidir.

2- *"Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenen ayırt etmemiz için kible yaptık. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelir. Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir"* ayetinde 'Kâbe' ya da 'Beytu'l Mukaddes'ten açıkça söz edilmemiş ve sadece 'kible' tabiri yer almıştır. Bunu hikmeti öncelikle burada önemsenmesi gereken hususun özel bir yön değil 'kible' hususu olmasıdır. Bir diğer husus, ayetin 'sefihlerin' *"Yöneldikleri kible-den onları çeviren nedir?"* tarzı inkârcı tutumlarına bir cevap olarak nâzil olmasıdır ki bu ifadede hiçbir şekilde 'Kâbe' ya da 'Beytu'l Mukaddes'ten söz edilmemiştir.

3- Kiblenin değişimi, nesih babındandır diyecek olursak bu, sünnetin Kur'an'la neshinin bir örneğidir dememiz gerekir; Kur'an'ın Kur'an'la neshinin değil. Zira Beytu'l Mukaddes'in kible olarak tayini Kur'an'la değil sünnetle sabittir. Dolayısıyla Kur'anî bir hüküm, en son nâzil olan başka bir Kur'anî hükümle nesih olunmuştur denilemez. Mamafih, ilâhî teşriî sisteminde nesih, özel bir zaman dilimiyle alakalı bir uygulamadır ve asla bir önceki hükümün bâtil olduğuna delalet etmez. Bu itibarla ilâhî hükümlerdeki değişiklikler ve bu cümleden olarak kiblenin değiştirilmesi, hak olan bir hükümden yine hak olan bir hükme intikaldir; yoksa bir bâtildan

vazgeçip hakkı seçmek babından değildir. Buradan yola çıkarak şu sorunun cevabı da aydınlığa kavuşturulabilir: Eğer Kâbe gerçek kible idiyse, daha önce Beytu'l Mukaddes'e yönelerek kılınan namazların hükmü nedir? Acaba bu namazlar da Allah nezdinde makbul müdür?

Sorunun cevabı şudur: Kâbe zatı itibarıyla kible değildir. Allah'ın onu kible kılmasıyla bu özelliğe sahip olmuştur. Nitekim bu itibardan önce kible, Beytu'l Mukaddes idi ve Müslümanlar oraya yönelerek namazlarını eda ederlerdi. Binaenaleyh, o namazların hepsi, bütün sıhhat şartlarına sahip ve Allah'ın dergâhında makbul olup asla zayi olmamıştır.

“Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir.”⁴⁴⁵

Başka bir ifadeyle, bir önceki hak kible Beytu'l Mukaddes iken sonraki hak kible olarak Kâbe'nin tayini, zamansal şartlar, kıstaslar ve maslahatların değişmesi sonucu vaki olmuştur. Dolayısıyla eskiden Kudüs'e doğru kılınan namazların ecir ve mükâfatı yerli yerinde kalacaktır. Zira Allah onların amellerini zayi edecek değildir.

Açıklamak gerekirse, daha önce de değindiğimiz üzere, ilâhî teşri' sistemindeki neshin ruhu, bir önceki hükmün bâtil oluşu temelinde değil, bazı hükümlerin özel bir zamana mahsus vazedilmesi hakikatine dayanır. Zira tekvinî ve yaratılışsal olgularda Beda; teşri' ve ahkâma dair hususlarda ise nesih, hiçbir surette Hâkim'in cehaleti ya da halkı cehalete duçar kılma kastından kaynaklanmaz. Zira Yüce Rabbimiz halis ve katıksız ilim ve şuhûdun özüdür ve cehalet ve unutkanlık ilim ve şuhûd ile bir arada barınmaz.

“Senin Rabbin unutkan değildir.”⁴⁴⁶

Nitekim Allah, mutlak adalet ve haktır ve noksanlık ve ayıp adına hiçbir şey onun 'emin haremî'ne yol bulamaz. Binaenaleyh, ilâhî teşri'

⁴⁴⁵ Bakara: 143. Birçok ayette, bu cümleden bu ayet-i kerimede, iman ve salih amelin izale edilip yok sayılması Hak Teâlâ'dan selb edilmiştir. Zira Allah Teâlâ asla müminlerin iman ve amellerini ve aynı şekilde mükâfat ve sevaplarını boşa çıkarmaz. “Allah sizin imanınızı asla zayi edecek değildir.” “Hiç şüphesiz Ben, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım.” (Al-i İmran/195) “Ve gerçekten Allah müminlerin ecrini boşa çıkarmaz.” (Al-i İmran/171)

⁴⁴⁶ Meryem: 64

nesih kalıbında beyan olunduğunda, hiç kuşkusuz bu hüküm özü itibarıyla zamansal bir renk taşıyordur demektir. Yani önceki hüküm dahi gerçekten de olması gereken vecih üzere olup zaman ve maslahatın iktizası gereği, neshedilmiş ve yeni bir hüküm vazedilmiştir.

Kiblenin Değişmesi ve Kazanımları

Kiblenin Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye çevrilmesi, Allah tarafından öngörülen çok zorlu bir imtihandı. Böylece Allah'a kul olanlar ve kemal yolcuları ile nefislerine tapınan ve irtica heveslileri birbirinden ayrılacaktı. *“Senin yöneldiğin yeri (Kâbe'yi) biz ancak Peygamber'e uyanı, ökçeleri üzerinde geri dönenenden ayırt etmemiz için kible yaptık.”*⁴⁴⁷ Bu ilâhî imtihanın zor ve ağır oluşu şu açıdandı: Müslümanlar yıllar yılı Beytu'l Mukaddes'e yönelerek namaz kılmaya alışmışlardı. Diğer yandan Hicaz Arapları için Beytu'l Mukaddes'e yönelmek, oldukça ağır bir yüküdü. Zira onlar, Kâbe'ye taassup düzeyinde aşırı bir değer veriyorlardı. Bu açıdan Allah'ın ilkin Beyt-i Mukaddes'i kible kılmış olması da onlar için ayrıca bir sınanma vesilesiydi. Tabi ki Kudüs'ün kible tayin edilmesi, İslam'ın ilk yıllarında birçok siyasî kazanım ve bir o kadar da sosyal maslahat için atılması gereken bir adımdı. Zira özellikle bahane peşinde olan Yahudi ve Hıristiyanları kazanmak için çok etkili olmuştur.

Daha önce de değindiğimiz üzere Hicaz müşrikleri, Kâbe'yi Allah'ın evi olduğu ve Allah'ın emriyle İbrahim ve İsmail (a.s) gibi büyük peygamberler eliyle inşa olunduğu için değil, câhili taassuplarının bir gereği olarak kutsal bilirlerdi. Dolayısıyla eğer Yüce Allah İslam'ın Mekke'deki ilk zuhur yıllarında Kâbe'yi Müslümanlar için kible kılmış olsaydı, câhiliye Arapları bunu, İslam'ın onların ırk ve kabilelerine atfettiği bir değer ifadesi olarak yorumlayacaklardı. İslam'ın en başlıca hedeflerinden birinin, câhili taassuplarla mücadele etmek olduğunu göz önüne alacak olursak, o dönemde Beytu'l Mukaddes'in kible kılınmış olmasının bu doğrultuda atılmış bir adım olarak görebiliriz.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Medine'ye hicret ettikten sonra ise bu kez Yahudilerin taassup, gurur ve kınamalarına bir cevap olsun ve Müslümanların onlara tâbi oldukları zannı ortadan kalksın diye kible, Kâbe

⁴⁴⁷ Bakara: 143

yönüne değiştirilmiştir. Tabi ki Kâbe'nin kendine özgü birçok özelliği de bu seçimde belirleyici olmuştur. Örneğin: 1. Tüm insanlar için bir kıyam merkezi kılınmış ilk mabettir. 2. Duvarındaki Hacer-i Esved, cennetin değerli taşlarının hatırasını taşımaktadır. 3. Hacer-i Esved'e el sürmek, Allah ile biatleşme ve Melekûtî bir sözleşmenin sembolik ifadesidir. 4. Bu binanın mühendisliği, mimarlığı ve işçiliği ilâhî ilhamın yönlendiriciliği ve büyük peygamberler eliyle gerçekleşmiştir. 5. Baş, sonu ve tüm aşamaları hâlisane kulluk bilinciyle dillendirilen “*Rabbimiz, sen bizden kabul eyle!*” duasıyla inşa olunmuştur. 6. Hürriyet Okulu ve özgürlük öğretmeni olduğu cihetiyle ‘Beyt-i Atik’ diye anılır. 7. Şu dört ilâhî söz yani; Subhanellah, Elhamdulillah, La ilahe illallah ve Allah-u Ekber dolayısıyla dört köşe olan Arş'ın hizasında bulunan ve meleklerin tavafgâhı olan ve yine dört köşesi bulunan Beyt-i Ma'mur'un hizasında bulunduğu için dört köşeli ve tavan ve tabanı da sayacak olursak altı köşeli ve küp şeklinde olduğu için Kâbe diye isimlendirilmiştir.⁴⁴⁸ 8. İklimsel konumu bakımından ‘Ümmu'l Kura’ yani Şehirlerin Anası olan Mekke de bulunmaktadır.

Bütün bunlara ilave olarak “*Her nereden çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir. İnsanların zulmedenlerinden başkalarının size karşı gösterecekleri bir hüccet olmaması için, her nerede olursanız, yüzlerinizi oranın semtine çevirin, bu hususta onlardan korkmayın. Benden korkun da size olan nimetimi tamamlayayım. Böylece umulur ki hidayet bulursunuz*” ayeti de kiblenin Beyt-i Mukaddes'ten Kâbe'ye çevrilmesinin fayda ve sonuçlarını içeren birçok hususa işaret etmektedir. Bu sonuçlar, kısaca açıklayacağımız şu hususlardan ibarettir:

1. Ehl-i Kitap için hücceti tamamlamak: Ehl-i Kitap, Resulullah'ı bir baba oğlunu hangi düzeyde tanıyorsa aynı düzeyde tanıyorlardı.

“Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu (peygamberi) oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar.”⁴⁴⁹

Zira onun şahsî özellikleri ve kişiliği Tevrat ve İncil'de açık bir şekilde beyan edilmişti:

⁴⁴⁸ Biharu'l Envar, c.96, s.57

⁴⁴⁹ Bakara: 146

“Yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber’e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir.”⁴⁵⁰

“Muhammed Allah’ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah’tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat’taki vasıflarıdır. İncil’deki vasıflarıdır.”⁴⁵¹

Hatemu’l Enbiya’nın (s.a.a) vasıflarıyla ilgili semavî kitaplarda yer alan bilgilerden biri olup da aynı zamanda Ehl-i Kitab’ın eleştiri ve itirazlarına konu olan husus, Hz. Peygamber’in dâimi olarak Beytu’l Mukaddes’i kible edinmeyeceği, iki kiblesinin bulunacağı ve en nihayet Kâbe’yi nihâi kible olarak tanıyacağı hususuydu. Bu yüzden bu ayette kiblenin değiştirilmesinin en başta gelen semeresi olarak artık bundan böyle kitap ehlinin Müslümanlara karşı ikame edecekleri bir hüccet ve delillerinin kalmayacağı gerçeği dile getirilir. Tabi ki Yahudi ve Hıristiyanlar içerisinde zalimler ve inat ve bahane peşinde olanlar aynı tutumlarını hep devam ettireceklerdir:

“İnsanların zulmedenlerinden başkalarının size karşı gösterecekleri bir hüccet olmaması için...”⁴⁵²

2. Nimetin tamamlanması: Kur’an-ı Kerim’de hem “Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcağın koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor” ayetinde olduğu gibi maddî nimetlerle ilgili ‘nimetleri tamamlama’ ifadesi yer almıştır hem de manevî nimetler ve ilâhî ahkâmın teşrii ile ilgili. Bu minvalde ‘nimetleri tamamlamak’ ilâhî ahkâmın teşriinin bir illet ve hikmeti olarak beyan edilir. Örneğin üç şer’î taharet, yani abdest, gusül ve teyemmüm ile ilgili şöyle buyrulur:

⁴⁵⁰ A’raf: 157

⁴⁵¹

⁴⁵² Bakara: 150

“...Fakat sizi tertemiz kılmak ve size (ih̄san ettiği) nimetini tamamlamak ister.”⁴⁵³

Aynı şekilde kiblenin değiştirilmesi ve Kâbe'nin tevhid ehli için nihaî kible olarak tayini hususundaki ayetin sonunda şöyle buyrulur:

“Böylece size olan nimetimi tamamlayayım da doğru yolu bulasınız.”⁴⁵⁴

Bu ayetlerden anlaşılan şudur: Sadece dinin kendisi Allah'ın bir nimeti değil, aynı zamanda bu dinin her bir cüz'ü ve her bir hükmü de ilâhî bir nimettir. Zira bu ahkâmın tedrici bir şekilde nüzulüyle dinin kendisi ve ilâhî nimetler, aşamalı bir şekilde kemale erişmiştir. Ta ki en nihayet nimetlerin en yücesi, yani Emirü'l Müminin'in (a.s) Velayeti nâzil olmuş ve nihaî kemal hâsil olmuştur.

“Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım.”⁴⁵⁵

Tabi ki burada nimetin tamamlanmasından murat göreceli bir tamamlanmadır; bizatihi nimetin kendisinin tamamlanması değil. Zira Allah'ın nimetleri sınırsız ve insanın ihtiyaçları ise sayısızdır.

En mükemmel ilâhî nimet Din-i Mübin-i İslam'dır bu semavî din, kendi içinde iki gizli süreci barındırır: Biri ilmî ve teorik tamlık, diğeri ise nesnel ve pratik tamlıktır. İlmî ve hukukî tamamlanma süreci ve vahyin gayb semalarından ayan ve şuhûd zeminine inişi birçok aşamayı kat ettikten sonra şekillenmiştir. Örnek olarak üç şer'î taharet, kiblenin değiştirilmesi, Mekke'nin fethi ve benzeri hususları gösterebiliriz.

Kible meselesi ile ilgili dile getirilenlerle Mekke'nin fethi ile ilgili müjde arasında bir kıyaslama mümkün değildir. Dolayısıyla Mekke'nin fethi, söz konusu vaadin yerine getirilmesi olarak değerlendirilemez. Zira Üstat Allame Tabatabaî'nin de beyan ettiği üzere, söz konusu ayette dile getirilenlerle Mekke'nin fethi hadisesi ile ilgili ayetlerin⁴⁵⁶ her ikisinde de 'lam' edatı kullanılmıştır. Demek ki her ikisinin de vermek istediği mesaj

⁴⁵³ Maide: 6

⁴⁵⁴ Bakara: 150

⁴⁵⁵ Maide: 3

⁴⁵⁶ Fetih: 2

tek bir şeydir; yani kıblenin değiştirilmesi ve Mekke'nin fethi hadisesinin her ikisi de 'nimeti tamamlamak' maksadıyladır. Yoksa biri 'nimetin tamamlanacağına' dair bir vaat, öteki bu vaadin yerine getirilmesi değildir. Kur'an-ı Kerim'de nimetin tamamlanması vaadinin yerine getirildiğini ifade eden bir ayet varsa eğer, o da "Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım"⁴⁵⁷ ayetidir.⁴⁵⁸

Nesnel ve pratik anlamda tamamıyete erişme süreci ve İslam'ın tarih boyunca ve bütün yeryüzünde kuracağı gerçek hâkimiyet ve nesnel egemenlik, sayısız aşamalar içermiş ve içerecektir de. Bu süreç "O dini (İslam'ı) bütün dinlere üstün kılmak için"⁴⁵⁹ gayesi tahakkuk buluncaya ve "Şüphesiz Allah Nuru'nu tamamlayıcıdır"⁴⁶⁰ hakikati tecelli edinceye değin devam edecektir. Bu nimetin 'nur' diye tabir edilmesi muhtemelen onun nesnel anlamda tahakkukuna bir işaret olsa gerektir. Elbette Mekke'nin fethi hadisesi ve benzeri olaylar, İslam'ın nesnel anlamda zuhurunun birer örneğidirler, ilmî ve teorik örnekleri değil. Lakin yeryüzünün küçük bir bölgesinin kısmî olarak fethedilmesi, İslam'ın evrensel hedefleri göz önüne alındığında 'nurun' kâmil anlam da tamama erişmesi olarak değerlendirilemez. Bu demektir ki, bazı tefsirlerde⁴⁶¹ yer alan yorumlar, Allame Tabatabaî'nin de işaret buyurduğu gibi gayet eksik bir açıklamadır.

Evet, bu yorum, kıblenin Beytu'l Mukaddes'ten Kâbe'ye yönlendirilmesini çok güzel izah etmektedir. Zira Kâbe bi'setin başlangıcında putperestlerin resmî ibadethanesiydi. Peygamber efendimiz de (s.a.a) tıpkı İbrahim Halil (a.s) gibi bu mekânı 'temiz' tutmakla görevliydi. Dolayısıyla bir put haneye yönelmek ilmî ve dinî açıdan açıklanamaz bir amel sayılırdı. Hicretten ve İslam'ın temelleri sağlamlaştırıldıktan sonra artık o mekânın 'temiz' kılınması ümidi de güçlenmişti. Dolayısıyla bu görevin ifası için bir hazırlık adımı olarak Kâbe, Müslümanların resmi kıblesi kılınmıştır. Sözün özü, söz konusu yorum, Kıblenin değiştirilmesi hadisesini açıklayan münasip bir yorum olarak görülebilir. Lakin asla 'nimetin tamamlanması' vaadinin bir tahakkuku olarak değerlendirilemez.

⁴⁵⁷ Maide: 3

⁴⁵⁸ Bkz. El Mizan, c.1, s.329-330

⁴⁵⁹ Tevbe: 33; Fetih: 728; Saff: 9

⁴⁶⁰ Saff: 8

⁴⁶¹ Bkz. El Menar, c.2, s.26

3. Müslümanların doğru yola hidayeti: ‘İhtida’ (hidayet olunmak) şaşkınlık ve ikilemden kurtulup gidilecek yolu bulmak anlamına gelir. Kâbe’nin nihâ ve daimî kible olarak tayiniyle birlikte Müslümanlar, müşrikler ve Yahudilerin Resulullah’ın (s.a.a) sâlih atalarının kiblesine niçin yönelmediği ve niçin Beyt-i Mukaddes’e yöneldiğine dair aşağılayıcı eleştirileri sonucu duçar oldukları şaşkınlık ve ikilemden kurtulmuşlardır. Bu yüzden Yüce Allah, Müslümanlara Kâbe’ye yönelmelerini emir buyurduktan sonra, şöyle buyurur:

“Böylece umulur ki hidayet bulursunuz!”

Kible hususunda İslam ümmetinin Sırat-ı Müstakim’i, Allah’ın Müslümanları hidayet buyurduğu mukaddes Kâbe’ye yönelmektir.

“İnsanlardan bir kısım sefihler: Yönelmekte oldukları kiblelerinden onları çeviren nedir? Diyecekler. De ki: Doğu da batı da Allah’ındır. O dilediğini doğru yola iletir.”⁴⁶²

Nimetler karşısında nasıl şükretmek gerekiyorsa, ilâhî hidayete karşılık da ‘ihtida’ yani Allah’ın gösterdiği yolda yürümek gerekir. Hidayet nimeti karşısında şükretmenin göstergesi de zaten bu değil midir?

Hatırlatma:

“*Umulur ki hidayet bulursunuz*” cümlesindeki ‘umulur ki’ tabiri, bu hususta şükretmeyenlerin de bulunma ihtimaline işaret eder. Elbette ilâhî ilmin kuşatıcılığı bakımından takva ehlinin şükür ve günah ehlinin nankörlük edeceği Allah’ın malumudur.

Kible: Kâbe’nin Değişmez Niteliği

Müslümanların yaşam ve ölümlerinde yönelmekle mükellef oldukları kible hususunda, doğrudan dinî bir irtibat içerisinde olmaları gereken makam Kâbe’dir. Zaten bize de hep ‘Kâbe, benim kiblemdir’ dememiz telkin edilir. Müslümanların hem yaşamları boyunca hem de ölüm esnasında, Kâbe ile olan irtibatları öylesine çok yönlüdür ki namazlarda ve hayvan kesmek örneğinde olduğu gibi bazen Kâbe’ye yönelmek farz bazen müstehap ve bazı durumlarda da Kâbe’ye yüz ya da sırt çevirmek haram veya mekruhtur. Bu hususta şu birkaç nükte dikkate değer:

⁴⁶² Bakara: 142

1. 'İstikbal' (yönelmek) kiblenin kendisiyle aynı şey değildir. Aynı şekilde kibleye yönelmek yahut ondan yüz çevirmekten murat, bedenin ön kısmının yöneltmesidir; sadece yüzün değil.

2. Uzak coğrafyalarda yaşayanlar için kibleye yönelmek, geniş bir alanda gerçekleşir. Yani örf açısından yönelmiş olmak yeterlidir ve matematiksel anlamda bir yönelme şart değildir. Binaenaleyh kibleye yönelmekten maksat, örneğin namaz esnasında doğrudan Kâbe'nin kendisine uzanacak bir doğru çizgi varsaymak değildir. Örf nezdinde, Harem bölgesinin dışından Mescid-i Haram'a yönelmek her ne kadar geometrik anlamda ispatlanamasa da, gerçek anlamıyla kibleye yönelmektir; mecazen değil.

3. Kible, Kâbe'nin bizzat kendisidir; Mescid-i Haram, Mekke ya da Harem mıntıkası değil. Dolayısıyla "Kâbe Mescid-i Haram'da bulunanlar için; Mescid- Haram, Mekke sakinleri için; Mekke, Harem mıntıkasında bulunanlar için ve Mekke'den daha geniş bir alanı kapsayan Harem mıntıkası da Harem'in dışında yaşayanlar için Kible'dir" denilemez.⁴⁶³

⁴⁶³ "Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir" cümlesinde 'satr' (semt) kavramından murat, Mescid-i Haram'ın belirli bir bölgesi; yani Kâbe'dir, diğer yön ve semtler değil. Bu ifade "Mescid-i Haram'da bulunanlar için kible, Kâbe; Mekke sakinleri için Mescid-i Haram; Harem mıntıkasında bulunanlar için Mekke; daha uzak yerlerde bulunanlar için Harem mıntıkasıdır" mealinde varit olan rivayetlerle (bkz. Vesailü's Şia, c.4, s.303-305) çelişir. Bu çelişkinin açıklaması şudur: Bu ayet, Medine'de nazil olmuştur ve Medine, Mekke'den fersahlarca uzaktadır. Buna rağmen Rabbimiz "Mescid-i Haram semtine, yani Kâbe'ye yönel" diye emir buyurmuştur. Bu husus diğer ayetlerde de özellikle vurgulanmıştır. Demek ki Rabbimiz "Medine de olduğuna göre, Mekke ya da Harem'e yönel" diye buyurmamıştır. Dahası hatta söz konusu rivayetlere istinat edenler dahi Mescid-i Haram, Mekke ya da Harem'in kible olduğunu asla dile getirmemişlerdir. Müslümanların yaşam ve ölümlerinde doğrudan ve sürekli olarak irtibatla olmaları gereken kible, Kâbe'nin kendisidir. Sahib-i Cevahir'in (ks) tabiriyle tüm Müslümanlara "Kâbe benim Kiblemdir" zikrinin öğretilmesi gereği, Din'in zarurî hükümlerindedir. (bkz. Vesailü's Şia, c.7, s.469; Bihar, c.6, s.175- 229 ve 238.) Öyle ki her gün bunu tekrarlamalı ve ölülerine dahi telkin etmelidirler. Dahası hatta Müslüman olmayanlar dahi bu gerçeğe vakıfturlar. (Bkz. Cevahiru'l Kelam, c.7, s.320-322) Asıl dikkat edilmesi gerekli husus, kiblenin kendisi ile kibleye yönelmek arasındaki farkı görebilmektir. Zira bir binaya yönelme açısı, o binanın uzağı ve yakınında bulunanlar için aynı değildir. Zira insan bu binadan uzaklaştıkça ona yönelme açısı daha bir genişler. Dolayısıyla burada 'genişleyen' oraya yönelme açısıdır; kiblenin kendisi değil.

Bu açıklamadan sonra şu mesnetsiz sorunun cevabı da anlaşılmış olmalıdır: Cemaat namazında uzun bir saf oluştuğunda, bu safın en sonlarında bulunanların na-

4. Bazı büyükler, şu zarif nükteyi de hatırlatırlar ki kible, Kâbe'nin kendisi değildir. Üstadımız Ayetullah Muhakkik Damat (ks) sürekli şöyle buyururdu: Kâbe'nin kendisi bizzat kible değildir. Dolayısıyla Kâbe eğer sel ve benzeri sebeplerle yıkılıp ortadan kalkacak olursa bu, artık kible yoktur anlamına gelmez. Zira Kâbe'nin bulunduğu nokta ve asla değiş-tirilemeyecek olan o özel boyut kibledir. Bu boyut, yeryüzünün en alt noktasından göklerin ta en zirvesine kadar her daim kibledir. Kâbe'nin binası, işte bu makam üzerine inşa olunmuştur. Bu itibarla yeryüzünün derinliklerinde bulunanlar da en yüce dağların zirvesinde bulunanlar da Kâbe'ye yönelerek namaz kılabilirler.

Sözün özü, Müslümanların bütün nesiller, asırlar ve mekânlardaki resmi kıblesi, Kâbe'dir. Elbette şu taş, toprak ve bilinen inşaat malzemeleri değil, bu binanın bulunduğu mahsus boyut, kibledir. Zaten bu itibarla da Kâbe'nin yapısı, doğal afetler ya da tuğyancı zalimler eliyle harabeye çevrildiğinde ve şu bildiğimiz inşaat malzemesi yok edildiğinde de kible, olduğu yerde duruyordu.

mazlarının bätül olduğundan kuşkuları olmamalıdır. Zira onların durdukları nokta ile Kâbe arasında düz bir çizgi çizilecek olsa, birçoğunun Kâbe'nin hizasında olmadığı görülecektir. Dolayısıyla bu topluluk, icmal/üstü kapalı bir şekilde şu husustan emin olmalıdırlar ki ya kendileri ya cemaat imamı ya da her ikisi de kibleden kesinlikle sapmışlardır.

Cevap, yukarıda açıkladığımız nüktedir. Yani Kâbe'ye yönelme açısı uzak bölgelere doğru gitgide genişler. Tabi ki kible'nin kendisi, yani Kâbe sınırlı ve kapalı bir hacme sahip olduğundan böyle bir esnekliğe sahip değildir. Kibleye yönelme olgusunun karşılığı gayet çok ve geniştir. Dolayısıyla Medine'de bulunan biri, Mescid-i Haram'a yöneldiğinde gerçek anlamıyla Kâbe ve kibleye yönelmiştir demektir.

Yukarıdaki soru ancak kibleye yönelmekten maksat, matematiksel anlamda ve geometrik hesaplamalarla gerçekleşir dediğimiz zaman anlamlı olur. Oysa maksat, örfi anlamda yönelmektir. Tabi ki bu anlamda yönelmekte hakiki ve gerçek anlamıyla bir yönelmedir; mecazi değil. Örf nezdinde hakiki anlamıyla kibleye yönelmek, namaz esnasında gerçekten Kâbe'ye doğru durmaktır. Öyle ki daha sonra örfi çerçevede de bu yönelmenin gerçekleşmediği bilgisi hâsil olursa, bilerek azıcık da olsa bu çerçeveyi gözetmeyenin kıldığı namaz bätül sayılır.

Hatırlatma: Kible'ye yönelme eylemi iki açıdan cemaat imamına tâbi olmak eylemiyle farklılık gösterir: Birincisi, kibleye yönelirken sırf kibleye yönelmiş bulunmak yeterlidir ve ayrıca niyet etmeye gerek yoktur. Oysa cemaat namazında sırf imamın arkasında durmuş olmak yeterli değildir ve imama tabi olma niyeti şarttır. İkincisi, namaz esnasında yüz ve bedenın ön kısmıyla doğrudan kibleye yönelmek şarttır. Oysa cemaat namazında doğrudan imamın peşi sıra bulunmak şart değildir; imamın yanında ya da solunda bulunmak kâfidir.

Kible, o söz konusu boyut artı bildiğimiz yapının bileşimi de değildir. Zira öyle olsaydı, bu bina doğal ya da doğal olmayan sebeplerle yıkıldığında veya söz konusu inşaat malzemesi değiştirildiğinde kible, yine kible olarak kalacaktır.

Yine kible, Hz. İbrahim ve İsmail'in (a.s) eliyle şekillenen özel sûret ve formun kendisi de değildir. Zira bu form, defalarca değişime uğramıştır.

Söz konusu taş ve malzemenin kible olmadığı en açık kanıtı, bu malzemeyi kullanarak Kâbe'nin aynısını başka bir yerde inşa edecek olursak dahi o yerin kible olamayacağı gerçeğidir.

Peygamberlerin (a.s) Kiblesi

İlâhî peygamberler ve onlara tâbi olanların hepsi namaz ve secde ehliydimler.

“Nerede olursam olayım, O beni mübarek kıldı; yaşadığım sürece bana namazı ve zekâtı emretti.”⁴⁶⁴

“İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nuh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Ya'kub) 'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı.”

“Nihayet onların peşinden öyle bir nesil geldi ki, bunlar namazı bıraktılar; nefislerinin arzularına uydular. Bu yüzden ileride sapıklıklarının cezasını çekecekler.”⁴⁶⁵

Her namaz ve secdenin de kaçınılmaz olarak bir yön ve kiblesi olması gerektiğine göre, ya belirli bir yön, onların kiblesiydi ya da “Nereye dönerseniz dönün Allah'ın vechi oradadır” ayeti mucibince tâbi oldukları şeriata göre bütün yönler onlar için eşit konumdaydı dememiz gerekir. Bu ikinci seçenek, tâbi ki uzak bir ihtimaldir.

⁴⁶⁴ Meryem: 31

⁴⁶⁵ Meryem: 58-59

“Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet), Mekke'deki (Kâbe)dir”⁴⁶⁶ ayetinin zâhirî ve elimize ulaşan hadisler, Kâbe'nin, bütün Enbiya (a.s) nezdinde mukaddes ve saygın bir konumu bulunduğunu ifade etmektedir. Tabi her ne kadar ayetin zâhirî, özellikle Kâbe'nin kible bilindiğine delalet etmese de kible olma vasfının münhasıran Kâbe'ye özgü olduğuna dair ayetin mutlak bir anlama delalet ettiği varsayıldığında söz konusu mutlak anlamı, var olması durumunda başka bir muteber delille destekleyerek mukayyet kılabiliriz.

Mamafih, Kâbe'nin kutsiyeti, kadim bir geçmişe dayanır. Öyle ki Hz. Âdem'den Hz. Hatem'e (s.a.a) kadar herkes nezdinde muhterem bilinirdi. Bir tavafgâh olma özelliği de yine aynı geçmişe dayanır. Evet, 'kible' bilinmesi hususu, tarihsel aşamalar sürecinde farklı fikhî hükümlere tâbi olmuş olabilir. Aynı şeye İslam'ın ilk yıllarında da şahit olmaktayız ki en nihayet kesin ve daimi bir hükümle nihaî kible olarak tayin olunmuştur.

Eğer Kâbe, Allah'a kulluğun ilk kiblesidir diyecek olursak, daha sonraki kiblelerin özel bir emirle farklı 'şeriat' ve 'minhacların' (yol ve yöntemlerin) bir parçası olarak tayin olunduklarını da söylememiz gerekir. Zira farklı şeriatlarda ilâhî teşriî' namazların şekil, rekât sayısı, özel zikirler ve namaz kılınan yön itibarıyla farklılıklar taşınmasını irade buyurmuştur. Yüce Allah her bir ümmeti, kendi maslahat bildiği yöne yönlendirmiştir. Her bir ümmetin Sırat-ı Müstakim'i de işte bu iradenin tayin ettiği yoldur. Yani bu tür ayrıntılara riayet ederek ümmetler, o dosdoğru yola hidayet olunurlar.

Açıklamak gerekirse dinin 'mebde', 'mead' ve 'nübüvvet'le ilgili ana hatları bütün şeriatlarda aynıdır ve değişiklik kaldırmaz.

“Allah katında din, şüphesiz İslam'dır.”⁴⁶⁷

Bu itibarla her peygamber, kendinden önceki peygamberin belirlediği ana ve müşterek hatları onaylamış *“kendinden öncekini tasdik ederek”*⁴⁶⁸ görevini ifa etmiştir. Ferî konular ve şeriat-minhac diye tabir olunan dinin cüzî hatlarına gelince, tüm bunlar her bir ümmet için farklı renkler taşırlar:

⁴⁶⁶ Al-i İmran: 96

⁴⁶⁷ Al-i İmran: 19

⁴⁶⁸ Bakara: 97

“Her birinize bir şeriat ve bir minhac kıldık.”⁴⁶⁹

İşte bu noktada artık bir şeriat ve minhacın nesholunmasından bahsederez; tasdik ve onaydan değil. Yani kitap sahibi hiçbir peygamber kendisinden önceki peygamberin şeriatını olduğu gibi muhafaza etmemiştir. Kitap sahibi bir peygamber, önceki peygamberlerin kitaplarındaki ana hatları muhafaza etse de kendisi yeni bir şeriat ve cüz’î konularla ilgili ahkâm vazetmiştir.

Namaz, oruç, özel bir makama yönelmek ve benzeri hükümler, fer’î konular zümresinden olup şeriat ve minhac kapsamında değerlendirilirler; dinin usulü kapsamında değil. Bu itibarla da değişim ve dönüşüme müsait bir karaktere sahip olup ilâhî maslahat ve hidayet temelinde farklı ümmetler için kendine has özellikler taşır ve farklı form ve biçimlerde eda olunurlar. Elbette nesih, ilâhî ilmin sonsuzluğu göz önüne alınacak olursa aslında zamansal ve dönemsel bir karakter taşır. Yani, bir önceki hükmün geçerlilik süresi dolunca yeni bir hükmün uygulanma zemini şekillenir. Bazı müfessirler bu nükteye özel olarak dikkat çekmiş ve öncelikle kıblenin değişimi hükmünün nesih değil, bir tahsis olduğunu ve sonra da bu hususta temel ölçünün Hâkim, yani Allah’ın ilmi olduğu ve bu hükme muhatap olanlar, yani insanların bir rolü olmadığına vurguda bulunmuşlardır.

Nükte:

Firavun ve ordusu helak olduktan ve Hz. Musa (a.s) ve sürgünde bulunan İsrail Oğulları Mısır’a geri döndükten sonra, ibadet merkezleri Firavun’un adamları eliyle yıkılmış olduğundan ve yeniden inşa etme imkânı da bulunmadığından dolayı Allah onlara kendi evlerini kible edinmelerini emir buyurur:

“Biz de Musa ve kardeşine: Kavminiz için Mısır’da evler hazırlayın ve evlerinizi kible edinin, namazlarınızı da ikame edin diye vahyettik.”⁴⁷⁰

Bazı tefsirlerde bu ayette geçen ‘kible’ tabirinden maksadın ne olduğuna dair üç ihtimalden söz edilir:

⁴⁶⁹ Maide: 48

⁴⁷⁰ Yunus: 87

1. Bu ayet-i kerimede 'buyût' (evler) tabirinden murat, tıpkı "Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde, insanlar sabah akşam O'nu tesbih ederler"⁴⁷¹ ayetindeki 'evler' tabiri gibi mescidlerdir. "Evlerinizi kible edinin" buyruğu ise "eskiden olduğu gibi mescitlerinizi kible; yani Kâbe'ye doğru inşa edin" anlamındadır.

2. Bu ayet-i kerimede 'kible' tabirinden maksat, 'musalla' yani namaz kılınan yerdir; namazın yönü değil. Dolayısıyla "madem şimdilik ibadet merkezlerini yeniden inşa edip toplu bir şekilde ibadet etme imkânına sahip değildiniz, öyleyse evlerinizde namazlarınızı ikame dip Allah'a kul-luk ediniz" diye buyrulmaktadır.

3. Burada 'kible' karşılıklı bir şekilde durmak ve yüz yüze bulunmak anlamındadır. Buna göre anlatılmak istenen şudur: "Evlerinizi birbirine karşılıklı duracak ve yüz yüze bakacak şekilde inşa edin. Böylece birbirinizden her daim haberdar olur ve emniyet içerisinde bulunursunuz!"⁴⁷²

Mamafih, bu ayet ve daha önce Kâbe'nin ilk kible olduğuna dair ele aldığımız görüş arasında bir tezat bulunmamaktadır. Zira bu ayet, Musa'nın (a.s) kavminden bir insan evinin dışında namaz kılmak istediği zaman yüzünü kendi evine dönsün ve onu kible edinsin anlamına gelmez. İsrail Oğullarının mescit ve mabetleri, Firavun ve avenesi eliyle yıkılmadan önce Kâbe'ye bakacak şekilde inşa edilmişlerdi.⁴⁷³ Dolayısıyla daha sonraları da kendi evlerinde namazlarını ikame ederken Kâbe'ye yönelip onu kible edinmiş olmaları gerekir. Hz. Davud ve Hz. Süleyman eliyle inşa olunan Beyt-i Mukaddes⁴⁷⁴, o günden sonra Hz Süleyman'ın fermânıyla –ki kesinlikle vahiy ve ilâhî ilhama istinat eder- İsrail Oğullarının kiblesi olmuş ve günümüze kadar da Yahudiler nezdinde kible bilinmektedir. Tabi Müslümanlar da kible değişinceye kadar o yöne doğru namaz kılmışlardır. Elbette Resulullah (s.a.a) Mekke'de bulunduğu müddet içerisinde daha önce de değindiğimiz üzere mümkün oldukça Kâbe'nin şanı ve hürmetine riayet ederek güney tarafında namaza durur ve Kâbe'nin

⁴⁷¹ Nur: 36

⁴⁷² Mecmau'l- Beyan, c.5-6, s.195

⁴⁷³ Bihar, c.13, s.116

⁴⁷⁴ Age. c.14, s.76-77

kendisiyle Beytu'l Mukaddes arasında bulunmasına dikkat ederdi. Böylece de aynı anda hem Kâbe hem de Beytu'l Mukaddes'e yüzünü dönmüş olurdu.⁴⁷⁵

Hz. Musa Kelimullah (a.s) zamanında henüz Beytu'l Mukaddes inşa olunmamıştı. Tevrat'ın 'Beş Kitab'ının hiçbirinde de adı anılmaz. Sadece 'İlk Krallar' kitabında çok özet bir şekilde Beytu'l Mukaddes'ten bahsedilir.⁴⁷⁶

Kâbe, Beytu'l Mukaddes'ten Daha Üstündür

1. Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa Resul-i Erkemin (s.a.a) miracı hadisesinde yeryüzündeki başlangıç ve varış noktalarıdır.

“Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehdir.”⁴⁷⁷

Bu ayet-i kerimeye göre Mescid-i Aksa'nın çevresi mübarek ve bereketli kılınmıştır. Hz. İbrahim'in (a.s) “Onları ürünlerle rızıklandır”⁴⁷⁸ diye niyazda bulunmasının bir semeresi olarak Mekke ve çevresi de verimli topraklardan yoksun olmasına rağmen bugün için dahi ilâhî nimetlerle dolup taşmaktadır. Öyle ki “kendi katımızdan bir rızık olarak her şeyin ürünlerinin toplanıp getirildiği”⁴⁷⁹ bir şehir konumundadır. Yeryüzünün her köşesinden, bütün mevsimler boyunca bu çorak topraklara envai nimet ve ürünün yağıyor olması hiç kuşkusuz Allah'ın apaçık ayetlerindedir.

“Orada apaçık ayetler (nişaneler) vardır.”⁴⁸⁰

2. Bir müfessir şöyle der: “Zat-ı Mukaddes-i Celil'in bizzat emriyle kurulmuş, Cebrail'in (a.s) mühendisliğiyle projesi çizilmiş, Hz. İbrahim'in (a.s) mimarlığı ve Hz. İsmail'in (a.s) yardımıyla inşa olunmuş olmak Kâbe için şeref olarak yeter!”⁴⁸¹ Bu düzeyde bir şeref ise Beytu'l Mukaddes için sabit değildir.

⁴⁷⁵ Bkz. El İhticac, c.1, s. 40; Bihar, c.4, s.105; c. 81, s.59; c. 92, s.218

⁴⁷⁶ Et Tahrir ve Et-Tenvir, c.2, s.9

⁴⁷⁷ İsra: 1

⁴⁷⁸ İbrahim: 37

⁴⁷⁹ Kasas: 57

⁴⁸⁰ Al-i İmran/97

⁴⁸¹ Et Tefsiru'l Kebir, c.7-8, s.159

3. Beytu'l Mukaddes hakkında düşmanların her tür tehdidinden korunacağına dair bir vaat söz konusu değildir. Oysa bu vaat Kâbe hakkında sabittir:

“Orada zulmederek adaletten ayrılanlara acı bir azab tattırırız.”⁴⁸²

Ayrıca bu vaat yerine getirilmiştir de:

“Rabbin fil sahiplerine neler etti, görmedin mi?”⁴⁸³

Fakat Buhtu'n Nasr hiçbir engelle karşılaşmaksızın Beytu'l Mukaddes'i bir viraneye çevirebilmişti.

Kâbe'ye Dair Bazı Özel Fıkhî Hükümler

1. Yüce Rabbimiz, hac ve Kâbe'yi ziyaret etme farizasını şöyle beyan buyurur:

“Güç yetirip yol bulabilenler için o evi haccetmek, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır...”⁴⁸⁴

Bu üslupta bir tabir başkaca da hiçbir ibadet için varit olmamıştır. Bu hususun açıklaması daha önce bu kitabın birinci kısım, ikinci bölüm ve “Allah'la Özel Bir Sözleşme ve Ahitleşme” başlığı altında geniş yer almıştı.

2. Kâbe ziyaretçileri, ilâhî şiarlar kapsamında sayılmış ve onlara yönelik her türlü saygısızlık diğer bütün dini hürmetleri ihlal etmek mesabesinde görülmüştür:

“Ey iman edenler, Allah'ın şiarlarına, haram olan aya, kurbanlık hayvanlara, (onlardaki) gerdanlıklara ve Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek Beyt-i Haram'a gelenlere sakın saygısızlık etmeyin.”⁴⁸⁵

3. Kâbe'yi (maazallah) kasıtlı olarak ve düşmanlığından dolayı kirleten ve necaset bulaştırırlar idam edilirler. Mescid-i Haram'ı bilerek kirletenler ise şiddetle dövülmeye mahkûm edilirler.

⁴⁸² Hac: 25

⁴⁸³ Fil: 1

⁴⁸⁴ Al-i İmran: 97

⁴⁸⁵ Maide: 2

Ebu Sabah Kenanî şöyle der: İmam Sadık'a (a.s) "İman mı daha üstündür İslam mı?" diye sordum. Şöyle buyurdular: "İman, İslam'dan daha üstündür." Ben: "Bu hususu vicdanımın ikna olacağı şekilde izah edebilir misiniz?" dedim. İmam (a.s) ma'kulu (soyut bir şeyi) mahsusla (somut bir örnekle) açıklamak babından imanı Kâbe'ye ve İslam'ı Mescid-i Haram'a benzeterek şöyle buyurur:

"Sana göre Mescid-i Haram'ı kasten kirleten birinin hükmü nedir?" Ebu Sabah: "Şiddetle dövülür" diye cevap verir. İmam (a.s) onun bu cevabını onayladıktan sonra tekrar sorar: "Peki, maazallah Kâbe'nin içini kasten kirleten birinin hükmü nedir?" Ebu Sabah: "İdamdır" diye cevap verir. İmam (a.s) bu cevabı da onayladıktan sonra şöyle buyurur: "Binaenaleyh Kâbe, Mescid-i Haram'dan daha üstündür diyebilir miyiz? Görüyorsun ya Kâbe, Mescit'ten daha üstündür. Kâbe, Mescit ile her konuda ortaktır ancak Mescit onunla her konuda ortak değildir. İman da böyledir; her konuda İslam'a ortaktır; ama İslam her açıdan imanla ortak değildir."⁴⁸⁶

4. İslam nasıl her şeyden yüceyse ve hiçbir şey ondan daha üstün tutulamazsa, İslam'ın mücessem timsali olan Kâbe de tüm binalardan üstün tutulmalıdır. Kâbe'nin mukaddes haremi karşısında saygıyla eğilme zarureti, hiç kimsenin siret ve fazilet bakımından ondan daha üstün tutulmaması gerektiğini iktiza ettiği gibi aynı zamanda suret ve dış görünüş bakımından da hiçbir binanın da ondan daha üstün ve yüksek tutulmaması gerektiğini iktiza eder. Buna göre, Kâbe'yi gölgede bırakacak yükseklikte hiçbir bina inşa edilmemeli ve onun fevkine çıkarılmamalıdır. Bu hususta İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

"Hiç kimse Kâbe'nin fevkinde bir bina inşa etme hakkına sahip değildir."⁴⁸⁷

5. "Şüphesiz, âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke'deki (Kâbe)dir"⁴⁸⁸ ayet-i kerimesi ve ayrıca "İnsanlar arasında hacı ilân et gerek yaya olarak, gerekse nice uzaktan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler"⁴⁸⁹ ayet-i kerimesinden yola çıkarak Kâbe'nin insanlar için inşa olunduğu sonucuna varabiliriz. Bu demektir ki Kâbe'nin sahası, bütün insanları kapsayacak enginliktedir. Bu saha, kilometrelerce alanı kapsayabilir.

⁴⁸⁶ Vesailü's Şia, c.26,s.14 ve 125

⁴⁸⁷ Age. c.13, s.233 ve 235-236

⁴⁸⁸ Al-i İmran: 96

⁴⁸⁹ Hac: 27

Dolayısıyla, daha önce de açıkladığımız üzere Kâbe'nin sahasını genişletmek için sahipleri razı olmasalar dahi, çevrede bulunan evleri yıkmak caizdir. Kâbe'nin çevresi, diğer mescitlerin saha ve çevreleri gibi değildir. Dolayısıyla vakıf hükümleri çerçevesinde bir sınırlama ön görülemez. Elbette Kâbe'nin kendisi, bir kıblegâh, bir tavafgâh ve bir ziyaretgâh olarak belirgin bir yapıya sahiptir ve bu yapı değiştirilip genişletilemez. Ancak tavaf sahası genişletilebilir. Yani Kâbe'nin etrafında tavafta bulunulan alan ve ona yönelinen coğrafya için bir sınır çizilemez. Elbette bu, her şehir ve beldeden Kâbe tavaf edilebilir anlamına gelmez.

Açıklamak gerekirse, fıkıh ilminde içtihat bazen bir ayet, bir rivayet ya da birkaç ayet ve rivayet bir araya getirilerek gündeme gelir, bazen de bütün aklî ve naklî deliller üzerinde düşünülerek hüküm makamının açık nass ya da nass düzeyinde bir ifadeyle beyan ettiği asıl gaye ve maksat göz önünde bulundurularak gerçekleştirilir. Bu iki tür içtihadın sonucu aynı düzeyde değildir. Hac ve umre (Namazda Kâbe'ye yönelmek gibi hükümler değil) İslam'ın farz saydığı en önemli hükümlerdendir. Öyle ki, eğer hac vazifesinin yerine getirme imkânı olup da getirmeyenler, ölüm esnasında Yahudi ve Hıristiyanlarla haşrolmakla tehdit edilirler. Bu insanlar, kıyamet gününde kör olarak huzura çıkarılırlar. Bu hususu, İmam Sadık (a.s) *“Biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz”*⁴⁹⁰ ve *“Bu dünyada kör olan kimse ahirette de ködür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır”*⁴⁹¹ ayetlerinin tefsirinde zikreder.⁴⁹² Binaenaleyh İslam'ın bu kesin hükmü gerçekten uygulanacak olursa milyonlarca insan hac vazifesini ifa etmek için yola koyulacaklardır. Dolayısıyla mîkat, tavafgâh, tavaf sonrası namaz kılınacak yer, Sa'y mekânı, Arafat ve Ma'şer'deki vakfe yerleri, kurban kesilen yerler, Mina'da gecelenecek yerler, şeytan taşlama mevkii ve sair tüm hac mekânlarının alanlarının geniş tutulması hususu ciddiye alınmalıdır. Yahut en azından kalabalık zamanlarda bu husus mülâhaza edilmelidir. Ya da bu mekânların sınırlarıyla ilgili nasların 'daha faziletli' olan hususları beyan sadedinde olduğu varsayılmalı veya söz konusu ana hatlarla uyumlu olmak şartıyla yeni çözüm yolları bulunmalıdır.

⁴⁹⁰ Taha: 124

⁴⁹¹ İsra: 72

⁴⁹² El Kâfi, c.4, s.339-340; Vesailu's Şia, c.11, s.25-27

6. Kâbe'nin yönetimi, coğrafi sınırlarla şekillenmiş hiçbir yapının tekelinde olamaz. Zira Kâbe, hiç kimsenin şahsî malı değildir. Sadece Hicaz bölgesinde ikamet edenler değil, yeryüzündeki bütün iman ve takva ehli Kâbe'nin mütevellisidir.

“Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir.”⁴⁹³

Kâbe “Beyt-i Atık” ve bir özgürlük evidir. Dolayısıyla uluslararası ya da bölgesel yasalara mahkûm değildir. Kâbe, petrol kuyuları ve benzeri maden yataklarıyla eşdeğer görülemeyeceği için sırf Hicaz topraklarında bulunuyor diye orada yaşayan insanlara aittir denilemez. Zira yeryüzündeki bütün insanlar Kâbe'ye eşit mesafededirler.

7. Gerçek anlamda Müslümanların kible ve tavafgâhı olan makam, Kâbe'nin küp şeklindeki dört duvarı değildir. Kible, Kâbe'nin bulunduğu o özel konumdur. Aksi halde Kâbe'nin binası Haccac'ın mancınıklarıyla yıkılıp viran edildiğinde veya sel ve benzeri doğal afetler sonucu yıkılıp harap olduğunda artık kible ve tavafgâhımız yoktur dememiz gerekirdi. Kible, Kâbe'nin bulunduğu noktadan derinliği yerin yedi kat dibine ve yüksekliği göğün yedi kat üstüne kadar uzanan bir boyuttadır.⁴⁹⁴ Bu itibarla gusülsüz bir insanın uçağın içerisinde de olsa o boyutta hareket etmesi ve geçmesi caiz değildir. Bu hükümün kaynağı, o boyutun kible oluşudur, mescit değil. Zira her ne kadar gusülsüz bir insanın Mescid-i Haram'dan geçmesi caiz olmasa da bu hüküm, mescit sayılan mekânla sınırlıdır. Kâbe'nin kible oluşu, Mescid-i Haram'ın alan ve sınırlarının çok ötesindedir. Binaenaleyh, göğe doğru yükselen feza hususunda Mescid-i Haramla Kâbe'yi farklı görmek gerekir.

Hatırlatma:

Kâbe'nin bulunduğu o özel boyutun emniyeti güvence altındadır. Ancak diğer bütün mekân ve binalar her ne kadar uzaysal boyutlara dahi sahip olsalar yıkıma maruz kalma durumunda güvence altında olmamıştır ve olmayacaktır.

⁴⁹³ Enfal: 34

⁴⁹⁴ Vesailu's Şia, c.4, s.339-340

Kâbe Tarihinden Kesitler

Kâbe, tüm insanlar için inşa olunmuş ilk evrensel mabet ve yeryüzündeki tüm halkların ibadet edebilecekleri yegâne merkezdir.

“İnsanlar için kurulan ilk ev (mabet), Bekke'deki (Kâbe)dir” ⁴⁹⁵

Bu evin yeri, konumu ve planı Allah'ın doğrudan yönlendirmesiyle belirlenmiştir:

“Bir zamanlar İbrahim'e Beytullah'ın yerini hazırlamıştık...” ⁴⁹⁶

Dolayısıyla Kâbe, yeryüzünde inşa olunan ilk ev değil, ilk mabettir. 'Dahvu'l Arz' hususunda varit olan rivayetler esasınca Kâbe'nin mekânı da suyun altından ortaya çıkan ilk kara parçasıdır. ⁴⁹⁷

“İnsanlar için kurulan ilk ev” tabirinden yola çıkarak Kâbe'nin yeryüzünde inşa olunan ilk ev olduğu sonucuna varmamız gayet sorundur. Zira Kâbe'nin ilk olma vasfı, ibadet için inşa olunduğu gerekçesiyle birlikte zikredilmiştir. Evet, bu ayet, bu ihtimali de tamamen dışlamaz. Zira 'sıfat' ve benzeri kayıtlar, mutlak olamayacakları gibi 'mefhum' da içermezler; yani diğer vasıfları dışlamadıkları gibi bir hüküm ifade eden lafzın sıfat ve benzeri kayıtlar bulunmadığında zıddının sübutuna da delalet etmezler. Tabi sıfat içeren bir cümle, bir hükmü, münhasıran söz konusu sığata bağılıyorsa durum fark eder. Bu hususta söz konusu ayetin manası Müminlerin Emiri'ne (a.s) sorulduğunda, onun sarıh bir dille Kâbe'den önce de ev ve meskenlerin varlığından söz ettiği rivayet olunur. ⁴⁹⁸

Kâbe, geçmiş tüm peygamberler döneminde hep var olmuştur. Bu iddianın kanıtı, Hazreti İbrahim'in (a.s) eşi Hacer ve oğlu İsmail'i (a.s) Mekke topraklarına getirip yerleştirdikten sonra Allah'a şu maruzatta bulunmasıdır:

“Rabbimiz, ben, çocuklarımdan bir kısmını Beyt-i Haram yanında ekini olmayan bir vadiye yerleştirdim...” ⁴⁹⁹

⁴⁹⁵ Al-i İmran: 96

⁴⁹⁶ Hac: 26

⁴⁹⁷ Vesailu's Şia, c. 10, s.449-450; c.11,s.11

⁴⁹⁸ Bihar, c.40, s.157-158; c.89, s.93

⁴⁹⁹ İbrahim: 37

Ayrıca ailesiyle vedalaşırken de Hacer: “Sen bizi kime emanet ediyorsun?” diye sorar ve İbrahim (a.s): “Şu binanın sahibi ve Rabbine!” diye cevap verir.⁵⁰⁰

“*Beyt-i Haram yanında*” tabiri, İbrahim’den (a.s) önce de Kâbe’nin Beyt-i Haram diye tanındığına ve belirli bir konumu bulunduğuna işaret etmektedir.

Kâbe’nin binasının doğal olaylar ve birçok yıkıcı ve korkunç hadiseler sonucu birçok kez yıkılmış ve sonra yeniden inşa olunmuş olması muhtemeldir. Nitekim bu binanın, o büyük mimar, yani Hz. İbrahim’in eliyle yeniden inşa olduğu herkesin malumudur. Lakin Kâbe’nin Rabbi⁵⁰¹ ve muhafızı bizzat Yüce Allah olduğundan, onun ne aslı, ne konumu, ne de Hacer-i Esved, Makam-ı İbrahim ve benzeri ilâhî nişaneleri doğal afetler sebebi ya da zorba hükümler eliyle asla yıkılamamıştır ve yıkılamayacaktır. Velhasıl binanın bir kısmını faraza sel götürebilse de, tüm olumsuz hadiselerden beri ve korunmuş bir vaziyette daima dimdik ayakta kalacaktır.

İmam Hüseyin’den (a.s) rivayet olunan bir hadiste Kâbe’deki açık ayetlerin daima koruma altında oluşunun hikmetine işaret buyrulur. Hadiste şöyle nakledilmiştir:

Zürare, İmam Bakır’a (a.s) şöyle arz eder: “Peki, siz hazreti Hüseyin b. Ali’yi (a.s) görme imkânına sahip oldunuz mu?” İmam şöyle buyurur: “Evet, Mescid-i Haram’da onun huzurunda bulunduğumu hatırlıyorum. O esnada halk Makam-ı İbrahim (a.s) hakkında birbirinden farklı görüşler ileri sürüyorlardı. Bazıları: ‘Makam’ı sel götürmüştür’ derken bazıları da: ‘Makam olduğu gibi durmaktadır’ diyordu. İmam Hüseyin (a.s) bana: ‘Bu insanlar ne yapıyorlar?’ diye sordu. Ben: ‘Makam-ı İbrahim’i sel götürür diye korkuyorlar!’ dedim. İmam (a.s): Onlara seslen, de ki: Rabbimiz Makam-ı bir ayet ve nişane kılmıştır. Sel onu asla götüremez, sakın olun! Bunun üzerine halk sakinleşti.”⁵⁰²

Elbette bu sel, Ümm-ü Nehşel diye meşhur olan ve hicretin 17. yılında Ömer döneminde vaki olan sel değildir. Zira bu hadise vuku bul-

⁵⁰⁰ El Kâfi, c.4, s.201; Bihar, c.12, s.116

⁵⁰¹ Kureyş: 3“*Bu Beyt’inRabbine kulluk etsinler.*”

⁵⁰² El Kâfi, c.4, s.223

duğunda İmam Hüseyin'in (a.s) mübarek zâtı henüz on dört yaşındaydı ve değil İmam Bakır (a.s) Hz. İmam Seccad (a.s) dahi henüz dünyaya gelmemişti. İmam Bakır (a.s) çok küçük yaşta muhterem dedesi Hz. Hüseyin'i (a.s) görmüş ve onunla birlikte o tarihte Mekke yolculuğuna çıkmıştı. Ancak "acaba söz konusu hadise aynı yılda mı vuku bulmuştu yoksa başka bir zamanda mı? Ya da bu çocuk normal ve tabii zaman zarfında mı bu hadiseyi idrak etmişti yoksa *daha çocukken biz ona hüküm verdik*⁵⁰³ babından başka bir hakikat düzeyinde mi?" soruları tahlil ve dikkate şayandır.

Mamafih, tehlike kaynağı olabilecek durumlarda ilâhî mucizelerin zuhuru, Harem'in apaçık ayetlerinin korunmasının garantisidir.

Kâbe'nin binası, onu inşa eden mimarları; Hazreti İbrahim ve İsmail (a.s) zamanında 9 yahut 12 zira' (her bir zira' yaklaşık 51 santimdir) yüksekliğindeydi ve iki kapısı vardı. Kureyş döneminde bu yükseklik 18 zira'ya ulaştı ve bu dönemde çatısı yapıldı. Daha sonra Haccac ve İbn Zübeyir hadisesinin akabinde yüksekliği 27 zira'ya yani günümüzdeki boyuta ulaştı. Ancak manevî temellerine gelince İmam Sadık'ın (a.s) nurlu ifadesiyle, yerin yedinci tabakası, yani en dibine dayanır ve gerçek yüksekliği gökyüzünün yedinci tabakası, yani en zirvesine erişir.⁵⁰⁴

Kâbe'nin putlardan arındırıldığı esnada İmam Ali'nin (a.s) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mübarek omuzlarına çıkararak Kâbe'nin damındaki putları devirme hadisesini göz önüne alarak o dönemde Kâbe'nin yüksekliğinin zâhiren normal iki adam boyu kadar olduğu söylenebilir. Elbette bu hadiseyle ilgili İmam Ali'nin (a.s): "*Ben Resulullah'ın (s.a.a) mübarek omuzlarına çıktığımda, elimi istediğim her yere uzatabiliyordum*" mealindeki sözü başka bir boyuta dairdir.

"Tohumu yaran ve tüm nefisleri var eden Rabbime and olsun, o esnada eğer göğü tutmak isteseydim tutabilirdim!"⁵⁰⁵

Kâbe'nin; yani enbiya ve evliyaullahın kiblesi, mabedi ve tavafgâhı olan o makamın şahit olduğu en acı olay, bu mekânın uzun zamanlar

⁵⁰³ Meryem: 12

⁵⁰⁴ Vesailu's Şia, c.4, s.339

⁵⁰⁵ Biharul Envar, c.38, s. 76; 78. sayfada ise bu söz başka bir tabirle nakledilir: "Seni hak üzere gönderene and olsun, eğer gökyüzüne dokunmak isteseydim dokunabilirdim!"

boyunca bir put haneye dönüştürülmüş olmasıdır. Yani Hicazlı müşrik ve putperestler uzun yıllar boyu, putlarını Kâbe'nin damına ve bazen de içine yerleştirmişlerdi. Zaten onların Kâbe'nin 'anahtarlarının emanetçisi' ya da mütevellisi olmayı bir iftihar vesilesi saymaları da bu yüzdendi.

Cahiliye döneminde, hacılara sakilik etmek, onların susuzluklarını gidermek ve Beytullah'ın imar işleri putperestlerin uhdesindeydi. Kâbe'nin anahtarlarının emanetçisi olmak sırayla elde edilen bir makamdı. Kâbe'nin anahtarcısı konumunu elde edenlerden biri de Ebu Gubşan adında biriydi. Daha öncede değindiğimiz üzere o, bir gece sarhoş bir haldeyken bu makamı, iki kırba şarap karşılığında satar. Bu itibarla Yüce Rabbimiz, Kâbe'nin bütün pisliklerden arındırılıp temizlenmesini emir buyurur:

“Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun!”⁵⁰⁶

⁵⁰⁶ Bakara: 125

6. Bölüm

Hacer-i Esved

Hacer-i Esved'in Resulullah'a Benzetilmesinin Hikmeti

Kâbe-i Muazzam'ın dört rüknü vardır. Tavaf esnasındaki konumları itibariyle bu rükünler şunlardır: Hacer-i Esved Rükünü, Irak Rükünü, Şam Rükünü ya da Rükün-i Garbi ve Rükün-i Yemanî. Bu son rükünle ilgili Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurur:

“Ben Rükün-i Yemanî'ye her ulaştığımda, Cebrail'in benden önce ona vardığını ve ona sarıldığını görürdüm.”⁵⁰⁷

İmam Sadık (a.s) da bu hususta şöyle buyurur:

“Rükün-i Yemanî, cennet kapılarından bir kapıdır. Bu kapı her daim açıktır. Bu bizim cennete açılan kapımızdır. Biz bu kapıdan gireriz. Bu kapı sadece Âl-i Muhammed taraftarları için açıktır ve onlardan başkasına kapalıdır. Bir mümin, Rükün-i Yemanî'nin yanı başında her dua ettiğinde, duası yücelere yükselir. Öylesine yükselir ki arşa dokunur ve Allah ile o dua arasında hiçbir hicap kalmaz.”⁵⁰⁸

Kâbe'nin kapısıyla Hacer-i Esved arasındaki mesafe 'Mültezem' diye anılır. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Bu mekân, Allah'ın Âdem'in (a.s) tövbesini kabul ettiği mekândır.”⁵⁰⁹

⁵⁰⁷ El Kâfi, c.4, s.408

⁵⁰⁸ Vesailu's Şia, c.13, s.342-343

⁵⁰⁹ Age. c.5, s.275

Rükn-i Yemani'nin yanı başında ve 'Mültezem' hizasındaki bölüme 'Müstecar' denir. O noktada bulunan bir hac ziyaretçisi tıpkı Allah'ın lütfuna sığınmış ve o lütfun eteklerine tutunmuş biri gibi görülür. Bu itibarla 'sığınak' anlamına gelen bu isimle anılır. İmam Ali (a.s) Kâbe'nin perdesine tutunup sarılmak ve ona asılmanın hikmetini şöyle beyan buyurur:

“Bu amel, tıpkı bir başkasına karşı bir cinayet işleyip de sonra gidip onun eteklerine tutunup yalvarıp yakaran, karşısında boynu bükük durup da işlediği günah için af dileyen birinin ameline benzer.”⁵¹⁰

Hacer-i Esved, Kâbe'nin kapısının karşısında duran bir insanın solunda, Makam-ı İbrahim ise sağında bulunur. Tabi günümüzde, Makam-ı İbrahim söz konusu insanın tam arkasına düşer. Kâbe'ye kıyasla baktığımızda, eğer Kâbe'nin kapısının bulunduğu duvarı onun insanlara dönük yüzü farz edecek olursak; Hacer-i Esved bu duvarın sağına ve Makam-ı İbrahim soluna düşer. Kâbe'nin, daha önce ele aldığımız hadis mucibince arşın bir timsali olduğu ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) makamının az sonra aktaracağımız hadis mucibince arşın sağ kolu ve İbrahim'in (a.s) makamının onun sol kolu olduğunu göz önüne alacak olursak, bu konunun hikmeti açıklanmış olur.

Bu doğrultuda İmam Sadık: (a.s) “İnsanlar niçin sadece Rükn-i Yemani ve Hacer-i Esved'e yüz sürerler?” diye sorulan bir soruya cevaben şöyle buyurur: “Zira bu ikisi, arşın sağ tarafı mesabesinde dirler. Yüce Allah kendi arşının sağ tarafında bulunan şeylere yüz sürülmesini emir buyurmuştur.” Sonra “Makam-ı İbrahim niçin sol tarafta bulunmaktadır?” diye sorulunca da şöyle buyurur: “Zira Kıyamet gününde Hz. İbrahim (a.s) ve Resul-i Ekrem (s.a.a) için her birine özel bir makam vardır. Hz. Muhammed'in (s.a.a) makamı arşın sağında ve Hz. İbrahim'in (a.s) makamı Rabbimizin arşının solunda bulunacaktır. Kıyamet gününde İbrahim'in makamı yerli yerinde olacak ve Rabbimizin arşının arkası değil, yüzü ona dönük olacaktır.”⁵¹¹

Hacer-i Esved, Hz. Mehdi'nin (af) evrensel kıyâmı ve adalet güneşinin doğuşu esnasında insanlarla biatleşirken sırtını dayayacağı makamdır. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

⁵¹⁰ Age. c.11, s.225

⁵¹¹ Men La Yahduru'l Fakih, c.2, s.192-193; Bihar, c.7, s.339-340

“Kaim, işte bu makama sırtını dayayacaktır. Bu makam, Hz. Kaim’in hücceti ve delilidir. O, kendisine vefalı olanlara bu makamda şahitlik edecektir. O, Allah Tealâ'nın kullarından aldığı ahit ve sözleşmeye bağlı kalanlara şahitlik edecektir.”

Kâbe defalarca yeniden inşa ve restore edilmiştir. Ancak bu binanın bünyesinde hiç değişmeden kalan, çok kadim zamanlardan günümüze kadar gelen, bütün bu zamanlar boyunca hacılar, umreciler ve ziyaretçilerin saygısına mazhar olan ve el-yüz sürülüp teberrük olunan yegâne taş, Hacer-i Esvet'tir.

Hacer-i Esved'in Cennetten İnişi

Hacer-i Esved'in mucizevî bir taş olduğuna dair; aslı itibarıyla cennette Âdem'in (a.s) elinde bir mücevher olduğunu ifade eden rivayetlerden tutun enbiya ve evliya (a.s) için nice harikulade vakıya kaynaklık teşkil ettiğini anlatan rivayetlere kadar birçok hadis varit olmuştur. Bu cümleden Hacer-i Esved'in İmam Seccad'la (a.s) konuştuğunu aktaran rivayetlere işaret edebiliriz.⁵¹²

Bazı rivayetlere göre Hacer-i Esved cennetten gelmiştir. İlk geldiği zamanlar beyaz bir renge sahipken günahkârların el sürmesi sonucu git gide kararmaya başlamış ve en nihayet bu günkü renge bürünmüştür.

“Hacer'in ne olduğunu biliyor musun? ... Bu taş Allah nezdindeki büyük meleklerden biri idi... bu taş, cennette bembeyaz bir inci idi... Sütten daha beyaz bir beyazlıktaydı. Fakat sonra Âdemoğlu'nun günahları sonucu kararmıştır. Eğer câhiliye kırı ona bulaşmamış olsaydı, ona dokunan her hastalık sahibi mutlaka şifa bulurdu...”⁵¹³

Bu tür rivayetler bazı tefsirlerde İsrailiyyat⁵¹⁴, senet bakımından zayıf, Kur'an'a ve akla aykırı, birbirleriyle çelişen ve sonuç itibarıyla reddedilmesi gereken rivayetler zümresinden sayılmışlardır. Hatta sahih bile sayılacak olsalar bir taşın cennetten gelmiş olması makul sayılamayacağı için bu rivayetlere güvenilemeyeceği savunulmuştur.

⁵¹² Bkz. El Kâfi, c.4, s.184-186; El Heraic ve El Ceraih, c.2, s.585; Bihar, c.45, s.346

⁵¹³ Vesailu's Şia, c.13, s.317-322

⁵¹⁴ 'İsrailiyye' kavramının çoğulu olan 'İsrailiyyat' köken itibarıyla Yahudi kitaplarına dayanan hikâyelere denir. Lakin git gide 'galebe' babından hadis, tarih, tefsir ve sair kalıplar içerisinde İslam düşmanları vasıtasıyla İslami düşünce ve kültür havzasına giren her tür hurafe ve bâtil inanç için kullanılmaya başlamıştır.

Üstat Allame Tabatabaî'nin (ks) beyanıyla, rivayetler karşısındaki bu tutum, ya Peygamberlerin manevî hakikatlerini kabullenemeyen bazı mezhebî taassupların ürünüdür ya da bütün olay ve olguları maddî sebeplere bağlayan modern bilimin gelişmişliği karşısında aşağılık duygusuna kapılmanın bir sonucudur. Üstat, Bakara Suresi 127. Ayetin tefsirinde bu tutuma yönelik dikkate şayan eleştiri ve açıklamalar ileri sürer.⁵¹⁵ Söz konusu eleştirilerin ışığında bu konuya dair dikkate şayan bulduğumuz bazı nüktelerin izahını gerekli buluyoruz:

1. İtikadî konular ve dinî maarifle ilgili problemlerin ispatı için ya kesin akli delil ve burhan ikame olunmalı ya da Kur'an-Kerim'de açık bir nassa istinat edilmeli veya Mütevatir yahut 'haber-i vahid' olmakla birlikte kesin bilginin husulüne kanıt olacak karineler içeren bir hadise dayanılmalıdır. Zira bu tür maarif hususunda zan ve ihtimal hüccet sayılmaz. Bu itibarla bu tür konuların ispatı ya da reddi için sahih bir senede dayansa ve muteber bilinse de 'haber-i vahid', zannî bir emare olduğu cihetiyle muteber görülmez.

Fikhî ayrıntılar hususunda, muteber bir senede dayanan ve delaleti tam olan bir 'haber-i vahid'e istinat edilebilir ve ona mutabık fetva verilebilir. Lakin itikadî meselelerde, ilim ve itminan (kesin kanaat) gereklidir. Bu itibarla aklımızı, gözü kapalı ve ta'abüden özel bir hususu kabullenmeye zorlayamayız. Zira inanç ve itikat, aklın ve kalbin sahasında bulunan bir olgu olup hem tasavvur hem de tasdik düzeyinde kendine özgü temeller üzerinde şekillenir. Dolayısıyla insanın elinde olmayan ve gayri ihtiyari bir gerçekliktir. Bu yüzden bir hususta her ne kadar muteber bir 'haber-i vahid' dahi varit olsa, eğer henüz şek ve şüphe varsa, kalbin itminan bulması mümkün değildir. Nitekim bir konuda burhan ikame olunup nazari ve varsayım düzeyinde bulunan bir iddia, bedihî ve zarurî bir açıklık kazandığında kaçınılmaz olarak anlaşılmaya müsait bir kıvama gelir. Bu durumda "ben anlamadım" demek hiç kimse için bir bahane teşkil etmez ve kabul ya da inkâr dışında başka bir seçenek söz konusu olmaz.

Maksat şu ki, yukarıdaki hadisler içerisinde sahih ve muteber olanları da vardır. Hepsinin kusurlu olup ve muteber sayılamayacağı iddiası kabul edilemez. Lakin itikadi konular ve bu tür dinî maarifin ispatı hususunda

⁵¹⁵ El Mizan, c.1, s.290-295

bu tür hadislerle istinat edilemez. Tabii aynı şekilde kesin bir dille reddetmek de makul sayılamaz. Demek ki haber-i vahide ne söz konusu öğretilerin ispatı ne de reddi doğrultusunda istinat edilemez. Elbette muteber sayılan zannî bir delil, kesin olmasa da nispi bir kanaatin hâsıl olmasını sağlayabilir ve bu düzeyiyle bir bilgi, Masum'a isnat edilebilir. Burada önemli olan, bir hususta sırf şüphe etmiş olmayı, kesin bir ret ve inkâra dayanak kılmamaktır. Zira kâinata dair birçok problem bizler için meçhul ve bilinmezdir. Dolayısıyla bir konuyu ret ve inkâr etmek için kesin bir delil ve kanıt ortaya konmadıkça hiç kimse hiçbir şeyi inkâr etme hakkına sahip olamaz. Evet, dinin usulünden olup imanın şartlarından sayılan bir konuda mutlaka muteber bir delil arayışı içerisinde olunmalıdır.

2. Haber-i vahid vasfı taşıyan hadisler arasında çakışma sık rastlanan bir husustur. Elbette çoğu durumlarda bu hadisler arasında delalet ettikleri anlam gözetilerek ortak bir zemin bulunmaktadır. Nitekim bu, fikhî teferruatla ilgili herkesin kabulü olan bir yöntemdir.

3. Söz konusu rivayetlerin içerik olarak akıl, Kur'an ya da kat'i sünnetle çeliştiğine dair iddia, tamamen mesnetsiz ve kuru bir iddiadır. Zira bu konuların reddine dair aklî, Kur'anî ya da sünnete dayalı hiçbir delil ileri sürülemez.

4. İlâhî nimetlerin gayp hazinelerinden nâzil olduğunu ifade eden aşağıdaki ayetler, söz konusu eleştirilere konu olan rivayetlerin doğruluğunu teyit etmektedirler:

“Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.”⁵¹⁶ **“Allah sizi bir tek nefisten (Âdem'den) yarattı, sonra ondan da eşini yarattı. Sizin için hayvanlardan sekiz eş nazil kıldı.”**⁵¹⁷ **“Biz demiri de nazil kıldık ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır.”**⁵¹⁸

‘Inzal’ kavramı, ‘yaratmak’ anlamına gelmez. Bu kelimenin anlamı, yücelerden indirmek ve tabiat ötesinden tabiat âlemine gerçek anlamıyla nâzil kılmaktır, tıpkı Kur'an'ın Kadir Gecesi nâzil kılınması gibi.

⁵¹⁶ Hicr: 21

⁵¹⁷ Zümer: 6

⁵¹⁸ Hadid: 25

Bu ayetlerden yola çıkarak, tüm varlıkların Yüce Allah nezdinde hazine ve köklerinin olduğu ve tüm varlıkların Allah'ın maslahat gördüğü belirli bir ölçü içerisinde yüce âlemlerden nüzul ettiği ve insanların faydalanabileceği bir kıvama geldiği sonucuna varılabilir. Başka bir ifadeyle bu tür hususlarda gerçek anlamıyla bir nâzil kılma ve indirme söz konusudur. Elbette bu olay, tecelli şeklinde cereyan eder; 'tecafi' yani bir şeyden kopup ayrılma şeklinde; örneğin yağmur ve kar gibi buldukları yerden ayrılarak yeryüzüne inmeleri gibi değil. Yani tüm varlıkların yüce âlemlerden tabiat âlemine nâzil kılınması neticesinde ilâhî hazinelerde bir eksilme ve boşalma söz konusu olmaz. Zira bazen '*Ümmü'l Kitab*'⁵¹⁹ bazen de '*Levh-i Mahfuz*'⁵²⁰ diye tabir olunan bu ilâhî hazineler, eksilme ve yok olma gibi bir akıbete maruz kalmazlar. Bilakis her daim korunmuş ve zeval bulmaktan beri bir hakikate sahiptirler:

“Sizin yanınızdaki tükenir, Allahın yanındaki ise bakidir.”⁵²¹

Tüm bu eşyanın tabiat ötesi varlıkları nûrânîdir ve onları gerçek özleriyle görebilme takati herkeste bulunmaz. Bu yüzden de varlık düzeyi itibarıyla tenezzül ederek bu âlemde algılanabilir bir düzeye indirilirler.

Yukarıdaki hususu, bir örnekle açıklayacak olursak, “yazdığım bütün kitapların hazinesi benim göğsümdedir” diyen bilge bir yazar düşünün; acaba bu söz, onun yazdığı her kitapla birlikte bilgi hazinesinden bir şeyler eksildiği ve zihninde bulunan konuları kelime ve kavramlar kalıbında kitaplara aktarmakla zihninin boşaldığı anlamına gelir mi?

5. İlahî hazineler, derece bakımından farklı farklı olduğu için, bu hazinelerden nâzil kılınan varlıkların saygınlık ve değerleri de farklılık arz eder. Örneğin Hacer-i Esved özel bir saygınlık ve değere sahiptir. Bazı rivayetlerin, bu taşın cennetten nâzil olduğunu ve özel bir saygınlığının bulunduğunu ifade ediyor olması, Kur'an'ın ana hatlarıyla mutabıktır. Tabi her ne kadar yukarıda da değindiğimiz üzere bu tür konuları haber-i vahide istinat ederek ispatlamak mümkün olmasa da aynı şekilde sırf bilimsel açıdan uzak bir ihtimal gözüyle bakarak reddetmek de hiçbir anlam ifade etmez. Zira pozitif bilimlerde varlıkların geçmiş, gelecek ve mevcut

⁵¹⁹ Ra'd: 39

⁵²⁰ Buruc: 22

⁵²¹ Nahl: 96

konumları afakî (ontik/yatay/doğal) düzlemde ele alınıp incelenir. Lakin bu varlıkların dikey (ontolojik) düzlemde incelenip varoluş sebep ve gayesinin mütalaası, her ne kadar birçok alanda çok ileri bir düzeyde bulunsa da pozitif bilimlerin sahasını aşar. Bu tür konular, hikmet ve felsefenin sahasına girerler. Hatta varlıkların varoluş sebep ve gayesi üzerine konuşan fizik bilginleri dahi, aslında bir filozof olarak bu hususları ele alabilirler, fizikçi olarak değil.

Hacer-i Esved, 'beyaz inci' oluşuyla, cennetlik bir renk taşır, değerli madenler zümresinin rengini değil. Dolayısıyla "bu uyduruk sözleri kurgulayan İsrailî zihniyet, eğer elmasın değerinden haberdar olsaydı kesinlikle bu taş elmadır derdi"⁵²² minvalinde yorumlar bu hususta anlamsızdır. Tabiat âleminin sınırları içerisinde bulunan tüm her şey aslında ne bir fayda ne de bir zarar sağlamaktan aciz taşlarla aynı değerdedir. Müminlerin Emiri (a.s) da zaten öyle buyurur:

"Yüce Rabbimiz, Âdem (a.s) döneminden dünyanın son gününe kadar ne bir fayda ne de bir zarar kaynağı olabilen taşlarla kullarını hep sımayadurur. Eğer Kâbe'nin temelleri ve dış duvarlarındaki taşlar kızıl yakut ve yeşil zümrüitten yapılmış olsaydı Allah'ın bu husustaki emrine uymak daha kolay olurdu..."⁵²³

Hacer-i Esved ve Kâbe'nin taşlarının kıymeti, madensel bir değer miyaryıyla ölçülemez. Dolayısıyla taşın türü bu hususta hiçbir değer taşımaz. Gümüş ve altının hiçbir manevî değeri yoktur. Bu doğrultuda Yüce Rabbimiz, Firavun'un Hz. Musa'nın sade ve kanaatkâr yaşamına bakarak "Ona altın bilezikler verilmeli veya yanında ona yardım edecek melekler gelmeli değil mi?"⁵²⁴ diye onu aşığladığını ve bu sözleriyle aslında kendi tebaasını aptal yerine koyup beyinsiz addettiğini beyan buyurur:

"Firavun kavmini küçümsedi ve aldattı; onlar da kendisine boyun eğdiler."⁵²⁵

Yine bu anlamı pekiştiren şu beyanda bulunur:

⁵²² Tefsiru'l Menar, c.1, s.467

⁵²³ Nehcu'l Belağa, 192. Hutbe

⁵²⁴ Zuhruf: 53

⁵²⁵ Zuhruf: 54

“Şayet insanların küfürde birleşmiş bir tek ümmet olması (tehlikesi) bulunmasaydı, Rahman’ı inkâr edenlerin evlerinin tavanlarını ve çıkacakları merdivenleri gümüşten yapardık.”⁵²⁶

Bu nüktelerin ışığında şu sonuçlara ulaşabiliriz:

Evvla çok sayıda muteber rivayet, Hacer-i Esved’in semavî ve bir cennet taşı olduğunu ifade eder.

İkincisi, kat’î ve yakînî bilgiye dayanması gereken itikadî konuların ispatı hususunda haber-i vahid her ne kadar muteber sayılmasa da, aklî ya da naklî hiçbir delil de bu rivayetlerin içeriğinin bätül olduğunu ispatlamamaktadır.

Üçüncüsü, zanna dayalı bir delile istinat ederek o delilin delalet ettiği manayı kat’î bir ifadeyle değil de yine zannî ve muhtemel bir isnat ile İslam’a nispet edebiliriz. Tabi bu husus, rasyonel ya da tecrübî temelleri olan muteber bir aklî delille çelişme durumu söz konusu olmadığında geçerlilik arz eder. Delillerin eşit seviyede bulunduğu durumlarda ise yapılabilecek tek şey tevakkuf etmek, yani görüş belirtmekten kaçınmaktır.

Dördüncüsü, rical ilmüne dair mütalaalarla dirayet ilminin verilerini birbirinden ayırmak gerekir. Zira bazı durumlarda bir hadisin senedi güvenilir râvilere dayanmakla birlikte ‘dirayet’ açısından aklın ve naklî verileriyle çelişir. Bazı durumlarda ise bunun tersi söz konusudur; yani ‘dirayet’ açısından akıl ve nakille uyumluyken senedin râvileri bakımından problemlî olabilmektedir. Bazı durumlarda ise hadisin içeriğinin sağlam bir temele dayanması ve dinin ana hatlarıyla uyumlu görünümü bu problemin telafisini mümkün kılar. Dolayısıyla şu üç tutum; yani kabul, ret ve tevakkuf arasına fark koymak gerekir. Tevakkufun gerekli olduğu durumlarda en iyisi süküttür; yalanlamak ve reddetmek değil. Zira yalanlama ve reddetme de tıpkı ispat ve kabul hususunda olduğu gibi bir delil ve kanıtın varlığını gerektirir.

Kıyamet Gününde Hacer-i Esved’in Şahitliği

Hacer-i Esved, Kâbe ile birlikte Allah’ın apaçık ayetlerindendir⁵²⁷. O Rabbimizin yeryüzüne uzanan sağ elidir ve ona el sürmek Allah’la biatleşmek payesindedir:

⁵²⁶ Zuhruf: 33

⁵²⁷ Vesailu’ş Şia, c.13, s.239

“O Allah’ın, arzındaki sağ elidir ve O, onun vesilesiyle kullarıyla biatleşir.”⁵²⁸

Hacer-i Esved de tıpkı ‘mescit’ gibi yarın kıyamet günü bir grup insan lehine şahitlik edecektir. Bu doğrultuda Emiru’l Müminin Ali (a.s), Hacer-i Esved’e el-yüz sürerken bir yandan da “ben senin ne bir fayda ne de bir zarar taşıyamayacağını biliyorum; ama sırf Resul-i Ekrem seviyordu diye seni seviyorum” diyen birine cevaben şöyle buyurur:

“Allah’a and olsun, kıyamet gününde Allah, onu diriltecektir ve onun bir dili bir de dudakları olacak ve o ona vefalı olanlar lehine şahitlik edecektir.”⁵²⁹

Aynı şekilde İmam Sadık (a.s) bu söz konusu evham karşısında üstelik üstüne basa basa şöyle buyurur:

“Yalan söylemiştir, yalan söylemiştir, yalan söylemiştir! Zira kıyamet günü Hacer’in akıcı bir dili olacak ve kendisine hakkıyla vefalı kalanlar lehine şahitlik edecektir.”⁵³⁰

Hatırlatma:

Rivayet mecmualarında Hacer-i Esved’in ve benzeri makamların faydalarını sarîh bir dille ifade eden bu tür hadisler, bu makamların bir vesile babından ve Allah’ın inayet ve bereketinin bir sonucu olarak söz konusu etkiye sahip olduklarını beyan ederler. Yoksa örneğin Kâbe’nin taşlarından hiçbirinin kendisi bizzat ne bir fayda ne de bir zarar kaynağı olabilir. Nitekim Emiru’l Müminin (a.s) da bu taşların zâtî bir tesirinin olmadığını şu sözlerle ifade buyurur:

“Bunlar, ne bir zarar verebilen ne de bir fayda sağlayabilen; ne işiten ne de gören taşlardır...”

Elbette bu nûrânî buyrukta yer alan “taşlar” tabiri, Kâbe’nin normal taşlarıyla ilgili olup zâhirî itibarıyla Hacer-i Esved-i kapsamamaktadır.

⁵²⁸ Age. s.316-321

⁵²⁹ Age. s.320-321

⁵³⁰ Age.

7. Bölüm 'Huteym' ve 'Hicr-i İsmail'

Hacer-i Esved, Kâbe'nin kapısı ve Makam-ı İbrahim arasındaki alan 'Huteym' diye adlandırılır. Elbette bazı rivayetlerde sadece 'Mültezem' yani Hacer-i Esved ile Kâbe'nin kapısı arasındaki bölge bu isimle anılır.⁵³¹

İmam Sadık (a.s) bu mekânın 'Huteym' diye isimlendirilmesinin hikmeti ile ilgili şöyle buyurur:

“Zira o mekânda insanlar birbirlerini sıkıştırırlar.”⁵³²

Huteym, Kâbe'nin çevresindeki en faziletli mekândır. İmam Bakır (a.s) bu nükteye işaret edip Huteym mıntıkasının sınırlarını açıkladıktan sonra şöyle buyurur:

“Mekânların en faziletlisi Rûkn-i Esved, Makam ve Kâbe'nin kapısı arasında bulunan alandır. İşte bu alan, İsmail'in Huteymi'dir. Allah'a and olsun, bir insan bu mekânda ayakta dimdik durup bütün gece boyu sabaha kadar namaz kılacak olsa ve bütün gün boyu akşamlara kadar oruç tutsa eğer biz Ehlibeyt'in hak ve hürmetini tanımıyorsa, Allah kesinlikle onun hiçbir amelini kabul etmez.”⁵³³

İmam-ı Zaman'ın (af) zuhurunun keyfiyeti ve insanların onun yardımına çağrılması hadisesi ilgili bazı hadislerde Huteym, Hz. Cebrail'in nüzul makamı ve Hz. Mehdî'nin (af) huzuruna çıktığı yer olarak tanıtılır. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

⁵³¹ El-Kâfi, c.4,s.525; Vesailu's Şia, c.5, s.273

⁵³² Vesailu's Şia, c.5, s.274

⁵³³ Vesailu's Şia, c.1, s.122-123

“Yüce Allah Hz. Kaim’e huruç izni verdiğinde o, minbere çıkar; insanları kendi nezdine davet eder, Allah’ı şahit tutar ve insanları onun hakkını eda etmeye çağırır. Onlara Resulullah’ın (s.a.a) siretine göre hareket edeceği ve onun yolundan gideceğini söyler. Bu esnada Allah Hz. Cebrail’i (a.s) gönderir. Cebrail onun yanına gelir ve Huteym’de nüzul eder. Cebrail (a.s) ona: Sen insanları neye çağırıyorsun? Diye sorar. Hz. Kaim (af) onu davetinden haberdar kılar. Cebrail (a.s): “İlk ben sana biat ediyorum; uzat elini” der ve elini eline sürer. Ona üç yüz on küsur kişi icabet eder ve onunla biatleşirler. O, ashabı on bin kişiye ulaşınca kadar Mekke’de ikamet eder. Sonra Mekke’den Medine’ye doğru yola çıkar.”⁵³⁴

Üstat Allame Tabatabaî (ks) Hacer-i Esved ile Kâbe’nin kapısı arasındaki alanı Huteym diye adlandıran hadisçi ve dilbilimcilerin bu görüşünü kabul etmez. O da diğer bazı araştırmacılar gibi altınoluğun karşısında yer alan kavisli duvarın ‘Huteym’ denilen bölge olduğunu savunur.⁵³⁵

Bazı rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla ise ‘Huteym’ Rûkn-i Irakî ile Rûkn-i Şâmî (Garbî) arasında bulunan “Hicri-İ İsmail’in kendisidir. Bu doğrultuda Hicri-İ İsmail ile ilgili bir sorusu olan birine İmam Sadık (a.s) şu cevabı verir:

“Siz onu Huteym diye isimlendirirsiniz. Bu bölge İsmail’in koyunlarının bulunduğu yerdir ve annesi burada defnedilmiştir. İsmail annesinin kabri ayaklar altında kalmasın diye etrafını taşlarla çevirmiştir. Burada peygamberlerin kabirleri bulunur.”⁵³⁶

Şu husus şayan-ı dikkattir ki eğer bir rivayet Huteym’in Rükün ve Kâbe’nin kapısı arasındaki alandan ibaret olduğunu beyan ediyor ve bu isimlendirmenin başka bir yer için kullanılamayacağını belirtiyorsa, Huteym’in sadece bu alanın adı olduğunu söyleyebiliriz. Aksi durumda yukarıdaki her iki yer için de kullanılmış olması muhtemeldir.

Bu bölgenin ‘Huteym’ diye anılmasının sebebi ile ilgili dile getirilen açıklamalardan birine göre ise Hz. İbrahim (a.s) bu mekânda koyunları için ot doğradığı için bu isim konmuştur⁵³⁷. Zira Arap dilinde ot ‘huteym’ ve saman, parçalanıp doğrandığı için ‘Hutam’ diye isimlendirilir.

⁵³⁴ El İrşad, c.2, s.382-383; Bihar, c.52, s.337-338

⁵³⁵ El Mizan, c.3, s.413

⁵³⁶ Vesailu’ş Şia, c.3, s.355

⁵³⁷ Bihar, c. 65,s. 86

Hicr-i İsmail'in 'Huteym' diye isimlendirilmesinin hikmeti ile ilgili de başka bir görüş ileri sürülür, örneğin: Beyt'in bu bölümü kırık bir vaziyette ve ayrı bir yerde durduğu için Huteym denilmiştir. "Zira Beyt'in duvarları yükseltilirken bu bölge yıkık bir vaziyette bırakılmıştır." Başka bir görüşe göre ise cahiliye Arapları, tavaf esnasında üzerlerinde bulunan elbiseleri çıkarır ve bu mekâna atarlarmış ve zamanla bu elbiseler çürüyüp pörsürmüştür. Bu itibarla bu bölge 'Huteym' diye isimlendirilmiştir.⁵³⁸

Allah'ın apaçık ayetlerinden sayılan Hicr-i İsmail⁵³⁹, Hz. İsmail (a.s) ve diğer bazı peygamberlerin kabirlerinin bulunduğu yerdir.⁵⁴⁰ Ayrıca İsmail'in (a.s) annesi ve kızlarının kabirleri de bu bölgededir.

Hz. İsmail (a.s) annesi Hacer'in kabri, tavaf esnasında ayaklar altında kalmasın diye çevresini taşlarla örmüştür.⁵⁴¹ Hicr-i İsmail, kible değildir. Ancak orada bulunan kabirler hürmetine tıpkı Kâbe gibi tavaf edilmesi gereken yerlerdendir. O alanın iç kısmından dolanarak Kâbe'nin etrafında yapılan tavaf geçerli değildir.

Hicr-i İsmail, Mescid-i Haram'da namaz kılınan yerlerin en faziletli bölümlerinden biridir.⁵⁴² Zira Hz. Harun'un (a.s) iki oğlu Şeber ve Şubeyr burada namaz kılarlardı.⁵⁴³ Ayrıca Masum İmamlar da (a.s) bu alanda namazlarını eda eder⁵⁴⁴ Yüce Rabbimize niyaz elini uzatır ve mü-nacat ederlerdi.⁵⁴⁵ Ayrıca bazı insanları bu alanda karşılar ve sorularına cevap verirlerdi.⁵⁴⁶ Kâbe'nin su oluşu, Hicr-i İsmail'in üzerine inşa olunmuştur. Bazı rivayetlerde bu oluktan akan yağmur sularının şifa kaynağı olduğundan söz edilir.⁵⁴⁷ Hicr-i İsmail ile ilgili söylenecek son söz şu ki, hacıların hac ihramını ya bu alanda ya da Makam-ı İbrahim'de bağlamaları müstehaptır.⁵⁴⁸

⁵³⁸ Lisanu'l Arab, c.12, s.137-140

⁵³⁹ El-Kâfi, c.4,s.223; Vesailu's Şia, c.13, s.239

⁵⁴⁰ Vesailu's Şia, c.13, s.354-355

⁵⁴¹ El-Kâfi, c.4,s.210

⁵⁴² El-Kâfi, c.4,s.525-526; Vesailu's Şia, c.5, s.273

⁵⁴³ Vesailu's Şia, c.5, s.274

⁵⁴⁴ El-Kâfi, c.4,s.188; Vesailu's Şia, c.5, s.274

⁵⁴⁵ El-Kâfi, c.7, s.21

⁵⁴⁶ Age. c.1, s.260-261; c.4, s.188; c.6,s.379; c.7, s.21; c.8, s.232 ve 271-172; Men la Yahduruhu'l Fakih, c.4, s.207-208; Vesailu's Şia, c.3, s.507

⁵⁴⁷ El Kâfi, c.3, s.387

⁵⁴⁸ Age. c.4, s.454

8. Bölüm

Makam-ı İbrahim

Allah Tealâ'nın Mekke'deki şiar ve apaçık ayetlerinden biri de Makam-ı İbrahim'dir. Bu doğrultuda İmam Sadık'a (a.s) *“orada apaçık ayetler vardır”*⁵⁴⁹ ayet-i kerimesinden murat nedir diye sorulduğunda şöyle buyurur:

*“(Kâbe'nin inşası esnasında İbrahim'in) üzerine çıktığı ve ayaklarının iz bıraktığı taş; yani Makam-ı İbrahim, Hacer-i Esved ve İsmail'in indiği yerdir.”*⁵⁵⁰

Bu taş ilk zamanlar Kâbe'nin kenarında orta yerde bulunmaktaydı. Sonra onu yeri değiştirilmesin diye 'Mültezem'in üzerine koydular. Günümüzde ise Makam, belirgin bir konuma sahip olup metal bir mahfaza içerisinde korunmaktadır.

Makam-ı İbrahim'in yerinin değiştirildiğine dair bazı hadisler varit olmuştur. Örneğin İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

*“Başlangıçta Makam Kâbe'nin duvarına yakın bir yerdedi. İslam'dan önce onu şimdi bulunduğu yere taşıdılar. Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke'nin fetihinden sonra onu asıl yerine taşıdı. Lakin Halifeler döneminde yeniden yerini değiştirdiler.”*⁵⁵¹

Elbette Makam'ın mevcut konumunun Masum İmamların (a.s) onayına mazhar olması ve Nübüvvet Hanedanı'nın (a.s) bu durumun fikhî sonuçlarıyla ilgili farklı bir beyanının bulunmaması dolayısıyla mevcut mekânda eda edilen namaz ve tavaf yeterli ve sahihtir.

⁵⁴⁹ Al-i İmran/97

⁵⁵⁰ El-Kâfi, c.4, s.223

⁵⁵¹ El-Kâfi, c.4,s. 223

Tabi, hatırlatmak gerekir ki bu rivayetin ilk bölümünde İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Mescid-i Haram’ın sel baskımına uğradığı yıl ben de İmam Hüseyin’le (a.s) beraber Mekke’deydim.⁵⁵² Hz. Seyyid-i Şüheda, Makam-ı İbrahim’in yok olmasından endişelenen halka: Hiçbir endişeniz olmasın! Sel asla Makam-ı İbrahim-i götüremez. Zira Yüce Allah onu kendi nişanesi kılmıştır.”⁵⁵³

Dikkate şayan bir diğer nokta da şu ki, “*orada apaçık ayetler vardır*” ayetine istinat ederek Mekke ile ilgili nâzil olmuş ve bu ayetin kapsamına giren her şey, mucizevî ve harikulade bir yöne sahiptir denilemez. Zira ‘ayet’ kavramı sadece Salih’in Devesi, Ay’ın Yarılması ve benzeri olağanüstü olgu ve olaylara delalet etmez. Ayet, bazen tekvinî bir nişane bazen teşriî bir alamet ve bazen de hem tekvinî hem de teşriî boyutları olan bir şiar anlamına gelir. Ayet, Hak Teâlâ’yı gösteren ve insanlara onu hatırlatan nişane ve alamet anlamına gelir. Örneğin “*Siz her yüksek yere bir alâmet dikerek eğleniyor musunuz?*” ve “*Biz, bir ayetin hükümünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz*” ayetlerinde ‘ayet’ alamet ve nişane anlamında kullanılmıştır. Demek ki insana Hakk Teâlâ’yı hatırlatan her şeye, ‘ayet’ denmektedir.

Bütün ‘apaçık ayetlerin’ mutlaka harikulade ve tabiatüstü bir boyutunun olması gerekmez iddiasını teyit eden husus, yine söz konusu ayetin devamında yer alır:

“*Oraya giren emniyette olur.*”⁵⁵⁴

Bu cümle ‘*apaçık ayetler*’ tabirinden sonra gelir. Ki icmalden sonra tafsil babından söz konusu ‘emniyet’ apaçık ayetlerin bir örneği olarak gösterilir. Bu husus, hiçbir harikuladelik olmaksızın Hakk’ı hatırlatan alamet ve ilâhî nişanelerden sayılmıştır. Daha zarif bir ifade ve Üstat Al-lame Tabatabaî’nin (ks) beyanıyla açıklayacak olursak: “*İbrahim’in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi hac-cetmesi, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır*” cümlesinin ‘*apaçık ayetler*’

⁵⁵² Bu rivayet, İmam Bakır’ın mübarek yaşı göz önünde bulundurularak tarihsel açıdan analiz edilmeli ve ciddi bir şekilde araştırılmalıdır.

⁵⁵³ El-Kâfi, c.4,s. 223; ayrıca bkz. elinizdeki kitap ‘Mekke’nin Tarihi’ konusu.

⁵⁵⁴ Al-i İmran: 97

tabiri için bir 'bedel' olduğu söylenir. Lakin bu görüşü kabul edecek ol-
sak dahi, burada sadece 'İbrahim'in makamı' bedeldir denebilir. Diğer iki
cümle, yani 'Oraya giren emniyette olur' ve 'Yoluna gücü yetenlerin o evi
haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır' cümleleri bağımsız ve
tek başına bir mana ifade eden cümleler olup iki hafzedilmiş bedel; yani
'girenin emniyeti' ve 'gücü yetene haccın farz oluşu'na delalet eder.⁵⁵⁵

Sadece 'İbrahim'in makamı' 'apaçık ayetler' tabirinin 'beyanıdır' diye-
cek olursak, buradan çıkarabileceğimiz nükte şu olur: "Gerçekten İbrahim,
hak dine yönelen, Allah'a itaat üzere bulunan tek başına bir ümmet idi" aye-
tinde söz konusu olan 'tek başına bir ümmet' nitelendirmesinde olduğu gibi
'Makam-ı İbrahim' de; onun ayak izi ve makamı da mucizevî bir hakikat
olarak tek başına 'apaçık ayetler' sayılmış ve 'tek başına bir ümmet' bilinmiştir.

'Ayetler' tabirinin çoğul olmasının bir diğer hikmeti de şöyle açıklana-
bilir: Bir: Sert bir taş tıpkı hamur misali yumuşamıştır. İki: Taşın tamamı
değil, belirli bir kısmı hamur gibi yumuşamıştır. Üç: Belirli bir derinliğe
kadar ayak izi belirmiş ve taşın geri kalan kısmı olduğu gibi kalmıştır.
Dört: Bu izi yok etmek isteyen tuğyancılara karşı korunmuştur. Beş: İslam
ülkelerindeki değerli eşya ve değerli ve kutsal bilinen kültür miras-
larını çalma peşinde olan sanat eseri ve antik eşya hırsızlarının şerrinden
muhafaza edilmiştir.⁵⁵⁶

'Apaçık ayetler' tabirinin Makam-ı İbrahim dışında diğer birçok şeye;
örneğin Harem bölgesi sakinlerinin emniyette oluşu gibi Mekke ve Harem-i
İlâhî'de var olan diğer birçok hakikate de şamil geldiğini iddia edenler, çok
açık oldukları için ayrıca dile gelmeyen ve Allah Teâlâ'nın tasrih buyur-
madığı birçok husus zikrederler. Örneğin: 1. Kuşların Kâbe'nin üzerinden
uçmaması ve o bölgeye geldiklerinde yönlerini değiştirmeleri 2. Kuşların
Kâbe'yi kirletmemesi 3. Hayvanların Harem bölgesinde barış içerisinde
yaşamaları ve yırtıcıların dahi diğer hayvanlara saldırmaması 4. Ashab-ı
Fil örneğinde olduğu gibi Kâbe'ye yönelik kötü emeller besleyen zalimle-
rin helak olması 5. Hacıların ne bedensel ne de ruhsal açıdan yorgunluk
ve bitkinlik hissetmemeleri ki ne kadar uzak ve meşakkatli yollardan gel-
miş olurlarsa olsunlar defalarca hac ziyaretıyla müşerref olmayı arzularlar.

⁵⁵⁵ El Mizan, c.3, s.405

⁵⁵⁶ Bkz. El Keşşaf, c.1, s.387-388

Bu açıdan bakıldığında Makam-ı İbrahim, Allah'ın Mekke'de zuhur bulan sayısız ayet ve nişanelerinden biridir. Buna göre Yüce Allah en genel çerçevesiyle ilâhî nişanelerden bahsettikten sonra özel olarak ve Hz. İbrahim'in (a.s) Kâbe'yi inşa ederken üzerine çıktığı bu Makam'ın önemi ve değerine binaen 'genel bir ifadeden sonra özel bir manayı zikretmek' babından ona atıfta bulunmuştur.

“Orada apaçık ayetleri; İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur.”⁵⁵⁷

Zira onun ayak izleri sert ve pek bir taşın üzerinde kalmış ve onun mübarek ayak izi, sadece o cansız taşın belirli bir bölgesinde ve belirli bir derinlikte günümüze kadar gelmiştir. Bunu bugün dahi apaçık bir şekilde görebilmekteyiz ki bugün o taşın çevresini kuşatan metal kaplamanın yüzüne Harem sorumlularının yerinde bir seçimiyle şu ayet işlenmiştir:

“Bunları koruyup gözetmek O'na ağır gelmez.”⁵⁵⁸

Hatırlatma:

Kuşların uçması ile ilgili söylenenlerin ispatı, bu hususa yöneltilen bazı eleştiriler göz önüne alındığında gayet zor olduğundan apaçık ilâhî ayetler kapsamında değerlendirilmesi de problemlidir.

Makam-ı İbrahim Nasıl Şekillenmiştir?

Makam-ı İbrahim'in nasıl şekillendiğine dair birkaç görüş ileri sürülmüştür:

1. Kâbe'yi inşa ederken Hz. İbrahim (a.s) bu taşın üzerine çıkıyordu. Bu esnada, ilâhî mucize eseri taş yumuşamış ve onun ayak izleri üzerinde kalmıştır.⁵⁵⁹

2. Hz. İbrahim ikinci kez Mekke'ye geldiğinde Hz. İsmail'in (a.s) eşi: “Atlarınızdan ininiz, sizleri yıkayayım” demiş ve o, ayaklarını bu taşın üzerine koymuş sonrada ayak izleri bu şekliyle kalmıştır⁵⁶⁰.

⁵⁵⁷ Al-i İmran: 97

⁵⁵⁸ Bakara: 255

⁵⁵⁹ Ravdatu'l Muttakin, c.4, s.114

⁵⁶⁰ Mecma'ul Beyan, c.1-2 s. 384; Bihar, c.12, s.116-117

3. “İnsanlar arasında hacı ilân et” emrini icra ederken bu taşın üzerine çıkmış ve insanları, Kâbe’ye gelerek hac farizasını eda etmeye çağırmıştır. İşte bu esnada, ayak izleri bu taşın üzerinde kalmıştır.⁵⁶¹ Hz. İbrahim’in çağrısı ve gelecek zamanlardaki tüm hacıların ‘lebbeyk lebbeyk’ diye cevap vermeleri⁵⁶² hadisesiyle –ki bu hadise alelade bir olaydan daha ziyade ilâhî misak hadisesine benzemektedir- ile ilgili rivayetlerden anlaşılan, Kâbe’nin duvarına bitişik duran bu taşın, onun Kâbe’nin duvarlarını örerken üzerine çıktığı taş olduğu hususudur.⁵⁶³

Mamafih, kesin ve herkesçe kabul gören husus, Hz. İbrahim’in ayağını sert bir taşın üzerine koyması, ayaklarının bu taşta iz bırakması ve bu izin günümüze kadar kalmış olmasıdır. İşte bu iz onun mucizesi olarak telakki edilmiştir.⁵⁶⁴ Ancak bu olayın hangi durumda vuku bulduğu; bu durumlardan birinde mi yoksa her üçünde mi sorusunun cevabını bu konuya dair rivayetlerde araştırmak gerekir.

Bu mucizenin bir benzeri de Hz. Davud (a.s) hakkında gerçekleşmiştir. Buna göre Allah, sert ve soğuk demiri onun ellerinde yumuşattır:

“And olsun, Davud’a tarafımızdan bir üstünlük verdik. Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin dedik. Ona demiri yumuşattık.”⁵⁶⁵

Bu arada dikkate şayan bir diğer nükte, ‘zırh yapmak’ hususunda ‘talim ve öğretmek’ tabirinin kullanılmış olmasıdır:

“Ona, sizin için zırh yapmayı öğrettik.”⁵⁶⁶

Zira ‘zırh yapma zanaatı’ bütün diğer bilim dalları ve zanaatlar gibi başkalarına öğretilir. Ancak sert ve soğuk demiri elle yumuşatmak harikulade bir iştir. Burada söz konusu olan demir çelik entegre fabrikası kurmak –ki bu bir ilim ve sanayidir; mucize değil- değildir. Bu yüzden “Biz ona demiri yumuşatmayı öğrettik” diye buyrulmaz. Bilakis “sert ve soğuk demirin Davud’un (a.s) ellerinde yumuşadığından” söz edilir.

⁵⁶¹ Tefsiru’l Kumî, c.2, s.83; Bihar, c.12, s.116-117 ve c.96, s.182

⁵⁶² El Kâfi, c.4, s.206-207; ayrıca bkz. elinizdeki kitap Üçüncü Bölüm Üçüncü Ders

⁵⁶³ Bkz. Tefsiru’l Kumî, c.2, s.83

⁵⁶⁴ Et Tibyan, c.1, s.452; Et Tefsiru’l Kebir, c.3-4, s. 53

⁵⁶⁵ Sebe: 10

⁵⁶⁶ Enbiya: 80

Aynı konu Makam-ı İbrahim için de geçerlidir. Bir iki farkla ki, evvela burada konu “Biz ona taşı yumuşattık” mealinde bir ilâhî müdahaledir. Yani sert bir taş ilâhî bir mucize eseri yumuşamış ve Hz. İbrahim’in (a.s) mübarek ayakları onun üzerinde iz bırakacak kadar içine girmiştir. İkincisi, söz konusu mucize Davud (a.s) için sürekli iken Hz. Halil (a.s) için geçici ve sadece bir olaya mahsus idi.

Makam-ı İbrahim’de Hz. İbrahim’in (a.s) mübarek ayaklarının ‘izi’ muhafaza edilmiştir⁵⁶⁷, tıpkı Davud (a.s) kıssasında demirin onun ‘bedenini’ muhafaza ettiği gibi.

Yukarıdaki malumat doğrultusunda, bazı müfessirlerin ‘apaçık ayetler’ tabirinin sırf alelade hususlara işaret ettiğine dair iddialarının zayıflığı da anlaşılmış olmalıdır. Şöyle diyorlar:

“Makam-ı İbrahim’den murat, Hz. İbrahim’in (a.s) ibadet ettiği yerdir. Kâbe ziyaretçileri de orada namaz kılmakla mükelleftirler: “Siz *de İbrahim’in makamından bir namaz yeri edinin.*” Bundan kasıt, onun ayağını üzerine koyduğu ve ayak izini taşıyan taş değildir. Öyle olacak olsa dahi, bu taş muhtemelen ilkin çamur yığını gibi bir şey iken Hz. Halil’in (a.s) ayak izleri üzerinde kalmış ve bu yığın zamanla yapışkan bir hale gelmiş ve gitgide sertleşerek şimdiki kıvamını bulmuştur.”⁵⁶⁸

Hatırlatma:

a) Söz konusu taşın ‘Makam’ oluşu hakkında, eğer Hz. İbrahim’in (a.s) Kâbe’nin duvarlarını örerken üzerine çıktığı taş olduğu söylenecek olursa, şu iki husus göz önünde bulundurulmalıdır: Bir: bu durumda bu taşın Kâbe’ye bitişik durması gerekir ki üzerine çıkılıp duvar örülebilin. İki: Bu taşın kesinlikle sabit bir yerde olmayıp Kâbe’nin dört köşesine taşınmış ve bu Beyt-i Şerif’in her dört duvarı örülünceye kadar çevresinde gezdirilmiş olması gerekir. Evet, duvarlar örüldükten sonra Allah tarafından Hz. İbrahim’e gelen bir emir gereğince söz konusu taş, belirli bir yere yerleştirilmiş ve mevcut fikhî ahkâmın konusu olmuş olabilir. Dolayısıyla söz konusu iki hususa artık istinat edilemez ve şu iki husus da ispatlanmış olur: Bir: Kâbe ile belirli bir mesafede bulunuyor olması; İki: Sabit bir yerde bulunması.

⁵⁶⁷ Enes b. Malik’ten rivayet olunduğuna göre o: “Ben ayak parmakları ve ayak ayasının izini taşın üzerinde gördüm. Lakin zamanla insanların o makama sürekli el sürmeleri sonucu bu izler düzleşti” demiştir. (Tefsiru’t Tahrir ve’t Tenvir, c.1, s.691)

⁵⁶⁸ Tefsiru’l Menar, c.1, s.461-462 ve c.4, s.13

b) Eğer bu söz konusu taşın Makam oluşunun sebebi, Hz. İbrahim'in (a.s) Mekke'ye yeniden döndüğünde Hz. İsmail'in (a.s) eşi yıkasın diye mübarek ayaklarını onun üzerine koyması ise, yukarıdaki hususlardan hiçbirini gündeme getirmemek gerekir; yani ne Kâbe'ye bitişik olması ne de sabit bir mevkiinin bulunması bir problem teşkil etmez. Ancak mevcut konumunu onaylayacak muteber nakillere ihtiyaç doğar.

c) Daha önce de değindiğimiz üzere, Makam'ın hâlihazırdaki mevki, Masum İmamlarca (a.s) da onaylanmış ve bu hususa dair fikhî ahkâm sorgulanmamıştır. Dolayısıyla bu mevkide yapılan tavaf ve kılınan namazlar sahihtir.

d) Mescid-i Haram'da Makam'ın bulunduğu ve tavaf ve namaz mahalli olan mıntukaya da Makam-ı İbrahim denir.⁵⁶⁹ Aynı şekilde Kâbe'nin kendisi de bu isimle anılır.⁵⁷⁰

Nükte:

İmam Seccad (a.s) şöyle buyurur:

“Tüm mekânların en faziletlisi, Rükûn (Hacer-i Esved) ile Makam-ı İbrahim arasındaki yerdir.”⁵⁷¹

Bu nükteye 'Huteym' ile ilgili bölümde İmam Sadık'ın (a.s) nûrânî beyanında da işaret olunmuştu. İmam Bakır'dan (a.s) rivayet olunur ki:

“Rükûn ile Makam arası enbiya kabirleriyle doludur.”⁵⁷²

Bu mekân, İmam-ı Zaman Hz. Bakiyetullah'ın (af) evrensel kıyamının başlangıç noktasıdır. Bu itibarla da çok yüce ve özel bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Ben Hz. Kaim'in (af) bir aşura günü; bir cumartesi günü kıyam ettiğini görür gibiyim. O, Rükûn ve Makam arasındaki mevkide duracak ve Cebrail (a.s) insanları ona Allah için biate çağıracaktır. Sonra yeryüzü nasıl zulüm ve haksızlıkla dolmuşsa aynı şekilde adaletle dolduracaktır.”⁵⁷³

⁵⁶⁹ Bihar, c. 96, s. 241 ve 381-382

⁵⁷⁰ Tefsiru't Tahrir ve't Tenvir, c.1, s.691

⁵⁷¹ Men la Yahduru'ul Fakih, c.2, s. 245

⁵⁷² El Kâfi, c.4, s.214

⁵⁷³ El Gaybe, Tusî, s. 453; Bihar, c.52, s.290

9. Bölüm Zemzem

Zemzem suyu Hz. İbrahim Halil'in (a.s) âilesinin yüzü suyu hürmetine ortaya çıkmıştır. Zira rivayete göre o, Allah'ın emri mucibince yeni doğmuş oğlunu annesi Hacer'le birlikte Mekke'nin ekin ekilmez koyun güdülmez topraklarına götürüp bırakmış, susayan yavrusuna su bulmak ümidiyle anne "bu vadide bir insan olsun yok mu" feryadıyla Safa ve Merve tepeleri arasında yedi kez koştururken ansızın küçük yavrusunun ayakları altından bir pınarın fişkırdığını görmüştür.⁵⁷⁴

Bu pınar, aradan binlerce yıl geçmesine rağmen bugün dahi halen kaynayıp durmaktadır. Dahası, nice yeni kuyular açılmıştır. Oysa Mekke, kar yağışının olmadığı bir coğrafyada bulunmaktadır ve "Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi"⁵⁷⁵ ayetine konu olan yağmuru bol bir iklime de sahip değildir. Mekke'nin altında yeraltı suyollarının bulunduğu dair iddialar ise henüz doğrulanmamıştır. Binaenaleyh, Zemzem'in çıkışı, söz konusu iklimsel şartlara rağmen binlerce yıl kaynayıp durması ve ayrıca şifa kaynağı olup bozulmadan korunmuş olması⁵⁷⁶ gibi niteliklerin her biri, kendi başına mucizevi birer niteliktir. Dolayısıyla Zemzem, Allah'ın 'apaçık ayetleri' zümresinden sayılabilir.

⁵⁷⁴ Bazı rivayetlere göre ise Hz. İbrahim (a.s)'ın kendisi, Cenabı Allah'ın fermanıya Zemzem Kuyusunu bulmuştur. (bkz. El Kâfi, c.4, s.202-205)

⁵⁷⁵ Zümer: 21

⁵⁷⁶ Birçok bireysel tecrübe ve müminlerin; özellikle de Resul-i Ekrem (s.a.a)'in Zemzem suyunu bir hediye addetmesinden yola çıkarak bu suyun genellikle uzun bir müddet kaldığı ve çok geç bozulmaya yüz tuttuğu hususunda emin olabiliriz.

Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurur:

“Tüm yeryüzü sathındaki en güzel su Zemzem'dir.”⁵⁷⁷

Bu su, “hangi niyetle içilirse o doğrultuda sonuç verir. Demek ki hasta bir insan, şifa niyetine içtiği zaman Allah ona şifa verir, açlığını bastırmak gayesiyle içeni doyurur ve başka bir hacetinin reva bulmasını niyaz edenin haceti giderilir.”⁵⁷⁸ Zemzem'in şifa vesilesi olduğu hususunda İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Zemzem suyu, bütün hastalıklara şifadır.”⁵⁷⁹

Allah Resulü, zemzem suyunu her içtiğinde Allah'tan faydalı bir ilim, bol rızık ve tüm hastalıklardan şifa dilerdi.

“Allah'ım! Ben faydalı bir ilim, bol bir rızık ve tüm hastalıklardan şifa niyaz ediyorum!”⁵⁸⁰

İşte bu yüzden Beytullahî'l Haram ziyaretçilerinin bu sudan bir miktar içtikten sonra Resul-i Ekrem'e (s.a.a) tâbi olmak adına “Allah'ım! Bunu bana faydalı ilim kıl...” diye dua etmeleri müstehaptır.

Resul-i Ekrem (s.a.a) Mekke de iken Zemzem suyunu kullanırdı. Medine'ye hicret ettikten sonra ise bu suya olan aşırı sevgisinden dolayı kendisine Zemzem suyu hediye getirilmesini ister ve: “Benim için hediye olarak Zemzem suyu getirin” diye buyururdu. Bu yüzden Mekke'ye giden ziyaretçiler, dönüşlerinde Resul-i Ekrem için hediye olarak Zemzem suyu getirir ve o da bu hediyeyi kabul buyururdu.⁵⁸¹

Zemzem Hakkında Bir Kaç Nükte

1. İmam Sadık'an (a.s) farklı kanallarla rivayet olunan rivayetler esassınca Zemzem, aşağıdaki isimlerle de anılır: Rakdet-i Cebraîl, Sukya İsmail, Hufeyret-ı İsmail, Hufeyret-ı Abdi'l Muttalib, Zemzem, Madnune (Madğune), Madmune, Masune-ı Sukya, Taam-ı Ta'm, Taa'm, Mat'am, Şifa-ı Sukm, Bera, Er Reda, Şeb'e, Ta'am, Er Reva

⁵⁷⁷ El Kâfi, c.3, s.246

⁵⁷⁸ Bihar, c.57, s. 45

⁵⁷⁹ El Kâfi, c.6, s.386-387

⁵⁸⁰ Age. c.4, s.249-250

⁵⁸¹ Age. s. 430

Zemzem pınarının ‘mednune’ ya da ‘madğune’ diye anılmasının hikmeti şudur: Her ne kadar bu pınar, İsmail ve Hacer (a.s) zamanında ortaya çıkmış olsa da tarihin bir evresinde kurumuş ve Abdullmuttalib tarafından yeniden onarılmıştır. Bu süre zarfında suyu kuruduğu için bu pınar ‘Madğun’ ya da ‘Madnun’⁵⁸² veya ‘Masun (=muhafaza altına alınmış)’ diye anılmıştır. Abdullmuttalib tarafından yeniden imar edilmiş olduğu için “Abdullmuttalib Kuyusu” diye de isimlendirilir. Beni Huzae Kabilesi, Mekke’yi işgal ettiklerinde bu kuyuyu köreltmışlerdi. Ancak Abdullmuttalib mütevellî olduğu dönemde bu kuyuyu yeniden açıp onarmıştır.⁵⁸³ Daha sonra gelen hâkim ve sultanlar eliyle de daha bir derinleştirilip genişletilmiştir.⁵⁸⁴

2. Zemzem kelimesi hem “Kâbe’nin yakınında bulunan kuyu” hem de o kuyunun suyu için kullanılan bir isimdir.

3. Zemzem kelimesi Arap edebiyatında olduğu kadar Fars edebiyatında da kutsiyet ve şöhrete sahiptir. Fars şairlerinin Zemzemle ilgili bazı şiirlerini şu beyitlerle örneklendirebiliriz:

*Onun bereketiyle senin haşmetin çıktı ortaya
İsmail’in ayağıyla Zemzem nümayan oldu*⁵⁸⁵

*Resul’ün fazileti Rükün ve Zemzemden tamamen kalkacak olsa
Biri rükün denen bir taş, öteki Zemzem kuyusunun tuzlu suyu*⁵⁸⁶

*Kâbe’imiz bizim, testinin bir köşesi; zemzemimiz işlenmemiş şarap
Mushafımız bizim, Cem kadehindeki hat; virdimiz sabah*⁵⁸⁷

*İyisiyle kötüsüyle öyle yaşa ki Örfî, sen öldükten sonra
Müslüman Zemzemle yıkasın, Hindu yakasın seni*⁵⁸⁸

4. Farsçada Zemzem kelimesi ‘yavaş ve aheste’ anlamlarına gelir. Ancak bu anlam bu kuyunun isimlendirilmesinde gözetilmemiştir.

⁵⁸² **ضَمٌّ** Kelimesi Arapçada bir şey hususunda cimrilik etmek anlamında kullanılır. Cimrilige konu olan çok değerli bir şeye ‘Madnun’ denir.

⁵⁸³ El Kâfi, c.4, s.219-220

⁵⁸⁴ Dairetu’l Maarifi’i Karni’l İşrin, c.4, s.596

⁵⁸⁵ Güzide-i Eş’ar-e Ferruhi Sistani, 42. Kaside

⁵⁸⁶ Divan-e Nasır Hüsrev, 38. Kaside

⁵⁸⁷ Divan-e Eş’ar-e Hakani, 3. Terkib bend

⁵⁸⁸ Örfî

5. Osmanlı padişahı Sultan Süleyman Zemzem kuyusunun çevresini bir buçuk metre yüksekliğinde mermer bir duvarla çevirmiş duvarın kenarında ise bir havuz yaptırmıştır. Harem hizmetlileri bu havuzu hacıların istifadesi için daima dolu tutarlar. Seçkinler zümresinden olanlar için ise doğrudan zemzem kuyusundan su çekerler.⁵⁸⁹

6. İnkârcıların suizannı ve iman ehlinin hüsn-ü zannı, Zemzem suyuyla ilgili olumsuz ve olumlu birçok söylentinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Lakin ne olumlu hususların akli açıdan ihtimal dâhilinde oluşu ne de bu suyun kutsiyeti hakkında bir kuşku duyulabilir. Ancak her bir hususun tafsilatlı açıklaması her hususun doğruluk derecesi ile alakalıdır.

7. Zemzem suyunun fazileti ve halkın bu suyun bereketi ile ilgili inancı, Mısır'daki bazı mescitlerde hizmet görenlerin bazı ilginç iddialarda bulunmalarına zemin hazırlamıştır. Örneğin Kahire'deki Hanefiler Mescidi'nde görev yapan bir hizmetli bu mescitte bulunan çeşmelerden birinin bir kanalla Zemzem kuyusuna bağlı olduğunu iddia etmiştir.

Bu iddianın dayanağı efsane bile diyemeyeceğimiz bir hikâyeye dayandırılır. Buna göre Mısırlı bir hacı, Mekke'ye gittiğinde elindeki tas Zemzem kuyusuna düşer. Kahire'ye döndüğünde ise o tası söz konusu mescidin çeşmesinin yanında bulur. Bunun üzerine ahali bu çeşmeden bereket diler ve suyunu şifa niyetine içerler.⁵⁹⁰

8. Bazı Kâbe ziyaretçileri büyükçe bir kefen bezini Zemzem suyuyla yıkar ve Harem'in bahçesine sererek kurutur ve onu ölünceye dek muhafaza ederlerdi. Sonra da öldükten sonra o bezle kefenlenmelerini vasiyet ederlerdi.⁵⁹¹

9. Zemzem suyunun kutsiyetine ve o kuyuda defnolunan herkesin uhrevî bereketlere nâil olacağına inanan bazı çevreler bu hususta öylesine ileri giderler ki 1948 yılında Hintli bir hacı, Zemzem Kuyusu hizmetlilerinin bir anlık gaffetinden faydalanarak kendisini kuyuya atar. Dalğıklar büyük zahmetlere katlanarak söz konusu hacının cesedini bulup

⁵⁸⁹ Dairetu'l Maarifi'i Karni'l Işrin, c.4, s. 595

⁵⁹⁰ Bkz. Age. s.595-596

⁵⁹¹ Age. s.596

çıkardıktan sonra kuyuyu temizlemek adına suyunun büyük bir kısmını boşaltmak zorunda kalırlar. Tabi bu adamın akıbetinin rahmet mi yoksa gazapla mı sonuçlanacağını bir tek Allah bilir!

10. Araplar Zemzem'e özel bir kutsiyet atfederlerdi. Onu haccın diğer rükünleriyle eşdeğer bilir yeminleşme törenlerinde Zemzem'i, Makam'ı İbrahim'den önce dile getirirlerdi: "Kâbe'ye, Zemzem'e ve Makam'a and olsun ki falan işi ben yapmadım!"⁵⁹²

11. Bazı pınarlar, su kaynakları ve kuyuların kutsal sayılması, sırf Müslümanlara özgü değildir. Zira örneğin Hindular Ganj Nehri ve Maden Gölü'nü kutsal bilirler. Hıristiyanlar, Beytu'l Mukaddes'in yirmi kilometre doğusunda bulunan Ürdün Nehri'ni mukaddes bilir ve bu nehri 'Şeriat Suyu' diye anarlar. Hıristiyan ziyaretçiler bu su ile yıkanır ve ondan bereket umarlar. Dönüş yolunda ise yakınlarına hediye olarak götürürler. Rus ve Kıpti Hıristiyanlar bu konu hakkında diğerlerine göre daha güçlü bir inanca sahiptirler.⁵⁹³

Hatırlatma:

Muhammed Ferid Vecdi Bey'den yaptığımız bu alıntılar, en baştan yeni bir yorumu tabi tutulmalıdır. Zira kendisi, itikadi açıdan tevessül, şefaath ve teberrük gibi dinî inançları akıl ve burhan çerçevesinde mütalaa edebilecek bir konumda değildir. Bu yüzden, bu alıntuların doğruluk ve yanlışlığının mütalaaından öte söz konusu şahsın konuyla ilgili bilimsel yaklaşımı düşündürücüdür.

⁵⁹² Age. s.596

⁵⁹³ Age. s.597

10. Bölüm Safa ve Merve

Safa ve Merve, Kâbe yakınlarındaki iki tepenin adıdır. Bu iki tepe ilâhî şiarlardandır:

“Şüphesiz Safa ile Merve Allah’ın şiarlarındandır.”⁵⁹⁴

Allah nezdinde bir ibadet nişanesi olan her şey ise kutsanmalı ve değerli sayılmalıdır:

“Ey iman edenler, Allah’ın şiarlarına sakın hürmetsizlik etmeyin!”⁵⁹⁵

Zira bu hürmet ve saygı bir kalplerdeki takvanın göstergesidir:

“İşte böyle; kim Allah’ın şiarlarını yüceltirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır.”⁵⁹⁶

‘Şaa’ir’, ‘Şa’ire’ kelimesinin çoğuludur. ‘Şa’ire’ ise ‘alamet ve nişane’ anlamına gelir. Ayette Safa ve Merve’nin şiar olarak nitelendirilmesinin anlamı, sadece bu iki tepenin bu niteliği taşıdığı ve Hak Teâlâ’nın tekvinî şiarları olduğu anlamına gelmez. Zira tekvinî ve yaratılışsal boyutuyla varlık âleminde bulunan tüm varlıklar Allah’ın birer şiarıdır. Burada maksat, Safa ve Merve’nin hacdaki diğer bütün ayınlar gibi Allah tarafından birer şiar kılınp birer ibadet nişanesi addedildiğinin ilanıdır. Dolayısıyla Yüce Allah bu iki tepeyi, teşriî bir iradeyle Allah’a kulluğun birer nişanesi olarak tayin etmiştir. Yani bazı yerleri Kâbe’nin çevresinde bir

⁵⁹⁴ Bakara: 158

⁵⁹⁵ Maide: 2

⁵⁹⁶ Hac: 32

tavafgâh, Safa ve Merve arasını bir 'sa'y mekânı' bazı yerleri; örneğin Arafat ve Maş'eri vakfe makamı, Mina'yı bir 'konaklama yeri' ve 'kurbangâh' olarak tayin buyurmuştur. Hülâsa, 'ilâhî şiarlar' ilâhî teşrii ile tayin olunmuş yer ve makamlardır. Bu makamların idraki hem lütuf hem de latif ve zarif bir bilinç sayesinde müyesserdir. 'Meşa'ir' ise ilâhî şiarların zuhur bulduğu makamların genel adıdır.

Safa tepesinin bu isimle anılmasının hikmeti şudur: Bu isim peygamberlerin, özellikle de Âdem'in (a.s) sıfatı olan 'Mustafa' yani 'Allah'ın seçkin kulu' vasfı dolayısıyla verilmiştir.

“Gerçek şu ki Allah Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesi ile İmran ailesini, birbirinden gelen tek zürriyet halinde bütün insanlar içerisinde seçip onlara üstün kılmıştır.” ⁵⁹⁷

İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Hz. Âdem (a.s) Safa tepesine inince, Âdem’in ‘mustafa’ (seçkin) bir kul oluşu dolayısıyla bu tepe, Safa oldu.” ⁵⁹⁸

Demek ki bu tepenin safasından nasiplenebilen herkes Cenab-ı Hakk'ın Mustafa'sı olma liyakatine erişir.

“Allah meleklerden de elçiler seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah iştiridir, görendir.” ⁵⁹⁹

Hz. Sadık (a.s) Merve tepesinin bu isimle anılmasının hikmeti ile ilgili şöyle buyurur:

“Bir Mer'e yani kadın olan Havva, bu tepeye indiği için Merve ismini aldı.” ⁶⁰⁰

Mor bir renkte olup çamur ve kumlardan arınmış taş da 'Safa' diye isimlendirilir. ⁶⁰¹ **“Böylesinin durumu, üzerinde toprak bulunan bir 'safvan'ın**

⁵⁹⁷ Al-i İmran: 33

⁵⁹⁸ El Kâfi, c.4, s.190-192

⁵⁹⁹ Hac: 75

⁶⁰⁰ El Kâfi, c.4, s.190-192 edebiyat açısından 'Mer'e' ile 'Merve' aynı kökten gelmediklerinden ve birinin kökünde 'vav' diğeri 'hemze' harfi bulunduğundan, bu tür hadislerin mütalaası Masum'dan varit oldukları kesinleştikten sonra bu ilmin uzmanlarına havale edilmelidir.

⁶⁰¹ Mu'cem-u Mekayisi'l Luğa, c.3, s. 292; Mecmau'l Beyan, c.1-2, s.438

(*kayanın*) *durumuna benzer*” ayetinde geçen ‘safvan’ kelimesi de bu anlama gelir.⁶⁰² Bazı sözlük yazarlarına göre Safa; geniş, çıplak ve düz taş⁶⁰³, Merve; beyaz ve parlak taş anlamına gelir. Dolayısıyla bu iki tepenin bu isimlerle anılması, barındırdıkları taş türleri sebebiyledir.⁶⁰⁴ Şu nükteyi de hatırlatmak gerekir ki, ‘merve ve merv’ sözcükleri tıpkı ‘temre ve temr’ sözcükleri gibidir. Yani merve, ‘beyaz bir taş’ ve merv, ‘ister tekil ister çoğul bütün beyaz taşların tür adı’ anlamlarında kullanılır. Burada beyaz taş, ateş yakmaya yarayan çakmak taşıdır.⁶⁰⁵

Cahiliye döneminde, Safa ve Merve tepeleri üzerine ‘Nâile’ ve ‘İsaf’ adlarında iki put yerleştirilmişti.⁶⁰⁶ Câhiliye Arapları, sa’y esnasında teberrek niyetine bu iki puta el yüz sürerlerdi.⁶⁰⁷ Bazı Müslümanlar, bu yüzden Sefa ve Merve arasında Sa’y etmekten kaçınırlardı.

Müslümanlar, bu iki putun varlığı sebebiyle Sa’y farızasını yerine getirmekten imtina edince Resulullah (s.a.a) Umretu’l Kaza’da bu iki putun Safa ve Merve tepeleri üzerinden kaldırılmalarını şart koştu. Bu sebeple putperestler, Müslümanların hac ve umre merasimleri esnasında onları kaldırıyorlardı. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Müslümanlardan biri, putların kaldırıldığı zaman dilimi içerisinde sa’y vazifesini yerine getirememiş, putlar yeniden yerlerine dikildikten sonra da bu vazifeyi yerine getirmekten imtina etmişti. Bu konu Resul-i Ekrem’e (s.a.a) sorulunca da şu ayet nâzil olmuştu: “Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah’ın şiarlarındandır. Her kim Beytullah’ı ziyaret eder veya umre yaparsa onları tavaf etmesinde kendisine bir günah yoktur.”⁶⁰⁸

Yani Safa ve Merve Allah’ın şiarlarındandır. Öyle ki o iki putun orada bulunması dolayısıyla siz, orada sa’y vazifesini yerine getirmekten imtina etmeyiniz. Safa ve Merve, bu açıdan tıpkı Kâbe gibidir. Zira Kâbe’yi de cahiliye döneminde bir put haneye çevirmişlerdi. Bu durum bile Kâbe’nin çevresinde tavaf etmeye engel teşkil etmez.

⁶⁰² El Müfredat, s.488

⁶⁰³ Lisanu’l Arab, c.14, s.464

⁶⁰⁴ Age. c.15, s.275-276

⁶⁰⁵ Mir’atu’l Haremeyn, c.1, s.321

⁶⁰⁶ El Kâfi, c.4, s.546; Bihar, c.15, s.355

⁶⁰⁷ Tefsiru’l Kumi, c.1, s.63-64; Bihar, c.96, 235

⁶⁰⁸ El Kâfi, c.4, s.435 (Bakara/158)

11. Bölüm

Arafat

Arafat, Harem mıntukasının dışında ‘Cebel-i Rahmet’ (Rahmet Dağı) ve ‘Nemire Mescidi’nin de içinde bulunduğu Maş’aru’l Haram bölgesine yakın bir konumdadır. Zilhicce’nin dokuzuncu günü, öğlen vaktinden günbatımına kadar bu mekânda ‘vakfe’ vazifesi, temettü’ hacı için ihram bağlamış bulunan her hacı için farz olup haccın rükünleri içerisinde yer alır.

Bu bölgenin ‘Arafat’ diye isimlendirilmesinin hikmeti ile ilgili birkaç görüş ileri sürülmüştür:

1. Hazreti Âdem ve Havva (a.s) yeryüzüne indikten sonra, birbirlerini burada tanımışlardır.⁶⁰⁹

2. O ikisi bu toprak parçası üzerinde günahlarını itiraf etmişlerdir.⁶¹⁰

3. Hz. Cebrail (a.s) Hz. İbrahim’e (a.s) hac ibadetinin erkânını öğretirken ona: “Burada Allah’ın huzurunda dur ve tüm günahlarını itiraf et” demiştir.⁶¹¹

4. Hz. İbrahim (a.s) “*Rabbimiz! ... Bize ibadet usullerimizi göster, töv-bemizi kabul et*”⁶¹² diye Yüce Rabbimizden niyazda bulununca, İbrahim’e (a.s) hac erkânını öğretmekle görevlendirilmiş olan Hz. Cebrail (a.s) Arafat

⁶⁰⁹ Bihar, c.44, 242-243 ve c.57, s.245-246

⁶¹⁰ Age. c.11, s. 167-168; Müstedreku’l Vesail, c.5, s.279

⁶¹¹ El Kâfi, c.4, s.207

⁶¹² Bakara: 128

mevkiine geldiklerinde ona hitaben: “Burası Arafat’tır. Burada, yapman gereken amelleri öğren, ârif ol ve günahlarına itiraf et!” demiştir.⁶¹³

Buna göre, bu yerin Arafat diye anılmasının sebebi, Cebrail’in (a.s) “burası Arafat’tır” demiş olmasıdır.

5. Hz. İbrahim (a.s) zilhiccenin dokuzuncu gününden önce rüyasında, oğlu İsmail’i (a.s) kurban olarak kestiğini görmüştü. Uykudan uyanınca “bu rüya ilâhî bir menşeden mi gelmektedir; bu bir semavi emir midir?” diye derin düşüncelere dalmıştı. Bu yüzden Sekizinci Gün ‘Terviye Günü’ yani derin düşüncelere dalma günü diye anılır. Gerçi bu ‘Terviye Günü’ isminin kaynağı, bu günde hacıların susuzluklarını gidermek amacıyla kuyulardan su çekip Arafat ve Mina’ya götürmek için hazırlanma günü olması da olabilir. Nitekim bu hususta imam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Cebrail (a.s) Hz. İbrahim (a.s) nezdine varır ve: Ya İbrahim! Kendin ve ailen için su hazırla” diye buyurur. O günlerde Mekke ve Arafat arasında su bulunmuyordu. Terviye ismi buradan gelmektedir.”⁶¹⁴

Söz konusu rüya, zilhiccenin dokuzuncu gününde de İbrahim (a.s) için tekrarlanır. O gün Hz. İbrahim biricik oğlu İsmail’i (a.s) kurban kesmesi gerektiği sonucuna varır. O, bu ‘marifete’ dokuzuncu gün ve Arafat’a vardığında erişir. İşte bu sebeple o gün ‘Arefe’ ve o bölge ‘Arafat’ diye anılır.⁶¹⁵

6. Dinin maarif ve ilimleri, yaratılış düzeninin esrarı ve daha da ötesi insanın, Cenab-ı Hakk’ın kendisinin gizli aşikâr bütün her şeyini bildiği hakikatini idrak etmesi, Arafat’ta vakfeye durmanın hikmetleri arasında zikredilmiştir.⁶¹⁶ Bu husus, bu mıntıkanın ‘Arafat’ diye isimlendirilmesinin gerekçesi olarak görülebilir.

7. Arap dilinde horozun ibiğine, yüksekliği dolayısıyla ‘Örfu’d Dik’ denir. Arafat da yüksekliği ve yüce konumu göz önüne alınarak bu isimle anılmıştır denilebilir.⁶¹⁷

⁶¹³ El Kâfi, c.4, s.207

⁶¹⁴ Vesailü’ş Şia, c.11,s. 237

⁶¹⁵ Ed- Durru’l Mensur, c.7, s. 111

⁶¹⁶ Bkz. Elinizdeki kitap, “Üçüncü Bölüm, Sekizinci Ders”

⁶¹⁷ Et Tibyan, c.2, s.167; Mecma’ul Beyan, c.1-2, s.525-526

Arafat'la İlgili Bir Kaç Nükte

1. 'Münteha'l Ereb' kitabının yazarı gibi bazı lügat âlimleri, 'Arafat' kelimesini 'tenvin' kabul eden 'munsarif' isimlerden sayarlar. Nitekim bu kelime şu ayette de tenvinli kullanılmıştır:

“Arafat'tan indiğinizde, Allah'ı Meş'ar-i Haram'da anın.”⁶¹⁸

Bazılarıysa bu kelimeyi 'alem' olduğu ve 'te'nis' takısı taşıdığı için 'Gayri Münsarif' sayar ve söz konusu tenvinin 'sarf tenvini' değil, 'mukabele tenvini' olduğunu, dolayısıyla da bu kelimenin 'Elif Lam' takısı almayacağını; yani 'El Arafat' şeklinde kullanılmayacağını söylerler.⁶¹⁹

2. 'Arafat' Fars edebiyatında da çok sık kullanılan bir kelimedir. Fars Şairlerinin bu husustaki şiirlerinden birkaç örnek:

*Arafat'tan gelmiş Mekke'ye doğru
Umre için 'lebbeyk' diyerek tazim ile*⁶²⁰

*Mina ve Arafat'ta Allah'tan benim için niyaz edin
Ki sizler, Allah'ın Kâbe'yi kutsayan kullarınız hepimiz*⁶²¹

*Bir de görürsün ki Arafat vakfesine gelmiş Mesih
Güneşten bir ihram elbisesi kuşanarak*⁶²²

3. Arafat'ın batısında bulunan 'Nemire Mescidi', 'Arefe Mescidi', 'İbrahim Mescidi' ve 'Urene Mescidi' diye de isimlendirilir. Bu Mescid'in Mekke'ye bakan yüzü Arafat'ın şer'i sınırları içerisinde yer almaz. Dolayısıyla vakfe vazifesi, o bölümde yerine getirilemez.

⁶¹⁸ Bakara: 198

⁶¹⁹ Mecma'ul Bahreyn, c.2, s.164

⁶²⁰ Divan-e Eş'ar-e Nasır Hüsrev, 147. Kaside

⁶²¹ Divan-e Eş'ar-e Hakani, 180. Kaside

⁶²² Age. 88. Kaside

12. Bölüm

Meş'ar

Meş'ar-i Haram, Harem bölgesi içerisinde Mina ve Arafat arasındaki muntıkada yer alır. Meş'ar'de vakfe, tıpkı Arafat vakfesi gibi haccın rükünlerindedir.

Meş'ar kelimesi, mekân ismi olup tam bir şekilde idrak etmek ya da zarif bir şekilde hissetmek anlamlarına gelen 'şuur' kökünden yahut alamet ve nişane anlamına gelen 'şiar' kelimesinden türetilmiştir. Tureyhî (r.a) 'Meş'ar-i Haram'ın Müzdelife'de bulunan 'Kazah' adındaki dağ olduğunu söyler. Ona göre Allah'a kulluk edilen her yere 'Meş'ar' denilir. Bu bölgenin bu isimle anılmasının hikmeti de bir ibadet mekânı olmasıdır.⁶²³

Meş'ar 'Müzdelife' ve 'Cem' diye de isimlendirilir. İmam Sadık'ın (a.s) beyanıyla, bu mekânın 'Müzdelife' diye anılmasının sebebi, Hz. Cebrail'in hac erkânını İbrahim'e talim esnasında ona "ya İbrahim! Meş'ar-i Haram'a yaklaş (İzdelif ile'l...)" diye buyurmuş olmasıdır.⁶²⁴ Bu toprakların 'Cem' diye isimlendirilmesinin hikmeti ise, Hz. Âdem'in (a.s) burada mağrip ve yatsı namazlarını cem' ederek yani birleştirerek kılmasıdır.⁶²⁵

Asırlardır her yıl milyonlarca hacı o toprakları ziyaret eder ve her biri şeytan taşlama vazifesini eda etmek için bu bölgeden en az kırk dokuz adet çakıl taşı toplar. Bu açıdan Cenab-ı Allah'ın Meş'ar'de zuhur bulan apaçık ayetlerinden biri de bu bölgenin, her ne kadar çakıl taşlarının

⁶²³ Mecma'ul Bahreyn, c.1, s.517. Merhum Tureyhî'ye göre bazıları bu kelimenin ilk harfi, yani 'mim' harfini kesre ile 'Miş'er' diye okurlar.

⁶²⁴ İlelu'ş Şerayi', c.2, s.437; Vesailu'ş Şia, c.14, s.10-11; Bihar, c.96, s.266

⁶²⁵ Bkz. İlelu'ş Şerayi', c.2, s.437; Vesailu'ş Şia, c.14, s.10-11; Bihar, c.96, s.266

toplanma sebebi olan sel yatağı olmak gibi bir özelliği olmasa da –ki sel yataklarında büyük taşlar suyun hızlı akışının etkisiyle kırılıp ufalır ve çakıl taşları oluşur- her daim bu taşlarla dolu olması ve bu taşların asla azalmamasıdır.

13. Bölüm

Mina

Zilhicce ayının onuncu günü şafak vakti, hacılar bazı özel ameller için Mina bölgesine giderler. Mina, Harem sahası içerisinde Mekke ile Meş'ar (Müzdelife) arasında yer alır. Sınırları ise 'Akabe'den 'Muhasser Vadisi'ne kadar uzanır.

İmam Sadık'ın (a.s) beyanıyla: Cebrail (a.s) bu topraklarda İbrahim'e (a.s) şöyle nida eder:

“Ey İbrahim! Allah'tan ne dileğin varsa dile!” Bu itibarla –temenni ve muna dilek ve arzu anlamına gelir- 'Mina' diye anılır ve halk burayı 'Mina' diye isimlendirir.”⁶²⁶

İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) ise şöyle buyurur:

“İbrahim'e 'Rabbinden ne dilerersen dile!' nidası gelince İbrahim içinden Allah'ın, oğlu İsmail yerine bir koçu kurbanlık kılmasını ve onu kurban etmeyi emir buyurmasını diledi. Allah da onun dileğini kabul eyledi.”⁶²⁷

Tureyhî'nin (r.a) aktardığı malumata göre bu toprakların 'Mina' diye isimlendirilmesinin kaynağı burada 'kan akıtılmasıdır.' Zira Arap dilinde 'İmna' kelimesi 'kan akıtmak' anlamına gelir. Ayrıca Cebrail'in (a.s) Hz. Âdem'den (a.s) ayrılırken ona: “Bir şey dile; bir temennide bulun” demesi üzerine Âdem'in: “Benim temennim (=Muna'm) Cennettir” sözü de bu isimlendirmenin kaynağıdır.⁶²⁸

⁶²⁶ İlelu'ş Şerayî, c.2, s.435; Bihar, c.96, s.271

⁶²⁷ İlelu'ş Şerayî, c.2, s.435-436; Bihar, c.96, s.272

⁶²⁸ Mecma'ul Bahreyn, c.2, s.240

Üç cemre, kurbangâh ve bazı rivayetlere göre yedi yüz peygamberin namaz kıldığı yer olan 'Hayf Mescidi'⁶²⁹ Mina'da bulunmaktadır. Bu mescit, nispeten yüksek bir mevkiye bulunmaktadır. İmam Sadık'ın (a.s) beyanıyla bu mescit zaten bu itibarla 'Hayf' diye anılır. Zira bir ovanın çevre arazilerine göre daha yüksek kısımlarına 'hayf' denir.⁶³⁰

Fahr-i Razî, "Orada apaçık ayetler vardır" ayetinin tefsirinde Hak Teâlâ'nın Mekke'de; özellikle de Mina da bulunan ayet ve nişaneleri ile ilgili şöyle der: "Hac mevsiminde her yıl (onun zamanında) altı yüz bin kişi bu topraklara gelir ve her biri yetmiş çakıl taşıyla şeytan taşlar; bu kadar çakılı kimin topladığı henüz kimsenin malumu değildir!" Sonra şöyle devam eder: "Bu toprakların faziletlerinden biri de üst üste yığılan bu çakıl taşlarının kendiliğinden ortadan kalkmasıdır." Evet, o zamanlar böyle bir uygulama yokmuş; ama günümüzde devlet görevlileri, toplanan kum ve çakılları cemrelerin bulunduğu bölgeden başka yere taşımakta ve ortalığı düzenlemektedirler. Maksud şu ki, "toplanan çakılların yok olması olayını ilâhî ayetler zümresinden saymak ve bunu, içinde yaşadığımız çağda milyonlarca hacının Meş'ar'den taş toplamasına rağmen oradaki taşların eksilmemesi ve bu taşların Mina'da şeytan taşlama için atılmasına rağmen o muntukada taş birikmemesi olayını delil olarak göstermek" hususunda dikkat edilmesi gereken mesele, bu hususu özellikle de günümüz şartlarında ispatlamak çok da kolay değildir. Bahusus çevre temizliği idaresinin varlığı bu delile karşıdır. Dahası, söz konusu ayet, 'Beled-i Emin' yani Mekke şehriyle alakalı olup Ararat, Meş'ar ve Mina bu şehrin sahası dışında bulunmaktadır.

Mina İle İlgili Bir Kaç Nükte

1. Mina, cahiliye döneminde de mukaddes bir mekân bilinirdi. O dönemde Mina'da müşriklerin putları için bir de puthane kurulmuştu. Bazıları Arap kavminin 'Mina' ismini Hindistan'ın Seylan adasına yakın bir yerde olup Buda'nın bir heykelini barındıran 'Mina Adası'ndan aldıkları görüşünü ileri sürerler.⁶³¹ Ancak sırf isim benzerliğinin böyle bir isimlendirmenin kaynağı olması uzak bir ihtimaldir.

⁶²⁹ El Kâfi, c.4, s.214

⁶³⁰ Age. s.519; Bihar, c.96, s.271-272

⁶³¹ Dairetu'l Maarifi'l Karni'l Işrin, c.6, s.368-368

Bu iddiaya benzer bir iddia da kurbanlıklar ve kurban etlerinin Mina'da kurutulması ve Hindistanlı hacıların memleketlerine dönerken, bu etleri beraberlerinde götürmeleriyle ilgili olarak da gündeme getirilmiştir. Buna göre Hintliler bu geleneği Araplardan öğrenmiş, Araplar Rumlardan, Rumlar da Yunanlılardan almışlardır. Yunanlılar ise eski Hint geleneklerinden etkilenerek bu geleneğe uymuşlardır. Bu demektir ki, bu gelenek Hintlilerin kendilerinden kaynaklanmış ve yine kendilerine geri dönmüştür.⁶³²

Dikkat edilmesi gereken husus şu ki, bu tür tahminler, hiçbir bilimsel dayanağa dayanmazlar ve sadece ihtimal kapsamında ileri sürülen görüşlerden ibarettirler.

2. Bazı nakillere göre, eskiden Hayf Mescidi yakınlarında Resulullah'ın (s.a.a) ibadet ettiği ve Mürselat sure-i şerifinin içinde nazil olduğu 'Mürselat Mağarası' diye bir yer bulunmuş.⁶³³ Bu nakillerin hiçbiri muteber kaynaklara dayanmamaktadır.

3. Eskiden Mina'nın orta yerinde 'Kevser' diye anılan bir mescit bulunmuş ve 'Kevser' suresi bu mekânda nazil olmuştur.⁶³⁴

4. Yine eskiden Mina'da 'Kebş Mescidi' denen bir mescit bulunmuş. Bu mescidin 'Kebş' diye anılmasının sebebi, Hz. İsmail'e (a.s) karşılık kurbanlık olarak gönderilen koçun bu mekânda kurban edilmiş olmasıdır. Bu mescidin kenarında ise bu koçun üzerinde kesildiği bir taş bulunmuş.⁶³⁵

Hz. Emirülmüminin Ali'den (a.s) rivayet olunduğuna göre, bu koç birinci cemre ile orta cemre arasında ve 'Sübeyr' dağının tam karşısında kurban kesilmiştir; yukarıda söz konusu olan mekânda değil. Muhibb-i Taberî'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiği malumat da Hz. Ali'den (a.s) nakledilen rivayeti desteklemektedir. İbn Abbas şöyle der:

“Resul-i Ekrem (s.a.a) İbrahim'in (a.s) kurban kestiği yerde kurban kesmiş ve o noktayı kurban yeri olarak belirlemiştir. Tabi Mina topraklarının her noktasında da kurban kesilebilir. Resulullah'ın (s.a.a) kurban kestiği yer, birinci cemre ile orta cemre arasındadır.”⁶³⁶

⁶³² Age. c.9, s.463

⁶³³ Age. s.462-463

⁶³⁴ Mir'atu'l Haremeyn, c.1, s.325

⁶³⁵ Age. s.326

⁶³⁶ Age.

Üçüncü Kısım
Hac Menâsiki

1. Bölüm

İbadetlerin Sırları

İbadetin Yaratılış Düzeni İçerisindeki Konumu

Yaratılış âleminde her malul (sonuç), illetinin (sebebinin) kuludur. Hem varoluşu hem de varlığının bekası, sebebin varlığına bağlıdır. Hem zat hem sıfat hem de tüm fiillerinde onun fermanı altındadır. Nedensellik zincirini oluşturan halkalardan hiçbiri, hiçbir şekilde gevşekliğe mahal vermez. Ne sebep, sonuca olan ihata ve ona her daim feyizde bulunma vasfından arınır ne de sonuç, sebebine boyun eğip ona teslim olmaktan geri durur. Baştan aşağı sebebine muhtaç konumda bulunan sonucun, yine baştan aşağı tüm varlığının kaçınılmaz bir gereği olarak, her daim sonucunu feyizlendiren sebepten bir an olsun müstağni olması illiyet (nedensellik) yasına aykırıdır. Bu itibarla, Hak Teâlâ'nın bir malulü olan imkân âlemi baştanbaşa, onun halis bir kuludur ve onun tekvinî fermanından asla yüz çeviremez.

“Bir şeyi dilediği zaman, O'nun buyruğu sadece, o şeye «Ol» demektir, hemen olur.”¹

Kur'an-ı Kerim'de yer alan 'İslam',² 'tesbih',³ 'secde',⁴ 'ubudiyet',⁵ 'itaat'⁶ kavramları, bu hakikate işaret eder. Demek ki ne tekvin âleminde

¹ Yasin: 82

² Al-i İmran: 83

³ Hadid: 1

⁴ Nahl: 49

⁵ Meryem: 93

⁶ Fussilet: 11

tekvinî küfür ne de tabiat âleminde doğal nifak ya da isyandan söz edilemez. İşte, cebriyeci Eş'arî'den başka, akli sahada söz sahibi olan hiçbir düşünürün inkâr etmediği cebri 'nedensel zorunluluk' bu anlamdadır. Lakin Eş'arîler, 'evleviyet' zehabına kapılarak yaratılış âlemine nedensel zorunluluğun hâkim olduğunu reddederler. Zira onlar felsefi anlamda nedensellik yerine 'âdetin cereyanı' ilkesini ikame eder ve nedensel zorunluluğu inkâr ederler. Evet, yaratılmışlar arasında cereyan eden yasa, ilâhî âdetin cereyanıdır. Ancak Allah ve mahlûkları arasındaki münasebet felsefi anlamıyla 'nedensellik yasası'dır. Bu sahada cereyan eden nedensellik yasası, zorunluluk vasfını mı taşır yoksa sırf 'evleviyet' (öncelik) esasına dayalı bir işleyişe mi sahiptir? Sorusunun cevabı tamamen farklı bir konudur. Maksat şu ki, bu son birkaç husus, birbirinden ayrı düzlemlerde mütalaa edilmelidir.

Elbette biz eğer nedensellik yasasının 'teşeeün' (tecelli) keyfiyetinde zuhur bulduğuna inanacak olursak, mazharın zâhire tabiiyeti ve tüm mazharların kendi zuhur kaynağı karşısında İslam, tesbih, ubudiyet ve itaat üzere oldukları hususu daha bir açıklık kazanır. Zira aynada yansıyan bir suret, o suretin sahibine aidiyet ve ona bağlılık dışında hiçbir özel imtiyaza sahip olamaz.

Teşri' ve Teklif Âleminde Özgürlük ve Tekâmül

Özgür iradeye dayalı bütün kemal derecelerinin elde edilebileceği ve bir sınanma ve imtihan sahası olan teşri' ve teklif âleminde, ne cebir ne de tefvizden söz edilebilir. Kanun ve ahkâmın yürütme alanı içerisinde, düşünebilen ve özgür seçimde bulunabilen tüm varlıklar yürüyecekleri yolu seçerken kendi hür iradeleriyle seçer ve bu yol üzere kalmak hususunda özgürce seçimde bulunurlar. Bu yolu seçmek ya da reddetmek hususunda serbest ve bu seçimlerinde samimi olup olmamak hususunda; yani iman yahut nifaka yönelmek ikilemi arasında tamamen hürdürler. Zira özgürlük olmaksızın ne imtihan ve sınanmadan söz edilebilir ne de tekâmül ve ilerlemeden.

Teşri' nizamının sahası, tekvin âlemine göre çok daha sınırlıdır. Zira teşri' ve yasama sahasına, özgür irade ve şuur sahibi varlıklar dışında kimse

giremez. Lakin itaat ya da isyan daha ziyade teşri alanında gündeme gelir. Bu yüzden bazı teşriî yasalar zamanla unutulmaya yüz tutar bazılarısıya isyan girdabına uğrar. Bazıları nifak çirkefine bulanır bazıları riya şaibesiyile yüz yüze kalır. En nihayet bazıları da ihlâs hamuruyla yoğrulur ve arı duru bir kıvama erişir.

Binaenaleyh, Kur'an kültüründe İslam ve küfür, iman ve nifak, itaat ve isyan ve ayrıca sevap ve hata; sözün özü hak ve batıl teşri' âlemine özgü olup tekvin sahasında İslam, itaat, sevap ve kısaca hak dışında bir tutum söz konusu dahi edilemez. Zira tekvini nizam içerisinde tüm varlıkların boyunduruğu bizzat Allah'ın elinde olup onun hükümranlılığı ise 'sırat-ı müstakim' üzere cereyan eder.⁷ Tabiat âleminde eğer bazı varlıklarla ilgili dalalet, zeval ve benzeri durumlar söz konusu oluyorsa dahi tüm bunlar neticede ya teşri' nizamı ile alakalıdır yahut göreceli bir durumdur. Yani eşyanın tabiatından kaynaklanmaz. Zira nesnel bir varlık, hak ve doğruluğun cereyan sahasıdır ve varoluş kaynağı karşısında katıksız anlamıyla itaatkârdır.

Yaratılışın Gayesi; Yaratanın Değil

Hak Teâlâ'nın Esmâ-i Hüsnâsı'ndan her bir isim bir hakikati gereksinir. Bu hakikati burhan diliyle ikame olunacak bir kanıt ve delillendirme için 'ortak terim' olarak kullanabilir ve sonuca erişilebiliriz.

Hikmeti gereği, Hak Teâlâ'dan beyhude ve gayesiz hiçbir iş sadır olmaz. Allah, 'hekim'dir (Hikmet sahibidir) ve hekim olan herkes, belirli bir gaye için hareket eder. Öyleyse Allah'ın bütün fiillerinin bir gayesi vardır.⁸ Hakk Teâlâ zatı itibarıyla müstağni olduğundan, hiçbir şey zatı itibarıyla onun gayesi olamaz.⁹ Zira bunun lâzimesi, Hak Teâlâ'nın o maksat olmaksızın kâmil sayılamayacağı ve ancak o söz konusu gayenin tahakkukuyla kemal bulacağı hususudur. Oysa Vacibu'l Vücut, sırf ve mutlak kemaldır. Onun kemali sınırsızdır. Onun zatı haricinde her kemal bir varsayım düzeyinde dahi farz-ı muhaldır.

⁷ Hud: 56

⁸ Müminun: 115

⁹ İbrahim: 8

Çakışan bu iki iktizayı ortak bir payda da buluşturabiliriz. Şöyle ki, aynı zamanda tüm varlıkların membaı ve zuhur makamı olan Mümkünat Âleminin varlık sebebi, her bir varlığın nihâi gayesi olduğu veçhiyle, kendisi bir gaye ve hedef gütmekten münezzehtir. Lakin varlık âleminin bir var oluş gayesi vardır ve en nihayet bu gayeye nâil olacaktır. Tabi ki bu güzergâhta niceleri, nice nahoş badireler atlatarak mak-sada varacaktır.

Açıklamak gerekirse, Mümkünat Âlemi havzasında bulunan her şey; ister aşikâr ister pinhan tüm varlıklar, her biri bir diğerrinin maksadıdır. Lakin tüm her şeyin maksadı bizzat Hak Teâlâ'dır. Onun kendi ulvî zatından gayri, hiçbir maksadı olamaz. Hak Teâlâ 'âhir'dir tıpkı 'evvel' olduğu gibi; O 'bâtin'dir tıpkı 'zâhir' olduğu gibi.

“O'dur evvel ve âhir, O'dur zâhir ve bâtin”¹⁰

Bir hedef ve gayeye erişmek maksadıyla hareket eden her fâil, aslında nakıstır. Zira noksanlıktan münezzehe olan bir fâil, hiçbir işini bir maksat uğruna görmez.¹¹ Tüm âlemlerin yaratıcısı, tüm âlemlerden müstağni olduğuna göre noksanlık taşıyamaz. Binaenaleyh o, bir garaz ve gaye peşi sıra hareket etmez ve arayadurduğu bir maksat uğruna iş görmez. Aksi halde, onun da bizatihi noksan ve muhtaç olduğu ve kendi zatından başkasının onu kâmil ve müstağni kıldığı sonucu lazım gelir.

Hak Teâlâ'yı münezzehe bildiğimiz garaz ve maksadın, onun kendi lehine bir menfaatin celbi ya da bir başkası lehine bir menfaatin icadı şeklinde olması arasında bir fark yoktur. Zira bir başkası için bir menfaatin icadı, Allah'ın garazı ve zatının gayesi olacak olsa; bu garaz tahakkuk bulmadan onu kâmil saymamak ve bu kemal hâsil olmadan onu nakıs bilmek lazım gelir. Ki elbette bu, farz-ı muhaldir. Yüce Allah, en halis anlamıyla 'cevad'dır. Binaenaleyh en layık veçhiyle ve en yaraşır bir şekilde bağışta bulunur; bir karşılık ya da garaz gözeterek değil. Evet, hiç şüphesiz Allah Teâlâ'nın her fiili hikmetin özü ve tüm hayır ve bereketlerin gözesidir.

¹⁰ Hadid: 3

¹¹ Şifa, İlahiyat bölümü, 6. makale, 5. fasıl, s.303

Mahlûkatın Yaratılış Gayesi

Yukarıdaki açıklamadan yola çıkarak “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım”¹² ve “Eğer siz ve yeryüzündekilerin tümü küfredecek olsanız bile şüphesiz Allah Gani’dir (hiçbir şeye muhtaç değildir) Hamîd’dir (övülmüştür)”¹³ ayetleri arasında bir ortak manaya ulaşabiliriz. Şöyle ki, birinci ayette yaratılış ve hilkatin gayesi beyan edilir. Yani mahlûkatın varoluşlarının yüce gayesi ve nihâî kemali, Allah’a kul olmak üzere buyrulur. Bu doğrultuda Muvahhidlerin Emiri Ali b. Ebi Talib (a.s) şöyle buyurur:

“İlâhî! Bana izzet olarak benim sana kul olmam yeter; bana iftihar olarak ise senin bana rab olman yeter!”¹⁴

İkinci ayette ise Rabbimizin kimsenin ibadetine muhtaç olmadığı beyan buyrulur. Yani eğer kulluk edilmeyecek olursa noksanlık ve ihtiyaç üzere kalır ve bu kusur ve ihtiyaç sadece birilerinin ona ibadeti ile telafi olunur denilemez. Mutlak ‘gani’ olan Rabbimiz tüm ihtiyaç ve kusurlardan münezzehtir. İster kulluk edilsin ister edilmesin hiç kuşkusuz o, her şeyden müstağni olmakla beraber ihsan ve bağış sahibidir.

Bu açıklamadan sonra Rabbimizin şu buyruğunun manası da anlaşılmalıdır:

“Ben gizli bir hazineydim. Bilinmek ve tanınmak istedim. Mahlûkatı yarattım ki tanınıp bilineyim!”¹⁵

Demek ki Allah’ı bilip tanımak da tıpkı ona kulluk gibi yaratıcının değil, yaratılışın gayesidir. Zira bir gayeye yönelmek ihtiyaç ile malul olanlar içindir. Gani ve müstağni sıfatlarına sahip olanlar için değil. Garaz ise bizzat kemal derecesinde olanlar için değil, bir noksanlığı bulunanlar için söz konusu edilebilir. Zira kâmil bir zat, zatı haricindeki tüm masiva için bizzat gayedir.

Yukarıdaki konunun felsefî açıklaması şudur: Nasıl her fiil ve işin bir gayesinin olması zaruret arz ediyor ve her feyzin bir garaz için nüzülü

¹² Zariyat: 56

¹³ İbrahim: 8

¹⁴ Kitabu’l Hisal, c.2, s.420; Bihar, c.74, s.402

¹⁵ Avali’l Leali, c.1, s.55; Bihar, c.84, s.199 ve 344

lazım geliyorsa, her fail ve iş görenin de bir maksat gözetmesi ve o maksadın husulüyle bir kemale erişme gayesinin olması zaruret arz eder. Fakat eğer sırf ve mutlak kemal bir zat bir feyzin kaynağı ve bir işin sebebi ise, onun için zatının bizzat kendisinden başka ve ona zait bir garaz ve gaye nasıl düşünülebilir ki? Zira böyle bir zatın kendisi bizzat her hayır ve bereketin kaynağıdır. Kur'an-ı Kerim bu nükteyi şöyle ifade buyurur:

“O'dur evvel ve âhir; O'dur zâhir ve bâtın”¹⁶

Hak Teâlâ kendisi bizzat maksattır ve O'nun için bir gaye öngörülemez. Aynı zamanda o, tüm masivaya nispetle 'fail-i bizzat'tır. Tüm her şeyin yaratıcısı odur ve tüm iş ve eylemler nihayetinde ona döner.

“Sizi yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz.”¹⁷

Bu açıklamadan sonra Allah'ın şu kelam-ı şerifinin manası aydınlığa kavuşmuş olmalıdır:

“Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah bütün âlemlerden müstağnidir.”¹⁸

Zira hac, Allah tarafından insanlara farz kılınan bir ibadettir. İnsanlar hac ve umre ibadetine muhtaçtırlar. Dolayısıyla eğer inkâr edecek olurlarsa, şunu bilmelilerdir ki bırakın kulların ibadetini Allah, tüm âlemlerden dahi müstağnidir. Hac, diğer bütün ibadetler gibi yaratıcının değil, yaratılışın maksatlarından biridir. Hac vazifesini yerine getiren bir insan, bu vazifeyi eda etmekle elde edilebilecek en güzel mükâfata nâil olur. Evet, Allah mutlak anlamda ganidir. Zira o, istiğna ve kemalin bizzat kendisidir. O, mutlak kemaldır. Dolayısıyla onun zatına zait hiçbir gayet söz konusu dahi edilemez. Zira zatı itibarıyla maksat olan bir zatın hiçbir maksadı olamaz.

“Zahir ve batınıyla ibadetler, mutlak anlamda gani olan zatın değil; muhtaç konumda bulunan mahlûkatın gayesidir.” nüktesi açıklığa kavuştuğuna göre asıl konumuza dönelim. Demiştik ki teşriî âleminde insanlar

¹⁶ Hadid: 3

¹⁷ A'raf: 29

¹⁸ Al-i İmran: 97

ve cinlerin yaratılış gayesi ubudiyette kemale erişmektir. Buna göre, soyut ve akli bir ruha sahip olan insan, bu boyutunu takviye eder ve diğer türdeşlerinden üst bir mertebeye erişebilirse kendisi de bizzat diğer bazı mahlûkat için gaye ve hedef konumuna yükselir. Gerçi tüm mahlûkatın nihâi ereği Hak Teâlâ olmuş olsa da, nasıl varlık kemanını nüzul kavisinde ilk sadır ve ilk mahlûk akıl cevheri ise, bu kemanın suud kavisi ve kemal silsilesinde de nihâi maksada ilk erişen yine akıl cevheri olacaktır. Zira imkân âleminin yörüngesi akılla başlar ve yine akılla nihayet bulur. Bu konu, 'On Akıl' kurgusu vesair kuruntulara inanmakla alakalı değildir. Dahası, Meşşâî filozofların kendileri dahi bu tür kurguları, felsefi sistemlerinin tartışılmaz ilkelerinden addetmez ve sırf bir ihtimal düzeyinde gündeme getirirler. Bu konunun sarsılmaz temeli, ancak Hikmet-i Mütealiye'nin idrak ve irfan ilminin şühûd edebileceği varlık ya da zuhurun teşkiki (dereceli ve aşamalı) hakikati üzerine inşa olunmuştur.

İbadetin Mertebeleri

İbadetin nice mertebeleri vardır. Bazı mertebeler, ibadet ehlinin orta vadeli gayesi, bazılarıysa kulluk kisvesine bürünenlerin nihaî maksatlarıdır. Amel sınırlı, şühûd ise sonsuz ve sınırsız olduğuna göre, amelî ibadetler sınırlı maksatlar için, şühûdî ibadetler ise sonsuz maksatlar içindir.

Amelî ibadetlerin sınırlı oluşunun hikmeti şu ki, evvela teklifler (mükellefiyetler) bu dünyadan âhirete intikal sonrası hükümsüz iken şühûd sahası aynen devam eder. İkincisi, insanoğlunun özgür iradesiyle erişeceği amelî kemâller, artık kıyamette söz konusu dahi edilemezken, ilmî kemâller Hak Teâlâ'nın feyizlendirmesiyle hâsıl olup her daim müyesserdir. Üçüncüsü, gayb perdelerinin birçoğu ölümden sonra bertaraf olur ve görülemeyen birçok şey malum olur. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim, yaratılış âleminin gayesini, insanın Allah'ın sınırsız ilim ve kudretinin idrakine varması olarak belirler:

“Allah yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yarattı. Allah'ın emri bunlar arasında her daim iner ki, böylece Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz.”¹⁹

¹⁹ Talak: 12

Evet, husulî ilim (=edinilen ilim) ve istidlalî yakîn (=delillendirmeye dayalı kesin bilgi) aslında ilmî anlamda bir kemâl sayılır ve insanın hedefleri arasında yer alır. Lakin huzurî ilim (=duyumsanan ilim) ve şuhûdî yakîn söz konusu olunca hedef değil bir vesile addedilir:

“Hayır; eğer siz ilme’l yakîn (=kesin bir bilgiyle) bilmiş olsaydınız, and olsun ki cehennemi görürdünüz! And olsun ki onu ayne’l yakîn (=gözünüzle kesin olarak) göreceksiniz.”²⁰

Yani ilmu’l yakîn ile aynu’l yakîne erişmek mümkündür. Binaenaleyh marifete şuhûdî yakîn ile erişmek, insanın yaratılışının nihaî gayesidir diyebiliriz. Bu şuhûdî yakîn, her daim ibadete bağlıdır. Evet, bu bağ her yaşam evresinde, bulunduğu evrenin iktizasıyla uyumlu bir mahiyete sahiptir; yani dünya hayatında teşrîî ibadetlere bağlıyken, âhîret âleminde, bu ibadetlerin zuhura erişen bâtınıyla bağlantılıdır. Demek ki bir an olsun ibadetten gafil kalınacak olunursa, o anda şuhûd edilen her şey perdelere bürünür; aynı anda şuhûd eden konumundaki biri hicaplarla karşılaşır. Zira sülûk ehli birinin, yegâne vesilesi ve gaybin zâhir olmasını sağlayan yegâne araç, ibadettir:

“Ve yakîn sana gelinceye kadar rabbine ibadet et.”²¹

Bu, yakîn hâsıl olduktan sonra ibadet hükmü kalkar anlamına gelmez. Zira ibadetin bir anlık zevali ile yakîn de izmihlal bulur. Çünkü isyan hicapların en kötüsüdür.

“Allah yedi kat göğü ve yerden bir o kadarını yarattı. Allah’ın emri bunlar arasında her daim iner ki, böylece Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilirsiniz” ayetinden anlaşılması gereken şudur: Kâinatın varoluş gayesi, yani Hakk’ın halk aynasında zuhurunun maksadı, seyr u sülûk yolundaki insanın Hak Teâlâ’nın ilim ve kudretinin şuuruna erişmesidir. Bu şuhûdî ilim, visal şerefine nâil olmuş bir ârifi, Hakk’ın ilim ve kudret sıfatlarının mazharı konumuna yüceltir. Öyle ki Allah’ın izniyle tek bir “Bismillahirrahmanirrahim” demekle, âhîret âleminde sırf irade etmekle yapabileceği her şeyi bu dünyada da yapabilir. Öyle ki bilmek istediği her şeyi istediği zaman müşahede edebilir.

²⁰ Tekasur: 5-7

²¹ Hicr: 99

Aynı konuyu, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmek ve tanınmak istedim, mahlûkatı yarattım ki tanınıp bilineyim!”²² Kutsi hadisinden de çıkarsamak mümkündür. Buna göre ve ayrıca Zat’ın zuhurunun ‘Hakk’ın halk aynasında bir tecellisi’ olduğu hakikatine binaen gizli bir hazine olan Zat’ın zuhurunun semeresi, sülûk eri bir insanın sahip olduğu kapasite miktarınca Gayb-ı Mutlak’ı idrak etmesidir diyebiliriz. Bu hadisin senedi ile ilgili dile gelecek her eleştiri, yukarıdaki ayetin içeriğinden yola çıkılarak cevaplandırılabilir. Zira söz konusu ayet, hem ‘ilim’ hem de ‘kudret’i yaratılışın gayesi olarak tanıtmaktadır. Hakk’ın kudreti onun ilminin aynı olduğuna göre, âriflik makamına erişmiş bir insana elde ettiği ‘ilimde’ içselleşmiş ‘kudret’ de verilir. Zira vuslat payesine erişmiş salikler için nazarî akıl ile amelî akıl itihâat halindedir.

İbadetlerin Sırrına Erişmek

Her bir uzuvla yapılan amel ya da kalplerde cevelan bulan heyecan, ya ibadetin ‘ahkâmına’ ya da ‘adabına’ dairdir. Bunlardan hiçbiri ibadetin ‘sırrı’ değildir. Nazarî aklın şühûd sahasına giren yahut amelî akli harekete geçiren hakikat ne ise işte o, ibadetin sırrıdır. Zira bir şeyin sırf kalpte düşünülmüş olması gayet kolaydır ve bu düzeyiyle ‘Fıkh-ı Asgar’ın alanına girer. Bu düzeyiyle, bir analitik önerme kalıbında ‘bu bir niyettir’ diyebiliyorsak da sentetik bir önerme kalıbında aynı şeyi söyleyemeyiz. Zira bu düzey, gaffletin ta kendisidir. Bu itibarla bu düzey, niyetin kalpteki varlığının sürekliliği için yeterli olmadığı gibi, başlangıcında dahi kalbe varit olacak her türlü tasavvurla birlikte olması da muhtemeldir. Bütün şirk çeşitleriyle bir arada barınabilen bir tevhid tasavvuru, aslında tevhid kılığına bürünmüş şirktir. Binaenaleyh halis muhlis bir ârif, sadece kesreti şühûd etmekle, vahdeti şühûd etmekten gafil kalmadığı gibi vahdetin şühûdu dahi onun kesreti şühûd etmesine engel oluşturmaz. O her ikisini bir arada görebilir. Lakin o, ‘Hakk’ın şühûdu’ ile bu payeye erişir; ‘halka marifet’ ile değil. Zaten Kurb-u Faraiz’in neticesi de bu değil midir?

‘Fıkh-ı Asgar’ hükümlerine riayet etmek vacip olmakla birlikte, ibadetlerin esrarına nâil olmak için yeterli değildir. Aynı şekilde ‘Fıkh-ı Avsat’ yani delile dayalı ahlak ilminin kurallarına uymak da zarurî olmakla

²² Avali’l Leali, c.1, s.55; Bihar, c.84, s.199 ve 344

birlikte yeterli değildir. Yegâne yol, 'Fıkh-ı Ekber' yani nazarî ve amelî irfanın kılavuzluğuna tâbi olmaktır. Bu yol, insanı şuhûd mahalli payesine erişmiş bir kalp ve arınmış bir akılla, ibadetlerin nâzil olduğu dergâha eriştirir. Bu dergâhta ibadet, mabudun idrak ve fiil mecrası olan kanallar vasıtasıyla eda olunur. Bu hakikatın bir köşesine 'Kurb-ı Nevâfil' hadisi işaret etmektedir.²³ En nihayet vuslat payesine erişmiş bir sâlik, sadece ibadetlerin esrarına vakıf olmakla kalmaz dahası mabudun sırlar hazinesi ve ona marifetin anahtarı olur. "Onlar onun sır makamı, hükmünün korunaklı mekânı, ilminin hazinesi, ahkâmının başvuru mercii, kitaplarının sığınağı ve dininin dağlarıdır. Onlar vasıtasıyla dinin direği dik durur ve erkânındaki sarsıntı izale olur."²⁴

İbadetin esrarı, onun ruhu mesabesinde ve ibadetin adabı onun bedeni mesabesinde olduğu için Kur'an-ı Kerim'de daima gizli infak, açık infaka göre daha evla bilinir. Aynı şekilde çoğunlukla aynı doğrultuda gece, gündüzden önce zikredilir.²⁵ Gizli infakın açıktan yapılmasına ve gecenin gündüze mukaddem bilinmesinin sırrı, yalnızlık esnasında ve hiç kimsenin göremeyeceği ortamlarda Hakk Teâlâ'nın daha iyi ve daha ihlâşlı bir şekilde şuhûd edilebilir olmasıdır.

"Çünkü gece neş'esi (ibadeti) hem daha dokunaklı ve tesirli hem de deyişçe ve okumak bakımından daha sağlamdır."²⁶

Elbette vuslata erişmiş bir sülûk eri, "hiçbir iş ve şe'n ile iştigal O'nu diğer iş ve şe'nlerden alıkoymaz"²⁷ mertebesine eriştiğinde artık gece ve gündüz onun için eşit ve gizli ve açık onun için aynı olur. Zira artık öyle bir düzeye erişmiştir ki orada ne gece vardır ne de gündüz: "Rabbinin dergâhında ne gece vardır ne de gündüz!"²⁸ Orada artık ne gizli vardır ne de açık. Zira artık delil ve kıyasın sahasından çıkmış ve nispet ve göreliliğin alanı aşılmıştır. Demek ki eğer bir Sülûk eri, bütün bir gece boyu mahsus bir ayeti tilavet ile meşgul oluyorsa bu, ya birilerine bir şeyler

²³ Bkz. elinizdeki kitap, Önsöz; Biharu'l Envar, c.67, s. 176; El Kâfi, c.2, s.352, 7. Hadis

²⁴ Nehcu'l Belağa, 2. Hutbe

²⁵ Bakara: 274; Ra'd: 22; İbrahim: 31; Nahl: 75

²⁶ Müzzemmil: 6

²⁷ İkbâlul A'mal, s.201, 385 ve 435; Mefatihul Cinan, Meşlul Duası

²⁸ Mecma'u'l Bahreyn, c.3, s.576

öğretmek maksadıyladır ya da henüz nihâî maksada erişmemiştir demektir. Örneğin Resul-i Ekrem'in (s.a.a) bir geceyi “Onlara azab edersen, doğrusu onlar Senin kullarıdır; onları bağışlarsan, aziz olan, hâkim olan şüphesiz ancak sensin”²⁹ ayetini okuyarak sabahladığı ve yirmi kez “Bismillahirrahmanirrahim” diye tekrarladığı rivayet olunur. Said b. Cübeyr'in ise bir gece boyu “Ayrılın bir tarafa bugün, ey günahkârlar”³⁰ ayetini tekrarladığından bahsedilir.³¹

İnsan-ı Kâmilin Hakikati Bütün İbadetlerin Sırrıdır

İbadetlerin esrarına erişmek için bazı nişaneler vardır. Şöyle ki bir ibadetin aynı düzlemdeki kabul şartları değil, üst âlemlerde sahih bilinmesi ve kabul olunmasının şartları ibadetlerin esrarı zümresindedir. Örneğin taharet, namazın sıhhat şartlarındandır; zira “taharetsiz namaz olmaz.”³² Aynı şekilde “Fatıha suresini okumak namazın rükünlerindedir; zira “Fatıhatu'l Kitab olmaksızın namaz olmaz.”³³ Evet, bu düzeydeki şartlar dahi her ne kadar derece bakımından öncelikli konumda bulunsalar da sırlar ilmi açısından söz konusu şarta bağlı ibadetle aynı düzlemde değerlendirilirler; onun bir üst mertebesi düzeyinde değil. Zira hem namaz hem de taharetin bir üst mertebede kabul şartı takva ve arınmadır:

“Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder.”³⁴

Takvanın kabul şartı ise insan-ı kâmilin velayetine inanmaktır. Zira hiçbir ibadet; hatta takva dahi Masumların (a.s) velayetine bağlanmaksızın kabul görmez. Dahası, o yüce zatların (a.s) tekvinî velayetlerine inanmaksızın sırf hilafet ve valiliklerini kabul etmek dahi bir değer ifade etmez.³⁵ Evet, tekvinî velayet, onların insanlık toplumu üzerindeki hilafet ve valilik makamlarının sırrıdır. Zira onların sırf bu düzeydeki velayet ve önderliklerini kabul etmek tıpkı namaz, oruç, hac vesair ibadetler

²⁹ Maide: 118

³⁰ Yasin: 59

³¹ El Mehecetu'l Beyda, c.2, s.237-238

³² Men Yahduruhu'l Fakih, c.1, s.33 ve 58; Vesailu's Şia, c.1, s.315

³³ Müstedreku'l Vesail, c.4, s.158; Vesailu's Şia, c.6, s.37 ve 39

³⁴ Maide: 27

³⁵ Tefsiru'l Ayyaşi, c.1, s.259; Vesailu's Şia, c.1, s.119-120

gibi dinin fûrûndandır.³⁶ Her fer'in ise bir aslı vardır ki, bu usul, o fûruun esrarı hükmündedir. Bu hususta dinin fûruu kapsamına giren, o zevatın zâhirî velayetlerine boyun eğmektir. Usulü kapsamına giren husus ise, Masumların (a.s) Allah tarafından tayin olunduklarına iman ve onları Allah'ın birer mazharı bilmektir.

Buradan yola çıkarak İnsan-ı Kamil'in hakikati, tüm ibadetlerin sırrıdır diyebiliriz. Sülûk ehli her bir insan, insanî kemaller yolunda attığı adımlar miktarınca, ibadetlerin esrarına vakıf olur. Bu zümrenin en kâmilleri olan Masumlar (a.s) ibadetlerin nihâi esrarına vakıf olmuşlardır. Bu itibarla da onlar, 'sırat-ı müstakim'³⁷ ve 'mizanu'l â'mâl (amellerin mizanı)'³⁸ konumuna erişmişlerdir.

Bu yüce hedefe erişmek ve "her daim muhterem kalmayacak olan rakiplere galip gelinecek ve gamlı günlerin biteceği"³⁹ zamanlara vasıl olmak için akıl ve bilinçle hareket etmek ve kalbin emin haremîni muhafaza etmekten başkaca da bir çare yoktur. Bilinç ve şuur ise tefekkür ve derinlikli düşünce olmadan hâsıl olmaz. Bir görüş sahibi olmak da sır saklamak, kalbi pak tutmak ve esrarın kadrini bilmek olmaksızın asla müyesser olmaz: "Zafer, azimli olmaklardır. Azim, bakış açısını netleştirmektedir. Bakış açısı ise esrarın kadrini bilmekle hâsıl olur."⁴⁰

³⁶ El Kâfi, c.2, s.17-19; Vesailu's Şia, c.1, s.13-29

³⁷ Maani'l Ahbar, s.35; Bihar, c.24, s.12

³⁸ Bihar, c.11, s. 28; c.24, s.396; c. 97, s. 287 ve 330; Müstedreku'l Vesail, c.10, s.222

³⁹ Müjde geldi ki, gamlı günler bitecektir

Hep böyle kalmamıştır böyle de kalmayacaktır

Evet, ben yârin gözünde beş paralık oldum

Ama rakip de hep böyle muhterem kalmayacaktır

(Divan-ı Hafız, s.82)

⁴⁰ Nehcu'l Belağa, 48. Hikmet

2. Bölüm

Haccının Sırları ve Semereleri

Haccın Yüce Gayesi

Konumuz, haccın sırlarına dairdir. Ancak bu meselenin ruhu ve özü, bütün ibadetlerin esrarını bilmekle bağlantılıdır. Zira bütün ibadetler bu müsterek esrarın yanı sıra bir de kendilerine özgü bir takım sırlar içerirler. İnsan, bu sırlardan herhangi birini idrak ettiğinde artık diğer ibadetlerin esrarına da bir yol bulabilir. Elbette zorluk ve kolaylık bakımından bu yollara erişme keyfiyeti aynı seviyede değildir. Birçok ibadetin esrarı, bu ibadetleri yerine getirenler nezdinde pek de gizli değildir. Örneğin namaz birtakım zikirlerle eda olunur ve bu zikirlerin anlamı herkese malumdur. Rükû' ve secdelerin her biri, bir tazim ve saygı ifadesidir. Teşehhüt, Hak Teâlâ'nın birliği ve Resul-i Ekrem'in (s.a.a) risâletine bir ikrardır.

Oruç, nefsin arzuladığı şeylerden sakınmaktır. Bu ibadetin, yoksulların dertleriyle dertlenmek ve onların ahvalini anlamak ve âhirette açlık ve susuzluğun yaratacağı sıkıntıları hatırlamak hususundaki rolü, herkesin malumudur. Orucun hem insan sağlığına etkileri hem dünyevî faydaları hem de nefis tezkiyesi hususundaki önemi herkes nezdinde aşikârdır. Aynı şekilde infakın yaygınlaştırılması, servetlerin kontrol altında tutulması, yoksullarla yardımlaşmak ve zayıf düşürülmüşlerin elinden tutmak şeklinde özetlenebilecek zekâtın faydalarını anlamak pek zor değildir. Cihad için de aynı şey söylenebilir. Zira sınırların muhafazası ve düşmanların saldırılarına karşı savunma zorunluluğu gayet anlaşılır bir ödevdir. Ancak hac menasikinin esrarını anlayabilmek gayet zordur. Hac amellerinin birçoğunun esrarı, insan aklının kavrayabileceği bir düzeyde değildir. Bu itibarla hac ibadetinde, kulluk bilinci ve taabbud ile amel etme hususu diğer bütün ibadetlere göre daha bir göz alıcıdır. Nitekim

Resul-i Ekrem'den (s.a.a) nakledildiği üzere o, 'lebbeyk' derken Allah'ın dergâhına şöyle arz ederdi:

“İlahi! Ben hacca hakiki anlamıyla kulluk ve kölelik bilinciyle yerine getirir ve lebbeyk derim!”⁴¹

Dolayısıyla hac menâsiki ve merasimi, en halis anlamıyla kulluk bilinci ve tam bir teslimiyetle uyumlu bir ibadettir.

İbadet her ne kadar daha önce beyan ettiğimiz anlamda yaratılışın gayesi olsa da kendisi bizzat yakîne erişmenin bir mukaddimesidir ve yakîn ise ibadetin gayesi. Rabbimiz de zaten şöyle buyurur:

“Ve yakîn sana gelinceye kadar Rabbine ibadet et.”⁴²

Burada 'gaye' o söz konusu yüce erek ve maksat ve erişilmesi gereken yüksek menfaattir; bir nihâi sınır değildir. Zira sınır, hareketten çok daha yüce olan ibadetin değil, hareketin nihâi gayesidir. İbadet neticesinde hâsil olan yakîn ise yine hiçbir duraksama ve gaflet olmaksızın doğrudan ibadetin kökeni ve kaynağı olur.

'Yakîn' makamına doğru yücelen ibadet ile 'yakîn' makamından sadır olan ibadet arasında çok fark vardır. Zira bu makamda, nazarı akıl ile amelî aklın maksadı ittihat bulur, şuhûdun kendisi bizzat 'kudrete' dönüşür, 'ilim' bizzat amel kisvesine bürünür ve 'marifet' bizzat salih amellerin kaynağı olur. Öyle ki salih amel ve güzel ahlak adına her şey 'yakîn'in sahasına girer ve bu saha bütün hepsini kuşatır. Bu makamda 'yakîn' bizzat 'yüce bir ahlak' rengine bürünür. Zira bu makamda şuhûd ve amel arasına bir fark koyulamaz. Çünkü 'yüce bir ahlak' şuhûd olmaksızın tahakkuk bulmaz. Aynı şekilde salih amel ve tüm güzel adap da şuhûd ile bağlantılıdır. Dahası şuhûd erinin kendisi, bir an olsun ibadetten yüz çevirmez ve kulluktan bizar olmaz.⁴³ Demek ki yakîn makamına erişmiş bir şuhûd eri, 'âbid' ve ibadet ehlidir ve o 'yüce ahlak' ile ahlaklanmışır. O, artık Allah'a cehennem korkusuyla ya da cennet arzusuyla kulluk etmez. O sadece Allah aşkıyla ibadet eder. Bu makam, işte o 'tertemiz kılınmışlar dışında' hiç kimsenin erişemeyeceği, o 'Makam-ı Mekkûn' o gizli makamdır.⁴⁴

⁴¹ El Mehecce'tu'l Beyda, c.2, s. 197

⁴² Hicr: 99

⁴³ Enbiya: 19

⁴⁴ Vakıa: 78-79

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak haccın da tüm ibadetlerin yüce ve nihâi hedefi, yani ‘yakîn’ için bir nişane ve bir vesile olduğu sonucuna varabiliriz. Zira hac, hem bir nur hem de basirettir. Bu yüzden olsa gerektir ki rivayetlerde hac vazifesini yerine getirmeyenlerin kör olarak haşrolunacaklarından bahsedilir.⁴⁵ Böyle biri, zaten dünyada da kördür. Âhirette ise daha bir kör ve daha bir şaşkın bir vaziyete düşecektir. Bu doğrultuda İmam Sadık (a.s) “*Bu dünyada kör olan kimse âhirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır*”⁴⁶ ayetinin açıklamasında şöyle buyurur:

“*Bu ayet, üzerine farz olan hacc farzasını ölüm gelip çatuncaya kadar erteleyenler hakkındadır. Bu kimseler, kıyamet günü kör olarak haşrolunacaklardır.*”⁴⁷

Hac, nur ve şühûd olduğuna göre, aynı zamanda o ‘yüce ahlak’ın da bir zuhur makamıdır.

Dikkate değer olan husus şu ki, insanoğlu ruhunda, varlık âleminin yaratıcısından gayri her şeyi küçük ve hakir görmedikçe, o ‘yüce ahlak’ kisvesine bürünemez. Demek ki ‘yüce bir ahlak’ ile bezenen ve kendisi dahi yüce ve azim bir makama erişen insan, Allah Teâlâ’dan gayri hiçbir makamdan azamet ve yücelik dilenmez. Çünkü o, artık Allah’ın ‘azim’ sıfatının bir mazharıdır. Bu konuyla alakalı daha geniş açıklama ‘telbiye’ konusunda gelecektir.

“Yüce bir ahlak’ ile bezenen en bariz şahsiyet, Allah’ın en büyük isimlerinin mazharı; yani Hatemu’l Enbiya (s.a.a) idi. Yüce Allah onunla ilgili olarak şöyle buyurur:

“*Ve sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁴⁸

Resul-i Ekrem’in (s.a.a) ahlakının en bariz hasleti yakîn idi. Aynı zamanda Kâbe’nin mimarı Hz. İbrahim (a.s) de bu ahlak üzereydi:

“*Böylece biz, yakîn ile iman edenlerden olması için İbrahim’e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.*”⁴⁹

⁴⁵ Müstedreku’l Vesail, c.8, s.17

⁴⁶ İsra: 72

⁴⁷ El Kâfi, c.4, s. 268-269; Vesailu’s Şia, c.11, s. 26-27

⁴⁸ Kalem: 4

⁴⁹ En’am: 75

Hülâsa, İbadetin yegâne mirası yakîndir. Hac da özgün bir ibadet olup yakîni, yani o ‘yüce ahlakı’; ahlak ve o ahlaka bürünen zatın ittihat buldukları o makamı miras bırakır.

O ‘yüce ahlak’ ile bezenenler İmam Sadık’ın (a.s) tavsif ettiği şu zümredendirler:

“Her kim bir ilim öğrenir, onunla amel eder ve Allah rızası için onu bir başkasına öğretirse, melekût semalarında *azim* diye yâd olunur.”⁵⁰

Bu demektir ki, âlim, âmil ve muallim yani ilmiyle amel edip onu öğreten bir insan bu söz konusu sıfatlarının tümünü sırf Allah rızası için kazanmışsa eğer, göklerin derinliklerinde ‘azim’ diye anılır. Elbette kendisi bizzat ‘azim’ olan bir insan ile ‘azim bir kurtuluş’⁵¹ ‘azim bir mükâfat’⁵² ve ‘azim bir lütuf’⁵³ sahibi olanlar arasında nice farklar vardır. Aynı şekilde “Allah hem daha hayırlı hem daha bakidir”⁵⁴ makamının yüceliklerine erişen bir kimse ile “Allah katında olanlar ise, daha hayırlı ve daha kalıcıdır”⁵⁵ mertebesine davet edilenler arasında da nice büyük ihtilaf vardır. Nitekim kendisi bizzat ‘salih’ olan bir kimse ile sırf ‘amelleri salih olanlar’ arasında da nice derin farklar vardır. Zira ‘salih’ bir kimse, Allah’ın bizzat elinden tuttuğu ve velayetini üstlendiği kimsedir:

“Ve O bütün salih kullarını görüp gözetir/ O Salih kullarının velayetini üstlenir.”⁵⁶

Fakat salih amel işleyenler, bizzat Allah’ı kendilerine kılavuz, yaver ve veli edinenlerden alabildiğine uzak bir konumdadırlar. Daha ötesi, kendisi bizzat ‘hâlis’ olup Allah’ın kendisi için ‘hâlis’ kıldığı ve ‘Muhlesin’ (Halis kılınmışlar) zümresinden olanlarla, sırf amelleri halis olup ‘muhlisin’ (ihlâs sahipleri) zümresinden olanlar arasında da nice büyük farklar vardır!

⁵⁰ El Kâfi, c.1, s. 35

⁵¹ Nisa: 13

⁵² Al-i İmran: 172

⁵³ Bakara: 105

⁵⁴ Taha: 73

⁵⁵ Kasas: 60

⁵⁶ A’raf: 196

Hac Gayb Hazinelerinden İnmıştır

Tüm ibadetler, bu cümleden olarak hac, kâinattaki diğer bütün varlıklar gibi gayb hazinelerinden nazil olmuşlardır.

“Her şeyin hazineleri yalnız bizim katımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.”⁵⁷

Diğer bütün varlıklar gibi de gayb hazinelerinden nâzil olan bir hakikate bağımlıdır. Bu demektir ki, ibadî ödevlerini tanıyıp gereğini yerine getiren bir insan, bu ibadetlerin gayb hazinelerindeki köklerine erişebilir. Rivayetlerde, amellerin bâtinî suretleriyle ilgili varit olan beyanat, işte bu manaya delalet eder. İnsan, ‘berzah-i nüzûlî’ (misal âleminden dünyaya nüzul güzergâhı) ve ‘berzah-ı suudî’de (dünyadan misal âlemine yükselen yolda) bu hakikatle aşına olur. Elbette insanlar içerisinde çok az bir kesim, bu amellerin bu âleme nüzulünden önceki (berzah-ı nüzûlî güzergâhındaki) hakikatleriyle tanışma imkânı bulur. Geri kalan diğer bütün insanlar ise ancak ölümden sonra (berzah-ı suudî güzergâhında) namaz, oruç, hac ve sair ibadetlerin hakikatlerini müşahede edebilir ve melekûtî suretleriyle görebilirler.

Gayb hazinelerinde olan her şey, soyut ve mücerret bir varlığa sahip olup tüm ayıp ve noksanlıklardan münezzehtirler. Buradan yola çıkarak, namaz, hac ve sair ibadetlerin hakikatinin melekûtî olduğunu; gerçek anlamıyla namaz ve hac ibadetini eda edenlerin bu melekûtî hakikatle aynı semada uçup aynı yolda yürüdüklerini ve meleklerin bu yolculukta onlarla yol arkadaşı olduklarını bilecek olursa, hiç şüphesiz namazı ikame ederken daha âli bir niyetle niyet eder ve bu ibadeti ifa eyler diyebiliriz.

Haccın Bâtınî ve Melekûtî Sureti

Her ibadetin bir batını ve sırrı vardır. Zira ibadet, Allah’ın ‘her şeyin beyanı’ni içeren kitabında⁵⁸ yer alan hususlardandır. Allah’ın kitabının ise, bir zâhiri vardır bir de bâtını: “Allah’ın Kitabı’nın bir zahiri vardır bir de batını...”⁵⁹ Dolayısıyla hac da dâhil olmak üzere Kur’an’da yer

⁵⁷ Hicr: 21

⁵⁸ Nahl: 89

⁵⁹ El Mehasin, c.1, s.270; 260. Hadis; Bihar, c.89, s.90

alan her şeyin, herkesin malumu olan bir zâhiri ve sadece şuhûd ehli ve âriflerin künhüne varabileceği, görüp nâil olabileceği ve başkalarının nezdinde gaip olan bir de bâtını vardır. Aynı şekilde göklerin de bir zâhiri bir de bâtını boyutları vardır.

Emirülmüminin'e (a.s): "Yer ile gök arasındaki mesafe ne kadardır?" diye sorulduğunda şu nûrânî beyanda bulunur: "Gözün görebildiği ve mazlumun duasının erişebildiği mesafe kadar!"

Evet, şu zâhiri gözler sadece gökyüzünün zâhirini görebilir; ama gökyüzünün bâtını ancak basiret gözüyle görülebilir. Zira mazlumun duası göklerin melekûti boyutlarına doğru yükselir. Çünkü o, Allah'a sığınmış ve bir tek ondan yardım dilemiştir. Allah ise göklerin her bir mertebesine o mertebeye has ahkâmı vahyeder:

"Ve her göğün işini/ahkâmını kendisine vahyetti."⁶⁰

Allah, insanlara rızıklarının göklerde olduğu vadini verir:

"Semadadır rızkınız!"⁶¹

Kâfirleri ise göklerin kapılarının; yani bâtın ve esrarının onların yüzüne açılmayacağı ile tehdit eder:

"İşte onlara göklerin kapıları açılmayacaktır."⁶²

Söz konusu 'kalbî şuhûd' ile ilgili dikkate şayan nokta şu ki, Yüce Allah insanlara, Peygamber'in verdiği tüm emirlere harfiyen uymalarını emreder:

"Peygamber size ne verirse onu alın..."⁶³

Ayrıca şöyle buyurur:

"Size verdiğimiz kuvvetle tutun!"⁶⁴

⁶⁰ Fussilet: 12

⁶¹ Zariyat: 22

⁶² A'raf: 40

⁶³ Haşr: 7

⁶⁴ Bakara: 63

İmam Sadık (a.s) söz konusu ayette geçen 'kuvvet' hakkında, "bedensel kuvvet midir yoksa kalp kuvveti midir?" sorusuna "her ikisi de!" diye cevap buyurur.⁶⁵

Kalp, Allah'ın kulları nezdinde emanet bıraktığı dosdoğru bir ilâhî kıstas ve mizandır. O, kullarının bu vesileyle kendi katında bulunanlarla aşına olmasını irade buyurmuştur. Bu doğrultuda İmam Sadık (a.s) atalarından (a.s) şöyle rivayet eder: Resul-i Ekrem (s.a.a) buyurur ki:

"Her kim Allah'ın nezdindeki konumunu bilmek isterse, Allah'ın kendi nezdinde hangi konumda olduğuna baksın."⁶⁶

Bu söz, 'Cevamiu'l Kelim'⁶⁷ ita olunan bir şahsiyetin dilinden dökülen en göz alıcı sözlerdendir. Aynı minvalde İmam Kazım (a.s) "alelade insanlardan biri Allah'a yeminle ben seni seviyorum dediği zaman, acaba ben de aynı şekilde Allah'a yemin ederek onun bu iddiasında doğru olduğunu söyleyebilir miyim?" sorusunun cevabında şöyle buyurur:

"Kendi kalbini bir sına; eğer gerçekten onu seviyorsan yemin et. Yoksa etme!"⁶⁸

Hülâsa, kalp, gayp âlemlerini şühûd edebilir ve gözlerin görmekten aciz olduğu hakikatlere nâil olabilir. Öyleyse ne mutlu o kimselere ki, kalp sahibidirler, duyan kulakları vardır ve müşahede ehlidirler!⁶⁹ Böyle bir insan tüm ibadetlerini; bu cümleden hac vazifesini 'beden kuvveti' ile idrak edebildiği gibi 'kalp kuvveti' ile de idrak eder. Ancak böyle biri, ibadetlerin; bu cümleden haccın bâtunına vakıf olabilir ve serireti (=iç âlemi) ile bu ibadetin sırrına erişebilir. Oysa bu sırta, bırakın zahiri gözler; insanların hayalleri dahi erişemez.

Sözün özü şu ki, ilâhî vahiy yoluyla insanlığa armağan edilen her hakikatin insanın 'kalıbı' ile kavradığı bir zâhiri olduğu gibi, bir de bir bâtını vardır ki insan bunu ancak 'kalbiyle' idrak edebilir. Bu temel ilke, Resulullah'ın, ümmeti nezdinde emanet bıraktığı 'sakaleyn' (iki ağır emanet) nezdinde de doğrulanmış ve tasdik olunmuştur. Evliya, bu hakikati

⁶⁵ Fıkhü'r Rıza, s.378; Bihar, c.67, s.178 ve 209

⁶⁶ El Mehasin, c.1, s.252; 273. Hadis; Bihar, c. 70, s. 40

⁶⁷ Men La Yahduruhu'l Fakih, c. 1, s. 240-241; Bihar, c.8, s. 28 ve 38

⁶⁸ El Mehasin, c.1, s.267; 351. Hadis; Bihar, c. 71, s. 182

⁶⁹ Kaf: 37

müşahede eder, takva sahipleri onunla kucaklaşır, seçilmişler onunla hemhal olur ve şehitler ona aşk ve tutkuyla bağlanırlar. Öyleyse ne mutlu o kimselere ki ibadete âşik olup her daim onunla kucak kucağa durur ve hemhal olurlar!⁷⁰

Hac ibadetinin de herkesin gözleriyle görebildiği bir zâhiri vardır ve sadece Allah'ın seçkin kullarının kalpleriyle nâil olabildikleri bir bâtını vardır. Onlar melekût semalarında onu, bâtını veçhiyle müşahede ederler. Bu minvalde, Ebu Basir Sadıkeyn'den (a.s) birinden şu hadisi rivayet eder:

“Mümin bir kul öldüğü zaman, onunla birlikte altı çehre de kabre girer. Bu çehrelerden biri diğerlerine göre daha güzel, daha nûrânî, daha güzel kokulu ve daha temiz yüzlüdür. O esnada çehrelerden biri sağ tarafında, öteki sol tarafında, öbürü tam karşısında bir ötekisi arkası sıra, biri de ayaklarının yanında durur. Hepsinden daha güzel yüzlü olanı ise başının yanında durur. Bu arada o müminin sağ tarafından gelmek isteyen (azap ya da hoş gitmeyecek her neyse) şeyleri, sağda bulunan çehre engeller; sair cihetlerde bulunan çehreler de aynı şekilde davranırlar...”

Bu hadisin devamında İmam Sadık'ın (a.s) nûrânî beyanına göre, o mümin kulun sağ tarafında bulunan çehre namazdır. Sol tarafta bulunan, zekâttır. O kulun tam karşısında duran, oruçtur. Tam arkası sıra duran, hac ve umredir. Ayaklarının hizasında duran o müminin iman kardeşlerine yaptığı iyilik ve ihsanlardır. Bütün diğer simalardan daha güzel, daha hoş kokan ve daha nûrânî olan çehre ise Âl-i Muhammed (s.a.a) sevgisi ve velayetidir.⁷¹

Bu rivayete göre haccın bir bâtını vardır. Bu bâtın, gözlerin şaşkınlıktan bakakaldığı, Ay'ın karardığı, bacakların birbirine karıştığı, herkesin Allah'ın dergâhına doğru sevk edildiği, herkesin mülk âleminden melekût âlemine göz ettiği ve dünyanın âhirete dönüştüğü o hengâmede o söz konusu çehre cilve bulur ve tecelli eder.

Harem'in her bir noktası ve ayrıca hac ve umrenin her bir ameli için daha nice sırlar ve gizem vardır ki, onu ancak o 'beytin sahibini' tüm mazarlarında müşahede etmiş ve Rabbu'l Beyt'in didarına nâil olmuş, afâkî

⁷⁰ El Kâfi, c. 2, s.83 “Babu'l İbade” 3. Hadis

⁷¹ El Mehasin, c.1, s.288, 432. Hadis; Bihar, c.6, s. 234-235

ve enfüsî ayetlerini görmüş, İbrahîmî haccı hakkıyla eda edebilmiş ve halis Hüseyîni bayındırlığa erişmiş olanlar idrak edebilirler.

İmam Sadık (a.s) haccın bâtinî çehresini resmeden bazı esrarı beyan eden bir rivayette şöyle buyurur:

“Hacca gitmeyi irade ettiğinde, yola koyulmadan önce, kalbini her tür iş-tigal ve her tür hicaptan arındır. Bütün işlerini yüce yaratıcına havale et. Bütün iş ve hareketlerinde bir tek ona tevekkül et. Onun hükmü, kaza ve kaderine teslim ol. Refah ve huzurunla vedalaş. Ayrıca halka elveda de. İnsanların, üstündeki haklarını eda et. Ağızına, bineğine, dostlarına, gücüne, gençliğine ve malına güvenme. Olur ki tüm bunlar senin düşmanın ve boynunda vebalin olurlar. Zira her kim kendi zannınca Allah'ın hoşnutluğunu diler ama ondan gayrisine bel bağlarsa o, onun düşmanı ve vebali olur. Ki böylece ondan gayri bir kudretin olmadığını idrakine varabilsin. Demek ki sen ve diğer herkes için Allah'ın koruması ve onun tevfiği dışında baş-kaca da bir çare ve sığınak yoktur.

Sonra, bir daha geri dönme ümidi olmayan biri gibi hazırlığını yap. Çevren-dekilerle iyi geçin. Allah'ın farzlarının vakitlerine ve onun resulünün (s.a.a) sünnetine riayet et. Üzerinde bir vecibe olan edep, tahammül, sabır, şükür, şefkat, cömertlik ve başkalarına azık ihsanını her halükarda yerine getir.

Sonra ihlâslı bir tövbe suyuyla günahlarını yıka. Doğruluk, sefa ve huşu' li-basına bürün. Seni, Allah'ı anmaktan alıkoyan ve ona itaatten uzaklaştıran her şeyden sakın. 'Lebbeyk' de; Allah'a saf ve tertemiz bir cevap verircesine, onun sağlam ipine sınımsız tutunurcasına! Kalbinle, kerrubî meleklerle birlikte arşın çevresinde tavaf et; tıpkı Müslümanlarla birlikte Kâbe'nin çevresinde tavaf ettiğin gibi. Heva ve heveslerden kaçmak ve bütün güç odaklarından teberri etmek maksadıyla hervele et (= Safa ile Merve arasında koş!)

Sonra Mina'ya vararak gaflet ve hatalarından arın ve sana helal olmayan, sana yaraşmayan ve senin layığın olmayan her şeyden arınmayı temenni et. Arafat'ta tüm hatalarını itiraf et. Müzdelife'de Allah'ın Birliği'ne dair ahidini tazele. Ona yakınlaşmaya çalış onun huzurundan gafil kalma. Dağa tırmanırken, aynı zamanda ruhunla Mele-i Âlâ'ya yüksel. Kurban kesme esnasında heva, heves ve hırsın boynunu kes. Cemreleri taşlarken şehvetleri, alçaklıkları ve çirkinlikleri taşı. Saçlarını keserken, açık gizli tüm ayıplarını da gider.

Daha sonra Harem'e girdiğinde, Allah'ın güvencesinde, onun himayesi, muhafazası ve koruması altında adım at. Kâbe'yi, onun sahibini yüceltmek

adına ve onun celal ve kudretinin şuurunda olduğunu gösterircesine ziyaret et. Hacer-i Esved'e, onun sana nasip buyurdıklarına razı olduğun ve onun izzeti karşısında boynunun bükük olduğunun bir nişanesi olarak yüz sür. Veda tavafı esnasında ondan gayri her şeyle vedalaş. Safa dağında vakfeye durarak Allah'la mülakat edeceğin gün için ruhunu arındır. Merve dağında tüm günahlarından arınarak Allah'ın huzurunda mürüvvet sahibi ol.

Şunu bil ki, Allah'ın hacçı farz kılması, bütün ibadetler içerisinde onu kendi adına nispet ederek *“o evi haccetmek, Allah'ın insanlar üzerinde bir haklıdır”* (Âl-i İmran/97) diye buyurması ve hac menasiki kapsamında Peygamberi için bir sünnet ve yol teşrii etmesinin; ölüm, kabir, yeniden diriliş ve kıyamet için bir hazırlık olmaktan başkaca da bir gayesi yoktur. Tüm bunlar ise baştan sona kadar akıl ve fikir sahipleri için bir işaretir.”⁷²

Haccın esrarı ile daha yakından tanışmak için hac farzasını hakıyla eda edenler; yani Masumlar'ın (a.s) sünnet ve siretleri dikkatle incelenmeli ve örnek alınmalıdır. Zira onlar, Haccın adap, sünnetler ve farzlarıyla geçince amel edip zâhiri amellerini yerine getirmenin yanı sıra tüm bunların tekvinî kökenlerini de göz önünde bulundurlardı.

Bir insan, haccın esrarı ile âşına olmaksızın Beytullah'a vardığı zaman, her ne kadar görünüşte sahih sayılabilecek bir hac eda etmiş olsa da; aslında kâmil anlamıyla ve kabule şayan bir hac eda etmemiş ve ilâhî ziyafetten nasibini alamamıştır. Zira bu düzeydeki bir hacının ruhu, haccın esrarına âşına olmadığı için yücelmemiştir. Demek ki gücü yetip de Mekke'ye giden herkes haccın esrarına vakıf olur ve kâmil anlamıyla haccı eda eder diyemeyiz. Yalnızca, Allah'ın kendilerini, esrarının muhafazasına vakıf kıldığı ilâhî sırların muhafızları ve rabbanî ilimlerin hazineleri hacc ve hac menasikinin sırrını idrak edebilir ve ona erişebilirler. İmam Seccad'ın (a.s) Şibli'ye: “... Buna göre sen ne mîkata varmış ne de ihrama girmişsindir...” diye buyurmuş olması 'kâmil anlamda haccın' tahakkuk etmediğini belirtmek içindir; 'sahih olmadığı' anlamında değil. Yani onun haccı fikhî anlamda sahih sayılabilir, artık kaza etmesi gerekemeyebilir ve bu vazifenin sorumluluğundan beri olmuş olabilir; lakin haccın esrarına vakıf olmadığı için ve hac amellerini eda ederken o esrarı gözetmediği için ruhu yücelmemiştir. Zira haccın 'sırrı' ve bu amelin gerçek 'sureti' bir hacının 'sireti' olmalı ve onun hakikatini şekillendirmelidir.

⁷² Et Tuhfetu's Seniyye, s. 183-184; Bihar, c.96, s.124

İbadetlerin esrarı ile âşına olmak hususundaki bir diğer nükte şu ki, her amel kendine özgü bir kaynaktan sadır olur ve o kaynağın özelliklerini yansıtır. Bir ‘sadr-ı meşrûh’ yani aydınlık bir gönülden ancak tüm noksanlık ve ayıplardan beri halis ve aydınlık ameller sadır olur. Binaenaleyh, bir Beytullah ziyaretçisi, haccın esrarına vakıf olduğu oranda, ihlâs üzere bir hac ifa edebilir ve gönül aydınlığına erişebilir. Zira sevaba erişmenin ölçütü ve ameli aklın bir fonksiyonu olan ihlâs, marifetten sonra gelir. Zira marifet nazarî aklın bir fonksiyonudur. Sülûk ehli bir insan ilkin ibadet mertebeleri ile âşına olmalıdır ki bu marifet esasınca ihlâslı adımlar atabilsin. Demek ki, amellerin esrarı ile âşına olmaksızın ihlâsın tüm mertebelerini kâmil bir şekilde kat etmek mümkün değildir.

Esrara Vukufun Aydınlığında Ruhun Arınması

“Kendilerine senin ayetlerini okusun, onlara kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları tezkiye etsin”⁷³ ayetinde geçen ‘kitap ve hikmet öğretimi’ hem akide hem ahlak hem ibadî amelleri, hem de ekonomik, siyasî ve askerî konuları kapsar. Bu itibarla bu ayette geçen ‘tezkiye’ bütün söz konusu alanların bâtınına yani iç yüzlerine dönüktür. Bir amelin ‘tezkiyesi’ onun sırrına nâil olmanın bir sonucu olduğuna göre, her amelde, dikkate alındığı vakit ruhun tezkiyesine sebep olan bir sır vardır diyebiliriz. Nefis tezkiyesinin en önemli boyutlarından biri, ibadetler ve dinî kuralların esrarı ile âşına olmaktır. Bu doğrultuda, haccın özel konumu ve özgünlüğünün bir göstergesi de, Ehlibeyt (a.s) ve bu mektebin talebelerinin haccın esrarı ile ilgili çok geniş beyanatta bulunmuş olmalarıdır denebilir.

Hac ibadeti de diğer bütün ibadetler gibi sübutî (pozitif) sıfatların kazanılmasını ve selbî (negatif) sıfatların giderilmesini sağlayacak birtakım adap, sünnetler ve vecibeler içerir. İnsan da Allah’ın halifesi ve onun cemal ve celalinin mazharı olduğu veçhiyle sübutî ve selbî sıfatlara sahiptir. Bu itibarla da ‘tahliye’ ve ‘tehliye’ vazifesiyle yükümlüdür. Şöyle ki ilkönce benliğini tüm ahlakî kötülüklerden ‘tahliye’ edip arındırmalı sonra da ahlakî erdemlerle onu ‘tehliye’ etmeli yani süsleyip tezyin etmelidir. Böylece Hak Teâlâ’nın cemal ve celalinin bir cilvesi olmak için hazırlanmalıdır. İşte hac, bu hedefin temini için en büyük fırsattır. Zira hac, ‘nefislerin arınması’ içindir.

⁷³ Bakara: 129

Hacda bazı şeylerin haram kılınmış olması, isyan ve tuğyan girdabına yakalanma ihtimali olan bazı kuvvet ve yetilerin kontrol altında tutulması içindir. Örneğin “*Hac esnasında ne refes’ (=cinsel yaklaşma), ne füsûk (=günah sayılan davranışlarda bulunma), ne de cedel (=tartışma ve sürtüşme) vardır*”⁷⁴ ayeti celilesinde her biri, riayet edildiğinde nefsanî kuvvetlerden birinin arındırılmasında önemli bir rol oynayan üç haram işten söz edilmektedir. Bu doğrultuda, şehvet kuvvetini arındırmak için ‘cinsel yaklaşma yoktur’, gazap ve öfke kuvvetini kontrol altında tutmak için ‘günah sayılan davranışlar yoktur’ ve akıl-fikir kuvvetini terbiye etmek için ‘cedel ve tartışma yoktur’ diye buyrulur. Bu üç kuvvetin terbiyesiyle birlikte, insanın bütün amelleri de arınır. Zira insan yapıp ettiği her işin, dikkatli bir analiz sonucu bu üç kuvvetten biriyle alakalı olduğu görülür. Bu konunun detayını ahlak ilminde takip etmek gerekir.

Allah’a Doğru Seyr u Sülûk Esnasında Haccın Esrarının Rolü

Yüce Allah, sırf Hac ibadetine özgü bir tabirle “*O evi haccetmek, Allah’ın insanlar üzerinde bir hakkıdır*” diye buyurur. Hac nasıl sırf Allah içinse ve onun katından bizlere farz kılınmışsa, bu ibadetin edası da sırf ‘Allah için’ olmalıdır. Demek ki eğer bir insan seyahat ya da ticaret kasıtlıya hacca gidecek olursa, bu hac Allah’a doğru bir sefer sayılamayacağı için hiçbir ‘sır’ içermez. Zira haccın en önemli sırrı, ‘Allah’a doğru bir yolculuk’ olmasıdır. Bu doğrultuda bazı rivayetlerde “*Öyleyse Allah’a koşun*”⁷⁵ ayeti ‘hac’ ibadetine yorumlanmıştır.⁷⁶

Hac yolculuğu, Allah’tan gayrısından kaçıp sırf ona yönelmektir. “*O gökte de ilah, yerde de ilahdır*”⁷⁷ ve “*Nereye dönerseniz Allah’ın veçhi oradadır*”⁷⁸ ayetlerinde de beyan buyrulduğu üzere, Yüce Allah her yerde olduğuna göre ‘Allah’a doğru yolculuk’ zamansal ve mekânsal bir yolculuk değildir. Bu durumda ‘Allah’a doğru koşmaktan’ murat, Allah’tan gayri her şeyi terk edip bir tek onu talep etmektir. Demek ki,

⁷⁴ Bakara: 197

⁷⁵ Zariyat: 50

⁷⁶ El Kâfi, c.4, s.256; Vesailü’ş Şia, c.11, s.9-10 ve 104-105

⁷⁷ Zuhruf: 84

⁷⁸ Bakara: 115

hac farızasını ticaret yahut şöhret maksadıyla yerine getirenler aslında ‘Allah’a doğru koşanlar’ değil, ‘Allah’tan kaçanlardır’.⁷⁹ Bu yolculukta bir insan eğer sahip olduğu azık, binek ve yol arkadaşlarına bel bağlayarak hareket ederse, aslında söz konusu şeylere doğru ‘koşmuş’ sayılır; Allah’a doğru değil. O, aslında ‘Allah’ın ziyafet sofrasına’ değil, ‘kendi benlik sofrasına’ sefer etmiştir.

Maksat şu ki, haccın esrarından biri de insanın Allah’tan gayri her şeyden azat olup, ona doğru bir hicret yaşaması ve onunla mülakata nâil olmasıdır. Bu hicret, hac yolculuğu hazırlıklarının başladığı andan itibaren başlar. Hakiki anlamıyla bir hacı, ihram elbisesini hazırlarken dahi mal ve mülkünü temizleyip haramlardan arındırır, vasiyetnamesini hazırlar ve yakınlarıyla vedalaşır. Bütün bu işlerini ‘Allah’a doğru koşma’ azmiyle yerine getirir. Dolayısıyla da bütün bu lahzalarda o, Allah ile beraberdir. Böyle bir insanın seferi ‘Allah’a doğru’, ‘Allah adına’, ‘Allah ile’ ve ‘Allah için’dir. Bu yüzden olsa gerektir ki, hac ve benzeri yolculuklar için bazı rivayetlerde şu dua tavsiye edilir: “Bismillah ve billah ve fi sebîlillah ve a’la milleti resulillah!”⁸⁰

Hac Yolculuğunun Esrarı

‘Zad’ yani ‘azık’ kavramı, Kur’an-ı Kerim’de sadece “*Kendinize zad (azık) edinin, şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur*”⁸¹ ayetinde yer almaktadır. Bu ayetin başlangıcı ve ayrıca önceki ve sonraki ayetlerde ise hac ahkâmı ele alınmıştır. Zira hac yolculuğa çıkmayı gerektirir:

“İnsanlar arasında haccı ilân et gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler.”⁸²

Her yolculuk için de azık hazırlamak gerekir. Bu itibarla, Rabbimiz o asıl yolculuğu; yani âhîret yolculuğunu göz önünde bulundurarak ‘takva’ya davet eder. Aynı şekilde başka bir ayet-i kerimede “*Ey Âdemoğulları! Size*

⁷⁹ İbn Abbas’tan nakledilir ki: Hacca ticaret maksadıyla gidenler ‘hacı’ değil ‘dacı’ diye isimlendirilirlerdi. ‘Dac’, ‘ducace’ yani tavuk kelimesinden türetilmiştir. (bkz. Et Tefsiru’l Kebir, c.5, s.185)

⁸⁰ Bihar, c.96, s.120

⁸¹ Bakara: 197

⁸² Hac: 27

ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık” diye buyururken, konu zâhiri elbise olmasına rağmen ayetin devamında yine takvayı hatırlatır ve şöyle buyurur:

“Takva elbisesine gelince; işte o daha hayırlıdır.”⁸³

Yani, ey insanlar yün ve pamukla dokunmuş elbiseler nasıl sizin ayıp yerlerinizi örtüyor ise takva da kalplerinizdeki kötülükleri örtüp perdeler.

“Hac, bilinen aylardadır... Kendinize zad (azık) edinin, şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur”⁸⁴

Ayet-i Kerimesi, evvela yürünecek yolu tayin etmektedir. Yol azığının ne olduğunu; yani takvayı tayin etmekle de bu yolun Allah’a doğru bir seyr u sülûk yolculuğu olduğuna işaret etmektedir. Zira Yüce Allah nasıl cevad ve cebbar ise aynı şekilde takva ehlidir de.

İkinci olarak, tüm insanlara asıl itibarıyla bir yolcu olduklarını dururmaktadır. Zira azık hazırlamak bir kimsenin yolcu olduğunun en bariz nişanesidir.

Üçüncü olarak, bu yolun yolcusunun azık olmaksızın yola çıkamayacağını hatırlatmaktadır.

Bazı müfessirler şöyle der: Bazıları yanlarına hiçbir azık almaksızın hac yolculuğuna çıkar, hak yolunda yürürken ne su ne de ekmeğe ihtiyaç olmayacağını ve ziyaret yolcusu bir sâlikin yegâne azığının tevekkül olduğunu düşünürlerdi. Bu itibarla Yüce Allah “Kendinize azık edinin” diye emir buyurmuş sonra da “şüphe yok ki azığın en iyisi Allah korkusudur” diye buyurarak bu emirden muraadin sâlih amele bir teşvik olduğunu hatırlatmıştır. Zira bu düşünceye sahip bir hac yolcusunun kendisi dahi bazen evhama kapılarak asıl itibarıyla gayri salih bir amel olan ‘başkalarına yük olma’ cürümünü tevekkül addedebilmektedir.⁸⁵

⁸³ A’raf: 26

⁸⁴ Bakara: 197

⁸⁵ Mecmau’l- Beyan, c.1-2, s.525

Dördüncü olarak, Rabbimiz bu ayette herkesi ‘en değerli azık olan’ takvaya yönlendirmektedir. “Azığın en iyisi” tabiri, ‘diğer bütün manevi azıklar da iyidir; ancak takva onların en hayırlısıdır’ manasına gelmez. Aksine bundan maksat, ‘insana fayda sağlayabilecek yegâne yol azığı takvadır’ hakikatidir. Zira takva sahibi olmayan bir insan, aslında hiçbir şeye sahip değildir. Çünkü bütün manevî faziletler takva temeli üzerinde şekillenirler.

Beşinci olarak, haccın takvanın en bariz örneği olduğu duyurulmak istenmektedir.

Altıncı olarak, takvanın en yüce türü olan ‘ilâhî takva’ hatırlatıldıktan sonra “*Bana karşı takvalı olun*” diye buyrulur. Zira bazen takvaya yönelmenin kaynağı, cehennem ateşi korkusudur; bu anlamda Rabbimiz: “*Kâfirler için hazırlanmış bulunan ateşten sakının*”⁸⁶ ve “*Ey inananlar! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu cehennem ateşinden koruyun*”⁸⁷ diye buyurur. Bazen de takva, cennet özleminin bir sonucudur. Bu kaynaklardan beslenen takva azığı, hiç şüphesiz yolun yarısında bitip tükenir ve âhîret yolculuğunda Allah’a doğru seyreden bir yolcuyu ilâhî mülakat dergâhına erİştiremez. Zira bu yolcunun yegâne maksadı cehennemden kurtulmak ya da cennete erİşmektir. Bu maksada erİştikten sonra da artık elinde hiçbir azık kalmayacağından oracıkta kalakalacaktır. Ancak kaynağı ne cehennem korkusu ne de cennet özlemi olan ve sırf Allah sevgisi kaynağından beslenen ‘hür insanların takvası’ onları ilâhî lika dergâhına kadar erİştirir. Zira hazırladıkları azık bu dergâha erİşecek bir miktar ve kıvamdadır. Dolayısıyla da onları maksatlarına erİştirmek için yeterli gelir. Bu doğrultuda Yüce Rabbimiz hacda kesilen kurbanlıklar hakkında şöyle buyurur:

“Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat ona sadece sizin takvanız ulaşır.”⁸⁸

Açıklamak gerekirse, ‘kurbanlık’ insanı Allah’a yakınlaştıran bir vesiledir. Et ve kanlar, Allah’a erİşemeyeceğı için kurbanlık olamazlar.

⁸⁶ Al-i İmran: 131

⁸⁷ Tahrîm: 6

⁸⁸ Hac: 37

Kurbanlık sayılan ve Allah'ın dergâhına doğru yücelen şey, Allah için bir hayvan kesmektir. Bu amel ise bir ibadet sayıldığından sadece insanı Allah'a yakınlaştıran bir vesile olmakla kalmaz aynı zamanda kendisi de Allah'a erişir. Zira Rabbimizin dergâhına erişen takva, takva sahiplerinin can ve ruhlarından ayrı ve gayrı bir vasıf değildir. Dolayısıyla bu takvaya sahip olan mümin şahsın kendisi de 'ilâhî lika'ya nâil olur. Zira Allah'a itaat eden salih bir kul aynı zamanda 'gani ve müstağni'dir: "... O'na itaat gına ve istiğnadır."⁸⁹ Bu itibarla bu insan Hak ile mülakat yolculuğunda "İbn sebil (yolda kalmışlar)" zümresinden sayılmaz.

Hac yolculuğu, maksada erişip muradını o maksatta bulduktan sonra geri dönen bir hacı için "Hak'tan halka Hak ile" bir seyr u sülûktür.⁹⁰ O, artık ufuklarda ve afakta seyretmenin yanı sıra 'enfûsî' ve bâtunî bir yolculuk da yaşamış ve Allah'ın her daim kendisiyle beraber olduğunun idrakine varmıştır:

"Nerede olursanız olun; O sizinle beraberdir!"⁹¹

Bu kıvamda bir hacı, 'Ev Sahibi'⁹² ile birlikte, annesinden yeni doğmuşçasına tertemiz ve nûrânî bir çehreyle kendi diyarına geri döner:

"Kim bu Beyt'e, kibirden arınmış bir şekilde Hac ve Umre maksadıyla yönelirse, anasından doğduğu gün gibi günahlarından arınmış olarak döner."⁹³

Hac dönüşü, henüz haccın ilâhî nurlarının izi, günahlar vasıtasıyla zâil olmadan, insanlar onu ziyaret etmekle yükümlüdürler.⁹⁴

⁸⁹ Misbahu'l Müctehid, s.850; Mefatihul Cinan, Kumeyl Duası

⁹⁰ Allah'a doğru seyr-u sülûkun dört merhalesi vardır: 1- Halk'tan Hakk'a doğru 2- Hak ile Hak üzere 3- Hak'tan Halk'a Hak ile birlikte 4- Halk içere ve Hak ile seyr. Geniş ayrıntı için bkz. Rahik-i Mahtum, c.1, 1.Bölüm, s. 84-101; Şerh-i Mukaddime-i Kayseri, 8.Fasıl, s.663

⁹¹ Hadid: 4

⁹² Beytullahî'l Haram yolcuları için 'misafir' tabiri, birçok rivayette yer alır. Örneğin "Allah'ın misafiri, hac ve umre eden kişidir. Bu kişi evine dönünceye kadar Allah'ın misafiridir." Bkz. Kitabul Hisal, s.127; Vesailu's Şia, c.14, s.252; Elinizdeki kitap, "Sünnette Haccın Siması" başlığı.

⁹³ El Kâfi, c.4, s.252; Vesailu's Şia, c.11, s.93

⁹⁴ Vesailu's Şia, c.11, s.445-447, 55.Bab

Bazi Hacıların Hayvanî Sîret ve İcyüzleri

Bir insanın hakikatini, akide, ahlak, amel ve niyetleri şekillendirir. Hac da diğer bütün ibadetler gibi insanın hakikatini şekillendirir. İnsanın icyüzü hacdaki sırlar ile mütenasiptir ve o minvalde bir görünüm kazanır. Bir insan eğer bu esrarın hakikatine erişememişse, dış görünüşü her ne kadar insan görünümünde olsa da, hakikati ve icyüzü, hayvan sîreti ve görünümündedir:

“Suret, insan sureti olsa da kalp, hayvan kalbidir.”⁹⁵

Ebu Basir şöyle rivayet eder:

“Bir yıl, İmam Bakır (a.s) ile birlikte hac ile müşerref olmuştum. Kalabalık karşısında şaşırılmış ve “ne kadar da çok Hacı var; bu ne büyük kalabalık!” demiştim. İmam Bakır (a.s) ise şöyle buyurmuştu: “Bu ne de çok kalabalık; ne kadar da az hacı var!” Ebu Basir sözün devamında şöyle der: “O esnada İmam (a.s) mübarek ellerini gözlerime sürdü. Akabinde, ben o kalabalıkları farklı hayvanlardan oluşmuş bir sürü gibi görmeye başladım. Onların arasında çok az insan vardı. “Bir de baktım ki insanların çoğunluğu maymun ve domuz şeklindeydiler. Aralarındaki müminler, karanlık içerisindeki yıldızlar gibi parlıyorlardı.”⁹⁶

Başka bir hadiste ise şöyle geçer:

İmam Seccad (a.s) Zühri'ye: “Sana göre buradaki insanlar kaç kişi olabilir?” diye sordu. Zührî: “Dört yüz ya da beş yüz bin kişi olabilir” dedi. İmam şöyle buyurdu: “Bu, ne de çok kalabalık; ne kadar da az hacı var!” Sonra, İmam (a.s) melekût âleminden bir nebze esrarı Zührî için aşikâr kıldı. Öyle ki o, orada bulunan şahısların birçoğunun hayvanî icyüzlerini müşahede edebildi.

Sonrası, İmam Seccad (a.s) haccın bazı esrarını da beyan buyurduktan sonra şöyle buyurdu:

“Dinin bütün buyruklarını hem zâhir hem de bâtında kabullenen insanlar nûrânîdirler. Elbette nasıl imanın derece ve mertebeleri varsa, müminlerde derece derecedirler.

“Onlar için Rableri katında nice dereceler vardır.”⁹⁷

⁹⁵ Nehcu'l Belağa, 87. Hutbe

⁹⁶ Menakib-ı Al-i Ebi Talib (a.s) c.4, s.184; Bihar, c.46, s.261

⁹⁷ Enfal: 4

“Onlar Allah katında derece derecedirler.”⁹⁸

İmanları zayıf olanların bâtinî nuru, daha az bir mesafeyi aydınlatır. İmanî güç ve kuvvet bakımından kemale erişenlerin sahip oldukları nur ise üç yüz bin yıllık bir mesafeyi –ki bu mesafe dünya hesabına göre midir yoksa âhiret hesabına göre mi, bir tek Allah bilir!- aydınlatır. Bu mesafe, o sahnenin bütün alanını oluşturur. İman bakımından orta düzeyde bulunan üçüncü sınıfa gelince, her birinin derecesi farklı farklı ve sahip oldukları nurun mesafesi de en asgari mesafeden en azami mesafe olan o üç yüz bin yıllık arasında değişiklik gösterir. Yüce Allah, herkese sahip olduğu nurun aydınlattığı alan miktarınca şefaati izni verir.”⁹⁹

⁹⁸ Al-i İmran: 163

⁹⁹ İmam Hasan Askerî'ye (a.s) mensup tefsir, s.606-607, 359. Hadis; Bihar, c.96, s.258. yukarıdaki hadisin metni şöyledir: “Ali b. Hüseyin (a.s) Arafat'ta vakfede iken Zührî'ye “Sana göre buradaki insanlar kaç kişidir?” diye sordu. Zührî: “Dört yüz ya da beş yüz bin diye tahmin ediyorum. Hepsi de Allah'a yönelmiş hacılardır ve O'na ümitle ve şu kalabalık seslerle yakarmaktadırlar!” dedi. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Zührî! Bu ne de çok kalabalık; ne kadar da az hacı var!” Zührî: “Hepsi de hacı mıdır, yoksa onların sayısı az mıdır?” diye sordu. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Zührî, yüzünü bana yaklaştır!” Yüzünü yaklaştırdı, İmam elini onun yüzüne sürdü ve: “Şimdi bak” dedi. Zührî dönüp insanlara baktı. Zührî diyor ki: O esnada, o topluluğun hepsini maymun kılığında gördüm. Her on bin kişiden biri dışında hiçbir insan suretinde değildi. İmam tekrar: “Zührî, yüzünü yakınıma getir!” diye buyurunca yakınına gittim ve o tekrar eliyle yüzümü mesh etti ve: “Bak!” dedi. Dönüp insanlara bakım. Zührî der ki: “Bütün o kalabalığı domuz şeklinde görmeye başladım. İmam tekrar: “Yüzünü yanaştır” diye buyurdu. Yanaştırdım ve o yüzümü mesh edince o çok özel insanlar ve az sayıdaki kişiler dışında o topluluğun hepsinin (kurtçuk) kurt suretinde olduklarını gördüm. Sonra İmam'a: “Anam babam sana feda olsun ey Resulullah'ın evladı, sendeki bu harikuladelik beni dehşet ve hayrete düşürdü!” dedim. İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Zührî, şu büyük kalabalık içersinde gördüğün insanlar içinde sadece o az sayıdakiler gerçek hacılardır!” sonra bana: “Elini yüzüne sür” diye buyurdu. Dediğini yaptım ve o kalabalıklar önceden olduğu gibi yeniden bana insan suretinde göründü.

Sonrası bana şöyle buyurdu: “Kim hacceder, bizim velayetimizi kabul edenleri sever, düşmanlarından uzak durur ve tüm varlığıyla bize itaate hazır olduktan sonra buraya gelir ve Allah'ın Hacer-i Esved'e yüklediği bizim emanetimize teslim ve O'nun farz kılmış olduğu bizimle olan ahitlerine vefalı olursa işte böyle biri, gerçek hacı sayılı ve gördüğün suret üzere kalır. Ey Zührî, babam ceddin Resulullah'tan (s.a.a) şu hadisi bana anlattı: “Münafıklar ve Muhammed, Ali ve onları sevip velayetlerine bağlı olanlara karşı inat üzere olanlar, hacı olamazlar. Fakat gerçek hacılar, müminler, muhlisler ve Muhammed, Ali ve onları sevenlere bağlı olanlar ve o ikisinin makamını göz önünde bulunduranlardır. İşte o bizim velayetimizi kabul eden müminler ve düşmanlarımızı düşman bilenlerin nurları; herkesin bize olan velayet derecesi miktarınca Kıyamet Arasatı'nda yayılacaktır. Bazılarının nuru bin yıllık bir mesafeye ulaşır. Bazı-

Binaenaleyh, haccın esrarına vakıf ve velayet esrarının aydınlığında Kur'an ve Ehlibeyt'i birbirinden ayrılmaz bir hakikat olarak gören gerçek bir hacı, kıyamet gününde çok geniş bir alanı aydınlatır ve aydınlattığı alan içerisinde bulunanlara şefaathane edebilir ve kıyamet sahnesinde zorluklara giriftar olmuş olanların yardımına koşabilir. O gün de şefaathane istihkakı elde edemeyenler, âciz kalacaklardır. Rabbimizi "İşte o gün kişi kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçır. O gün, herkesin kendine yeter şeyni (derdi) vardır"¹⁰⁰ diye tasvir ettiği ve her tür ilişki ve bağın hükmünün kalktığı herkesin tıpkı batmak üzere olan bir gemi ya da düşmek üzere olan bir uçağın yolcuları misali, bir başkasını düşünemeyeceği bir telaşla bir kurtuluş yolu aradığı o günde, velayet ve haccın esrarına vakıf gerçek müminler ve hakiki hacılar, hiç kimseden kaçmayacak ve zor durumda olanların imdadına yetişip şefaathane edeceklerdir.

İmam Seccad'dan (a.s) rivayet olunan bir başka hadise göre ise melekûti suretleri insan şeklinde olanlar, Kur'an ve İtret'e bağlı olup vahiy, risâlet ve velayete iman edenlerdir. Bu sınıfın hem zâhir hem de bâunlarını 'din' ihata etmiş ve şekillendirmiştir. Bu itibarla da hem zâhirleri hem de bâunları insanîdir. Ancak Kur'an ve İtret'i birbirinden ayıranlar ve Resulullah'ın (s.a.a) ümmete rehber tayin ederken 'içtihat' ettiği görüşünü savunanlar "Bir kısmına iman ederiz ama bir kısmına inanmayız"¹⁰¹ diyenlerin en bariz örneğidirler. Zira Kur'an ve İtret birbirinden asla ayrılmazlar. İtret olmaksızın Kur'an, hakiki Kur'an değildir. Zaten bu yüzden İtret'i kabul etmeyenler hakikatte Kur'an'ı da kabul etmemişlerdir. En kestirme yolu seçtiklerini zannedenler aslında yoldan çıkmışlardır. "O ikisi arasında bir yol tutmak isteyenler, işte onlar gerçekten kâfir olanlardır."¹⁰² Onların içyüzleri, hakikatte Hakk'ı inkâr ve küfürdür ve bu, hayvanlık

---

ların nuru, üç yüz bin yıllık bir mesafeye erişir. İşte bu Arasat'ın bütün alanının mesafesidir. Bazılarının nuru ise bu iki mesafe arasında bulunur. Bize olan velayet ve düşmanlarımıza olan düşmanlık oranı miktarı derece ve mertebelerine göre çoğalır ya da azalır. Arasat ehli içersindeki hem müminler hem de kâfirler, onların velayet ehli, velayete bağlı ve teberri ehli olduklarını bilirler. Onların her birine: "Ey Allah velisi, şu Arasat'takilere bir bak; dünyada sana bir iyiliği dokunanlar, seni bir zorluktan kurtaranlar, zor durumda olduğunda imdadına yetişenler, düşmanını defedenler ve seninle iyi bir muâşeret üzere olanları seç! Sen onların şefaathaneçisisin..."

¹⁰⁰ Abese: 34-37

¹⁰¹ Nisa: 150

¹⁰² Nisa: 150-151

suretine zuhur bulacaktır. Elbette burada horlanan ve aşağılanan, insan iken hayvana dönüşmektir; yoksa yaratılıştan hayvan olarak dünyaya gelen bir canlı hor görülemez.

Bu son rivayette, Masum İmamların (a.s) velayetlerini kabul ya da reddetmenin insanın içyüzünün şekillenmesinde oynadığı rol açıkça beyan edilmiştir.

Yine bu doğrultuda Sedir Sayrafi şöyle anlatır:

“Arafat'ta İmam Sadık (a.s) ile birlikteydim. Haclıların çokluğu ve ses-sedanın yoğunluğuna baktım da kendi kendime: “Sence şimdi bunların hepsi sapıklık üzere midir?” dedim. İmam Sadık (a.s) bana seslendi ve: “İyice bir düşün!” diye buyurdu. Düşündüm ve o esnada onları maymun ve domuz suretinde gördüm.”¹⁰³

Bu durumun hikmetini, bir önceki hadiste açıklamıştık. Demek ki, Allah Resulü'nün (s.a.a) kendisinden sonra Masum İmamların (a.s) hilafeti ile ilgili apaçık buyruğunu bilerek ve kasıtlı olarak inkâr eden ve onların velayetlerine inanmayan bir insanın iç yüzü ve hakikati, insanî değildir.

Din'in hükümlerini, bilerek ve kasıtlı olarak pak ve masum Ehlibeyti (a.s) dışındaki kaynaklardan alanlar, velev ki sırf Allah rızası için ve helal bir rızıkla Mekke'ye gidip hac menasiki ve ziyaretleri kendi mezhebinin fikhî hükümlerine mutabık bir şekilde yerine getirseler de; İtret-i Tahirîn'in (a.s) tekvinî ve teşriî velayetlerini kabul etmedikleri için iç yüzleri itibarıyla velayet münkirleri zümresindedirler ve bu içyüzü hayvanlık şeklinde zuhur edecektir. Bunun bir sonucu olarak da ne hacları ne ziyaretleri ne de diğer ibadetleri kabul görmeyecektir.¹⁰⁴

Sözün özü, zâhiri istatistiğe göre gerçi hac merasiminde bulunan herkes Allah'ın Evi'nin ziyaretçileri gibi görünürler; ancak sır âlemi hesabınca yapılacak bir nüfus sayımında haccın esrarı bağlamında orada bulunan fertlerin hakikat ve içyüzlerine bakıldığında, birçoğu hacı sayılmayacağı gibi insan bile sayılmazlar.

¹⁰³ Menakib-ı Al-i Ebi Talib (a.s) c.4, s.234-235

¹⁰⁴ Vesailu's Şia, c. 1, s. 13-29, 1.Bab

Söz konusu sahne, Arafat'ta sergilenmiştir. Lakin bu sahnenin bir benzerinin sayısız denecek kadar çok insanın oluşturduğu cemaat namazı safları içinde tekrarlanması ve gerçek namaz ehlinin ne de çok az olduğunun zuhuru, pekâlâ mümkündür.

Dikkate şayan husus şu ki, bu konu gerçi hac ile alakalı ele alınsa da özü itibarıyla velayetin esrarı ile ilgilidir; haccın değil. Velâkin şunu söyleyebiliriz: Velayet, bütün ameller ve ibadetleri aydınlatan bir nur olduğuna göre, velayetin hakikatini bütün ameller ve ibadetlerin de esrarı mesabesinde görebiliriz. Velayetin hakikatini kabul etmeyen bir insan her ne kadar namaz, oruç, zekât ve hac ibadetleriyle amel etse de bu amelleri 'sır'dan yoksun olduğu için bu şahıs insaniyetten dahi yoksun sayılır. Zira insanı terbiye eden ve onu insan kılan asıl etken, ibadetlerin sırrıdır. Bir insan eğer ibadetlerin esrarına erişememişse henüz, hiç kuşkusuz iç yüzü ve bätünü da insanî olmayacaktır.

Velayetin sahip olduğu bu özgün makam ve ifa ettiği bu eşsiz role binaen rivayetlerde¹⁰⁵, Vali ve İmam'ın, namaz, oruç, zekât, hac ve benzeri dinin bütün temel esasları ve ana hatları için bir kılavuz ve mürşit olduğu ve ilâhî ahkâm ve hududun icra makamı, tefsir ve beyan mercii ve muhafızı olduğu izah edilmiştir. Suçluları cezalandıran, vazifelerini hakkıyla eda edenleri teşvik ve teyit eden makam İmamet makamıdır. Bu itibarla Müminlerin Emiri (a.s) vasiyetnamesinde şöyle buyurur:

“Şu iki sütunu, (yani Kur'an ve İtreti) her daim ayakta tutunuz ve bu iki kandili her daim tutuşturunuz!”¹⁰⁶

Nükte:

Ahlaki sırf iyi ya da kötü melekeler düzeyinde ele alıp değerlendirenler, insanın nefsanî melekelerinin timsali ile tecessüm bulması ve bazılarının hayvan suretinde haşrolacakları hakikatini açıklamaktan âciz kalırlar. Bu kesim gerçi bu tür hakikatleri taabbudî olarak kabullense ve hatta nakletmiş olsalar da lakin tüm bunların ilmî açıdan ispatı için bir yol bulamazlar. Fakat Hikmet-i Mütealiye'nin temel ilkelerinden olan 'Cevherî Hareket' ve ayrıca 'ruhun cismanî açıdan hadis ve ruhani açıdan baki'

¹⁰⁵ Age.

¹⁰⁶ Nehucu'l Belağa, 149. Hutbe ve 23. Mektup.

karakterine istinaden bu tür rivayetlerin içeriğini ilmî bir metotla analiz edebilir ve bir kişinin insan sureti taşımasına rağmen hakikatte bir hayvan olduğunun keyfiyetini ispatlayabiliriz. Yani bir şahsın, insan olmakla birlikte nasıl aynı zamanda bir hayvana dönüştüğünü açıklayabiliriz. Burada söz konusu olan, bütün diğer hayvanlar gibi insanla aynı düzlemde bulunan bir hayvan değil; insan suretinde görünen ancak hakikatte bir domuz, bir kurt ya da maymun olan şahıslardır.

Hülasa, 'insan' aslında nihaî bir tür değil, kaplamında bazı hayvanları da barındıran bir orta tür olabilir. Böyle bir şahsa, bir yandan insan diyebileceğimiz gibi (tabi en alt cins ve orta tür mahiyetinde) gerçekten 'hayvan' da diyebiliriz. Burada o şahsın 'hayvanlığı' 'insanlığının' kaplamında yer alır onunla aynı paralelde değil.

3. Bölüm İhram

Allah'ın emniyetli haremı, tüm yeryüzünde hiçbir coğrafyanın sahip olmadığı bir özelliğe sahiptir. Bu özellik şudur: Mîkatta ihrama girmeden bu coğrafyaya girilemez. Bu kural, sırf hac mevsimine özgü değildir. Bütün yıl boyunca Harem'e girmek isteyen herkes, ancak mîkatta ihrama büründükten sonra Mekke'ye gidebilir, diğer bütün amelleri yerine getirebilir ve ancak ihramdan çıktıktan sonra ihramlıyken kendisine haram olan işleri yapmasına izin verilir.¹⁰⁷

Müslüman olmayanların İslam'a girmeden ihrama girmeleri sahih sayılmaz. Diğer yandan ihramsız kişilerin Harem'e girmeleri yasaktır. Dolayısıyla Müslüman olmayanların vahiy coğrafyasına girme hakları yoktur.

Dikkat edilmesi gereken husus şu ki, ihrama girme şartı sadece Harem bölgesine girmek isteyenler için değil, aynı zamanda Harem'e varmak isteyip de yol güzergâhındaki mîkatlardan birinden geçmek zorunda olanların dahi ihram giyinmeleri gerekir. Buna göre, yol güzergâhında iki mîkat bulunan bir şahıs, ikinci mîkatta ihrama giremeyeceği gibi bu ikisi arasından birini seçme hakkına da sahip değildir. Zira o şahsın, vucub-i tayini ile illaki birinci mîkatta ihram bağlaması gerekir. Elbette zaruret durumunda ikinci mîkatta da ihrama girebilir. Örneğin Medine'den yola çıkıp Mekke ve Harem'e varmak isteyen bir şahıs, özellikle Zu'l Huleyfe (Mescid-i Şecere) de ihrama girmesi gerekir ve bu vazifeyi Cuhfe'ye varıncaya kadar erteleyemez. Tabi eğer Medineli, en baştan yol güzergâhını Zu'l Huleyfe ya da onun hizasındaki bir mahalden geçmeyecek şekilde belirlese başka bir mîkata gidebilir. Lakin bu durumda dahi yol güzergâhındaki ilk mîkatta ihrama girmesi gerekir.

¹⁰⁷ Bu genel hükmün istisnaları gayet azdır.

Mîkatta ilgili bir diğer önemli mesele de şudur: İhrama girmek için, bu amelin gerçekleştirilmesi aşamasında en münasip mekân mîkattır. Yani mîkata varmadan ihram bağlamak sahih değildir. Demek ki mîkata varmadan sadece dış görünüş itibarıyla ihram bağlayan bir şahıs, bu haliyle mîkattan geçecek olur ya da orada bir miktar durduktan sonra geçerse, aslında üzerine düşen vazifeyi yerine getirmemiş sayılır. Zira mîkattan önce yapmış olduğu amel, ihramın kendisi değil, ihram görünümlü bir amel addedilir. Çünkü mîkata varmadan ihrama girmek sahih değildir. Dolayısıyla bu şahıs, mîkatta ihrama girmediği için aslında ihramsız bir halde mîkattan geçmiş sayılır ki bu, zaruret durumları haricinde caiz değildir.

Mîkata varmadan ihram bağlamak ve böylesi bir ameli 'nezretmek' hususunda birkaç meseleyi hatırlatmakta fayda vardır:

1. Mîkata girmeden ihrama girmeyi nezretmek sahihtir. Vesailu's Şia, Hac Kitabı, Hac Mîkatları Babı 13. Bab da yer alan rivayetler, nezir sebebiyle mîkattan önce ihrama girmenin sıhhati hususuna delalet bakımından yeterlidir. Örneğin, İmam Sadık (a.s) bir şükür ifadesi olarak Kûfe'den ihrama girmeyi nezreden bir şahsın amelini onaylamış ve: "Kûfe'de ihrama girsün ve verdiği sözde dursun"¹⁰⁸ diye buyurmuştur. Kûfe, mîkat sayılmadığına göre demek ki, mîkattan önce ihrama girmeyi nezretmek caizdir. Hatırlatmak gerekir ki, Kûfe, burada sırf bir örnektir ve bu şehrin adının anılmasının başkaca da bir özelliği yoktur.

2. Mîkattan önce ihramın kendisinin bizzat tercihe şayan bir özelliği yoktur.

3. Nezre konu olan hususun, amel esnasında tercihe şayan bir özelliği olmalıdır; nezir esnasında değil.

4. Nezre konu olan şey, amel esnasında bazen nezrin kendisi vesilesiyle tercih edilebilir bir özellik kazanır.

5. Nezre konu olan hususun, nezir vesilesiyle tercihe şayan bir özellik kazanması, özel bir delilin varlığına bağlıdır. Örneğin yolculuk sırasında orucun tercihe şayan bir özelliği yoktur. Lakin nezir vesilesiyle bu özelliği kazanır. Bu özelliğin varlığının delili, bu hususa özgü bir nassın varit olmasıdır.

¹⁰⁸ Vesailu's Şia, c.11, s.326-327

6. Özel bir nassa dayanmayan bir amelin, nezre konu olmakla tercihe şayan bir nitelik kazanması asla mümkün değildir. Böyle bir amel sırf nezre konu oldu diye bir ayrıcalık taşımaz. Zira özel bir nass olmaksızın bu hususiyet hâsıl olmaz. Mîkattan önce ihrama girmek hususunda özel bir nass varit olduğuna göre, bu ameli de yolculuk esnasında oruç nezretmek gibi meşru görebiliriz.

7. Mîkattan önce ihram bâtil olduğu için, ihramlı bir şahsa haram olan şeyler, mîkattan önce ihrama giren bir şahıs için haram sayılmaz. Zira o, gerçek anlamıyla ihramlı sayılmaz. Vesailü's Şia, Hac Kitabı, Hac Mîkatları Babı 9 ve 10. Bab da yer alan rivayetler yukarıdaki ahkâm için yeterli delil sayılmalıdır.

8. Nezir vesilesiyle mîkattan önce ihrama girmek meşru ve sahih sayıldığı için, eğer sahih bir şekilde ihram bağlamışsa, ne mîkatlardan birinden geçme zorunluluğu vardır ne de geçtiği durumlarda niyet yenileme vazifesi. Zira bu şahıs, gerçek anlamıyla ihramlı sayılır ve ihramlı sayılmak için mîkattan geçmesine gerek yoktur.

9. Mîkata varmadan ihrama girmeyi nezreden bir şahıs, eğer mîkattan önce ihrama girmemişse; her ne kadar nezrine göre amel etmemişse de -ki eğer bilerek yapmamışsa nezri bozma kefareti vermelidir- muayyen bir mîkatta ihrama girecek olursa yapacağı hac ya da umre sahih sayılır. Zira nezre mugayir amel etse de mîkatın iptidâi ahkâmı onun için de geçerlidir.

10. Her ne kadar ihram için belirli bir mîkat tayin olunmamış olsa ve herhangi bir mîkatta ihrama girmek câiz olsa da eğer bir kimse belirli bir mîkatta ihrama girmeye nezrederse, o belirli mîkatta ihrama girmesi gerekir. Tabi herhangi bir mîkatta ihram bağladığı takdirde de bu ameli sahih sayılır. Elbette eğer -9. nükte de geçtiği üzere- bilerek nezrine aykırı amel etmişse, günah işlemiş sayılır ve nezri bozma kefaretinin eda etmesi gerekir.

İhramın Esrarı

Harem'e girmek isteyenler için ihram mîkatları tayin olunmuştur. Bununla Harem'in kutsiyetinin muhafazası irade olunmuştur ki Harem'in

kutsiyeti, Mescid-i Haram sebebiyledir; Mescid'in kutsiyeti ise, Kâbe dolayısıyladır. Zira Harem'e girmek için ihram bağlamak, mescitlerin hürmetini korumak maksadıyla teşrii olunan Tahiyet-i Mescid hükmündedir. Aradaki fark, mescitlere giriş esnasında kılınması tavsiye olunan iki rekât namazın müstehap olması ama Harem'e girmek için ihramın farz olmasıdır.

Bir hacı adayı ihram bağlarken, Allah'ın haram kılmış olduğu her şeyi kendi nefesine haram kılmaya niyet etmelidir.¹⁰⁹ Gerçi bazı hususlar ge-

¹⁰⁹ Bkz. Müstedreku'l Vesail, c.10, s.166-172. Bu kitapta, özellikle de 'Hac Menasiki' babında birçok kez "Şibli Hadisine" atıfta bulunduğumuz ve ayrıca bu hadis haccın sırlar ve incelikleriyle ilgili birçok hususu içerdiği için burada hadisin tam metnini nakledeceğiz. Bu rivayeti nakletmeden önce birkaç nükteyi ayrıca hatırlatmak gerekir:

Bir- 'Şibli' lakabı taşıyan birçok insan vardır. Bunlar arasında İmamların zamanına en yakın olan şahıs Ebubekir Dulf b. Cuhder'dir. Bu şahıs İmam Seccad'ın (a.s) şehadetinden yaklaşık iki asır sonra dünyaya gelmiştir. Bu yüzden bilinen 'Şibli'ler içerisinde hiçbirinin doğrudan İmam Seccad'dan (a.s) rivayet etmesi muhtemel değildir. Bu itibarla, Masum İmamların (a.s) dil ve üslubuna pek yakın görünmeyen bu sözlerin aslında âriflerden birine ait olduğu ve zamanla İmam Seccad'a nispet edildiğinden söz edilir. Lakin şunu bilmek gerekir ki, diğer dinî öğretilerle tam bir uyum içerisinde olan bu tür rivayetlerin senet bakımından zayıf sayılmaları, içermiş oldukları derin malumattan istifade edilmesine mani değildir.

İki- Bu rivayette bazı hac amellerinin sıralaması, fıkhıdaki sıralamaya uygun değildir. Bunun sebebi, muhtemelen İmam Seccad'ın (a.s) bu hadis-i şerifte asıl maksadının hac menasiki ve zâhiri ahkâmını öğretmek olmamasıdır.

Üç- Elinizdeki kitapta Hadis-i Şibli'ye atfen aktardığımız malumat, hadisin birebir tercümesiyle aynı olmayabilir. Bu, maksadımızın hadisin içeriğini aktarmak olması dolayısıyladır. Hadisin metni şöyledir:

Büyük âlim, faziletli Seyyid Abdullah Sibt Muhaddis Cezairî, Şerhu'n Nuhbe'de der ki: En güvenilir metni bazı muasırlarımız nezdinde bulunan şu mürsel hadisi, birçok yerde gördüm. Buna göre Mevlamız Zeynelabidin (a.s) hacc ziyaretinden döndüğünde Şibli onu karşıladı. İmam, ona şöyle buyurdu: "Hac vazifeni eda ettin mi Şibli?" O: "Evet, ey Resulullah'ın evladı!" dedi. İmam: "Mikata varıp dikişli elbiselerden soyunup guslettin mi?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki, dikişli elbiselerinden soyunurken günah elbiselerinden soyunup itaat libasını giyinmeye niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Sen, dikişli elbiselerinden soyunurken riya, nifak ve şüpheli meselelere girmekten de arınmaya niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Sen gusül alırken hata ve günahlarını da yıkamaya niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne mikata girmiş ne dikişli elbiselerini çıkarmış ne de gusletmişsin!" diye buyurdu.

Sonra da: "temizlenip İhram'a girdikten sonra hac için niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli. "Evet" dedi. İmam: "temizlenirken, ihrama girerken ve hac için niyet ederken Allah için halis bir tövbe maddesiyle de temizlendin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Peki, ihrama girerken Allah'ın haram kıldığı her şeyi kendi nefesine haram kılmaya da niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Peki, hac için

niyet ederken Allah'tan gayri her şeyle bağıni kesmeye de niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen, ne temizlenmişisin ne ihrama girmişsin ne de hacca niyet etmişsin!" diye buyurdu.

İmam: "Mikata girip iki rekât namazdan sonra lebbeyk dedin mi?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Mikata girdiğinde ziyaret niyeti üzere olduğunu kast ettin mi?" diye sordu Şibli: "Evet" dedi. İmam: "İki rekât namaz kılarken namazla amellerin en hayırlısı ve kulların en büyük hasenesini yerine getirmeye niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Peki, lebbeyk derken Allah için bütün itaatlere ikrar edip hiçbir günahı dile getirmemeye niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne mikat'a girmiş ne namaz kılmış ne de lebbeyk demişsin!"

İmam: "Peki, Harem'e girdin, Kâbe'yi gördün ve namaz kıldın mi?" diye sordu Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki Harem'e girerken İslam milleti içerisindeki hiçbir Müslüman'ın gybetini etmemeye de niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Peki, sen Mekke'ye girerken kalbinle Allah'a yönelmeye niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne Harem'e girmiş ne Kâbe'yi görmüş ne de namaz kılmışsın!" diye buyurdu.

İmam: "Beyt'i tavaf ettin, rûkûnlere yüz sürdün ve sa'y ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki, sen Allah'a doğru firar etmeye niyetlendin de Allamu'l Guyüb'un bunu bildiğini idrak ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne tavaf etmişsin ne rûkûnlere yüz sürmüşsün ne de sa'y etmişsindir!"

İmam: "Haceru'l Esved'e sarıldın mı? Makam-ı İbrahim'de durdun mu? Orada iki rekât namaz kıldın mı?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. Bu esnada İmam (a.s) feryat eder. Öyle ki dünyadan göçecek sanırdın. "Ah! Ah!" diye inler ve sonra: "Her kim Haceru'l Esved'e sarılırsa, Allah'a sarılmış olur. Bana bak ey miskin! Hürmeti yüce olan o şeyin ecir ve sevabını elden verme ki isyankârlıkla ve günah ehli misali haramları çiğnemeyerek o kucaklaşmayı boşa çıkarmayasın!" dedi.

İmam: "Peki, Makam-ı İbrahim'de durduğunda bütün itaatler üzere olmaya ve tüm günahlardan yüz çevirmeye de niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. Peki, iki rekât namaz kılarken Hz İbrahim'in namazı gibi eda etmeye ve şeytanın burnunu yere sürmeye niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne Hacerul Esved'e sarılmış ne Makam nezdinde durmuş ne de iki rekât namaz kılmışsın!" diye buyurdu.

İmam: "Peki, Zemzem ile müşerref olup suyundan içtin mi?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki aynı zamanda sen itaat ile müşerref olmaya ve gözlerini tüm günahlara kapamaya da niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen onunla müşerref olmamışsın suyundan da içmemişsin!" diye buyurdu.

İmam: "Safa ile Merve arasında sa'y ettin mi? Bu ikisi arasında yürüyüp gidip geldin mi?" diye sordu. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki, sen ümit ve korku arasında bulunmaya da niyet ettin mi?" diye sordu. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen ne sa'y etmişsin ne de Safa ile Merve arasında yürüyüp gidip gelmişsin!" dedi.

İmam: "Peki, Mina'ya çıktın mı?" dedi. Şibli: "Evet" dedi. İmam: "Peki, orada insanların dilinden, kalbinden ve elinden güvende kılmaya da niyet ettin mi?" dedi. Şibli: "Hayır" dedi. İmam: "Öyleyse sen Mina'ya çıkmamışsındır!" dedi.

İmam: "Arafat'ta vakfeye durdun mu? Cebel-i Rahmet'e çıktın mı? Nemire Vadisi'ni tanıdın mı? Meyil ve Cemerat arasında Allah Teâlâ'ya dua ettin mi?" dedi. Şibli: "Evet"

dedi. İmam: “Peki, Arife’de vakfe ile Allah’ın tüm maarif ve ilimlere ârif olduğunu ve Allah’ın senin sayfamı (amel defterini) eline alacağını ve onun senin iç yüzünü ve kalbini bildiğinin idrakine vardın mı?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, Cebel-i Rahmet’e çıkarken Allah’ın kadın erkek tüm müminlere rahmet edeceği ve onun tüm kadın erkek tüm Müslümanların velisi olduğunu kalbinden geçirdin mi?” dedi. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, Nemire’de emrolunan ile amel etmedikçe emretmemeye nehyolunandan sakınmadıkça nehyetmemeye niyet ettin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “(Harem’in sınırları için dikilmiş) bayrak ve alametlerin yanında dururken tüm bunların göklerin Rabbinin emriyle itaat üzere sana şahit olduklarını ve koruyucu (meleklerle birlikte) seni koruduklarını kalbinden geçirdin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “öyleyse sen, ne Arafat’ta vakfeye durmuş ne Cebel-i Rahmet’e çıkmış tek bir Nemire’yi tanımış ne dua etmiş ne de o Nemireler yanında durmuşsun!”

İmam: “iki bayrak arasından geçtin mi? Geçmezden evvel iki rekât namaz kıldın mı? Müzdelife’de yürüdün mü? Orada taş topladın mı? Meş’ar-ı Haram’dan geçtin mi?” diye sordu. Şibli: “Evet” dedi. İmam: “Peki, iki rekât namaz kılarken o namazın onuncu gece kılınan şükür namazı olduğunu bütün zorlukları defettiğini ve bütün kolaylıkları celbettiğini kalbinden geçirdin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki iki bayrak arasından geçerken sağa ya da sola sapmadan yürüdüğünde ne kalbin ne dilin ne de diğer uzuvlarınla hak dinin ne sağına ne de soluna sapmamaya niyet ettin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, Müzdelife’de yürürken ve taş toplarken üzerindeki bütün günah ve cehaletleri kaldırıp atmaya ve tüm ilim ve ameller üzere kalmaya niyet ettin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, Meş’ar-ı Haram’dan geçerken kalbine Allah için takva ve hafv ehlinin şuurunu aşlamaya niyet ettin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Öyleyse sen ne iki âlem arasından geçmiş ne iki rekât namaz kılmış ne Müzdelife’de yürümüş ne orada tek bir taş olsun kaldırmış ne de Meş’ar-ı Harem’den geçmişsin!” dedi.

İmam: “Mina’ya vardın mı? Şeytan taşladın mı? Başını tıraş ettin mi? Kurbanlığını kestin mi? Hayf Mescidi’nde namaz kıldın mı? Sonra Mekke’ye dönüp İfaze tavafını yerine getirdin mi?” diye sordu. Şibli: “Evet” dedi. İmam: “Peki, Mina’ya varınca ve şeytan taşlayınca, maksadına eriştiğini ve Rabbinin senin tüm hacetlerine icabet ettiğini içinden geçirdin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, şeytan taşlarken asıl düşmanın olan İblis’i taşıdığını düşündün mü ve bütün bu değerli haccin boyunca ona buğz ettin mi?” Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Başını tıraş ederken bütün kirlerden arınmaya ve âdemoğullarının bütün olumsuzluklarından beri olmaya ve anandan yeni doğmuş gibi tüm günahlardan temizlenmeye niyet ettin mi?” Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Hayf Mescidi’nde namaz kılarken Allah’tan ve günahlarının akibetinden başkasından korkmamaya ve Allah’ın Rahmeti dışında bir ümit beslememeye niyet ettin mi?” Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Peki, kurban keserken aslında takvanın hakikatine tutunarak açgözlülüğün başını kesmeye ve İbrahim’in evladını, ciğerparesini ve gönülünün çiçeğini kurban etmekle çizdiği yola tabi olmaya niyet ettin mi? Böylece onun Allah rızası için kendisinden sonrakiler için ihya ettiği sünnetini ihya ettiğini kalbinden geçirdin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Mekke’ye döndüğünde ve ifaze tavafını eda ettiğinde Allah’ın Rahmeti’nden feyizlenmeye, ona itaate yönelmeye, onun meveddetine tutunmaya ve Allah Teâlâ’ya ya-

çici olarak ve sadece ihram esnasında haramdır; örneğin bedendeki kılları yolmak, aynaya bakmak, avlanmak ve sair ahkâm gibi. Lakin bazı ahkâm mutlak olarak haramdır. Şibli Hadisi'nde de geçtiği üzere bütün günahlar bütün zaman ve hallerde haramdır. Demek ki mîkatta ihrama girmenin anlamı, şudur: “Rabbim! Ben, senin haram kıldığım her şeyi kendime haram kılacağıma ve ebediyen onları terk edeceğime söz veriyorum!”

İhramın Hakikati

İhram bağlama'nın farz olan üç rûknü vardır:

1. Erkekler için iki parça dikili olmayan elbise
2. Hac ya da umre için ihrama girmeye niyet
3. Lebbeyk demek.

İhramın bütün hacı ve umre adaylarının riayet ettikleri bir zâhiri ahkâmı vardır bir de sadece hac esrarına vakıf âriflerin bildiği bir sırrı. İhram bağlamak, İmam Seccad'ın (a.s) nûrânî beyanında da izah edildiği üzere şu anlama gelir: “*Rabbim! Ben senden gayrisıyla tüm bağlarımı kestim!*” Demek ki bu ‘akit’ ve sözleşmenin bir de ‘çözme’ boyutu; yani Allah’tan gayrisıyla bütün bağları çözüp kesme yönü de vardır. Buna göre, ilkin Allah’tan başkasıyla tüm bağları koparmak, sonra da Hak Teâlâ'nın lütuf dergâhına sığınmak gelir.

Dünya hayatının süslerinden soyutlanmak şeklinde cereyan eden ihram giyme ayininde hem tevhidin en zirvedeki bir tecellisi hem de haşır ve ‘mead’ın –ki mebde’ ve başlangıç noktasına bir dönüştür bu- bir canlanma söz konusudur. Bu itibarla İmam Seccad'ın (a.s) beyan buyurduğu üzere, ihram bağlama esnasında “Rabbim! Ben senden gayri her şeyden el çektim ve bir tek senin velayetine gönül verdim!” diye kalbinden geçirmeyen herkes, aslında ne mîkata gitmiştir ne de ihrama girmiştir. Elbette burada murat haccın kemalinin hâsıl olmadığını belirtmektir; sahih sayılmayacağını değil.

---

kın olmaya niyet ettin mi?” diye sordu. Şibli: “Hayır” dedi. Zeynelabidin (a.s) şöyle buyurdu: “Öyleyse sen ne Mina'ya varmış ne şeytan taşlamış ne başını tıraş etmiş ne menasiki yerine getirmiş ne Hayf Mescidi'nde namaz kılmış ne ifaze tavafı eda etmiş ne de Allah'a yakınlaşmışsın! Var git sen hacı eda etmemişsin!”

Şibli, hacda elden kaçırdığı fırsatlar için ağlamaya başladı. Gelecek mevsimde marifet ve yakîn üzere bir hac eda edebilmek için hiç durmaksızın öğrenmeye koyuldu.

İhram Guslü

Mikatta guslün müstehap bilinmesinin hikmeti, İmam Seccad'ın (a.s) nûrânî beyanına göre, tüm günah ve hatalardan arınmaktır. Demek ki mikatta yapılan temizlik, sırf bedensel bir temizlik değildir. Aynı zamanda kalbi temizleyip arındırmanın sembolik bir ifadesidir. İşte bu, hac esrarının ilk sırrı ve ilk hikmetidir.

Binaenaleyh, Beytullah yolcusunun; bir: Bundan böyle kendisini günahla kirletmemesi gerekir. İki: Bundan böyle Hakka itaat dairesi dışında tek bir adım olsun atmamalıdır. Üç: Geçmiş kusurları onarmalı ve telafi etmelidir.

İhram guslü, bu niyet ve ahitleşme ile aslında bir tövbe guslüdür. Bilahare Beytullah yolcusu, pak ve arınmış bir cisim ve ruhla Hakk'a kul-luk elbisesine bürünür.

İhram Namazı

Mikatta ihram bağlamadan önce, ihram namazı kılınır. Fakihlerin büyük çoğunluğu bu namazın müstehap olduğuna dair fetva vermişlerdir. Bazılarıysa bu hususta 'ihtiyaten vacip' hükmüne kâil olmuşlardır. Dolayısıyla en münasip olan, ihramı namazdan sonra bağlamaktır.

Beytullah yolcusu, bu esnada namazın esrarını da göz önünde bulundurarak şöyle der:

“Rabbim! Ben senin dinini methederek sana yaklaşmak istiyorum!”

İhram Elbisesi Giyinmek

Hac yolculuğundan sonra Şibli'ye: “Ne yapıyorsun?” diye buyurdu. Şibli: “Hacdən dönüyorum” dedi. İmam: “Mikata gidip üzerindeki dikişli elbiseleri çıkardın mı? İhram guslü alıp ihram elbiselerini giyindin mi?” diye buyurdu. Şibli: “Evet” dedi. İmam: “Dikişli elbiselerini çıkarırken aynı zamanda tüm günahlarını da çıkarmaya niyet ettin mi? ... İhram elbiselerini giyinirken aynı zamanda itaat libasına bürünmeye de niyet ettin mi? İhram guslü alırken aynı zamanda nefsinin bütün günahlardan

arındırmaya da niyet ettin mi? ...” diye buyurdu. Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Öyleyse sen hiç ihrama girmemişsindir!” diye buyurdu.

Elbette burada murat, daha öncede değindiğimiz üzere haccın kemalinin hâsıl olmamasıdır. Dolayısıyla sahih sayılmayacağı anlamına gelmez.

Buna göre, ihram esnasında dikişli elbiseleri çıkarmak, ‘günah elbiselerini’ çıkarmak anlamındadır. Aynı şekilde dikişsiz, renksiz, helal ve tertemiz olan ihram elbisesini giyinmek, ‘itaat elbisesini’ giyinmek anlamındadır.

Demek ki dikişli elbiseleri çıkarma emrinin hikmeti şudur: “Kendi elinizle ilmik ilmik dokuduğunuz, diktığınız ve üzerinize giyindiğiniz günah elbiselerini yine kendi elinizle çıkarmalısınız!” Yoksa aslında dikişli elbiseyle dikişsiz elbise arasında bir fark yoktur. Zira insan bir ömür boyu dikişli elbiselerle namaz kılıp ibadet eder ve elbisenin dikişli ya da dikişsiz olması yaptığı ibadetlerin sıhhat ve kemali hususunda hiçbir rol oynamaz.

İhram esnasında o özel elbiseye bürünmenin bir diğer hikmeti, her insanı bekleyen o günü hatırlamaktır. O gün insan dikişsiz bir elbiseye bürünmüş olarak kendini bulur. O gün, ölüm günüdür ve kefene sarıldığı gündür. Böylece hac merasiminde kıyametin de bazı esrarı tecelli eder. Ölüm yolculuğu ve kıyamet alanında toplanma sahnesi insanların gözlerinde canlanır.

Ayrıca gayet sade ihram elbisesini giyinmekle, insanlar arasındaki zâhiri imtiyazlar ortadan kalkar. Neticede üstünlük zehabı ve böbürlenip büyüklük taslamaların zemini ortadan kalkmış olur.

Niyet

Hac ve umre ‘kasıt’ (niyet) ve ‘kurb’ (Allah rızası) gözetilerek yapılan amellerdendir. Bu itibarla burada iki şey göz önünde bulundurulmalıdır: Birincisi, söz konusu amelin adını koymak; ikincisi, o amelin gaye ve maksadını tayin etmek ki, bu gaye Allah’a yakınlaşmak ve onun rızasını kazanmaktan ibarettir. Bu konunun aydınlığa kavuşması için bazı

hususları açıklamak gerekir. Bu açıklama ışığında, bir amelin hem kasıt ve niyete bağlı olması hem de kurb ve Allah rızasını kazanma doğrultusunda gerçekleşmesi şartının anlamı aydınlanmış olur. Zira teklif dairesi içerisinde bulunan tüm ameller aynı değildir. Dolayısıyla da o tekliflerle amel etmenin keyfiyeti de farklılık arz eder. Bu doğrultuda aşağıdaki başlıklar altında sunacağımız konulara dikkat etmek faydalı olacaktır:

Bir: Bazı İşlerde Kasıt ve Niyet Aranmaz

Bazı işlerin sırf varlık ya da yoklukları bir amelin sahih sayılması için yeterlidir. Mükellef, bu tür durumlarda bir işi yapmak ya da yapmamak hususunda özel bir hitaba muhatap değildir. Zira söz konusu işlerin herhangi bir şekilde var bulunması yahut ortadan kalkması, bir amelin sahih sayılması için kâfidir. Zira bu işin var edilmesi ya da ortadan kaldırılması şartı, özel bir kanal ve belirli bir makam tarafından ve mükellef şahsı yükümlü kılacak bir hitapla belirlenmemiştir. Örneğin namazda giyilecek elbisenin pak ve etinin yenilmesi haram olan bir hayvan derisi içermemesi şartı gibi ki, elbisenin pak olması, namazın sıhhat şartı iken; eti haram olan bir hayvanın deri veya yünü gibi parçalarının varlığı namazın sıhhatine mani bir faktördür. Namaz kılacak şahsın elbisenin pak ve temiz olması şartı, hangi şekilde temin olunmuş olursa olsun kifayet eder. Aynı şekilde bu şahsın elbisesinin haram sayılacak bir cüz içermemesi, hangi şekilde vaki olmuş olursa olsun yeterli sayılır. Demek ki sırf elbisenin temizliğinin husulü ve haram bir cüz içermemesi, kâfidir. Bu şartı, ister mükellefin kendisi, doğrudan temin etmiş olsun ve bizzat mâniaları ortadan kaldırmış olsun ya da bir başkası aracılığıyla tahsil etmiş olsun; isterse kendiliğinden ve mükellefin bilemeyeceği bir yolla ve kendisinin hiçbir şekilde müdahalesi olmaksızın hâsil olmuş olsun fark etmez.

Söz konusu şartın herhangi bir şekilde husulünün yeterli sayılmasının hikmeti şudur: mükellef, burada sırf söz konusu şarta sahip bir elbiseyle namaz kılmaya emrolunmuştur ve elbisesini temiz tutmak hususunda özel bir emre muhatap olmamıştır. Eğer bazen elbisesini temizlemek ya da namaza mani cüzlerini izale etmek durumunda kalıyorsa da bu, söz konusu şartın hâsil olmadığı veya söz konusu engel henüz var bulunduğu

içindir. Dolayısıyla necaset bulaşmış fakat mükellefin bilgisi dâhilinde olmadan yağmur vesilesiyle temizlenmiş ya da bir başkası tarafından yıkanmış bir elbise ile kılınan namaz sahihtir. Bu tür şart ve engellerin sırf varlık ya da yoklukları, hangi yolla hâsıl olmuş olursa olsun yeterlidir. Bu itibarla bu amellerde ne kasıt/niyet aranır ne de Kurb/Allah rızasını gözetme kaydı. Örneğin bu şartın husulü için taharete niyet etmek ya da Allah rızasını gözeterek amel etmek gerekmez. Elbette sevaba nâil olmak için her işte Allah rızasını gözetmek daha evladır.

Hac ve umre, bir takım özel şartlara ve bazı özel mâniaların izalesi kaydına bağlı olmak bakımından namaz gibidirler. Öyle ki bu şartların temini ya da mâniaların izalesi, hac ya da umre adayının niyet ve kastına bağlı olmaksızın nasıl hâsıl olmuş olursa geçerli ve yeterlidir. Zira bu tür hususlarda niyet şartı aranmaz.

İki: Kasıt ve Niyetin Bazı Unvanların Tahakkukundaki Rolü

Bazı özel gerekleri olup yine kendine özgü sonuçları olan bazı amellerle bu gerek ve sonuçları olmayan ancak form ve suret bakımından birbirine benzeyen bir başka amel arasındaki farkı ortaya koymak için yapılabilecek yegâne iş, bu amellerden her birinin kendine özgü ad ve unvanını kullanmaktır ki bu da sadece 'kasıt ve niyet' ile mümkündür. Bu itibarla söz konusu amellerin tahakkuku için o özel ad ve unvanı 'kast' etmekten başkaca da bir yol yoktur. Örneğin, belirli bir parayı yine belirli bir şahsa vermek istediğimizde bu işlem söz konusu parayı karşı tarafın mülkiyetine devretmek adı altında olabileceği gibi emanet vermek adı altında da gerçekleşebilir. Maksat mülkiyet devriyse eğer, yine hibe ve karşılıksız bağış adını taşıyabileceği gibi, borç ödemek adını da taşıyabilir. Borç ödemek adıyla veriyorsak eğer bu borç zekât, humus, kefarete vesaire ilâhî borçlar kapsamına girebileceği gibi mâlî ve insanî borçlar kapsamına giren bireysel borçlanma, kredi vesaire insanî borçlar kapsamına da girebilir. Ayrıca kendine özgü gerekleri ve sonuçları olan daha başka adlar taşıması da mümkündür. Dolayısıyla bu tür durumlarda yapılan işin adını koymak ve unvanını kastetmekten başkaca da bir çare yoktur. Örneğin bir kimse bir başkasının borcunu ödemek ve onun zimmetini tebriye etmek istediğinde, söz konusu şahsın borcunu ödediğini ifade etmesi ve

bu kastını belirtmesi gerekir. Evet, borçlu olan şahsın kendisinin bizzat kendi zimmetini tebriye etmesi gerekir diye bir zorunluluk olmamakla birlikte, bu borcu ödeyen şahıs kim olursa olsun illaki yapacağı ödemenin adını koyması ve bu maksadını belirtmesi gerekir.

Velhasıl, bu tür durumlarda kurb yani Allah rızasını gözetmek şartı aranmaz. Çünkü bu tür işler, ibâdî ameller kapsamına girmez. Elbette sevaba nâil olmak bu niyet olmaksızın hâsil olmaz. Lakin bu niyet olmaksızın da sırf bu işin vukuu ile söz konusu şahıs yükümlülük ve cezadan kurtulur. Zira burada yükümlülük ve ceza, borcun ödenmemesi durumunda gündeme gelir. Bizim örneğimizde borcun ödenmiş olmasıyla birlikte artık yükümlülük ve cezadan söz edilmezse de bu işten bir sevap bekleniyorsa Allah rızasının gözetilmiş olması şartı aranır. Demek ki borcu ödememekle alakalı yükümlülük ve cezanın kalkması için Allah rızasını kazanma kastı ya da ihlâs anlamında niyet şart değildir. Elbette Allah rızası gözetilmeyen (=tavassulî) bir amele de Allah'ın lütuf ve fazlıyla inayette bulunup sevap bahşetmesi tabi olarak mümkündür.

Sözün özü şu ki, kast ve niyet gerektiren amellerde müphemlik, eş anlamlılık vesaire nedenlerden dolayı karışıklığı önlemek için yapılacak işin ad ve unvanını belirtmek gerekir. Örneğin ihram bağlarken, bu işin hac için mi yoksa umre için mi olduğu; eğer hac içinse 'temettü haccı' için mi yoksa 'kıran' veya 'ifrad haccı' için mi olduğu tayin edilmelidir. Aynı durum umre için de geçerlidir. Ayrıca haccı, şahıs kendi adına mı yoksa başkası adına mı (asalî mi yoksa niyabî mi) eda ediyor; bu hac, farz olan haccın mı edasıdır yoksa müstehap bir haccın mı? Hususları açıkça belirtilmelidir. Tabi eğer tek bir amel söz konusu ise ve herhangi bir müphemlik yoksa tayin etmeye gerek yoktur. Lakin tayin durumunda da maksadın malum olması yeterlidir ve özellikle kalpten geçirmeye gerek yoktur. Aynı şekilde bu kastı dile getirmekte şart değildir. Gerçi bazı hadisler, ihram esnasında niyetin dile getirilmesini müstehap bilir şu sözlerle yerine getirilmesini tavsiye ederler: "Allah'ım! Ben senin bana emretmiş olduğun temettü umresiyle hac etmek istiyorum. Bunu bana kolaylaştır, benden kabul eyle ve bana yardım et..."¹¹⁰

¹¹⁰ Tehzibu'l Ahkâm, c.5, s.79; Vesailu's Şia, c.12, s. 341-342

Hac (temettü', kıran ve ifrad) ve umre, kasıt ve niyete konu olması gereken ad ve unvanlardır. Bu özel ad ve unvanlar kastedilmeksizin, bu ameller gerçekleşmez. Bu amellerin bütün rükün ve cüzleri de kasıt ve niyete bağlı olarak eda edilir ve her birini taşıdığı ad ve unvanla göz önünde bulundurularak yerine getirmek gerekir. Elbette ilk başta göz önünde bulundurulmuş ve tüm bu hususları da şemsiyesi altında bulunduran icmalî kasıt, bu amellerin sıhhati için yeterlidir.

Hatırlatma:

1. Ad ve unvanı kastetmek, müphemlik, eş anlamlılık vesaire durumlarda gerekli olduğundan, bu arızaların söz konusu olmadığı ve kaçınılmaz olarak bir taayyünün varlığı durumunda, değindiğimiz üzere özel bir ad ve unvanı kastetmeye gerek yoktur. Örneğin mübarek ramazan ayı orucunu yerine getirmek için sırf oruç tutmaya niyetlenmek yeterlidir ve bu orucun özellikle ramazan orucu olduğunu belirtmeye gerek yoktur. Zira bu özel zaman zarfında ramazan orucu dışında hiçbir oruç makbul değildir. Dolayısıyla özel olarak belirtmeye gerek yoktur. Dahası ramazan ayında bilerek ve kasten başka bir oruca niyetlenmek o orucun sahih sayılmasına manidir. Yani ne ramazan orucu yerine geçer ne de başka bir oruç yerine. Elbette unutmak, yanılmak ya da bilmemekten dolayı niyet edilmişse ramazan orucu olarak kabul edilir.

2. Hac ve umrede, kastedilen ad ve unvanın, en son amel yerine getirilinceye kadar korunmuş olması gerekir. Zira kastedilmesi zorunlu olan bir ad ve unvan altında gerçekleşmeyen bir amel, hâsıl olmuş sayılmaz. Sırf ilk aşamada kastedilmiş olması yeterli değildir. Belki o kastın beka aşamasında da devam etmesi şarttır. Daha sonra ele alacağımız 'kurb' yani Allah rızasını gözetme şartı için de hem hudûs hem de beka aşamalarında bu niyetin muhafazası şarttır.

Üç: Ad ve Unvanın Kastedilmesi Şartına Bağlı Amellerde Kastın Devamlılığı

Bu şarta bağlı amellerde kastın, hakiki ya da hükmi sürekliliği zorunludur. Lakin sürekliliğin keyfiyeti tüm kastî unvanlarda bir değildir. Burada örneklendirme babından bazılarını değinmeye çalışacağız:

İhram esnasında terk edilmesi gereken amellerle oruçlu iken terk edilmesi gereken amelleri karşılaştırarak aradaki farkı anlayabiliriz. Zira ihram esnasında bazı ameller haramdır, aynı şekilde oruç esnasında da bazı şeyler haramdır.

İhram bağlarken ve niyet esnasında, bazı usulî ilkelere göre ihram halinde iken haram olan şeyleri terk etmeyi de kastetmek gerekmez. Zira ihramın sıhhati, ne o amelleri terk etme şartına bağlıdır ne de o şartların varlığı ihramı geçersiz kılar. Zira o amelleri terk etmek, ihramın hakikatinin haricinde olup sadece ihram esnasında hacı ya da umrecinin mükellef olduğu şer'î mükellefiyetlerdir. Lakin bazı diğer usulî ilkelere göre söz konusu haram amelleri terk etme kastı da zaruri sayılmıştır. Yani hac ya da umre yapmak isteyen bir kimse, ihrama girerken o haram amelleri terk etme azmi ve kastı taşımalı, bu azim ve kastın sürekli olması kaydını da göz önünde bulundurmalıdır. Şöyle ki, ihrama girdiği andan ihramdan çıkıncaya kadar o haramların hiçbirini işlememeye azmetmelidir. Burada, azim ve kastın sürekliliğini göz önünde bulundurmak dışında başkaca da bir mükellefiyet söz konusu değildir. İhram esnasında, eğer haram işlerden birini işlemeyi kastedecek olur yahut önceki azim ve kastından vazgeçer ve fiilî olarak haram bir işi işleme ya da terk etme azmi üzere olursa hiçbir sakıncası yoktur. Zira zaruri olan tek yükümlülük, ilk başta o amelleri terk etmek hususunda sadece süreklilik arz edecek bir kasıt ve azme sahip olmaktır; daha ötesi değil. Yani azmin kendisinin de sürekliliğini de gerektirecek bir mükellefiyet söz konusu değildir. Ancak oruca niyet esnasında, orucu bozan amelleri terk etmek hususunda süreklilik arz edecek bir 'terk etme kasıt ve azmi' olmalı ve bu azim, iftar vaktine kadar süreklilik arz etmelidir. Öyle ki, bir kimse eğer oruçlu iken, orucu bozan bir işi yapmaya azmedecek olur ya da o azim ve kast ortadan kalkar ve oruç niyetini bozacak bir hal alırsa, böyle bir şahsın orucu her iki durum yahut sadece özellikle ikinci durumda batıl olur.

Açıklamak gerekirse, oruç 'fetr-i sadık' doğduğu andan itibaren başlayan ve mağribin başlangıcına kadar devam eden tek parça bir ibadettir.

“Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyecek için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.”¹¹¹

¹¹¹ Bakara: 187

Bu zaman zarfında bazı özel işler orucun bâtil olmasına yol açar. Dolayısıyla oruç niyetinde, bu işlerin terk etmeye dair süreklilik arz edecek bir azim de olmalıdır. Bu işlerden biri yanlışlıkla ya da gaflet sonucu işlenecek olursa, orucun sıhhatine herhangi bir hâlel getirmez. Ancak eğer bilerek ve kasıtlı olarak işlenecek olursa orucu batıl eder. Bir kimse eğer bilerek ve kasıtlı olarak (kesin bir niyetle) o işlerden birini yapmaya azmedecek olursa, bazı fakihlere göre bu azim orucun batıl olmasına yol açar. Lakin eğer bu azim, niyetin bozulması (bozma niyeti) düzeyine varmayıncaya kadar orucu bozmadır. Zira eğer sırf kesin bir şeye niyet etmek, niyeti bozma (bozma niyeti) aşamasına gelmemiş olsa da orucu bozar diyecek olursak, orucu bozan söz konusu işler, mecazi anlamda bu unvanı taşıyorlar dememiz gerekir. Çünkü bu işleri, yanlışla, unutma ya da gaflet sebebiyle işlemek orucun bozulmasına yol açmamakta iken bilerek ve kasti olarak işlemek orucu bozar. Oysaki söz konusu işlerin orucu bozduğunu gösteren delillerin zâhiri, kasıtlı olarak işlenmesi durumunda orucun bozulacağına delalet etmektedir; sırf işleme kastını taşımak durumunda değil. Bu itibarla bu işlerden birini kasıtlı olarak işlemeye niyetlenmek, orucu bozma niyeti aşamasına gelmediği müddetçe orucun sıhhatine bir hâlel getirmez.

Sonuçta, niyet esnasında göz önünde bulundurulmuş 'orucu bozan işleri sürekli olarak terk etme azminin' bozulmasına yol açan orucu bozma niyeti, hiç kuşkusuz orucu bâtil eder. Zira orucun vaki olduğu bütün zaman zarfı; yani tan yerinin ağarmasından akşamın ilk vakitlerine kadar bütün lahzalarda tek parça bir ibadet söz konusudur. Dolayısıyla tek bir lahza da dahi, kasıtlı olarak bu tek parça ibadetin bir cüzünü bozmaya niyetlenmek telafi edilemez bir hâleldir. Elbette eğer oruç da bu açıdan namaz sayılmayacak lahzalara şâmil gelmesi bakımından namaz gibi olacak olsaydı, o lahzalarda bâtil olmayı mucip hiçbir amel işlenmeksizin sırf niyeti bozma kastının hiçbir mahzuru olmazdı. Lakin oruç, değindiğimiz üzere namaz gibi değildir. Zira oruç hususunda 'zaman sütünü' bu ibadetin metninde yer alır; namaz hususunda ise yer almaz. Namazda kelimeler ve bazı fiiller arasındaki boşluklar namaz adını taşımaz. Dolayısıyla namazın cüzlerinden birini terk etmeye yol açmadıkça, namaz niyetinden caymanın bir mahzuru yoktur. Lakin bazı özel durumlara da dikkat etmek gerekir. Örneğin, bir yandan taharetin namaz için şart olması, diğer

yandan ise abdesti bozan hususların namazı da bozması meselesini göz önüne alacak olursak burada taharet adını taşıyan birçok örneği kapsayan türsel anlamıyla taharetin değil, 'taharetin kendisi'nin bizzat muteber olduğunu görürüz. Niyet hususunda da eğer bu tarz bir delil olacak olsaydı, 'kastın bizzat kendisi' muteber bilinirdi; birkaç 'kasıt' ferdiyi kapsayan anlamıyla kasıt değil.

Sözün özü, bazı durumlarda asla kastetme ve azmetme şartı aranmaz; ihram esnasında haram olan şeyleri terk etmeye azmetme örneğinde olduğu gibi. Tabi bu, bu azmin ihramın hakikat ve mahiyetini oluşturmadığı görüşüne göredir. Bazen de 'sürekli olarak terk etmeye azmetmek' zaruridir; sürekli olarak terk etmenin kendisi değil. Bu şık ise başka bir usulî ilkeye mebnidir. Bazen ise 'sürekli olarak terk etmeye dair bir kasıt' gereklidir; lakin ibadet sayılmayan lahzalarda bu azmin sürekliliği vacip değildir. Bazı durumlarda ise tüm zaman dilimlerinde devamlılık arz edecek bir şekilde 'sürekli olarak terk etmeyi kastetmek' gereklidir; oruç örneğinde olduğu gibi. Elbette hac ve umre hususunda, niyet esnasından nihayetine kadar, 'bu amelleri ifa etmeye dair azmin sürekliliği' ile bu amellerin bâtul veya fâsit olmasına yol açan işleri 'terk etmeye dair azmin sürekliliği' daima muhafaza edilmelidir.

Hatırlatma:

Zorunlu olduğu durumlarda 'azmin sürekliliği' tabiri hem bu azmin hakiki anlamda dile gelmesi durumuna hem de hükmen muteber bilinmesi; yani eğer 'ne yapıyorsun' diye sorulacak olursa ilk başta niyet ettiği ameli söyleyebileceği durumu kapsar.

Dört: Niyetin Farz Oluşu ve İhramın Türünü Tayin Şartı

İhram hac ve umrenin bir cüz'ü olup bu iki ibadet için bir mukadime sayılmadığı için, ihram esnasında hac mı yoksa umre için mi olduğu belirtilmelidir. Yani ihramın hangi amelin bir parçası olduğu hususu tayin edilmelidir. Zira hac ve umre için ihram, namaz için abdest hükmünde değildir. Sırf hadesten taharet kastıyla alınan bir abdestle; namaz, Kur'an'a dokunmak ve benzeri taharet şartına bağlı bütün ameller yerine getirilebilir. Çünkü taharet, namaz ve benzeri amellerin dışında bir

şart olup bu ameller için bir mukaddime hükmündedir. Dolayısıyla kayıtsız şartsız yerine getirilebilir ve amel esnasında farklı maksatlarla ifade olunabilir. Ancak ihram, haccın dışında bir şart ve mukaddime değil, hac ve umrenin bir parçasıdır. Dolayısıyla da hangi amel için olduğu muhakkak belirtilmelidir.

Dikkate şayan nükte şu ki, ad ve unvan kastı gerektiren amellerde niyet, bu amellerin başlangıç esnasında yerine getirilmelidir, başladıktan sonra değil. Zira böyle bir amelin niyet etmeksizin yapılan tüm cüzleri bâtil sayılır. Tabi hata, unutkanlık, konuyu bilmemek ve gaflet gibi istisnai durumlarda, eldeki deliller mucibince amel esnasında da niyet etmek kâfidir. Aynı durum mübarek Ramazan ayı orucu ve diğer oruçlar içinde söz konusudur. Zira bazı durumlarda oruç niyetinin vakti, öğlen vakti girinceye kadardır. Bazı diğer durumlarda; örneğin şaban ayının son gününde son dakikaya kadar bekleyip ramazan ayının girip girmediğini öğrenme kastıyla niyet ertelenebilir. Ya da müstehap oruçlarda, günün sonunda niyet edilebilecek kadar bir vakit kalmışsa eğer, niyet edilebilir. Konunun tafsilatını fıkıh kitaplarında takip etmek gerekir. Ayrıca bir niyetten ötekine geçmek, kural dışı olup sadece özel bir delile bağlı olarak geçerli sayılır.

Beş: Kast-ı Kurbet/ Allah Rızasını Gözetmek

Bazı işler, ad ve unvan kastını gerektiren ve hem hudûs hem de beka sürecinde daima göz önünde bulundurulması gereken özellikler taşımanın yanı sıra, kast-i kurbet gerektiren ve bu kasıt ve Allah rızasını gözetme niyetini hem hudûs hem de beka sürecinde her türlü riya şaibesinden azade bir şekilde korumayı icap ettiren ibâdî işler kapsamına girerler. Hac, umre, namaz ve oruç bu kabil amellerdendir.

Kast-i kurbet için, mükellefin bir amelin başlangıcından en son cüzünü eda edinceye kadar, bu ameli Allah'ın emrine itaat maksadıyla yerine getirmeye niyet etmiş olması yeterlidir. Yani 'ben bu ameli Kutsi Teşriî Makamının emrine icabet ederek yerine getiriyorum' diye niyet etmesi kâfidir. Süreklilik arz eden ve riya renginden arınmış olan bu niyet, bir amelin 'ibâdî' sayılması için kifayet eder.

Allah'ın emrine icabet, genellikle bir saik ve hedef olmaksızın gerçekleşmeyeceğinden, kesinlikle Allah'a itaatın de bir gayesi olmalıdır. Söz konusu gayeyi, mükellefin marifet düzeyi ve himmetinin gücü çerçevesinde aramak gerekir. Zira herkesin marifet ve himmeti, varoluşsal kuşatıcılığının sınırlarıyla orantılıdır. Düşük bir düzeydeki bir varlığın, yüce bir marifet ve âli bir himmet sahibi olması beklenemez.

İbadet Ehli Arasındaki Mertebe Farkının Hikmeti

Her bir ibadet ehlinin varlık kapasitesi, onun marifetinin miktarı ve himmetinin düzeyinin illetidir. Aynı zamanda bir insanın marifet mertebesi ve himmet düzeyi de onun varlık kapasitesine delalet eder. Bir insanın varlığı eğer tam, kifayet derecesinde ya da nakıs ise o şahsın bu düzeyi itibarıyla, her şeyin fevkinde olan Allah'a olan marifeti ve ona erişme himmeti de tam, kâfi ya da nakıs vasıflarını taşır. Öyle ki eğer Allah kendi zatına ârif ve kendi zatına âşık olacak olsa –ki öyledir de zaten- onun bu marifet ve aşkı her şeyin fevkinde olurdu.

Hac ve umre yolcuları da meşhur 'üç sınıf' hadisine¹¹² göre üç sınıftırlar. Zira onların hac ve umre kisvesindeki bu ibadetleri, ya kölelerin ibadeti, ya tacirlerin kulluğu ya da hür insanların ibadeti kıvamında vaki olur. Lakin bu üç vasıf; yani korku, arzu ve hürriyetin her biri de mertebe mertebelerdir. Hür insanların ibadetinin en zirvedeki örneği, İnsan-ı Kâmil'in Kurb-u Nevafil ve Kurb-u Faraiz¹¹³ mertebelerini kat edip 'Beş Hazret'¹¹⁴ makamlarının hepsini kuşatan Kevn-i Cami' dergâhına erişe-

¹¹² El Kâfi, c.2, s.84, Babu'l İbade, 5. Hadis; bkz. Elinizdeki Kitap, ilerleyen sayfalar.

¹¹³ El Kâfi, c.2, s. 352, 7 ve 8. Hadisler; bkz. Elinizdeki Kitap, önsöz.

¹¹⁴ Felsefede âlemler, üç külli mertebe ve âlem şeklinde ele alınır: Tabiat, misal, akıl. Arifler Allah'ın masivasını beş âleme taksim eder ve her birine 'hazret' derler: 1- A'yan-ı Sabitenin temsil ettiği Mutlak Gayp Hazreti 2- Tabiat ve Mülk âleminin temsil ettiği Mutlak Şahadet Hazreti 3- Mutlak Gayb'e yakın olan ve Ceberuti ve Melekûti ruhlar; yani soyut akıl ve nefisler âleminin temsil ettiği, Gayb-i Muzaf (Nisbi Gayb) Hazreti 4- Mutlak Şahadet'e yakın olup Misal Âlemi'nin temsil ettiği Gayb-i Muzaf Hazreti 5- Her dört Hazret'i de kapsayan Camia Hazreti. Bu âlem, insani ya da İnsan-ı Kamil âlemi olup her dört Hazret'in hem külli hem de tüm cüz'î âlemlerini kuşatan ve bütün mertebe ve mazharları kapsayan âlemdir. Zira o, tüm mazhar ve mertebelerin en alt payesini teşkil eden ve ilâhî zuhuratın en zayıf halkasında bulunan anasır/elementler dünyasında yaşar. Bu alt payenin ve zayıf halkanın mazharı, tüm âli mazharları kendi özünde barındırır ve tüm yüce mertebelere şamil gelir. Bu itibarla da

rek Allah'ın izniyle tüm mâsivayı tedbir yetkisine nâil olduktan sonra yaptığı kulluktur.

Bu risalenin havsısalası, ancak insanı ibadete sevk eden bazı sâiklere uzaktan da olsa bir işaretini hazmedecek düzeydedir. Umulur ki hacı ya da umre yolcusu, kendisini bu düzlemde değerlendirmeye tabi tutar da 'sa'y' merhalelerini tayyeder ve tüm 'taksir'lerden azade olur. Böylece ulu bir 'Safa' ile o yüce makama erişir de 'Merve' dağının eteklerinde kalmaz ve 'mürüvvetin' zirvesine tırmanır.

Behemehâl, bazılarını ibadete yönelten sâikler geçmişe dair hususlara özgüdür. Yani geçmişte vaki bir musibet ve gazabın def olunması ya da bir nimetin ita olunması sebebiyle şükretmek gayesiyledir. Bazıları için ise ibadetin gayesi, geleceğe dair beklentilerdir. Yani gelecekte beklenen bir tehlikenin def'i veya arzulan bir nimetin husulü içindir. Bu beklenti hatta kıyamete dair dahi olabilir. Yani nur ve ululuk dergâhı Rab-bimizin cehenneminden kurtulmak ve onun yüce cennetine nâil olmak maksadıyla gerçekleşebilir. Bazıları için ise itaatin ana etkeni, geçmişe ya da geleceğe dair tehlikelerden korunmak ya da arzulara erişmek gayesinden çok yüce olup mazi ve müstakbelin çok ötesinde bir maksattır. Bu zümre, Allah'a sırf kulluğa şayan bir makam olduğu için ibadet ederler. Bir zümre ise ilkin 'Allah'ın Halifesi' olmak için çaba sarf ederken sonrası 'Allah onların Halifesi' olsun diye gayret ederler.

Açıklamak gerekirse; her insan Allah'ın Halifesi değildir. Zira şehvet sapkınları, gazap azgınları ve "Hayır, onlar hayvanlar gibidir, hatta onlar yolca daha da sapkıntılılar" nidasının aşağılayıcı kırbağına giriftar olanlar, Allah'ın 'hilafet' hilati ve 'niyabet' kisvesini giyinme salahiyetine sahip olamazlar. Aynı şekilde desise kralları, aldatma sultanları,

---

İnsan-ı Kamil nüzul kavsinde kesp ettiği her şeyi izhar ettikten sonra bütün ilâhî hazret ve âlemlere mazhar olma salahiyet ve şenine sahip olur. Bu itibarla arifler, İnsan-ı Kamil'i, 'Kevn-i Cami' ya da 'Hazret-i Camia' diye isimlendirirler.

Değindiğimiz üzere, söz konusu âlemlerin her biri, bir diğeri'nin mazharıdır. Mülk Alemi, Melekut ve Ceberut Alemi'nin (Soyut Alemlerin) mazharı; Ceberut Alemi, A'yan-ı Sabite Alemi'nin mazharı; A'yan-ı Sabite Alemi, İlahi İsimler ve Hazret-i Vahidiyyet'in; Hazret-i Vahidiyyet ise, Hazret-i Ahadiyyet'in mazharıdır. Bu tertip üzere bütün bu taksimat Bari Teâlâ'nın Zat-ı Akdesi'nin masıvası ile alakalıdır. Onun mutlak hüviyetten ibaret ve tüm 'Hazret'lerin fevkinde bulunan Zat-ı Akdesi ise bu taksimata konu dahi edilemez.

hile, ihanet ve siyaset bezirgânları ‘*insan şeytanlar*’¹¹⁵ taşlamasıyla recmedilip kovuldukları için ilâhî hilafete layık değildirdirler. Zira ilâhî hilafetin mihveri, akıl ve ilimdir. Şehvet ya da gazap belasına düçar olmak veya hile ve ihanet maddesine bağımlılık neticesinde ilmin doruklarından aşağıya düşen ve akıl kalesinden dışarı çıkan bir insan, Allah’ın hilafeti için salahiyet sahibi olamaz. Zira ilâhî hilafetin yörüngesi, ‘esma ilmi’ne sahip olmak ve müsemmaları akledelmektir. Demek ki dirayetsiz bir cahil, idraksiz bir gafil ve nursuz bir arsız ne ilim ne de akıldan söz edebilir.

Yüce ‘ilâhî hilâfet’ makamına talip olan bir insan, her şeyden önce ibâdî terbiye gölgesinde hayvanî ve şeytani afetlerden kurtulmalıdır. Ancak bu sayede ilim kulesinin doruklarına ve akıl kalesinin hazinelerine yol bulabilir ve Allah indinde hilafet payesi için kabiliyet elde edebilir. Bu itibarla sâlih bir sâlik, tüm farz ve müstehap ibadetlerinde; özellikle de hac ve umre yolculuğunda ‘Allah’ın halifesi’ olmak gayesiyle hareket eder. Teveccühe şayan bir diğer nükte de şu ki, hilafet derece derecedir. Zira ibadet edenlerin bir kısmı, ‘halif’ iken diğer bir kısmı ‘halife’dirler.¹¹⁶ Dolayısıyla hilafet makamının en üst mertebesine talip olmak gerekir.

Maksat şu ki, sırf doğası ve sureti itibarıyla ‘insan’ olanlar ilâhî hilafet dairesinin dışındadırlar. Gerçek anlamıyla ‘insanlık’ makamına erişenler ancak ilâhî hilafet yolunda yürüyebilirler. İlâhî hilafet yoluna giren bir insan ise bütün bu güzergâhı, ancak özel bir takım ibâdî amellerle kat edebilir. Bu âlemde tesadüf söz konusu olmayacağına göre hilafetin bütün derecelerine erişebilmek için sahih ve faydalı ameller vesilesi, Allah’ın izni ve onun rızasına ulaşmak maksadı ile hareket etmek gerekir. Onun, bütün iş ve amelleri şu niyet üzeredir: Ben tüm işlerimi Allah’ın izni ile ve onun rızası için yapıyorum. Tıpkı Hz. İsa (a.s) gibi ki o, Kur’an-ı Kerimin naklettiği üzere çamurdan kuş yaratmak, kör ve cüzamlıları iyileştirmek ve ölüleri diriltmek gibi tüm mucizelerini, Allah’ın izniyle yaptığını ibraz ederdi:

¹¹⁵ En’am: 112

¹¹⁶ “Halife” kavramındaki ‘ta’ eki, tenis değil, mübalağa ifade eder. Zira ne ‘insan’ kavramı müennestir ne de ‘Âdem.’ ‘Halife’ kavramı tıpkı ‘allame’ kavramı gibi mübalağa ifade eder.

“Size çamurdan bir kuş sureti yapar, ona üflerim ve Allah’ın izni ile o kuş oluverir. Yine Allah’ın izni ile körü ve alacahı iyileştirir, ölüleri diriltirim.”¹¹⁷

Yüce Allah da hilafetin bu mertebesinin muhafazası için, tüm bu işleri bizzat kendi izni ile Hz Mesih’e (a.s) nispet eder:

“Sen beşikte iken de yetişkin çağında da insanlarla konuşuyordun... Benim iznimle çamurdan, kuş şeklinde bir şey yapıyordun da ona üflüyordun, hemen benim iznimle o bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacahı iyileştiriyordun. Ölüleri benim iznimle (hayata) çıkarıyordun.”¹¹⁸

İlâhî hilafetin yüce makamına eriştikten sonra ise daha yüce bir mertebeye doğru yeni bir yolculuk başlar. Bu yolculuk, Allah’ın bizzat kendi halifesinin halifesi olacağı bir makama doğrudur. Yani bu lahzaya kadar ‘kul’, ‘mevlasının’ halifesi iken bu andan itibaren artık ‘mevla’ kulunun halifesi olur. Bu mertebede kul, bütün işlerini asıl ‘malikine’ ve hakiki ‘melik’ ve sultanına havale eder. Bu itibarla bundan böyle bu yüce mertebede artık hiçbir iş, kulun kendisine isnat edilmez. Her ne kadar görünüşte ona nispet edilse de, aslında ve mânâ âleminde onun kendisinden selb edilir. Bu hususta Kur’an-ı Kerim’in tabiri şudur:

“Attığın zaman da sen atmamıştın, fakat Allah atmıştı.”¹¹⁹

Yüce Allah, artık burada, “sen Allah’ın izniyle attın” diye buyurmaz; belki şöyle buyurur: “Görünüşte sen atmış olsan da, gerçek anlamda atan Allah’ın bizzat kendisiydi.”

Elbette Allah’ın halifesi olmanın anlamı, onun bir ayet ve bir mazarı olmaktır. Aynı şekilde O’nu kendin için halife bilmen, onu kendin için yegâne ‘kayyum’ ve ‘veli’ bilmendir. İşte bu makam, ‘Kurb-ı Nevafile’ neticesinde elde edilir. Bu makamda kulluk bilinci taşıyan, ibadet ve sülûk ehli ve Allah’ın sevgili kulu mertebesine erişmiş olan bir insan öyle bir konumdadır ki, Artık Allah fiil makamında (zat makamında değil)

¹¹⁷ Al-i İmran: 49

¹¹⁸ Maide: 110

¹¹⁹ Enfal: 17

kulunun bütün idrak ve hareket kanallarını bizzat kendi uhdesine alır. O, kulunun gözü, kulağı ve dili olur. İlâhî velayet sığınağına yerleşmiş bulunan böyle bir kul, artık Allah'ın diliyle konuşur, kendi diliyle değil. İlahi bir gözle görür, kendi gözüyle değil. İlahi bir kulakla işitir, kendi kulağıyla değil.¹²⁰

Sözün özü, 'kulun Allah'ın Halifesi olması', Allah'ın bir ayet ve mazharı konumuna erişmekten başka bir anlam taşımaz. 'Allah'ın, kulunun halifesi olması' ise, Allah'ın bizzat, kulunun özel 'veli' ve 'kayyım'ı olması anlamına gelir. Yani Allah'ın bütün her şey üzerindeki genel 'velayet' ve 'kayyımlığı' yanı sıra onun bir de mukarreb kulları, âbidler ve ârifler üzerinde özel bir 'velayet' ve 'kayyımlığı' vardır. Bu makama ise herkes vasıl olamaz.

Niyetin Hakikati

Kulun, yüce mevlanın kutsi dergâhına yaklaşma kastından ibaret olan niyet, ruhânî bir heyecan ve melekûtî bir yönelimle hâsıl olur. Zira sırf 'ben Allah rızası için hac ve umreye niyet ettim' demek gerçi zâhîrî olarak niyet sayılsa da, gerçeklikte hakiki bir karşılığı olan bir amel anlamında niyet sayılmaz. Çünkü bir hac ve umre adayı, hayatının bütün boyutlarında ilâhî ahlakla ahlaklanmadıkça ve tüm hayatının nihâî gayesi olarak Allah rızası ve ilâhî mülakata nâil olmayı gözeterek hareket etmedikçe bu söz bir gaflet ifadesi olacaktır. Zira 'Allah'a yaklaşma' kastı, melekûtî bir seyir olmadan hâsıl olmaz ve söz konusu tasavvur, böyle bir kastın hakiki karşılığı olamaz.

Buradan başka bir konuya geçmek istiyorum. Şöyle ki bir amelin ibadet sayılması için 'kast-ı kurbet' (Allah'a yakınlaşma kastı) şartı arandığından, bu maksada erişmeyen ve kurb ve takarrub ile sonuçlanmayan bir amel, sübjektif (zihinsel) düzlemde niyet sayılsa da objektif ve nesnel anlamda gaflettir. Demek ki ibâdî bir amelin muteber sayılması için 'takarrub' ve Allah'a yakın olma şartı aranır. Bu anlamda namazla ilgili şöyle buyrulmuştur:

“Namaz, her takvalının kurbandır (yakınlaşma vesilesi).”¹²¹

¹²⁰ El Kâfi, c.2, s.352; Elinizdeki kitap, Önsöz.

¹²¹ El Kâfi, c.3, s.265

Buna yakın ifadeler zekât için de varit olmuştur.¹²² Bu demektir ki hac ve umre de ilâhî bir vazife ve ibadet oldukları veçhiyle muhakkak ‘takar-rub’ ile sonuçlanmalı ve deruni bir seyirle gerçekleşmelidir. Bu doğrultuda ‘kast-ı kurbet’ ve hakiki niyetin ‘Dört Manevi Yolculuk’ güzergâhındaki aşamalarını tanıyabiliriz. Bu yolun menzilleri, bu yolculuğun yücelikleri, bu yükselişin mertebeleri ve bu mertebelerin basamaklarını belirleyen, sâlikin marifeti ve âbidin himmetidir.

Allah’a Yakınlaşma Mertebeleri

Bazı fakihler, örneğin Şeyh Ensari (r.a) bu itaatın dereceleri ve Allah’a yakınlaşma basamaklarını, yukarıdan aşağıya doğru şu tertip üzere beyan etmişlerdir:

1. İnsan-ı Kamil, Allah’a itaat ve ona yakın olmayı herhangi bir tehlikenin defi veya herhangi bir menfaatin celbi maksadıyla istemez. Aksine o, Allah’ı bizzat mahbup ve zatı itibarıyla itaate şayan bildiği için talep eder; bir şükür ifadesi olarak onun ihsanına bir karşılık olarak değil.

2. Bazıları ona bazı nimetlerinin bir karşılığı olarak ibadet eder. Bu şükür ve kadirşinaslığın maksadı, nimetlerin daha ziyadesine talip olmak değildir. Zira bu, şükür dairesinin çok fevkindedir. Aynı şekilde bu kadirşinaslığın maksadı, Allah nezdinde daha yüce makamlara erişmek ve daha üst bir derece kesp etmek şeklinde tahakkuk bulan bir menfaat değildir. Tabi ki bu arada bu maksat da bir şekilde hâsıl olur.

3. Bazıları ona sırf derecesi yükselsin ve Allah nezdinde daha bir yakın olsunlar (ki bunun kendisi de bir menfaattir) diye ibâdet ederler. Bir fayda gözeterek Allah’a ibadet edenler arasında bu kesim en zirvede yer alır.

4. Bazıları Allah’a uzak kalma endişesinden kurtulmak için ibadet ederler.

Bu iki menfaat; yani üç ve dördüncü şıklarda sözü edilen menfaat, bir mükâfat beklentisi olmaksızın gözetilir. Yani her bir ibadet için öngörülen özel mükâfatlar haricinde üçüncü şıkta sözü edilen kesim, Allah’tan uzak

¹²² Age. c.5, s.37: “Zekat, namazla birlikte İslam ehli için bir kurban (yakınlaşma) vesilesi kılınmıştır.”

kalma endişesinden kurtulmanın yanı sıra onun nezdinde mertebe bakımında da yükselirken dördüncü şıkta sözü edilen kesim sadece Allah'tan uzak kalma endişesinden kurtulur.

5. Bazılarının Allah'a yakınlaşma maksatları, her bir amel için tayin olunan mükâfat ve bağışa nâil olmaktır. Bu mükâfata ise ancak bazı özel ibadetler vesilesiyle erişilebilir.

6. Bazıları Allah'a yakınlaşmayı, cennete girmek için isterler. Zira cennete tâlip olmamak aynı zamanda, Allah'tan uzak kalmak ve cehenneme girmeyi göze almak demektir.¹²³

Evet, merhum Şeyh'in beyanı, her iki açıdan da; yani hem derecelerin sayı ve niceliği hem de sıralaması ve nitelikleri bakımından eleştiriye açık olsa da biz burada bu hususu göz ardı ediyor ve onun kendisinin de tıpkı diğer fakihler gibi gündeme alıp inceledikleri önemli bir konuya geçiyoruz.

Altı: Menfaat Gözetilerek Yapılan İbadetlerin Ölçütü

Bazı fakihler, sevaba nâil olmak ya da azaptan kurtulmak kastının tıpkı riya gibi, bir ibadetin muteber bilinme şartı olan ihlâs ile çeliştiğini savunur ve cennete girmek arzusu ya da cehennem korkusuyla ibadet edenlerin amellerini bâtlı addederler. Nihayetu'l Ahkâm kitabından şöyle nakledilir:

“Farz olan bir ameli farz olduğu için ve müstehap bir ameli de müstehap olduğu için ya da delillerine istinat ederek eda etmek gerekir; riya ya da sevap ve benzeri maksatlarla değil.”¹²⁴

Eğer 'sevap'tan maksat, insanların övgüsüne mazhar olmak ve sosyal bir konum elde etmektir diyecek olursak, bu ibaredeki 'sevap' 'riya' tabirinin bir açıklaması hükmünde olur. Bu durumda söz konusu ibadetin bâtlı sayılmasının hikmeti açık olsa gerek. Ancak eğer 'sevap'tan maksat, 'riya'nın açıklaması değil de onun paralelinde bir anlam ise bu durumda yukarıdaki ibare şu anlama gelir: “eğer bir kimse cennet arzusu ya da cehennem korkusuyla Allah'a ibadet edecek olursa, bu ibadet bâtlı hükmündedir.”

¹²³ Kitabu't Tahare, c.2, s.44-45

¹²⁴ Kitabu't Tahare, c.2, s.47; Nihayetu'l Ahkâm, Allame Hilli, c.1, s.447

Şehid'in (r.a) 'Kavaid' kitabında şu ibare yer alır: "Sevap ya da azap maksadına gelince; ahabın kesin görüşüne göre, bu kasıtlı yapılan ibadet fasittir." ¹²⁵ Fahr-ı Razi ise şöyle der: "Kelamcılar, bu tür ibadetler; yani sevap kastı ya da azap korkusuyla yapılan ibadetlerin sahih oldukları hususunda müttefiktirler." ¹²⁶

Bu görüşe mukabil, İbn Zühre gibi bazı fıkıh büyükleri, ibadetlerde muteber bilinen 'kurbet' kastını, 'Allah nezdinde yüce bir mertebe talebi' şeklinde tefsir etmişlerdir. Halebî'den şöyle nakledilir: "Namaz kılan bir şahsın, bu ameliyle sevabının ziyade olması ve azaptan kurtulma ümidi taşınması müstehaptır." ¹²⁷

Amellerin bâtil olacağına inanan görüş, pek isabetli gözükmemektedir. Zira:

Evela, bir amelin ibadet sayılması için o amelin Allah'ın emrine itaat maksadıyla yapılmış olması kâfidir. Bunun ötesi, ne bir ibadetin sıhhat şartı ne de sıhhatine mani bir durumdur.

İkincisi, Allah'ın emri doğrultusunda hareket etmek, hepsi aynı düzeyde olmayan farklı birçok etken dolayısıyla gerçekleşebilir. Daha önce de bu hususa değinmiştik.

Üçüncüsü, sevap arzusu, azap korkusu ya da her iki etken ile ibadet eden bir insan da kendi çapında bir 'Allah'a yakınlık' derecesi kazanır. Nitekim bu kesime övgü babından Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"Onlar Rablerini korku ve ümitle çağırırlar." ¹²⁸

Dördüncüsü, bir kimse korku ve ümit taşımakla birlikte, cennete girmek ya da cehennemden kurtulmayı ibadetlere karşılık bir mükâfat ya da ceza olarak değil de Allah'ın özel bir fazl ve inayeti olarak görüyorsa eğer; bu şahıs, itaat karşılığında bir mükâfat bekleyenlerden daha yüce bir mertebededir.

¹²⁵ El Kavaid ve'l Fevaid, Şehid-i Evvel, c.1, s.77

¹²⁶ Et Tefsiru'l Kebir, c.14, s.140

¹²⁷ Kitabu't Tahare, c.2, s.45-46

¹²⁸ Secde: 16

Beşincisi, meşhur ‘teslis’ (üçleme) hadisi; yani “ibadet edenler üç sınıftır: ... Kölelerin ibadeti... Ücretlilerin ibadeti... Hür insanların ibadeti ki bu, ibadetin en faziletlisidir” mucibince ücret peşindeki tacirler ve korku dolu kölelerin ibadetleri birkaç açıdan sahih sayılmalıdır. Evvela, bu sınıfın amelleri de ‘ibadet’ diye anılmıştır. Dahası ‘hür insanların ibadetlerinin o iki sınıfın ibadetinden daha faziletli sayılması’ gerçeği, söz konusu iki sınıfın ibadetlerinin sahih kabul edildiğinin bir göstergesidir.

Altıncısı, bu tür çıkar amaçlı ibadetlerde dikkat edilmesi gereken asıl ve en temel nükte şudur: Bir insan, kendisini Allah’ın kulu biliyor, onu itaate yönelten en belirgin faktör olarak Allah’ın emirlerini yerine getirme güdüsüyle hareket ediyorsa ve kendisini Allah’a kulluk ve ona boyun eğmek hususunda sorumlu addediyorsa, böyle bir şahsın amelleri, her ne kadar o, bu itaatine karşılık özel bir beklenti içerisinde olsa dahi sahih sayılır. Fakat eğer bir insan kendisini itaatkâr ve sorumlu bilmez de Allah’ın huzuruna bir pazarlığın bir tarafı –örneğin satıcı ya da alıcı veya kiracı ve mal sahibi- olarak çıkacak olursa, bu surette yapacağı amel katiyetle itaat sayılmaz. Dolayısıyla söz konusu ibadet batıl hükmünde olur.

Seyyid Muhammed Kazım Tabatabai Yezdi (r.a) gibi bazı fakihlerin vurguladıkları husus da bu olsa gerek. O şöyle buyurur: “...Ama eğer bu maksadı, Allah’ın bahşedeceği bir mükâfat (sevap cihetinde değil de bir takas) cihetinde olacak olursa, sıhhati hususu sorunludur. İstiska (yağmur) namazı ve hacet namazı hususunda varit olduğu üzere de ancak birinci vecih üzere olduğu zaman sahih addedilir.”¹²⁹ Yani ibadet etmek isteyen bir insan, kulun mevlasına itaati kastıyla değil de eşit düzeydeki iki kişi arasında cereyan eden bir alışveriş mesabesinde sevap elde etmek ya da azaptan kurtulmak maksadıyla amelde bulunacak olursa, bu ibadetin sıhhati tartışılır. Yağmur ve hacet namazları gibi ibadetlerde de eşit bir konumda bulunan iki kişi arasında cereyan eden bir pazarlık söz konusu edilemez. Zira bu ameller de kulun mevlasına itaati kapsamında bir ibadettir. Lakin bu iki durumda kulu ibadete sevk eden etken, mevlanın yağmur yağdırması veya hacetini reva görmesi ümididir.

Yedincisi, eğer kıymetli fakihlerimizin, bir ibadetin sevap ümidi yahut azap korkusu faktörü ile yapıldığın da bâtil mi yoksa sahih mi sayılacağı

¹²⁹ El Urvetu’l Vuska, c.1, Kitabu’s Salat, 21. fasıl, s. 469

hususundaki fetvalarını yukarıdaki vecih üzere ortak bir paydada buluşturabilirsek, fekahat zirvesinde vaki tartışmanın taraflarını dosdoğru bir sulh yolunda birleştirebiliriz. Bu durumda o manevi çekişme ortadan kalkar ve hepsi fikhî anlamıyla sıhhat yahut fesat şartı hususunda ittifak ederler. Dolayısıyla âbidler, zâhitler ve âriflerin ibadetleri arasında zuhur eden farklılıklar kelam ilminin sahasında gündeme gelir. Bu ilm-i şerifte ise konu ' kabul' mihveri çevresinde döner; 'sıhhat' mihveri yörüngesinde değil. Burada konu artık, amelin iadesinin ya da kazasının lüzumu değil ruhun yücelmesi ve kemale ermesidir. Her halükarda fikhî ihtilaf için bir zemin kalmaz artık.

Binaenaleyh, sülûk ve ibadet eri ve ahlak ve erdem timsali merhum Hacı Mirza Cevad Ağa Meliki Tebrizî (ks) hazretlerinin bazı büyük ve yüce şahsiyetlere yönelttiği eleştiri gereksiz; dahası yersiz sayılmalıdır. Şöyle buyurur: "İmdi, azap korkusu veya cennet arzusuyla yapılan bir ibadetin bâtil olduğuna dair görüşe itibar etmemelisin. Bu görüş, her ne kadar bazı yüce zatlar tarafından dile gelse de bir gaflet neticesindedir..."¹³⁰ Zira sevap kastıyla yapılan ibadetin bâtil olduğuna dair hüküm, bir pazarlık düzeyine indiği zaman geçerlidir, sevap ya da azap ümit ve endişesiyle itaat edildiği zaman değil.

Bazı fakihler, fikhî anlamda 'sıhhat' ve kelâmî anlamda ' kabul' şartları arasındaki farklara dikkat çekmişlerdir. Örneğin 'sıhhat' şartı bölünmez ve parçalara ayrılamaz. Yani mesela öğlen namazının bazı rekâtları sahih diğer bazıları bâtildir denilemez. Zira namaz bir bütün olarak ya sahihtir ya bâtil. Lakin ' kabul' bölümlere ayrılabilir. Şöyle ki namazın kalp huzuru ile eda edilen kısmı kabul edilmiş sayılırken gaflet içerisinde eda edilen kısmı makbul değildir denilebilir.¹³¹

Son dönem fakihleri arasında Merhum Şeyh Ensarî, Taharet ve Salât kitaplarında niyet hakkında nispeten geniş açıklamalarda bulunur. Lakin bu zat-ı muhteremden evvel, Şeyh Ensarî'nin fikhî bakış açısının oluşumunda dikkate şayan katkısı bulunan Merhum Nerakî'nin 'Müstenedu's Şia fi Ahkami's Şeria' kitabının 'Taharet Babı'nda gayet faydalı açıklamaları vardır. Bu açıklamaların özünü elinizdeki kitabın satır aralarında mütalaa

¹³⁰ El Murakabat, 9. Fasil. (Ramazan Murakabaları) s.164

¹³¹ El Urvetu'l Vuska, c.1, Kitabu's Salat, 19. Fasil, s. 612-613

edebilirsiniz. Elbette ancak bu kitap yazıldıktan sonra o söz konusu kitaba müracaat etme imkânı doğduğundan şu an aktaracağımız hususlar dışında o kitaptan herhangi bir alıntıda bulunulmadı.

Merhum Mevla Ahmet b. Muhammed Mehdi Nerakî, ‘kurbet kastı’ hususunda Taharet Kitabı’nın abdest bahsinde daha doğrudan ifadeler kullanır. Bu çerçevede Ali b. Tavus (ks) gibi büyüklerin ‘sevap arzusu ve azap korkusu’ ile yapılan ibadetlerin bâtil olduğuna dair fetvalarının dayanaklarını yetersiz bulur. Kitabı’s Salât’ta bu konuya ayrıca değinmez ve okuyucuyu Taharet Kitabına irca eder.¹³²

Merhum Nerakî, ibadetin sevap beklentisi ve azap korkusundan beri olmasının zaruri olmadığını ifade ederken şöyle buyurur: “İnsanların çoğu, kurbetin o yüce mertebesini anlamaktan dahi acizdirler; amel aşamasında o makama erişmelerini nasıl bekleyebiliriz ki?” daha sonra Merhum İbn Sina’dan esinlenerek şu beyanda bulunur: “... Kastı, sevap ve azap beklentisinden arındırmak ve pür dikkat Cenab-ı Hakk’a yönelmek, her önüne gelen için vazolunmuş bir şeriat değildir. Dolayısıyla halkın umumunun bununla sorumlu tutulması, bir bakıma onlara güç yetiremeyecekleri bir sorumluluk yüklemek gibidir.”¹³³ İbn Sina’nın bu söze kaynak olan ibaresi, ‘İşarat ve Tenbihat’ kitabının 9. Namat, 27. Faslı başlarında yer alır: “Cenab-ı Hakk, bunu her önüne gelene şeriat olarak vazetmekten yücedir. Buna ancak sayılı kişiler vakıf olabilir.”

Her bin yılda bir, bir gönlün burcuna denk gelir

*Lütuf semalarında bulunan bu türden bir yıldız*¹³⁴

Niyet konusuna ayrılan bu bölümün sonunda, bu tür konularda Faslu’l Hitap ve Hatmu’l Makal hükmünde olan, yani sonsözü söyleyebilecek bir makamda bulunan bir zatın; büyük hekim Ebu Ali Sina’nın (r.a) sözlerini aktarmak istiyoruz. Bu hekim hakkında üstadımız İmam Humeyni (ks) şöyle buyurur: “Onun bu yüce ilimle ilgili nice nice hataları vardır. Kitaplarına başvurarak tüm bunlar görülebilir. İşte, zihin ve zekâ keskinliği ve zevkinin güzelliği bakımından ne bir eşi ne

¹³² Müstenedu’ş Şia, c.5, s.11

¹³³ Age. c.2, s.52

¹³⁴ Şerh-u Füsusu’l Hikem, Rüknu’din, s.227

de bir dengi bulunan büyük deha ve büyük bir harikuladeliğin timsali Şeyhu'r Reis'in hali buyusa..."¹³⁵ İbn Sina, Allah'ın emrini yerine getirirken maksatları nefsanî arzular elde etmek olanların ibadetlerinin sahih bilinmesi hususunda şöyle der: "Hakkı bir aracı gibi görenler de bir açıdan rahmete müstahaktırlar. Zira böyle biri, onunla hâsıl olan gönül huzurunun tadını alamamıştır ki talep etsin. Onun sadece bazı düşük lezzetlerle tanıştırılmış olması ona bir şefkatin eseridir ve o, bunun ötesinden gafilidir... Tabi ki kendi çabasıyla elde etmek istedikleri Allah'ın vaadi gereği ona bahşedilir."¹³⁶ Yani, Allah ile mülakat gayesi taşımayan, Allah'tan başka şeyler dileyip duran ve onu düşük bir takım lezzetlere erişmek için vasıta kılan bir insan, akıl ve buluş çağındaki yetişkinlerin tadabilecekleri lezzetleri idrak edemeyen bir çocuk ve basiret gözleri açık âriflere nispetle bir kör hükmündedir. Ancak Allah'ın rahmeti onu da kuşatır ve onun bütün çabalarına karşılık vaat ettiği her şeyi bahşeder. Eğer bu tür insanların ibadetleri bâtil sayılacak olursa bu, onların ilâhî rahmetten mahrum kalacakları ve asla vaat edilmiş cennetlere giremeyecekleri anlamına gelir. Dahası, ibadeti terk edenler mesabesinde görüleceklerinden, bu zümreye vaat edilen tüm azaplara müstahak bilinmeleri gerekir.

Konuyu bitirirken, şu nükteye de dikkat etmekte fayda vardır: Allah'a yakınlık ve ona nasıl yakın olunabileceği konusu, amelî hikmetin sahasına girer. Tabi aynı zamanda bu konunun, nazarî hikmet ya da irfanda hangi temellere dayandırıldığı meselesi de önemlidir. Zira Allah'la kulu arasında zamansal ya da mekânsal anlamda yakın olmak, hiçbir makul ve makbul temele dayandırılmaz. Lakin varoluşsal anlamda yakınlık ve ona mütenasip kemallerin husulü, Allah'a yakın olma başlığı altında incelenebilir.

Açıklamak gerekirse, varlığın asaleti ve varlıkların mütebayın, yani birbirlerinden tam anlamıyla ayrı ve farklı olduğu tezine göre, mümkün varlıklar kendilerine özgü bir varlığa sahip olduklarından, ibadet vesilesiyle Vacibu'l Vücut'a daha yakın bir mertebeye erişebilirler. Teşvik –orta düzeydeki yorumuyla- teorisine göre de her ne kadar mümkünat

¹³⁵ Misbahu'l Hidaye İla'l Hilafeti ve'l Velaye, s.152

¹³⁶ Şerhu'l İşarat ve't Tenbihat,, 9. Namat, 6. Fasil

âlemi Vacip Teâlâ'nın varlığına aykırı bir varlığa sahip olmasa da varoluşsal anlamda daha zayıf bir mertebede bulunurlar. Dolayısıyla bu âlem için de varoluşsal bir yakınlık gayet makuldür. Ancak nihâi yorumuyla 'teşvik teorisi'ne göre mümkünat, nefsi ve rabîti bir varlığa sahip olmayıp Vacip Teâlâ'ya 'rabî', aidiyet ve ona bağlı olmaktan öte bir varlığa sahip değildirler. Buna rağmen yine sırf bağımlılıktan ibaret bulunan bir varlık düzeyinin, tam anlamıyla müstakil bir varoluşa sahip bir varlığa yakınlığı hem tasavvur edilebilir hem de tasdik. Zira bütün mümkünat âlemi, kendi aralarında taşıdıkları bütün farklılıklara rağmen 'Allah'a aidiyet' dışında kendilerine özgü bir varlığa sahip değildirler. Buna göre aidiyet derecesinin düzeyinin yükselmesi anlamında 'Allah'a yakınlık' söz konusu edilebilir. Vahdet-i Şahsi teorisine gelince, her ne kadar bu teze göre bütün varoluş sahası Vacip Teâlâ'ya hasredilmiş olsa ve bu sahada 'varlık' ve 'onun görünümüleri' dışında bir gerçeklikten söz edilemese de yine aradaki mertebe farkı ve teşvik ortadan kalkmaz. Burada artık teşvik, varlığın kendisinde değil görünümüleri ve cilveleri arasındadır. Yani Allah'tan gayri tüm her şey ve mâsiva, aralarındaki tüm farklılıklara rağmen Allah'ın birer ayeti ve mazharıdır. Dolayısıyla cilve ve mazhar olmak, mertebe bakımından farklılıklar taşımakla tezat teşkil etmez. Bu itibarla mazharın, zuhur kaynağına yakın olmasının anlamı, onun o kaynağı ne kadar yansıtabildiği ve ona ne kadar mazhar olabildiğiyle alakalıdır. Başka bir ifadeyle 'ayet' vasfını daha üst mertebede taşımak ve zuhur düzeyi bakımından tekâmül etmek anlamındadır.

Hekim Sebzevarî (ks) bu gayet engin konunun bir köşesini, deryadan bir katre mesabesinde dile getirir. Lakin başka bir açıdan da sadece altı satıra sığdırmış olduğu malumatı mütalaa etmekte fayda vardır.¹³⁷ Arı duru bir ibadet ancak arı duru bir tevhid ile müyesserdir:

*"Ben görmediğim bir Rabbe ibadet etmem!"*¹³⁸

*Eğer namaz, o şahsın kıldığı ise
Şu âlemde hiç kimse namaz kılmıyor demektir.*¹³⁹

¹³⁷ Esraru'l Hikem, s.514

¹³⁸ El Kâfi, c.1, s.98

¹³⁹ Esraru'l Hikem, s.514

Telbiye

İhram bağlamanın farz olan cüzlerinden biri de telbiyedir. Telbiye, ihramdan sonra da belirli bir mesafe kat edilinceye kadar tekrarlanması müstehap olan bir zikirdir. Telbiyenin her iniş ve çıkışta, her düzlük ve yokuşta tekrarlanması hikmeti, insanın her daim Allah ile olan misakını yenilemesinin lüzumudur.

Daha önce, Resulullah'ın (s.a.a) Allah'ın en yüce isminin mazharı olduğu hakikatini izah etmiştik.¹⁴⁰ İsm-i Azam'dan maksat, dile getirilen özel bir lafızdan ibaret değildir. Aynı zamanda bu isim, zihinlerde tasavvur edilen bir anlamdan da ibaret değildir. Belki hakiki bir makamdır ki tekâmül yolundaki bir ruh ona nâil olur. Bu isim, yücelmiş bir ruhun kendi öz hakikatine eriştiği bir hakikattir.

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) isimlerin en yücesinin mazharı oluşunun hikmeti, o zat-ı muhteremin haccı hakkı ile eda etmesi, haccın; özellikle telbiyede meknun esrarın hakikatine ârif olması ve 'lebbeyk' diye nida etmesidir denilebilir. Zira evvela, Yüce Allah kendisi bizzat en yüce ve her işin en kâmil ve en güzelini takdir, en alçak ve değersiz olanlarını ise tenkis ederek mekruh bilir.

“Yüce Allah Cevad'dır; her şeyin en güzeli ve en değerlisini sever; en ba-
yağı ve değersiz olanını mekruh bilir...”¹⁴¹”

İkincisi, “Allah'a itimat etmek, değerli tüm her şeyin pahası ve üst mertebelere yükselebilmeyenin merdivenidir.”¹⁴² Dolayısıyla Peygamber (s.a.a) Allah'a itimat etmiş ve Yüce Allah da ona tüm yolları müyesser kılmıştır. Bu vesileyle de Peygamberimiz 'yüce bir ahlak' ile ahlaklanmıştır. Zira o, bu paha biçilmez makamın karşılığı olan paha ve erişilebilecek en yüceliklere eristirecek bir merdivene sahipti. Bu yüzden Peygamber'in haccı, miracı ile aynı düzeyde ve aynı değerdedi. İmam Sadık, Allah Resulü'nün (s.a.a) niçin Şecere Mescidi'nde ihram bağladığı hususunu şöyle açıklar: “O, göklere yükseltildiği zaman Şecere Mescidi ile aynı hizaya geldiğinde kendisine “Ya Muhammed!” diye nida olunur. O “leb-

¹⁴⁰ Bkz. “Haccın Yüce Maksudı” başlığı.

¹⁴¹ Biharul' Envar, c.72, s.137

¹⁴² Age, c.75, s.363-364

beyk” diye cevap verir. Sonra tekrar nida gelir: “Biz seni, bir yetimken bulup kendi himayemize almadık mı?” Biz seni, Mekke vadisinde yolunu kaybetmiş bir halde bulup da yol göstermedik mi?”¹⁴³ O: “Şüphe yok ki hamd da nimet de mülk de sana aittir. Senin hiçbir eşin ve ortağın yoktur!” diye cevap verir.¹⁴⁴

İslam Ümmetinin Ruhbaniyeti

Resul-i Ekrem telbiye hakkında şöyle buyurur:

“Ruhbaniyete karşılık bize cihad ve tüm yüksekliklerde tekbir getirmek verildi.”

‘Yüksek yerlerde tekbir’ tabiri ile ‘telbiye’ kastedilmiştir. Zira Beytullah ziyaretçileri, yüksek bir yere her çıktıklarında yüksek sesle ‘lebbeyk’ derler. İşte bu, Allah’ın insanları davet etmiş olduğu makbul ve övgüye değer ruhbaniyettir:

“Beni, yalnız beni gözetin/ Benden sakının!”¹⁴⁵

Gerçek bir ‘rahip’ sadece ve sadece Allah’tan sakınır. Onun Allah korkusu, akli bir korkudur nefsanî değil. Dolayısıyla hep onu gözeterek yaşar.

Hep onu gözeterek yaşamaktan maksat, mekânsal ya da zamansal bir boyut taşımaz. Zira Allah, her durumda herkesle beraberdir ve hiçbir şeyde içkinleşmeksizin her şey ve her yerde bir huzur ve zuhuru vardır:

“Nerede olursanız olun o sizinle beraberdir.”¹⁴⁶

İnsanlar kendi aralarında örneğin: “Üstadı gözetin; ona karşı saygılı olun” dediklerinde bu, ‘üstadın yanı başında ya da ondan daha yüksek bir yerde oturmayın’ anlamına gelir. Lakin bu tarz bir ‘gözetme’ ve ‘saygı ifadesi’ Yüce Rabbimiz için tasavvur dahi edilemez. Dolayısıyla “Beni, yalnız Beni gözetin/ Benden sakının!” ayetinde emrolunan ‘gözetme, sakınma ve

¹⁴³ Duha/6-7

¹⁴⁴ Vesailu’s Şia, c.11, s.311

¹⁴⁵ Bakara: 40

¹⁴⁶ Hadid: 4

koru duyma' itikâdî anlamda onun harimini korumaktır. Yani insan, Hak Teâlâ'nın huzurunda öylesine bir teslimiyet içerisinde olmalıdır ki, ondan başkasını görmemeli, ondan gayrisine bel bağlamamalı ve ondan gayrisine gönül vermemeli ve her daim: "Ben senin fermanını işittim ve huzuruna vardım" demeli yani her daim 'lebbeyk' nidasını dillendirmelidir. İşte bu bilinçte bir hac ziyaretçisi, gerçek anlamda Allah'ın 'rahîb' bir kuludur. Övgü ve methe şayan ruhbanlık da işte böylesi bir hac eda edebilmektir.

Tevhidin Telbiye İle Tecelli Bulması

İmam Sadık (a.s) telbiye zikriyle ilgili olarak şöyle buyurur:

"Lebbeyk Allahumme lebbeyke, lebbeyk senin yoktur bir şerikin lebbeyk, hamd ve nimet sana aittir, mülk de yoktur senin bir şerikin lebbeyk, lebbeyk miraçlar sahibi lebbeyk, lebbeyk ey selamet diyarının davetçisi lebbeyk, lebbeyk ey günahların bağışlayıcısı lebbeyk, lebbeyk ey telbiye ehli lebbeyk, lebbeyk ey celal ve ikram sahibi lebbeyk, lebbeyk ey sen ki yaratarsın ve dönüş yine sanadır lebbeyk, lebbeyk ey istiğna eden ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu lebbeyk, lebbeyk ey hem korkulan ve hem arzulanan lebbeyk, lebbeyk ey hak ilah lebbeyk, lebbeyk ey nimet ve tüm iyi ve güzel fazl sahibi lebbeyk, lebbeyk ey büyük sıkıntıları gideren lebbeyk, lebbeyk ben senin kulun ve iki kulunun evladyım lebbeyk, lebbeyk ey kerim lebbeyk!

Bu zikirleri farz ve nafilâ tüm namazlardan sonra, bir bineğe bineceğin esnada, hareket edeceğin zaman, yüksek bir yere her çıktığında ya da bir düzlük ve ovaya indiğinde, bineğine binmiş birini gördüğünde, uykudan uyanıldığında ve seher vakitlerinde okuyabildiğin kadar oku! Bu zikirleri yüksek sesle dile getir! ...

Şunu bilmelisin ki zikirlerin ilk kısmındaki dört lebbeyk farzdır. Bu cümleler, tevhidin beyanıdır. Bütün peygamberler bu cümlelerle lebbeyk demişlerdir. *Ey miraçlar sahibi* (Lebbeyk ey miraçlar sahibi lebbeyk) nidasını çokça dile getir. Zira Peygamber Efendimiz (s.a.a) bu zikri daha çok dile getirirdi. İlk kez lebbeyk diyen kişi, Hz. İbrahim (a.s) idi..."¹⁴⁷

İmam Bakır'a (a.s): "Telbiye niçin 'telbiye' diye isimlendirilmiştir?" diye sorulduğunda şöyle buyurur:

¹⁴⁷ Tehzibul Ahkâm, c.5, s.91-92; Vesailu's Şia, c.12, s.282-283

“Bu, Hz. Musa’nın (a.s) Rabbinin nidasına verdiği cevaptır.¹⁴⁸ Musa b. İmran beraberinde Benî İsrail’den yetmiş peygamber olduğu halde hac eda etmişti... Onlar ‘lebbeyk’ derken, dağlar onlara karşılık veriyorlardı. Musa Kelim (a.s) şöyle diyordu: “Lebbeyk, ben senin kulunum ve kulunun (iki kulunun) evladım!”¹⁴⁹

İmam Sadık (a.s) haccın bazı kısımlarında ‘telbiye’ yerine geçen ‘İş’ar-ı Budn’¹⁵⁰ hakkında bir soru üzerine şöyle buyurur:

“... Sonra de ki: Bismillah, Allahım, her şey sendendir ve yine senin içindir. Allah’ım, ibadetimi kabul eyle...” Bu hadis-i şerif, şu ihram duası ile birlikte, daha önce de izah ettiğimiz üzere tevhidin hacda tecessüm bulduğuna delalet eder: “Allah’ım, benim senden dileğim, beni sana icabet edenlerden, vaadine iman edenlerden, emrine boyun eğenlerden kılmandır! Şüphesiz ben senin kulunum ve sana teslimim! Senin koruman dışında bir korunacağım yoktur ve ben senin ita buyurduğundan başkasını alamam!”¹⁵¹

Demek ki hacda yegâne maksat, Allah’ın didarına nâil olmak ve ondan başka her şeyden teberri etmektir.

‘Telbiye’ ihlâslı bir şekilde Allah’a icabet etmektir. Dolayısıyla bu amel, bütün çirkinlikleri izale eder ve tüm habis ve asi şeytanları kovar. Bu anlamda İmam Sadık (a.s) Resulullah’ın (s.a.a) ‘telbiye’ getirdiği ‘Beyda’¹⁵² mevkii ile ilgili şöyle buyurur:

“İşte burada tüm habislikler, Karun ve hazineleri nasıl yere gömülmüşse aynı şekilde gömülür!”

¹⁴⁸ Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s. 234-235; Vesailu’s Şia, c.12,s.375

¹⁴⁹ El Kâfi, c.4, s.214; Vesailu’s Şia, c.12, s.386

¹⁵⁰ Hac üç kısımdır: Temettü, ifrad ve kıran. Umre-i müfrede, temettü umresi, temettü’ haccı ve ifrad haccının ihramı, ‘telbiye’ olmaksızın bağlanamaz. Ancak ‘kıran haccı’nda, hacı adayı ‘lebbeyk’ demekle ‘iş’ar’ ya da ‘taklid’ arasında muhayyerdir. ‘İş’ar’ kurbanlık develere mahsustur. ‘Taklid’ ise deve ve diğer kurbanlık hayvanlar arasında müşterektir. ‘İş’ar’, kurbanlık devenin hörgücünün sağ tarafında bir kesik oluşturmak ve akan kanı devenin bedenine sürmektir. ‘Taklid’ ise kurbanlık hayvanın boynuna bir ayakkabı asmaktır. Daha geniş açıklama için hac menasiki ile ilgili kitaplara bakılabilir.

¹⁵¹ El Kâfi, c.4, s.331; Vesailu’s Şia, c.12, s.340-341

¹⁵² Beyda’ Şecere Mescidi yakınlarında bir mevkidir. (bkz. El Kâfi, c.4, s.245, 248, 296, 321 ve 333-334) bazı rivayetlere göre, âhir zamanda Mekke’ye doğru hareket eden küfür orduları burada yere gömüleceklerdir. (bkz. El İhtisas, s.255-256; Bihar, c. 52, s. 119, 186 ve 203-204)

Nükte:

Meşhur Şair Ebu Nuvas, Hasan b. Hani Ahvazî, ‘telbiye’ ile ilgili şöyle der:

İlahım, ne adilsin sen!
 Meliklerin melikisin
 Lebbeyk, icabet ederim sana
 Lebbeyk, hamd ancak sanadır
 Mülk de senindir, yoktur şerikin
 Senden dileyen kul, asla ümitsiz olmaz
 Senden ne dilerse icabet edersin
 Sen olmazsan ya Rab, o helak olur
 Lebbeyk, hamd ancak sanadır
 Mülk de senindir, yoktur şerikin
 Gece karanlığa büründüğünde
 Gezenler feleklerde yüzerken
 Kendilerine tayin olunan yörüngelerde
 Her bir nebi her bir melek
 Ve sana lebbeyk diyen herkes
 Tespih de etse lebbeyk de dese hep sanadır
 Ey günahkâr kul, niçin böyle gâfilsin
 Acele et, koş eceline
 Amelini hayırla sonlandır
 Lebbeyk, hamd ancak sanadır
 Mülk de senindir, yoktur şerikin
 Hamd ve nimet ancak sana aittir.¹⁵³

Antik ve Modern Cahiliyetten Teberri

Hac, o özel lebbeyk nidalarıyla; ister kısa ve sessiz ister uzun ve yüksek sesle dile getirilsin hem gelmiş geçmiş ve varolan tüm cahiliyetlerden teberri etmektir hem de ister elle yontulmuş tüm putlar olsun ister şirke bulanmış tüm câhilî göstergeler, tüm putları kırıp parçalamaktır. Hac, ister yeni ister eski bâtılın tüm mazharlarını ayaklar altına almaktır. Dolayısıyla hac, riya, heva-heves, cimrilik ve kibir gibi tüm şirk kokan hastalıklardan kurtulmak için bir ilaçtır.

¹⁵³ Mir'atu'l Haremeyn, c.1, s.46; Ayrıca bkz. Taruh-u Medinet-i Dimeşk, c.13, s.454-455

Açıklamak gerekirse, câhiliye dönemlerinde 'lebbeyk' bir şirk ve put-perestlik nidasıydı. Zira müşrikler nezdinde 'telbiye' şu sözlerle ifade edilirdi:

“Lebbeyk Allah'ım lebbeyk, yoktur bir şerikin lebbeyk! Tek bir şerikin vardır ki o da senindir. Sen o ve onun sahip olduğu her şeyin mâlikisin!”¹⁵⁴

Bu sözlerle Allah için bir ortak ve şerik ispatlıyorlardı; tabi bu şeriki de yine ona ait biliyorlardı! Fakat İslam'a göre telbiye, eşsiz ve benzersiz Rabbimizin dergâhında bir yalvarış ve yakarıştır. Telbiye, gizli açık bütün şirk göstergeleri karşısında bir nida, bir haykırıdır. Dolayısıyla, Allah Teâlâ'nın gayrı için hiçbir zuhurdan söz edilemez. Haliyle ondan gayri sığınacak bir dergâh yoktur. Ondan gayri hiçbir kudret kaynağından söz edilemez. Haliyle Ondan gayri hiç kimseye imdat eli uzatılamaz. Zira orada 'mutlak velayet' artık bir tek hak olan Allah'a mahsustur:

“İşte burada velayet, hak olan Allah'a mahsustur.”¹⁵⁵

Bu hakikat, lebbeyk nidalarının bütün sahra ve ovalarda, her bir tepeye turmanırken her tepenin eteklerine inerken hiç durmaksızın tekrarlanan yankısını duyup görebilenler nezdinde şüphe götürmez bir açıklıktadır.

Nübüvvet hanedanından (a.s) varit olan naslar da bu hakikatin şahididir. Örneğin: “Câhili geleneklerle hareket eden ya da haram mal çirkefine bulaşanlar lebbeyk deseler de bu esnada ona “Ey kulum, ne lebbeyk denir sana ne senin için bir saadet vardır!” cevap verilir.¹⁵⁶ Bu doğrultuda İmam Kazım (a.s) şöyle buyurur:

“Biz Ehlibeyt, ilk haccımız (Sarure Haccı), kadınlarımızın mihriyesi ve kefenlerimizin masrafı malımızın en temiz olanındandır.”¹⁵⁷

Bu tutumun yegâne sebebi şudur: Hac'da 'lebbeyk' demek, Peygamberlerin yeryüzünde Meleklerin Arş'ın çevresinde dile getirdikleri 'lebbeyk' nidalarının bir tekrarıdır. Bu hususu daha önce açıklamıştık.

¹⁵⁴ El Kâfi, c. 4, s.542

¹⁵⁵ Kehf: 44

¹⁵⁶ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s. 317-318; Vesailü's Şia, c.11,s. 144

¹⁵⁷ Vesailü's Şia, c.11,s. 144

Haccın câhiliyete karşı bir haykırış olduğunu araştırmak ve bu ilâhî ahdin sırrını naslarda bulmak isteyen bir araştırmacının ulaşacağı nüktelerden biri de şu olacaktır: İbrahim Halil, (a.s) Musa Kelim (a.s) ve Hatemü'l Enbiya'nın (s.a.a) 'telbiye'si ile alakalı rivayetler diğer Peygamberler (a.s) ile ilgili varit olan rivayetlerden ziyadesiyle fazladır.¹⁵⁸ Elbette biz nübüvvet, risâlet, hilafet ve sair makamlarla ilgili temel ilkeler söz konusu olduğu zaman peygamberler arasında bir fark gözetmeyiz.¹⁵⁹ Ancak Rabbimiz, onların bazılarını diğerlerine göre daha faziletli kılmıştır.¹⁶⁰ Biz de bu fazilet derecelerine göre onların birbirlerine karşı daha imtiyazlı nitelikleri olduğuna inanırız. Özellikle de tağutlara karşı başkaldırı, alçakları alaşağı etmek ve iç-dış tüm cahiliyetin defi noktasında her birinin farklı bir duruşu vardır. Nitekim İbrahim Halil (a.s) tağutları “Size de, Allah’ı bırakıp tapmakta olduğunuz şeylere de yuh olsun!”¹⁶¹ diye haykırırken Musa Kelim (a.s) “Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim”¹⁶² diye alçaklara karşı cephe almış ve Hatemü'l Enbiya (s.a.a) cahiliyeti “Câhiliye devri hükmünü mü istiyorlar? Yakînen bilen bir millet için Allah’tan daha iyi hüküm veren kim vardır?”¹⁶³ Haykırışıyla defetmiştir.

Telbiyenin Hikmeti

İhrama bürünmek ve “Lebbeyk” demek, Vahyin nidasına bir cevap ve ilâhî davete bir icabettir. Bu itibarla gerçek anlamıyla hac eda edenler ve Kâbe’yi ziyarete gelenler telbiye esnasında aklî boyutuyla öylesine bir ürperiş ve korku hali yaşarlar ki renkleri sararır ve sesleri kısılır. Bazen de öylesine bir dehşet yaşarlar ki olmaya ki bize de “sizin için ne lebbeyk ne de saadet vardır” diye nida edilir endişesine kapılırlar.¹⁶⁴

Hacı adayı, ‘lebbeyk’ derken hakikatte Allah’la ahitleşir. “Ona itaat maksadı dışında asla ağzını açmayacağına ve dilinin kapısını tüm günah-

¹⁵⁸ Vesailü’ş Şia, c.12,s. 370-393

¹⁵⁹ Bakara: 285

¹⁶⁰ Bakara: 253

¹⁶¹ Enbiya: 67

¹⁶² A’raf: 104

¹⁶³ Maide: 50

¹⁶⁴ El Kâfi, c. 5, s.124; Vesailü’ş Şia, c.17, s. 19; Bihar, c.47, s.16 ve c. 64, s. 337

lara kilitleyeceğine”¹⁶⁵ dair söz verir. Evet, dilin cirmi (cismi) küçük ama cürümü büyüktür. Hakkı inkâr, bâtl iddialar, giybet, iftira, yalan, söz taşıyıcılık, küfürleşmek, alay etmek ve benzeri büyük günahların birçoğu hep dil ile işlenir. İşte telbiye, dili bütün bunlardan arındırmaktır. Bu itibarla Beytullah ziyaretçisinin dili, tertemiz ve tâhir bir dildir. Yani asla yalan yere şahitlik etmez, giybet etmez, yalan söylemez, iftira atmaz ve hiç kimseyle alay etmez.

Demek ki, telbiyenin sırrı, dili hak söz ve Hakk’a itaat maksadıyla kullanmaya ahdetmek ve bâtl söz ve günahlardan uzak tutmaya söz vermektir. Tabi bu, sırf sadece hac ve umre dönemleri için değil, bütün zamanlar için verilen bir sözdür.

‘Lebbeyk’ Diyenlerin Derece ve Mertebeleri

Nasıl iman mertebelerine göre müminlerin dereceleri farklılaşıyorsa, aynı şekilde “Lebbeyk” diyenlerin dereceleri de ‘telbiye’ mertebelerine göre farklılık arz eder. Zira bir kesim, Peygamberlerin çağrısına ‘lebbeyk’ derken diğer bir kesim bizzat Allah’ın davetine icabet eder. Bazıları, “Ey bizleri Allah’a çağıran davetçi lebbeyk! Ey bizleri Allah’a çağıran davetçi Lebbeyk!”¹⁶⁶ diye nida ederler. Bu kesim, İbrahim Halil’in (a.s) davetine icabet ederek Beytullah’ı ziyarete giden orta düzeydeki hac yolcularıdır. Zaten İbrahim’de (a.s) Allah’ın fermanı mucibince insanları hacca davet ediyordu:

“İnsanlar arasında hacı ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler!”¹⁶⁷

Bu kesimin daha fevkinde bulunanlar Allah’ın şu davetine icabet ederek lebbeyk derler:

“...Oraya yol bulabilenlerin Allah için Kâbe’yi haccetmesi gerekir.”¹⁶⁸

Bu düzeydeki bir hacı adayı, insanlar arasında ancak parmakla sayılabilecek kadardır. Onlar Hakk’ın davetini duyar duymaz şöyle icabet

¹⁶⁵ Hadis-i Şibli, bkz. Elinizdeki Kitap,

¹⁶⁶ El Kâfi, c.4, s. 206

¹⁶⁷ Hac: 27

¹⁶⁸ Al-i İmran: 27

ederler: ‘Lebbeyk Allah’ım lebbeyk! ... Lebbeyk miraçlar sahibi lebbeyk, lebbeyk ey selamet diyarının davetçisi lebbeyk! ... Lebbeyk ey hem korkulan ve hem arzulanan lebbeyk!’¹⁶⁹ Bu ‘telbiyeler’ ile bizzat Allah’ın davetine icabet edilir. Elbette Halilullah’a (a.s) verilen cevap da aynı zamanda Allah’ın davetine bir icabettir. Nitekim Allah’a icabet ile İbrahim Halil’in (a.s) davetine de icabet edilmiş olunur. Lakin aradaki fark, Beytullah ziyaretçisinin şühûd düzeyiyle alakalıdır. Zira herkes imanın hüviyet derecesi ve mertebesi ile orantılı bir şekilde Allah’ı tanır, onunla ahitleşir ve emirlerine itaat eder. Bazıları bir vasıtaya ihtiyaç duyar. Bazılarıysa; örneğin peygamberler hiçbir vasıta olmaksızın Allah’ı tanır, onunla ahitleşir ve ahkâmıyla amel ederler. Şahadet âleminde zuhur eden her şey, gayb âleminde imzalanan ahit ve sözleşmenin bir ürünüdür. Binaenaleyh, özü itibarıyla her ne kadar herkes aslında bizzat Rabb-ı Celil ile ahitleşmiş olsa da; lakin bazıları İbrahim-i Halil vasıtasıyla, bazılarıysa vasıtasız bu ahde taraf olmuşlardır. Dolayısıyla her ‘telbiye’ bir değildir. Yani birileri “Lebbeyk miraçlar sahibi lebbeyk” diye nida ederken dahi aslında “*insanlar arasında hacca ilan et*” emri gereğince İbrahim-i Halil’e cevap verirken diğer bazıları Rabb-ı Celil’e icabet eder. Zira bir insan, ilâhî misak âleminde Allah’a nasıl cevap vermişse, zuhur âleminde de aynı şekilde ‘lebbeyk’ der.

Açıklamak gerekirse, bütün insanlar iki kez ‘lebbeyk’ derler. Bu iki ‘lebbeyk’ birbirinin kapsamındadır. Bu icabet ve cevap, tarihi bir vaka olmadığından, geçmişte vaki olmuştur denilemez. Bu ahitleşme her daim süredurmaktadır. İlk ‘lebbeyk’ zer ve zürriyet âleminde gerçekleşen misak ve sözleşme esnasında dile gelmiştir. Orada, Yüce Allah insanlardan taahhüt alıp onlara kendi hakikatlerini göstermiştir. Öyle ki, her kul orada Allah’ın Rububiyetini ve kendi ubudiyetini müşahede ve bunu ikrar etmiştir.

“Rabbinin Âdem evlatlarından, misak aldığına da düşünün: Rabbin onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onların kendileri hakkında şahitliklerini isteyerek «Ben sizin Rabbiniz değil miyim?» buyurunca onlar da «Elbette!» diye ikrar etmişlerdi.”¹⁷⁰

¹⁶⁹ Tehzibu'l Ahkâm, c.5, s.91-92; Vesailu's Şia, c.12, s.282-283 (Tam Metin)

¹⁷⁰ A'raf: 172

İkinci 'lebbeyk' ise umum insanların ve tüm herkesin hacca davet edilmeleri esnasında vaki olur:

“İnsanlar arasında hacca ilân et ki, gerek yaya olarak, gerekse nice uzak yoldan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler!”¹⁷¹

İbrahim Halil'in (a.s) bu umumi daveti de insanların kulağına erişmiş ve hatta babalarının sulbünde bulunanlar dahi bu davete 'lebbeyk' demişlerdir. İmam Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurur:

“İbrahim ve İsmail (a.s) Beyt'i inşa etmekle emrolunup Beyt'in inşası bittikten sonra İbrahim rüknün üzerine oturdu ve: “Hacca gel! Hacca gel!” diye seslendi. Eğer “hepiniz hac için geliniz” deseydi, o gün için yaratılmış insanlar dışında hiç kimse hacca gitmezdi. Lakin o: “Hacca gel!” deyince, babalarının sulbünde bulunan insanlar: “Lebbeyk ey Allah'ın davetçisi! Lebbeyk ey Allah'ın davetçisi!” diye icabet ettiler. Her kim on kez 'lebbeyk' dediyse on kez hac edecektir. Her kim beş kez dediyse, beş kez haccedecektir. Her kim daha fazla dediyse kaç kez 'lebbeyk' demişe o kadar haccedecektir. Bir kez diyen, bir kez haccedecek; hiç söylemeyen ise hiç etmeyecektir.”¹⁷²

İbrahim Halil'in (a.s) davetiyle şekillenen bu 'lebbeyk' sahnesi, Allah'ın insanları davet ettiği zer ve zürriyet âlemindeki Lebbeyk sahnesine benzemektedir. O ilk sahne nasıl halen canlılığını koruyorsa, Halilullah'ın (a.s) davetiyle şekillenen sahne de halen devam ededurmaktadır. Zira burada söz konusu olan, fitrat ve ruhun o davete muhatap olmasıdır; babaların sulbü ve anaların rahimlerindeki küçücük zerrelere değil.

Lebbeyk nidasını dillendirenler arasındaki farklar, diğer birçok dini mesele için de geçerlidir. Örneğin Kur'an-ı kerim tilavet edenler de derece derecedirler. Birçok Kur'an okuyucusu, bu sözleri kimin dilinden işittiğinin bilincinde değildir. Fakat Allah velileri, arif ve gönül ehli müminler, Kur'an'ı sanki bizzat Peygamber Efendimizin (s.a.a) dilinden dinliyorlarmışçasına okur ve idrak ederler. Evliya içerisinde çok az bir kesim ise Kur'an'ı sanki doğrudan Allah'tan işitiyormuşçasına tilavet eder. Örneğin İmam Sadık kendisine namaz esnasında Kur'an tilavet ederken oluşan bir halden ayıldıktan sonra şöyle buyurmuştur:

¹⁷¹ Hac: 27

¹⁷² El Kâfi, c.4, s.206–207

“Kur’an ayetlerini o kadar çok tekrarladım ki, en son bana bir hal oldu ve ben bu ayetleri nazil kılanı bizzat kendisinden şifahi olarak dinledim.”¹⁷³

Binaenaleyh, bir kesim Kur’an tilaveti esnasında, ayetleri bizzat Allah’tan işitiyormuşçasına okurlar. Örneğin bazıları Resulullah’ın (s.a.a) huzurunda onun Kur’an tilavetini, sanki Allah nezdinden tilavet olunuyormuşçasına dinlerlerdi:

“Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah’ın kelâmını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver.”¹⁷⁴

Zira bu kitap herkes için nâzil olmuştur. Elbette vahye direkt muhatap olan ve onu doğrudan alan tek insan Resulullah’ın (s.a.a) kendisidir.

“Sana da (ey Resulüm) bu zikri indirdik ki kendilerine indirileni insanlara açıklayasın.”¹⁷⁵

Allah’ın selamına muhatap olan insanlar da sınıf sınıftırlar. Bir sınıf, bu selamı meleklerin diliyle işitirler:

“Odur size salât eyleyen ve onun melekleri!”¹⁷⁶

Müminlerden bir sınıf, o ‘selam’ı Resulullah’ın (s.a.a) diliyle işitirler:

“Ayetlerimize inananlar sana geldiğinde onlara de ki: Selâm size!”¹⁷⁷

Zira Resulullah’ın her sözü vahiydir ve bu kuralı müminlere iletmek da Allah Teâlâ’nın emriyledir. Müminler ve Allah’ın seçkin kulları içerisinde çok küçük bir sınıf, Allah’ın selamını vasıtasız bir şekilde idrak liyakatine sahiptirler. Nitekim Allah’ın bazı peygamberlerini bizzat selamladığı örnekler Kur’an-ı Kerimde yer alır:

“(O’nun) seçtiği kullarına da selâm olsun!”¹⁷⁸ “Bütün âlemlerde Nuh’a selam olsun! Biz, işte böyle ihsan ehlini mükâfatlandırırız.”¹⁷⁹

¹⁷³ Bihar, c. 47, s. 58

¹⁷⁴ Tevbe: 6

¹⁷⁵ Nahl: 44

¹⁷⁶ Ahzab: 43

¹⁷⁷ En’am: 54

¹⁷⁸ Neml: 59

¹⁷⁹ Saffat: 79-80

Bu ayet-i kerimede 'Biz, işte böyle...' tabirinden anlaşıldığı kadarıyla, Allah'ın özel selamı, ihsan sahibi bütün mümin kullarını da kapsar.

İhram Halinde Haram Olan İşler

Hac, özel bir takım ayinler zincirinden ibaret belirli bir intizam ve disiplin ile yerine getirilen bir ibadettir. Bu zincirin her bir halkası tek başına dikkate şayan özellikler içerir. Namaz esnasında 'ihram tekbiri' ile ibadetin ruhuyla bağdaşmayan birçok iş haram oluyor ve namazın son selamı ile birlikte yeniden helal oluyorsa; yine nasıl oruç niyeti ve tan yerinin ağarmasıyla birlikte bu ilâhî imtihanın ruhuyla bağdaşmayan işler oruçlu kişiye haram oluyor ve gün batımı ile birlikte yeniden helal oluyorsa, aynı şekilde hac ve umrede de ihrama bürünüp 'lebbeyk' dedikten sonra, terk edilmesiyle kulluk bilincini takviye eden ve ilâhî imtihanın ruhuyla bağdaşmayan birçok şey haram olur.¹⁸⁰ Böylece bütün ihram süreci, kulluk bilincinin en zirvede temsil olunduğu bir süreç haline dönüşür.¹⁸¹ Hac merasimi sona erdikten ve 'tahlil' aşamasına geldikten sonra ise, ihram elbisesinden çıkılır ve ihramlı şahıs için haram sayılan her şey helal hükmünü kazanır.

¹⁸⁰ Mükelleflerin cinsiyeti açısından İhram esnasında haram olan şeyler üç kısma ayrılır:

a) Erkek ve kadınlar arasında müşterek haramlar: 1- Kendi ya da ihramlı olsun olmasın bir başkasının bedendeki kılları yolmak. 2- Bedenden kan çıkarmak. 3- Tırnak kesmek. 4- Diş çekmek 5- Harem'deki ağaç ya da otları yolmak 6- Zaruret hali dışında silah taşımak 7- Avlanmak (korkulacak durumlar dışında) 8- Güzel koku kullanmak 9- Sürme çekmek 10- Aynaya bakmak 11- Tartışmak 12- Bedeni yağlamak 13- Daimi ya da geçici nikâh ve nikâh şahitliği 14- Mastürbasyon 15- Şehvetle bakmak, öpüşmek, cinsi münasebet ve benzeri cinsel zevkler 16- Süslenmek maksadıyla yüzük takmak ve kına yakmak 17- Yalan, övünmek-kibirleşmek, küfürleşmek ve benzeri fık sayılan ameller 18- Bedende bulunan haşereleri öldürmek ya da herhangi bir şekilde izale etmek.

b) Erkeklerle özgü haramlar: 1- Baş örtmek 2- Gölgeli yerlerde hareket etmek 3- Dişli elbise giyinmek 4- Ayağın üst kısmını tamamen kapatan ayakkabı ya da çorap giyinmek.

c) Kadınlara özgü haramlar: 1- Yüzü kapatmak 2- Süslenmek maksadıyla süs eşyası takınmak.

Bu yirmi dört maddelik haram işlerin ayrıntılı açıklaması ve riayet edilmemesi durumunda her biri için öngörülen kefaretle ilgili hac menasiki ile ilgili kitaplara başvurmak gerekir.

¹⁸¹ Nehcu'l Belağa, 192. Hutbe (Kasıa Hutbesi)

İhram ve bu amele dair ahkâma riayet etmek, insanın ruhunu bütün kayıtlardan özgürleştirir, bütün şehvet ve gazap girdaplarından kurtarır. Bu amel beyinleri bütün batıl fikirlerden arındırır ve kalpleri bütün ham arzulardan temizler. Zira ruhun kararması ve kalplerin paslanmasına yol açan bütün ameller İhram esnasında haram kılınmıştır. Böylece insanın, pak bir ruh ve temiz bir kalple bütün karanlıklar ve paslardan arındırılmış bir “Beyt’i” tavaf edebilme liyakatine erişmesi amaçlanmıştır.

Maksat şu ki, Yüce Rabbimiz, teşri’ âlemiyle tekvin âlemi arasında bir ahenk bütünlüğü yaratmak gayesiyle iki mukaddes insan, iki peygamber (a.s) mimarlığı aracılığıyla mukaddes bir mekân inşa etmiştir. Birçok peygamberin tavafgâhı olan ve aynı zamanda birçok peygamberin öldüğü ve toprağa gömüldüğü bu mekânı, emniyetli bir yer kılmıştır. Sonuç olarak mümin kullarını bütün aidiyetlerden ve çirkinliklerden arındırmak maksadıyla bu ekin bitmez, ürün yeşermez ve hiçbir yaşam emaresi taşımayan bu coğrafyada imtihana tabi tutmuştur. Oysaki yine Rabbimizin yarattığı nice güzel ve mutedil coğrafyalar daha vardır ki oralarda iklim müsait ve yaz ve kış ayları arasındaki sıcaklık oranı gayet orantılıdır. Eğer Beytullah bu coğrafyalardan birinde inşa olunacak olsaydı, daha ziyade refah ehli için bir tatil yeri olurdu; mahrum ve mustazaflar için bir sığınak değil. Bu itibarla özellikle bu coğrafyayı seçmiştir ki kulları, ilâhî rızaya mazhar bir riyazet, ihram esnasındaki yasaklar ve hac ve umre esnasındaki özel ahkâm vesilesiyle bütün çirkeflerden arınıp bütün aidiyetlerden kurtulabilsinler.

Bu söz konusu imtihanın bir örneği güzel koku kullanma yasağıdır. Oysaki ihram halinde yasak olan bu amel, normal şartlarda teşvik olunur ve faziletli ameller içerisinde addolunur. Tabi Rabbimiz bu ameli sadece yasaklamakla kalmaz aynı zamanda hac ve umre amellerini yerine getirirken kötü kokan insanlarla muaşeret esnasında ya da kurban kesilen yerlerden geçerken ortalığa yayılan kötü kokular karşısında burnu tutmak ve bu kokulardan kurtulmak için başka bir iş yapmayı da haram kılmıştır. Bu tür yasaklar, insandaki enaniyeti kırmak ve ruhlarda yer etmiş kendini beğenmişlik ve kibri ayaklar altına almak gayesini taşır. Dolayısıyla, hac ve umre vazifesini yerine getirmiş bir insan nihayetinde Hakk’ın arınmış ve faziletlere bürünmüş bir kulu düzeyine yükselir.

İlahi imtihanın bir diğer örneği, avlanma yaşağıdır. Zira bir yandan “İhramlı iken av hayvanlarını öldürmeyin”¹⁸² buyruğıyla sahra hayvanlarını avlamak ihramlı kişilere yasaklanırken, diğer yandan deniz hayvanları dışındaki bütün hayvanlar örneğin ceylanlar, güvercinler ve sair av hayvanları bu mevsimde ihram halindeki insanların çevresinde dolanmaya başlarlar. Maksud, kimin bu ilâhî imtihana takat yetiremeyeceği ve kimin bu ilâhî farizadan yüzünün akıyla çıkacağını göstermektir.

“Allah sizi ellerinizin ve mızraklarınızın erişeceği bir avlanma ile (onu yasak ederek) imtihan eder.”¹⁸³

Hürriyet âbidesi ve özgürlük yörüngesi çevresinde yer almak isteyen ihramlı mümin, harem bölgesinde yer alan hiçbir canlıyı esir etme, yakalanması için yardımcı olma, av hayvanını kovalama ya da avcıya yol gösterme hakkına sahip değildir. Zira bu işlerin hiçbiri özgürlük arzusu taşıyan bir yürekle bağdaşmaz. İnsan tam anlamıyla özgürleşmedikçe de özgürlük anıtını tavaf etme salahiyetine erişemez.

Bu terbiye sistemi, bir İslam toplumunun oluşumunda öylesine etkili olmuştur ki daha düne kadar vahşi cahiliye döneminde iken bir ker-tenkeleden dahi vazgeçmeyen ve onu yemek için birbiriyle yarışan insanlar, şimdi artık İslami medeniyetin gölgesinde ilâhî vahyin fermanına boyun eğerek bütün arzularına gem vurmaya başlamış hatta taptaze ceylanları dahi avlamayacak bir düzeye yükselmişlerdi.

İhram süreci, sayısız semereleriyle insan kimliğinin şekillenmesinde çok köklü bir rol oynar. Bu semere, apaçık görülebilecek bir keyfiyet ile hac ve ziyarete inanan ve gereklerine bağlı olan bir toplum hüviyetinde zuhur bulmuştur.

¹⁸² Maide: 95

¹⁸³ Maide: 94

4. Bölüm Tavaf

Mescid-i Haram'a Girme Âdâbı

İmam Seccad'ın (a.s) nûrânî beyanıyla, Harem'e giriş esnasında bir hacı adayının her şeyden önce hatırında bulundurması gereken husus, İslam ehlinin gıybetini yapmamaktır. O esnada kendi kendisine hep şu telkinde bulunmalıdır: "Rabbim! İslam ehli tek bir kişinin dahi ayıplarını araştırmayacağıma ve gıybetini etmeyeceğime ahdediyorum." Mekke'ye girdikten sonra da şu niyet üzere olmalıdır: "Rabbim, ben senin için geldim!"¹⁸⁴ Yani benim gayem ticaret, şöret, seyahat, eğlence ve benzeri hiçbir şey değil, bir tek sensin!

Beytullah ziyaretçisinin 'Benî Şeybe' kapısından Mescid-i Haram'a girmesi müstehaptır.¹⁸⁵ Haccın, öz anlamıyla tevhid olup hiçbir şirk rengi taşımadığı ve putperestlik adına her şeyi nefyettiği hakikatine binaen, bu istihbabın da bu doğrultuda bir hikmeti vardır. Bu hikmet, İmam Sadık'ın (a.s) beyanıyla şudur:

"Müminlerin Emiri Ali (a.s) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mübarek omuzlarına çıkıp Kâbe'nin üzerinde bulunan Hubel putunu yıktuktan sonra, bu put, Benî Şeybe kapısında gömüldü. O günden sonra ise Benî Şeybe kapısından Mescid-i Haram'a girmek sünnet bilindi."¹⁸⁶

¹⁸⁴ Bkz. Şiblî Hadisi, Elinizdeki kitap.

¹⁸⁵ Benî Şeybe Kapısı, Makam-ı İbrahim yakınlarında Kâbe'ye yaklaşık 21 metre uzaklıktadır. Günümüzde Mescid'in sahası içersine girmiş bulunup ona dair herhangi bir iz kalmamıştır. Sa'y makamının yanı başında ama dış kısmında bulunan 'Bab-ı Selam' da eski Benî Şeybe Kapısı ile aynı hizada değildir.

¹⁸⁶ Men la Yahduruhu'l Fakih, c.2, s. 238; Vesailu's Şia, c.12, s. 206–207

Bu yöntem; yani 'Hübel'i ayaklar altına almak ve onun üzerine basmak, şirkin bütün hatıralarını unutmak ve onu en aşağılayıcı bir tarzda ezip yok ettiğini göstermek için en uygun vesiledir. Zira hak tecelli ettiği zaman artık eski-yeni tüm bâtil mazharları için hiçbir yaşam alanı kalmaz.

“De ki: Hak geldi; artık bâtil ne bir şeyi başlatabilir ne de geri getirebilir.”¹⁸⁷

Başka bir ifadeyle, hakkın bâtil ile uyuşup bağdaşacağı yahut bir arada bulunabileceği hiçbir zemin yoktur. Bu, ister eski bâtilin yeniden iadesi şeklinde olsun isterse yeni zuhur etmiş bir kisvede bulunsun hiçbir şeyi değiştirmez. Demek ki hak ortada oldukça, bâtilin yeniden ihyası ya da yeni bir zuhur bulması düşünülemez.

Hazır Olma (Edeb-i Huzur) Âdâbı

Bütün kâinat, Yüce Rabbimizin hazır ve nazır olduğu bir sahadır. Yüce Allah bütün zerrelere ve daha küçük bileşenlerine huzûrî ve şuhûdî bir ilim ile vakıftır. Hiçbir şey, onun şuhûd sahasına giren hiçbir ufukta batıp yitmez.

“Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'an'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın.”¹⁸⁸

Daha da ötesi, insanın bütün uzuvları hatta kalbi ve vicdanı dahi Allah için birer şahit, birer asker ve onun emrine amade birer gözetleyicidir.

“Kullarının gece ve gündüzlerinde işledikleri hiçbir şey, Allah Teâlâ'dan gizlenemez. O, her şeyden latif ve gayet incelikli bir şekilde haberdardır ve ilmiyle her şeyi ihata eder. Bütün uzuvlarınız onun şahididir. Bütün organlarınız onun için birer askerdir. Kalpleriniz onun habercileridir ve halvet halleriniz ona ayandır.”¹⁸⁹

¹⁸⁷ Sebe: 49

¹⁸⁸ Yunus: 61

¹⁸⁹ Nehcu'l Belağa, 199. Hutbe

Demek ki, insan her halükarda onun dergâhında bulunduğunun bilinciyle hazır olma âdâbıyla hareket etmelidir. Lakin bu adaba riayet, mescitlere giriş çıkış esnasında riayet olunması tavsiye olunan âdâp ve müstehaplar göz önüne alındığında özellikle özel bir hürmet atfedilen mescitler hususunda daha evladır; bahusus Mescid-i Haram ve Kâbe'nin harimi ki bütün mescitlerin anası hükmünde olup Allah Teâlâ'ya mensup kılınmakla şereflenmiş ve Yüce Allah 'Benim Beytim' diyerek sadece bu Beyt'i kendisine nispet etmiştir.¹⁹⁰

Marifet ehli, haccın sırlar ve hikmetlerini anlatırken bazı hikâyeler de anlatırlar. Gerçi bu hikâyeler gerçek ve sahih olmayabilirlerse de lakin ruh ve içerik itibarıyla bir hakkın ifadesini barındırırlar. Örneğin: Bir gönül erbabı, kirli ve köhne elbiseler içerisinde makam sahibi bir ârifin huzuruna varır. Ona derler ki: Bu elbiselerle öylesi bir makamın huzuruna varmak ayıptır! O da: Kirli elbiseler içerisinde öylesi bir büyüğün huzuruna varmak değil, aslında onun dergâhından aynı kirli elbiselerle dönüp çıkmak ayıptır! Diye cevap verir. Zira bu tarz bir geri dönüş, o makam sahibi zatın, gelen misafirini layık görmediği, onu reddettiği ve ona ne bir hediye ne bir bahşış ne de bir ata da bulunmadığının bir göstergesidir.

Bu hikâyeyi anlatan, aslında şöyle demek ister: Günah kisvesiyle Allah'ın huzuruna varıp da günah dolusu ellerini ona uzatman ayıp değildir. Ayıp olan, günah dolu bir geçmiş ile ve hakkıyla bir tövbeden önce onun huzuruna varıp da onun dergâhında kabul görmemek ve günahların bağışlanmaması, dolayısıyla da yine günah yüküyle geri dönmek ayıptır.

Yine, anlatıldığı üzere ârifin biri, bir makam sahibinin huzuruna varır. Makam sahibi ona: "Ne getirdin?" diye sorar. Arif: Bir büyüğün huzuruna varan birine 'ne getirdin?' diye sormazlar; belki 'ne istiyorsun?' diye sorarlar. Zira bir şeye sahip olsa zaten o dergâha varmaz!

¹⁹⁰ Biharul' Envar, c.81, s. 1 ila 27, 8. Bab. Hazreti İmam Mücteba (a.s) her abdest aldığıında bedeninin bütün eklemeleri titremeye başlar ve rengi sararırdı. Bunun sebebi sorulduğunda ise şöyle buyurur: "Rabbimizin huzurunda böyle olmak gerekir." O, bir mescidin kapısına vardığında şöyle derdi: "Ey Rabbim! İşte bu senin konuğun; senin dergâhında el pençe divan! Ey ihsan sahibi Rabbim! Günahkâr kulun senin huzuruna varmış! Öyleyse ey kerim! Kendi ihsanıyla, benim tüm kötü işlerimi bağışla!" (Menakıb-ı Al-i Ebi Talib (a.s) c.4, s.14; Bihar, c.43, s. 339)

Hiç kimse, “ben Allah’ın huzuruna bir yığın salih amel ve ilmi-ameli bütün birikimimle vardım” deme hakkına sahip değildir. Zira “*Hem sizde nimet namına ne varsa hepsi Allah’tandır*”¹⁹¹ hakikati gereği, bütün her şey Allah’ındır. Demek ki tek bir mahlûk, Allah’ın huzuruna eli kolu dolu bir şekilde varamaz. Bu itibarla Beytullah’ı ziyaret Allah’ın ev sahipliğinde gerçekleşen bir ziyafet¹⁹² olduğuna göre, orada kimseye: ‘Ne getirdin?’ diye sormazlar; aksine ‘ne istiyorsun?’ diye sorarlar. Eğer ‘ne getirdin?’ diye soracak olsalar dahi maksat, ‘senin ihtiyaç kapasiten ne kadardır? Hangi hacetlerinle geldin? Biz neye göre sana bağışta bulunalım?’ sorusudur.

İşte bu nükteden hareketle, hacı adayı Hakk’ın hanesiyle şereflendikten sonra şöyle arz eder:

“Allah’ım, bu Beyt, senin beytin! Bu Harem, senin haremim! Bu kul senin kulun! İşte bu makam ateşten sana sığınanın makamı!”¹⁹³

İmam Seccad (a.s) da Allah’ın dergâhına şöyle arz ederdi:

“Rabbim, fakirlik ve yoksulluk beni bu dergâha sürükledi! Ey mevlam, kulun kapında dur! Onu huzuruna çıkaran yoksulluktur! Duasıyla senin ih-san kapımı çaladurur! Senden gönlünün derinliklerindeki ümitlere nazarı cemil ile nazar kılmanı diler! Ne olur kerem veçhini benden çevirme!”¹⁹⁴

Tavaf

Haccın en önemli rükünleri ve hacda mücessem olan tevhid nişanelerinden biri, tavaftır. Tavaf gerçi “Beyt’i tavaf etmek namazdır”¹⁹⁵ buyruğu gereği, namaz mesabesinde olsa da, “*Yüzünüzü nereye dönseniz, Allah’ın veçhi oradadır*”¹⁹⁶ ayeti celilesinin tecelli bulduğu bir ibadet olmakla özgün bir konuma sahiptir. Oysaki namaz, Allah’ın “*Her nereden yola çıkarsan, yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir*”¹⁹⁷ emrinin katiyet kazandığı bir ibadettir.

¹⁹¹ Nahl: 53

¹⁹² Vesailu’ş Şia, c.4, s. 116 ve c.14, s. 586; bkz. Elinizdeki Kitap, Birinci Bölüm

¹⁹³ Men La Yahduruhu’l Fakih, c. 2, s. 531; Bihar, c.96, s. 342; bu içerikle alakalı bkz. El Kâfi, c.4, s.401-402

¹⁹⁴ İkbalu’l A’mal, s.74; Mefatihü’l Cinan, Ebu Hamza Semali.

¹⁹⁵ Avali’l-Leali, c.1, s.214; El Hilaf, c.2, s.323

¹⁹⁶ Bakara: 115

¹⁹⁷ Bakara: 149

Bu sözü şöyle açıklayabiliriz: Farz namazlarda, Kâbe'ye yönelmek ama sadece Kâbe'ye yönelmek muteberdir. Oysaki hacda Kâbe'nin etrafında dönmek ve onu merkeze alarak tavaf etmek -her bir dört yönden hangisine yönelik olursa olsun- söz konusudur. Demek ki hacı adayı, "Yüzünüzü nereye dönseniz, Allah'ın veçhi oradadır" emri mucibince hareket ederken, namaz kılan bir insan "yüzünü Mescid-i Haram semtine çevir" emrine muhataptır. Bu ikisi arasındaysa nice farklar vardır.

Bazı rivayetlere göre, Kâbe Arş'ın Beyt-i Ma'mur hizasındaki tecessümünün yeryüzündeki bir yansımasıdır.¹⁹⁸ Yani Arş, Beyt-i Ma'mur suretinde nâzil olmuş ve Beyt-i Ma'mur da Kâbe suretinde tabiat âleminde zuhur bulmuştur. Demek ki Kâbe'yi hakkıyla tavaf edebilen bir insan, misal âlemindeki Beyt-i Ma'mur'a yükselir. Sonra, bu mertebenin de hakkını ifa edebilirse, arş-ı ilâhî makamına yol bulmuş olur. Nitekim bu anlamda, Harise b. Malik Ensârî: "Ben sanki hesap için hazırlanmış bulunan Rabbimin Arş'ını görür gibiyim"¹⁹⁹ der. Bu makamın fevkinde ise Masumların (a.s) makamı bulunur. Onların varlıkları, Kâbe'nin hakikati için bir iftihar vesilesidir. Zira onlar hakikatte 'Sübhanallah', 'Elhamdülillah', 'Lailaheillallah' ve 'Allahu Ekber' mihverinde tavaf ederler. Bu nûrânî zatların diğer bütün amel ve ibadetleri de aynı şekilde bu dört mübarek zikir zemininde cereyan eder. Nitekim bu zikirlerin hepsi özü itibarıyla tek bir hakikatin ifadesidir.

Yüce Rabbimiz, insanoğlunun meleklerin ahlakına bürünmesi ve meleklerden bir iz taşıması için nasıl oruç tutmayı emretmiş ve tıpkı melekler gibi, doğal lezzetlerden el çekmelerini isteyerek yeme, içme vesaire hayvani fiillerden sakınmalarını buyurmuşsa, aynı şekilde Beyt-i Ma'mur'un hizasında bulunan ve Arş-ı İlâhî'nin mücessem bir zuhuru olan Kâbe'yi inşa ederek insanlara onun etrafında tavaf etmelerini emretmiş ve hak kelamını zikrederek hem kendileri hem de başkaları için mağfaret dilemelerini istemiştir. Böylelikle Arş-ı İlâhî'nin meleklerine tabi olup onlara benzemeye çalışmalarını irade buyurmuştur.²⁰⁰ Zira melekler, özellikle âlemin yaratılışı sahnesinde ve ona secde etme emri esnasında²⁰¹ sınan-

¹⁹⁸ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s.190-191; Bihar, c.96, s.57

¹⁹⁹ El Kâfi, c.2, s.54

²⁰⁰ Nehcu'l Belağa, 1. Hutbe; İleluş Şerayi', c.2, s.402; Vesail, c.13, s.297

²⁰¹ Meleklerin Adem'e secde etmeleri ne ona itaat ne de ibadet kastıdır. Bu amel her ne kadar Adem'i tazim etme, ona değer verme ve onu selamlama anlamlarını taşısa

dıkları o imtihan dolayısıyla her daim Arş'in çevresinde tavaf eder, Hak Teâlâ'yı tespih ile müminler için mağfiret dilerler.²⁰²

Nükte:

Allah'ın Esmâ-i Hüsnâ'sından her birinin kendine mahsus bir zuhuru vardır. Her bir 'isim' diğer isimlerle telif olunduğunda ise daha özgün sonuçlar doğurur. Namazın rekâtları, tavaf ve sa'y turları, şeytan taşlama ve sair ibadetlerde tecelli bulan her bir adet ve niceliklerin her biri, çok özel bir hendese ile ilâhî esmanın terkip ve telifinin bir sonucu olabilir. Örneğin 'kırk' sayısı, çok özel bir mana içerir. 'Yedi' sayısının da çok özel bir yeri olduğunu namazın başlangıcında tekbiretu'l ihram, tavaf ve sa'y'da muteber bilinmesinden yola çıkarak ispatlamak mümkündür. Aynı şekilde rahmanî rengi daha ağır basan 'sekiz' sayısında da, cennetin kapılarının sekiz adet olduğunu bildiren nass²⁰³ ve "O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz (melek) yüklenir" ayeti mucibince, kıyamet gününde Arş'i yüklenecek meleklerin adedi göz önünde bulundurularak kesinlikle bir sembol ve sır olduğu söylenebilir. Bu sır, her ne kadar kesret âleminin perdelerine bürünmüşler için gizli olsa da 'vahdet' sahnesini şühüd edebilenler için aşikârdır. Nitekim tavaf esnasında Kâbe'ye yüzünü ya da sağ yanını değil de illaki sol yanını dönme şartı muhakkak bir sır ve hikmete mebnidir. Bu sır ve hikmete vakıf olmak ise hac ziyaretçilerine ita olabilecek bir rızık olabileceği gibi Kâbe'nin esrarını kaleme alanlar ve o âlemlerin şifrelerine vakıf olabilenler için ihsan olunabilir.

Cahiliye Döneminde Tavaf

Müşrikler, cahiliye döneminde Kâbe'nin çevresinde tavaf ederlerdi. Lakin Kur'an-ı Kerim, onların bu ibadetlerini, 'ıslık çalmak ve el çırp-mak' diye tabir eder:

"Onların Beyt'in huzurunda namazları ise ıslık çalıp el çırmaktan başka bir şey değildir..."

da bizzat Allah'ın emrine itaat niyetiyle eda edilmiştir.

²⁰² El Kâfi, c.8, s. 33-34 ve 304; Bihar, c. 65, s.77; "Arş'i yüklenen ve bir de onun çevresinde bulunanlar (melekler), Rablerini hamd ile tesbih ederler, O'na iman ederler. Müminlerin de bağışlanmasını isterler..." (Mümin: 7) ayetine atfen.

²⁰³ Kitabu'l Hisal, c.2, s. 408; Vesail, c.3, s.246; Bihar, c.8, s. 39, 131, 144 ve170

Allah'ın kitabını bir kenara atıp Allah yerine puta tapanlar “İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar”²⁰⁴ zümresinin en bariz örnekleridirler. Hayvanların çıkardıkları sesler müphem ve anlaşılmazdır. Dolayısıyla ağızlarından çıkan her ses, ıslık çalmak mesabesinde. Bu açıdan bakıldığında, şirk içeren her tür ses, aslında insanî bir ses değildir. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim, içinde şirk barındıran sözlerle Kâbe'yi tavaf edenlerin bu zikirlerini ‘ıslık ve el çırpma’ diye tabir buyurur.

Kur'an edebiyatında, insanın konuşması ‘beyan’ diye nitelendirilir:

“Rahman, Kuran'ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona beyanı öğretti.”²⁰⁵

Kur'an'ın muallimi, Rahman olan Rabbimiz ve öğrencisi ise insandır. Böyle bir insanın kelamı, hiç şüphesiz ‘beyan’dır. Demek ki Kur'an'dan nasiplenmemiş bir insan aslında ‘insan’ değildir. İnsan olamayanın sözleri de ‘beyan’ olamaz. Sözleri ‘beyan’ olamayanların kullandıkları kelimeler ise ‘ıslık’ ve çığlıktan ibaret kalır. Elbette hem gerçek anlamıyla ‘ıslık’ hem de ıslık mesabesinde sayılması gereken sözler Enfal Suresi'nin söz konusu ayetinin şümülüne girerler.

Haccın esrarına aşına olmadan Kâbe'nin etrafında tavafa duran bir insan, aslında daha dün müşriklerin bir put haneye dönüştürmüş oldukları, çokça tavaf ettikleri ve onlardan sonra da isyan girdabına batmış olanların etrafında döndükleri bir binadan ötesini tavaf etmiş sayılmazlar. Nitekim bugün için dahi Kâbe'nin çevresinde tavaf ederken aynı zamanda günaha duçar olanlar olabilir. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Kadının biri, tavaf esnasında iken kolunu elbisesinin altından dışarı çıkarır. O esnada bir erkek kasıtlı olarak elini onun çıplak koluna dokundurur. Yüce Allah böylesi bir mekânda günah işlemenin bir karşılığı olarak o ikisinin kolunun birbirine yapıştırdı. Amme fakihleri, adamın kolunun kesilmesine hükmederler. Lakin bu özel durumda İmam Hüseyin (a.s) dua eder ve o ikisinin kolları birbirinden ayrılır. Böylece o günahkâr adam, İmam'ın şefaatiyle cezalandırılmaktan kurtulmuş olur.”²⁰⁶

²⁰⁴ A'raf: 179

²⁰⁵ Rahman: 1-4

²⁰⁶ Tehzibu'l Ahkâm, c.5, s. 470; Vesail, c.13, s.227-228

Hevaperestlerin Kible ve Tavafgâhi

Tavaf ehli arasındaki mertebeye farklarını İmam Sadık'ın (a.s) “Kullarımızdan kimi nefesine zulmeder. Kimi mutedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer”²⁰⁷ ayetinin tefsiriyle ilgili buyurduğu nûrânî beyanda görebiliriz. Buna göre bir sınıf kendi etrafında döner, bir sınıf kendi kalbi çevresinde hareket ederken diğer bir sınıf Hakk'ın etrafında pervane olur.

“Zalim, kendi nefsi etrafında döner. Mutedil, kalbinin çevresinde döner. Sâbikûn (öne geçenler) ise Rablerinin etrafında dönerler.”²⁰⁸

Binaenaleyh, nasıl tevhid ehli bir mebdde, bir mead ve hayat tarzlarını belirleyen bir şeriata inanıyorlarsa, aynı şekilde hevaperestler de bir inanca sahiptirler. Aradaki fark, bu sınıfın tüm bunları heva ve hevesleri doğrultusunda şekillendirmesidir: “Şimdi sen, kendi hevasını ilah edineni gördün mü?”²⁰⁹ Hevasına tapınan bir insan aslında şöyle demektedir: “ Biz hevadan geldik ve yine ona döneceğiz!” onun gözünde cennet ve cehennem, şehvet ve gazabının şekillendirdiği dünyalardır. İnsan hayatına hâkim kuralları tanzim eden din, onun beşerî muhayyilesinde gönlünün arzuladığı şeylerden ibarettir. Oysa bir her insanın dinini onun rabbi teşri ve tanzim eder. Bir insanın ilahı heva ve hevesiyse eğer, inanacağı peygamberde bu heva ve hevesin göndereceği peygamber olacaktır. Cennet ve cehennemini de bu heva ve heves kuracaktır. Zira bu inançta olan bir insan zahiren cennet ve cehennemi inkâr etmez. Lakin onun cennet ve cehennemi şehvet ve gazabıdır.

Allah Resulü'nün (s.a.a) buyruğu da bu nükteye işaret etmektedir:

“İnsanlara öyle bir zaman gelecek ki, mideleri ilahları, kadınları kibleleri ve paraları dinleri olacaktır”²¹⁰

²⁰⁷ Fatır: 32

²⁰⁸ Maani'l Ahbar, s. 104; Bihar, c.23, s. 214; “Ali Hakk iledir ve Hakk Ali ile. O nereye döneirse o da oraya döner” Hadis-i Şerifi'nin derin anlamlarını irdelemek şu anki konumuzun çok fevkindedir. Bkz. Bihar, c.10, s. 432; Elinizdeki kitap Dördüncü Bölüm, İkinci Ders

²⁰⁹ Casiye: 23

²¹⁰ Camiu'l Ahbar, s. 129; Bihar, c.22, s.453

Zira bir insanın ‘dinsiz’ olması mümkün değildir. Din ya firavuncu bir dindir ya da enbiya ve evliyanın dinidir. Nitekim Firavun da bütün kurnazlığıyla şöyle diyordu:

“Çünkü ben onun, dininizi değiştireceğinden yahut yeryüzünde fesat çıkaracağından korkuyorum.”²¹¹

Hacer-i Esved’e El-Yüz Sürmek

Kâbe, nasıl Beyt-i Ma’mur ve Arş-ı ilâhînin yeryüzündeki bir timsaliyse, Hacer-i Esved de Allah’ın yeryüzündeki sağ kolu ve eli mesabesindedir.²¹² Tabi ki onun her iki eli de sağdır: “Her iki eli de sağ eldir!”²¹³ O’nun eli biz insanların elleri gibi değildir. Dolayısıyla ne sağ ne de sol elden söz edilemez. O, tüm hakikatiyle soyuttur. Cisim ve cisimsellikten tamamen beri ve münezzehtir. Yukarıdaki söze gelince; bu, makul bir hakikatin mahsus bir şeye benzetilmesi babındandır. Sadece akılla kavranılabilir bir hakikati nesnel bir şeye benzeterek anlaşılması için zemin hazırlamak içindir. O, tabiat ve nesnel dünya da, kullarıyla ahitleşebileceği bir mekân olsun diye Kâbe’nin inşa edilmesini emretmiş ve bu Beyt’in rükünlerinden birinde özel bir taş ‘yeryüzünde ve kulları arasında Allah’ın sağ eli’ diye tayin buyurmuştur.

Hacer-i Esved’in taşıdığı manevî değerden dolayı, ona el-yüz sürmek hususu çokça tavsiye olunmuştur.²¹⁴ Dolayısıyla tavaf esnasında ona el sürmek müstehap bilinmiş ve nâfile tavaf yerine getirenlerin, farz tavaf-larını eda edenlere Hacer-i Esved’e el sürmek ve öpmek hususunda öncelik tanımaları ve onlara mani olmamaları tavsiye olunmuştur.²¹⁵

Rabbani Âlim, üstat Ayetullah İlahî Komşei (ks) Hacer-i Esved’i yârin kırmızı dudaklarındaki bir bene benzetir ve hac ve umre adaylarına şöyle buyurur: İşte bu beni, visal esnasında o hakiki sevgilinin dergâhında bir öpüver!

²¹¹ Mümin: 26

²¹² El Kâfi, c.2, s.126; Vesail, c.16, s.167

²¹³ Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s.208; Vesail, c.13, 321

²¹⁴ Hacer-i Esved’e el sürmek kadınlar için müstehap değildir. (bkz.Men La Yahduru’l Fakih, c.1, s.330; Vesail, c.13, 329)

²¹⁵ Vesail, c.13, s.328

*Can mahrem olunca, tenine ihram dolarsın sen
 Cananın didar sözüyle kâm alırsın sen
 Yanağındaki gamze kuyusundaki zemzemden bir kadeh alırsın da
 O yârin kırmızı dudağındaki benim Hacer'ini öpüverirsin sen*²¹⁶

Hac ziyaretçisi, Allah'ın sağ eliyle biatleşir. Bu itibarla İmam Seccad (a.s) Şibli'ye: "Peki, sen Hacer-i Esved ile el sıkıştın mı?" diye buyurduğunda öyle bir çılglık attı ki neredeyse düşüp bayılacaktı! Sonrasında şöyle buyurur: "Hacer-i Esved'e el süren Allah'la el sıkışmış sayılır!"

Sözün özü, Hacer-i Esved'e el sürmenin sırrı şudur: Bir Kâbe ziyaretçisi, bu vesileyle Yüce Allah ile şöyle ahitleşir: "Allah'la sözleşmenin bir nişanesi olan bu mekâna ulaşan elimi, artık günaha bulaştırmayacağım. Faiz ve rüşvet alışı verişinde bulunmayacağım. Haksız bir şeye imzama atmayacağım..." Dolayısıyla, İslam ülkelerini yönetenler eğer Hacer-i Esved'e taşıdığı bu hikmeti göz önünde bulundurarak el sürecek olsalar, dünya üzerinde sulta kurmuş bulunan batılı ve doğulu müstekbirlere dostluk eli uzatmaz ve onların siyasî oyunlarına alet olmazlar.

²¹⁶ Külliyyat-e Divan İlahi Komşei, Esrar-ı Hac Bölümü, s.956

5. Bölüm

Tavaf Namazı

Hac ve umrenin riayet edilmesi farz olan tertibe göre, tavaftan sonra tavaf namazı kılmak gerekir. Kur'anı-ı Kerim'de bu namazın mekânı ile ilgili şöyle buyrulur:

“Makam-ı İbrahim'i musalla/namazgâh ediniz!”²¹⁷

Kâbe, insanlar için bir başvuru merkezidir. Bu yüzden oraya başvuranların sayısı oldukça fazla ve tavaf ile iştilal bir hayli çoktur. Her tavaftan sonra namaz kılınması icap ettiğinden, bu namazın kılındığı mevki, 'musalla' (namazgâh) diye anılır. Bu tabir, söz konusu makamda her daim namaz ikame edildiği ve namaz kılanların bulunduğunu gösterir. Öyle ki bu özellik o makamın bir 'melekesi' mesabesinde dir diyebiliriz. Zira namaz kılma mahalli vasfı, bir mekânla meleke sayılabilecek düzeyde özdeşleştiği zaman o yer musalla diye isimlendirilir.

Nübüvvet Hanedanı'ndan (a.s) varit olan rivayetler esasınca, tavaf namazını Makam-ı İbrahim'in yanı başında ya da tam arkasında kılmak gerekir.²¹⁸ Makam'ın memum sayılabileceği bir mesafede önüne geçmek, onun hürmetini hiçe saymak anlamına gelir. Bu itibarla, bir insanın Makam'ın önüne geçerek onu arkasına alması caiz görülmemiştir.

Hz. İbrahim (a.s) Hak diyarı yolcularının kılavuzudur.²¹⁹ Onun ayak bastığı yere yaklaşmak ve maddî olarak onun zâhirî makamı nezdinde ha-

²¹⁷ Bakara: 125

²¹⁸ Tehzibu'l- Ahkâm, c.5, s. 137; Vesail, c.13, s. 425- 426

²¹⁹ Mümtehine: 4

zır bulunmak, onun manevî makamını idrak edebilmek için bir zemindir. Bu makamın bazı özelliklerine şu ayetler işaret buyurur:

“Ve çok vefakâr olan İbrahim...”²²⁰ “Cidden çok halim (yumuşak huylu) kendisini Allah’a vermiş biri idi.”²²¹ “Muhakkak ki İbrahim; başlı başına bir ümmetti. Allah’a itaat ederdi ve bir Hanif idi. Hiç bir zaman müşriklerden olmamıştır. Rabbinin nimetlerine şükrederdi. Onu beğenip seçmiş, kendisini doğru bir yola hidayet etmişti.”²²² Bu husustaki en açık ayet celile ise şudur: “Seni şüphesiz insanlara imam kılacağım.”²²³

Tavaf namazının zâhiri, İbrahim’in (a.s) ayak bastığı yerde durup namaz kılmaktır. Bâtu ise Hakk’ın Halilî’nin makamını idrak ettikten sonra onun mertebesine nâil olup tıpkı onun kıldığı şekilde namaz kılmaktır. İmam Seccad’ın (a.s) nûrânî beyanı mucibince de bir insan, şimdi artık İbrahim Halil’in (a.s) makamına ayak bastığına göre, Allah’a itaatın bütün yönlerine aşına olup bütün günahlardan beri olduğunu ilan etmelidir.²²⁴

Yüce Rabbimiz, bütün Müslümanların soy ağaçlarının kökü olarak İbrahim Halil’i (a.s) gösterir. “*Babanız İbrahim’in milleti*”²²⁵ tabiriyle onun tüm Müslümanların babası olduğu ve hepimizin onun evlatları olduğumuzu ilan eder. Madem öyle, her evladın babasının mirasçısı olması gerekir. Dolayısıyla bütün tevhid ehli; özellikle de Hakk’ın Halilî’nin Makamı’na bir yol bulabilenler şu sözleri her daim dile getirmelidirler:

“Ben hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah’a çevirdim ve ben müşriklerden değilim.”²²⁶

İbadetlerin esrarına vakıf olarak umre ya da hac vazifesini yerine getiren bir insan, doğrusu Peygamberler ve İmamların durdukları yerde, onların ayak bastıkları noktada durmuş olurlar. İmam Seccad (a.s) Şibli’ye şöyle sorar:

²²⁰ Necm: 37

²²¹ Hud: 75

²²² Nahl: 120–121

²²³ Bakara: 124

²²⁴ Bkz. Şibli Hadisi

²²⁵ Hac: 78

²²⁶ Enam: 79

“Makam-ı İbrahim’de, tıpkı İbrahim gibi namaz kıldın mı? Şeytan’ın burnunu yere sürdün mü?”²²⁷

Demek ki Makam-ı İbrahim’e varan bir insan, İbrahim’in (a.s) mertebesine yükselir, tıpkı onun gibi namazını eda eder ve şeytanın burnunu yere sürer. Dolayısıyla sadece şeytanın vesveselerinin etkileyemediği ve yabancı desiselerin fikir hudutlarını çığneyemediği ihlâs sahipleri, şeytanın burnunu yere sürebilirler. Lakin namaz esnasında dahi ihlâs ve kalp huzuru bulamayanlar ve insana yabancı mihrakların desise, vesvese ve siyaset oyunlarına alet olanlar, hakikatte İbrahim’in ayak bastığı yerde durmuş sayılmazlar. Böyle biri aslında şeytan için bir yemdir ve tam tersine şeytan onun burnunu her daim yere süredurur.

Zemzem Suyu ile Teberrük

Beytullah ziyaretçisinin tavaf ve tavaf namazından sonra Zemzem suyundan bir miktar içmesi, elini yüzünü yıkaması ve onu bir teberrük vesilesi bilmesi müekked müstehaplardandır.²²⁸ Zemzem suyundan içtikten sonra, Cenab-ı Allah’tan faydalı ilim, bol rızık ve tüm hastalıklardan şifa talep etmek ve Resulullah’a izinde yürümek adına şu duayı okumak da tavsiye olunmuştur:

“Allah’ım bunu bana, faydalı ilim, bol rızık ve bütün hastalık ve illetler için şifa vesilesi kıl!”²²⁹

İmam Seccad (a.s) Şibli’ye şöyle sorar:

“Zemzem kuyusuna vardın mı, Zemzem suyundan bir miktar içtin mi? O kuyunun yanına vardığında ve suyundan içerken Allah’ım, sana itaat namına ne varsa kabul eyledim; sana isyan adına ne varsa terk eyledim! Diye niyet ettin mi?” Şibli: “Hayır” dedi. İmam: “Demek ki sen ne Zemzem kuyusuna varmış ne de onun suyundan içmişsin!”²³⁰

Binaenaleyh, haccın esrarına ârif bir ziyaretçi, Zemzem suyunu başına yüzüne dökünürken ve onu yudumlarken niyeti hep şu olmalıdır: “Rabbim, ben itaat badesinden içtim ve günah kadehlerini terk eyledim!”

²²⁷ Bkz. Şibli Hadisi

²²⁸ El Kâfi, c.4, s.430- 431; Vesail, c.13, s. 472- 474

²²⁹ Age. s. 430

²³⁰ Bkz. Şibli Hadisi

6. Bölüm

Sa'y

Hac ve Umre ayininin rükünlerinden biri de Safa ve Merve arasında sa'y²³¹ etmektir. Yüce Rabbimiz Safa-Merve ve o ikisi arasında sa'y etmele ilgili şöyle buyurur:

“Şüphesiz Safa ile Merve Allah'ın nişanelerindedir. Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur. Kim gönülden iyilik yaparsa, karşılığını görür. Doğrusu Allah şükürün karşılığını verendir ve bilendir.”²³²

Bu ayet-i celile, daha önce de işaret ettiğimiz üzere birçok faydalı nükte içerir. Kısaca değinecek olursak:

1. Sefa ve Merve ve bu ikisi arasında sa'y etmek, tazim edilip hakıyla eda edildiği zaman 'kalplerin takvası' ile sonuçlanan ilâhî şiarlar ve ibadet nişanelerindedir.

“Her kim Allah'ın şiarlarını yüceltirse, şüphesiz bu, kalplerin takvasındandır.”²³³

2. “Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa” diye buyrulmasının hikmeti şu olabilir: Safa ve Merve arasında sa'y etmek, tavafın aksine bizzat müstehap olan amellerden değildir. Zira insan farz olan amellerini yerine getirdikten sonra ve Mescid-i Haram ile her müşerref olduğunda Kâbe'yi tavaf edebilir. Çünkü tavaf tek başına tıpkı nafîle namazlar

²³¹ Sa'y: Koşmak derecesine varmayacak şekilde hızlı yürümek (bkz. El Müfredat)

²³² Bakara: 158

²³³ Hac: 32

gibi müstehaptır. Fakat sa'yın da bu şekilde müstehap bilinmesi hususu, tartışılabilir bir konudur. Zira bu hususta kesin bir delil bulunmamaktadır. Bu itibarla Safa ile Merve arasında sa'y etmek hac ve umre ile mukayyet kılınmıştır:

“Kim Kâbe'yi hacceder veya umre yaparsa, bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur.”

Demek ki sa'y, hac ve umrenin bir cüzüdür. Tıpkı Arafat ve Meş'ar'de vakfeye durmak ve Mina'da geceleme gibi müstakil ibadetlerden sayılmaz.

3. Cahiliye Arapları, Safa ve Merve dağlarının üzerine 'Esaf ve 'Nâile' putlarını dikmiş bu ikisi arasında sa'y ederlerdi. Bu yüzden İslam'ın başlangıç yıllarında bazı Müslümanlar, bu iki put arasında sa'y etmenin caiz olamayacağını düşünerek Safa ve Merve arasında sa'y etmeyi pek uygun bulmaz hatta bazen bu ameli yerine getirmezlerdi. Yüce Rabbimiz bu kurntuyu ortadan kaldırmak adına şöyle buyurur:

“Bu ikisini de tavaf etmesinde bir beis yoktur.”

Bu cümle, bu amelin günah ve beis içermediğini ifade etmekten öte bir anlam taşımaz. Dolayısıyla Safa ile Merve arasında sa'y etmek hac ayininin bir cüzü olduğu veçhiyle; bu amel sadece mubahtır denilemez. Zira bu amel, hac ve umrenin farz olan amellerindedir.

4. Ayette Safa ile Merve arasında sa'y etmek *'Bu ikisini de tavaf etmesi'* denilerek 'tavaf' tabiriyle ifade olunmuş “bu ikisi arasında sa'y etmesinde bir beis yoktur” denilmemiştir. Zira Arap dilinde tekrarlanaduran gidiş-gelişlere tavaf denir. İster bir merkezin etrafında dairesel bir şekilde olsun, isterse bir noktadan başlayıp diğer bir noktaya ulaştıktan sonra tekrar aynı noktaya dönüp gidip gelme şeklinde olsun ve ister Safa ile Merve arasında olduğu gibi düz bir çizgi üzerinde iki nokta arasında sa'y etmek şeklinde olsun fark etmez.

Sa'y Yapmanın Sırları

1. Allah'tan başlayıp yine ona doğru hicret: Safa ile Merve arasında sa'y etmek, İmam Seccad'ın (a.s) tabiriyle “Allah'a doğru koşmaktır.” Dolayısıyla sa'y, Allah'tan başlayıp tekrar ona yönelen bir koşturmacadır.

Allah'tan firar edip yine ona hicret etmektir. Allah'tan korkup yine ona sığınmaktır. İmam Bakır'ın (a.s) “O halde, Allah'a kaçın, çabuk Allah'ın himayesine koşun. Zira ben onun tarafından, sizi uyarmak için gönderilen aşikâr bir elçiyim”²³⁴ ayetinin tefsirinde şöyle buyurur:

“Burada maksat, Allah'a doğru hac ediniz buyruğudur.”²³⁵

İşte bu, o saf ve halis tevhidin ta kendisidir. Zira o, hem evvel hem de âhirdir ve bu güzergâhta insanla birlikte olabilecek bir başkası yoktur.

2. Korku ve ümit arasında gidip gelmek: O iki dağ arasında gidip gelmek, övgüye şayan bir haslet olan korku ve ümit arasında yaşamının bir ifadesidir.²³⁶ Mümin ne hiçbir ümidi kalmamışçasına korku ve endişe içerisinde yaşar ne de hiçbir tedirginlik taşımadan bütün varlığıyla ümit deryasına gark olur.

Yüce Rabbimiz, amellerinin akıbetinden endişeli ve Allah'ın lütfundan ümitvar olan âlimleri şöyle metheder:

“Şimdi iyi düşünün: Böyle olanın durumu mu iyi, yoksa gece saatlerinde, âhiretten endişe edip Rabbinin rahmetini umarak gâh secdede, gâh kıyamda ibadet edenin durumu mu iyi? De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıselim sahipleri, sağduyulu olanlar düşünüp ibret alır.”²³⁷

Allah erleri, pür cemal ve Rahmet olan Rabbimizden değil, kendi amellerinin akıbetinden korkarlar.

Mümin bir insan her daim korku ve ümit arasında yaşar. Tabi bu hâletin derecesi, hayatın her aşamasında farklı olabilir. İşte bu hikmet bütün dereceleriyle Safa ile Merve arasında sa'y esnasında tecelli bulur.

3. İlâhî Safa ve mürüvvete erişmek: Beytullah ziyaretçisi, Safa'ya doğru yöneldiği esnada bütün gayretiyle tasfiye olmak, arınmak ve ilâhî safaya erişmek için çabalar. Merve'ye ulaştığında ise mürüvvet ve mertlik donanma

²³⁴ Zariyat: 50

²³⁵ El Kâfi, c. 4, s.256; Vesail, c. 11, s.9- 10 ve 105

²³⁶ Bkz. Şibli Hadisi

²³⁷ Zümer: 9

azmi taşır. Zira Merve ‘mürüvvet ve mertliğin’ Safa ise ruh ve nefis tezkiyesinin sembolüdür. İmam Sadık (a.s) bu anlamda şöyle buyurur:

“Safa’da durduğün zaman ruhunu ve kalbini Allah’la buluşacağın gün için tasfiye et! Merve’de ise Allah nezdinde mürüvvetli ve ak pak ol!”²³⁸

Dolayısıyla, sa’yın bu hikmetine vakıf ve vasıl olmuş, yani ruhsal arınmışlık, mürüvvet ve mertlikle donanmış bir hac ve umre adayı, tarihin tüm mürüvvet ve mertlik erleri gibi artık zilletle sonuçlanacak hiçbir işe girmez. Tıpkı tüm hür ve özgür ruhlu insanların efendisi İmam Hüseyin’in (a.s) şu nidasını haykırır:

“Hayır! Allah’a andolsun, ben ne zillet içerisinde olanlar gibi size elimi uzatırım ne de köleler gibi firar ederim!”²³⁹

Nükte:

Bazı rivayetlere göre bu ‘koşturmacanın’ ve gidiş gelişin teşri olunmasının menşei, Hz. Hacer’in su bulmak ümidiyle Safa ile Merve arasında yedi kez koşturmasıdır. Hz. Hacer, o esnada bir yandan da “şu çöllerde ünsiyet bulunacak birileri yok mu?” diye feryat ediyor ve yeni doğmuş bebeği için su arıyordu. Nihayet Hz. İbrahim’in (a.s) eşi ve çocuğunu bu yere yerleştirdikten sonra geri dönmek üzereyken “Rabbimiz ben zürriyetimden bazılarını burada sakın kıldım...”²⁴⁰ diye başlayan duası ve Hacer’in yanıp tutuşan ana yüreğinin yakarışı sonucu Hz. İsmail’in (a.s) ayaklarının altından bir Zemzem pınarı kaynamaya başlamış²⁴¹ ve bu pınar binlerce yıldır hiç bitmeksizin hep kaynayıp durmuştur.

Abdullah b. Abbas, Hz. Hacer’in bebeği için su bulma ümidiyle Safa ile Merve arasında koşuşturmasını anlatan rivayetten yola çıkarak şöyle der:

“İşte bu, anneniz; İsmail’in annesinin size bir mirasıdır.”²⁴²

Bazı diğer rivayetlerde ise bu hükmün teşri kaynağı ile ilgili şöyle denir: Safa ve Merve arasındaki vadide şeytan birkaç kez Hz. İbrahim’e

²³⁸ Bihar, c. 96, s.124; Misbahu’s Şeria, s. 49 (küçük tabir farklılıklarıyla)

²³⁹ El İrşad, c.2, s.98; Bihar, c.44, s.191 ve c. 45, s. 7. bu ciltte “Köleler gibi firar” tabiri yerine “köleler gibi ikrar” tabiri yer alır.

²⁴⁰ İbrahim: 37

²⁴¹ El Kâfi, c.4, s. 202

²⁴² Ravdu’l Cinan, c.2, s. 256

(a.s) görünür ve Hz. İbrahim onunla konuşmayı hoş bulmadığı için her defasında yüzünü diğer tarafa doğru çevirerek yürür.²⁴³

Şu hususa dikkat edilmelidir ki, hac ve umrede resmi bir ibadet adıyla gündeme gelen her şey ya Allah'ın bir tecelli ve cilvesinin zuhuru ya da farklı münasebetlerle Rabbimizin İbrahim ve İsmail'e (a.s) inayet buyurduğu hakikatlere binaen vazolunmuş özel ayin ve menâsikten ibarettir. Hz. Hacer'in (a.s) annelik duygularının coşkusu, bir şer'î hükmün vazolunması için bağımsız bir kaynak değildir. Lakin bu sahne, ilâhî inayetin taalluku için bir zeminedir. Bunun üzerine Rabbimiz, bir annenin ihlâs ve tevhidî şuurunun neticesi olan sabır ve fedakârlığı takdir etmek adına dinî geleneğin şekillenmesinde onu da pay sahibi kılmıştır.

²⁴³ Vesail, c.12, c. 470; Bihar, c.12, s. 108

7. Bölüm

Taksir

Hac ve umrede vacip sayılan menâsik ve amellerden biri de taksir-
dir. Şu farkla ki bazı durumlarda bu vücup, ‘tayinî’ yani kesin olarak be-
lirlenmiş bir vazifedir bazı durumlarda ise ‘halk’ (başın tıraş edilmesi) ve
‘taksir’ arasında ‘tahyirî’ yani mükellefin tercihine bağlıdır. Bu hususun
geniş açıklaması için fıkıh kitaplarına bakmak gerekir. Şimdi, konunun
kavramsal analizi ve bazı ahkâm ve adabıyla ilgili birkaç nükteye değin-
meye çalışacağız:

Taksirin Sözlük Anlamı

‘Kasr’ kavramı, Kur’an-ı Kerim’de farklı anlamlarda kullanılmıştır.
Örneğin:

1. Yolculuk esnasında korku durumu olduğunda namazın kasre-
dilmesi; yani kısaltılması: “Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin
size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir
vebal yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır.”²⁴⁴ Bu ayet-i
celilede ‘kasr’ eksiltmek ve azaltmak anlamında kullanılmış olup ‘qetele
yeqtulu’ babındandır. Merhum Tureyhî’nin izah ettiği üzere, bu anlam
Kur’an-ı Kerim’in vazettiği en yüce anlamlardandır.²⁴⁵

2. ‘Qısar’, ‘meb’ vezninde olup ‘tul’ yani uzunluğun karşıtı kısalık
anlamındadır. Müteaddi (geçişli kipi) ‘tefil’ babı olup ‘kısaltmak’ anlamı
ifade eder. “Başlarınızı tıraş etmiş veya saçlarınızı kısaltmış olarak...” Ayeti
bu anlama işaret etmektedir.

²⁴⁴ Nisa: 101

²⁴⁵ Mecmau’l- Bahreyn, c.3, s. 510

3. ‘Kasr’ bir şeyin bir cüzünü diğer cüzüne iliştiirmek anlamına gelir.²⁴⁶ Bu itibarla saray, köşk ve yüksek ve görkemli binalar ‘kasr’ diye isimlendirilir. Kuran-ı Kerim’de “*Muhteşem köşk*”²⁴⁷ “*Senin için köşkler kılar*”²⁴⁸ “*O, birer saray gibi kıvılcımlar atar*”²⁴⁹ ayetlerinde ‘kasr’ bu anlamda kullanılmıştır. Yine bu anlama matuf ‘maksur’ kelimesi kullanılır ki ‘sarayda oturan, köşklere yerleştirilmiş’ anlamına gelir. Bu anlamda şu ayet örnek gösterilebilir: “*Otağlar içinde köşklere yerleştirilmiş huriler vardır.*”²⁵⁰

4. ‘Kasr’, bir şeye münhasır kılmak anlamına da gelir. “*Orada, nazarlarını (yalnız kendi kocalarına) hasretmiş kadınlar vardır*” ayetinde de bu anlamda kullanılmıştır. Yani cennet Hurileri, gözlerini önlerine eğer ve eşleri dışında hiç kimseye bakmazlar.

Elbette hadisler ya da şiir ve manzum eserlerde bu kelimeyle ilgili daha başka anlamlardan daha söz edilir ki bizim şu anki konumuz bu hususla alakalı değildir.

Tek Bir Amelde Bir Şeyin Hem Farz Hem de Haram Bilinmesi

‘Halk’ (saç kesme) ve ‘taksir’ ihramlıyken yapılması haram olan işlerdendir. Ancak ihramın sonlarında farz olur ve bununla amel neticesinde o güne kadar bir ihramlıya haram olan birçok şey helal olur. Bu durumun bir benzeri namazda da vardır. Örneğin tekbiretul ihramdan sonra kasıtlı olarak namazın başlangıcı ve ortalarında selam vermek haram iken namazın sonunda farzdır ve selam verdikten sonra namazdan çıkılır ve namaz esnasında haram olan her şey helal olur. Namaz esnasında selam vermekle ihram esnasında saç kesmek ya da kısaltmak arasındaki tek fark, selam vermekle namaz bozulurken, taksir etmekle her ne kadar kefarete gerekse de ihram ya da hac ve umre bâtil olmaz.

Bir amel esnasında yapılması haram sayılan bir işin aynı zamanda aynı amelin tamamlanması için bir cüz sayılması hususunu doğru bir şekilde

²⁴⁶ Müfredat, s. 673

²⁴⁷ Hac: 45

²⁴⁸ Furkan: 10

²⁴⁹ Mürselat: 32

²⁵⁰ Rahman: 72

tasavvur edebilmek pek de kolay değildir. Nitekim namaz esnasında haram olan ‘selam verme’ amelinin aynı zamanda niyet ve Allah rızası gözetilmesi şartına bağlı olan bu ibâdî amelin sonunda farz bilinmesi hususu, işin ehli olmayanlar nezdinde taşınması pek ağır bir yükür.

Hac ya da umre için ihrama giren bir insan, üstü kapalı ya da bütün tafsilatıyla şu an eda etmeye başladığı ibadetin sonunda ‘halk’ ya da ‘tak-sir’ amelinin yerine getirme kasıt ve niyetini taşımalıdır. Oysa diğer yandan aynı şahıs, ihramlı olduğu süre zarfında haram bilinen tüm işleri terk etme kastını; bu cümleden söz konusu bu iki ameli de terk etme niyetini yine üstü kapalı ya da bütün tafsilatıyla taşımalıdır. Elbette itibari meseleler hususunda kulluğun keyfiyetine vakıf ve fikhî konularda uzmanlaşmış olanlar için bu konunun gerektiği veçhiyle tasavvuru gayet basittir.

Bir ameli eda esnasında haram olup da nihayetinde vacip olan ve söz konusu ibadetin bittiği anlamını ifade eden işler için bir diğer örnek, eti helal olan ve avlanarak yakalanan vahşi hayvanların (vahşi deve, sığır, koyun ve keçi) kurban olarak kesilmesidir. Yani biz eğer *“Allah’ın onlara rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde kurban ederken O’nun adını anınsınlar”*²⁵¹ ayetini sırf söz konusu hayvanların ehli olanlarına şamil gelmediğini, aynı zamanda vahşi türlerini de kapsadığını varsayacak olursak²⁵², bu durumda konumuz için bir örnek olarak ele alabi-

²⁵¹ Hac: 28

²⁵² Kurbanlık hayvanlarla ilgili ayette geçen ‘En’am’ kavramının, eti helal olan dört türün hem ehli hem de vahşi türlerini kapsayabileceği ihtimalinin kaynağı, bazı tefsirlere göre (örn. Tefsir-i Kumî, c.1, s.219) *“sizin için hayvanlardan sekiz çift meydana getirmiştir”* (Zümer/6) ayetidir. Burada söz konusu olan ‘sekiz çiftin’ dördünün deve, sığır, koyun ve keçi türlerinin ehli olanları geri kalan dördünün de vahşi olanlarına delalet ettiğini kabul edecek olursak, bu yorum doğru kabul edilebilir. Ancak eğer ‘sekiz çift’ derken ehli ve vahşi değil de söz konusu hayvanların erkek ve dişileri kastedilmiştir dersek, kurban ayetindeki ‘kurbanlık’ tabiri doğrudan sadece ehli olan ‘en’am’a delalet edecektir. En’am kavramının Kur’an-ı Kerim’de kullanılmış olduğu hususlara bakacak olursak, bu kavramın hem ehli ve hem de vahşi türlere şamil gelebileceğini ve bu tabirin sırf ehli olanlara münhasır kılınması için bir karine bulunmadığını görürüz. Tabi ki Kur’anî bir mütalaa ile fikhî bir tetkik arasında fark vardır. Zira fikhî meseleler, kitap ve sünnetteki bütün delillerin incelenmesi neticesinde aydınlığa kavuşur. Dikkate değer bir mesele de şu ki evet, söz konusu hayvanların vahşi türleri ‘kurbanlık’ olarak mutlak anlamı için nadir bulunan örneklerdir. Ancak burada, aklen muhal olan ‘mutlak bir ifadenin nadir bir ferde tahsisi’ mahzuru ile ‘mutlak bir tabirin bütün fertlerine; bu cümleden nadir olanlarına da şamil geleceği’ hakikati arasına fark koy-

liriz. Zira av hayvanının kesilmesi, tıpkı avlanması hususunda olduğu gibi haram işlerdendir.²⁵³ Lakin hac amelinin sonunda Mina'da -ihram esnasında haram olmakla birlikte- bu av hayvanlarını kurban etmek, helal olmakta; dahası ehli ya da vahşi hayvan arasında tercihe bağlı bir fariza olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farizayı eda etmekle de ihramdan çıkılır ve daha önce ihramlılara haram olan bazı işler helal olur; örneğin av hayvanının etini yemek gibi.

Kemal Kazanmak Hususunda Kadın ve Erkek Eşitliği

İnsan ruhu ne erkektir ne de dişi. Zira melekûtî ve mücerret bir varlık, birer maddî nitelik olan erkeklik ve dişilikten münezzehtir. Bu itibarla İslam ahkâmı, ister 'talim-i kitap' ister 'talim-i Hikmet' ve isterse 'tezkiye' ve arınmayla ilgili olsun tüm boyutlarıyla insan ruhu ile alakalı olduğu için erkek ve kadın arasında fark gözetmez. İnsanî kemalleri elde etmek hususunda bu iki sınıfı eşit görür. Zira varoluşsal bütün kemaller, sırf bu nitelikleriyle ne erkeklik şartına bağlı kılınabilir ne de dişilik vasfıyla ilişkilendirilebilir. Elbette yürütme sahasında örneğin liderlik gibi, toplumun kadın-erkek bütün bireyleriyle doğrudan bir münasebet içerisinde olunması gereken işler, ayrı bir çerçevede mütalaa edilmelidir. Yoksa insaniyetin en zirvesi sayılması gereken tekvinî velayet makamı gibi yüce bir makam söz konusu olduğunda dahi kadın ve erkek eşit bilinir.

Başka bir ifadeyle, ruhsal kemal ve erdemler her iki sınıf içinde eşit bir düzeydedir. Ancak bedensel iş ve sorumluluklar, her birinin fizyolojik-biyolojik özellikleri gözetilerek belirlenir. İşte bu bedensel farklılıkların bir

mak gerekir. Böyle bir şümülün hiçbir mahzuru olmayacağı ise gayet açıktır. Elbette kullanım sıklığı neticesinde bir kavram ilk dile geldiğinde doğrudan sık kullanılan anlama delalet ediyor ve nadiren gözetilen anlama şamil gelmiyorsa, söz konusu kavramın sadece rayiç olan ferde delalet ettiği iddiası gayet makul bulunur.

²⁵³ Öyle ki "Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin" (Maide/95) ayeti mucibince av hayvanlarını öldürmek haram olmakla birlikte fakihlerin birçoğunun fetvasınca bu hayvanlar şer'î usule göre kesilecek olsalar dahi murdar hükümündendirler: "İhramlı bulunduğunuz sürece kara avı size haram kılınmıştır." (Maide/96) Tabi murdar sayıldığı zaman da, herkes için haram hükmü kazanır. Ancak burada, tıpkı gasp yoluyla elde edilen eti helal bir hayvanı kesmek hususunda olduğu gibi eğer sırf av hayvanını kesmek haram olmuş olsaydı, sadece salt teklifi bir hüküm söz konusu olurdu; vaz'î bir hüküm değil, yani kesilen hayvan artık murdar sayılmazdı.

örneği de hac ve umrede gündeme gelir. Örneğin 'halk' ve 'taksir' hususunda erkekler için üç seçenek söz konusu iken kadınlar için sadece bir seçenek söz konusudur. Zira erkekler, bazen sadece taksir; yani saç, sakal ya da tırnaklarını kısaltmakla bazen sadece halk; yani başlarını tamamen tıraş etmekle yükümlü iken bazen de taksir ve halk arasında muhayyerdirler. Kadınlar ise sadece taksir ile yükümlüdürler ve asla halk ya da halk-taksir arasında muhayyer olma durumları söz konusu değildir. Zira saçlarını tamamen tıraş etmek kadınlar için gayet zor olmakla beraber, onların fitratlarıyla da bağdaşmaz. Hz. İmam Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurur: “Saçlarının tıraş etmek, kadınlar için farz değildir. Onların sorumluluğu taksirdir” yani saç ya da tırnaklarını bir miktar kısaltmaktır.²⁵⁴

Hikmet mirasından pay almak ya da fikhî ahkâmın sonuçları bakımından kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. Her kim ilmî-kültürel cihad ve aklî-fikirsel gayret yolunda daha fazla ilerlese o, kemal gayesine erişir. Öyle ki hatta bu güzergâhta kadının erkekten daha önce maksada erişmesi, ondan daha iyi sonuç alması ve ondan daha verimli bir konuma gelmesi pekâlâ mümkündür.

Yukarıdaki konunun bariz örneklerinden biri, Halebî'nin aktardığı şu hadistir:

İmam Sadık'a (a.s): Kurbanın olayım, ben umre menasikini eda ederken henüz taksir yapmamışken eşimle birlikte oldum” dedim. Hz. Sadık (a.s): “Senin bir deve kesmen gerekir” diye buyurdu. Ben ona: “Ben eşimle birlikte olmak isterken, o da henüz taksir yapmadığından bunu kabul etmek istemiyordu. Ancak ben zorladıktan sonra saçlarından bir tutamı dışleriyle kesip kopardı.” dedim. İmam Sadık (a.s): “Allah Rahmetini ondan esirgemesin! O, fikhî senden daha iyi biliyormuş. Sen kefarete olarak bir deve kesmelisin. Ancak onun hiçbir sorumluluğu yoktur.”²⁵⁵

Söz konusu kadının vakıf olduğu ve İmam Sadık'ın (a.s) onay verdiği ancak kadının kocasının en azından bazılarını bilmediği fikhî ahkâmı şöylece özetleyebiliriz:

1. Taksir'den önce karı ve koca her biri bir diğeri için haramdır ve birlikte olmaları caiz değildir. 2. “Allah'a isyanın olduğu yerde kula itaat

²⁵⁴ Tehzibul Ahkam, c. 5, s. 390; Vesail, c. 11, s. 297 ve c. 13, s. 512

²⁵⁵ El Kâfi, c.4, s. 441; Vesail, c. 13, s. 508

olmaz” kuralı gereği Allah’ın hükmü, kocanın arzularına mukaddemdir. Yani taksirden önce evlilik ilişkisinin haram oluşu, bu konumdaki bir kadının kocasına itaat etmesi önünde bir manidir. 3. İhramdan çıkmak için bir tutamlıkta olsa saçları kısaltmak yeterlidir. 4. Taksir için özel bir araç-gereç gerekmez. Kesici aletlerin yapacağı işi dişlerle de yapmakta bir beis yoktur.

Bu hükümlerin bir bölümüne ilerleyen sayfalarda değinilecektir.

Hatırlatma:

İmam Sadık’ın (a.s) yukarıdaki ifadesine göre, Halebî’nin eşi bu konuda, onun kendisinden daha fakih imiş. Bu hanımefendinin fikhî yetkinlik düzeyini anlamak için, kocasının konumuyla tanışmak yeterlidir. Zira eğer kocası, normal ve tanınmayan bir insan olmuş olsaydı, o kadının kocasına göre daha derinlikli fıkıh bilgisine sahip olması, onun fıkıh bilgisinin düzeyi için bir delil sayılmayabilirdi. Lakin eğer söz konusu koca, fıkıh ve hadis sahalarının en tanınmışlarından, bu alanda en çok zahmet çekip en çok dirsek çürütenlerden biriyse; söz konusu kadının fıkıh bilgisinin ona göre daha derinlikli sayılması o hanımefendinin ne yüce düzeyde bir fikhî makama sahip olduğunun göstergesi sayılır.

Yukarıdaki hadiste eşiyile yaşadığı bir olayı anlatan Halebî, Muhammed b. Ali b. Şube adı, Halebî lakabı ve Ebu Cafer künyesiyle tanınır. O, İmam Bakır ve İmam Sadık’ın (a.s) ashabından olup bir de kitap sahibidir. Halebî, rical âlimlerinin mevsuk bildiği râvilerdendir. Safvan, ‘tefsir’ kitabını ondan rivayet etmiştir. Binaenaleyh, bir kadın eğer fıkıh bilgisi açısından bu düzeydeki bir muhaddise göre daha bilgili bir konuma gelebiliyorsa bu, ilim ve fıkıh sahasında derinleşme kapısının kadınlara açık olduğunu gösterir. Demek ki ruhsal açıdan kemallere erişmek hususunda kadın ve erkek arasında hiçbir fark gözetilemez.

Taksir’e Dair Bazı Ahkâm

Nübüvvet Hanedanı’ndan (a.s) varit olan rivayetlere göre taksire dair bazı ahkâmı şöyle özetleyebiliriz:

1. Her ne kadar taksir ve öncesindeki menâsik arasında tertip, farz olsa da muvalat; yani aralıksız birbirinin peşi sıra yapılması farz değildir. Demek ki Safa ile Merve arasında sa’y ettikten bir müddet sonra da taksir

yapılabilir. Elbette taksir yapmadıkça, ihram sebebiyle yapılması haram olan işlerin hiçbiri helal olmaz. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Safa ile Merve arasında sa’y ettikten sonra, evine dön ve saçını kısalt (taksir yap) ve her şeyi kendine helal kıl!”²⁵⁶

Bu rivayette eve gitme emri, taksirin tehir edilebileceğine dair bir ruhsat ve muvalatın farz olmadığını ifade eden bir delildir.

2. Deve ya da eti helal olan diğer hayvanları kurban kesmek için keskin bir metal ve benzeri araçların kullanılması şarttır. Lakin saç, sakal ya da tırnak kesmek için özel bir gerece ihtiyaç yoktur. Nasıl makas ve benzeri araçlarla kesmek caizse aynı şekilde dış vesilesiyle kesmek de caizdir. Bu hususta İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Makas dışında herhangi bir vesileyle tırnak ya da saç kısaltmakta bir beis yoktur. Zira herkeste makas bulunmayabilir...”²⁵⁷

3. ‘Halk’ hususunda özellikle saçların kesilmesi söz konusudur. Ancak taksirde saçın yanı sıra yüzdeki kılları kısaltmak, dahası hatta tırnak kesmek dahi yeterlidir. Ayrıca sadece birazcık dahi olsa saç ya da tırnak kesmiş olmak kifayet eder. Vesail’in Hac Kitabı’nın 3. babında²⁵⁸ yer alan rivayetler, bu söz konusu ayrıntıların apaçık delilidir.

4. Taksir farızası, temettü’ umresinde vacib-i ta’yinî; ama müfrede umresinde tahyirîdir. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Müfrede umrede taksir dışında hiçbir amel sahih değildir.”²⁵⁹ Ayrıca şöyle buyurur: “Müfrede umre yerine getiren bir kimse; tavaf, tavaf namazı ve Safa ile Merve arasında sa’y edip menasikini yerine getirdikten sonra halk ve taksir arasında muhayyerdir.”²⁶⁰

Elbette bu umrede de halk taksirden daha efdaldir. Kadınlar için ise taksir, vacib-i tayinîdir.

‘Halk’ın ‘taksir’e göre daha evla olduğunun delili, Resulullah’tan (s.a.a) rivayet olunan şu hadistir: “Allah’ım, (müfrede umrede) saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!” Çevresindekiler: “Ey Allah’ın Resülü, taksir

²⁵⁶ Tehzibu’l Ahkam, c. 5, s. 158; Vesail, c. 13, s. 506

²⁵⁷ El Kâfi, c.4, s. 439; Vesail, c.13, s. 507

²⁵⁸ Bkz. Vesail, c. 13, s. 507-509

²⁵⁹ Tehzibu’l Ahkâm, c. 5, s. 160; Vesail, c. 13, s. 510

²⁶⁰ Tehzibu’l Ahkâm, c. 5, s. 438; Vesail, c. 13, s. 511

yapanlara da mağfired dile!” dediler. Resulullah (s.a.a) tekrar: Allah’ım, (müfrede umrede) saçlarını tıraş edenlere mağfired eyle!” diye buyurdu. Üçüncü kez bu talep yinelenince: “Taksir yapanlara da!” diye buyurdu.²⁶¹

El Futuhatu’l Mekkiye kitabının yazarı şöyle der: “Halk edenler, saçlarının hepsini tıraş ettiklerinden başlarını apaçık ortada bırakırlar. Bu yüzden Allah’tan, onların başlarını sevaplarla örtmesi dilenmiştir. Taksir yapanlar içinse böyle bir durum söz konusu değildir. Söz konusu talebi dile getirenler, konunun sırrına vakıf olmadıkları için ısrarla Resul-i Ekrem (s.a.a) den tıpkı ‘halk’ yapanlar için olduğu gibi, ‘taksir’ yapanlar için de mağfired dilemesini istediler. Hz. Resul (s.a.a) burada dinî bir konuyu aktarıırken insanların akılları ve akledebilme yeteneklerini göz önünde bulundurarak konuyu ifade etmiştir.”²⁶²

5. Her ne kadar halk gibi taksir de haccın faz olan amellerinden olsa da, lakin hacı ya da umreci, kendisi bilfiil saç ya da tırnaklarını kesebileceği gibi bir başkasına da kestirebilir. Yani bir başkası da hacı ya da umrecinin saç ya da tırnaklarını kesebilir. Muhammed b. İsmail der ki:

“Hz. Ebu’l Hasan’a (a.s) umreyi bitirip ihramdan çıkarken şahit oldum. O, önce saçlarını iyice bir taradı sonra da hacamatçı, onun gösterdiği şekilde bıyıklarını ve sakalının çevresini kısalttı.”²⁶³

Dolayısıyla umrecinin kendisinin bilfiil saç ya da tırnaklarını kesmesine gerek yoktur. Kendisi niyet ettikten sonra, bu işi bir başkasına da yaptırabilir.

6. Hac şiarlarının korunması ve hac aylarına saygı adına İmam Sadık’ın (a.s) buyruğu üzere şu hususlara riayet etmek daha evladır: a- Temettü umresinden çıkan bir insanın dikişli elbise giymemesi ve ihramlılara benzer bir şekilde giyinmesi daha uygundur. b- Mekke ehlinin de bu zaman dilimi içerisinde dikişli elbiseler giyinmemeleri ve ihramlılara benzemeye çalışmaları tavsiye olunur. c- Sultanın (Müslümanların yönetici) herkesi bu faziletli amele teşvik etmesi gerekir.^{264 265}

²⁶¹ Age.

²⁶² El Futuhatu’l Mekkiye, c.11, s.204

²⁶³ Vesail, c. 13, s. 516

²⁶⁴ Age. s. 514-515, 7. Bab

²⁶⁵ Bu konuya dair bir diğer ayrıntı, 13. Dersin ‘halk’ ile ilgili bölümünde “hacıların saçlarını Mina’da toprağa gömmelerinin müstehap oluşu” başlığı altında ele alınacaktır.

8. Bölüm

Arafat'ta Vakfe

Temettü haccının ihrama girdikten sonraki ilk aşaması, Arefe; yani zilhicce ayının dokuzuncu günü, öğlen namazı vaktine girildikten sonra mağrip vaktine kadar Arafat'ta vakfeye durmaktır. Allah Teâlâ'nın Hz. İbrahim'e göstermiş ve öğretmiş olduğu, aynı şekilde Hz. Resul-i Ekrem'e de göstermiş ve öğretmiş olduğu İbrahimî hac bu aşamayla başlar.

Hacılar genellikle 'Terviye Günü'²⁶⁶ diye anılan sekizinci günde ihrama girer aynı günün gecesini Arafat'ta geçirirler. Böylece sıkıntıya düşmeksizin, dokuzuncu günün öğlen vaktinde Arafat'ta bulunup vakfeye dururlar. Tabi ki dokuzuncu geceyi Mina'da sabahlamak daha efdal ve müstehaptır.²⁶⁷

Arefe gününün önemini ifade etmek için İmam Sadık'ın (a.s) şu buyruğu yeterlidir: "Bir kimse eğer ramazan ayını geçirmiş ve mağfiret olunmamışsa, bir daha ki ramazana kadar mağfiret olunmaz. Ancak arefe gününü hakkıyla idrak ederse o başka." Hatta bazı günahlar Arafat ve Meş'ar-ı Haram dışında başka hiçbir yerde bağışlanmaz: "Bazı günahlar vardır ki, Allah onları Arafat ya da Meş'ar-ı Haram dışında başka hiçbir yerde affetmez (mağfiret eylemez)."²⁶⁸

Kureyş'in bazı önde gelenleri, Arafat'ta vakfeye durmanın sadece uzak yollardan gelenlere mahsus olduğu zehabıyla: "Biz Harem'de sakin olduğumuz için Harem sınırlarının dışına çıkmayız" diyorlardı. Bu se-

²⁶⁶ Bu günün, bu isimle anılmasının sebebini daha önce izah etmiştik.

²⁶⁷ El Kâfi, c.4, s.460-461

²⁶⁸ Uddetu'd Dai, s. 47; Bihar, c.96, s. 261

beple Arafat'a gitmiyor ve Meş'ar'de durmuyorlardı. Kur'an-ı Kerim bu ayırmacı kuruntuyu ortadan kaldırmak için şöyle buyurur:

“Sonra, insanların toplu olarak akın ettiği yerden, siz de akın edin.”²⁶⁹

Yani sizler de tıpkı diğer insanlar gibi Arafat'a gidin ve oradan da Meş'ar'a yollanın.

Hatırlatma:

1. Bir kitapta şu ifadeler yer alır: “Zilhicce ayının ilk günü tespit olunduktan ve kadılık şartlarını haiz bir kadının buna dair hükmü görüldükten sonra, hangi kabile ve hangi mezhepten olurlarsa olsun, bütün Müslümanlar buna göre amel ederler. Dolayısıyla dokuzuncu gün ve onuncu gecenin bir bölümünü Arafat'ta vakfeye tahsis ederler. Bu hususta hiçbir şek ve şüphe kaale alınmaz. Ancak Acem Şiaları, zilhicce ayının görülüp görülmediğine dair en küçük bir şüphe üzerine dahi, ihtiyat ile amel eder ve hem dokuzuncu hem de onuncu günü Arafat'ta geçirirler.”²⁷⁰

Dikkate şayan husus şu ki, Şia Nübüvvet Hanedanı'nın (a.s) yolunu takip ettiği için herkesten daha ziyade kulluk ödevlerini ciddiye alır ve ihtiyata uygun hareket ederler. Ancak aynı zamanda Müslümanlarla birlik içerisinde olmayı önemser ve vahdet çağrısının bayrağını taşırlar. Eğer hilal hususunda dikkat edilir, kadılık makamı bu hususta dikkatli davranır ve bu hükmü verirken işin kolayına kaçmaz ve gevşeklik etmezse İslam hükümeti ve Şii velayet makamı da bu hükmü imzalar. Aksi halde, ihtiyatı elden bırakmazlar. Bir kesimin bu husustaki laubali tutumlarına dair örneklerle ileride değineceğiz.

2. Haccın ikamesi ve Haremeyn kervanlarının düzen ve intizamı İslami hükümetin sorumlulukları dairesindedir. Müslümanların imamı yahut onun tayin etmiş olduğu merciler, bu dinî makamın sorumlusudurlar. Hac ziyaretçilerine rehberlik edecek şahıslarda ilmin yanı sıra adalet şartı da aranır. Zira cemaat halinde kılınan farz namazlarda, imamın adil olması gerekir. Ancak şöyle diyenler de vardır: “Haccın ikamesi vazifesi sultan, onun naibi ya da onun tarafından atanmış olanların uhdesindedir. Ümmetin geri kalanı arefe günü öğlen ve ikindi namazlarını ona tâbi

²⁶⁹ Bakara: 199

²⁷⁰ Dairetu'l Maarif'il Karni'l İşrin, c.6, s.371

olarak kırlarlar. Bu sultan, nâibi ya da bu vazifeyle görevli şahıs, iyi de olabilir kötü de; fasık, facir ve bidat ehli biri de olabilir takvalı biri de.”²⁷¹

Bu gayet yanlış yaklaşım, aynı zamanda diğer bütün hususlarda, ez-cümle hilalin görülmesi hususunda tam anlamıyla bir güvensizlik kaynağıdır. Buna mukabil, Ehlibeyt-i Nübüvvet (a.s) Mektebi'nde her şey adalet mihverinde işler, her iş bir disiplin üzere cereyan eder, her adım kemaller yolunda atılır ve bütün bunlar melekût ikliminin havasıyla beslenir. Bu hakikat, her tür bölünmüşlük, kargaşa, ihtilaf ve ayrılığın önünde bir mânia olmanın yanı sıra aynı zamanda Allah'ın sapaşğılam ipine sarılmak ve vahdeti muhafaza etmek için bir vesiledir.

3. Ehli Sünnet fakihleri, arefe günü, Arafat toprakları içerisinde olup da Urne mevkiinde vakfeye duranlar hakkında farklı ve muhtelif fetvalar vermişlerdir. Örneğın Malik'e göre böyle birinin haccı sahih olmakla birlikte kefarete vermesi gerekir. Ancak Şafii'ye göre bu durumda hac bâtul olur.²⁷²

Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki, Arafat'ta vacip olan yegâne amel, öğlen vaktinden sonra, mağrip vaktine kadar orada vakfeye durmaktır. Lakin rükün hükmünde olan amel, bütün bu zaman zarfında orada durmak değildir. Rükün sayılan, 'vakfe' denilebilecek miktarda orada durmaktır. Yani 'Arafat'ta vakfe hâsil oldu' denilebilecek kadar durmak yeterlidir. Ancak bu anlamda vakfe, bilerek ve kasıtlı olarak terk edilecek olursa; yani öğlen vaktinden mağrip vaktine kadar olan zaman zarfının bir cüzü sayılacak kadar dahi orada durulmayacak olursa, hac bâtul sayılır. Bu durumda hatta zaruret özrü dolayısıyla onuncu gün için vakfe izni verilenler zümresinden dahi sayılamaz. Zira zarurete binaen onuncu gece vakfe izni, sadece bilerek ve kasıtlı olarak zamanında vakfe vazifesini yerine getirmeyenlerin dışında bulunup herhangi bir zaruret dolayısıyla bu vazifeyi yerine getiremeyenler içindir.

4. İbn Esir, İbn Abbas'tan şöyle rivayet eder: “*Sonra bunlar Beyt-i Atik'te, (Kâbe'de) son bulurlar.*”²⁷³ Ayetinin anlamı 'muarref ten sonrası içindir.’²⁷⁴ Muarref'ten maksat, Arafat'ta vakfedir. Demek ki, 'muarref'ten sonra' tabiri, 'Arafat'ta Vakfe'ye durduktan sonra anlamına gelir.

²⁷¹ Bkz. Mir'atu'l Haremeyn, c.1, s.111

²⁷² Bkz. Age. s.112

²⁷³ Hac: 33

²⁷⁴ En Nihaye, İbn Esir, c. 3, s. 218

Vakfenin Hikmetleri

Arafat'ta vakfenin hikmetleri sayısızdır. Müminlerin Emiri (a.s) ve Şibli Hadisi'ndeki²⁷⁵ nûrânî beyanların ışığında vakfenin bazı esrarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Müminlerin Emiri İmam Ali (a.s) Arafat'ta vakfenin hikmeti hakkında şöyle buyurur:

“Arafat, Harem sınırlarının dışındadır. Allah'ın misafirleri bu kapının dışında o kadar çok yalvarıp yakarmalıdır ki Harem'e girme liyakati elde edebilsin.”²⁷⁶

Bu yüzden Arefe gününün hem gündüz hem de gecesi için özel dualar varit olmuştur. Bu dualar bu günün en faziletli ve en önemli ödevleri arasında yer alır. Dolayısıyla Yüce Rabbimiz, “İbrahim ve İsmail ile: Tavaf edenler, ibadete kapananlar, rükû ve secde edenler için evimi temiz tutun, diye ahitletik”²⁷⁷ buyruğuyla peygamberleri eliyle pak ve temiz kıldığı bu ‘Beyt’e’ girmek isteyen bu tür misafirlerini önce tahir ve pak kılar. Zira Allah, tahir kılınmış evinde sadece tahir ve pak olmuş misafirlerini ağırlar.

Müminlerin Emiri'nin (a.s) nûrânî beyanı mucibince Arafat'ta Vakfe'ye duran hacıların haleti ruhiyeleri, ev sahibinin iznini bekleyen misafirin haleti ruhiyesi gibi olmalıdır. Öyle ki bu topraklardan hareket etmeye başladıklarında Harem'e girme iznine nâil olabilmiş birinin sahip olabileceği duyguları yaşmalıdır. Yoksa Harem'e adım atma izni dahi alamamış olanlar, Mescid-i Haram'a girme iznine nasıl nâil olabilir, Kâbe'ye yaklaşma iznini kimden alabilir ve en nihayet Hacer-i Esved'e el sürme ve Hicr-i İsmail'de namaz kılma iznine nasıl layık olabilirler ki?

Hatırlatma:

Bu cümleden olan sırlar, hikmet ve semere mesabesinde görülmedir; illet ve sebep mesabesinde değil. Dolayısıyla temettü haccını, temettü umresiyle nakzetmek caiz değildir. Elbette temettü ve müfrede

²⁷⁵ Bkz. Elinizdeki kitap, Şibli Hadisi

²⁷⁶ El Kâfi, c. 4, s. 224

²⁷⁷ Bakara: 125

umre için de bir çözüm yolu öngörülmüştür. Örneğin Harem'in dışında ihrama girmek, dualar, zikirler ve her iniş çıkışta telbiye gibi ameller, Allah'ın evine girme salahiyeti kazanabilmek için birer hazırlık aşaması olarak değerlendirilebilir.

2. Bir hacı adayı, Arafat'ta vakfeye durmakla, dinî ilim ve maarife vukuf bulmalı ve yaratılış âlemindeki ilâhî hikmet ve sırlarla aşına olmalıdır. Ayrıca Yüce Rabbimizin, onun bütün ihtiyaçlarına vakıf olduğunu ve hepsini karşılamaya güç yetirebildiğinin bilincine erişmelidir. Burada kendini tamamen Allah'a teslim etmeli ve sadece ona itaat etmelidir. Zira ona itaat, bütün ihtiyaçları karşılayan bir vesile ve bir sermayedir: "O'na itaat istiğnadır!"²⁷⁸ Bu doğrultuda İmam Seccad (a.s) Arefe günü dilencilik yapmakta olan birine şöyle buyurur:

"Yazıklar olsun sana! Böylesi bir günde de mi Allah'tan gayrisine el uzatıyorsun? Böylesi bir günde, analarının karnındaki yavrular için dahi saadet ümidi vardır!"²⁷⁹

Böylesi bir mevkide dahi Allah'tan başkasına el uzatan hüsrandır. İmam Seccad (a.s) ayrıca böyle bir günde başkalarına el açan insanları, insanların en şerir ve kötülerini olarak nitelendirir:

"İşte onlar, Allah'ın mahlûkatı içerisindeki en kötülerdir. Herkes Allah'a yönelmişken, onlar insanlara yönelmeye devam etmektedir!"²⁸⁰

3. Bir hacı adayı, Arafat'ta şu nükteye ârif olmalıdır ki, Allah onun açık gizli her şeyine, kalbinin aynasına, hatta onun kendisinin dahi bilincinde olmadığı ve bilinçaltında ruhunun köşe bucağında bulunan tüm esrarına vakıftır.²⁸¹ Yani Arafat iklimi, şu ayetin künhüne varılacağı ve idrakine erişileceği mananın tecelli edeceği mevkidir:

"Sen sözü istersen açığa vur, şüphesiz o gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir."²⁸²

²⁷⁸ Misbahu'l Müctehid, s. 850; Mefatihul Cinan, Kumeyl Duası

²⁷⁹ Men la yahduruhu'l Fakih, c.2, s.211; Vesail, c.13, s.555

²⁸⁰ Uddetu'd Dai, s.99; Bihar, c. 96, s.261

²⁸¹ Bu nükteyi bir öncekinden ayrı bir şekilde ele almamızın sebebi, her bir nüktenin kendine özgü özellikler içermesinden dolayıdır. Yoksa her iki nükte de 'marifet' olmak bakımından aynıdır.

²⁸² Taha: 7

Bir insan eğer, kalbinin Allah'ın huzurunda ve şühûd alanında olduğunu bilirse, nasıl zâhirî uzuvlarıyla gûnahtan imtina ediyorsa aynı şekilde bâtinî uzuvlarını da günahlarla kirletmemeye çalışır. Yani kalbini günah içeren tüm fikir ve evhamdan arındırır.

İmam Seccad (a.s) şöyle buyurur.

“Arefe gününün ikinci vakti ve onuncu günün öğlen vakti, Allah meleklerle karşı kullarıyla iftihar eder ve şöyle buyurur: “İşte bunlar benim kullarım; nice uzak-yakın yollardan ve nice sorunları varken kalkıp buraya gelmişler. Lezzet aldıkları nice şeylerden kendilerini mahrum bırakmış Arafat ve Mina'nın çöl arazisinde çakıllar arasında yatmış ve işte bu toza toprağa bulanmış yüzleriyle benim dergâhıma varmışlar ve kendi aciz ve zelil vaziyetlerini dile getirmektedirler. Şimdi artık ben size, onların gizli sırlarını görmenize izin veriyorum.” Bu esnada melekler, Allah'ın izniyle kalplere ve insanların gizli sırlarına vakıf olurlar.”²⁸³

Yüce Rabbimiz, evini ziyarete gelen hakiki anlamıyla ziyaretçileriyle övünür. Hâlbuki insanın sahip olabileceği bütün izzet ve iftihar, sadece Allah'a kulluk sayesinde ve onun Rububiyet şemsiyesi altında hâsıl olur. Bu anlamda Emirülmüminin Ali (a.s) münacatında şu cümlelere rastlarız:

“Allah'ım, bana izzet olarak sana kul olmam yeter! Bana iftihar olarak senin bana rab olman yeter! Sen benim sevdiğim gibisin; beni de senin sevdiğin gibi kıl!”²⁸⁴

Melekler, bir yere kadar gaybî bilgilere vakıf olabilir ve tabiat ötesi âlemleri bilebilirler. Ancak Allah'ın ayıpları gizleyen lütfu ve rahmeti, hatta insanların amellerini kaydeden meleklerle dahi kullarının bütün sırlarını anlamalarına izin vermez. Nitekim İmam Ali (a.s) Hakk Teâlâ'ya şöyle arz eder:

“Rabbim, bazı amellerim ve fikirlerime bir tek sen şahitsin. Tüm bunları meleklerden dahi gizleyen sensin! ...”²⁸⁵

Lakin yukarıdaki hadiste izah olduğu üzere, Melekler Arefe ve kurban bayramı günü Allah'ın izniyle bazı hacıların kalplerinde gizli sırlarına

²⁸³ İmam Hasan Askerî'ye (a.s) mensup tefsir, s. 609–610; Bihar, c.96, s. 259; bu hadisin tam metni ilerleyen sayfalarda aktarılacaktır.

²⁸⁴ Kitabul Hisal, c. 2, s. 420; Bihar, c. 74, s. 402

²⁸⁵ İkbâlul A'mal, s. 709; Mefatihul Cinan, Kumeyl Duası

vakıf olacak ve göreceklendir. Göreceklendir ki bazılarının kalpleri alabildiğine siyahlaşmış ve siyah bir duman yükselen bir haneye dönüşmüştür:

“Bu, Allah’ın, tutuşturulmuş, (yandıkça) turmanıp kalplerin ta içine işleyen ateşidir.”

Aslında Rabbimiz meleklerle şöyle buyurmaktadır: İşte bunlar, Peygamber’in (maazallah) doğru konuşmadığını savunan ve İmam Ali’nin (a.s) hilafeti gibi konularda kendi indinden bir şeyler söylediğine inanan ve Kur’an ile İtret’i birbirinden ayırıp bazı değerleri inkâr edenlerdir.

Aynı şekilde melekler, kalpleri nurlu bir sınıf insana daha şahit olurlar. Allah onlar hakkında meleklerine şöyle buyurur: “İşte bunlar, Allah’a ve peygamberine itaat edenlerdir. Peygamberi vahyin emin ve güvenilir taşıyıcısı olduğuna inanırlar. Onun kendi indinden hiçbir şey söylemediğine inanırlar. Bütün konuları ve ilâhî ahkâmı; bu cümleden imamet ve rehberlik meselesini Allah’ın vahyi neticesinde insanlara duyurduğuna iman ederler...”

Bu nüktenin sırrı, daha önce bütün tafsilatıyla ele aldığımız üzere şudur: Velayet, bütün amellerin sırrı ve özüdür. Hem velayetin hem de hacın sırrına vakıf olabilen müminler, Arafat ve Mina ikliminde hakiki anlamıyla insan suretinde zuhur eder ve Yüce Allah fiil makamında onlarla iftihar eder. Bu sınıf insanlar, meleklerin sıfatlarına bürünür hatta bazıları, meleklerden dahi üstün bir konuma erişirler.

Hatırlatma:

Bu hadis-i şerifte beyan olunan nükte, ‘olaylar içerisinde bir vaka’ kabilinden tarihî bir nakil ya da hac merasimi, Arefe ve kurban bayramı gibi özel münasebetlere özgü değildir. Bu sahne her daim canlıdır. Amma velâkin, hac ibadetindeki zuhuru daha bir belirgindir.

4. Arefe günü, bazı hacılar, “Cebelu’r Rahme” (Rahmet Dağı’na)²⁸⁶ çıkarlar.²⁸⁷

²⁸⁶ Cebelu’r Rahmet, Arafat topraklarında bulunur. Resul-i Ekrem (s.a.a) bu dağdaki kayalardan birine sırtını dayayıp meşhur ‘Arafat Hutbesini’ irat buyurmuştur. (bkz. Elinizdeki kitap ilerleyen sayfalar) Aynı şekilde Şehitlerin Efendisi İmam Hüseyin (a.s) ‘Arefe Duasını’ bu dağın eteklerinde okumuştur.

²⁸⁷ Şu hususa dikkat edilmelidir ki, Rahmet Dağı’na çıkma hususu ile ilgili dile getirilen nükte, Şibli Hadisi’nden alıntıdır. Yoksa fakihler arasındaki meşhur görüş, Arefe Günü bu dağın eteklerinde ve düz arazide vakfeye durmanın daha efdal olduğuna

İmam Seccad (a.s) şöyle buyurur:

“Rahmet Dağı'nın üstüne çıkmanın sırrı şudur: İnsan bu ameliyle Allah'ın Rahmet ve merhametinin kadın erkek bütün Müslümanları kuşattığını ve O'nun kadın erkek tüm Müslümanların velisi olduğunun şuuruna erişir.”

Yüce Rabbimiz, bütün her şey üzerinde tekvinî bir velayete sahiptir. Herkesin yegâne Velisi Allah Teâlâ'dır: “İşte burada velayet, yalnız hak olan Allah'ındır.”²⁸⁸ O'nun kuşatıcı Rahmeti ise bütün mahlûkata şamil gelir: “Benim Rahmetim her şeyi kuşatmıştır.” “Rabbiniz rahmeti kendi üzerine yazmıştır.”²⁸⁹ Lakin O'nun mahsus rahmeti, takva ve arınma ehline öz-güddür: “Benim Rahmetim her şeyi kuşatmıştır. Ben onu bilhassa takva sahiplerine yazacağım.”²⁹⁰

Rahmet Dağı'na çıkmak, insanı şu sırrın künhüne erdirmelidir: Allah kadın erkek bütün müminleri özel bir Rahmet ile kuşatır ve bizzat velayetlerini üstlenir. Haclıların bu düzeyde bir marifete erişmeleri, onların diğer insanlar ve toplumlara bakış açıları ve davranış tarzlarını kesin olarak etkiler.

5. Arafat bölgesinin Harem sınırlarıyla bitişen kesiminde ‘Nemire’ diye anılan bir dağ bulunur. Bu bölgede aynı adı taşıyan bir de mescid bulunmaktadır ki bir bölümü Arafat sınırları içerisinde kalır. Nemire'ye varan bir hacının niyeti şu olmalıdır: “Rabbim! Ben kendim amel etmediğim hiçbir şeyi kimseye emretmeyeceğim ve kendim sakınmadığım hiçbir şeyden kimseyi sakındırmayacağım!”

Açıklamak gerekirse, her bir Müslüman iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak ödeviyle vazifelidir. Bu hükmün zâhirî ve fikhî boyutu

---

dairdir. Buna göre bu dağın tepesine çıkmak da mekruh bilinir. Bir hadiste şöyle varit olmuştur: İmam Kazım (a.s) “Size göre Rahmet Dağı'nda mı vakfeye durmak daha faziletlidir yoksa dağın eteklerinde ve düz arazide mi?” sorusunun cevabında şöyle buyurur: “Eteklerinde durmak.” (Vesail, c.13, s. 532) İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur: “Arafat toprakları içerisindeki her yer vakfe mekândır. Lakin vakfe için en efdal yer, dağın etekleridir.” (El Kâfi, c.4, s.463) Başka bir rivayette ise şöyle buyurur: “Arafat baştanbaşa vakfe mevkiidir. Ancak Rahmet Dağı'na yakınlaştıkça fazileti artar.” (Vesail, c. 13, s. 542- 543)

²⁸⁸ Kehf: 44

²⁸⁹ En'am: 54

²⁹⁰ A'raf: 156

şudur: Bir şer'î hükme vakıf olan bir insan, bilerek ve kasten o hükmün gereğiyle amel etmeyenleri 'iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak' vazifesi gereği, yönlendirmekle yükümlüdür. Elbette iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmakla talim, irşad ve vaaz arasında bazı farklar vardır. Tabi ki bu vazifelerin hepsi bazı durumlarda aynı görünüme sahip olabilirler. Ancak iyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek vazifesi, her ne kadar gayet yumuşak bir dille ifa edilse de bir tür 'amirlik' ve 'velayet' kokusu taşır.

İyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek vecibesini ifa edenlerin kendilerinin bilfiil adalet vasfına sahip olmaları ve nefis terbiyesi yapmış olmaları şart değildir. Belki sırf bir mükellefin bir 'maruf' ya da 'münker' hususunda ilim ve bilinç sahibi olması, bu emir ve nehyin etkili olma ihtimali vesaire diğer şartların varlığı yeterlidir. Lakin bu vecibenin bâtuñi yönü açısından bakıldığında, Nemire hususunda beyan olunan sırlar gereği, özü itibarıyla 'adalet' vasfına bağlıdır. Yani emreden konumunda olan birinin, bilfiil kendisi o emrin gereğini yerine getirmiş olmalıdır. Aynı şekilde nehyeden konumundaki birinin nehye konu olan husustan sakınıyor olması gerekir. Dolayısıyla adalet, iyiliği emretmek ve kötülükten nehyetmek vazifesinin batını olması hasebiyle mükellefte bulunması gerekli olan şartlardan biridir.

6. Hacı adayı, Şibli Hadisi'nde 'Nemirat' (Nemireler) diye anılan Nemire vadisinde her daim şu bilinç üzere olmalıdır: Bu vadi, şahadet, marifet ve irfan vadisidir. Yani, Allah ve melekleri nasıl Allah'ın evinin ziyaretçilerinin amellerinin şahidi ise bu geniş arazi de Allah'ın evinin ziyaretçilerinin amellerine şahittir; bir hacının hangi niyetle geldiğini ve hangi maksatla geri döneceğini bilir ve ona şahitlik eder.

Dua İklimi

Allah'ın sonsuz rahmetine nâil olabilmek yolunda duanın rolü öylesine büyüktür ki İmam Sadık (a.s) bu hususta şöyle buyurur:

"Dua icabetin (Hakk'ın kabulüne şayan olmanın) mağarası (hazinesidir); tıpkı bulutların yağmur için bir mağara olduğu gibi." ²⁹¹

²⁹¹ El Kâfi, c.2, s. 471

Yani nasıl bulutlar, yağmurun hazinesi ise, dua da Hakk'ın kuluna vereceği nimetlerin hazinesidir. Başka bir tabirle, icabet duanın içinde ve derununda yer alır, tıpkı yağmurun bulutların içinde yer aldığı gibi. Öyle ki bir insan eğer iyi niyet, ihlâs ve irfan ile ve herkese şamil gelecek genel bir şekilde dua edecek olursa, Rabbimiz kesin kabul buyurur. Büyük peygamberlerin kazandıkları büyük zaferlerin ekseri, duanın bereketiyle hâsıl olmuştur. Zira güç gösterisi ve askerî başarılar, zaferlerin 'cismanî' boyutunu ama dua ve yakarış 'ruh ve can' boyutunu teşkil eder. Bu anlamda İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) çevresindekilere her daim şöyle buyururdu: *"Peygamberlerin silahıyla kuşanınız!"* Bu silahın ne olduğu sorulduğunda ise 'dua' diye cevap buyururdu.²⁹²

Dua, Allah'ın insanoğlunun mülkiyetine devrettiği yegâne servettir. İnsan dua ve Allah'ın dergâhında yakarmak dışında hiçbir şeyin gerçek sahibi değildir:

*"Ey çabucak razı olan! Dua dışında hiçbir şeye sahip olmayana mağfiret eyle!"*²⁹³

Bu itibarla, onun kendi iç dünyasındaki düşmanları karşısında gözyaşı dökmekten gayri hiçbir silahı yoktur:

*"Biricik silahı ağlamak olana..."*²⁹⁴

Dolayısıyla, ağlama ve gözyaşı ehli olmayan bir insan, silahsızdır. Silahsız olan biriye, asla zafere erişemez. Zira insan sırf kendisini görüp gözettiği zaman Allah'ı göremez. Haliyle onun dergâhına varıp acizliğini ikrar edemez. Bu ikrar ve izanda bulunmadıkça da, iç ve dış dünyasındaki şeytanlar karşısında yenilgiye uğrar. Dış düşmanı hafif ya da ağır silahlarla alt edebiliriz. Ancak şeytan ve içimizdeki azılı düşmanı sadece Allah'ın dergâhında dökeceğimiz gözyaşlarıyla yenebiliriz.

Hayatın her anı, dua için münasip bir andır. Lakin haccın meşakkatli yükü ve vakfe mevkilerinde huzurun ağırlığı, duaya daha büyük bir ihtişam katar ve âlemlerin Rabbinin dergâhındaki yakarışları daha bir etkili kılar. Dua, tertemiz bir kalpten yükseldiği zaman, kabule şayan olur.

²⁹² Age. s. 468

²⁹³ İkbâlul A'mal, s.709; Mefatihul Cinan, Kumeyl Duası

²⁹⁴ Age.

Temizlik ve özgürlük evi olan Kâbe'ye varmak ve ihrama bürünmek ise kalplerin arınmasında eşsiz bir rol oynar. Hac esnasında dua ve özellikle vakfe mevkiilerindeki yakarışlar, olabilecek en iyi sonuçları doğurur. Bu yüzden hac menâsiki içerisindeki her bir ayın için duayla ilgili özel bir kural varit olmuştur. En asli dua, Arafat sahrasında yeryüzünün her noktasından bir araya gelmiş bulunan, Meş'ar âşıkları ve Mina diyarının tutkunları olan insan kitleleri arasında okunan Arefe Duası'dır.

Arefe Günü, dua ve yakarış günüdür. Bu günde dua etmenin özel konumu öylesine önemlidir ki her ne kadar bu günü oruç tutmak müstehap olsa da, eğer bu oruç, zaaf ve takatsızlığa yol açacaksa ve insanın dua etmesine mani bir durum icat edecekse tutulmaz ve dua ona tercih edilir.²⁹⁵

Arefe günü amelleri ve Arafat'ta vakfe esnasında yapılması gereken işlere dair birçok rivayet varit olmuştur. Özellikle de bu mevkide nasıl dua okunacağını ifade eden bu rivayetlerin bazıları bu özel günde okunacak duaları izah ederken, diğer bazıları, başkaları için dua etmenin önemini vurgulamak ve bu hususa teşvik mahiyetindedir. Bu itibarla Ehlibeyt'in (a.s) talebeleri, dua ve yakarışın müstehap olduğu bu mevkide, vakitlerinin çoğunu başkalarına dua etmekle geçirirlerdi.

Ali b. İbrahim, babasından şöyle nakleder:

“Ben Abdullah b. Cündeb'i Arafat'ta gördüm. Uzunca bir süre ellerini gökyüzüne açmış dua ediyor ve gözyaşı döküyordu. Öyle ki ben o güne kadar hiç kimseyi bu hal üzere görmemişim. İnsanlar Arafat'tan Meş'ar'a doğru yola koyulduklarında onun yanına vardım ve: “Ben senin dua esnasındaki halini başka hiç kimsede görmedim!” dedim. Abdullah bana: “Allah'a and olsun, ben o esnada sadece kardeşlerime dua ediyordum. Zira ben İmam Kazım'dan (a.s) şöyle işittim:

Bir insan, (imani) kardeşi için onun haberi olmaksızın dua ederse, Arş nahiyesinden bir nida yükselir: Onun için tüm istediklerinin yüz binlerce katı senin nasibin olacaktır! Dolayısıyla ben kabule şayan yüz binlerce duayı bırakıp da kabul olup olmayacağı pek de malum olmayan bir duayı nasıl seçebilirim ki?”²⁹⁶ Bu rivayetin bir benzeri de sahabe hakkında varit olmuştur.²⁹⁷

²⁹⁵ Men La Yahduru'ul Fakih, c.2, s.88; Bihar, c.94, s. 123-124

²⁹⁶ El Kâfi, c. 2, s. 508 ve c. 4, s. 465

²⁹⁷ Age. c.4, s. 465-466

Başkaları için dua etmenin en başlıca faydası, meleklerin dua eden için kat be kat fazlasını talep etmeleridir. Melekler ise Allah'ın izni dışında bir söz söylemezler:

“Ondan (emir almazdan) önce konuşmazlar; onlar, sadece onun emri ile hareket ederler.”²⁹⁸

Dolayısıyla bu dualar muhakkak kabul olunur.

Açıklamak gerekirse, kalpten geçen her söz ve bir ameli ifa düşüncesi, tekvinî olarak Allah'ın izni ile vaki olur. Zira mümkün varlıklar, sebep-sonuç düzeni içerisinde Vacib Telâ'ya istinat etmeksizin varlık bulamaz. Elbette bu istinat, bir fiilin tahakkuk zemini ve öncülleri olan tabiat, içgüdü, eğilim ve irade dairesinde tahakkuk bulur.

Meleklerin talep edeceği her şey istenilen; dahası Allah'ın emrinin gereği olan şeydir. Bu itibarla, muhakkak karşılık bulur. Ancak günahkâr bir insanın Allah'tan isteyeceği bir şey, maslahata mutabık ve ilâhî irade ile mütenasip olmadığı için aynı zamanda onun da talebi ve emrinin gereği olmayacaktır. Evet, kâfirlerin isyankârlığı da tıpkı müminlerin itaati gibi Allah'ın tekvinî iznine bağlıdır. Lakin itaat Allah'ın iradesiyle mütenasip iken, isyan mütenasip değildir. Bu iki hususun tekvin ve teşri' açısından farklı boyutları konuya hâkim kişiler nezdinde gayet açıktır.

Nükte:

Bu rivayetlerde dikkate şayan mesaj şudur: Arafat'ta bir araya geldiğiniz zaman hep başkalarını göz önünde bulundurunuz!

Allah'ın Kullarına Yakın Oluşu

Hacdaki her bir ayın ve her bir vakfenin kendine özgü hususiyetleri vardır ki, bunlar diğerlerinde bulunmaz ya da çok az bulunur. Bu itibarla ve ayrıca “Hac Arefe'dir”²⁹⁹ Nebvi Hadis-i Şerifi mucibince Arafat'ta hâsıl olacak marifetin diğer hiçbir yerde hâsıl olamayacağı söylenebilir. İşte hac, sadece Arafat'ta hâsıl olan bu marifet ve irfan dolayısıyla, insan ruhunun teali bulması ve İmkân âleminin en zirvesi; yani ‘Hulk-i Azim’ (en yüce ahlaka) erişmesi için bir vesiledir.

²⁹⁸ Enbiya: 27

²⁹⁹ El Mehecetu'l Beyda, c. 2, s. 204

Açıklamak gerekirse, arefe günü ve Arafat bölgesinin her biri kendine özgü bir makama sahiptir. Bu makama erişmek isteyen bir hacı adayı, haccın daha önceki aşamaları ve özel ayinlerinde bu iki makamın farkında olup oraya erişme hazırlığı içerisinde olmalıdır. Olmalıdır ki Arafat ve arefe gününe layık bir ruhiye ile donanarak söz konusu makama; yani dua makamına –ki ibadetin özüdür dua³⁰⁰- hazırlıklı çıkabilsin. Bu dua, nefsanî ihtiyaçların karşılanması talebi için bir vesile değildir. Bilakis dua olmakla beraber aynı zamanda icabetin ta kendisidir. Bu dua esnasında kişi, Allah'tan gayri hiçbir şeye talip olmaz. Ondan gayri her şeyden istiğna dışında bir hacet dilenmez. Ondan gayri her şey ve herkesten tam anlamıyla özgürleşmek ve kayıtlarından azad olmak dışında bir arzu dile getirmez. Bu esnada biricik arzusu, tüm nûrânî hicap ve perdelerin yırtılması ve ruhunun, Allah'ın Arş'ının İzzet dergâhı ve azamet madenine erişmesi ve kendisinin de bizzat 'azim' sıfatına bürünmesidir.³⁰¹

Allah'ın kullarına yakınlığı, kendisinin de beyan buyurduğu üzere mertebe mertebedir ve derece derecedir. Öyle ki bir merhaleyi kat ettikten sonra ancak bir diğerine erişilebilir. Bu güzergâhın başlıca özelliği, her bir mertebede her duaya yepyeni bir ışıltı ve nur bağışlanması ve her yakarışa, kendine özgü bir cezbe ve cazibe ita olunmasıdır.

Her biri bir diğerinden daha yakın olma özelliği taşıyan, Allah'ın kullarına yakınlık mertebeleri, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerin izah buyurduğu veçhiyle şunlardır:

1. *“Kullarım beni sana soracak olursa, işte Ben (onlara) pek yakınum. Bana dua ettiği zaman dua edenin duasına cevap veririm. Öyleyse, onlar da benim çağırma cevap versinler ve bana iman etsinler. Umulur ki irşad (doğru yolu bulmuş) olurlar”*³⁰² Ayet-i celilesi mucibince, kurb-i ilâhî öyle bir düzeydedir ki Peygambere sorulması muhtemel bu sorunun cevabını Allah kendisi bizzat vermektedir. Oysa Peygamberine “sen o soruyu soranlara de ki” diye buyurabilirdi. Buna rağmen kendisi bizzat ve hemen cevap vermiş ve kullarına olan yakınlığını dile getirmiştir.

³⁰⁰ Vesail, c.7, s. 27-28; Bihar, c. 90, s. 300

³⁰¹ İkbâlul A'mal, s. 687; Mefatihul Cinan, Münacat-ı Şabaniyye

³⁰² Bakara: 186

Üstat Allame Tabatabaî (ks) değerli tefsiri *El Mizan*'da şöyle der:

“Bu ayet, dua konusunu apaçık bir beyan, ince ve dakik bir dil ve en güzel bir üslupla ele almıştır. Öncelikle bu ayette sözün özü, birinci tekil şahıs (özne) esas alınarak Zat-ı Akdes-i İlahî'nin diliyle ifade olunmuştur; üçüncü şahıs ya da çoğul zamirler kullanılmamıştır. Bu ifade tarzının kendisi, konuya ne düzeyde önem verildiğinin bir göstergesidir.

İkincisi, örneğin “eğer insanlar senden soracak olurlarsa” tabiri yerine “kullarım” tabiri kullanılmıştır ki bu da konunun önemine vurgunun bir başka ifadesidir. Üçüncüsü, cevap sadedinde, bir aracı kullanma gereği duyulmaksızın doğrudan ‘ben yakınım’ diye buyrulmuş ve “de ki: Ben...” ya da “o ...” tabiri kullanılmamıştır. Dördüncüsü, cümle ‘inne’ (muhakkak ki) edatıyla tekit olunmuştur. Beşincisi, Allah’a yakınlık hususu, bu manayı ifade edecek bir fiil yerine ‘karib’ (yakın) sıfatıyla ifade olunmuş böylece bu yakınlığın sübut ve sürekliliğine vurguda bulunulmuştur. Altıncısı, duaya icabet hususu ise geniş zaman kipi ile ‘icabet ederim’ şeklinde tabir olunmuş böylece icabetin her daim yenilenen ve sürediren bir olay olduğu vurgulanmıştır. Yedincisi, duaya icabet ‘dua ettiğinde’ tabiriyle şartlı cümle şeklinde bir kayda bağlanmış ve ‘eğer beni çağırırsa’ diye ifade olunmuştur. Tabi bu şart ‘dua edenin duasına’ tabirine ilave bir mana katmaz. Ancak böyle bir şartın öngörülmesinin faydası, dua edildiği takdirde icabetin hiçbir kayıt ve şarta bağlı kalmaksızın gerçekleşeceğini ifade ediyor olmasıdır. Bu anlam, “*Bana dua edin, size icabet edeyim*” (Mümin: 60) ayetiyle aynı doğrultudadır.

Yukarıdaki ayetteki bu yedi nükte, Rabbimizin dua meselesi, etkileri ve seri ve kesin bir şekilde icabet olunacağı hususlarına gösterdiği sonsuz inayetin bir göstergesidir. Bu ayet-i celilenin özelliklerinden biri de bunca kısa ve özlü olmasına rağmen Allah Teâlâ'nın, birinci tekil şahıs zamiriyle yedi kez hatırlatılmış olmasıdır. Bu ayet, Kur'an-ı Kerim'de, bu nitelik ve imtiyaza sahip olan yegâne ayettir.”³⁰³

2. Rabbimiz ölüm döşeginde olan bir insana çevresinde bulunanlardan daha yakındır. Lakin onlar, bu özel ilâhî yakınlığın şuurunda değillerdir:

³⁰³ El Mizan, c. 2, s. 30-31

“Ve biz (O can çekiştirene) sizden daha yakınız. Velâkin siz göremezsiniz.”³⁰⁴

3. Rabbimiz insanoğluna, damarlarında akan kan ve şah damarından daha yakındır:

“Biz ona şah damarından daha yakınız.”³⁰⁵

4. Rabbimiz insanoğluna hatta kendi kendisinden dahi daha yakındır. Bu aşamayı doğru tasavvur edebilmek ve ayrıca İmam Ali'nin (a.s) “O her şeydedir; hiçbir şeye karışmaksızın. O her şeyin dışındadır; hiçbir şeyden ayrılmaksızın” buyruğunu doğru anlayabilmek, ancak şu ayet-i celilenin aydınlığında mümkündür: “Yüce Allah kişi ile kalbi arasına hail olur/girer.”³⁰⁶

Bir hacı aday, bütün bu aşamaları kat etmeli ve en nihâî noktasına erişmelidir. Lakin bu düzeyde bir idrak, sadece ihlâs sahibi hakiki muvahhidler için müyesserdir.

Sözün özü, Allah'a yakın olmak hususunda bir şüphe yoktur. Bu itibarla, dua etmek isteyen bir insan ilkin on kez ‘ya Allah’ der, sonra ‘ya Rabb’ ve en son ‘Rabbim’ diye nida eder. En son aşamada bir seslenme edatı olan ‘ya’ aradan kalkar. Sebep, nida ve seslenmenin ‘necva’ ve sırdaşlığa dönüşmesidir. Burada artık ‘münadat’ (seslenmek) ‘münacata’ dönüşmüştür. İnsan necva esnasında, kendisini ona daha bir yakın hisseder. Zira o, artık doğrudan Allah’ın huzurundadır. Dolayısıyla artık seslenmeye ihtiyaç duyulmaz.

Allah ile kulu arasındaki yegâne hicap ve perde, kulun kendisi ve işlemiş olduğu günahlardır. “Onunla yarattıkları arasında o yaratılmışlardan gayri bir hicap yoktur.”³⁰⁷ Hiç kuşkusuz sen, yarattığın kullarından gizlenmezsin, lakin kötü ameller (Senden gayrisine yönelen emeller) onlarla senin aranda bir hicap olur.”³⁰⁸ Maddî olgular hususunda ‘gizlenen’ ve ‘gizlenen’ iki şey arasına bir ‘hicap’ (perde) girer. Ancak maneviyat âlemindeki yegâne hicap, ‘gizlenen’ şahsın ta kendisidir.

³⁰⁴ Vakıa: 85

³⁰⁵ Kaf: 16

³⁰⁶ Enfal: 24

³⁰⁷ Et Tevhid, Saduk (ra) s. 179; Bihar, c.3, s.327

³⁰⁸ İkbâlul A'mal, s.68; Mefatihul Cinan, Ebu Hamza Semali Duası

İmam Humeyni'nin (ks), Beytullah ziyaretçilerine yönelik ilham kaynağı olabilecek şu hac mesajında³⁰⁹ da izah olunduğu üzere, “insanoğlu bu hicaplardan kurtulmak için kendi benliğinden sıyrılıp yollara düşmeli ve kendi arzularından hicret etmelidir ki *“Allah'a doğru hicret kastıyla evinden çıkanlar”*³¹⁰ zümresine dâhil olabilsin.” Bir kimse kendi benliğinden sıyrılıp hicret etmedikçe, öldükten sonra cehennemden kurtulup cennete erişse de Cennetü'l Lika'ya bir yol bulamaz. Zira bir insan,

³⁰⁹ Sahife-i Nur, c. 20, s.311. 'Beraat Mesajı' diye ünlenen bu mesajın giriş kısmı şöyledir: “Şu âlemlerde yaşayanlara nasip olan sonsuz nimetlere şükretmek için kalemler, diller ve yazılanlar aciz kalır. Baştanbaşa nurani tecellileriyle gayb ve şahadet âlemleri ve sır ve ayan âlemlerini varlık nimetiyle donatan ve seçkin kulları vasıtasıyla bizlere erİştiren yüce yaratıcı ki “Allah göklerin ve yerin nurudur” (Nur/35) o cemil zuhuruyla cemali önündeki perdeyi kaldırıp atan ki “O'dur Evvel ve Ahir O'dur Zahir ve Batın” (Hadid/3) gayb hazretinden nazil kılarak Safiyullah'tan Halilullah'a ve Halilullah'tan Habibullah'a (s.a.a) verdiği mukaddes semavi kitaplarıyla kemalata erişme ve kamalat içre fani olma yolunu bizlere öğreten ve Allah'a doğru seyr u sülûk yolunu açan O'dur. Nitekim şu ayet-i kerimede şöyle buyurur: *“Allah'a doğru hicret kastıyla evinden çıkanlar ...”*”

İmam, değerli eseri 'Kırk Hadis Şerhi' 425. sayfada bu konuda şöyle der: “Allah'a doğru seyr ve nefis hanesinin karanlığından kurtuluş için atılması gereken ilk adım, benlik ve bencillikten kurtulmaktır. Nitekim insan dünyevî yolculuklarında da evinde ve yerli yerinde oturup durduğu halde her ne kadar yolculuk zamanına kapılsa ve 'ben bir yolcuym' dese de gerçek anlamıyla yolculuk tahakkuk bulmaz. Şer'i yolculuklarda da evden çıkmadıkça ve şehre ait izler tamamen gözden kaybolmadıkça kişi yolcu sayılmaz. Aynı şekilde Allah'a doğru irfani bir yolculuk ve şühud yolunda bir seyr, nefsin karanlık evinden çıkmadıkça ve onun bütün izleri yitip kaybolmadıkça gerçekleşmez. Taayyün duvarları ve kesret ezanının sesi yitip gitmedikçe insan, yolcu sayılmaz. Gerisi yolculuk zehabı ve seyr u sülûk vehmidir. Allah Teâla şöyle buyurur: *“Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer.”*”

Aynı kitabın 333 ve 334. sayfalarında yukarıdaki nurani ifadeleri şöyle beyan eder: “Kalpte nefis sevgisi oldukça ve insan, nefsin karanlık evinde kalakaldıkça Allah'a doğru seyr gerçekleşmez. Aksine bu insan yeryüzünde ebedî olarak kalacaklar zümresindedir. Allah'a doğru yolculuğun ilk adımı, nefis sevgisini terk etmektir; enaniyet ve benliği ayaklar altına almaktır. Bu yolculuğun ölçütü işte budur. Bazılarına göre *“Kim Allah ve Resûlü uğrunda hicret ederek evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse artık onun mükâfatı Allah'a düşer”* ayetinin anlamı şudur: Nefis hanesinden çıkıp manevî bir seyrle Allah'a doğru hicret eder ve bilahare tam anlamıyla fani olursa, onun ecri Allah'ın uhdesindedir. Malumdur ki böylesi bir yolcuya layık olan yegâne ecir, Onda fani olmaktan gayrisi olamaz. Nitekim o zümrenin diliyle şöyle denmiştir:

*Bizim kalbimize dosttan gayrisi sığmaz
Her iki âlemi düşmana ver; bize dost yeter*

³¹⁰ Nisa: 100

ancak bencillikten kurtulduğu zaman ilâhî esrarı müşahede ve Cennetü'l Lika'ya erişme lütfuna nâil olabilir.

Hac mevsimi ve ibâdî erkânı; özellikle de Arafat iklimi, bencilliklerden kurtulma ve nefis 'beytinden' hicret edebilmek için en münasip fırsattır. Kur'an-ı Kerim, manevî hicret (hicret-i mekaneti; mekani değil) hakkında şöyle buyurur:

“Kötülüklere gelince; onlardan hicret et (kaçıp uzaklaş)!”³¹¹

Tüm kötülüklerden hicret ederek tabiat girdabından kurtulabilen bir insan, nasıl bir ölümlle karşılaşursa karşılaşsın, Allah bizzat onun ec-rini üstlenecektir:

“Onun ec-rini vermek şüphesiz Allah'ın uhdesindedir.”³¹²

İmam Hüseyin'in Arefe Duasından Kesitler

Hacca mahsus dualar, hem zamansal hem mekânsal hem de diğer birçok açıdan çok özel bereketler içerir. Haccın ibadî-siyasî boyutunu en güzel şekilde izah eden dua, marifet ehli nezdinde maruf bir ârif, şuhûd ve şahadet diyarının efendisi, tağuta karşı tevhid mücadelesi meydanındaki gazilerin öncüsü, fazilet sahnesinde arınmışların ve özgür ruhlu insanların imamı Hz. Hüseyin b. Ali'nin (a.s) Arefe Duası'dır. Zira o, bu duada hem küfrü izale etme ve tağutları devirme fermanını vermekte hem cengâverlik âdâbını öğretmekte hem cânileri alaşağı etme geleneğini ihya etmekte hem de İslami hükümeti yüceltip mektebî devleti takdir etmekte ve ilâhî velayetin zuhurunu müjdelemektedir. Ayrıca o, bu duada Rabbimizin zat-ı akdesinin tecellisi ve o mukaddes zatın tüm boyutlarıyla zuhurunu tebyin ile odan başkasının onun nurunun aydınlığında yok olup yittiğini ve ona sadece yine onun kendisiyle erişilebileceği ve ondan başkasının hiçbir değeri olmadığını izah etmekte ve ondan başkasının ise yine ancak onun vesilesiyle tanınabileceğini, onun zatının şuhûdun ta kendisi olduğu ve şahit ve delil yoluyla tanınmaktan müstağni bulunduğu tebyin etmektedir. Arefe Duası'nın tüm bu farklı boyutlarını içeren tabloyu şöyle çizebiliriz:

³¹¹ Müddessir: 5

³¹² Nisa: 100

Duanın bir bölümünde, ilâhî kudretin cebbar ve zorbaları nasıl ezdiği ve Allah'ın, küfür ve zulüm üzere olanların kökünü nasıl kuruttuğu izah edilir.

“Böylece zulmeden topluluğun kökü kurutuldu. Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdolsun!”³¹³

İmam, şöyle buyurur:

“O, duaları duyan, kötülükleri ve kederleri gideren, dereceleri yücelten ve zorbaların kökünü kurutandır. Öyleyse ondan başka ilah yoktur, hiçbir şey ona denk olamaz ve onun bir benzeri yoktur.”

Bir başka bölümde, Allah'ın ilâhî devlet ve İslam hükümeti zamanında dünyaya getirmekle kendisine ne büyük bir inayette bulunduğu; küfür, sapkınlık öncüleri ve zorba ve kan içici yöneticilerden kurtarmakla ne büyük bir lütufta bulunduğunu dile getirir. Bu anlamda Allah'ın dergâhına şöyle arzeder:

“... Rabbim! Bana karşı şefkat, lütuf ve ihsanın sayesinde beni, senin ah-dini bozan ve senin peygamberlerini yalanlayan küfür önderlerinin hü-kümranlığı zamanında dünyaya getirmedin. Sen, beni benden önce zuhur bulan hidayet üzere dünyaya getirdin, bunu bana müyesser kıldın ve beni hidayet üzere yetiştirdin!”

Bu kutsi duanın bazı bölümlerinde, tevhidin en yüce mertebeleri izah edilmiştir. Duanın bu bölümünde şu nükte en güzel şekilde açıklanmış ve sarıh bir dille ifade edilmiştir: İzler ve nişaneler vesilesiyle Allah'ı tanımaya çalışmak, tıpkı aydınlık bir gün ortasında güneşi bir mumun cı-lız ışığıyla aramak gibidir. Zira Hakk Teâlâ'nın kutsi zatı, zahir olan her şeyden daha aşikâr ve bütün nurlardan daha nûrânîdir. O, asla gaip olmamıştır ve olmaz da. Dolayısıyla onu yeniden keşfetmeye bir ihtiyaç yoktur. Öyle ki bütün ârifler, her şeyden önce onu sonra da diğer her şeyi müşahede ederler. Allah'ı her daim hazır ve nazır görmeyen göz as-lında kördür. ...

Arefe Duası'nın az önce değindiğimiz son bölümünde şu ifadeler yer alır:

³¹³ Enam: 45

“... Rabbim! Benim, nişanelerin ardı sıra gidip gelmem, Senin visal ve şuhûduna varan yolu uzatır. Öyleyse bana öyle bir hizmet nasip buyur ki beni sana ulaştırsın. Bütün varlığıyla sana muhtaç olan bir şey, nasıl seni ispatlayan delil olabilir ki? Zaten senin zuhurundan gayri bir zuhur var mıdır ki senin ortaya çıkmana vesile olsun? Sen ne zaman gaip oldun ki seni gösteren bir kılavuza muhtaç olunsun? Sen ne zaman bizlerden uzaklaştın ki izler ve nişaneler bizi sana ulaştırsın? Kördür, her daim seni hazır ve nazır bilmeyenler hüsrandır, senin aşk ve sevginden bir pay almayan bir kulun ticareti!

Rabbim! Sen her ne kadar bana iz ve nişaneleri takip etmemi emretmişsen de sen kendin nurlarının kuşatıcılığı, şuhûd ve kalp gözünün kılavuzluğu ile beni kendine yönelt ki bu vesileyle sana dönebileyim! Öyle ki senin diyarına ayak bastığımda, kalbim o nişanelere iltifat etmekten korunmuş olsun ve azmim onlara bel bağlamaktan müstağni olsun! Zira sen, her şeye kadirsin!”³¹⁴

Bu bölümde İmam Hüseyin (a.s) Rabbimize şu mealde nida edip yakkarmaktadır: Rabbim! Sen Kur’an’da, baştanbaşa bütün âlem tevhidin bir nişanesidir diye buyurmuşsun. Fakat beni, bu nişanelere yöneltme! Zira eğer beni afakî ve enfûsi nişanelere havale edersen ve bu vesileyle onların asıl sahibini tanımamı dilersen şuhûd ve vuslat yolu uzar. Sen bizzat kendini bana göster! Bu nişaneler, seni hakıyla gösterecek imkâna sahip değiller! Hatta senin “*Orada apaçık ayetler vardır*”³¹⁵ diye tavsif ettiğin Mekke ve hac menasiki dahi seni tam olarak yansıtacak güçte değildir!

Rabbim! Sen “*Göklerin ve yerin nurusun.*”³¹⁶ Her nişane ve ayetten daha aşikâr ve her şeyden daha çok bana yakınsın! Niçin beni o nişanelere yöneltesin ki? Rabbim! Sen ne zaman yitip kayboldun ki ben seni bulmak için iz süreyim? Delil, izlerden yola çıkarak gaip olan bir şeye ulaşmak içindir. Oysa sen kendin buyurursun ki “*Senin Rabbinin her şeye şahit olması kâfi değil mi?*”³¹⁷ Demek ki sen ne bir burhan ne de delile ihtiyaç duyarsın! Öyleyse ayet ve nişanelerle sana erişmeye ne hacet? Sen kendini bana göster; öylesine ki vasıtasız ve kalbimin gözleriyle seni müşahede edebileyim!

³¹⁴ İkbâlul A’mal, s. 347-349; Mefâtihu’l Cinan, İmam Hüseyin’in (a.s) Arefe Duası

³¹⁵ Al-i İmran: 97

³¹⁶ Nur: 35

³¹⁷ Fussilet: 53

Bu derin ve nûrânî ifadeler Rabbinin, kendisine ‘şarab-ı tehur’ (tertemiz bir şarap) içirdiği bir zatın dilinden dökülmüştür. Buna rağmen onun nazarı, sakinin kendisinden gayrisine yönelmekten müberra ve her ne kadar tertemiz ve pak olsa da şarap sevgisinden dahi azadedir. Zira onun kalbi öylesine sakinin kendisine tutkundur ki başkalarının aşkını taşıyabilecek zerrece yer taşımaz. İşte böylesi bir duanın bütün ibadetlerin özü diye bilinmesi revadır. Zira bu duanın bizzat kendisi ibadettir. Öyle ki Rabbinizden gayri hiçbir şeyin zuhur bulabileceği hiçbir zemin bırakmamaktadır. Bu duada mabud ve Rabbiniz dışında hiçbir şey arzulanmamaktadır. Mabudumuzu yine onun kendisiyle –afakî ya da enfüsi ayet, nişaneler gibi başka hiçbir şey vesilesiyle değil- tanıma arzusu dışında hiçbir arzu dile getirilmemektedir.

Bu duanın bir benzeri de İmam Ali’nin (a.s) ‘Sabah Duası’dır. Bir bölümünde İmam şöyle arzeder:

“Ey kendi zatına yine bizzat kendi zatıyla delalet eden!”³¹⁸

Aynı şekilde İmam Seccad’ın (a.s) Ramazan seherlerinde okunan dualarının bazı bölümleri yine aynı içeriktedir:

“Ben seni, seninle tanıdım ve sen beni kendine yönlendirdin!”³¹⁹

Ayrıca şöyle buyurur:

“Sana doğru hicret edenin yolu yakındır. Sen kendi yarattıklarından gizlenmezsin; lakin kötü ameller (emeller) Seninle onlar arasında hicap olur!”³²⁰

Şehitlerin Efendisi İmam Hüseyin’in (a.s) Arefe Duası’nın bu derin kesitinde delil ile medlul, yani kanıt ile kanıtlanan tek bir şeydir. Zira Yüce Rabbiniz, kendi zatı ile kendi hakikatine delalet etmektedir. Duanın diğer kesitlerinde bu ifadeler yer almaz. Zira diğer ifadeler de ya hem kanıt hem kanıtlanan ve hem kanıtlayanın birbirinden ayrı konumlarının bulunduğu afakî ayetler vesilesiyle Allah’ın hakikati aranmaktadır ya da her ne kadar kanıt ve kanıtlayan aynı olsa da her birinin kanıtlanan ile ayrı konumlara sahip olduğu enfüsi ayetler vesilesiyle. Bilindiği üzere kanıt ile kanıtlananın aynı olmadığı durumlarda

³¹⁸ Bihar, c. 84, s. 339 ve c. 91, s. 243 ve 249; Mefatihü’l Cinan, Sabah Duası

³¹⁹ İkbâlü’l A’mal, s. 67; Mefatihü’l Cinan, Ebu Hamza Semali Duası

³²⁰ İkbâlü’l A’mal, s. 68; Mefatihü’l Cinan, Ebu Hamza Semali Duası

kanıtın ona tam anlamıyla delalet etmesi mümkün değildir. Ancak kanıt ile kanıtlanan aynı şey olduğu zaman; tıpkı bu yüce duada da görüldüğü üzere, istenilen netice elde edilir. Zira İmam Hüseyin (a.s) bu duada Allah'ın hakikatinden yola çıkarak yine onun hakikatine kanıt getirmektedir. Onu aşikâr olan zatı ile tanımaktadır. Dolayısıyla şu sonuca varmaktadır ki Allah'tan başkası için hiçbir zuhur yoktur ki onu aşikâr kılabilin.

Sözün özü, bu dua Müslüman ilâhîyatçı hikmet ehline 'sıddıkîn burhanı'nı öğretmiş, ârifleri ise şuhûda teşvik etmiştir. İbadet ehlini ikaz etmiş, sülûk ehlini uyandırmış ve onları 'dostun güvenli vadisinde' yol almaya çağırmıştır ki burada yolun kendisi bizzat hedef ve maksattır. Zira Allah'tan Allah'a erişmek, maksattan yola çıkarak yine maksuda ulaşmaktır.

Söz konusu vuslat ve şuhûda tıpkı Masumlar (a.s) gibi herkes nâil olabilir. Tabi herkesin diğerlerinden tamamen farklı özel bir yol güzergâhı vardır. Bazı yollar alabildiğine geniş ve aydınlık iken diğer bazıları dar ve karanlıktır. Demek ki her insanın Allah'la özel bir irtibatı ve ona varan mahsus bir yolu vardır. Bu yolda Allah'tan gayrisine yer yoktur. Bu anlamda İmam Ali (a.s) Allah'a şu mealde arz eder:

“Rabbim! Benim bazı günahlarımı hatta benim inanç, fikir, ahlak ve amel-lerimi kaydetmekle görevlendirdiğin meleklerinin dahi bilmesine ve kaleme almasına izin vermedin!”³²¹

Demek ki her insanın âlemlerin Rabbiyle özel bir irtibatı vardır ve bu irtibat, meleklerin dahi bilemeyeceği kadar gizlidir.

İmam Mehdi'nin Hacda Hazır Bulunması

Hz. Bakîyetullah Hüccet b. Hasan (af) her yıl hac merasiminde; özellikle de Arafat ve Mina'da bulunur. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“İnsanlar imamlarını yitireceklerdir. O her yıl hac mevsiminde bulunur ve insanları görür; ama insanlar onu göremezler.”³²²

³²¹ Misbahu'l Müctehid, s.849; Mefatihü'l Cinan, Kumeyl Duası

³²² El Kâfi, c.1, s. 337-338

Aynı anlamda, İmam-ı Zaman'ın (af) özel naibi Muhammed b. Osman Amrî (r.a) şöyle der: “Allah'a yemin olsun, bu işin sahibi her yıl (hac) mevsiminde hazır bulunur. O, insanları görür ve tanır. Onlar da onu görürler, ama tanımazlar.”³²³ Elbette bu, hac günleri, Arafat ve Mina'da vaki olan bütün harikulade olaylar ve kerametlerin doğrudan onun mübarek varlığının eseri olduğu anlamına gelmez. Yol bilmeyen ya da yaşlı bir insan, çadırının yolunu yitirdiği zaman ya da hac güzergâhında azıksız ve bineksiz kaldığı zaman, Veliyy-i Asr'ın (af) velayet mektebinde yetişmiş Allah velilerinden bir veli, onun elinden tutup yardımcı olabilir. Zira onun mektebinde yetişmiş ve öğrenim görmüş velilerden birçoğu, hacıların arasında bulunur ve onun özel medet ve inayetiyle insanların melekûfî bo-yutlarından haberdar olurlar. Sonra da yine onun emriyle diğer insanların sorunlarını çözerler. Dolayısıyla sıkıntıda olan bu insanlar, aslında doğrudan değil, dolaylı olarak onun huzuruna varmış olurlar.

İmam-ı Zaman'ın (af) huzuruyla doğrudan şereflenmek ve onun şahsen bir insanın başucuna gelmesi, özel bir liyakat gerektirir. Bu yüzden tevhid ehli içerisinde sadece çok özel insanlar böyle bir tevfiğe nâil olabilirler.

³²³ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s. 520

9. Bölüm

Meş'ar-ı Haram'da Vakfe

Hacılar, zilhiccenin dokuzuncu günü günbatımından sonra Allah Teâlâ'nın "Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin"³²⁴ emri mucibince Arafat'tan ayrılıp Meş'ar-i Haram'a (Müzdelife'ye) doğru yola koyulur o geceyi orada geçirirler. Meş'ar'de vakfeye durmak da tıpkı Arafat'ta vakfe gibi haccın rükünlerindedir. Bu arada hacılar, gecenin bir kısmını ertesi gün şeytan taşlamak üzere çakıl taşları toplamakla geçirirler.

Meş'ar-i Haram, Harem sınırları içerisinde yer alır ve Harem'e giriş kapısı mesabesinde dir.³²⁵ Arefe günü ve Arafat ikliminde ilâhî marifet ve ilimlere ârif olan ve dinin kendine özgü adabı ile edeplenen bir insan, artık Harem'e girme liyakati kazanır ve Harem için bir giriş kapısı ve koridor hükmünde olan noktada sabahlar. Aynı gece o bölgeden çakıl taşları toplar ve onuncu gün Mina'da şeytan taşlamak için hazırlık görür.

Meş'ar-ı Haram'da vakfe ve geceleme emri, İmam Seccad'ın (a.s) Şiblî'ye buyurduğu nasihatlerden istifade edebildiğimiz kadarıyla, hacıların kalplerine takva şuuru aşılama ları masadıyladır. Hacılar burada takva ve Allah korkusunu kalplerinin bir nişanesi kılar ve bundan böyle takva nişanesiyle tanınırlar. Nitekim insanlar aidiyetlerini nişanelerle ifade ederler. Dolayısıyla her ne kadar takva, haccın bütün ayinlerinde baş tacı olsa da onun Meş'ar-i Haram'daki vakfe esnasındaki tecellisi bir başkadır ve bu tecelli esrara vakıf olanlar için gayet aşikârdır.

³²⁴ Bakara: 198

³²⁵ El Kâfi, c.4, s. 224; Bkz. Elinizdeki Kitap 1. Bölüm, Beşinci Ders

Bir hacı adayı, Müzdelife'de vakfeye durduğu zaman, çakıl taşlarını toplamakla gücünü topladığını ve şeytanla mücadele etmek için silahlandığını, günahın her türlüsüne karşı savaşmaya hazır olduğunu ve Allah'a itaatte asla kusur etmeyeceğini ifade eder.

Hacılar, onuncu geceyi Meş'ar-i Haram'da sabahlar ve iki şafak arasında vakfeye dururlar. Gün doğduktan sonra da Mina'ya doğru yola çıkarlar. Hacıların Mina'ya doğru yürürken orta yolu gözeterek yürümeleri, sağa sola sapmamaları ve Meş'ar ile Mina arasındaki mesafeyi belirli bir çizgi üzerinde kat etmeleri müstehaptır. Bu hükmün sırrı şudur: Hacılar bu amelleriyle sırat-ı müstakim üzere kalma alıştırmaları yapar ve ne doğruya ne de batıya meyletmeden yürümeyi öğrenirler. Zira sağ ve sol yoldan sapma ve inhiraftır. Orta yol, sırat-ı müstakimdir. "Sağ ve sol, yoldan çıkmak ve kaybolmaktır; asıl cadde/dosdoğru yol orta yoldur."³²⁶

³²⁶ Nehcu'l Belağa, 16.Hutbe

10. Bölüm

Mina'ya Akın Etmek ve Orada Gecelemek

Zilhicce'nin onuncu günü gün doğumundan sonra, Arafat'tan göç ederek Meş'ar'a gelen ve geceyi orada geçiren hacılar, Mina'ya gelir ve bu bölgenin kendine mahsus amellerini eda ederler.

İmam Seccad (a.s) Şiblî'ye şöyle buyurur:

“Peki, Mina'ya vardığında temenni ve arzularına eriştiğini ve ihtiyaçlarının giderildiğini hissettin mi?”

İnsan, ölümsüz olmak ister. Dolayısıyla her daim, kendisiyle birlikte ebedî olarak kalabilecek şeylerin arayışı içerisinde. Bu uğurda bazen yanlış yere mal-mülk peşinde koşturur durur. Oysa o, bu çabası ile bela peşinde koştuğunun, günah ve vebal topladığının farkında bile değildir. Zira evvela: Mal-mülke alaka duyup kalbini dünya sevgisine açmış olur. İkincisi: Ölüm, kesindir ve hakikatinden hiç kimse şüphe duymaz:

“Biz, senden önce de hiçbir beşere ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen, sanki onlar ebedî mi kalacaklar? Her can ölümü tadacaktır...”³²⁷
“Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler.”³²⁸

Üçüncüsü: İnsan öldüğü zaman, mal-mülkünü geride bırakır ve bir başına o tarafa gider. Dördüncüsü: Giderken mal-mülkünü geride bırakır; “Mal sevgisini” değil. Demek ki mal-mülke alaka duyan insanoğlu, tüm her şeyini bırakıp giderken mal-mülk sevgisini terk edemediği için; yani alaka henüz baki iken o alakaya konu olan nesne ortadan kalktığından acı çeker ve azap görür.

³²⁷ Enbiya: 34-35

³²⁸ Zümer: 30

Çalışkan bir üretici, kanaatkâr bir tüketici ve helal kazanç elde etmede muvaffak olabilen bir insan; yani çok üreten ama az tüketen bir insan, tembel ve keyif ehli olmayan ve Allah rızası için diğer insanların sıkıntılarını çözen bir mümin, aslında bütün sermayesini kendisinden önce ebedî diyara, yani kıyamete göndermiştir demektir. Dolayısıyla öldüğü zaman doğrudan bütün mal ve mülkünün yanına gider. Böylesi akıl sahibi bir insan, hiçbir zaman kendisini gelecek nesillerin ambar bekçisi olarak görmez. Elbette bir insanın evlatlarının ihtiyaçlarını karşılamak için çalışması, Dini bir sorumluluktur. Ancak her bir insanın asıl gayreti, kendi geleceğini temin etmek ve salih evlatlar yetiştirmek için olmalıdır.

Yaşlılık dönemine ermiş olup da âhiret için hiçbir zahiresi olmayanlar; elleri boş, yüzleri kara, önlerindeki yolculuk ise gayet zor olduğu için ölümden çok korkarlar. Buna mukabil akıllıca bir yaşam süren, elleri dolu ve yüzleri ak olanlar hep âhirete varma arzusu taşırlar, yükleri ise gayet hafif olur.

Sözün özü, birinci zümreden olanların arzuları kınanmaya müstahak; ikinci zümreden olanların temennileri için ise medh u sena haktr. İşte Mina, bu 'sadık temennilere erişme' yurdudur; yalancı arzuların, bâtil ümitlerin ve yersiz emellerin yurdu değil.

İmam Seccad (a.s) Şiblî'ye sordu:

“Peki, diğer insanların arzularını da yerine getirdin mi? Peki, sen insanların elinden, dilinden ve kalbinden zarar görmeyecekleri bir kemal derecesine erişebildin mi?”

Demek ki bir hacı adayı, öyle bir düzeye gelmelidir ki, insanlar onun dilinden, elinden ve kalbinden emin olabilsinler. Şöyle ki hatta şaka ve mizah kastıyla dahi olsa, hiç kimsenin onuruyla oynamamalıdır. Evet, edebi ve gönüllere ferahlık bahşeden mizah, eğer onur kırıcı bir dil kullanılmıyorsa gayet güzel ve gereklidir. Lakin insanların onurlarını hedef alan şaka ve mizah, asla doğru değildir ve Allah'ın evini ziyaret etmenin esrarıyla bağdaşmaz. Tüm insanlar bir hacının elinden ve dilinden emniyet içerisinde olmanın yanı sıra onun kalbinin de kötülük taşımadığına inanmalıdırlar. Kalpteki kötülük, bir insana karşı kin beslemek yahut onu kıskanmak veya kötülüğünü istemektir.

Hac Menasikinin Cahilî Törelere Arındırılması

Yüce Allah, Arafat, Meş'ar ve Mina'ya mahsus hükümler vazetmiş ve her bir hükmün de hikmetini beyan buyurmuştur. Arafat'tan 'akın etmek' ve Meş'ar'da vakfeye durmakla ilgili şöyle buyurur:

“Arafat'tan ayrılıp akın ettiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin ve O'nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.”³²⁹

Sonra da Meş'ar'dan yola koyulmakla ilgili şu beyanda bulunur:

“Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah'tan mağ-firet isteyin. Çünkü Allah affedicidir ve esirgeyicidir.”³³⁰

Mina'daki amellerin de eda edilmesinin sonucu ile ilgili ise şöyle buyurur:

“Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın.”³³¹

Birbirinden farklı amelleri konu edinen yukarıdaki ayetlerin ortak yönü, bahsetmiş olduğu hidayet nimetine şükran duygularıyla Allah'ın adının yüceltilmesi ve onu her daim zikretmeye dair emirdir.

Bu konu, aynı zamanda şu nükteyi de içerir: Hac menasikinin en büyük risâleti, tevhidî öğretiyi yaymaktır. Günümüzde dahi milyonlarca insan putlara tapınmaktadır. Her ne kadar, putperestlik sağlam köklere sahi olmayan bir mektep olup bilimlerdeki ilerleme sayesinde gitgide izmihlal bulsa da, eğer tevhidî düşünce yayılmayacak olursa gelecekte, bu putperestlerin başka bir dalalet yoluna düşme tehlikesi ve ateizm girdabına yakalanma riski çok büyüktür. Yani, 'kötü bir dinden' 'dinsizliğe' doğru bir dönüşüm ve sekülerizme doğru bir kayma yaşayabilirler.

Cahili töre gereği, Araplar haclarını eda ettikten sonra Mina'da bir araya gelir kabilelerinin iftihar vesilelerinden ve aşiretlerinin imtiyazlarından

³²⁹ Bakara: 198

³³⁰ Bakara: 199

³³¹ Bakara: 200

bahseder şiir ve nesir diliyle geçmiş atalarına cahili değerler bağlamında övgüler düzerlerdi. Örneğin kabilelerinin sayı bakımından çokluğu, gücü, savaş maharetleri ve yağmacılık destanlarını anlatır bunlarla övünürlerdi. Ancak İslâmî nizamda hac, hem bütün bu câhilî değer yargılarını ayakları altına aldı hem de ilâhî değerleri izah ederek insanları bu yöne hidayet etti:

“Arafat’tan ayrılp akın ettiğinizde Meş’ar-i Haram’da Allah’ı zikredin ve O’nu size gösterdiği şekilde anın. Şüphesiz siz daha önce yanlış gidenlerden idiniz.” “Sonra insanların (sel gibi) aktığı yerden siz de akın. Allah’tan mağfiret isteyin. Çünkü Allah affedici ve esirgeyicidir.” “Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarımızı andığımız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah’ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç nasibi yoktur.” “Onlardan bir kısmı da: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru” derler.”³³²

Bu ayetler, Kâbe ve Mina ziyaretçileri ve Allah’ın has misafirlerinin söz ve sohbetlerinin ana mihverini beyan buyurur: İlâhî hidayet nime-tine şükran adına ve geçmiş dalaletlerden kurtuluş yâdına Allah’ı anmak. Ayrıca Allah’ı hem dil hem gönül ile anarak, ataları hatırlayıp yâd ederken taşıdığı duygulardan daha şiddetli ve kuvvetli bir bilinçle zikredip yâd etmeyi tavsiye eder. Allah’ı anmak nasıl ‘çokluk’ sıfatıyla vasıflandırıldığı gibi ‘şiddet ve kuvvet’ sıfatıyla da sıfatlandırılır:

“Ey İman edenler, Allah’ı çok zikir ederek yâd ediniz!”³³³ “Babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha şiddetli/ kuvvetli bir şekilde Allah’ı anın!”

Sonrasında da hâlis iman sahibi olmayanların kalplerindeki dünya ve maddiyat talebini beyan buyurur ve akabinde inanç ve iman sahiplerinin dünya ve âhiret hayrı dileklerine değinerek onların Allah’tan dünya hayrı yanı sıra âhirette kurtuluş taleplerinin olduğunu da izah eder.

³³² Bakara: 198-201

³³³ Ahzab: 41

İşte bu ebedî ve ölümsüz buyruk, câhili değer ölçülerinin çürümüş ve irticai özünü hatırlatmanın yanı sıra İslam'ın değerler sisteminde, câhili değerlerin hiçbir izine dahi yer olamayacağına vurguda bulunur. İslam, ne köhnemiş ilk câhili geleneklere ne de aslı astarı olmayan köksüz modern câhili değerlere ehemmiyet verir. Zira hakkın sınırları içerisinde, bâtulın hiçbir zuhuruna müsamaha gösterilmez. Bu doğrultuda Yüce Allah şöyle buyurur:

“De ki: Hak geldi. Bâtl ise artık ne yeni bir şey getirebilir ne de geri döndürülebilir.”³³⁴

Yani cihanşümül İslam, artık zuhur etmiştir. İslam'ın zuhuru ve hakkın tahakkuk bulması ile de artık ne köhnemiş gelenekler ne de yeni kisvelere bürünmüş ve dışı albenili; ancak içi zehir dolu modern düzenler için bir yaşam alanı kalmıştır.

Bu itibarla, Hz. İmam Seccad (a.s) huzuruna varıp: “Biz Mina’da gecelerken hem Allah’ı zikrediyor hem Resulullah’ı yâd ediyor hem de babalarımız ve atalarımızın iyilik ve erdemlerinden bahsediyoruz. Ancak maksadımız asla atalarla övünmek ve benzeri şeyler değildir; biz sadece onların üzerimizdeki haklarını eda etmek maksadıyla bu işi yapıyoruz. Bunun bir sakıncası var mıdır?” diye sorunca şöyle buyurur:

“Daha çok sevap kazanmak ve geçmişlerimizin haklarını eda etmek için yapılabilecek en iyi iş, Allah’ın birliğine, Allah Resulü’nün (s.a.a) risâletine ve Masum İmamların (a.s) velayet ve imametlerine şahadet getirmektir.”³³⁵

³³⁴ Sebe: 49

³³⁵ İmam Hasan Askerî’ye (a.s) mensup tefsir, s.608- 611; Bihar, c. 96, s.259-261. Bu rivayetin bazı bölümleri daha önceki sayfalarda geçmişti. Bu hadis-i şerifin tam metni şöyledir:

Bir şahıs, Ali b. Hüseyin’e (a.s) şöyle dedi: “Biz Arafat ve Mina’da kaldığımız zamanlar, Allah’ı zikreder ve onu yüceltiriz. Resulullah ve onun pak Ehlîbeyti’ne salâvat göndeririz. Sonra atalarımızı da yâd eder ve onların menkıbeleri, şeref ve erdemlerinden bahseder ve bununla onların bizim üzerimizdeki haklarını eda etmeyi dileriz.” Ali b. Hüseyin (a.s) şöyle buyurdu: “Bu hakları eda etmek için sizlere, bu yaptığımızdan daha değerli bir yol göstereyim mi?” “Tabi ki!” dediler.

İmam şöyle buyurdu: “Bundan daha efdal ve evla olan iş, kalplerinizin Allah’ın tevhidî üzere olması ve buna şahadet getirmesi, Muhammed Resulullah’ı (s.a.a) zikretmek ve onun enbiyanın efendisi olduğuna şahadet getirmek, Ali veliyullahı zikretmek ve onun vasîlerin efendisi olduğuna şahadet getirmek ve pak-tertemiz Al-i Muhammed’den olan İmamların Allah’ın ihlâşlı kılınmış kullar olduklarını zikretmek-

Mina geceleri, ders alınması gereken gecelerdir; sohbet meclisleri

tir. Ayrıca şunu yad etmenizdir ki Allah Teâlâ Arefe akşamı ve Mina'da kuşluk vakti, Arafat ve Mina'da bulunan kullarıyla meleklerle iftihar eder ve onlara der ki: "İşte bunlar kadın-erkek benim kullarım; saçları başları darmadağın, toza toprağa bulanmış bir halde uzak yollardan benim huzuruma varmışlar. Arzuları, vatanları ve dostlarından benim rızam için ayrılmışlar. Haydi, onların kalplerine ve içindakilere nazar kılın; tüm bunlara vakıf olasınız diye ben sizin gözlerinize kuvvet bahşettim." İmam dedi ki: "Bu esnada melekler onların kalplerine vakıf olurlar. Sonra derler ki: Rabbimiz, biz vakıf olduk. Ancak bazılarının siyah ve zifiri karanlık olduğunu ve onlardan cehennem dumanına benzer bir duman yükseldiğini gördük!" Allah Teâlâ şöyle buyurur: "İşte onlar şakilerdir. *"Onların dünya hayatındaki tüm çabaları boşa gitmişken, kendilerini de gerçekten de güzel iş yapmakta samiyorlar."* (Kehf/104) Onların kalpleri hiçbir hayır içermez. Taat ve ibadet taşımaz. Zararlı ve haram işlerde ısrarcıdır. Bizim alçaltığımızın azametine inanır. Bizim yüceltip azamet bahşettiğimizi küçük görür. Bu hal üzere bana gelecek olurlarsa, azaplarını şiddetlendirir ve hesaplarını uzatırım. Bu kalpler, Allah Resulü Muhammed'in, Allah kullarının birlik direğini ikame etmesi ve onların siyasetlerini idare etmesi, neticede de kulların dinin ikamesiyle emniyete kavuşmaları, helak olanların kurtuluşu, câhillerin ikazı ve cehennem bineklerinin en kötüsüne sahip olan gâfilleri uyandırısın diye kardeşi ve vasisini tayin etmekle Allah'a yalan isnat ettiğine ya da Allah'ın muradını yanlış anladığına inanırlar."

Sonrası Hakk Teâlâ buyurur ki: "Ey meleklerim, nazar eyleyin!" Melekler nazar kılarlar ve derler ki: "Rabbimiz, biz geri kalanların da kalplerine vakıf olduk. Bu kalpler bembeyaz ve nurludur. Onlardan göklere ve hicaplara doğru nurlar yükselmektedir. Bu nurlar perdeleri yırtmakta ve senin arşının eteklerinde istikrar bulmaktadır Ey Rahman!" Allah Teâlâ buyurur ki: "Onlar, saadet ehlidirler. Allah onların amellerini kabul eylemiş ve dünya hayatında iken tüm çabalarını takdir etmiştir. Zira onlar dünyada güzel işler yapmışlardır. Bu kalpler tüm hayırları ihtiva eder. Tüm ibadetleri kapsar. Necat ve şeref kaynağı olan işlere alışkanlık kazanmışlardır. Bizim yüceltiklerimizin yüceliğine inanır ve bizim rezil kıldıklarımızın da alçaklığına. Bu hal üzere bana varacak olurlarsa, hasenelerinin kefesini ağırlştırır, kötülülerinin kefesini ise hafifletirim. Nurlarını daha bir azim kılar, keramet hanemde ona yer veririm. Onun yurdu ve karar kılacağı yer benim rahmet menzildir. İşte bu kalpler, Muhammed Resulullah'ın bütün sözlerinde sadık olduğuna inanır. Bütün fiillerinde hak ve tüm tasarruflarında şeref üzere olduğuna, bütün hasletlerinde fazilet üzere tebarüz ettiğine itikadı vardır. Onun Ali'yi İmam, âlem ve Allah'ın dinini izah makamına tayin etmesini isabetli bulur. Emirülmüminin'i bir hidayet imamı ve alçalmaktan koruyan bir muhafız bilirler. Hakk, onun davet ettiği şeydir. En doğru yol ve hikmet onun kılavuzluk ettiği yerdir. Saadet ehli, onun ipine tutunanlardır. Şekavet ve helak ehli ise ona iman edenler ve itaat halkasından çıkanlardır. Cennete giden en güzel bineklere sahip olanlar işte onlardır. Biz onları cennetlerin en şereflişinde ağırlayacak onlara en güzel vildan eliyle cennet şarabı (=Rahik-i Mahtum) ikram edeceğizdir. Onları selamet diyarında (=Darü's Selam) İslam Ehlinin zineti Muhammed'e arkadaş kılacağız. Sonra Allah onları Muhterem Seyyid-i Zîşan Ali'nin tarafdarları arasına katacaktır. Böylece onları, nimet cennetlerinin melikleri kılacağız. Sâlim, nimetlere gark olmuş ve dâimî bir hayatla onları ebedileştireceğizdir. Ne mutlu onlara! Bu, onların

düzenleme geceleri değil. Demek ki Beytullah ziyaretçileri, Mina'da sabahlarken dinin itikat esasları ve maarifi hakkında konuşmalıdırlar. Zira tevhid, Risâlet ve velayet hakkında konuşan bir insan, hem ilmî ve manevî erdemlere nâil olur hem de atalarına karşı sorumluluklarını en yaraşır şekilde ifa etmiş olurlar. Çünkü atalarımızın bize bıraktıkları yegâne şey şudur: Biz eğer bir hayır ve fazilete erişmişsek de hepsi Allah'ın medet ve tevfinin bir cilvesidir. O hem hamd edenlerin hem de hamda mazhar olanların en yücesidir. Öyleyse bizim faziletlerimizi saymak yerine, ona hamd edin ve enbiya ve evliyaya salât u selam gönderin. Zira onlar, ilâhî feyizlerin vasıta ve vesileleridirler.

Hac, Allah'ın Adı ve Yâdı İle Dolup Taşar

Diğer ibadetlerde çok az rastlanan kendine özgü zikir ve tezekkürlerle dolu olduğu için hac, bu ibadeti yerine getirenlerin nâil olabilecekleri şuhûdî marifet için bir vesiledir. Bu şuhûda hacılar dışında hiç kimse nâil olamaz. Zira hac, her ne kadar bir başına da Allah'ı hatırlatan bir ibadet olsa da, hacca giden insanlar bazı özel lahzalarda zikir esnasında öyle haller yaşarlar ki o lahzada Allah'tan gayrısını tamamen unuttur ve onun dışında hiçbir şeyin iftihar vesilesi olamayacağına yakîn ile inanırlar. Bu anlamda Yüce Allah şöyle buyurur:

“Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarımızı andığımız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah'ı anın. İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç

---

inanıp dile getirdikleri şeylerin mükâfatıdır. Kerim ve Rahim olan Allah'ın fazlına nâil olmuşlardır eriştikleri her şeye.”

Enes b. Malik bu minvalde Resul-i Ekrem'den (s.a.a) şöyle rivayet eder: “Allah, Arâfat ehliyle melekler karşısında iftihar eder. Buyurur ki: Ey meleklerim! Şu saç başı dağınık ve toza toprağa bulanmış kullarıma nazar kılız ki onlar nice uzak yollardan geçip gelmişlerdir. Siz şahid olun, ben onların dualarını kabul eyledim, arzularını yerine getirdim, kötülerini iyilerin hatırı için bağışladım ve kendi aralarındaki hak-hukuk dışında iyilerin bütün isteklerini yerine getirdim.” Halk, toplu halde hareket ettiğinde ve vakfeye durup Allah'a ümit ve arzuya yöneldiklerinde ise şöyle buyurur: “Ey meleklerim! İşte kullarım, vakfeye durdular ve rağbet ve talep için döndüler. Siz şahit olun ki ben, onların dualarına icabet ettim, arzularını karşıladım, kötülerini iyilerin hatırına bağışladım, iyilerin benden istediği her şeyi hatta kendi aralarındaki hak-hukuku da ita eyledim.” (Mecmau'l- Beyan, c.7-8, s.129)

nasibi yoktur.” “Onlardan bir kısmı da: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru” derler.” “İşte bunların kazandıklarına karşılık nasipleri vardır. Allah, hesabı pek seri görendir.” “Sayılı günlerde Allah’ı anın...”³³⁶

Bu ayetler, içerik bakımından şu nükteleri içerir:

1. Câhilî geleneklerin reddi³³⁷ ve bu doğrultuda atalarla övünmek, kabilelerin geçmişleri ve sayıca çokluğuna dayanarak iftihar etmeleri ve birbirlerine karşı büyüklük taslamalarını menetmek.

2. Allah’ı çokça yâd ve zikir etmenin zaruretini ispat etmek. Zira müminler Allah’a öylesine bir sevgi beslerler ki bu sevgilerini ifade etmek için kâfirlerin atalarını yâd etmelerine kıyasla çok daha fazla Allah’ı zikrederler.

Açıklamak gerekirse, müşriklerin söz konusu sevgileri, tabiat sınırları içerisindeydir. Fakat tevhid ehlinin muhabbeti aklın sahasında vakidir. Bu itibarla tevhid ehli bir insan, aynı zamanda Allah’ı yâd etmek ve onun adını zikretmekle iştiğal ediyorsa hem zikri hem de yâdı daha şiddetli ve kuvvetli olacaktır. Bu kimse eğer bir de muhabbet ehliyse onun bu sevgisi de daha güçlü ve daha şiddetli olacaktır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur:

“İman edenler Allah’a çok daha güçlü ve şiddetli bir sevgi beslerler.”³³⁸

Daha öncede değindiğimiz üzere, Kur’an-ı Kerim’de hac menasikinin geçtiği her yerde Allah’ı zikretmek ve onu anmak da gündeme getirilmiştir. Tabi ki bunun anlamı hac merasimi bittikten sonra onu zikretmenin vacip ya da müstehap olma hükmünün ortadan kalkması değildir. Bilakis onu zikretmek bütün insanlar için her dâim ve sürekli olarak gereklidir.

“Ey iman edenler! Allah’ı çok zikredin, onu sık sık anın.”³³⁹

³³⁶ Bakara: 200-203

³³⁷ Vesailü’ş Şia, c.13, s. 553-554

³³⁸ Bakara: 165

³³⁹ Ahzab: 41

Zikrin fazileti hac menâsiki, namaz ve orucun aksine özel bir vakitle sınırlandırılmamıştır.

Hakk Teâlâ'yı daima zikretmek ve onu yâd etmekle ilgili düsturun hikmeti, şeytanın insanın gaflet ve Allah'ı unutma anlarını kolladığı ve ona saldırmak ve yoldan çıkarmak için fırsat gözettiği gerçeğidir.

“...Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler...”³⁴⁰

Gaflet Neticesinde Haccın Esrarını Göremeyecek Kadar Kör Olmak

Allah'ı zikretmek, hac ve hac menasikinin içerisinde; ancak onunla karışmaksızın; aynı zamanda onun dışındadır da ancak arada bir bağ kalmamacasına değil. Allah'ın zikri, haccın beyni ve ruhu mesabesindedir. Öyle ki Allah'ı ve onun ayetlerini unutmak, hac menasikinin esrarını şühûd edecek gözlerin kör olmasına sebep olur. Bu doğrultu da Yüce Allah şöyle buyurur:

“Kim de beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun sıkıntılı bir hayatı olacak ve biz onu, kıyamet günü kör olarak haşredeceğiz.” “O: Rabbim! Beni niçin kör olarak haşrettin? Oysa ben, hakikaten görür idim! der.” “Buyurur ki: İşte böyle. Çünkü sana ayetlerimiz geldi; ama sen onları unuttun. Bugün de aynı şekilde sen unutuluyorsun!”³⁴¹

Bu ayetler, Allah'ı unutmanın akibetinin körlükle sonuçlanacağını beyan buyurmaktadır. Aynı şekilde Allah'ı anmanın ve onu zikretmenin basiret ve görme kabiliyetini geliştireceğine işaret edilmektedir. Daima Allah'ı zikreden bir hacı, öyle hakikatlere şahit olur ki, geriye kalan herkes, onu görmekten ve şühûd etmekten mahrum ve acizdir. Bu itibarla olsa gerektir ki Yüce Allah, hacıların bizzat kendilerini dahi kendi Harem'i diye anmış ve bu Harem'i çiğnemeyi caiz görmemiştir. Hacıların kendileri, Allah'ın şiarlarından birer şiardırlar ve günaha bulaşmadıkça da birer 'nur' olarak kalacaklardır.

³⁴⁰ A'raf: 27

³⁴¹ Taha: 124-126

Bu hayret verici ve gayet latif nükteye hem haccın başlangıcı hem de sonuyla ilgili ayette işaret olunmuştur. Allah Teâlâ, haccın başlangıcı ile ilgili şöyle buyurur:

“Ey iman edenler! Allah’ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, (Allah’a hediye edilmiş) kurbanı, (ondaki) gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram’a yönelmiş kimselere saygısızlık etmeyin.”³⁴²

Dolayısıyla Allah’ın Haremi’ne yönelen bir insanın kendisi de bizzat Harem’dir ve onun hürmetini çiğnemek caiz bilinemez. Haccın sonuyla ilgili olarak da İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Hacı, günaha bulaşmadığı müddetçe haccın nurunu üzerinde taşır.”³⁴³

Hac Vazifesini İfa Edenler Arasındaki Farklar

Mina, ilâhî dileklere erişilebilecek mekândır. Bu itibarla Kur’an-ı Kerim’in buyruğu mucibince, hacılar Mina’da geçirdikleri gün ve gecelerde yapacakları tüm amellerinde daima Allah’ı yâd etmekle mükelleftirler. Bütün bu zamanlarını ilâhî maarif ve ilimlerle tanışma, münacat ve dua ile geçirmeleri gerekir.

“Hac ibadetlerinizi bitirince, babalarınızı andığınız gibi, hatta ondan daha kuvvetli bir şekilde Allah’ı anm.”³⁴⁴

Yukarıdaki ayet ve sonrasında gelen ayet mucibince, Mina’ya varan insanlar iki sınıfturlar:

1. Bazıları, sırf ‘hacı’ unvanını almak için oradadırlar. Asıl gayeleri, seyahat, ticaret, şöhret ve benzeri emellerdir. Bu sınıfın mantık ve maksatları, dünyanın kendisidir; dünyadaki ‘iyilikler’ değil. Bu yüzden yegâne dilekleri “Rabbim bize dünyada iyilik ver!” duasında hülâsa olunur. Onların nezdinde helal ve haram, iyi ve kötü, temiz ve habis birdir. Günahlara bulaşmış bir dost meclisiyle talim, terbiye ve tezkiye meclisleri

³⁴² Maide: 2

³⁴³ El Kâfi, c.4, s.255; Vesail, c.11, s. 98-99

³⁴⁴ Bakara: 200

arasında bir fark gözetmezler. Dahası, eğlence meclislerini manevî sohbetlere tercih ederler. Onlar sadece sözlerinde değil belki mantıkları itibarıyla da sadece şu arzuya sahiptirler: “Rabbimiz, bize dünyada iyilik ver!” ister helal olsun ister haram, ister iyi olsun ister kötü, ister temiz olsun ister habis!

“İnsanlardan öyleleri var ki: Ey Rabbimiz! Bize dünyada ver, derler. Böyle kimselerin âhiretten hiç nasibi yoktur.”³⁴⁵

Bu sınıfın âhirette hiçbir nasipleri yoktur. Zira onların bakış açılarının kapsama alanı, tabiat âlemiyle sınırlıdır.

Açıklamak gerekirse, tanrıtanımaz ve günahkâr bir insan ya gayesizdir ya da amaca götüreceği araçtan yoksundur. Gayesiz bir insan, başıboş bir şekilde su arayan bir susuzluğa benzer. Böylesi bir insanın uzaktan gördüğü ve su zannettiği her parlaklık, aslında bir seraptan ibarettir. İmansız ve materyalist bir insan, ancak ömrü bitip tükendikten sonra, bir ömür boyu boş yere bir serap peşinde koştuğunun farkına varır. Ancak o susuzluğu her daim baki kalır. Zira serap susuzluğa derman olmaz.

“İnkâr edenlere gelince, onların amelleri, ıssız çöllerdeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder; nihayet ona vardığında orada herhangi bir şey bulamaz...”³⁴⁶

Elbette materyalist bir insanın ‘dünya’ dahi talep edecek kadar, Allah’la bir irtibatı yoktur.

Fakat Allah’ı tanıyıp da ona ulaşmak için münasip bir vesileden yoksun bir insan, suyu gören ancak ona ulaşmak için gerekli çabayı göstermeyen bir susuz gibidir. O, sadece ellerini açar durur ve suyun kendiliğinden gelip avuçlarına dolmasını bekler. Uzaktan uzağa pınarı seyreder. Ya da bu insanın misali, su kuyusunun başına varıp başını kuyuya uzatan ve diliyle suya ulaşmak isteyen biri gibidir. Oysa suya ulaşmak için en azından bir kova ve ip hazırlaması gerekirdi. Bu yüzden de hep susuz olarak yaşamaya mahkûm kalır. Zira bu insan Allah’ın ipine; yani iman ve salih amele bağlanmaktan gafil kalmıştır.

³⁴⁵ Bakara: 200

³⁴⁶ Nur: 39

“Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir...”³⁴⁷

Dünyaya talip olan insan da tıpkı böyledir ve hiçbir manevî nasibi yoktur.

2. İkinci sınıf, Allah'tan hem dünya hem de âhiret iyilikleri ister ve Allah da onların bu isteklerine icabet eder:

“Onlardan bir kısmı da: “Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru” derler.” “İşte bunların kazandıklarına karşılık nasipleri vardır. Allah, hesabı pek seri görendir.”³⁴⁸

En bariz iyilik ve onun en mükemmel örneği, Resulullah efendimizin (s.a.a) risâletinin mükâfatı olan iyiliktir; yani Allah velilerinin velayetlerine inanmak ve pak-tahir kılınmış Ehlibeyt'in (a.s) izinden yürümektir.

“Deki: Ben buna karşılık sizden, yakın akrabamı (Ehlibeytim'i) sevmeniz dışında bir ücret istemiyorum. Kim iyilik kazanırsa onun için, o ürettiğine bir iyilik daha ekleriz...”³⁴⁹

Helal mal, eş, evlat, baba, anne, bacı, kardeş, arkadaş, akraba, kabile, erdem ve iman sahibi bir millet, faydalı ders ve sohbet meclislerine katılmak, üretimi arttıracak ve enflasyonu düşürecek ekonomik girişimler, sosyal hizmetler, Allah'a yakınlaşma meclisleri, kitap ve hikmet talimiyle iştiğal, nefis tezkiyesi, akrabalarla ilişkiler, dinî teşkilatlara üye olmak, hayırsever insanî yardım kuruluşlarıyla çalışmak ve sair her şey dünyevî iyiliklerdir. Zaten bütün bunların olmadığı bir dünyada Allah'tan dilemeye degecek başka hangi iyilikten söz edilebilir ki?

Âhiretin de hem iyilikleri hem de kötülükleri vardır. Dolayısıyla mümin bir insan dünya iyilikleri yanı sıra cennet makamlarından ibaret olan uhrevî iyiliklere de tâliptir. Ayrıca Allah'tan, kendisini âhiret azabından korumasını da niyaz eder:

“Ey Rabbimiz! Bize dünyada da iyilik ver, âhirette de iyilik ver. Bizi cehennem azabından koru” derler.”³⁵⁰

³⁴⁷ Ra'd: 14

³⁴⁸ Bakara: 201-202

³⁴⁹ Şura: 23

³⁵⁰ Bakara: 201

11. Bölüm

Şeytan Taşlama

Bitkiler, hayvanlar, insanlar ve diğer bütün varlıklar doğal olarak kendileriyle uyumlu olmayan her şeyi def edip iterken kendileri için münasip buldukları her şeyi cezbe eder ve çekerler. İtme ve çekme, doğal âlemde ve normal insanî hayatta bazen şehvet ve gazap, bazen düşmanlık ve sevgi ve bazı durumlarda da arzulamak ve nefret etmek ikilemleri arasında cereyan eder. Ancak müminler için bu ikilem, bütün bu ikilemlerin en saf hali; yani tevelli ve teberri şeklinde tecelli bulur. Mina'da gecelediği saatler daha ziyade cezbe ve tevellinin zuhuruna şahit olurken, gündüz vaktine girildiğinde hac ibadetinin def ve teberri boyutu ön plana çıkar.

Tıpkı Yüce Rabbimizin kurbanlıklarla ilgili: *“Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat ona sadece sizin takvanız ulaşır”*³⁵¹ buyruğunda da olduğu gibi teberrinin hacdaki mazharı; yani şeytan taşlamasının asıl mahiyeti çakıl taşları ile şeytanı kovup uzaklaştırmak değildir. Bilakis insanî ve cinnî şeytanları bizlerden uzaklaştıran, yüreğimizde beslediğimiz öfkedir. İşte bu duygu, bizleri bütün iç ve dış şeytanlıklardan muhafaza eder ve korur.

Şeytan taşlamakla ilgili şu hususa dikkat edilmelidir ki, ne o cemreler şeytandır ne de çakıl taşlarıyla onu hedef almak şeytanı taşlamaktır. Zira şeytan taşlamak, câhiliye döneminde de vardı. Hatta günümüzde dahi kendileri bizzat insanî şeytan olan bazıları da şeytan taşlamaktadırlar. Çok açık olsa gerektir ki, şeytan asla yedi adet taş atmakla kovulamaz.

³⁵¹ Hac: 37

Onu kovmanın ve onun kötülüklerinden güvende kalmanın yegâne yolu, Allah'ın dergâhına istiaze etmek ve Allah'a sığınmaktır.

“Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın.”³⁵²

Bu ayet mucibince, her daim iç, dış, insanî ve cinnî şeytanların saldırısına maruz kalan insanoğlu, bu saldırılar esnasında Allah'a sığınmak zorundadır. Tabi ki sırf “Euzu billahi mine'ş şeytani'r recim” demek yeterli değildir. Dil ile ifade olunan istiaze, her ne kadar bizzat ibadet sayılsa da, semere ve sonucu yine lafız ve söz düzeyinde kalır. Bu, tıpkı dış düşmanlar saldırıya geçtiklerinde, birisinin tehlike alarmını çalması ve bu alarmı duyanların meydanın ortasında “evet, biz sığınağa girmeliyiz!” diye durup kalmalarına benzer. Sırf bu cümleyi dile getirmiş olmak, güvenli bir sığınağa girildiği anlamına gelmez. Zira bu durumda yapılması gereken tek iş sığınacağın içine girmektir. Günaha heveslenmek ve meyletmek, bir tehlike alarmıdır. Bu tehlikenin zararlarından korunmak için Allah'tan başka sığınacak hiçbir yeri bulunmayanlar ona koşup sığınmalıdırlar.

“Ondan gayri sığınak bulman da mümkün değildir.”³⁵³

İşin hakikati şu ki, insanoğlu melekleşmeden, şeytan onun yaşam alanından çıkıp gitmez ve o, onun şeytanlıklarından güvende kalamaz. Hac, melek ahlakına bürünebilmek için en uygun zemindir. Özellikle de şeytan taşlamak ki bütünüyle her tür şeytanlık ve kötülükten teberri ve uzak olmayı sembolize etmektedir.

Sözün özü, cemreleri taşlamak, hem içimizdeki şeytani taşlamak hem de dışımızdaki insanî ve cinnî şeytanları kovma girişiminin temsili bir ifadesidir. Demek ki kendisi bizzat insanî şeytanlar zümresinden sayılan bir insan, asla gerçek anlamıyla teberri ve şeytan taşlama liyakatine erişecek bir güce erişemez. Aynı şekilde şeytan eğer bir insanın yol arkadaşı olmuşsa, bu insanın şeytani yani her daim beraber olduğu yoldaşını kovması düşünülemez bile.

³⁵² A'raf: 200

³⁵³ Kehf: 27

“Her kim Rahman’ın zikrinden körlük edip görmemezlikten gelirse biz ona bir şeytan musallat ederiz ve artık o ona arkadaş olur.”³⁵⁴ “Şeytan kimin arkadaşı olursa, artık o arkadaşların en kötüsüne düşmüş demektir.”³⁵⁵

Allah’ın yâdı ve zikrinden gâfil kalan bir kimsenin cezası, Allah’ın onu, şeytana arkadaş kılmasıdır. Şeytan ile arkadaş ve yoldaş olan biri ise, çok kötü bir arkadaşla müptela olmuş demektir. Böyle birinin aynı zamanda arkadaşını taşıyabileceği düşünülebilir mi? Şeytan taşlamanın esrarına vakıf olamamış birinin bu ameli abes ve yaptığı hac da nakıstır.

Şeytan Taşlamanın Tarihiçesi

1. Şeytan taşlamak, İslam’dan önce de biliniyor, uygulanıyor ve Hz. İbrahim’in (a.s) miras bıraktığı menâsik kapsamında ele alınıyordu. Denildiğine göre, Hz. Mesih (a.s) bir gün bir incir yemek istedi ve incir ağacının yanına gitti. Ağacı meyvesiz bulunca da ona lanet etti. O günden sonra Hıristiyanlar, o lanetli ağacın bulunduğu mekânı taşlarlar. Matta İncilinin İshah Babı 19. ayet bu konuya işaret eder.

2. Arap geleneğinde, bir insan özel bir suç dolayısıyla gazaba uğradığında diri ya da ölü recmedilirdi. Bu doğrultuda, Ebrehe’nin ordusuna komutanlık eden ve Mekke’ye varmadan önce ölen Ebu Regal’in kabrini taşlarlardı. Yine bu anlamda Farazdak’ın meşhur rakibi Cerir’den şu kıta nakledilir:

Farazdak ölürse eğer, onu recmedin

*Tıpkı Ebu Regal’in kabrini taşıladığımız gibi*³⁵⁶

³⁵⁴ Zuhruf: 36

³⁵⁵ Nisa: 38

³⁵⁶ Bkz. Dairetu’l Maarif-i El Karni’l İşrin, c.9, s.464-465

12. Bölüm

Kurban

Hacı adayları, Akabe Cemresi'ni taşıdıktan sonra ve 'halk' ya da 'taksir'den önce Mina'da koyun, sığır ya da deve kurban etmelidirler.

“Kurbanlık, yerine varıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin... Kim hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isterse, kolayına gelen bir kurban kesmek gerekir.”³⁵⁷

Hacca özgü bu ilâhî gelenek, diğer ibadetlerle çok az hâsıl olabilecek bir Allah'a yakınlık vesilesidir.

Açıklamak gerekirse, câhiliye döneminde sunulan kurbanlar, şirkten arınmış değillerdi. Bilakis, tıpkı müşriklerin namaz ve telbiye gibi diğer ibadetlerinde de olduğu üzere, şirkle iç içe eda edilirdi. Daha öncede değindiğimiz üzere, müşrikler telbiye esnasında şöyle derlerdi:

“Lebbeyk Allahumme lebbeyk, yoktur senin şerikin lebbeyk! Ancak yine senin olan şerik ve onu sahip oldukları hariç lebbeyk!”³⁵⁸

Kâbe'nin civarında eda ettikleri namaz ise, el çırpma ve ıslık çalmaktan ibaretti.³⁵⁹ Aynı şekilde kurban hususunda da câhili töreye göre, kurbanlıkların kanlarını Kâbe'ye sürerlerdi ve etlerin bir kısmını Kâbe'nin bir köşesine asar Allah'ın kabul buyurmasını beklerlerdi!³⁶⁰ İslam'a gelince, İslam, kurban amelini ilâhî şiarlar arasında görmüş ve bu amelini hürmetinin çiğnenmesini reva görmemiştir.

³⁵⁷ Bakara: 196

³⁵⁸ El Kâfi, c.4, s.542

³⁵⁹ Enfal: 35; bkz. Elinizdeki Kitap, 'Cahili Tavaf başlığı

³⁶⁰ Bihar, c.67, s.275

“Allah’ın şiarlarına, haram olan aya, kurbanlık hayvanlara, (onlardaki) gerdanlıklara ve Rablerinden bir fazl ve hoşnutluk isteyerek Beyt-i Haram’a gelenlere sakın saygısızlık etmeyin.”³⁶¹

Rabbimiz bu çirkin câhili töreyi reddetmek ve kurban vesilesiyle hâsıl olan Allah’a yakınlaşma (takarrub) izahı sadedinde şöyle buyurur:

“Onların ne etleri ne de kanları Allah’a ulaşır; fakat O’na sadece sizin takvanız ulaşır.”³⁶²

Ki zaten bu amelin ‘kurban’ diye anılmasının hikmeti de bu ‘yakınlığın’ husulüdür. Zira bu Ayet-i Kerime, Kâbe-i Şerifi câhili törelerden beri bilmenin yanı sıra şu evhamı da izale etmektedir ki “Allah, bütün mahlûkattan müstağni olduğuna göre, hacıların kurban kesmeleri de vacip sayılmamalıdır!” Bu evhama mukabil, kurban kesmenin farz olduğunu ilan eder. Evet, Allah müstağnidir, lakin bu kurban vesilesiyle Allah’a ulaşan, bu amelin ruhu ve özü; yani takvadır, hayvanların kanı ya da eti değil.

Takva Ehli Bir Hacının Allah’ın Dergâhına Nâil Olması

Ayette geçen “...Fakat O’na sadece sizin takvanız ulaşır (nâil olur)” cümlesinin açıklamasında şu nükte göz önünde bulundurulmalıdır: “Bu salih ameli Yüce Allah kabul buyurur” ifadesiyle “O’na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır). Onları da Allah’a amel-i sâlih ulaştırır”³⁶³ ayetindeki anlam ve “O’na sadece sizin takvanız ulaşır” cümlesinin manası arasında çok fark vardır. Bu tabirler, aynı anlama gelmezler. Zira ‘ kabul ’ kavramının manası ayrı ‘suud’ (yükselme) kavramındaki derinlik o mânâdan daha yüce ve apayrıdır. ‘Nâil olmak’ tabiriye bambaşka bir anlam ifade eder ki söz konusu iki kavramın manasının çok fevkindedir.

‘Allah’a doğru yükselmek’ tabiriyle ‘Ona nâil olmak’ tabiri arasında çok büyük fark vardır. Zira ikincisi, ‘Allah’a nâil olmuş takva’ ile Allah arasında hiçbir perdenin kalmadığını açık bir dille ifade etmektedir. Birinci

³⁶¹ Maide: 2

³⁶² Hac: 37

³⁶³ Fatır: 10

tabir ise; yani ‘Allah’a doğru yükselmek’ tabiri, bu anlamı dışlamasa da açık bir dille beyan etmez. ‘Nâil olmak’ tabiriyle ‘yükselmek’ tabirini aynı anlamda kullanmamız için herhangi bir delil de söz konusu değildir. Zira bunu doğrulayacak hiçbir naklî ya da aklî burhan da mevcut değildir.

‘Nâil olmak’ tabirinin müteali bir anlama geldiği ve Allah’ın münez-zeh olduğu her tür maddi anlamdan beri olduğunu ispatlayan hadisler “Allah’ın kendisini perdeleyecek bir perde olmaksızın gizli ve onu hicaplara bürüyecek bir engel olmaksızın gözlerden irak olduğu ve onunla kulları arasında, yine kulların kendileri dışında bir hicap bulunmadığı”³⁶⁴ hakikatine işaret ederler. Yani bir kul, sırf kendi varlığına odaklandığı müddetçe, bir hicap olmaya ve Rabbinden irak bulunmaya mahkûmdur. Dolayısıyla burada söz konusu olan perde ve hicap, perdelere bürünen şahsın kendisidir; kendisiyle, hicap içre bulunan varlık arasına girecek üçüncü bir nesne değil. Tıpkı ‘işrakî irtibat’ ve ‘varoluşsal ihtiyaç’ teorisinde olduğu gibi ki buna göre irtibatın ve ihtiyacın kendisi yine bu ilişkiyi taşıyan varlığın aynısıdır. Zira burada da irtibat ve irtibat kurulan arasında üçüncü bir ilişkiden söz edilemez.

Sonuçta mümkün bir varlığın kendisi bizzat, hem hicaptır hem de hicaba bürünen. Bu varlık, kendi zatına teveccühten sıyrılır da kendi şahsını görmez olur ve kendi öznel bekasının idamesini öncelemez, bilakis Rabbimize yakınlaşır, benlik merkebinden iner ve Mevla Teâlâ dışında hiçbir şeyi görmez olur ve Allah Teâlâ’dan gayri hiçbir şeye muhabbet duymaz olursa, söz konusu hicap ortadan kalkar. Neticede hesap defteri dürülür ve göklerin ve yerlerin nuru; yani Yüce Allah tecelli eder. Onun nezdinde artık parıldayıp duran yıldızlar nursuz görünür ve nur halesi taşıyan mehtaplar silinir. İşte bu noktada ancak hassın da hassı olan takva Allah’a erişir; umumî anlamıyla takva bir yana has anlamıyla takva dahi bu makama erişemez.

Takva özel bir nitelik ve sıfat olduğu hasebiyle bu sıfatı taşıyan şahısla özdeşleşir. Zira soyut nefis, bu tür yüce sıfatlarla birleşir ve ahlakî melekelerle dönüşür. Demek oluyor ki takva ile donanmış bir ruhla takva sıfatı arasında ontolojik anlamda hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla takva, eğer nihâî kemaline ve ulaşabileceği en son zirveye erişirse, mümkün

³⁶⁴ Et Tevhid, Saduk (ra), s. 279; El Kâfi, c. 1, s. 105; Bihar, c.3, s.327

olabildiğince ve makul anlamıyla Allah Teâlâ'ya erişmiş sayılır. Bu durumda takva sıfatını taşıyan şahsın o makama erişmemesi düşünülemez. Zira takva, varoluşsal bir gerçekliği olan somut bir hakikat olup bu hakikatle özdeşleşmiş nefis ve ruhla hiçbir ayrı gayrılığı yoktur ve birbirlerinden ayırıştırılamazlar. Bu demektir ki ihlâslı bir kalple Allah için kurban kesen ve bu ameliyle Allah'tan başkasını gözetmeyen bir hacının takvası nasıl Allah'a ulaşıyorsa aynı şekilde bizzat kendisi de Allah'a erişir. Zira takva, onun varlık sahasının dışında değildir. Ne mutlu ona ve ne güzel bir akıbetir bu!

Kurban kesmekle alakalı vaat edilmiş bu çok değerli azık; yani takva sebebiyle olsa gerektir ki kurban kesilen gün 'Hacc-ı Ekber' diye isimlendirilmiştir. Bu doğrultuda İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Kurbanlığımı satın aldıktan sonra, onu kibleye doğru çevir ve kurban et. Bu esnada şöyle de: “Ben hanif olarak, yüzümü gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım, kurbanım, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir. Onun ortağı yoktur. Bana sadece bu emrolundu ve ben Müslümanlardamım. Allah'ım, her şey sendendir ve senin içindir. Bismillah ve billah Allah'ım, bu amelimi kabul eyle!”³⁶⁵

Zira kurban kesmek, Allah'tan gayrısının gözetilmediği takva ile birlikte ona nâil olma liyakatine sahiptir. Aynı şekilde ibadetleri, hayatı, ölümü ve kısacası her şeyi âlemlerin Rabbi için olan ve kurban esnasında sırf Allah'ı gözetten bir muttakinin Allah'a nâil olması daha evla ve daha layıktır. İşte bu, hacın bütün ayin ve adabıyla insanlığa göstermek istediği o yüce gayenin ta kendisidir. 'Haccın esrarı ve semereleri' başlığı altında bu konuyu daha önce ele almıştık.

Müminler Arasındaki Derece Farkları

Şu hususa dikkat edilmelidir ki, takva türünden olan melekeler, zihinsel kurgular veya ilineksel nitelikler cinsinden değildirler. Bu hususun kanıtı, Allah Teâlâ'nın bazı müminler hakkındaki şu buyruğudur:

“Onların kendileri derece derecedirler.”³⁶⁶

³⁶⁵ El Kâfi, c.4, s. 498; Vesail, c.14, s.152-153

³⁶⁶ Al-i İmran: 163

Bu tabir Allah Teâlâ'nın şu buyruğuna göre daha dakiktir:

“Onların dereceleri vardır.”³⁶⁷

Zira birinci cümle, takva ehli içerisindeki seçkinlerle alakalıyken ikinci cümle orta düzeydeki takva sahipleri hakkındadır.

Bir diğer kanıt, ‘mukarreb’ sıfatına sahip bir insanın zatının ‘ferahlık’ canının ‘ıtırılı bir gül bahçesi’ ve kalbinin ‘bir nimetler cenneti’ olduğunu bildiren ayettir:

“Yakın kılınan (mukarreb olanlardan)kimse ise, işte odur esenlik, ıtırılı çiçekler ve bol nimetli cennet!”³⁶⁸

Allah Teâlâ'nın bu beyanı *“Altından nehirler akan cennetler”*³⁶⁹ tabirine göre daha latif ve zariftir. Zira birinci zümre, ihlâslı kılınmış nadir insanlar iken ikinci zümre, orta düzeydeki ihlâs ehlidir.

Bu konu, diğer bazı ayetlerde de göze çarpmaktadır. Örneğin:

“Rabbine dönüver, sen razı, O da senden razı olarak. Artık kullanmanın arasına gir. Gir, cennetime.”³⁷⁰

Diğer yandan *“Oraya güven içinde, esenlikle girin!”*³⁷¹ Ayetine rastlarız ki birinci ayet ikinciye göre çok daha latif ve zarif anlamlar içermektedir. Aynı şekilde *“Allah elbette daha hayırlı ve O, daha daim ve bakidir”*³⁷² ayeti ile *“Allah'ın indinde olan daha hayırlı ve bakidir”*³⁷³ ayeti arasında da bu tarz bir münasebet vardır.³⁷⁴

Elbette bu terakki, tam anlamıyla soyutluk ve tenezzüh makamına erişme ve mukarreb meleklerle aynı mahiyete bürünme anlamında değildir. Zira insan tenezzüh ve teşebbüh vasıflarını bir arada bulandıran bir varoluşa sahiptir. Bu özelliğiyle, aynı anda şu ayetlerin kâmil bir mazharı olabilir:

³⁶⁷ Enfal: 4

³⁶⁸ Vakıa: 88-89

³⁶⁹ Bakara: 25

³⁷⁰ Fecr: 29-30

³⁷¹ Hicr: 46

³⁷² Taha: 73

³⁷³ Kasas: 60

³⁷⁴ El Futuhatu'l Mekkiyye, c.10, s.194

“Takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadırlar. Güç sahibi hükümdar ve Yüce Allah’ın huzurunda hak meclisindedirler.”³⁷⁵

Dolayısıyla, insanlardan çok az bir kesim, iki cennete sahiptirler: Biri “*Cennetime gir*” hitabına konu olan ‘Cennet-i Lika’, diğeri “*altından ırmaklar akan cennetler*” ayetinde sözü edilen cennet. Cennet, “*Güçlü bir hükümdarın nezdinde*” olan cennetlerden ibaret değildir. Zira Yüce Allah sarih bir dille şöyle buyurur:

“Takva sahipleri cennetlerde ve ırmaklardadırlar.”

Evet, orta düzeydeki müminler için yalnızca bir cennet vardır: Altundan ırmaklar akan cennetler; ama ‘Cennet-i Lika’ onlar için değildir.

Cennet mertebeleri, Kur’an’daki ayetler adedince dir.³⁷⁶ Her bir cennet arasında da nice mesafeler vardır.³⁷⁷ Dolayısıyla ‘yüce bir ahlak’ ile donanmak isteyen herkes, ‘yüce bir ahlakın’ mücsem timsali olana; yani Resulullah’a (s.a.a) tabi olup onun izini sürmelidir. O, “*Rabbim benim ilmimi ziyade eyle*”³⁷⁸ diye buyurmuşsa eğer, onu hakıyla takip etmek isteyenlerde “*Rabbim benim ilmimi ziyade eyle!*” diye yakarmalıdırlar. Durmadan duraksamadan ilerlemeli hiçbir menzil ile yetinmemelidirler. “*Oku, yüksel*”³⁷⁹ düsturu mucibince her daim hareket halinde olmalı, bütün engelleri aşmalı ve sadece dümdüz zeminde yürümekle kalmamalıdırlar. “*Beni yâd edin; ben de sizi yâd edeyim*”³⁸⁰ hitabına muhatap olduğuna göre “*Benim size bahsettiğim nimetimi yâd edin*” düsturuna imtisal etmekle yetinmemelidirler. Gözlerinin önünde “*Bu, Allah’ın has kullarının içip, istedikleri yere akıttıkları bir kaynaktır*”³⁸¹ ayeti celilesi dururken sadece “*İyi insanlar ise, kâfur suyu ile hazırlanmış içecek kâselerini yudumlarlar*”³⁸² vaadine göz dikmemelidirler. Zira Allah’ın has kullarının içtikleri pınar, saf ve halis iken ‘ebrar’ (iyi insanların) içtikleri pınar-

³⁷⁵ Kamer: 54-55

³⁷⁶ El Kâfi, c.2, s. 606, 10. Hadis

³⁷⁷ Vesail, c.6, s.460-461; c. 8, s. 288; Bihar, c. 8, s. 89 ve 170-179

³⁷⁸ Taha: 114

³⁷⁹ El Kâfi, c.2, s. 606

³⁸⁰ Bakara: 152

³⁸¹ İnsan: 6

³⁸² İnsan: 5

lar o halis çeşmelerden taşan feyzin bir miktarına başka şeyler karışmış pınarlardır. O has pınarların kendisi değil! Demek ki ‘ebrar’ için ‘şarab-ı memzuc’ (içinde katkı bulunan içecekler) vaat edilmişken, ‘mukarreb’ kullar için ‘şarab-ı halis’ vaat edilmiştir. Bu nükteyi diğer bazı ayetlerden de anlamak mümkündür:

“Onlara karışımında zencefil bulunan kadehler ikram edilir. Bu içecekler, adı Selsebil olan pınardandır.”³⁸³ Ve “Kendilerine rahik-i mah-tum (ağız mühürlü) saf şaraplardan ikram edilir. Hitamı misktir, içildiğinde sonu mis gibi kokar. İşte yarışacaklarsa insanlar, bu cennet devletine konmak için yarışınlar! Karışımı tesnimdendir. Bir çeşme ki mukarreb olanlar ondan içerler.”³⁸⁴

Bu ayetler, ‘ebrar’a ‘tesnim’in kendisi değil onunla karıştırılmış bir içecek ikram edileceğine işaret buyurmaktadır. Zira ‘şarab-ı halis’ yani ‘tesnim’ mukarreb kulların nasibidir. Mukarreb bir kul, ebrara göre bir üst mertebededirler ve hatta onların ‘kitaplarını’ (amel defterlerini) görür ve şahitlik ederler. Aynı şekilde Resulullah’ın (s.a.a) izinden yürüyen bir insan, “*Rableri, onlara tertemiz kılınmış bir şarap ikram etti*”³⁸⁵ ayetini gördüğünde, ‘ebrar’ bir yana, artık ‘mukarreb kulların’ yetindikleri merteye ile dahi yetinmemelidirler. Kur’an-ı Kerim’de sadece bir kez ifade olunan, bir benzeri daha bulunmayan ve Allah’ın ihlâs ehli kullarına lütfunun bir izahı niteliğindeki bu ayetle ilgili birkaç nükteye değinmeye çalışacağız:

1.Allah’ın saki (ikramda bulunan) konumunda olduğunu gösteren tek yer, bu ayettir: “*Rableri onlara ikram eder!*” Oysa diğer ayetlerde “*İkram olunurlar*” tabiri kullanılır.

2.Söz konusu içecek için ayette bir kadeh, piyale ya da herhangi bir kaptan söz edilmemiştir. Zira hiçbir kap onu içine sığdıramaz. Zira sakisinin Allah olduğu bir içecek için hiçbir sınır, miktar ve ölçü öngörülemez. Fakat diğer ayetlerde sözü edilen içecekler için aynı zamanda bir kaptan da bahsedilmiştir.

³⁸³ İnsan: 17-18

³⁸⁴ Mutaffifin: 25-28

³⁸⁵ İnsan: 21

3.Bu içecek için, bir pınar ya da kaynak gösterilmemiştir. Fakat eb-rar ve mukarreb kullar için vaat edilen diğer içecekler için bir pınar ve kaynaktan söz edilmiştir.

4.Bu içecek, diğer içeceklere isnat edilmeyen bir vasıfla nitelendiril-miştir; 'tahur' (tertemiz) sıfatı. Kendisi de bizzat bu içeceğin lezzetini tat-muş olan İmam Sadık (a.s) bu tabirin tefsirinde şöyle buyurur:

“Yani bu içecek onları, Allah'ın dışındaki her şeyden arındırır!”³⁸⁶

Kurban Kesmek ve Esrarı İle İlgili Nükteler

Bu dersin konusu ile ilgili bu geniş izahattan sonra yine aynı konuya dair kısa bazı nükteleri hatırlatmaya çalışacağız:

1.Yukarıdaki geniş açıklamayı özetleyecek olursak: Kurban kesme-nin hikmeti, kurban kesen şahıs ve sahip olduğu takvanın Allah'a yakın-laşması ve ona doğru yücelmesidir.

“Onların ne etleri ne de kanları Allah'a ulaşır; fakat O'na sadece si-zin takvanız ulaşır.”³⁸⁷

Demek ki kurban, sadece takva ile kesildiği zaman ve bu amelin ruhu takva olduğu vakit makbul olur. Zira “Allah ancak takva sahiplerinden ka-bul eder”³⁸⁸ ayet-i şerifesi mucibince, hiçbir amel, takva olmaksızın kabul olunmaz. Ancak, sadece bir hususta takvaya riayet edip de diğer amellerde bunu gözetmeyen bir insanın o mahsus ameli kabul görse de hakkıyla ve müstahakkıyla Hakk'ın dergâhına yükselmez. Zira Yüce Allah, hayatının bütün boyutlarında; hem o mahsus amelde hem de bütün diğer işlerinde takvayı gözeten kimselerin amellerini hakkıyla kabul eder.

“Binasının temelini, Allah korkusu ve hoşnutluğu üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa binasının temelini göçecek bir yarın kenarına ku-rup onunla birlikte kendisi de cehennem ateşi içine yuvarlanan kimse mi? Allah, zulme sapan bir topluluğa hidayet vermez.”³⁸⁹

³⁸⁶ Mecma'ul Beyan, c.9-10, s.623

³⁸⁷ Hac: 37

³⁸⁸ Maide: 27

³⁸⁹ Tevbe: 109

Allah'a ulaşan yegâne şey, amellerin iç yüzü ve ruhudur. Kurban kesmenin de bir hakikati vardır: Takva. Bir kurbanın Hakk'ın dergâhına varması, takva vesilesiyledir; kurbanlığın eti ve kamı ile değil. "O'na sadece sizin takvanız ulaşır." Aynı şekilde hac menasikinin hiçbirisi, özü ve ruhu yani haccın sahip olduğu sırlar olmaksızın Allah'ın katına yükselemez.

2. Allah'a yakınlaşmak kastıyla yapılan her amel, aslında kurbanlıktır. Bir hadiste varit olduğu üzere 'zekât ve namaz, Müslümanların kurbanlıklarıdır: "Zekât, namazla birlikte her bir Müslüman için kurbanlık kılınmıştır."³⁹⁰ Bu demektir ki, Allah'a yakınlaşma kastı taşıyan her amel, kurbanlıktır. Zira Rabbimiz ilk evvela sadece takva ile yapılan bir ameli kabul eder:

"Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder"³⁹¹

İkinci olarak, her amelin taşıdığı takva, sadece Allah'a doğru yücelmekle kalmaz, onun kendisine nâil olur: "O'na sadece sizin takvanız ulaşır." Üçüncüsü, takva, bu sıfatı taşıyan bir insanın canı ve ruhundan ayrı olmayıp, takva sahiplerinin ruhanî bir melekesidir. Dolayısıyla, eğer takva Allah'a nâil olacak olursa, sülûk ehli olan insan da ölmeden önce 'ilâhî lika'ya nâil olur.

3. Kurban kesmenin sırrı, İmam Seccad'ın (a.s) nûrânî beyanı mucibince şudur ki: Kurban kesmek isteyen bir hacı, takvanın hakikatine sığınarak, bu ameliyle hırs ve aç gözlülük şeytanını boğazlamalıdır.³⁹² Dolayısıyla, bir koyun, sığır yahut deveyi kesip kurban kesmenin sırrına vakıf olmaksızın onu bir kenara atmakla haccın vesilesi olduğu terakki elde edilemez. Bu itibarla makulün mahsusa teşbihi babından, bu ameli yerine getirirken, derûnî şeytanı öldürmek kast edilmelidir.

4. Rivayetlere göre 'kurban kesmek' çok önemli bir konuma sahiptir. Örneğin İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

"Yüce Allah yemek ikramı ve kurban kesmeyi sever."³⁹³

³⁹⁰ Nehcu'l Belağa, 199. Hutbe

³⁹¹ Maide: 27

³⁹² Bkz. Elinizdeki kitap, 'Şibli Hadisi'

³⁹³ El Kâfi, c.4, s.51; Vesail, c.24, s.92; İmam Sadık'tan (a.s) aynı anlamda rivayetler vardır.

Bu amelin bir hikmeti de yoksullar ve açların kurban etlerinden faydalanmaları da olabilir. Elbette “Allah’ın ayetlerini esir almış olanlar”³⁹⁴ tarih boyunca ne kendileri bu ilâhî geleneği yaşatmış ne de başkalarının, gerektiği veçhiyle ve doğru bir şekilde bu amelin faydalarının umumileşmesine müsaade etmişlerdir.

Kurban Kesme’nin önemini açık bir ifadeyle beyan eden bir hadis-i şerifte İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccı’nda beraberinde yüz deve götürmüştü. Bu develerin 30 adedini Emirülmüminin Ali’ye (a.s) bağışladı. O da bu develeri kurban kesti. Resul-i Ekrem (s.a.a) de geri kalanları kurban etti.”³⁹⁵

Başka bir rivayette ise o yıl Resulullah’ın (s.a.a) Medine’den 66 baş deve ve o sıralar Yemen’e gönderilmiş olan Ali (a.s) da Yemen’den 34 baş deve getirdiği nakledilir.³⁹⁶

5. “Gelsinler de çeşitli yararlarını gözleri ile görsünler ve Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belirli günlerde kurban ederken O’nun adını ansınlar...” ayeti celilesi, İslam ümmetinin maddî çıkarlarını ve manevî nasiplerini kapsamakla birlikte, Allah’ın adının anılmasını nihâî gaye olarak yâd etmektedir. Bununla ‘kurban kesmekten’ muradın, ‘Allah’ı zikretmek’ olduğu ve sırf hayvan boğazlamak olmadığı anlatılmak istenmiştir. Ayette ‘kurban kessinler’ yerine ‘Allah’ı ansınlar ve onlara bahşettiği bu helal nimetlerin kadrini bilsinler’ anlamında bir ifade tercih edilmiştir. Bu itibarla, kurban kesme esnasında ilkin Allah’ın adı anılmalı ve insanoğlu ömrü boyunca kendisine nimet olarak sunulan bu hayvanları hep Allah’ın adını hatırlatan nimetler olarak görmelidir.

6. Şehitlerin Efendisi İmam Hüseyin (a.s) hicrî 60 yılında temettu haccına niyet etmedi ve Mina’ya gitmedi. Ancak buna mukabil Allah’ın dergâhına, paha biçilmez kurbanlar sundu. Tüm her şeyiyle birlikte o mübarek varlığını da feda etti. Tek gayesi Mekke ve Mina’nın baki kalmasıydı. Bu yüzden, İmam Seccad (a.s) Şam’da kendisini ‘Mekke ve Mina’nın oğlu’ diye tanıttı:

³⁹⁴ Nehcu’l Belağa, 53. Mektup

³⁹⁵ Vesail, c. 11, s.222-223, 231 ve 236

³⁹⁶ Age. s.213-215 ve 235-236

“Ben Mekke ve Mina’nın oğluyum! Ben Merve ve Safa’nın oğluyum!”³⁹⁷

Dolayısıyla, kendi canını Hakk uğruna feda eden bir insan, aynı zamanda Mina’nın, Arafat’ın ve... Mirasçısı olur. Zira hem yeryüzü Allah’ındır ve onu istediğine miras olarak verebilir ki “*şüphesiz yeryüzü Allah’ındır ve istediğine miras olarak verebilir...*”³⁹⁸ Hem de kemal yurdu ona aittir ve istediğine bahşedebilir. Bu itibarla bütün şehitler ve İmam’ın yolunda yürüyen herkes, aynı zamanda Arafat, Meş’ar ve Mina’nın varisleridir. Zira bu yolda canını ortaya koymak ve evlatlarını kurban vermek, insanı Mina’daki sırların mirasçısı kılar; sırf fiziksel anlamda orada bulunmak ve koyun ve benzeri hayvanları kurban kesmek değil!

³⁹⁷ Bkz. El İhticac, s.310- 311, Bihar, c.45, s. 161. Birinci Bölüm, Beşinci Derste “Hac Ve Velayet Arasındaki Bağ” başlığı altında yukarıdaki hadisle alakalı nispeten geniş bir açıklamaya yer vermiştik.

³⁹⁸ A’raf: 128

13. Bölüm

Saç Kesmek

Zilhiccenin onuncu günü, hacılar Akabe Cemresi'ni taşıdıktan ve kurban kestikten sonra, saçlarını tıraş etmeli ya da taksir yapmalıdırlar.

Saçlar, bir insanın özellikle de gençlerin zâhirî güzelliği için çok önemli bir rol oynar. Bu yüzden herkes kolay kolay saçını kökünden tıraş etmeye yanaşmaz. Ayrıca zor kullanarak bir insanın saçını kesen bir kimsenin diyet ödemesi farzdır. Buna rağmen, hacı adayı her erkek, çok değerli bildiği bu zâhirî ve fiziki güzelliğinden vaz geçip vahyin emrine imtisal ederek mutlak cemil olan Rabbimizin rızası için feda eder.

Araplar arasında saç, çok önemli bilinirdi. Öyle ki İbn Ebi'l Avca, İmam Sadık (a.s) ile giriştiği bir tartışmadan mağlup çıkınca "İmam'ı tartışmada nasıl buldun?" sorusuna verdiği cevabın bir yerinde hacılara işaret ederek şöyle der: "Beni öyle bir şahsın yanına gönderdiniz ki onun dedesi şu gördüğünüz insanların saçlarını kazıtmıştır!"³⁹⁹

Mina'da saç tıraşı, ahlakî kötülüklerden arınıp temizlenmek, ruhlarımızı kuşatan pasları gidermek ve günahların ağır yükü ve karanlıklarından kurtulmak içindir.⁴⁰⁰

İşte bu hikmete binaen olsa gerektir ki, hacılar saçlarını tıraş ederken Allah Teâlâ'dan her bir saç teline karşılık, kıyamette bir nur lütfetmesini niyaz ederler: "Allah'ım, her bir saç teline karşılık kıyamet günü bir nur nasip eyle!"

³⁹⁹ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s.251; Bihar, c.10, s.210

⁴⁰⁰ Bkz. Şibli Hadisi

Hacıların Saçlarını Mina'da Defnetmelerinin Müstehap Oluşu

Hacı olmak için saçını kesmek ya da kökünden tıraş etmekle yükümlü olan bir insan bu vazifesini, tertibe riayet ederek; yani önce şeytan taşlamak sonra kurban kesmek ve en nihayet saç tıraşı ya da taksir yaparak eda etmenin yanı sıra bütün bu amelleri Mina'da yerine getirmelidir. Demek ki Mina'nın dışında saç tıraşı ya da taksir yapamaz. Lakin eğer unuttur, Mina sınırlarından dışarı çıkar ve tekrar Mina'ya dönmek hususunda zorluk yaşarsa, Mina'nın dışında saç tıraşı ya da taksir yapar. Bu ayrıntı, Vesail'in Hac Kitabının Halk ve Taksir Bablarının 5. Babında yer alır.

Burada üzerinde durulması gereken nükte, Mina topraklarının söz konusu saçların defnedilmesi için taşıdığı özelliştir. Öyle ki hatta eğer Mina'nın dışında dahi tıraş olacak olsa hacı adayının saçlarını, o topraklarda defnedilmek üzere göndermesi tavsiye olunmuştur. Dahası, Mina'da saçlarını kesmiş olanların, bu saçları Mina'nın dışına çıkarması hoş görülmemiş ve yeniden oraya geri götürülmesi istenmiştir. İmam Sadık'tan (a.s) rivayet olunduğu üzere, "Mina'da saçlarını kesip de orada gömen bir insanın saç telleri, kıyamet gününde, Allah'ın emriyle dile gelir ve Allah ona sahibine ismiyle seslenerek 'lebbeyk' diye çağırmasını emir buyurur."⁴⁰¹ Ayrıca bazılarınca dile getirilen "bedenimdeki tüm saç telleri tevhide şahitlik etmektedir" sözü de rivayetlerden alınmıştır.⁴⁰²

İmam Sadık'tan (a.s) rivayet olunduğu üzere, Hz. İmam Ali b. Hüseyin (a.s) saçlarını Mina'da kendi çadırı içerisinde defnettikten sonra şöyle buyurur:

“Onlar bu ameli müstehap kabul ederlerdi.”⁴⁰³

Yani amelleri bizim için hüccet ve delil olan selefimiz, saçlarını kendi çadırlarında gömerlerdi. İmam Sadık (a.s) muhterem babası Hz. İmam Bakır'dan (a.s) şöyle nakleder:

⁴⁰¹ Vesail, c.14, s.220

⁴⁰² El Beledü'l Emin, s.8; Bihar, c.45,s.139 ve c.94, s.209

⁴⁰³ Tehzibu'l Ahkâm, c.5, s.242; Vesail, c.14, 220

“İmam Hasan ve İmam Hüseyin’in (a.s) âdetleri, saçlarının Mina’da defnedilmesini emretmeleri idi.”⁴⁰⁴

Hatırlatma:

Her ne kadar bazı rivayetler sarıh bir dille saç tıraşı ile ilgili olsa da, lakin diğer bazı rivayetlerin mutlak bir ifadeyle varit olmuş olmaları, taksirinde yukarıdaki hükme tabi olduğunu göstermektedir. Ayrıca hüküm-konu arası uyum kuralı gereği ve Mina’nın, hacıların saçlarını defnetmeleri için muhterem bir yer bilinmesi, bu hükmü sadece saç tıraşına münhasır kılmamak ve taksiri de bu kapsamda görmek için bir delil sayılabilir.

⁴⁰⁴ Vesail, c.14, s.221

14. Bölüm

Haccın Tamamlanması

Sadakatle Girip Sadakatle Çıkmak

Varlık âleminin başlangıcı da sonu da Yüce Rabbimizdir:

“O’dur evvel; O’dur âhir”⁴⁰⁵

Aynı şekilde yaratılış âlemindeki bütün varlıkların hayat kaynağı ondan neşet eder ve bütün her şey sonuçta yine ona döner:

“Biz, Allah’ımız ve muhakkak yine O’na döneriz.”⁴⁰⁶ “İyi bilin! Bütün işler Allah’a döner.”⁴⁰⁷

Bu demektir ki muvahhid bir müminin her işinin başında Allah’ın adı olmalı ve yine bütün işleri onun yâdıyla sonlanmalıdır. Hiçbir işine, Allah’ın adını anmadan başlamamalı ve hiçbir işini onu yâd etmeden bitirmemelidir.

Her işin başlangıcı ve sonucunda Allah’ın adının anılması, bir müminin bütün işlerinin metninde tevhid inancının cereyan etmesi anlamına gelir. Bu doğrultuda Kur’an-ı Kerim şöyle destur buyurur:

“Ey Rabbim, gireceğim her işe doğrulukla doğruluk ve sadakat üzere girmemi; çıkacağım her işten de doğruluk ve sadakat üzere çıkmamı sağla ve bana katından yardımcı bir iktidar bahşet!”⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ Hadid: 3

⁴⁰⁶ Bakara: 156

⁴⁰⁷ Şura: 53

⁴⁰⁸ İsrâ: 80

Yani dünyaya gelişim ve oradan çıkışım; Berzah âlemine girişim ve oradan çıkıp kıyamet sahnesine varışım ve sair bütün işlerimin başlangıcı ve sonucu, sadakat ve doğruluk üzere olsun! Zira iman edip de salih amel işleyenler için Rablerinin katında ‘kadem-i sıdk’; yani herkesten daha ileri ve metin bir makam vardır.

“İman edenleri müjdele ki onlar için Rableri katında kadem-i sıdk vardır!”⁴⁰⁹

Ayrıca onlar için bir de ‘lisan-ı sıdk’ yani dosdoğru bir dil vardır:

“Sonra gelecekler arasında bana bir doğruluk dili (lisan-ı sıdk) bahşet!”⁴¹⁰

Her şeyden öte onlar, kudretli bir hükümdar nezdinde Makam-ı Sıdk sahibidirler:

“Makam-ı Sıdk/doğruluk makamında kudretli bir hükümdar nezdindedirler.”⁴¹¹

İşte bütün bu işlerin en önemlilerinden biri de hacdır. Yani hac ve ziyaret de yukarıdaki Kur’anî ilkeye tabidir. Zira bu amelin başlangıcı ihrama girmek ve lebbeyk demekle başlar ki bu amelin özü tevhid ve sadık bir niyettir. Haccın sonu ve Kâbe ile vedalaşma da tevhid ve sadık bir irade ile gerçekleşir. Bu itibarla İmam Rıza (a.s) Kâbe ile vedalaşırken şöyle buyururdu:

“Allah’ım, ben senden başka ilâh olmadığına şahadet getirerek dönüyorum!”⁴¹²

Yani, Ey Rabbim! Ben tevhid üzere, bütün tağutları ve yalancı ma-butları reddederek, bütün fiil, sıfat ve zatları senin fiil, sıfat ve zatında fani bilerek bütün işlerimi bitirir ve hac ve ziyaret amelimi sonlandırırım! İşte bu söz, öz tevhidî bilinç ve şirkin her türünü reddetme şuuru-nun bir zuhurudur. Bu düzeyde bir hacı, hac nurunun her daim alnında parıldadığı bir hacıdır.⁴¹³

⁴⁰⁹ Yunus: 2

⁴¹⁰ Şuara: 84

⁴¹¹ Kamer: 55

⁴¹² Tehzibu’l Ahkâm, c.5, s. 281; Vesail, c.14, s. 288-289

⁴¹³ El Kâfi, c.4, s. 255; Vesail, c.11, s.477

Bu temel eksen bağlamında İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

“Kâbe’ye girmek –bu makam “nereye yönelirseniz Allah’ın veçhi oradadır” buyruğunun en kâmil örneği olduğu ve her açıdan Kible sayıldığı için-Rabbimizin Rahmet dairesine girmektir. Oradan çıkış ise bütün günahlardan çıkmaktır.”⁴¹⁴

Kâbe ile vedalaşmak isteyen bir kimsenin riayet etmesi gereken edep ölçülerinden biri de, Allah’a dua ve niyaz ile yakarmaktır. İmam Sadık’tan (a.s) şöyle rivayet olunur:

“Rabbim beni kurtuluşa erişmiş, tevfiik bulmuş, duası icabet olunmuş ve sana gelen toplulukların elleri dolu olarak dönecekleri; mağfired, bereket, rıdvan, afiyet ve benim istemeye gücümün yetmediği en güzel şeylerle icabet olunmuş olanlardan eyle!”⁴¹⁵

Riayet edilmesi gereken edep kurallarından biri de hacıların, Kâbe’yi en son ziyaretlerinde ellerini Beytullah’ın kapısına sürerek şöyle arz etmeleridir:

“Ben senin kapında bir miskin; bana cenneti sadaka olarak bahşet!”⁴¹⁶

Kabule Şayan Hac

Hacılar yerine getirmekle yükümlü oldukları bütün amelleri eda ettikten sonra, bütün kötülüklerden arınırlar. Bu yüzden, yeniden günaha bulaşmadıkları müddetçe nûrânî bir çehreye sahip olurlar. “Hacılar, günaha bulaşmadıkları müddetçe haccın nurunu üzerlerinde taşırlar.”⁴¹⁷

Resul-i Ekrem (s.a.a) kabule şayan bir haccın miyarlarını şöyle belirler:

“Hac ziyaretine nâil olanların bu amellerinin kabul olunduğunun alameti, daha önce işlemiş olduğu günahlara bulaşmamasıdır. Ancak hacdan döndükten sonra yine günah işlemeye devam eder ve önceden işlediği zina, ihânet ve isyan üzere kalırsa, haccı kabul olunmamış demektir.”⁴¹⁸

⁴¹⁴ El Kâfi, c.4, s. 527; Vesail, c.13, s. 271-272

⁴¹⁵ Tehzibu’l Ahkâm, c.5, s. 280; Vesail, c.13, s.287-288

⁴¹⁶ El Kâfi, c.4, s. 533; Vesail, c.14, s. 290

⁴¹⁷ El Kâfi, c.4, s. 255; Vesail, c.11, s. 98-99

⁴¹⁸ Müstedreku’l Vesail, c.10, s.165-166

Yine bu anlamda şöyle buyurur:

“Haccin kabul olunduğunun nişanesi, kulun daha önce işlemekte olduğu günahları terk etmesidir.”⁴¹⁹

Yukarıdaki nükte, hac esrarından bir diğerine işaret ediyor olabilir. Zira ibadetlerin esrarı, kıyamette zuhur bulur. O gün, insanların iç yüzleri ve amellerinin hakikatının ortaya çıkacağı, ifşa olunacağı ve herkesin kendi amelinin sonucunu göreceği; amellerinin kabul görüp görmediğini anlayacağı gündür. O gün, sadece amellerin sonucu değil, bu sonucun nedenleri de ortaya çıkacaktır. O gün “sırların ortaya dökülüp çıkarılacağı gün”⁴²⁰dür. Dolayısıyla, henüz dünya hayatında iken amellerinin kabul mü ret mi edildiğini anlayabilecek düzeye gelebilenler, aslında haccın sırlarını da keşfetmişler demektir. Hiç kuşkusuz onlar, amellerinin kabul ya da ret olunma sebeplerini de araştırarak olanlardır.

Resul-i Ekrem’in (s.a.a) kelamında haccın kabul olunmasına dair dile gelen temel ölçüt, diğer bütün ibadetler içinde geçerlidir. Nitekim Yüce Allah namazla ilgili şöyle buyurur:

“Muhakkak ki namaz hayâsızlıktan (çirkin işlerden) ve kötülüklerden alıkoyar.”⁴²¹

Namazın kendisi, zâhirî ve itibarî bir amel olmakla birlikte, *hayâsızca ve çirkin* arzuların ortaya çıkıp tahakkuk bulmasına mâni olan hakikati itibarıyla tekvinî ve varoluşsal bir boyuta sahiptir. Bu boyutuyla da bu ameli yerine getiren bir insan için –ki bütün eylemlerinin kaynağı, yani tasavvur, tasdik, şevk, azim ve iradesi varoluşsal bir boyut taşır- tekvinî bir rol oynar. Şöyle ki bu amel, insanın içgüdülerini, iradesini, şevkini, alacağı kararları ve azmini tadil edip bir dengeye oturtur. Yani onu hayırlı işlere yönelik kararlı ve kötü işler karşısında tepkili olmaya yöneltir ve çirkin işleri yakışsız bulup uzaklaşmasına sebep olur.

Söz konusu hadislerden yola çıkacak olursak, haccın hakikati ve ruhunun da tekvinî bir olgu olduğunu görürüz ki bu hakikat, insanı bütün menfi karar ve iradelerden beri kılar.

⁴¹⁹ Age. s.165

⁴²⁰ Tank: 9

⁴²¹ Ankebut: 45

Hz. Peygamber'in Veda Haccındaki İrşatları

Hac ibadetinin taşıdığı esrarın bir köşesini olsun keşfedebilmek gayesiyle başladığımız bu çalışmanın son sözü, Allah Teâlâ'nın bizlere 'hikmet cenneti' vesilesiyle ihsan eylediği lütuf hakkındadır. Bu lütuf, Hatemü'l Enbiya'nın (s.a.a) Veda Haccı'nda dile getirdiği nûrânî beyanattır.⁴²² Ona 'cevamiu'l kelim' verilmiş⁴²³ ve o, hiçbir zaman halkla kendi aklının künhüyle muhatap olmamıştır. Zira ona denk olabilecek hiç kimse yoktu ki sahip olduğu şuur düzeyiyle onu muhatap alabilsin; bir kişi müstesna ki o da Peygamber'in (s.a.a) canı ve ruhu mesabesindeydi!⁴²⁴ Onun kelamını 'hikmet cenneti' addetmemek mümkün müdür? Onun kendisi şöyle buyurur:

“Ben hikmet şehriyim ki o bir cennettir ve sen ey Ali, bu cennetin kapısını!”⁴²⁵

Hac ve ziyaret de diğer bütün ibadetler gibi hem birtakım fikhî âdâp ve zâhiri ahkâma tâbidir hem de bir takım manevî sırlar ve semboller içerir. Hatemü'l- Enbiya hem bütün zahiri kemallere sahip bir insan-ı kâmil olması hem de manevî makamlara mazhar olması hasebiyle, haccın fikhî âdâbı ve amelî ahkâmı ile şöyle buyurur:

“Hac menâsikinizi benden alınız!”⁴²⁶

Nitekim aynı manada namazla ilgili de şöyle buyurur:

“Benim nasıl kıldığımı görüyorsanız, aynı şekilde kılınız!”⁴²⁷

⁴²² Resulullah (s.a.a) mübarek ömrü içerisinde 21 kez Hac vazifesini eda etmiştir. Bunun sadece biri, Medine'ye hicretten sonradır. O, hicretten sonra altıncı, yedinci ve sekizinci yıllarda zilkade ayında umre-i müfrede yapmıştır. Birinci umre, 'Hudeybiye Umresi' ikincisi ise 'Kaza Umresi' diye meşhurdur. Ancak sadece onuncu yılda haccı eda etme imkân ve fırsatı bulabilmiştir. Bu hac, 'Veda Haccı' diye meşhurdur ve bazen 'İslam Haccı' ya da 'Belâğ Haccı' diye de anılır. Bu hac, hadis metinlerinde bütün detaylarıyla rivayet olunmuş ve Müslümanların hac ibadetlerinin keyfiyetinin kaynağı olmuştur. (Bkz. El Kâfi, c.4, s.244-252; Bihar, c.21, s.378-407 36. Bab)

⁴²³ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.1, s.241; Bihar, c.8, s.27 ve 38

⁴²⁴ Bkz. Al-i İmran: 61 “De ki: Gelin çağıralım... kendi canlarımızı ve kendi canlarımızı...”

⁴²⁵ El Emali, Tûsî, s.431; Bihar, c.40, s.200-201

⁴²⁶ Avali'l Leali, c.1, s.215

⁴²⁷ Age. s.197-198; Mütешabihu'l Kur'an, c.2, s.170

Ayrıca haccın mânevî esrarını ve bazı boyutlarının hikmetlerini beyan sadedinde Veda Haccı'nda bazı izahatta bulunmuştur. Biz bu izahatın bir kesitini aşağıda açıklamaya çalışacağız:

1. 'Tevhid', 'Ümmetin İmamı ile irtibat' ve 'Müminler topluluğuyla birlik ve vahdet' üç temel ilkesi çerçevesinde nefis terbiyesi ve ruhun arındırılması:

Resul-i Ekrem'in (s.a.a) Veda Haccı'ndaki hutbelerinden biri, Mina topraklarında ve Mescid-i Hayf'ta irat buyrulmuştur. O, bu hutbeye başlarken, dile getireceği sözlerin önemini vurgulamak ve hatırdan tutulmasını teşvik etmek adına şöyle buyurur:

“Allah, bu sözlerimi hatırında tutan, hıfzeden ve duymayanlara ileten kulunun yüzünü ak eylesin!”⁴²⁸ Fıkıh ehli olmayıp da fıkıh yüklenen niceleri vardır. Nice kişi ise fikhî, kendisinden daha fakih olanlar için taşır...”

Sonra da şöyle devam eder:

“Müslüman kalpler, şu üç şeye ihaneti reva görmez: “Allah için ihlâsla amel etmek, Müslümanların İmamlarına nasihat etmek ve cemaatten ayrılmamak.”⁴²⁹

Açıklayacak olursak:

a) Tüm işlerde Allah için ihlâslı olmak ve tevhidi hayatın her alanına hâkim kılmak

b) Hak üzere olan yöneticilere karşı nasihat esasınca tutum takınmak, hak imamla irtibat içerisinde olmak, bütün sorunları rehberlik makamıyla paylaşmak, gelişen olayları doğru bir şekilde rapor etmek, gerekli talimatı eksiksiz almak ve ihlâslı bir şekilde uygulamak

c) Müminlerle her açıdan birlik ve bütünlük içerisinde olmak, mümin topluluktan ayrılmamak, safları sıkı tutup gevşemesine izin vermemek, işbölümü ve disipline riayet etmek ve İslam toplumunu ilgilendiren bütün gelişmeleri takip ederek Müslümanların iktidarını güçlendirmek

⁴²⁸ Bu tabir “Allah... Kuluna yardım etsin!” şeklinde de rivayet olunmuştur.

⁴²⁹ El Kâfî, c.1, s.403-404; Bihar, c.47, s.365; Tarih-i Yakubi 2. cilt s. 109 da yer alan tabir şöyledir: “Allah o kulunun yüzünü ak eylesin ki... Hak imamlara nasihat, Müminlerin cemaatlerinden ayrılmamak...”

Demek ki bir hacı, Allah'a tam bir ihlâs ve onun diniyle ilgili hiçbir şaibeye bulaşmaksızın kulluk eder, yönetici ve imamlarına nasihat eder ve onlar hakkında iyi niyetli düşünür ve İslam toplumuyla birlik ve bütünlük içerisinde olur. Bu anlamda Emirülmüminin Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Şunu bilmelisin ki Hz. Muhammed'in (s.a.a) ümmeti arasında vahdet ve bütünlüğü sağlama, birliği, dirliği ve bütün bireylerinin birbirleriyle el ele verip uyumlu bir birliktelik içerisinde olmaları hususunda hiç kimse benim kadar duyarlı olamaz. Ben buna karşılık sadece Allah'tan hayırlı bir mükâfat ve güzel bir akıbet niyaz ederim!”⁴³⁰

2. Her açıdan halkın emniyetini temin etmek; onların can ve mallarını her saldırıya karşı korumak:

Resul-i Ekrem (s.a.a) Veda Haccı esnasında buyurmuş olduğu bir diğer hutbenin⁴³¹ konuyla ilgili bölümü şöyledir:

“Yüce Allah, sizlerin can ve mallarını birbirinize haram kılmıştır... Allah'a karşı takvalı olun, ölçüde ve tartıda dürüst olun, insanların eşyalarını eksik vermeyin, yeryüzünde dirlik- düzen sağlandıktan sonra bozgunculuk çıkarmayın. Yanında bir emanet bulunan herkes emanetini yerine ulaştırın!”

Demek ki bir hacı, insanların can, mal ve sırları hususunda güven duyabilecekleri biri olmalıdır. Zira özgür ruhlu insanların gönülleri birer sır hazinesidir.

3. Bütün fert ve milletlerin eşitliği ilkesini muhafaza etmek:

“İslam'a göre insanlar eşittirler; Arap'ın Acem'e, Acem'in Arap'a karşı hiçbir üstünlüğü yoktur. Tek üstünlük ölçütü takvadır.”

Yani bütün bireyler, İslam hukuku karşısında eşit ve aynı düzeydedirler. Aynı şekilde İslam nezdinde bütün milletler ve bütün kabileler eşittirler.

Dolayısıyla, bir hacı, insanlarla eşit olduğu şuurunu her daim korur ve kendisini başkalarından üstün görmez. Kendi milletini diğer milletlerden ayrıcalıklı bilmez ve bütün millet ve fertleri eşit görür.

⁴³⁰ Nehcu'l Belağa, 78. Mektup

⁴³¹ Tarihu'l Yakubi, c.2, s. 109-112. Yukarıdaki metin adı geçen eserden alınmıştır. Yakubi, bu hutbenin Zenzem kuyusu kenarında irat olunduğunu söyler. Aynı hutbe daha kısa ve farklı ifadelerle “Resul-i Ekrem'in Arafat ve Mina'daki Hutbesi” başlığı altında şu kaynaklarda da yer alır: El Kâfi, c.7, s.273-275; Bihar, c.21, s.380-382 ve 405; c. 37, s. 113; c.73, s.348-350

4. İslam toplumunu, can ve mallara taalluk eden ve kin-nefret aşıl原因an cahili törelerden arındırmak gerekir. Şöyle ki cāhiliye döneminde acımasız intikam ve düşmanlık duygularının yol açtığı kan dökücülük ve vahşete son verilmeli, iktisadi anlamda kan içiciliğın ta kendisi olan tefecilik ortadan kaldırılmalıdır.

Peygamber efendimiz, tefeciliğın haram kılınması, bu cāhili kan içiciliğın ayaklar altına alınması ve tefeciliğe dayalı bütün alacak-verecek senetlerinin yok edilmesinin önemini vurgulamak adına şöyle buyurur:

“Cāhiliye döneminden kalma bütün kan davaları ayakların altına... Cāhiliye döneminde olan bütün tefecilikler ayakların altına... Ayakların altına aldığım ilk tefecilik, amcam Abbas'ın tefeciliğidir...”

Bu temel düstur gereğı, bir hacının geçmişte karşılaştığı milliyetçi yaklaşımlar, onu bu işi yapanlara karşı kötülük yapmaya sevk etmez.⁴³² Dünya sevgisi onu, tefecilik yaparak Allah'a karşı savaş ilan edecek denli alçaltmaz ve 'tefecilik de bir tür alış verıştır' dedirtmez. Zira o, Allah'ın tefeciliğı ayaklar altına serdiğı ve sadakaları rızık bolluğı için bir vesile kıldığının bilincinde olur.⁴³³

5. Kadınların hak ve hukukuna riayet etmek, onlarla iyi geçinmek ve çektikleri zahmetlere karşılık, bil mukabil ve ölçülü bir şekilde hizmette bulunmak:

“Ben sizlere, kadınlarınıza hayırlı olmanızı tavsiye ederim... Onların sizler üzerinde hakları ve sizlerin de onlar üzerinde hakkınız vardır; giyecekleri ve nafakaları örne uygun bir şekilde karşılanmalıdır...”

Demek oluyor ki, her bir hacı, şu ayetleri gören, buna şahit olan ve gereğıyla amel edenlerden olmalıdır:

“O sizin aranızda sevgi ve rahmet var etmiştir.”⁴³⁴

“Onlar sizin için siz de onlar için birer libassınız.”⁴³⁵

⁴³² Bkz. Maide: 8

⁴³³ Bakara: 275-279

⁴³⁴ Rum: 21

⁴³⁵ Bakara: 178

“Erkeklerin kadınlar üzerindeki örfe uygun hakları gibi kadınlarında erkekler üzerinde hakları vardır.”⁴³⁶

6. Hizmetliler, işçiler ve elimizin altındakilerin haklarına karşı saygılı olmalı ve onların yiyecek, içecek ve sair ihtiyaçlarını karşılamalıyız:

“Sizlere, elinizin altındakiler hususunda vasiyet ediyorum. Kendi yediklerinizden onlara da yediriniz, kendi giyindiklerinizden onlara da giyindiriniz.”

Demek ki, bir hacı adayı, elinin altında bulunanlara karşı sevgi ve muhabbetle davranır. Kendisini onlardan üstün görmez. Bilakis onlarla aynı sofraya oturur ve kendisi ne giyiniyorsa onlara da giyindirir. Onlara karşı asla böbürlenmez ve “ben sizlerden daha varlıklı ve daha mutluym” diye övünmez.⁴³⁷

7. Müslüman kardeşler birbirlerine karşı kardeşlik hukuku ve ahlaki erdemler çerçevesinde hareket ederler. Birbirlerinin onur ve haysiyetini korur; mal ve canlarına el uzatılmasına karşı çıkarlar.

“Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Onu aldatmaz, ona ihanet etmez, onun gıybetini yapmaz. Ne kanımı kendisine helal bilir ne de kalben razı olmadıkça malını...”

Binaenaleyh, her bir Hacı adayı, bütün Müslümanlarla din kardeşidir. Babası nur ve annesi rahmettir.⁴³⁸ O, tertemizdir ve temiz olanlar dışında kimseye yönelmez.

8. Kur’an-ı Kerim ve Ehlibeyt’in (a.s) kadrini bilmek ve bu iki ağır emaneti ilham kaynağı olarak görmek ve onlardan asla ayrılmamak:

“Ben sizin aranızda bir şey bırakıyorum; siz ona tutundukça asla yolunuzu şaşırmasınız: Allah’ın Kitabı ve İtretim yani Ehlibeytim.”

Dolayısıyla her bir hacı adayı, her şeyden önce Allah’ın ipine sımsıkı tutunur. Allah’ın ipine tutunan bir kimse ise hiç kuşkusuz doğru yola hidayet bulur.⁴³⁹

⁴³⁶ Bakara: 228

⁴³⁷ Meryem: 74

⁴³⁸ El Mehasin, c.1, s.131; Bihar, c.64, s.73-75

⁴³⁹ Al-i İmran: 101

9. Herkesi, ilâhî kanunlar karşısında sorumlu bilmek, İslami ahkâmı kollayıp muhafaza etmek ve Hac ve Kâbe ziyareti dönüşü, tüm bunları ve orada yaşadığı tüm maneviyatı orada bulunmayanlara ulaştırmak:

“Hepiniz sorumlusunuz. Tüm bunlara şahit olanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsin!”

Demek ki her bir hacı adayı, aynı zamanda bir ‘fakih’tir ve orada hazır olma tevfiğine nâil olamayan, Haremeyn’e varamayan ve o büyük toplantıya katılamayan diğer Müslümanlara bu ‘fıkhi’ taşır.

10. Emirülmüminin Ali’nin (a.s) velayet ve imameti gündeme getirip ümmeti imamla, imamı da ümmetle tanıştırmak, ona itaatin Peygamber’e itaat mesabesinde olduğunu bildirmek ve bu vesileyle toplumsal hayatı makul ve İslami bir kimliğe kavuşturarak câhili hayattan kurtarmak:

Resul-i Ekrem (s.a.a) Medine’ye dönerken, Cuhfe’ye yakın ve Gadir-i Hum diye bilinen bir yerde şöyle buyurdu:

“Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlasıdır. Allah’ım, ona dost olanı dost ve düşman olanı düşman bil!”⁴⁴⁰

İmam Ali’nin (a.s) bu makama tayiniyle, din kemale erişmiş ve nimet tamamlanmıştır.⁴⁴¹

Buraya kadar, bendenizin bizzat yaşadığı yolculuk bitmiş bulunmaktadır. Tüm bu anlatıklarımın ana hatları hac yolculuğu esnasında bana nasip oldu ve ben de yüreğime damlayan her manayı ister yolculuk sırasında ister ikamet esnasında, Harem’de ve Harem dışında kaleme almaya çalıştım. Elbette daha sonraları da her münasip fırsatta ‘hac ve ziyaret’ ile alakalı bir şeyler yazıp ya da dile getirmişimdir. Elinizdeki kitap, işte bu yazılar ve konuşmaların bir araya getirilmesi neticesinde ortaya çıkmıştır.

Behemehâl, bu kitapta haccın esrarına dair gönlünüze oturacak bir şey bulursanız bütün minnet ve şükran Allah’a mahsustur. Yok, bulamazsanız kendi büyüklüğünüzle beni bağışlayın! Lakin her halükarda bu mecmua, Resulullah’ın (s.a.a) Medine’de iken hediye niyetine kendisi

⁴⁴⁰ Tarihu’l Yakubi, c.2, s.112; El Kâfi, c.1, s.295

⁴⁴¹ Bkz. Maide: 3

için getirmelerini istedikleri Zemzem suyundan⁴⁴² bir katredir. Ümidimiz o ki, bu yüce marifet deryası ile tanışmak ve gereğiyle amel etmek, Allah'ın dergâhına 'kalb-i selim' ile varacak ve ona 'lebbeyk' diyecek olanlar için 'şarab-ı tahur' olur.

Beytullahi'l Haram ziyaretçileri, hac ve umre yolculuklarında Peygamber şehri Medine'ye de varıp Resul-i Erkem'i, onun pak hanedanını; Hz. Siddıka-i Tahire Fatma Zehra, İmam Hasan-ı Mücteba, İmam Seccad, İmam Bakır ve İmam Sadık (a.s) hazretlerini ziyaret etme feyzi ve lütfuna mazhar olup aynı zamanda Risâlet hanedanından diğer büyükler, şehitler ve sahabenin büyüklerinin (r.a) ziyaretleriyle müşerref olma tevfikine nâil olmak istediklerinden bu kitabın son bölümü olan gelecek bölümü, 'ziyaret' ananesinin bazı boyutlarını izah etmeye tahsis ettik.

⁴⁴² Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s.208; Vesail, c.13, s.245

Dördüncü Kısım

Ziyaret

1. Bölüm

Hac ve Umrenin Tamama Ermesi

Nübüvvet, Risâlet ve İmamet'in yüce şanını yâd edip yüceltmek, dinin kemalinin kıvamı ve İlâhi nimetin tamama erişmesinin ana mayasıdır.¹ O mukaddes zatları ziyaret ederken işte bu görkemli manayı göz önünde bulundurmak gerekir. Zira masumiyet vasfına sahip bir insan-ı kâmil velayeti ilkesi, nasıl ilâhî nimetin tamama ermesi ve ilâhî dinin kemale erişmesinin bir göstergesiye, aynı şekilde masumları (a.s) ziyaret etmek de hac ve umrenin tamamıyet nişanesi ve bu mahsus ibadetin kemal vesilesidir. Bu içerikte alabildiğine çok rivayet varit olmuştur: "Hakikatte insanlar bu işte şu taşlara yönelip tavaf etmekle emrolunmuşlardır. Evet, ama sonra da bize gelip, bizimle olan velayet bağlarını ilan etmeli ve bize takdim edecekleri yardım ve nusreti arz etmelidirler."²

'Ziyaret' kavramı, terminolojik anlamıyla Kur'an-ı Kerim'de yer almaz. Fakat sadece iki yerde sözlük anlamıyla kullanılır: Biri Kehf Suresi'nde:

"Görürsün ki, güneş doğduğunda onların mağaralarına sağ yandan yönelir..."³

Diğeri Tekasür Suresi'nde:

"Çokluk kuruntusu sizi o derece oyaladı ki, nihayet kabirleri ziyaret ettiniz."⁴

¹ Maide: 3

² El Kâfi, c.4, s.549; Vesail; c.14, s.321

³ Kehf: 17

⁴ Tekasur/1-2

Kavramların daha ziyade kök anlamları üzerinde duran dilbilimciler, Arap dilinde rayiç olan fiil kipleri arasındaki farklara dikkat çekerek şöyle derler: “عَلِمَ يَعْلَمُ” kipinde kullanılan ve “زَوْرَ يَزورُ” kökünden türetilen “زور” sözcüğü, “yoldan sapmak, kötülüğe meyletmek, batıla sapmak” ve benzeri anlamlara gelir. “نَصَرَ يَنْصُرُ” kipinde kullanılan ve “زَارَ يَزورُ” kökünden türetilen “زيارت” sözcüğü ise “görüşme isteği, huzura varma” ve benzeri anlamlara gelir.⁵ Bu itibarla “مغازة زوراء” ve “فلاة زوراء” kavramları, belirli bir bölgeye ters düşen ve uzak bayır anlamında kullanılır. Bağdat’ın “زوراء” diye de anılmasının sebebi, iç ve dış kapılarının birbirleriyle aynı hizada olmamasıdır.⁶ Kur’an-ı Kerim’de ‘bâtıl’ anlamında kullanılan “زور” kelimesi de bir nevi sapma, batıla meyletme ve hakka uygun olmama manasına gelir. “...onların mağaralarına sağ yandan yönelir...” ayetinde de “تزاور” kelimesinde de bu mana gözetilmiştir.

Ziyaretin hakikat ve mahiyeti –istilâhî anlamı değil- ziyaret edilenin kutsi dergâhında hazır bulunma anlamıyla Kur’an-ı Kerim’de özel bir edep dairesi içerisinde ele alınır. Örneğin:

1. Allah Resulü’nün miraca varmakla şereflenmesi, Allah’ın kutsi dergâhına ‘halis bir kul’ olarak çıkması şeklinde tasvir olunmuştur:

“Kulunu bir gece Mescid-i Haram’dan yola çıkararak Rabbimiz münezzehtir...”⁷

2. Hz. Musa’nın (a.s) Tur Dağı’yla şereflenmesi “Pabuçlarını çıkar zira sen mukaddes vadide, Tuva’dasın”⁸ edebiyatıyla gerçekleşmiştir.

3. İslam ümmetinin Resulullah’ın huzuruyla şereflenmesinin de âdâbı vardır:

“Seslerinizi Peygamber’in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırduğunuz gibi, Peygamber’e yüksek sesle bağırmayın...”⁹

4. Allah’ın “şanı yüce evler”¹⁰ diye nitelendirdiği mescitlerde bulunmak “Her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin”¹¹ edebini gerektirir.

⁵ Ekrebu’l Mevarid, c.1, s.480

⁶ Lisanu’l Arab, c.4, s.334

⁷ İsrâ: 1

⁸ Taha: 12

⁹ Hucurat: 2

¹⁰ Nur: 36

¹¹ A’raf: 31

Ziyaretlerin En Önemlisi

Ziyaretlerin en önemlisi, insanın Hakk'ın kutsi dergâhı ile şereflenmesidir. Bu itibarla Allah'ı ziyaret etmek, Allah'ın has kullarının yegâne arzusudur. Bazı dualarda şöyle varit olmuştur:

“Allah'ım, beni kendi ziyaretçilerinden kıl!”¹²

Şeyh Saduk şöyle buyurur: “Allah'ı ziyaret etmekten maksat, peygamberler ve Allah velilerini ziyaret etmektir... Nitekim Allah'a itaat, onlara itaat etmek ve Allah'a isyan etmek de onlara karşı gelmek anlamındadır... Allah'ı ziyaret etmekten maksat, Allah'ı kullarına benzetenlerin (Müşebbihe'nin) murat ettiği anlam değildir.”¹³

Yüce Rabbimizin kutsi dergâhıyla şereflenmenin en bariz örneği namazdır. Bu itibarla 'kamet' getirmenin anlamı 'ziyaret vakti geldi' diye ilanda bulunmaktır.¹⁴ Namaz, dinin direği olduğuna göre¹⁵, namaz kılan bir insanın bu ziyareti, diğer bütün ziyaretlerinin de direğidir. Zira bir insanın bütün amelleri, namaza bağlıdır.¹⁶

Namaz, müminin miracı¹⁷ veya onun rabbiyle münacatı diye anıldığına¹⁸ göre namazı, salih bir kulun mabudunu ziyareti diye de tabir edebiliriz. Namazın özel zikirler içermesi, kıyam ve secde gibi özel bir ayin ile eda olunması, bu ibadetin 'ziyaret' diye anılmasının şartlarından sayılmayacağı gibi ziyaret sayılması önünde bir engel de değildir.

Kâbe'yi ziyaret, onun çevresinde tavaf iledir. Bu itibarla da bu amel 'ziyaret tavafı' diye tabir olunur. Aynı şekilde 'Beytullah ziyareti' diye de anılır.¹⁹ Lakin 'tavaf namazı' bu beytin Rabbini ziyaret etmektir. Bu beyti ziyaret ve onun çevresinde tavaf etmek de zaten bu beytin sahibinin emrine itaat çerçevesinde meşruiyet kazanır. Dolayısıyla hacı ve umreciler bütün amellerinde o yüce mabudu ziyaret etmiş sayılırlar.

¹² Tehzibu'l Ahkâm, c.2, s.123; Mecma'ul Bahreyn, c.2,s.304

¹³ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s.92-93 (Bab-u Savm, Sevabu Savm-ı Şaban)

¹⁴ Maani'l Ahbar, s.41; Et Tevhid, s.241

¹⁵ El Emali, Tüsi, s.641; El Emali, Saduk, s.529; Vesail, c.4, s.27

¹⁶ Nehcu'l Belâğa, 27. Mektup; Tuhefu'l Ukul, s.179

¹⁷ Bihar, c.79, s.249

¹⁸ Availu'l Leali, c.4, s.39 ve 111; Bihar, c.68, s.216

¹⁹ Deaimu'l İslam, c.1, s.331; Vesail, c.14,s.243-249

Yukarıdaki açıklamalara binaen, Kur'an-ı Kerim'i ziyaret etmenin ne anlama geldiği de anlaşılabilir. Bu ilâhî kitabın huzuruna nâil olmak, sırf ihya geceleri ve Kur'an'ı baş üstüne koyma ameliyle özetlenemez. Tabii ki, bu ameller de özel olarak ilâhî kelâmı ziyaret kapsamında görülmelidir.

Binaenaleyh, tavaf ya da tavaf namazı esnasında Kur'an tilaveti veya ona kulak vermekle meşgul olduğunda, aynı anda birkaç ziyaret yerine getirilmiş yahut yüce mabudu ziyaretin farklı boyutları idrak olunmuş sayılır. Zira tevhidin kaçınılmaz gereği, ziyarete konu olan en asli ve müstakil zatın, Yüce Allah olmasıdır. Allah'tan gayri zatlar eğer ziyaret ediliyorlarsa da bu, o zatların Allah'ın birer ayeti olmaları hasebiyledir.

İslam ümmetinin birliği, tevhidin en büyük armağanı olduğuna göre ikiyüzlülük pasından arınmış, çıkarıcılık hastalığına bulaşmamış ve 'bir keçi aksırığından' ibaret olan dünyadan yüz çevirmiş iman kardeşleri arasındaki ziyaretleşmeler de haddi zatında Rabbimizi ziyaret etmektir. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur:

“Her kim kardeşini hastalık ve sağlığında Allah için ziyaret eder ve bu amelinde aldatma/göz boyama ve çıkar gözetmezse, Allah onun için yetmiş bin melek görevlendirir. Onlar, onun başucunda durur ve evine dönünceye kadar şöyle nida ederler: Arındın ve güzelleştin. Cennet de senin için güzelleşti. Sizler Allah'ın ziyaretçilerisiniz. Sizler Rahman'ın ziyaret heyetisiniz.” Beşir (Yesir) İmam'a şöyle arz etti: “Kurbanın olayım, peki yol pek bir uzaksa?” İmam: “Evet, ey Beşir (Yesir) yol, bir yıllık uzaklıkta olsa dahi! Zira Allah Cevad'dır. Melekler ise alabildiğine çoktur. O şahıs, evine dönünceye kadar onu uğurlarlar.”²⁰

Bu yüce mânâyı içeren daha nice rivayet daha varit olmuştur.

Nükte:

Ziyaret edilenin kutsiyeti, ziyaretçinin riayet etmesi gereken adabın da ölçütüdür. Bu itibarla olsa gerektir ki, Allah'ın has kullarının kendilerine mahsus cennetlere girmeleri haddi zatında öz ve halis bir ziyaret olmakla beraber aynı zamanda özel bir edep de gerektirir. Bu edep, “Mutmain Nefis” derecesine erişenler için “Razı” ve “Razı olunan” sıfatlarına nâil olmak kabilinden hasletler ile zuhur bulur.

²⁰ El Kâfi, c.2, s.177; Vesail, c.14, s.588

“Ey huzura kavuşmuş nefis! Sen O’ndan razı/hoşnut, O da senden hoşnut olarak Rabbine dön. (Has) kullarım arasına katıl ve cennetime gir!”²¹

Hac ve Umrenin Tamama Ermesi

Yüce Rabbimiz hacı ve umrecilere ‘hac ve umreyi tamama erdirmelerini’ emreder:

“Hacı ve umreyi Allah için tamama erdirin!”²²

Bu ayet çerçevesinde haccın tüm şart ve cüzlerinin tam olarak yerine getirilmesi ve tüm engellerin giderilmesinin zaruretine dair gündeme gelen fikhî meselelerin yanı sıra, haccın tamamıyeti ile ilgili varit olan bazı rivayetlerde Masum İmam’ın (a.s) ziyaretiyle müşerref olmak da bu tamamıyetin örneklerindedir. Elbette bu rivayetlerde söz konusu edilen ziyaret, sadece kabir ziyareti değildir. Tabi ki bu ziyaretlerde velayet haklarındandır. Zira bir Masum’un (a.s) hayatı da ölümü de birdir:

“Namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir.”

Bu itibarla, o zatların kabirlerini ziyaret etmek sevabın yanı sıra diğer birçok bereketler de içerir. Ancak burada ziyaretten maksat, İslam rehberinin huzuruna varmak, onunla olan velayet bağıını ilan etmek ve yardıma

²¹ Fecr: 27–30

²² Bakara: 196 Tamama erdirmek (itmam) bazen zamansaldır; örneğin “*Sonra orucu akşama kadar tamama erdirin*” (Bakara/187) ayeti gibi. Bazen de emre konu olan fiili bütün şart ve cüzleri ile yerine getirmek ve bunun önündeki engelleri kaldırmak anlamındadır; örneğin “*Hac ve Umre’yi Allah için tamama erdirin*” ayetinde olduğu gibi. Buna göre, ‘Haccın tamamıyeti’ belirli mikatlarda ihrama girmektedir denilmiştir. (bkz. Vesail, c.11, s.238 ve 272) Aynı şekilde Masum İmam’ın (a.s) ziyareti nâil olmak, haccın bâtnî tamamıyetinin göstergeleri içerisinde değerlendirilmiştir. (El Kâfi, c.4, s.549)

Ayrıca ilâhî takvaya riayet, gereksiz söz ve davranışlardan sakınmak da bu anlamın örnekleri arasında sayılmıştır. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurur: “Bu amellerin tamamıyeti, *hac esnasında kadına yaklaşmak, günah sayılan davranışlara yönelmek, kavga etmek yoktur* (buyruğuna riayet) ilemdir.” (Vesail, c.12, s.466) Demek ki bir sonraki ayet, haccın tamamıyetinden muradın ne olduğunu açıklamaktadır. Aynı şekilde İmam Sadık (a.s) başka bir rivayette şöyle buyurur: “İhrama girdiğin zaman Allah’a karşı takvalı olmalı, onu çokça zikretmeli hayır içermedikçe az konuşmalısın. Zira insanın hayır içermedikçe dilini koruması, hac ve umrenin tamamıyetindedir.” (El Kâfi, c.4, s.337)

hazır olduğunu beyan etmektir. Aynı şekilde bir Masum'un (a.s) kabrini ziyaret, ona selam ve salâvat göndermek ve onun nezdinde Allah'a yalvarıp yakarmaktır. Dolayısıyla risâlet ya da imamet emanetini yüklenmiş masum bir insan-ı kâmilî ziyaret, Masum vesilesiyle tüm insanlara ulaştırılan Allah'ın kelim ve mesajını ziyaret etmektir. Bu itibarla, Ehlîbeyt'i (a.s) ziyaret ve bu amelîn âdâp ve keyfiyetine dair müekked emirler varît olmuştur. Nitekim selef-i sâlih ve Allah velîlerinin sîret ve sünneti de bu doğrultudadır. Ziyaretlerle ilgili rivayetlerin bir araya getirildiği 'babların'²³ çokluğu da bunun bir diğere delilidir.

Hac ve umre, nasıl İmamların (a.s) arzusu olup daima Allah'tan tekarrarını niyaz ediyorlardı ise aynı şekilde ziyareti de arzulamaktaydılar. Hz. İmam Seccad (a.s) şöyle dua eder: "Allah'ım, bana hac, umre ve Resulünün (salâvatın, rahmetin ve bereketin onun ve Âl-i Beytinin üzerine olsun) ile minnette bulun, beni baki kılacağın bu yıl ve tüm diğere yıllarda! Bunu kendi katında kabule, şükranına, kendi nezdinde anılmaya şayan ve katında zâhire kıl!"²⁴

Hacc günlerine özgü ziyaret ve huzur ile şereflenme hakkında varît olan bazı rivayetler:

1. İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

"Hakikatte insanlar bu işte şu taşlara yönelip tavaf etmekle emrolunmuşlardır. Evet, ama sonra da bize gelip, bizimle olan velayet bağlarını ilan etmeli ve bize takdim edecekleri yardım ve nusreti arz etmelidirler."²⁵

2. İmam Bakır (a.s) şöyle buyurur:

"Haccın tamamîyete erişmesinin en bariz örneği, İmam'la mülakattır." Demek ki İmam ile mülakatın gerçekleşmediği bir hac, eksik kalmış sayılır.

3. Yahya b. Yesar rivayet eder ki: Biz hacdan sonra İmam Sadık'ın (a.s) huzuruna müşerref olduk. Bu görüşmede İmam şöyle buyurdu:

"Sizler Allah'ın evinin hacıları, onun Peygamberi'nin ziyaretçileri ve Âl-i Muhammed'in şialarısınız. Ne mutlu size!"²⁶

²³ Vesail, c. 14, s. 319-601

²⁴ Sahife-i Seccadiye, 23. Dua

²⁵ El Kâfi, c.4, s.549; Vesail; c.14, s.321

²⁶ El Kâfi, c.4, s.549

4. İmam Sadık (a.s) nezdinde önemli bir makamı bulunan ve bir de kitap sahibi olan Züreyh Muharibî, şöyle der:

İmam'a şöyle arz ettim: "Allah Teâlâ'nın Kuran-ı Kerim'de bana emir buyurduğu işi yerine getirmeyi arzuluyorum." İmam: "Nedir o?" diye sordu. Arz ettim ki: Allah'ın şu buyruğudur: "Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler..."²⁷ İmam şöyle buyurdu: "Kirlerini gidersinler" emrinden murat, İmam'ın huzuruyla şereflenmektir. "adaklarını yerine getirsinler" cümlesinden maksat ise hac menasikini yerine getirmektir."

Bu rivayeti Züreyh Muharibî'den nakleden Abdullah b. Sinan şöyle der:

İmam Sadık'ın (a.s) huzuruna çıktım ve şöyle arz ettim: "Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler..." ayetini benim için açıklar mısınız?" İmam şöyle buyurdu: "Bıyıkları kısaltmak, tırnak kesmek ve benzeri amelilerdir." Arz ettim ki: "Fakat Züreyh Muharibî sizden şöyle rivayet ediyordu: kirleri gidermekten murat, İmam ile mülakat ve adakları yerine getirmekten maksat ise hac menasikini yerine getirmektir?" İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: "Siz her ikiniz de doğru söylüyorsunuz!" (Yani hem haberi veren hem de haberin kendisi doğrudur.) Lakin Kur'an-ı Kerim'in bir zâhiri olduğu gibi bâtını da vardır ki bunu idrak etmeye Züreyh gibiler dışında hiç kimse takat getiremez."²⁸

Demek ki "Kirlerini gidersinler" tabirinin zâhiri, bedeninin temizlenmesi anlamına gelir. Lakin hakikatte bâtının ıslahı, İmam ile mülakat sayesinde hâsıl olur.

Bu ve benzeri hadis-i şerifler mucibince, Masum İmamlar (a.s) Kur'an-ı Kerim'i, içerdği esrarı kaldıramayacak olanlar için zâhiri anlamıyla açıklıyor ve sadece has insanlar için bâtını anlamını dile getiriyorlardı. Züreyh de işte bu has insanlardan biriydi.

Burada hatırlatmaya şayan husus şu ki, Kur'an-ı Kerim'in esrarı ile tanışmak, nasıl belirli bir düzeyde tahammül gücü gerektiriyorsa, Ehlibeyti'nin (a.s) nûrânî beyanlarını anlamak da özel bir takat ve yetenek gerektirir. Demek ki biz eğer Masum İmamların (a.s) huzurunda "Allah'ı şahit tutuyorum ve sizleri de şahit tutuyorum ki ben... Sizin

²⁷ Hac: 29

²⁸ El Kâfi, c.4, s.549

ilminizi tahammül edebilirim” diyorsak İmam Sadık’ın (a.s) şu nûrânî hadisi mucibincedir:

“Şüphesiz hadislerimiz zor ve ağırdır. Onu aydınlanmış sineler, selim kalpler ya da güzel ahlak dışında kimse kaldıramaz.”²⁹

Ayrıca Resul-i Ekrem’in (s.a.a) şu nûrânî beyanı da yukarıdaki nükteye ışık tutmaktadır:

“Şüphesiz Âl-i Muhammed’in hadisi, zor ve ağırdır. Ona ancak mukarreb bir melek, Allah elçisi bir Resul ya da Allah’ın, kalbini iman ile sınadığı kullar kaldırabilir...”³⁰

Hatırlatma:

Bazı rivayetler ve canlı şahitlerin nakilleri esasınca, gaybet zamanında, İmam-ı Zaman (af) her yıl hac mevsiminde hac merasimine katılır. Lakin onun huzuruyla müşerref olmak, çok az bir kesim dışında kimseye nasip olmaz. Dolayısıyla çok sayıda rivayet, bizleri Ehlibeyt’in (a.s) kabirlerini ziyaret edip onların azametli dergâhlarına bağlılık ve saygılarımızı arz etmemizi tavsiye ederler.³¹

Hac’dan Sonra Medine İle Müşerref Olmanın Fazileti

Hac ve umre için Medine’den hareket edenler, Allah Resulü’nün (s.a.a) ihram bağladığı yer olan Mescid-i Şecere’de ihrama girerek bu amelin faziletinden nasiplenirler. Fakat hac merasiminden sonra Medine’ye gidenler için de benzeri faziletler zikredilmiştir ki bazı rivayetlerde varittir,örneğin:

İmam Bakır’a (a.s) birisi şöyle arz eder: “Hacca başlarken Medine’den mi yoksa Mekke’den mi başlasam?” İmam şöyle buyurur: “Mekke’den başla ve Medine’de sonlandır. Zira bu daha faziletlidir.”³² İmam başka bir hadiste de şöyle buyurur: “Mekke’den başlayın ve bizimle sonlandırın!”³³

²⁹ El Kâfi, c.1, s. 401

³⁰ Age. s.337–338; Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s. 520

³¹ Vesail, c.14, s.319–344

³² El Kâfi, c.4, s. 550

³³ Age.

2. Bölüm

Ehlibeyt ile Akıl ve Gönül Bağı

Ehlibeyt (a.s) insan-ı kâmil ve Hakk'ın ism-i azamının bir mazharı olması itibarıyla, varoluşsal anlamda çok özel meziyetlere ve buna bağlı olarak da özel bir takım hak ve hukuka sahiptir. İnsanların, bu mukaddes şahsiyetler karşısındaki sorumluluklarıyla tanışmak için onların bazı özel hasletlerini izah etmek gerekir. Bu ilâhî meziyetlerle tanıştıktan sonra da diğer insanların, vahiy ve şuur hanedanı, tahir ve yüce hanelerin sahipleri olan bu nûrânî zatlara karşı yükümlülükleri –ki aslında tüm bunlar şereflenme vesilesidirler- bilinmelidir. Böylece velayetin ana mihverinden her türlü sapmanın önü alınmış olur ve bu husustaki ifrat ve tefritlerden de kaçınılmış olur.

1. Vahiy Ehlibeyti (a.s) hem tekvinî ve tedvinî kelâmı camî', hem hakikat ve şeriat kitabına sahip hem de hakiki ve itibari neşetleri kapsar. Bu düzeyde bir kapsayıcılık, yaratılış âlemindeki üçlü sistem; yani akıl, misal ve tabiat âlemlerinin üstlenemeyeceği, dahası Kur'an'ın güneş sistemine dahi sığmayacak derecede engin bir boyuttur. Zira birincisi, sırf tekvinden ibaret olup varlık ve yokluk dışında hiçbir şeye konu olamazken ikincisi sırf tedvinden ibaret olup “yap-yapma” dışında bir hakikat içermez. Zira bu kitaptaki haber cümleleri de tıpkı inşa cümleleri gibi lafız, söz, mefhum ve husuli malumat ifade etmekten öte bir boyut taşımaz.

Elbette Kur'an'ın maveradaki hakikati; yani 'Kitab-ı Mübin' ve 'Ümmü'l Kitab' makamı –ki zaten bu makamdan nazil olmuştur- itibari değil, hakiki ve nesnel bir varlıktır. Bu boyutuyla tedvinî değil, tekvinî bir kitaptır. Lakin en yüce timsali Ehlibeyt olan insan-ı kâmil, tekvin âleminin engin

sahası yanı sıra, itibar sahasının bütünü de kuşatır. Zira insan, tefekkür edebilen ve özgür iradeye sahip bir varlık olarak, varlık âleminin yasalari dışında itibarî kanunlarla hayatını şekillendirir. Elbette bütün bu itibarî kanunların da dayanak noktası, tekvin âlemine hâkim yasalardır. Yani o nesnel ve hakiki nizama hâkim usul, işte bu itibarî âlemdeki sistemin ferî ahkâmının kaynağıdır. Bu itibarla hiçbir varlık, insan-ı kâmilin kuşatıcılığı düzeyine erişemez. Sadece o, 'Kevn-i Cami'³⁴ makamına erişme kabiliyetine sahiptir.

2. Nübüvvet ve İmamet Ehlibeyti'nin (a.s) nesnel ve ilmi anlamdaki bu kuşatıcılığı, şu anlama gelir: Onlar erişilmesi mümkün her kemale noksatsız sahip ve sahip oldukları her haslette her türlü ayıp ve kusurdan beridirler. Hudûs ve yaratılış dünyasında sahip oldukları her şeye beka âleminde de sahiptirler. Demek ki onlar her dört açıdan kâmidirler. Zira hiçbir kemalden yoksun olmadıkları için sahip oldukları kemal havzalarına hiçbir noksan arız olmaz. Sahip oldukları hiçbir haslet, hiçbir hâlel göremeyeceği için teali ufuklarına hiçbir kusur varit olmaz. Ne hudûs aşamasında, öncesinde noksanlık barındıran hiçbir fazilet ve feyizden yoksundurlar ne de beka neşetinde terakki seyirlerinin ilerleyen aşamalarını tamamlayacak hiçbir feyiz ve ihsandan mahrum. O zatların, bu dörtlü cemu'l cem' makamına sahip bulduklarını, Allah'ın eşsiz kitabı; yani Kur'an'a denk bilinmelerinden de istinbat edebiliriz. Resul-i Ekrem (s.a.a) Şii ve Sünni Müslüman hadisçilerin naklettikleri bir hadis-i şerifte şöyle buyurur:

"Ben sizin aranızda iki ağır emanet bırakıyorum. Benden sonra, onlara tutduğunuz müddetçe yolunuzu kaybetmezsiniz. Onlardan biri ötekinden daha azimdir: Göklerden yere uzanan bir ip olan Allah'ın kitabı ve İtretim; Ehlibeytim. Havuzda bana ulaşınca kadar onlar birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Şimdi bakın bu ikisi ile ilgili benim hakkımı nasıl gözeteceksiniz!"

Bu mesajın muhatapları, tüm zamanlar ve tüm zeminlerde İslam'ın zengin ve güçlü medeniyetinin varisleridir. Demek ki ne herhangi bir asır ve zamanda yaşayan nesiller bu saadet kaynağı tavsiyeden müstesnadır ne de herhangi bir ülke ve diyarda yaşayanlar bu hitaba uzak ve bigânedir.

³⁴ Kevn-i Cami' istalahıyla ilgili bkz. Elinizdeki Kitap 3. Bölüm, 3. Ders 1067. Dipnot

Böylesi engin bir sahaya hitabeden bu vasiyet, insanın tekvinî boyutu ile Kur'an'ın tedvinî boyutu arasındaki uyumun bir nişanesidir. Öyle ki yeryüzündeki bütün insanlar kıyamet günü sabahına kadar, hem amel hem de ilim bakımından Kur'an ve Ehlibeyt'in rehberliğine muhtaçlardır. Ayrıca insanlık tarihinin nihayet bulacağı son ana kadar ortaya çıkacak tüm ekollerin hem dünya görüşleri hem de dünyaya nizam vermeye dair idealleri Kur'an ve İtret'e arz olunmadıkça itibar bulamayacaklardır. Bu doğrultuda olumlu ya da olumsuz her cevap illaki 'sekaleyn dergâhı'ndan sadır olacaktır.

Bu doğrultuda atılması gereken adımlar, insanlık camiasının azmi ve İslam ümmetinin imanî bir iradeyle hareket etmesini gerektirir. Bu azim ve irade sayesinde ancak: Evvela bu iki nefis ve değerli hazineyi dillendirilip marifet pınarlarına dönüştürecek kudret, insanların fikir bünyelerinde sindirilebilir. Sonra da bu iki paha biçilmez pınardan taşacak hayat kaynağı marifeti algılayabilecek şuur ve idrak zemini hazırlanabilir ve en nihayet fikir sahiplerince ayıklanan, basiret ehline aydınlatılan ve genel çerçevesi belirlenen her görüş 'sakaleyn dergâhına' sunulabilecek bir kıvama erişebilir. Bu inişli çıkışlı zemin ve soru-cevap güzergâhından geçtikten sonra ise insan düşüncesinin tadına varacağı tatlılıkta bir kıvam elde edilebilir ve buna binaen insanî eylemler için sağlam bir zemin bulabilir.

Rivayet kitaplarında Kur'an-ı Kerim'in 'sekel-i ekber' (değerlerin en büyüğü) tabiriyle anılması, Kur'an-ı Kerim'in dört mihverdeki harim ve hürmetinin Ehlibeyt (a.s) ve onların sadık takipçileri eliyle muhafaza edilmesi gerektiği hakikatine binaendir. Bu dört mihver: 'Tebyin ve tefsir', 'delillendirme ve istinbat', 'savunma ve muhafaza' ve 'emirlerini yaşatma ve ahkâmını icra etmek' şeklinde ifade edilebilir. Ehlibeyt (a.s) ve sadık takipçileri, bu uğurda kıymetli canlarını feda etmekten sakınmadıkları gibi özveri, adanmışlık ve cihad yolunda birbirleriyle rekabet, yarış ve müsabaka içerisine girerler. Yoksa kemal, cemel ve celal bakımından nihâî noktada bulunmak açısından insân-ı kâmil –ki en kâmil örneği Peygamber Ehlibeyti'dir- asla Kur'an-ı Kerim'e nispetle noksan ve kusurlu bir konumda görülemez. Zira ki bir zerrecik kusur söz konusu olduğunda dahi, 'sakaleyn' arasında bir fark gözetmek anlamına gelir. Oysa bu hususta varit olan mütevatir Hadisler o ikisi arasında bir fark gözetilemeyeceğine delalet etmektedir.

Sözün özü, Kur'an ve İtret (Ehlibeyt), birbirlerine denk olmanın yanı sıra aynı zamanda birbirlerini gerektirirler de. Zira meşhur ve mütevatir 'Sekaleyn Hadisi', bu iki değer, birbirleriyle denk ve birbiriyle bağlantıları olduklarını ilan etmenin yanı sıra birbirlerinden ayrılmayacakları ve birbirlerini gerektirdikleri hususunu da izah etmektedir. Dolayısıyla sekaleynin birbirinden ayrılmayacağına dair varit olan diğer hadisler de aslında bu hadiste beyan buyrulan 'ayrılmazlık ve denklik' ilkesinin bir şerhi mesabesinde. Bu anlamda İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Allah Tebarek ve Teâlâ, bizleri tahir ve masum kıldı ve bizi, yarattıkları üzerinde birer şahit ve yeryüzünde birer hüccet kıldı. Bizi Kur'an'la beraber ve Kur'an'ı da bizimle beraber kıldı. Öyle ki ne o bizden ayrılır ne de biz ondan ayrılırız.”³⁵

Ehlibeyt'i ziyaret etmek, onların kutsî dergâhlarında edeb-i huzur gerektirdiği gibi aynı zamanda onların ilmi ve ameli siretlerini canlı tutup yaygınlaştırmayı da gerektirir. Örnek olarak bu hanedanın Kur'an'ın ortağı olduğunu izah eden şu hakikat göz önünde bulundurulmalıdır: Yüce Peygamberimiz (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) şöyle buyurur:

“Senin benim nezdimdaki konumun, Harun'un Musa nezdindeki konumu gibidir.”³⁶

Bu hadisin maksadı, İmam Ali'nin (a.s) hukukî kişiliği; yani onun imamet ve velayet makamının, nübüvvet makamı hariç, her açıdan Hz. Harun'un (a.s) hukukî kişiliği ile aynı düzeyde olduğunu duyurmaktır. Hz. Harun (a.s) Hz. Musa Kelim'in (a.s) ortağıydı. Zira Musa (a.s) “*Rab-bim, onu bana işlerimde ortak kıl!*”³⁷ diye niyaz ettiğinde Allah, ona icabet etmiş ve: “*Dedi ki: istediğin sana verildi ey Musa*”³⁸ diye buyurmuştu. Demek ki bu söz konusu 'menzilet' (konum) mucibince Masum İmam (a.s) nübüvvet makamı dışında, Peygamber'in (s.a.a) bütün vazifelerine ortaktır.

Resulullah'ın (s.a.a) eda etmiş olduğu dini ve tebliği vazifenin en bü-yüğü, Kur'an-ı Kerim'i tebliğ etmiş olmasıdır. Demek ki Masum İmam (a.s) aynı zamanda Kur'an'ın da ortağıdır. Bu ortaklık kat'i bir senetle

³⁵ El Kâfi, c.1, s.191

³⁶ Age. c.8, s.107

³⁷ Taha: 32

³⁸ Taha: 36

varit olan ‘Sekaleyn Hadisi’nin belirlediği düzeydedir; daha ötesi yoktur. Bu itibarlardır ki Şehitlerin Efendisi Hz. Hüseyin (a.s) Arefe günü ziyaretinde şu ifade yer alır:

“Seni yitirmekle Kur’an yalnızlığa terk edildi...”³⁹

Zira iki ortaktan biri toplumun arasından ayrılır giderse ötekisi yalnızlığa terke edilmiş olur. Yine onun recep ve şaban aylarının ortasında okunan ziyaretnamesinde şu tabirler yer alır:

“Selam olsun sana ey Kur’an’ın ortağı! Selam olsun sana ey dinin direği! Selam olsun sana ey kitab-ı mestur hazinesi! Selam olsun sana ey Tevrat ve İncil’in varisi! Selam olsun sana ey Allah’ın ilminin emanetçisi! ...”⁴⁰

Bu vasıfları tahlil edip sebeplerini incelediğimizde Masum İmam’ın (a.s) bu mümtaz sıfatları haiz olmalarının kaynağını da keşfetmiş oluruz. Ki bu kaynak, onların Kur’an-ı Hekim’e denk bilinmeleridir. Dolayısıyla Masum İmam, Kur’an’ın ortağı diye anılmaktadır. Kur’an-ı Kerim nasıl insanlık camiasını Allah’a davet ederken hikmet, güzel öğüt ve cedel-i ahsen/en güzel bir şekilde mücadele yöntemiyle hareket ediyorsa, Masum İmam’da aynı şekilde hareket eder. Şehitlerin Efendisi’nin (a.s) beşinci ve altıncı ziyaret namelerinde şu ifadeler yer alır:

“... Ve sen Rabbinin yoluna hikmet, güzel öğüt... ile çağırдың!”⁴¹

Zira ‘küçük emanet’ olan sünnet, ‘büyük emanet’ yani Kur’an-ı Kerim ile ihya edilmeli ve ayakta tutulmalıdır. Nübüvvet makamı hariç her açıdan Kur’an-ı Kerim’e denk olan Masum İmam (a.s) Sünnet’i Kur’an ile ihya eder. Yine onun ziyaretnamesinde şöyle buyrulur:

“O, sünneti kitap ile ihya eder...”⁴²

Kur’an-ı Kerim ise daima zinde, canlı ve hayat kaynağı bir membardır:

“Ey iman edenler, size hayat verecek, sizi diriltecek şeylere çağırdıkları zaman Allah’a ve Peygamber’e icabet edin!”⁴³

³⁹ El Beledü’l Emin, s.289; Mefatihü’l Cinan, “Arefe Günü İmam Hüseyin Ziyaretnamesi”

⁴⁰ İkbalu’l A’mal, 712

⁴¹ El Kâfi, c.4, s.574; Kamilü’z Ziyarat, s.213

⁴² Bihar, c.98, s.224

⁴³ Enfal: 24

3. İnsan-ı Kâmil'in hakikatine vakıf olabilmek için, insan-ı kâmil olmaktan başkaca da bir yol yoktur. Bu mertebeye erişildiğinde 'İsm-i A'zam' müşahede edilir, 'Kitab-ı Mübin'in hakikati aydınlığa kavuşur, 'Ümmü'l Kitab'ın gerçekliği aşikâr olur, 'Kur'an-ı Kerim' dengi olmak ne demektir bilinir, 'tevhid'in güvenli bir kale' olmasının şartı olmak nedir anlaşılır ve Allah'ın Halifesi olmak, doğrudan Allah tarafından talim ve terbiye görmek ve meleklerin öğretmeni olmak hakkında varit olan bütün her şey ilm-i huzûrî ile keşfedilir. Zira bu hakikatler ilm-i husûlî ile kazanılamaz.

Bu yüce makama erişebilmemiz müyesser olmadığına göre, bu ulu mertebenin kavramsal çerçevesinin ana hatlarını çizmek ve hakkın zuhur bulduğu bu en mükemmel makamı zihinlerde canlandırmaktan başkaca da bir çaremiz yoktur. Bu nûrânî zatlar haricinde hiç kimsenin ne onların kendilerini ârifane bir şühûd ile idraki ne hakikatlerinin künhüne vukufu mümkündür ne de o yüce zatların kişiliklerinin derinliği ya da yüceliğini, husuli hikmet marifetiyle kavramak müyesser. Zira onlar, 'Taha ve Yasin' hanedanı ve risâlet ve imamet ailesidirler. Bu itibarlardır ki İmam Ali (a.s) örnek babından kendi makamı ile ilgili bazı beyanlarında kendisinin ilim feyzinin coşup taşıdığı bir kaynak olduğunu ve bu kaynaktan ilmi marifet ve ameli faziletlerin bir sel misali aktığını ifade buyurur:

“Sel benden coşup taşar...”⁴⁴

Bu, öylesine yüce bir makamdır ki ârifin huzur ve şühûd perendesi ona erişemez ve hekimin husûlî ve zihinsel marifeti onu idrak edemez. Zira Hz. Ali'nin (a.s) en bariz örneği bulunduğu insân-ı kâmil mertebesine erişenler, Allah Teâlâ'nın birer mazharıdır. Ki o zat-ı kutsi hakkında İmam'ın kendisi şöyle buyurur:

“Himmatların yüceliği O'nu idrak edemez, derinliklere dalabilen keskin akıllar O'na nâil olamaz...”⁴⁵

Şimdi artık insan-ı kâmilin künhüne vakıf olabilme lütfuna, bu makama erişemeyenlerin nâil olamayacağı anlaşıldığına göre, diğer insanların bu makam karşısındaki sorumluluklarını ele alabiliriz. Bu hususla ilgili İmam Ali'den (a.s) elimize ulaşan derin anlamlar içeren bir buyruқта

⁴⁴ Nehcu'l Belağa, 3.Hutbe (Şıksıkıyye Hutbesi)

⁴⁵ Age. 1. Hutbe

hem o nûrânî zatların yüce makamları izah edilmiştir hem de onlara tâbi olanların bu makam karşısındaki yükümlülükleri beyan buyrulmuştur:

“Peygamberinizin İtreti aranızdadır. Onlar, haktan ayrılmaz bağlar, dinin bayrakları ve doğruluğun dilidirler. Onları, Kur’an’ın en güzel menzillerine indirin/o menzillerin ehli olarak görün. Onların nezdine susuzluktan helak olmak üzere olanlar gibi varın...”⁴⁶

Bu buyruğun anlamının özü şu birkaç nüktedir:

a) Evet, özü itibarıyla bizzat namütenahî olan yegâne hakikat Allah Teâlâ’dır:

“Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir; O’ndan başka taptıkları ise hiç şüphesiz bätıldır. Gerçekten Allah çok yüce, çok uludur.”⁴⁷

Lakin o hakikatten neşet eden, ona tâbi ve arız olan hakikatlerde Allah’ın indindedir. Onun zatının anısı olmadıkları gibi onunla birlikte de değildirler. Zira Allah’ın gayrısı olan hiçbir şey onun zâtı ile ayniyet içerisinde olamayacağı gibi onunla birlikte de olamaz.

“Hak Rabbindedir, öyleyse asla şüphe edenlerden olma!”⁴⁸

Burada, “Allah’ın indinden gelen hak, acaba insan-ı kâmil ile mi örtüşmektedir, yoksa o makamın bir alt seviyesi ve ona tâbi bir düzeyi midir?” sorusunu sormak ve “ispat makamında (pratik sahada) acaba hakkın tahakkuku insan-ı kâmilin tahakkukuna tâbi, onun ilim ve amelini mi bağlar?” sorusuna da bir cevap aramak gerekir. Başka bir ifadeyle “Ali hak ile dir ve hak Ali ile. O, onunla döner durur; nereye dönerse o yöne yönelir”⁴⁹ meşhur cümlesinin anlamı nedir? Hak mı İmam Ali’nin (a.s) varlığının kemal dairesine tabidir yoksa o mu hakkın yörüngesinden hiç ayrılmaz?

Resulullah (s.a.a) rivayet olunan bu hadisin devamında şu ifade yer alır: “Allah’ım, hakkı onun yörüngesine yerleştir; o nereye yönelirse o yöne yönelsin!”⁵⁰ Yani Ali’yi hakkın mihveri kıl ve diğer herkes hakkı

⁴⁶ Age. 87. Hutbe

⁴⁷ Lokman: 30

⁴⁸ Al-i İmran: 60

⁴⁹ Menakıb-ı Al-i Ebi Talib, c.3, s.62; Bihar, c.28, s.368 ve c.33, s.376

⁵⁰ Keşfü’l Gumme, c.1, s.147; Bihar, c.29, s.646 ve c.38, s.35-38

onun bulunduğu yerde arasınlar. Bu dua, “Onu hakka tabi kıl” anlamına gelmez. Zira bu durumda Ali’de (a.s) hakkı arayıp bulduktan sonra ona tabi olma ve onun yörüngesine girme ihtiyacına sahip olmuş olur.

Yukarıda geçen meşhur hadisin son cümlesinden yola çıkarak elde ettiğimiz bu mânâ, Hz. Ali’nin (a.s) şu nûrânî beyanında da karşılığını bulmaktadır: “... Haktan ayrılmaz bağlardırlar...” Demek ki kâmil insanlar, hakkın iplerini ellerinde bulundurur ve hakikatin konuşan dili olurlar. Buna göre Ali (a.s) hakkın iplerini elinde bulundurur; hak Ali’nin iplerini değil. Zira hak, fiil mertebesinde insân-ı kâmilin varoluş mertebesinde daha aşağı bir mertebededir. Çünkü hakk-ı fiilî yani ilk sadır ve zâhir olan hakikat, insan-ı kâmilin hakikatidir ve hakkın diğer bütün mertebeleri bu hakikatten sonra gelir. Başka bir tabirle, söz konusu bütün hak mertebeleri, en üst makamda yer alan en ulvî mertebenin bir izdüşümüdür. Dolayısıyla kaynak konumunda bulunan mertebe, alt mertebelerin ‘iplerini de’ elinde bulundurur ve bu nâzil mertebe kendi kökü ve kaynağının yörüngesinden ayrılmaz. Binaenaleyh “Allah’ım, hakkı onun yörüngesinde bulundur; nereye dönerse oraya!” hadisi, Hz. Ali’nin (a.s) “Onlar hakkın ayrılmaz bağlardırlar” buyruğunun da yardımıyla şu anlama gelir: Yaratılış âleminde hakk-ı fiilî mertebesi, insan-ı kâmidir. Diğer bütün hak mertebeleri, işte bu mertebenin sonraki aşamaları sayılmalıdır.

b) Kur’an-ı Kerim, kavs-i nüzul seyri içerisinde Ümmü’l Kitap, Kitab-ı Mübin ve benzeri mertebelerde tecelli ettikten sonra bu sürecin nihayetinde ‘apaçık bir Arapça’ suretine bürünmüştür.

“Ha Mim, apaçık kitaba and olsun ki, akledesiniz diye Kuran’ı Arapça okunan bir kitap kalmışızdır. Şüphesiz o, bizim katımızda Ümmü’l Kitap’ta mevcut, yüce ve hikmet dolu bir kitaptır.”⁵¹ “...Ve hiç şüphe yok ki o (Kur’an) âlemlerin rabbi tarafından indirilmiştir... Apaçık bir Arapça ile.”⁵²

Demek ki Kur’an birçok mertebeye sahiptir. Ehlibeyt’in makamını, Kur’an’ın en güzel, en ulvî ve en efdal mertebesiyle denk bilmek gerekir. Elbette bu, onların Kur’an’ın diğer bütün mertebelerine de sahip oldukları

⁵¹ Zuhruf: 1-4

⁵² Şuara: 192-195

anlamına gelir. Demek ki Kur'an için öngörülen bütün kemal vasıfları, aynı zamanda insan-ı kâmil için de söz konusudur.

c) İnsanlık camiasının Ehlibeyt dergâhındaki vazifesi, onların hakka-niyetini akılda, muhabbetlerini gönülde, ad ve haturalarını can ve cisimlerde ihya etmektir. Tıpkı berrak bir suya kavuşan bir susuz gibi alevlenmiş ciğerlerini serinletmeli, mahmurlaşmış gözlerini açmalı, hantallaşmış bedenlerini canlandırmalı ve kurumuş dudaklarını suya doyurmalıdırlar. İslam camiasının yükümlülüklerinin açıklamasını Hazreti İmam Hadi'nin (a.s) Ziyaret-i Camia-ı Kebire'deki şu nûrânî beyanında görebiliriz:

“Yeryüzü sizin nurunuzla aydınlanmış, kurtuluşa erenler sizin velayetinizle erişmiştir. Sizin vasıtanızla Allah'ın rızasına erişilir ve sizin velayetinizi inkâr edenlere Rahman gazap eder.”

4. İnsan-ı kâmil, Allah'ın halifesidir. Basitu'l hakikat'ın⁵³ tam bir mazharıdır. Nitekim o “*O'nun benzeri gibi hiçbir şey yoktur*”⁵⁴ zikrinin en yüce ayetidir. Bu itibarla her bir asırda yalnızca bir tane mutlak halife bulunur. Bu halife, bütün kemal vasıflarını kendinde barındırır. Zira o, 'Basitu'l Hakikat'ın bir mazharıdır. Onun bir eşi ve benzeri de bulunmaz. Zira o, “*Onun benzeri gibi hiçbir şey yoktur*” ilkesinin bir ayet ve nişanesidir. Bu itibarla Hz. İmam Rıza (a.s) Masum İmam'ı vasıflandırırken şöyle buyurur:

“İmam, kendi zamanının yegânesidir. Hiç kimse onunla bir tutulamaz. Hiçbir âlim ona denk değildir. Onun bir alternatifi bulunmaz. Ne bir eşi ne de benzeri vardır.”⁵⁵

⁵³ 'Basitu'l Hakikat' sadece Hak Teâlâ için kullanılır. Bu tabir öz ve halis bir tevhidin bir göstergesidir. Allah'ın hakikatinin 'basit' (yalın) oluşunun anlamı şudur: Hak Teâlâ saf ve hâlis bir vahdet vasfını taşıdığı için terkip ve kesretin nicelik, nesnel madde ve suret, sübjektif madde ve suret, cins ve tür, varlık ve mahiyet birlikteliği, varlık ve yokluk ve sair hiçbir kısmı onun dergâhına bir yol bulamaz. Bütün bunlar onun selbî sıfatları kısımlarındandır. Buna binaen, onun için bir ortak öngörülemez. Zira eğer onun için bir ortak varsayılacak olsa, bu iki ortakdan biri; yani Vacibu'l Vücut ve ortağının her biri kendine özgü kemalata sahip olurken ötekinin sahip olduğu kemalden mahrum kalmış olması gerekir. Bu durumda her biri varlık ve yokluktan mürekkep bir varlığa sahip olmuş olur. Oysa Vacibu'l Vücut, mutlak basit (yalın) bir hakikat olup mutlak anlamda terkip ve kesretin her türünden münezzehtir. O kâmil bir varlık olarak varlığın bütün hakikatlerine sahiptir. Hiçbir kemalden mahrum değildir. Bütün diğer kemaller, onun kemalinden süzülüp akmış bir katre; yani o hakikatın bir rakikasıdır. Ondan neşet bulmuş ve onun feyzi adıyla ondan sadır olmuşlardır.

⁵⁴ Şura: 11

⁵⁵ El Kâfi, c.1, s.201

İnsan-ı kâmilî bütün boyutlarıyla tanımak, o nûrânî zatları nûrânîlikleri ile tanımaktır. Nitekim kalp ehlinin dilinde, Masum İmam'ı nûrânî yönüyle tanımak, Rabbimizi tanımakla birliktedir. İşte böylesi bir marifet, 'hâlis din' diye anılmaya layıktır. Bu din, doğru bir itikat, erdemli bir ahlak ve salih amellerle kıvam bulur. Böylesi bir marifet, zor ve ağırdır. Elbette her bir müminin, insan-ı kâmilî bazı ilmî ve amelî boyutlarıyla kendi varlık düzeyi oranında tanıma imkânı vardır.

5. Resul-i Ekrem'den (s.a.a) miras kalan ve Hz. Ali b. Ebi Talib'in (a.s) farklı tabirlerle gelecek nesillere miras bıraktığı bir buyrukta şöyle buyrulur:

“Bu ümmet içerisinde hiç kimse, Âl-i Muhammed (a.s) ile kıyaslanamaz. Onlardan gelen nimetlere mazhar olan bir kimse asla onlarla bir tutulamaz. Onlar, dinin temeli ve yakînin direğidirler. Aşırıya kaçan onlara döner. Geride kalan onlara yetişir. Onlarda velayet hakkının hasletleri bulunur. Vasîyet ve miras onlardadır.”⁵⁶

Yani normal insanlar içerisinde hiçbir fert, Ehlibeyt'le kıyaslanamaz. Zira kâmil ve ilâhî hilafete mazhar olan insanlar ancak birbirleriyle kıyaslanabilirler. Zira onlar (Ehlibeyt) asıl nimet sahibinin nimetleri için birer kanal ve mecradırlar. Dolayısıyla, nimete muhtaç olanlarla bu nimetin vesileleri asla bir tutulamaz. Çünkü bu ilâhî zatlar, Allah'ın güzel isimlerinin birer mazharıdır. Hakkın kutsî zatı ise hiçbir fertle kıyaslanamaz. İmam Ali (a.s) bu doğrultuda şöyle buyurur:

“O duyu organlarıyla idrak olunmaz ve o, insanlarla kıyaslanmaz...”⁵⁷

Yüce Allah için bizzat ve asaleten sabit olan her şey, tabiiyet yoluyla; dahası bi'l araz Allah'ın güzel isimlerine mazhar olanlar için de sabittir. Bu açıdan insan-ı kâmil, Kur'an-ı Kerim ile denktir. Nitekim Kur'an-ı Kerim de hiçbir sözün kıyaslanamayacağı bir kelimedir. Hiç kimsenin sözü, Kur'an-ı Kerim'le denk tutulamaz. Yani Allah'ın kelâmı olan bir söz, başka her hangi birinin dilinden çıkan sözlerle kıyaslanamaz. Aynı şekilde, hiçbir vasıta olmaksızın bizzat Allah'ın yarattığı insanlar da, vasıtalar aracılığıyla yaratılan insanlarla kıyaslanıp bir tutulamaz.

⁵⁶ Nehcu'l Belağa, 2. Hutbe

⁵⁷ Nehcu'l Belağa, 182. Hutbe

Buraya kadar söylediklerimiz, Resulullah'ın (s.a.a) şu kısa buyruğunun kısa bir açıklamasıydı: “Hiç kimse biz Ehlibeyt ile kıyaslanamaz.”⁵⁸ Allah Resulü'nün (s.a.a) seçkin sahabesi, Masumlarla (a.s) kıyaslanma liyakatine sahip olmadıklarına göre, diğer insanlar asla böylesi bir liyakate sahip olamazlar. Örnek babından aşağıdaki rivayete dikkatinizi çekmek isterim:

“Ubbad b. Suheyb diyor ki: Hz. Cafer b. Muhammed İmam Sadık'a (a.s) şöyle arz ettim: “Bana Ebuzer'i anlatınız; o mu daha faziletliydi yoksa siz Ehlibeyt mi?” İmam (a.s) şöyle buyurdu: “Ey Suheyb'in oğlu, bir yılda kaç ay vardır?” Ben: “on iki ay” dedim. İmam: “Kaç ay içerisinde savaş ve kan dökücülük haramdır?” diye sordu. Ben: “Dört ay” dedim. İmam: “Mübarek ramazan ayı da o aylardan mıdır?” diye sordu. Ben: “Hayır” dedim. İmam: “Ramazan ayı mı daha faziletlidir yoksa haram aylar mı?” diye sordu. Ben: “Mübarek Ramazan ayı” dedim. İmam şöyle buyurdu: “İşte biz Ehlibeyt de böyleyizdir; hiç kimse bizimle kıyaslanamaz.”⁵⁹

Resulullah'ın (s.a.a) sahabesinden bir grup İslam ümmetinin faziletleriyle ilgili sohbet ediyorlardı. O topluluğun arasında bulunan Ebuzer şöyle dedi:

“Bu ümmetin en faziletlisi Ali b. Ebi Talib'dir (a.s). Cennet ve cehennemi taksim eden odur. Bu ümmetin Sıddık'ı odur, Faruk'u odur. O, Allah'ın bu ümmet üzerindeki hüccetidir.”

Bu esnada herkes ondan yüz çevirdi. Onun bu sözünü inkâr edip yalandı. Sonrası onların içerisinde bulunan Ebu Umame el-Bahilî Resulullah'ın (s.a.a) yanına vardı ve o toplantıda olup bitenleri anlattı. Resul-i Ekrem (s.a.a) şöyle buyurdu:

“Şu masmavi gökyüzü, Ebuzer'den daha doğru konuşan birini gölgelemiş ve şu kül rengi yeryüzü Ebuzer'den daha doğru sözlü birini taşıyıp yüklenmemiştir.”⁶⁰

Elbette bu söz, Ebuzer'i normal insanlarla kıyaslama sadedindedir. Yoksa bütün zamanlar içerisinde 'Kadir Gecesi' ve bütün mekânlar içerisinde 'Kâbe' hükmünde olan Ehlibeyt, (a.s) diğer hiçbir insanla kıyaslanamaz.

⁵⁸ Keşfu'l Gumme, c.1, s.30; Bihar, c.65, s.45

⁵⁹ Vesail, c.10, s.312; Bihar, c.22, s.406

⁶⁰ İlelu'ş Şerayi', c.1, s. 177-188; Bihar, c.22, s.406

6. Âl-i Taha ve Yasin'in menkıbelerini anmak, onların mevlitlerinde sevinmek ve onlara varit olan musibetlerde üzölmek, Allah'a yaklaşmanın en güzel vesilesidir. Zira tüm bunları arzulamak ve bu ipe tutunmak, Allah'ın emrine tâbi olmaktır.⁶¹ Çünkü birer insan-ı kâmil olan o nûrânî zatlarla aklı ve duygusal bir irtibat, Kur'anî öğretilerle tanışma ve Masumların sünneti üzere bulunmanın menşeidir. Nitekim Allah'la ahitleşme, Allah'ın halifesi vasıtasıyla mümkündür. İmam Ali b. Musa Rıza (a.s) şöyle buyurur:

“Her bir imamın Şiiler ve velayetleri altında bulunanlar üzerinde bir ahitleri vardır. Bu ahde vefanın tamama erişmesi onların kabirlerini ziyaret etmektedir. Her kim onları arzulayarak ziyaret eder ve onların talip oldukları davayı tasdik ederse kıyamet gününde imamları, onların şefaatçileri olacaktır.”⁶²

Ehlibeyt'in (a.s) hatırlarını yaşatmanın çok çeşitli yolları vardır. O nûrânî zatların şehit ve şahit oldukları makamları ve kabirlerini ziyaret etmek, o makamlara selam ve edeb-i huzur ile girmek ve insanlığın diriliş kaynağı olan bu hanedanın adını ve yâdını zinde tutmak bu cümledendir. Ziyaret, aynı zamanda bir müminin bu masum din önderlerine muhabbet ve sevgisinin bir cilvesidir. Bu muhabbet ve bağlılığın izharı, bir dine bağlılık, iman ve dindarlık ilamıdır. Zira Allah'ın mahbubu ve Hak Teâlâ'nın muhabbetinin en kâmil örnekleri olan bu zatları⁶³ seven bir insan aynı zamanda onlara benzemek ve onların yolunda da yürümek ister. Nitekim Peygamberimizin kendisi de Allah'a olan muhabbetinden dolayı, ilâhî ahlaka bürünmüştür. Bu itibarla bir mümin ona itaat dairesine girer. Bu anlamda onlara tâbi olmak, insanı yüceltir ve Allah'ın sevgisine mazhar kılar. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim, Peygamber efendimizi ilâhî muhabbetin odak noktası addeder ve şöyle buyurur:

⁶¹ Bkz. Maide/35 ve Al-i İmran/103

⁶² El Kâfi, c.4, s.567

⁶³ Allah'ın sevgisine mazhar olan sınıflar: Tövbe, taharet ve arınma ehli olanlar “Muhakkak ki Allah çokça tövbe edenleri ve çokça arınıp temizlenenleri sever.” (Bakara: 222) Direniş ve Cihad erleri “Muhakkak ki Allah kendi yolunda kurşunla kenetlenmiş bir duvar gibi kendi yolunda savaşanları sever.” (Saff: 4) ... Bütün bu sınıflar Allah'ın mahbubudurlar ancak hiç kimse Habibullah (İslam Peygamberi) düzeyinde bu sevgiye mazhar değildir.

“Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana tâbi olun. Ta ki Allah da sizi sevsin!”⁶⁴

Demek ki Allah’ın Habibi’ne muhabbet beslemek, insanın kendisini de Allah’ın habibi kılar.

Peygamber ve İtret-i Tahiri ile ilgili sayısız rivayet varit olmuştur. Örnek babından bazı rivayetleri zikredecek olursak:

1. Enes diyor ki: Bir bedevi Resulullah’a (s.a.a) şöyle sordu:

“Kıyamet ne zaman gelecek?” Tam bu esnada namaz vakti girdi. Resulullah (s.a.a) namazdan sonra o adamı çağırdı ve şöyle buyurdu: “O gün için ne hazırladın?” Adam: “Allah’a and olsun ki ben, kıyamet Günü için çok fazla namaz ve oruç hazırlamış değilim; ancak ben Allah ve onun Resulü’nü çok seviyorum” dedi. Peygamber efendimiz şöyle buyurdu: “İnsan, sevdikleriyle haşrolunur.” Enes diyor ki: “Ben, cahiliyetten kurtulup İslam’la şereflenme dışında hiçbir şeyin Müslümanları bu düzeyde sevindirdiğine şahit olmamıştım.”⁶⁵

2. Resulullah efendimiz (s.a.a) Allah, peygamber ve İtret-i Tâhir sevgisi ile ilgili şöyle buyurur:

“Allah’ı seviniz! Zira bu, sizin hem can hem de cisminizi besler. Allah rızası için beni de seviniz! Zira ben onun feyzinin bir kanalıyım. Hanedanımı da benim hatırım için seviniz! Zira onlar benimle sizi aranızda bir bağdırlar.”⁶⁶

3. İmam Ali (a.s) aslında bir ‘altın zincir’ sayılması gereken bir rivayette şöyle buyurur:

Ensar’dan bir kişi Resulullah’ın huzuruna vardı ve: “Ben sizden ayrılık ve firkat hicranına takat getiremiyorum. Evimde ya da çalıştığım yerde sizi her hatırladıkça işimi gücümü bırakıp sizi görmeye geliyorum. Benim bu takatsizliğimin tek sebebi size olan sevgimdir. Şu an beni şu endişe tedirgin ediyor; yarın kıyamet gününde siz cennete girip A’la İlliyyin (cennetin en yüce) makamına çıktığımızda ben ne yaparım?” Bu esnada şu ayet-i şerife nazil oldu: “Her kim Allah’a ve Peygamber’e itaat ederse işte onlar Allah’ın kendilerine nimet verdiği Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlihlerle beraber

⁶⁴ Al-i İmran: 31

⁶⁵ İlelu’ş Şerayi’, c. 1, s. 139-140; Bihar, c.17, s.13

⁶⁶ İlelu’ş Şerayi’, c. 2, s. 600; Bihar, c.17, s.14

olacaklardır. İşte onlar ne güzel arkadaştır!”⁶⁷ Allah ve Resulü'nün takipçileri enbiya, siddıklar, şehitler-şahitler ve sâlihlerle haşrolunurlar. İşte onlar en güzel arkadaşlardır. Zira yürek yorgunları kabilelerini yarı yolda bırakmazlar. Bilakis mümkün olabildiğince onları da beraberlerinde götürürler. Bu ayet nazil olduktan sonra, Peygamber efendimiz o adamı yanına çağırır, bu ayeti ona tilavet etti ve müjdeler verdi.”⁶⁸

4. Peygamber Efendimiz (s.a.a) şöyle buyurur:

“Bir kul, beni kendi canından daha çok sevmedikçe, İtretimi kendi hanedanından daha ziyade sevmedikçe, ailemi kendi ailesinden daha çok sevmedikçe ve benim zatımı kendi zatından daha çok sevmedikçe (kâmil anlamda) iman etmiş sayılmaz.”⁶⁹

Burada hatırlanması gereken nükte -daha önce de değindiğimiz üzere- şudur: Ehlibeyt'in kabirlerini ziyaret, bir sevgi nişanesi olup müminlerin bu hanedana karşı sorumlulukları arasındadır. Elbette bu amelin faydası da yine müminlerin kendilerine döner:

“De ki: ben sizden buna karşılık yakınlıkta sevgi (Ehlibeyte meveddet) dışında hiçbir ücret istemiyorum...”⁷⁰ De ki: ben sizden bir ücret istemişsem o da sizin kendiniz içindir...”⁷¹

⁶⁷ Nisa: 69

⁶⁸ El Emali, Tûsî, s. 621; Bihar, c.8, s.188 ve c.17, s. 14

⁶⁹ El Emali, Saduk, s.334-335; Bihar, c.17, s.13-14

⁷⁰ Şura: 23

⁷¹ Sebe: 47

3. Bölüm

Edeb-i Huzur

Yüce Rabbimiz, Resul-i Ekrem'in huzuruna varmayı, onun izin veya daveti şartına bağlamıştır:

“Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamberin evine girmeyin... Davet edildiğiniz vakit girin...”⁷²

Peygamberin (s.a.a) huzuruyla şereflenen herkes, onu rencide edecek her tür davranış, söz, fikir ve hatıradan uzak durmalıdır:

“Sohbet etmek için de girip oturmayın. Bu haliniz Peygamber'i üzüyor...”⁷³

Zira onun meclisi, ilim ve hikmet meclisidir şenlik, eğlence veya arkadaş meclisi değil. Dolayısıyla Peygamberin huzurunda, kendinizi bir arkadaş toplantısındaymiş gibi görüp de hikmet ve marifet içermeyen konuşmalarla meşgul edemezsiniz. Bu ortamda gözleriniz ve kulaklarınız her daim açık olmalıdır. Burası, dünya işleri yahut zâhirî dostlukların paylaşılacağı bir yer değildir. Acaba sizler buraya (Medine'ye) Resul-i Ekrem'in (s.a.a) sohbetini mi dinlemek için geliyorsunuz yoksa kendi aranızda konuşmak için mi? Eğer marifet kazanmak ve kemallere nâil olmak için gelmişseniz, Peygamberi rencide edecek söz ve davranışlardan sakınmanız gerekir:

“Sohbet etmek için de girip oturmayın. Bu haliniz Peygamber'i üzüyor ve o ise bunu size söylemekten hayâ ediyor...”

⁷² Ahzab: 53

⁷³ Ahzab: 53

Peygamberi rencide edenler, Allah'ın özel Rahmetine nâil olamazlar.⁷⁴ Peygambere zahmet verecek işlerden kaçınmanın en kolay yolu, onun ziyaretine varanların yeme, içme, konuşma vesaire davranışlarına dikkat etmesidir. Nitekim Hz. Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Keskin zekâyla oburluk bir arada bulunmaz”⁷⁵ “Şehvet ile hikmet bir arada bulunmaz.”⁷⁶ “Azim ve iradeyle gönül eğlendirme bir arada bulunmaz.”⁷⁷

Demek ki tuka basa dolu bir mideyle Peygambere misafir olunmaz. Oburluk, yiyip içip gezme, yüzeysel arkadaşlıklar, otellerde ve misafirhanelerde bir araya gelip eğlenmeler, sokak ve pazarlarda dolaşmak ve sair meşgaleler, Medine’de dua ve münacatın lezzetini yok eder.

Adamın biri, Resulullah'ın (s.a.a) huzurunda iken geçirir. Hz. Peygamber şöyle buyurur:

“Başkalarının yanında iken bu şekilde geçirme! Yetecek kadar yemek yemeye çalış. Karınları sürekli tok olanlar, kıyamet günü uzun açlık günleriyle karşılaşacaklardır.”⁷⁸

Kur'an-ı Kerim’de bazı diğer ayetlerde de müminlere, Peygamberin (s.a.a) huzurunda edeb dairesine riayet etmeleri emredilir ve şöyle buyrulur:

“Ey iman edenler! seslerinizi Peygamberin sesinin üstünde yükseltmeyin!”⁷⁹

Prensip olarak da ölçülü bir insan zaruret arz etmedikçe sesini yükseltmez. Rabbimiz bu ayetin sonunda, Peygamberin huzurunda edebe riayet etmeyenleri tehdit eder ve bu davranışın, bütün amellerin geçersiz sayılmasına yol açacağını hatırlatır:

“Birbirinize bağırarak hitap ettiğiniz gibi ona da bağırarak hitap etmeyiniz! Böyle yaparsanız, siz hiç farkına varmadan amelleriniz boşa gider.”⁸⁰

⁷⁴ Ahzab: 57

⁷⁵ Gururü'l Hikem, s.360, 8158. Hadis; Müstedreku'l Vesail, c.16, s.222

⁷⁶ Gururü'l Hikem, s.65, s.844

⁷⁷ Age. s.483; Nehcu'l Belağa, 241. Hutbe

⁷⁸ Uyun-ı Ahbar-ı Rıza, c.2, s.38-39; Bihar, c.63, 332

⁷⁹ Hucurat: 2

⁸⁰ Hucurat: 2

Nitekim edeb-i huzura riayet etmek kalplerdeki takvanın bir nişanesidir ve ilâhî mağfiret ve bağış için bir vesiledir:

“Allah’ın Peygamberinin huzurunda seslerini alçaltanlar; işte onlar o kimselerdir ki Allah, onların kalplerini takvayla sınamıştır. Onlar için mağfiret ve büyük bir bağış vardır.”⁸¹

Kalplerdeki takvanın sınındığı imtihanlara girip zaferle çıkabilmek, insani kemallerin methe şayan en yüce göstergesidir.

Allah velilerinin mukaddes huzurunda edebe riayet etmek, doğru bir inanç ve sâlih amellerin bir semeresidir. Edebe riayet, en üst düzeyde bir takvanın hâsıl olması için bir vesiledir. Takva sahipleri ise yeniden diriliş gününde meleklerin ziyaret edecekleri bir makama yükselirler.

“Biliniz ki her kim Allah’a karşı takvayı gözetirse, Allah onun için fitnelerden bir çıkış yolu gösterir, karanlıklar da bir nur bahşeder, gönlünün arzuladığı her şeyi ebedileştirir. Onu kendisine mahsus bir diyarda ki arşı o diyarın bir gölgesi, aydınlığı o diyarın huzurudur ve o diyarın ziyaretçileri meleklerdir... Öyle ameller işleyiniz ki o diyarda Allah’ın komşularıyla beraber olabilesiniz. Allah o komşulara peygamberlerini arkadaş kılmış ve melekleri onları ziyaretle vazifelendirmiştir.”⁸²

Aslında belki de amellerin melekûtî yönünün zuhuru ilkesi gereği, enbiya, evliya ve İmamları (a.s) ziyaretin hakikati, diriliş günü tecelli bulan birer melektir. Nitekim o gün, abdest suyunun her bir damlası bir nur ya da bir melek şeklinde zuhur edecektir.⁸³

Yüce Rabbimiz, bu ayetlerin devamında şöyle buyurur:

“Odalarının dışından bağırarak sana seslenenlerin çoğu, akıl etmeyen kimselerdir.” “Ve gerçekten de onlar, sabretselendi de sen, çıkıp yanlarına gelseydin daha hayırlı olurdu. Allah’ın mağfireti bol ve o rahimdir.”⁸⁴

Demek ki İslam’ın resmî şiarları arasında yer alan bu edeb-i huzur, daima göz önünde bulundurulmalıdır. Zira bu edebe riayet etmemek, bir akılsızlık ve şuursuzluk nişanesidir.

⁸¹ Hucurat: 3

⁸² Nehcu’l Belağa, 183. Hutbe

⁸³ El Kâfi, c.3, s.70-71

⁸⁴ Hucurat: 4-5

Yukarıdaki ayetler ve “*Muhakkak ki biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir korkutucu olarak gönderdik. Ki siz (insanlar) Allah’a ve Peygamberine iman edesiniz, ona destek olasınız ve en içten duygularla ona saygı duyusunuz...*”⁸⁵ gibi bazı diğer ayetler mucibince Allah Resulü’nün saygınlığını korumak, İslam’ın bir şiarı olarak her zaman için – Peygamber hayattayken de öldükten sonra da- bir vazife addedilmelidir. Zira Resul-i Ekrem’in (s.a.a) risâlet makamı, her daim canlıdır. Peygamberimizin hayatı da ölümü de bizim için birdir. Bu itibarla, bugün dahi Resulullah’ın Haremî’ne girerken edeb-i huzura riayet edilmelidir. Dahası, şu husus unutulmamalıdır ki duvar, kapı, pencere ve sair hiçbir şey bu huzur için bir engel değildir. Eğer olacak olsaydı, o makama varan ziyaretçiler: “*Allah’ım... Ben şahadet ederim ki senin Resulün ve halifelerin (a.s) diridirler ve senin nezdinde rızıklanmaktadırlar. Benim durduğum yeri görürler ve sözlerimi işitirler ve selamıma cevap verirler...*”⁸⁶ diye hitap etmezlerdi. Binaenaleyh her ne kadar geceleri Resulullah’ın Haremî’nin kapılarını kilitleseler de, ziyaretin kapısı kilitlenmez. O esnada dahi huzura varılabilir ve Harem’in duvarlarının gerisinden dahi mahsus ziyaretnameler okunabilir.

Anlatıldığına göre bir gün Malik B. Enes (Ehli Sünnet’in Malikilik Mezhebi’nin kurucusu) Mescid-i Nebevî’de Mansur Devanîkî ile bir münazara esnasında ona şöyle dedi: “Yüce Allah, kitabında Müslümanları ilâhî edep ile terbiye etmek maksadıyla şöyle buyuruyor: “*Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinin üstünde yükseltmeyin!*” ayrıca onun huzurunda seslerini kısarak konuşanları methederken onu duvarların gerisinden bağırarak çağıranları kınar. Açıktır ki, Peygamber’e saygı nasıl o hayattayken bir vecibe idiyse öldükten sonra da bir vecibedir.”⁸⁷ Tabi ki Malik ve Ebu Hanife gibi, Ehlibeyt medresesinde tahsil tevfiği bulmuş olan bazı Ehli Sünnet âlimleri bu tür hakikatlerle tanışma imkânı bulmuşlardır. Yukarıdaki rivayet de zaten bunun tanığıdır.⁸⁸

Dikkate şayan bir diğer husus şu ki Resul-i Ekrem’in melekûtî dergâhı ve haremî ile ilgili söylenen her şey, onun masum halifeleri (a.s) ve pak kılınmış soyu için de geçerlidir. Elbette hazreti Resul’ün (s.a.a) azamet ve saygınlığı hiçbir şeyle kıyaslanamaz.

⁸⁵ Fetih: 8-9

⁸⁶ El Beledü’l Emin, s.276; Mefatihü’l Cinan, “İzn-i Duhul” duaları.

⁸⁷ Biharu’l Envar, c.17, s.32

⁸⁸ Şerh-u Nehci’l Belağa, İbn-u Ebi’l Hadid, c.1, s.17-20

Hakkın Yüceltilmiş Evleri

Daha önce de geçtiği üzere, Yüce Allah kendi velilerinin terbiye edicisi ve edep öğretmenidir. Resul-i Ekrem (s.a.a) ve onun Ehlibeyti'nin (a.s) dergâhında huzur ile müşerref olanların riayet etmeleri gereken edep kurallarından birini şöyle izah buyurur:

“Ey iman edenler! Size izin verilmeden önce Peygamber'in evlerine girmeyin.”⁸⁹

Bu ayette ve diğer bazı ayetlerde geçen 'beyt' yani ev kavramı, sadece konut ve mesken anlamına gelmez. Bilakis Hz. Nuh'un (a.s) şu duasında da dile geldiği üzere *“Rabbim, bana, ana-babama ve mümin olarak benim evime girnlere mağfıret eyle”*⁹⁰ bazen maksat, nübüvvet, velayet ve benzeri makamlardır. Diğer taraftan *“(Bu nur) Allah'ın onların yüceltilmesine izin verdiği evlerdedir”*⁹¹ ayetindeki 'buyût' tabiri, sadece mescit ve cami gibi mekânlar için kullanılmaz. Aynı zamanda Masumlar'ın (a.s) haremeleri, -yukarıdaki açıklamaya binaen- risâlet, velayet ve imamet makamlarını da kapsar.

Bu hususu teyit eden bir diğer kanıt Kutade'nin şu rivayetidir:

İmam Bakır'a (a.s): Ben birçok ilim adamıyla görüştüm. Lakin şu an sizin huzurunuzda hissettiğim heybet ve celali onların hiçbirinin huzurunda hissetmedim” diye arz ettim. İmam (a.s) şöyle buyurdu: **“Şu an sen, öyle bir beytin huzurundasın ki Allah onu 'yüce' diye vasıflandırır...”**⁹²

Nübüvvet, velayet ve imamet makamlarının her biri birer 'yüce ev'dirler; manevî evler. Nübüvvet, velayet ve imamet gibi makamlarda *“Allah'ın onların yüceltilmesine izin verdiği evler”* kapsamındadırlar.

Bu 'yüce evler'den biri de Baki mezarlığındaki İmamların (a.s) haremleridir. Dikkat edilmesi gereken husus şu ki, o nürânî zatları yüceltmenin yolu, ziyaretçilerin kendilerini onların mübarek kabirlerinin üzerine atması değildir. Bilakis edep ve saygının gereği şudur: önce giriş izni istemeli sonra da yalınayak o makama girilmelidir.

⁸⁹ Ahzab: 53

⁹⁰ Nuh: 28

⁹¹ Nur: 36

⁹² El Kâfi, c.6, s.256

“... Çıkar ayakkabılarını! Kutlu Vadi'desin sen!”⁹³

Sonra da sükûnet içerisinde ve mütevazı adımlarla yürünmelidir. Öyle ki şu cümlenin lezzeti hissedilebilsin:

“Siz ey Ehlibeýt! Allah'ın Arş'ını çevrelemiş ve onu kuşatanlar sizlersiniz! O yüce makamda menziletiniz vardır. Allah, bizlere lütuf ve minnette bulunarak sizleri arştan ferşe (yeryüzüne) indirdi. Sizler halkın arasındasınız. Bedenleriniz diğer bütün bedenlerle birlikte. Sizin izleriniz diğer izlerle iç içe ve kabirleriniz diğerlerinin kabirleri arasında bulunmaktadır. Lakin sizin isimleriniz ne kadar tatlı, canlarınız ne kadar kıymetli, şanınız ne kadar yüce, hatranız ne kadar yücedir. Siz ahdinize ne kadar da vefalı ve vadinize ne kadar da sadıksınız! Kelamınız nur, işiniz rüş, vasiyetiniz takva, fiilleriniz hayır, âdetiniz ihsan ve karakteriniz keremdir sizin!”⁹⁴

Demek ki Bakî'de Hasan-ı Mücteba, Ali b. Hüseyin-i Seccad, Muhammed Bakır ve Cafer-i Sadık (a.s) hazretlerinin isimlerini yâd edip ya da kabirlerini görüp de lezzet almayanlar: “İsimleriniz ne kadar da tatlı, kabirleriniz ne kadar da cazibeli, iziniz ne kadar lezzetli...” diyemezler.

Camia ziyareti, diğer haremelerde de okunur. Ancak Bakî'deki cilvesi bir başkadır; özellikle de 'kabirleriniz diğer kabirler arasında' cümlesi. Zira diğer İmamların (a.s) kabirleri buldukları yerlerde diğer kabirlerden daha mümtaz bir görünüme sahiptir.

Hatırlatma:

Enbiya ve evliya (a.s) ziyaretlerinde dile getirilen sıfatlar, eğer şeriatın kutsi kaynağına bağlanarak ve ona nispet edilerek dile geliyor olsa dahi akli açıdan mümkün olması ve akılla çelişmemesi gerektiği hususunun yanı sıra muteber nakli kaynaklara da dayanmalıdır. Aynı zaruret diğer bütün alanlarda da söz konusudur. Yaratılış âleminde var olan her şey, ilâhî feyzin vasıtasız ya da vasıtalar aracılığıyla yayılmasının bir ürünüdür. Hiçbir varlık, kendi başına kaim değildir ve Allah'tan başka hiçbir şeye ait değildir. Kâmil ve masum insanlar, 'Cemu'l Cem' makamına sahiptirler. Onlar bu yüce mertebede, tek bir nur şeklinde zuhur bulmuşlardır ki melekler dahi onlar vesilesiyle ilâhî feyzlere mazhar olurlar. Demek

⁹³ Taha: 12

⁹⁴ Men La Yahduruhu'l Fakih, c.2, s.616; Mefatihul Cinan, “Ziyaret-i Camia-ı Kebire”

ki, şu yaratılış âlemindeki herhangi bir şeyin masum bir insan-ı kâmil (a.s) aracılığıyla varlık bulması akli açıdan yadsınamaz. Bu itibarla Camia Ziyareti'nde yer alan hiçbir cümle aklın hilafına değildir. Lakin nakli açıdan itibarına gelince, şu hususa dikkat edilmelidir ki, Camia Ziyareti'nin muhtevası, Ehlibeyt ile ilgili diğer bazı muteber ziyaret nameler, hutbeler, dualar ve sair İslâmî kaynaklarda da varit olmuştur.⁹⁵ Örneğin Camia Ziyareti'ndeki "Allah sizlerle başlamış ve sizlerle hitama erdirmiştir. Sizlerle istediğini mahveder, sizlerle sabit kılar..." cümlesi "Seyyid-i Şüheda Hz. Hüseyin'in (a.s) Mutlak Ziyaretnamesinde" varit olmuş ve muteber bir senede dayanmaktadır.⁹⁶

Merhum Molla Muhammed Taki Meclisi (r.a) Camia Ziyareti'nin azameti, güvenilirliği ve bereketleriyle ilgili çok faydalı açıklamalarda bulunur ve şöyle der:

"Benim açımdan bu ziyaretnamenin Hz. Ebu'l Hasan İmam Hadi'ye ait olduğu hususunda hiçbir şüphe yoktur..."⁹⁷

⁹⁵ Merhum Saduk (ra) Men La Yahduru'ul Fakih'te (2. Cilt, sayfa 598) şöyle der: "Ben Ziyaret ve Maktalu'l Huseyn kitaplarında birkaç tür rivayet nakletmişimdir. Ancak bu kitapta sadece bu ziyareti naklediyorum. Zira bana göre, rivayet zinciri bakımından en sahih rivayet budur ve bu da yeterlidir..."

Men La Yahduru'ul Fakih şarihi Molla Muhammed Taki Meclisi (ra) şöyle der: "Metnin yazarının maksadı şu olsa gerektir ki o, bu Ziyaret'in senedinde yer alan bütün ravileri güvenilir bilmiş, onların âdil olduklarına inanmıştır. Yahut bu Ziyaret'in sıhhati, kitabın başında değindiğim iki sıhhat ölçütünden birine göredir ki Kuleyni'nin kendisi de buna onay vermiştir. Evet, bu rivayetin senedinde rical âlimlerinden bazılarının 'cerh' ettikleri isimler de bulunmaktadır: Örneğin, Hasan B. Raşid gibi. Lakin bu iki kıymetli insanın (Kuleyni ve Saduk) bir rivayeti sahih bilmeleri de diğerlerinin (rical ehlinin) tashihinden ne daha kıymetsiz ne de değersizdir. Her şeyi bilen Allah'tır... (Ravdatu'l Muttakin, c.5, s.436)

⁹⁶ El Kâfi, c.4, s.576

⁹⁷ Ravdatu'l Muttakin, c.5, s.451-452

4. Bölüm

Peygamber Efendimizin Ziyareti

‘Edeb-i Huzur’ bahsinde de geçtiği üzere, Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetler Resul-i Ekrem’in (s.a.a) huzuruna varma âdâbını izah eder. O nûrânî dergâhta riayet edilmesi gereken âdâp, ona hitap ve konuşma tarzı ve benzeri kurallar bu ayetlerde açıklanmıştır. Bu âdâba riayet ve o dergâhla şerefliğin kurallarına uyma; yani edeb-i huzura uygun davranmak ilâhî inayet ve mevhibelere erişmek yolunda çok önemli bir pay sahibidir.

Ahzab Suresi’nin 53. ayeti evvela sadece müminlerin Resul-i Ekrem’in (s.a.a) ziyafetine gidebileceklerini belirtir. Zira burada muhatap iman ehlidir: “*Ey İman edenler! ...*” İkinci olarak bu davete, sadece davet edilenler ve önceden izin alabilenler icabet edebilir: “*Sadece size izin verildiğinde... Lakin davet edildiyse giriniz...*” Sadece bu durumda nebevî ikram söz konusu olur: “*Taam/yemek yedikten sonra...*” Bu taam ve yemek, hem zahiri ve maddi olabilir hem de bâtûnî ve manevî. İmam Sadık (a.s) “*İnsan muhakkak ne yediğine baksın!*”⁹⁸ ayet-i celilesinin tefsirinde şöyle buyurur: “Bu ayetteki yemekten murat, insanın öğrenmekte olduğu ilimdir.”⁹⁹

Maddî yemek ve bedenın gıdası olan yemek hususunda hayvanlar ve insanlar aynı konumdadır:

“Yiyin ve hayvanlarınızı otlatın!”¹⁰⁰“Kendiniz ve hayvanlarınız için bir meta olarak...”¹⁰¹

⁹⁸ Abese: 24

⁹⁹ El Kâfi, c.1, s.49-50

¹⁰⁰ Taha: 54

¹⁰¹ Naziat: 33

Lakin manevi yemek ve taam hususunda takva ehli bir insan meleklerle aynı sofrayı paylaşır. Marifet ve Hakk'ın birliğine inanmak, manevî bir gıdadır. Âlimler ve gönül ehli olanlar da tıpkı melekler gibi bu nimette pay sahibidirler. Bu itibarla şu ayet-i celilede âlimler meleklerle birlikte yâd olunmuşlardır:

“Allah, kendisinden başka ilah olmadığına şahitlik eder. Melekler ve ilim sahipleri de...”¹⁰²

Binaenaleyh, insan her ne kadar bedensel besinler noktasında kendisinden daha alt bir mertebede bulunan varlıklarla aynı düzeyde olsa da, ilim ve marifetin kemaline eriştiği zaman ilâhî marifeti şuhûd noktasında meleklerle aynı düzeye yükselir. Aynı şekilde bir mümin savaş esnasında şehadet feyzine eriştiğinde meleklerle birlikte kanat çıkar. Nitekim “... İkişer, üçer ve dörder kanatlı olan melekleri elçiler kılan...”¹⁰³ Ayetinin zeylinde rivayet olunduğu üzere Cafer B. Ebi Talib (Cafer-i Tayyar) ve Ebulfazl Abbas B. Ali (a.s) meleklerle birlikte kanatlanmışlardır.¹⁰⁴ Evet, âlim ve ârif olmak yolunda çaba sarf eden herkes, meleklerle sese Allah'ın birliğine şahadet getirirler. Fakat bu düzey, tek gayesi cehenneme gitmemek olanların düzeyidir. Oysa deliler, çocuklar ve fitri mustazaflar da cehenneme gitmezler. Demek ki cehenneme gitmemek ve orada yanmamak marifet değildir. Asıl marifet, meleklerin bir insanı karşılamaya gelip “Selamun aleykum, hoş geldiniz! Ebedî olarak girin buraya...”¹⁰⁵ Diyecekleri ve onunla sohbet arkadaşı olacakları bir düzeye erişmektir.

Nükte:

Doğru bir ilim ve salih bir amelin her ikisi de yüce bir kemaldir. Aynı şekilde bu ikisinin her biri kendi yerinde toplumun iki tamamlayıcı unsurudur. Sâlih amelin en bariz numunesi, şehadettir. Zaten ziyaretlerin büyük bir kısmı, şehitlerin makamını zinde tutmak ve onların ad ve şanlarını yaşatmak içindir. Bu itibarla kâmil insanlar her daim kendileri için bu makamı talep eder ve başkalarını da bu yolda teşvik

¹⁰² Al-i İmran: 18

¹⁰³ Fatir: 1

¹⁰⁴ El Kâfi, c.1, s.450; Bihar, c.18, s.193 ve c.21, s.53-57

¹⁰⁵ Zümer: 73

ederler. Evet, şerh-i sadr (gönül genişliği), ilmin ziyade olmasını talep etme ve sair kemaller ilâhî bir gayedir. Nitekim Musa Kelim (a.s) ve Peygamber efendimiz (s.a.a) “Rabbim, gönlümü genişlet!”¹⁰⁶ “Rabbim, il-mimi arttır”¹⁰⁷ Diye dua etmişlerdir. Tıpkı bu talepler gibi, cihat ve şehadet talebi de ilâhî bir gayedir. Bu husus, İmam Ali'nin (a.s) dualarında ve İmam Seccad'ın (a.s) münacatlarında çok aşikâr ve nettir. Hz. İmam Ali (a.s) bir duasında şöyle niyaz eder: “Allah'tan şehitlerin menzillerini ve saadete erişenlerin yaşamlarını niyaz ediyorum!”¹⁰⁸ Hz. İmam Seccad (a.s) ise Hamd Duası'nda şöyle yakarır: “Öyle bir Hamd nasip eyle ki Allah velileri içerisindeki saadet ehliyle birlikte mesut olalım, onunla Allah düşmanlarının kılıçlarıyla şehit olanlar zümresine dâhil olalım. Şüphesiz O, hamîd olan bir velidir!”¹⁰⁹ Elbette bu hanedan içerisinde şehitlik mertebesine erişenler, özel bir makama nâil olurlar. Bu anlamda İmam Ali (a.s) şöyle buyurur:

“Bizden biri şehit olduğunda ona şehitlerin efendisi denir!”¹¹⁰

Peygamber Efendimizin Manevî İkrâmı

Şimdi artık en azından görünüşte de olsa izin almadan onun ziyafetine varılmamış, davet edilmeksizin o manevî sofraya oturulmamış ve edeb-i huzur ile fizikî olarak o dergâhla şereflenme lütfu hâsil olmuşsa eğer Yüce Allah o sofradaki ilmî ve mânevî gıdadan nasiplenme şartını şöyle izah buyurur:

“Yemek yedikten sonra dağılm ve konuşmak için uzun uzadıya oturmayın! Bu durum Peygamberi incitir ve utandırır...”¹¹¹

Bu ayetin açıklaması ‘edeb-i huzur’ bahsinde geçmişti.

Yüce Allah, risâlet hanesinin ziyafetinde sunulan ikramları da belirlemiş ve Resul-i Ekrem'e (s.a.a) şöyle buyurmuştur: Beş vakit namazda; yani sabah, öğlen, ikindi, akşam ve yatsı namazlarında herkes seninle eşittir.

¹⁰⁶ Taha: 25

¹⁰⁷ Taha: 114

¹⁰⁸ Nehcu'l Belağa, 23. Hutbe

¹⁰⁹ Sahife-i Seccadiye, 1. Dua

¹¹⁰ Nehcu'l Belağa, 28. Mektup

¹¹¹ Ahzab: 53

“Ve namaz kıl güneşin zeval vaktinde, gecenin karanlığı basınca ve fecir çağında...”¹¹²

Fakat bir altıncı namaz daha vardır ki o sırf sana mahsus bir namazdır:

“Gecenin bir kısmında uyan ve namaz kıl! Bu sadece sana mahsus nafile bir namazdır. Umulur ki Rabbin böylece seni Makam-ı Mahmud ile mebus kılar.”¹¹³

Resul-i Ekrem'e (s.a.a) gerçek anlamıyla konuk olanların gece namazlarından mahrum kalmaları mümkün değildir. Zira bu, Peygambere özel ikramı 'Teheccüd Namazı'dır. Hz. Peygamber, özel konuklarını geceleri ihya etmeye davet eder. Fakat geceleri teheccüd ile uyanık kalmak, günün uzun saatleri ve aşırı yorgunluğuyla bağdaşmaz. Gündüzlerini başkalarıyla geçirip geceleri huzur içerisinde olup **“Çünkü gündüz, senin için uzun uğraşlar vardır”¹¹⁴ ayetine konu olanlar “Doğrusu gece ibadeti etki bakımından daha da kuvvetli ve söz bakımından daha sağlamdır”¹¹⁵ ayeti celilesinin manasından nasip alamazlar.**

Resul-i Ekrem (s.a.a) gerçek konuk ve ziyaretçilerini bu manevi sofrada ağırlar ve onları o Makam-ı Mahmud'a; yani o övgüye şayan mertebeye hidayet eder. Bu mertebedeki konuklar sadece ziyaretçi değil, aynı zamanda Resul-i Ekrem'in (s.a.a) mirasçılarıdır. Malumdur ki mirasçıların nasip ve payları, ziyaretçilerinkinden çok daha fazladır. Böyle bir konuk öyle bir düzeye erişir ki melekler, tıpkı Resulullah'a salâvat gönderdikleri gibi ona da selam ve salâvat gönderirler.

“O'dur sizleri karanlıklardan nura çıkarmak için salâvat gönderen ve melekleridir...”¹¹⁶

Aradaki fark şudur: Allah ve melekleri, Peygambere birlikte salâvat gönderirler ki bu bir anlamda onun şanını yüceltmektir:

¹¹² İsra: 78

¹¹³ İsra: 79

¹¹⁴ Muzemmil: 7

¹¹⁵ Muzemmil: 6

¹¹⁶ Ahzab: 43

“Şüphe yok ki Allah ve melekleri salâvat getirir Peygambere...”¹¹⁷

Fakat müminlere salâvat söz konusu olunca Allah ayrı bir şekilde salâvat gönderir melekler ayrı: “O’dur... Salâvat gönderen ve melekleri...” Bu ayette bağlaç ‘tekil iki sözcük arasında’ iken öncekinde ‘iki cümle’ arasındadır.

Binaenaleyh Resul-i Ekrem’in (s.a.a) ziyafetine katılmanın armağanı, Allah ve onun meleklerinin takva ehli konuklara salâvat göndermesidir. Bu ilâhî salât ve selamın neticesi ise o müminlerin nurlanmalarındır. Nurlanmış bir insan ise şu kapkaranlık tabiat ve hiçbir değeri olmayan maddî hayata göz dikmez. Zira bir müminin hac ya da umre yolculuğunda nasiplendiği maddî refahın binlerce katı dünya yiyicilerine nasip olmaktadır. Öyle ki bu refah sarayının gölgesi dahi hiç bitmemecesine uzar gider. Bu itibarla İmam Ali (a.s) dünya ziynetleri ve dünya nimetlerinin değersizliğini ifade etmek için şöyle buyurur:

“Resul-i Ekrem’in (s.a.a) hayatında öyle sahneler vardır ki baktığımızda size dünyanın ayıp ve kötülüklerini gösterir. Örneğin o ve en yakınları orada (dünyada) açlık çekiyorlardı. O, Allah nezdinde çok yüce bir makama sahip olmasına rağmen Allah ona dünya nimetlerini bahşetmedi. Dolayısıyla düşünüp görmek gerekir ki acaba Allah bu tutumuyla, peygamberine ikramda mı bulunmuştur yoksa onu aşağılamış mıdır? Eğer birisi: “Allah, onu aşağılamıştır” diyecek olursa, Allah’a and olsun bu büyük bir yalan olur. Yok, eğer: “Allah, ona ikramda bulunmuştur” diyecek olursa, şunu bilmelidir ki demek ki Allah, başkalarını (dünya nimetlerine gark olanları) aşağılamış ve asıl onlara ikramda bulunmamıştır. Zira Allah, dünyayı onlar için geniş tutmuşken kendi velileri ve onların en yakınlarından esirgemiştir.”¹¹⁸

Resul-i Ekrem (s.a.a) bu hususta şöyle buyurur:

“Dünya Muhammed ve Âl-i Muhammed için değildir. Eğer dünyanın Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar değeri olsaydı, dünyanın bir yudumcuk olsun suyunu kâfirlere içirmezdi.”¹¹⁹

Aynı tabir, İmam Sadık’ın (a.s) Masum İmamlar ve gerçek takipçilerinin doğru yol üzere oldukları, onlardan ayrılanların yollarını sapıttıkları

¹¹⁷ Ahzab: 56

¹¹⁸ Nehcu’l Belağa, 160. Hutbe

¹¹⁹ El Emali, Saduk, s.234; Bihar, c.43, s.20

ve bütün zorlukların müminler için hayır ve bereket kaynağı olduğu gibi konuları izah buyurduğu bir hadisin sonunda da yer alır.¹²⁰

İlmi ve Amelî Kemallere Nâil Olmak

Evet, namaz, oruç, zekât ve benzeri farizaları yerine getirmekten maksat şu meşhur üç gayeye erişmek içindir: Cehennemden kurtulmak, cennete kavuşmak yahut Allah'a şükran ve muhabbet duygularını göstermek. Lakin ziyaret vesaire farz olmayan amelleri yerine getirmekten maksat, çoğunlukla cennete kavuşmak ve Allah Teâlâ'ya şükran ve muhabbet duygularını ilan etmektir. Tabi aynı zamanda ilmi ve amelî kemallere nâil olmak gibi özel birtakım maksatlarla da bu ameller yerine getirilebilir.

Ziyaretçiler için hâsıl olması mümkün olan vasıflar, teşvik maksadıyla yazılan ziyaretnamelerde varit olduğu gibi Masumlardan (a.s) rivayet olunan ziyaretname metinlerinde de varit olmuştur. Bir ziyaretçi, bu metinleri dikkatle okuduğu zaman kendisiyle mütenasip kemallerin idrakine varır ve Allah'tan niyaz eder. Zira Yüce Allah, masum bir insan-ı kâmilî diğer bütün büyük peygamberler gibi sıkıntıya düşenler için bir korunak ve sığınak kılmıştır:

“Biz her peygamberi -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resul de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı.”¹²¹

Muteber naklî naslar, tıpkı akli delil ve burhanlarla da ispatlandığı üzere Hz. Peygamber'in (s.a.a) hayatıyla ölümü arasında bir fark olmadığını göstermektedir. Resul-i Ekrem'in (s.a.a) makberıyla irtibat kuran bir ziyaretçi, hakikatte onun melekûti hakikati ve her daim diri ve uyanık olan ruhuyla manevî bir irtibat kurmuş olur. Bu esnada istiğfar edebilir ve Allah Resulü'nün (s.a.a) kendisi için mağfiret dilemesine mazhar olabilir. Nihayetinde de Allah Teâlâ'nın 'Tevvab-ı Rahim' özel isminin tecellisine nâil olur. Bu yüce anlam onun ziyaret namesinde de varit olmuştur:

¹²⁰ El Kâfi, c.2, s.246

¹²¹ Nisa: 64

“Ben senin peygamberine istiğfar dileyen bir kul ve günahlarımdan tövbe-kâr olarak geldim. Ben senin vesilenle rabbime ve senin rabbın olan Allah’a yöneliyorum ki günahlarımı mağfiret eylesin!”¹²²

Dikkat edilmesi gereken nükte şu ki: Ziyaretine varılan her bir kâmil insanın kendisine özel ziyaret namesinde yer alan kemal sıfatları, ziyaretçiler için Allah’tan dilemeleri gereken kemallerin bir kılavuzu mesabesindedir. Bu itibarla nasıl namaz, Allah Teâlâ’nın ziyaretine varmaksa ve hac ve umre de onun ve yine ona ait Beyt-i Atik’i ziyaret ise ve namaz sayısız bereketler içeriyor ve bu cümleden ‘çirkinlik ve kötülükten’ sakındırıyor ve hac sayısız nimetler içeriyor ve bu cümleden pislikten arınmak, ecne-biler ve onların uşaklarının bağlarından kurtulmak gibi bereketler içeriyorsa ve bu itibarla şeriatın kutsî sahibi bu ziyaretlerin sürekli olmasını istiyor ve “onlar ki namazlarında daimdirler” diye buyuruyor ve yine “Beni Beytu’l Haramı’nı haccetmekle rızıklandır; bu yılmda ve bütün yıllarım boyunca” diye niyaz ediyorsa, kâmil insanların ziyaretlerinin de sonsuz bereketleri vardır. Dinde içtihat mertebesi, hakkı tebyin gayesiyle cihad, dini delilleri ikame, savunma ve himaye etme şuuru, ziyaretin sonsuz bereketlerindedir. Bu bereketlerin diğer örneklerini de yine ziyaret namelerinde yer alan kemal sıfatlarını inceleyerek görebiliriz: Namazı ikame etmek, zekât vermek, iyiliği emretmek, kötülükten sakındırmak, ömür boyunca Allah’a itaat etmek, yüce makamlara nâil olma arzusu ve o mukaddes zatlarla birlikte olma niyazı gibi hususlar bu zümredendir.

Kur’an-ı Kerim’de Resul-i Ekrem’in (s.a.a) bazı vazifeleriyle ilgili ayetler, onun (s.a.a) ziyaretnamesinde de göz önünde bulundurulmuştur. Örneğin: İnsanlık camiasını delile dayalı hikmet ve ahlâkî vaazlarla Allah’a çağırarak, müminlere karşı şefkatli, yoldan çıkmış inatçı kâfirlere karşı şiddetli olmak gibi vasıflar¹²³ bu zümredendir. Ziyaretnameler de tıpkı dualarda olduğu gibi haber cümlesi kalıbında değil de inşa cümlesi kalıbında olduğundan, ziyaretine varılan zatın meziyetleriyle ilgili vasıfları zikretmek, ziyaretçinin bu sıfatlara bürünme dileğini ifade etmesi mesabesindedir. Aynı şekilde bazı ziyaret nameler, o zatlarla ahitleşmenin yenilenmesi, yeniden biatleşmek ve tevelli-teberri hususunda verilen söze sa-

¹²² El Kâfi, c.4, s.550-551; Mefatihü’l Cinan, “Hazreti Peygamberi Ziyaret Keyfiyeti”

¹²³ El Kâfi, c.4, s.550-551; Mefatihü’l Cinan, “Ebu Hamza Sumali Duası”

dakat ahdini içerir. Örneğin en gözde ziyaret namelerden olan ‘Eminullah Ziyaretnamesi’, inşa-dilek kalıbı ve yakarış-dua kipini oldukça cazip bir şekilde bir arada barındırır.

‘Eminullah Ziyaretnamesi’ ile ilgili söz konusu özellik her ne kadar diğer ziyaretnamelerde de bulunsa da lakin vurgu ve çokluk bakımından hepsinin dua içermesi farklı farklıdır. Öyle ki bazı duaların dua ile iç içe olduğu söylenebilirken bazılarının sadece ziyaretname olduğu söylenebilir. ‘Eminullah Ziyaretnamesi’ muteber bir kaynağa sahiptir. Bu ziyaretname Emirülmüminin İmam Ali b. Ebi Talib’in (a.s) haremının yanı sıra bütün diğer mukaddes haremelerde de okunabilir. Bu açıdan çok kapsamlı bir ziyaretname olduğu söylenebilir. Bu metinde duanın payı ziyaretten daha çoktur. Zira birkaç cümlelik bir ziyaretten sonra özel bir dua gelir ve özel bir hamd u sena ile devam eder.

Hatırlatılması gereken nükte şu ki, bu tür hamd u senalar, haber cümlesi kalıbında görülmemelidir. Zira inşa ve dilek mahiyeti daha belirgindir ve dolaylı olarak bir talep ve mümkün olabildiğince sözü geçen sıfatlara bürünme arzusunu da içerir. Ziyaretten sonra gelen duanın bazı en temel bileşenleri, ‘mutmain’ bir nefis (can) talebi ve Hakk’ın kaza-kaderine rıza makamına nâil olma arzusudur. Açık olsa gerektir ki tam anlamıyla ‘mutmain nefis’ mertebesine erişmiş ve Hakk’ın tekvinî ve teşriî kaza-kaderine rıza makamına nâil olmuş bir insan, kesinlikle Allah’ın rızasına mazhar olma derecesine de erişmiştir demektir. Zira rıza makamına erişebilen bir insan, kesin olarak Allah’ın da ondan razı olduğu bir insandır.

“Allah onlardan razı olmuştur ve onlar da O’ndan razıdırlar. İşte bu, Rabbinden haşyet duyan kimseler içindir.”¹²⁴

Bu mübarek üçleme; yani mutmain nefis sahibi olmak, Allah’tan razı olmak ve Allah’ın rızasına mazhar olmak inayetine mazhar olan bir insan, kesinlikle rabbine dönme izniyle şereflenir ve onun fermanı ile onun özel kulları ile birlikte özel cennetlere girmeye hak kazanır.

“Ey mutmain nefis, dön Rabbine ondan razı olarak ve onun rızasını kazanmış olarak! Kullarımın arasına gir! cennetime gir!”¹²⁵

¹²⁴ Beyyine: 8

¹²⁵ Fecir: 27-30

Bu duanın en görkemli boyutu, ârifin kalbindeki korku ve ürperişin mutmain nefis ile bir arada görülüyor olmasıdır. Bu birlikteliğin bir kesiti dua kalıbında diğer kesiti hamd u sena kalıbında dile getirilir: "... Nefsimi kaderine mutmain kıl... Allah'ım... âriflerin kalpleri senin karşında korkuyla ürperir!"¹²⁶ Dua ve hamd u senaların büyük ekseriyetinin içeriği, Kur'an-ı Kerim'in vahiy kaynaklı öğretilerine dayanır. Yüce Rabbimiz görünüşte bir arada bulunmaması gereken bu iki sıfatın aslında tam bir in-sicam ve uyum içerisinde olduğunu bildirir. Şöyle ki sâlih bir sülûk ehli, yüce makamlara ermeden önce, ilkin ıstırap ve kaygıya müptela olur. Bu kaygı ve ıstırap meth-e şayan bir duygu olup kınanmaya konu olan şaşkınlık ve avarelik çöllerinde kaybolmakla aynı değildir. Korku ve kaygı sebebi olan bu ıstırap ve güvensizlik duygusu, Hakk'ın yüce melekûtunu müşahedenin bir sonucudur.

"Gerçek müminler o kimselerdir ki, Allah'ın adı anıldığı vakit, kalpleri korkuyla ürperir."¹²⁷ "Onlar öyle kişilerdir ki, Allah anılınca yürekleri korkuyla ürperir uğradıkları musibetlere katlanırlar."¹²⁸ Ve gerçekten Rablerine dönecekler diye kalpleri korkuyla ürperenlerdir onlar."¹²⁹

Bütün mertlik ve metanetlerin kaynağı olan o söz konusu 'itminan, sükûnet ve huzur' duygusuna gelince, bu duygu özel bir velayet harem-inin emniyet sahasına girmenin bir semeresidir. Bu velayete sahip olanlar ise *"Onlar için ne bir korku ne de bir hüznün vardır"*¹³⁰ makamına erişmiş olanlardır. Evvela kaygı sonra itminan ile sonuçlanan dalgalanmanın bir arada barındığı sahneyi şu vezin ayette görmek mümkündür:

"Allah kelamın en güzeli olan sözü, müteşabih (ifadeleri birbirine benzeyen) ikişerli bir kitap şeklinde indirdi. Rableri karşısında yürekleri titreyerek korkanların ondan derileri ürperir. Sonra onların derileri ve kalpleri Allah'ın zikri karşısında yumuşar ve yatıştır. İşte bu, Allah'ın hidayetidir. Dilediğini onunla hidayet eder. Allah kimi saptırırsa da artık onun için hiçbir hidayet edici yoktur."¹³¹

¹²⁶ Misbahu'l Müctehid, s.738-739; Mefatih, Eminullah Ziyareti

¹²⁷ Enfal: 2

¹²⁸ Hac: 35

¹²⁹ Muminun: 60

¹³⁰ Yunus: 62

¹³¹ Zümer: 23

Zira tüylerin ürpermesi, ıstırap ve kaygı duygusu, sâlikin yola çıktığı ilk aşamalara mahsustur. Allah'ın zikri ve yâdıyla itminan, huzur ve sükûnet bulmaksa Rububiyet'in kutsi harimine yaklaşıp ünsiyet bulduktan sonra hâsıl olur. Elbette vuslata erişmiş bu sülûk ehli için artık kıyametteki korku ve ıstırap asla söz konusu olmaz:

“O en büyük dehşet onları hüzünlendirmez.”¹³² “Onlar o günün dehşetinden emin kalırlar”¹³³

Talim ve Tezkiye

Peygamberler ve Allah velilerinin programları ve bütün çabalarının sonucu, kitap ve hikmet tâlimi ve toplumun ruhunu tezkiye ve arındırmadır. Böylece toplumlar ilmî cahillik ve amelî cehaletten kurtularak; yani takva sahibi olarak peygamberlik müessesesinin nihâi gayesi olan nurlanma maksadına nâil olurlar. İlim ve adalet adına gündeme gelen her şey, risâlet makamının orta ölçekli gayesidir. İdeal ve nihâi anlamda nurlanma gayesine erişmek ise bu makamın en yüce maksadıdır:

“Elim Lam Ra. Bu öyle bir kitaptır ki, biz onu sana, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan nura çıkarasın diye gönderdik.”¹³⁴

İlâhî önderlerin söz, yazı ve davranışları; her biri özel şartlar çerçevesinde ilmi ya da amelî bir rol oynarlar.

Çoğu zaman ilim ve amel birbirleriyle uyumludur. Lakin bu uyum, zorunlu değildir. Aynı şekilde bu ikisi düzey bakımından da bir değildirler. Evet, bazen özgürlük, bağımsızlık, şeref, ilâhî ve insanî erdemler ve benzeri siyasî, sosyal, hukuki ve kültürel değerlerin talimi neticesinde ezilmiş bir millet uyanabilir, direnebilir, kıyam edebilir ve vatanını ecnebi istilasından kurtarabilir. Bir zaman gelir bu talim neticesinde hamasi bir cihada kalkışarak, bu uğurda değerli canlar ve kanlar feda edilerek uyuyan toplumlar uyandırılır, hasta ümmet iyileşir, korkak bir millet cesaret kazanır ve başıboş kalmış bir toplum bağımsızlığını kazanır. Bütün bunlar söz konusu değerlerin talim ve eğitimi ile mümkündür.

¹³² Enbiya: 103

¹³³ Neml: 89

¹³⁴ İbrahim: 1

Ziyaretin en başlıca hedeflerinden biri, ziyaretçilerin, ziyaret edilen zatın sıfatlarını kazanmasıdır. Hatta eğer bu sıfatları kazanamasa dahi, en azından o makamın temsil ettiği değerler, ziyaretçilerin idrakine sunulmuş olur ve bu doğrultuda yaşamasının önü açılmış olur. Bu itibarla Nübüvvet Ehlibeyti'nin (a.s) ziyaretnamelerinde söz konusu değerlerin işlendiği görülmektedir. Bilindiği üzere Yüce Allah bütün peygamberlerin, özellikle de Hatemu'l Enbiya'nın (s.a.a) en önemli vazifesi olarak talim ve tezkiyeyi gösterir. Bunlardan biri, cehaletin ortadan kaldırılması, öteki ise dalalet ve yolunu yitirmişliğin ortadan kaldırılması içindir. Bu vazifenin semeresi, bir toplumun sahih inançlar ve salih amellerle donanmasıdır.

“Vahiy üzere onlardan (peygamberlerden) misak aldı... Onları (insanları) fitratlarının misakını yerine getirmeye yöneltsinler diye... Onların akıl hazinelerini ortaya çıkarsınlar diye... En nihayet Allah, Muhammed'i (s.a.a), Resulullah olarak mebus kıldı... O, onları dalaletten hidayete yöneltti ve onları cehaletten kurtardı...”¹³⁵

Toplumun bilinçsizlik ve sapkınlıktan kurtarılmasından ibaret olan bu yüce gaye, İmam Sadık'ın (a.s) desturuyla Şehitlerin Efendisinin Er-bain Ziyareti'nde yer almıştır:

“Dua hususunda hücceti tamamladı, nasihatte bulundu ve senin uğruna canını feda etti ki kullarını cehaletten ve dalalet şaşkınlığından kurtarsın...”

Demek ki bazen amelî bir cihat hareketi, ilmî içtihadın kapılarını açabilir. Yani halk kitlelerini bilinçlendirir, mücadele ruhu aşılır ve dalaletten kurtarır. Sahih bilgi ve içselleşmiş bir adalet duygusundan neşet bulan gerçek bir akıl, akıl sahibi her bireyin kayyum ve velisidir. Dolayısıyla İslam ümmetinin munfasıl akli konumunda olan masum insan-ı kâmiller 'kitlelerin kayyum ve velisi' diye anılırlar. İmamet hariminin ziyaretçileri bu dergâhta 'adaleti ikame etmeyi' öğrenirler. Nihayetinde de kendi kendilerinin kayyumu ve velisi olur zulüm timsali ecnebilerin kayyumluğu ve velayetinden kurtulurlar. Baki mezarlığındaki İmamların (a.s) ziyaretnamesinde şu ifadeler yer alır:

“Ey hidayet imamları, selam olsun size! ... Ey kitleler üzerinde adalet üzere kayyum olanlar selam olsun size! ...”

¹³⁵ Nehcu'l Belağa, 1. Hutbe

Öyle ki âlim ve âdil bir mümin adalet üzere kıyam ettiğinde dahi Masum İmamlar (a.s) onun adalet üzere olan kayyumudurlar. Dolayısıyla onlar (a.s) adalet üzere olan âlimlerin de önderliği ve velayetlerini taşırlar.

Bütün bu anlatılanlar esasınca, Tahir İmamların (a.s) takipçilerinin tam bir değişim yaşamadan, kemale nâil olmadan, Masum İmamlarımızın nûrânî ve hayat menşei sözlerini duymadan Medine'den dönmeleri asla kendilerine yakışmaz. Elbette Allah'ın kelamını gönülleriyle işitenler, ziyaretçileriyle de gönül diliyle konuşurlar:

“Ruhu'l Emin indirmiştir onu. Senin kalbine, inzar edicilerden olarsın diye...”¹³⁶

Bir ziyaretçi bir hal değişikliği yaşadysa eğer, bilmelidir ki o nûrânî zatlar onunla konuşmuş ve Yüce Rabbimizin izniyle ruhunu etkilemişlerdir. Aksi durumda aslında kendisinin o esnada ruhsuz olduğunu bilmelidir. Evet, böylesi bir ziyaretin de sevabı vardır lakin batını bakımından ziyareti terk etmekle aynı düzeydedir. Bu büyük feyizden mahrum kalmamak için ve ona nâil olmak için yalvarıp yakarmalıdır.

Dünya sevgisinin bir eseri olan kalp katılığı ve göz kuruluğu, insanların İmamların (a.s) nurunu hissetmeleri ve onların sözlerine kulak vermeleri önünde bir engeldir. Dünya sevgisinin menşei ise ya nefs-i emmare ve iç şeytandır ya da dıştaki iblistir.

Dış düşmanı, 'küçük cihad' yoluyla ve silah yardımıyla yenmek mümkündür. Lakin bir iç düşman olan nefs-i emmare ile mücadelede yalnızca yakarış, inleyiş, ağlayışlar insanı zafere ulaştırır: 'Silahı ağlamaktır!' Ağlayıp yakarmayanlar, 'büyük cihad' yolunda zafer elde edemez ve Resul-i Ekrem (s.a.a) ve onun muhterem hanedanının (a.s) armağanlarına nâil olamaz. Böyle birinin en büyük kazancı olsa olsa cehennem ateşinden kurtulmak ve biraz da olsa cennet sevabına erişmektir.

Herkes Peygamber'in Feyiz Dolu Sofrasının Misafiridir

Vahiy ve risâlet hanedanının takipçileri, ziyaret metinlerinde de geldiği üzere; özellikle de tam anlamıyla bir imameti tanıma dersi olan

¹³⁶ Şuara: 193-194

Camia Ziyaretinin âli ve nurlu tabirlerini idrak ederek kendi hidayet meşalelerini başkalarıyla kıyaslamaya kalkışmamalıdır. Şu hususu da da-ima göz önünde bulundurmalıdırlar ki bu önderleri inkâr eden ve onlara muhalif olanlar birçok açıdan zayıf bir konumdadırlar. Zira onların takipçisi oldukları birçok edep kuralı, Nübüvvet Hanedanı'nın (a.s) sîret ve sünnetine aykırıdır. İtikadî meseleler ve kelâmî ilkeler hususunda da oldukça derin zaafı taşımaktadır. Lakin dinin resmî sözcülüğü ve mukaddes mekânlar onların kabzası altında bulunduğu için, o ortamda o kesimin yönelttiği eleştirilere cevap verme imkânı çoğu zaman oldukça kısıtlıdır.

“İşte bu din, hakikaten şerir insanların elinde esiridir. Onu kendi hevaları doğrultusunda kullanmakta ve onun vesilesiyle dünya talep etmektedirler.”¹³⁷

Dolayısıyla Kur'an ve Sünnet'in gerçek takipçileri daha ziyade onları eleştirmeyi öncelermelidirler. Örneğin diyebilirler ki “Sizler aslında gerçek anlamıyla tevhide inanmıyorsunuz. Zira sizler kıyamet günü Allah'ın görülebileceğine inanmıyorsunuz. Oysa Allah ne dünya da ne de âhirette gözle görülemez.

“Gözler onu idrak edemez; O, bütün gözleri idrak eder.”¹³⁸

Elbette her halükarda tartışmalarda edep ve olumlu davranışlar göz önünde bulundurulmalı, 'hikmet', 'öğüt' ve 'güzel tartışma' ilkeleri göz ardı edilmemelidir.

Din, eğer sahte dindarların esaretinde olmasaydı ve Kur'anî hakikatleri anlatmak serbest olsaydı, Allah velilerine tevessül ve benzeri konularla ilgili dile getirilen eleştiriler karşısında onlara şöyle cevap verilebilirdi: Peki, Yüce Allah bizzat Peygamber Efendimizin (s.a.a) kutsi varlığının bir feyiz kanalı ve aracısı olduğunu haber vermiyor mu? Şu ayeti okumaz mısınız:

“Allah ve Resulü onları kendi fazlıyla (lütfuyla) müstağni kılmıştır...”¹³⁹

¹³⁷ Nehcül Belağa, 53. Mektup

¹³⁸ En'am: 103

¹³⁹ Tövbe: 74

Bir rivayette varit olduğu üzere, bir gün İmam Sadık (a.s) yemek yedikten sonra “Elhamdulillah Rabbi'l Alemin! Allah'ım, bu senden ve senin Resulündendir!” dedi. Ebu Hanife, bu sözün şirk içerdiği vehmiyle itiraz etti. İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “Yazıklar olsun sana! Allah Kur'an'da şöyle buyurur:

“Allah ve Resulü onları kendi fazlıyla müstağni kılmıştır...” “Eğer onlar Allah ve Resulünün kendilerine verdiği rızayı olup “Allah bize yeter, pek yakında Allah da lütuf ve fazlından verecek O'nun Resulü de” deselerdi (daha iyi olurdu).”

Ebu Hanife şöyle arz etti: “Ben bu ayetleri sanki hiç okuyup işitememiş gibiyim!” İmam Sadık (a.s) şöyle buyurdu: “ Kesinlikle bu ayetleri okumuş ve işitmişsindir. Lakin Yüce Allah sen ve senin gibiler için şöyle buyurur:

“Ne diye Kur'an'ı bir iyice düşünüp taşınmazlar, yoksa kalplerinde kilitler mi var?”¹⁴⁰ “İşte öyle değil, hayır, kazandıkları şeyler üst üste yığılmıştır da kalpleri pas tutmuştur!”^{141 142}

Evet, susuzluğu gideren su olsa da suyu sunan saki Allah'tır:

“O'dur beni doyuran ve suya kandıran!”¹⁴³

İnsanların ihtiyaçlarını gideren ve müstağni kılan da yine Allah'tır:

“Şüphe yok ki O'dur müstağni kılan ve sermaye veren ve hoşnut kılan da O'dur.”¹⁴⁴

Resul-i Ekrem (s.a.a) onun ihtiyaçları gidermek ve müstağni kılmak fiili sıfatlarının tam bir mazharıdır. Aynı şekilde, Hz. Resulullah'ın (s.a.a) ziyaret namesinde de varit olduğu şu ayet-i celilede Yüce Allah, onun şefaet ve feyiz vesilesi olduğunu tasdik eder:

¹⁴⁰ Muhammed: 24

¹⁴¹ Mutaffifin: 14

¹⁴² Kenzu'l Fevaid, c.2, s.36; Bihar, c.10, s.216

¹⁴³ Şuara: 79

¹⁴⁴ Necm: 48

“Biz, her peygamberi ancak, Allah’ın izniyle itaat olunsun diye gönderdik. Onlarda nefislerine zulmettikleri vakit sana gelerek Allah’tan mağfaret dileselerdi ve Peygamber de onlar için mağfaret dileseydi, elbette Allah’ın tövbeleri kabul eden ve rahim olduğunu görür ve anarlardı.”¹⁴⁵

Demek ki her kim neye sahipse Resul-i Ekrem’in (s.a.a) bereket kaynağı varlığının bir ürünüdür. Herkes onun feyiz dolu sofrasının bir misafiridir. Evet, bütün bunların hepsi asıl itibarıyla yine Allah’a aittir.

Tevhid Dersi

Camia Ziyareti’nin bazı cümlelerinde her biri birer insan-ı kâmil olan Masumlara (a.s) çok değerli bazı fiil ve vasıflar isnat edilir. Bunların hiçbirisi de tevhidi zedeleyecek yasak sahaya girilmeksizin ifade olunur. Lakin yine de bu sıfatlarla donanma ihtimalini uzak bulan (imkânsız değil) akılların tatmin olması adına ziyaret name metninin ilk kısımları ya da son bölümlerinde; ziyarete giriş ya da sonuçlandırma babından hâlis ve öz tevhide vurguda bulunulur. Böylece söz konusu ortak sıfatların bağımsız bir şekilde değil de aslında birer Allah halifesi, ilâhî isim ve sıfatların birer ayna ve mazharları olarak o zatlara isnat edildiği hatırlatılır. Gaye, her tür aşırılık, ifrat, sapkın düşünce, abartı ve anlamsız isnatların önünü almaktır. Örneğin Camia-ı Kebire ziyaretinde eğer “Allah sizinle açar, sizinle kapar ve sizin vesilenizle yağmur yağdırır... Allah kimi dilerse o sizin vesilenizle işe koyulur...” diye buyruluyorsa, bu cümleden hemen sonra “Her kim Allah’ı yegâne bilirse, sizden geleni kabul eder...” diye hatırlatılır. Aynı şekilde “muhakkak benimle Allah arasında günahlar perdedir ve bunları sadece sizin rızanız dışında hiçbir şey kaldıramaz...” diye buyruluyorsa hemen peşi sıra “Siz benim günahlarımın bağışlanmasına vesile ve bana şefaataçı olduğunuz için”¹⁴⁶ cümlesi gelir. Varis Ziyaretinde “o senin kulun ve kulunun oğludur”¹⁴⁷ diye ziyarete başlanır.

Masumları (a.s) uzaktan ziyaret ederken “Ben bütün her şeyden koparak size ve atalarınıza geldim”¹⁴⁸ diye bir ifade yer alıyorsa eğer, bu

¹⁴⁵ Nisa: 64

¹⁴⁶ Men La Yahduruhu’l Fakih, c.2, s.615; Mefatihü’l Cinan, Ziyaret-i Caima-ı Kebire

¹⁴⁷ Misbahu’l Müctehid, s.720; Mefatih, “Camia-ı Kebire”

¹⁴⁸ Misbahu’l Müctehid, s.288-289; Vesail, c.14, s. 589-580

duadan önce ve sonra birçok kez tekbir getirilmesi tavsiye olunur. Bütün bunlar, bu metinlerin tevhid ile dolup taşmasının bir göstergesidir. Aynı şekilde ramazan ve kurban bayramlarında okunan Şehitlerin Efen-disi İmam Hüseyin (a.s) ziyaretnamesinde şu ifadeler yer alır: “Allah’ım, ben senin için namaz kıldım, senin için rükû ve secde ettim. Sen birsin ve yoktur bir şerikin! Zira namaz, rükû ve secde senden başkası için câiz değildir. Çünkü sen, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan ilâhısın!”¹⁴⁹ Tevhid dersleri içeren bu tabirlerin benzerleri Varis Ziyaretinden sonra okunması gereken dua ve namazlarda da mevcuttur. Bu ziyaret nameden önce Yüce Rabbimize hamd u sena, tekbir ve tesbih babından şu cümleler yer alır: “Hamd bizi buna hidayet eden Allah’a mahsustur. Allah bizi hidayet etmeseydi biz hidayete erişmezdik!”¹⁵⁰

Tevhid’in en bariz örneğini Hz. Ali B. Musa Rıza (a.s) ziyaretinden sonra okunan şu duada görebiliriz:

“Ey Rabbim, gaybı senin kendinden başka hiç kimse bilemez! Kötülükleri kendisinden başka hiç kimsenin defedemeyeceği Rabbim! Tüm her şeyin tedbirini kendisinden başka hiç kimsenin idare edemeyeceği Rabbim! Günahları, kendisinden başka hiç kimsenin mağfiret edemeyeceği Rabbim! Yaratılanları, kendisinden başka hiç kimsenin halk edemeyeceği Rabbim! Yağmuru, kendisinden başka hiç kimsenin yağdıramayacağı Rabbim, Muhammed ve Âl-i Muhammed’e salâvat eyle!”¹⁵¹

Şayan-ı dikkat şu ki, bu dua halis ve öz tevhid ile başlamakla birlikte içeriği ve son bölümü de ilâhî tevhid ile yoğrulmuştur. Bütün dualar, ziyaretnameler, zikirler, virtler, fikhî ve hukûkî rivayetler ve sair bütün dini metinler de tıpkı Kur’an-ı Kerim ayetleri gibi birbirini tefsir eden, tebyin eden, takyit ve tahsis eden ve birbirleri için karine hükmünde olan bir muhtevaya sahiptirler. Dolayısıyla, bir ziyaretnamede eğer “sizin aracılığınızla yağmur yağdırır”¹⁵² tabiri yer almışsa, muhakkak diğer bir duada; örneğin Sekizinci Hüccet (a.s) ziyaretinde yer alan duada “yağmuru kendisinden başka hiç kimsenin indiremeyeceği Rabbim” tabiri yer alır.

¹⁴⁹ Bihar, c.98, s.56; Mefatih, “Ramazan ve Kurban Bayramlarında İmam Hüseyin (a.s) Ziyareti”

¹⁵⁰ Misbahu’l Müctehid, s.288-289; Vesail, c.14, s.579-580

¹⁵¹ Bihar, c.99, s.56; Mefatih, , “İmam Rıza Ziyaretinden Sonra Okunan Dua”

¹⁵² Men La Yahduru’l Fakih, c.2, s.615; Mefatih’ul Cinan, Ziyaret-i Caima-i Kebire

Her şeyden öte Kur'an'da semavî meleklerle ilgili “işleri tedbir eden; çekip çevirenler”¹⁵³ sıfatı kullanılır. Bu melekler, kendilerine öğretmenlik eden masum bir insan-ı kâmilin mektebinde talime tabi tutulmuş ve Esmâ-ı Hüsna'yı öğrenmişlerdir. İşte o yüce makamda ilim ve kudret bir ahenk üzere olduklarından talim ve kudret bahşetmek arasında da bir ahenk ve insicam vardır.

Ziyaretnamelerin metninde yer alan en görkemli husus şu ki, her bir ziyarette hem lâfzî hem de içerik bakımından tam bir tevhid dersi sunulur. Zira bu metinlerde insan-ı kâmilin Allah'a hâlis bir itaat ve kulluk bilinciyle bağlandığı ve bu uğurda canını feda ettiğinden bahsedilir. Bu tabir, hem Şehitlerin Efendisi'nin Erbain ziyaretinde yer alır hem de onun ramazan ve kurban bayramlarında okunan ziyaretnamesinde. Bu itibarla onların yaşadıkları genişlik ve darlık, rıza ve gazap, kahır ve muhabbet gibi tüm haller, Allah Teâlâ'nın fiili sıfatlarında fânidir. Onların bu sıfatları haiz oldukları bilinciyle tüm bunların Hakk'ın fiil makamında tahakkuk bulduğu idrak edilebilir. Hz. Hüseyin B. Ali'nin (a.s) altıncı ziyaretnamesinde şu tabirlere rastlarız:

“Rızası, Rahman'ın rızasından kaynaklanan (İmam), selam olsun sana!”¹⁵⁴

Bu lâfzî karineden yola çıkıldığında Camia Ziyareti'nin sonunda yer alan şu tabirin anlamı da anlaşılabilir olur:

“Şüphesiz benimle Allah arasında öylesine günahlar var ki, sizin rızanız dışında hiçbir şey onu gideremez!”

Dışı güzel, içi derin, içeriği dakik, muhtevası asil bu ziyaretnamelerle ziyaretine gidilen zatın şirin ve şerif huzuruna varmak neticesinde bütün ziyaretçiler veda esnasında tekrar tekrar şöyle arz ederler:

“Allah beni tekrar ve tekrar dönmekle rızıklandırısın! ... Allah'ım, bunu benim onları ziyaret ettiğim en son ahit kılma! ...”¹⁵⁵

Son söz şu ki, her ziyaretin azametinin ölçütü, marifettir ve her bir ziyaret neticesinde ziyaretçinin marifeti artmalıdır. Dolayısıyla muhterem ziyaretçiler, Resul-i Ekrem ve onun kerem sahibi Ehlibeyti'ni (a.s) ziya-

¹⁵³ Naziat: 5

¹⁵⁴ Mefatihul Cinan, “İmam Hüseyin'in (a.s) Altıncı Ziyareti”

¹⁵⁵ Uyun-ı Ahbar-ı Rıza (a.s), c.2, s.278

ret ile müşerref olduklarında bu ziyafetten daha çok pay almak için her daim çabalamalıdır. Kendi memleketlerine dönerken bu hanedana dönük marifet ve muhabbetle dolup taşan bir kalp ile dönmek peşinde olmalıdırlar. Allah Teâlâ'dan, bir katre olsun kendi muhabbeti ve veli kullarının muhabbetinden ve bizleri ona yaklaştıracak ameli muhabbetten kendilerine de nasip buyurmasını niyaz etmelidirler.

“Ey iştîyak dolu kalplerin ümidi! Ey muhabbet ehlinin nihâî arzusu! Ben senden senin sevgini istiyorum, seni sevenlerin sevgisini ve beni sana yaklaştıracak amellerin sevgisini de! Seni, senden gayri her şeyden çok sevebileceğim ve benim sevgimi senin rızana varan yolda kılavuz kılacak bir muhabbet istiyorum! Sana olan iştîyakımı sana isyanın önünde bir mani kılacak bir muhabbet istiyorum! Bana, senin bana nazar kılmanı sağlayacak bir minnette bulun! Bana, sevgi ve şefkat gözüyle nazar eyle! Yüzünü benden çevirme! Beni kendi nezdinde saadet bulan ve pay sahibi olanlardan kıl! Ey icabet eden, Ey rahim olanların en merhametlisi!”¹⁵⁶

﴿ و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين ﴾¹⁵⁷

¹⁵⁶ Bihar, c.91, s.149; Mefatihü'l Cinan, “Münacatu'l Muhibbin”

¹⁵⁷ Duamızın sonu, âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamdetmektir.

Kaynakça

Avali El Leali, İbn-u Ebş Cumhur Ehissai (Hicri 10. yy) Seyyidu'ş Şüheda, Kum, 1403 H.

Biharu'l Envar El Camiati Li Dureri Ahbari El Eimmeti'l Athar, Muhammed Bakır Bin Muhammed Taki, Allame Meclisi (ö. 1110 H.) Daru İhyai Et- Turasi'l Arabi, Beyrut, 1403 H.

Cami'ul Makasid Fi Şerhi El Kavaid, Şeyh Ali Bin Hüseyin El Kereki, Muhakkik-i Sani (ö. 940 H.)

Camiu'l Ahbar, Tacuddin Muhammed Bin Muhammed Şuayri (6.YY.) Kum, İntişaret-e Razi, 1363 H.Ş.

Cevahiru'l Kalam Fi Şerhi Şerayi'l İslam, Muhammed Hasan Necefi (1266 H.) Tahkik: Abbas Koçani, 7. Baskı, Beyrut, Daru İhyai Et- Turasi'l Arabi

Dairetu Maarifi'l Karni'l İşrin, Muhammed Ferid Vecdi, Beyrut, Daru'l Fikr

Deaimu'l İslam ve Zikru'l Helal ve'l Haram ve'l Kadaya ve'l Ahkâm Min Ehlibeyt-i Resulillah (sav) Ebu Hanife Numan Bin Muhammed Temimi El Mağribi, Tahkik: Arif Tamir, Beyrut, Daru'l İdva, 1995

Divan'e Hace Hafız Şirazi, Şemsuddin Muhammed Hafız Şirazi (792 H.) Tahsis: Seyyid Ebu'l Kasım Encevi Şirazi, 4.Baskı, Sazman-ı İntişarat-e Cavidan, 1361 H.Ş

Divan-e Eş'ar-e Hakani

Divan-e Hekim Nasır Husrev Kubadiyani, Tahkik: Mücteba Minevi-Mehdi Muhakkik, Tahran, İntişarat-e Emir Kebir, 1375 H.Ş

Ed Durru'l Mensur Fi Tefsiri'l Mensur, Celaleddin Abdurrahman Es Suyuti (ö. 911 H.) Beyrut, Daru'l fikr, 1993

- Ekrebu'l Mevarid Fi Fusehi'l Arabiyyeti ve's Şevarid, Said El Huri Eş- Şertuni, Kum, Mektebetu Ayetillahi'l Uzma Necefi El- Mar'âşi, 1403 H.
- El Beledu'l Emin, İbrahim Bin Ali Al Amuli El Ke'emi (ö.905 H.) Taş Baskı
- El Cami' Li Ahkami'l Kur'an, Ebu Abdillan Muhammed Bin Ahmed el Ensari El Kurtubi (ö. 671 H.) Beyrut, Daru'l Fikr, 1993
- El Emali Ev'il Mecalis, Ebu Cafer Muhammed Bin Ali Bin El Huseyn Bin Babuveyh El Kummi, Şeyh Saduk (ö. 381 H.) Tahkik: Hüseyin El A'lemi, 5. Baskı, Beyrut, Müessesu'l A'lemi Li'l Matbuat, 1410 H.
- El Emali, Ebu Cefer Muhammed Bin El Hasan, Şeyh Tusi (385-460 H.) 1. Baskı, Kum Daru's Sekafe, 1414 H.
- El Ğarat, Ebu İshak İbrahim B. Muhammed B. Said B. Hilal Es Sakafi (283 H.) Tahkik: Seyyid Abduzzehra Huseyni El Hatib, 1. Baskı, Daru'l Kutubi'l İslamiyye, 1190
- El Haraic ve'l Ceraih, Kutbuddin Ebu'l Hasan Said Bin Hibetullah Ravendi (ö.573 H.) Müesseset' İmami'l Mehdi, 2. Baskı, Beyrut, Müessesetu'n Nur Li'l Matbuat, 1411 H.
- El İhticac; Ebu Mansur Ahmed Bin Ali Bin Ali Bin Ebi Talib (Ö. 520 H.), Tahkik: İbrahim El Behaduri-Muhammed El Hadi Beh, 1.Baskı, Kum, Usve, 1413 H.
- El İhtisas, Ebu Abdillan Muhammed Bin Muhammed Bin Nu'man El Ukberi, Şeyh Müfid, (336-413 H.) Tahkik: Ali Ekber Gaffari, 6. Baskı, Kum, Müessesetu'n Neşr El İslami, 1418. H.
- El İlahiyat Min Kitabi's Şifa, Hüseyin Bin Abdullan Bin Sina (370-428 H.) Tahkik: Hasan Hasanzade Amuli, 1. Baskı, Kum, Merkezi'n Neşr Et- Tabi' Li Mektebi'l İlam El- İslami, 1418 H.
- El İrşad Fi Ma'rifeti Hucecillahi Ala'l İbad, Ebu Abdillan Muhammed Bin Muhammed Bin Nu'man El Ukberi, Şeyh Müfid, (336-413 H.) Tahkik: Müessesetu Ali'l Beyt Li İhyai't Turas, 1. Baskı, Tahran, Daru'l Usve, 1375 H.Ş.
- El İsabetu Fi Temyizi's Sahabe, Şehabuddin Ebu'l Fazl Ahmed Bin Ali Bin Haceri'l Askalani (ö. 852 H.) Beyrut, Daru İhyai't Turasi'l Arabi
- El İşarat ve Et- Tenbihat, Hüseyin Bin Abdillan Bin Sina (370-428 H.), Tahkik: Mücteba Ez Zari'i, 1. Baskı, Kum, Butsan-e Kitab, 1423 H.
- El Kâfi (Usul, Furu, Ravda) Ebu Cafer Muhammed B. Yakub B. İshak Er Razi, Şeyh Kuleyni (329 H) Tashih: Ali Ekber Gaffari, 3. Baskı, Beyrut, Dar-u Sa'b- Daru't Tearuf, 1401 H

- El Kamusu'l Muhit, Mecduddin Muhammed B. Yakup El Firuzabadi (729-817 H), Beyrut, Dar-u İhyai't Turasi'l Arabi, 1991
- El Kavaid Ve'l Favaid, Ebu Abdullah Muhammed B. Mekki El Amuli, Şehid-iEvvel (786H) Tahkik: Abdulhadi El Hekim, Kum, Mektebetu'l Müfid
- El Keşf-u Ve'l Beyan (Tefsir-i Sa'lebi diye meşhur) Ebu İshak Ahmed, El İmam Sa'lebi (427 H.) Tahkik: İbn-u Muhammed İbn-u Aşur, Beyrut, Dar-u İhyai't Turasi'l Arabi, 2002
- El Keşşaf An Hakaik-i Ğevamizi't Tenzil Ve Uyuni'l Ekavil Fi Vucuhi't Tevil, Mahmud B. Ömer Ez Zamaşeri (528 H) Tertib ve Tashih: Mustafa Huseyn Ahmed, 3.Baskı, Daru'l Kitab El Arabi, 1987
- El Luhuf Ala Katla't Tufuf, İbn-u Tavus (664 H) Tahkik: Ahmed Fihri Zencani, 1. Baskı, Tahran, Emir Kebir, 1379 H.Ş
- El Mehasin, Ahmed B. Muhammed B. Halid El Berki (274 H) Tahkik: Seyyid Mehdi Recai 2. Baskı, Kum, El Mecme'ul Alemiyyi Li Ehli'l Beyt (a.s) 1416 H
- El Mehecce'tu'l Beyda Fi Tehzibi'l İhya, Muhammed Muhsin B. Murtaza Feyz El Kaşani (1007-1091 H) Beyrut, Müessestü'l A'lemi, 1403 H
- El Misbahu'l Munir Fi Ğeribi's Şerhi'l Kebir Li'r Rafii, Ahmed B. Muhammed B. Ali El Mukri El Feyyumi (770 H.) Kum, Müessese Dari'l Hicre, 1405 H.
- El Mizan Fi Tefsiri'l Kur'an, Seyyid Muhammed Huseyn Tabatabai, 3. Baskı, Beyrut, Müessestü'l A'lemi, 1991
- El Mu'temed Fi Şerhi'l Menasik Kitabı'l Hac, Muhadarat Seyyid Ebu'l Kasım Mu-sevi El Hui (1413 H) Takrir: Seyyid Rıza Halhali, Kum, Lutfi, 1409 H.
- El Murakabat, Mirza Cevad Ağa Meliki Tebrizi, Daru'l İtisam, 1416 H
- El Urvetu'l Vuska, Seyyid Muhammed Kazım Tabatabai Yezdi (1337 H) 3. Baskı, Kum, İsmailiyan, 1416 H
- En Nihaye Fi Ğaribi'l Hadis Ve'l Eser, Mecdudiin Ebu's Saadat Mübarek B. Muhammed El Cezeri, İbn-u Kesir (544-606 H) Tahkik: Tahir ahmed Ez Zavi-Mahmud Muhammed Et Tenahi, Kahire-Beyrut, Daru'l Kitab El Mısri-Daru'l Kitab El Lübni, (Tarihsiz)
- Er Ravdatu'l Behiyye Fi Şerhi'l Lum'eti'd Dımeşkiyye; Zeynuddin B.Ali El Cebeli El Amuli, Şehidu's Sani (911-965 H.) Tashih: Mustafa Nasrullahi- İbrahim Muhammedi, Müessese-i Genc-i İrfan, 1423 H.
- Es Sihah Tacu'l Luĝe ve Sihahi'l Arabiyye, İsmail B. Hammad El Cevheri, Tahkik: Ahmed Abdulgafur Attar, İntişarat-e Emiri, 1368 H.Ş
- Es Siretu'n Nebeviyye, İmam Ebu'l Fida İsmail B. Kesir (701-747 H) Tahkik: Mustafa Abdulvahid, Beyrut, Daru'l Marife, 1971

- Esraru'l Hikem, Molla Hadi Sebzevari, Tashih: Seyyid İbrahim Meyanci, Tahran, İntişarat-i Kitabfuruşi İslamiyye, 1380 H.Ş.
- Esraru'l İbadat
- Et Tahkik Fi Kelimati'l Kur'ani'l Kerim, Hasan El Mustafavi, 1. Baskı, Tahran, Merkez-i Neşr-i Asar-e Allame Mustafavi, 1385 H.Ş.
- Et Tefsiru'l Kebir, Fahrud-din Muhammed Bin Ömer Er Razi (544-604 H.) Beyrut, Daru'l Kutubi'l İlmiye, 2009
- Et Tevhid, Ebu Cafer Muhammed Bin Ali Bin El Huseyn Bin Babuveyh El Kummi, Şeyh Saduk (ö. 381 H.) Tahkik: Seyyid Haşim Huseyni Tahrani, 6. Baskı, Kum, Menşurat-e Camiatu'l Muderrisin Fi'l Havzati'l İlmiyye, 1416 H.
- Et- Tibyan Fi Tefsiri'l Kur'an, Ebu Cafer Muhammed Bin El Hasan, Şeyh Tusi (385-460 H.) Beyrut, Daru İhyai Et- Turasi'l Arabi
- Et Tuhfetu's Seniyye Fi Şerhi Nuhbeti'l Muhsiniyye, Seyyid Abdullah Bin Nime-ullah El- Cezayiri, El Yazması, Astan-i Kuds-i Razavi No: 2269
- Fethu'l Bari Şerhu Sahihi'l Buhari, Ahmed B. Ali B. Hacer El Askalani (773-852 H.) 1. Baskı, Daru'l Kutubi'l İlmiye, 1989
- Fıkh'u'r Rıza, Mensub be İmam Ali B. Musa Rıza (a.s), 1. Baskı, Meşhed, Kongre-i Cihani İmam Rıza (a.s) 1406 H.
- Futuhatu'l Mekkiye; İbn-u Arabi (638 H) Beyrut, Dar-u Sadır
- Golistan-e Sa'di, Derleyen: Halil Hatib Rehber, İntişarat-e Safi Alişah, 1366 H.Ş
- Gozide-i Eş'ar-e Ferruhi Sistani, Ebu'l Hasan Ali B. Culuğ (Ferruhi-i Sistani) (429 H)
- Ğureru'l Hikem Ve Dureru'l Kelim, Abdolvahid B. Muhammed Temimi El Amedi (510-550), Kum, Defter-e Tebliğat-e İslami, 1366 H.Ş
- İkbalu'l A'mal, Radiyuddin Ebu'l Kasım Ali Bin Musa Bin Cafer Bin Tavus (589-664 H.)1. Baskı, Daru'l Hucce Li's Sekafe, 1418 H.
- İlelu'ş Şerayi', Ebu Cafer Muhammed B. Ali B. Hüseyin B Babuveyh El Kumi, Şeyh Saduk (381) Kum, Mektebetu'd Devari
- İrfan-e Umre, Abdullah Cevadi Amuli, 1. Baskı, Kum, İsra, 1384 H.Ş
- İrşadu'l Kulub, El Hasan Bin Ebi'l Hasan Muhammed Deylemi (8. yy.) Tahkik: Seyyid Haşim Mİlani, 1. Baskı, Tahran, Daru'l Usve, 1375 H.Ş.
- Kamilu'z Ziyarat, Ebu'l Kasım Cafer B. Muhammed B. Kuluveyh El Kummi (368 H) Tahkik: Neşru'l Fakahe, 1. Baskı, Neşr-i İslami, 1417 H.
- Kenzu'l Fevaid, Ebu'l Feth Muhammed B. Ali B. Osman El Keraceki Et Trablusi (449 H) Tahkik: Abdullah Ne'me, Beyrut, Daru'l İdva, 1985

- Keşfu'l Esrar Ve Uddetu'l Ebrar (Hace Abdullah Ensari Tefsiri diye meşhur) Ebu'l Fadl Reşiduddin El Meybudi (520 H) Matbaat-u Meclis, 1331 H.Ş
- Keşfu'l Ğumme Fi Marifeti'l Eimme, Ebub'l Hasan Ali B.İsa B.Ebi'l Feth Erbili (693 H) 1. Baskı, Beyrut, Daru'l Murtaza, 1427 H
- Keşfu'l Lisam An Kavaidi'l Ahkâm, Bahauddin Muhammed B. El Hasan El İsfahani, Fadil-i Hindi (1062-1137 H) Tahkik: Kum Camiatu'l Müderrisin'e baĝlı Müessesesi-i Neşr-i İslami 1416 H.
- Kifayetu'l Eser, Ali B. Muhammed Hazza El Kummi (4. yy) Kum, Neşr-i Bidar, 1401 H.
- Kitabu'l Hac, Abdullah Cevadi Amuli, Tahkik: Hüseyin Azadi, İsra, 1423 H.
- Kitabu'l Hilaf, Ebu Cafer Muhammed B. El Hasan Tusi (385-460) Neşr-i İslami, 1407 H.
- Kitabu'l Hisal, Ebu Cafer Muhammed B. Ali B. Hüseyin B Babuveyh El Kumi, Şeyh Saduk, Kum Camia-ı Müderrisin, 1403 H.
- Kitabu'l Mezar, Ebu Abdillan Muhammed B. Muhammed B. Numan, Şeyh Müfid (336-413 H) Kum, Kongre-i Şeyh Müfid, 1413 H
- Kitabu'l Vafi, Muhammed Muhsin B. Murtaza El Feyz El Kaşani (1007-1091) İsfahan, Mektebetu'l İmam Emiri'l Müminin Ali (a.s) 1412 H
- Kitabu's Salat, Murtaza B. Muhammed Emin, Şeyh El Ensari (1214-1281) Tahkik: Lecnetu't Tahkik, Kum, Mecmau'l Fikri'l İslami, 1415 H.
- Kitabu't Tabakati'l Kebir, Muhammed B. Saad B. Muni' Ez Zuhri (230 H) Tahkik: Ali Muhammed Ömer, Kahire, Mektebu'l Hanci, Kahire, 2001 H
- Kitabu't Tahare, Murtaza B. Muhammed Emin, Şeyh Ensari (1214-1281 H) Kum, Mecmau'l Fikri'l İslami, 1422 h
- Külliyat-e Divan-e İlahi Komşei, Mehdi İlahi Komşei, Tahran, İntişarat-e İlmiye-i İslami
- Lısanu'l Arab, İbn-u Manzur (711 H) Kum, Neşr-e Edeb-e Hovze, 1363 H.Ş
- Maani'l Ahbar, Şeyh Saduk, Tahkik: ali Ekber Ğaffari, 3. Baskı, Kum, Müessesetu'n Neşri'l İslami, 1416 H
- Mebakıb-u Âl-i Ebi Talib, Reşiduddin Muhammed B. Ali B. Şehraşub (588 H) Matbaatu'l İlmiye, Kum
- Mecma'ul Bahreyn, Fahreddin Et Tureyhi (1085 H) Tahkik: Seyyid Ahmed El Huseyni, 2. baskı, Mektebu'n Neşri's Sakafeti'l İslamiyye, 1408 h.

- Mecma'ul Beyan Fi Tefsiri'l Kur'an, Ebu Ali El Fadl B. El Hasan, Eminu'l İslam Terbisi (468-547 H) Tashih ve Tahkik: Seyyid Haşim Resuli Mehellati- Seyyid Fazlullah Yezdi Tabatabai, Daru'l Marife 1988
- Mefatihul Cinan, Şeyh Abbas Kummi (1294-1359)
- Men La Yahduruhu'l Fakih, Şeyh Saduk, Mektebetu's Saduk, Tahran, 1393 H.
- Mir'atu'l Hameyn, İbrahim Rafet Paşa, Kahire, Daru'l Kutubi'l Mısıriyye, 1925
- Misbahu'l Hidaye İle'l Hilafeti Ve'l Velaye, İmam Humeyni (ks) Tercüme: Seyyid Ahmed Fihri, Tahran, Peyam-e Azadi, 1360 H.Ş
- Misbahu'l Müteheccid Ve Silahu'l Muteabbid, Şeyh Tusi (460 H)
- Misbahu's Şeria Ve Miftahu'l Hakika, İmam Sadık'a (a.s) mensup, Tahkik: Hasan Mustafavi, Tahran, Encümen-e İslami Hikmet ve Felsefe-i İslami, 1360 H.ş
- Mu'cem-u Mekayisi'l Luğe, Ebu'l Hasan Ahmed B. FarisB. Zekeriya (395 H) Tahkik: Abdusselam Muhammed Harun, Kum, Mektebu'l İ'lami'l İslami, 1404 h
- Mu'cemu'l Buldan, Şehabuddin Ebbu Abdillan Yakut B. Abdullan Hemevi Rumi El Bağdadi (620 H) 2. Baskı, Beyrut, Dar-u Sadır, 1995
- Müfredat-u Elfazil Kur'an, Rağıb El İsfahani, Tahkik, Safvan Adnan Davudi, Beyrut-Dimesk, Ed Daru's Şamiyye- Zevil Kurba, Daru'l Kalem, 1996
- Müstedreku'l Vesail ve Müstenbetu'l Mesail, Mirza Huseyn Nuri (1320 H), Kum, Müesseset-u Ali'l Beyt (a.s) Li İhyai't Turas, 1407 h
- Müstemseku'l Urveti'l Vuska, Seyyid Muhsin Tabatabai Hekim, Kum, Daru't Tefsir, 1416 h
- Müstenedu's Şia Fi Ahkami's -Şeria, Mevla Ahmed B. Muhammed Mehdi Neraki (1245 H) Tahkik: Müesseset-u Ali'l Beyt (a.s) Li İhyai't Turas, Meşhedil Mukaddese, 1417 H.
- Müteşabihu'l Kur'an, kadı Abdulcebbar B. Ahmed El Hemedani (415 H.) Thkik: Dr. Adnan Muhammed Zerzur, Beyrut, Daru't Turas
- Nassu'l Husus Fi Tercimeti'l Füsus (Şerh-u Füsusi'l Hikem Muhyiddin İbn-i Arabi) Rüknu'ddin Mesud B. Abdullan Şirazi, Baba Rükna, Tahkik: Recebali Mazlumi, Tahran, McGill Üniversitesi İslami Araştırmalar Tahran Şubesi, 1359 H.Ş
- Nehcu'l Belağa, Ebu'l Hasan Muhammed B. Huseyn B. Musa Seyyid Radi (359-406 H) Tercüme: Muhammed Deşti, 3. Baskı, Kum, Kudüs, 1383 H.Ş
- Nehcu'l Belağa, Hasan Muhammed B. Huseyn B. Musa Seyyid Radi (359-406 H), Kum, Defter-e İntişarat-e İslami, 1405 H.

- Nehcu'l Hak Ve Keşfu's Sıdk, Cemaluddin Hasan B.Yusuf B. Ali b. Mutahhar, Allame Hilli (726 H), Kum, Daru'l Hicre, 1407 H.
- Nihayetu'l İhkam Fi Ma'rifetu'l Ahkâm, Cemaluddin Hasan B.Yusuf B. Ali b. Mutahhar, Allame Hilli (726 H) 2. Baskı, Kum, İsmailiyan, 1410 H.
- Rahik-i Mahtum Şerh-e Hikmet-e Mütealiye; Abdullah Cevadi Amuli, 3. Baskı, Kum, Merkez-e Neşr-e İsrâ, 1386 H.Ş
- Rahmetun Mine'r Rahman Fi Tefsir ve İşarati'l Kur'an Min Kelami Eş Şeyh El Ekber Muhyiddin İbnu'l Arabi (638 H.) Cem' ve Telif: Mahmud Mahmud Garib, (Ala Hamişihî: İcazu'l Beyan Fi't Tercimeti Ani'l Kur'an Li'ş Şeyh El Ekber İbnu'l Arabi) 1989
- Ravdatu'l Muttakin Fi Şerhi Men La Yahduruhu'l Fakih, Muhammed Taki Mec-lisi (1003-1070H) Bunyad-e Ferheng-e İslami, Hac Muhammed Kuşan-pur, 1381 H.Ş
- Ravdu'l Cinan ve Ravhu'l Cinan Fi Tefsiri'l Kur'an, Hüseyin B. Ali B. Ahmed El Huzai Nişaburi, Ebu'l Fütuh Razi (554 H) Tahkik: Muhammed Cafer Yaheki-Muhammed Mehdi Nasih, 2. Baskı, Meşhed, Asitan-e Kuds-e Ra-zavi, Bünyad-e Pejuheşhay-e İslami, 1377 H.Ş
- Sahife-i Nur, Mecmua-i Rahnemudhaye İmam Humeyni (ks) Tedvin: Sazman Medarik-i Ferhengi İnkılab-e İslami, 2. Baskı, Tahran, Vezaret-i Ferheng ve İrşad İslami, 1373 H.Ş
- Sahife-i Seccadiye, İmam Seccad (a.s) Tercüme: Feyzu'l İslam, Tahran, 1375 H.
- Sahifetu'r Rıza, İmam Ali B.Musa Rıza (a.s) (148-203 H) Meşhed, Kongre-i Ci-hani İmam Rıza (a.s) 1406 H.
- Sahihu'l Buhari, Muhammed B. İsmail El Buhari (256 H) Tahkik: Ahmed Mu-hammed Şakir, Beyrut, Daru'l Ceyl
- Sefinetu'l Bihar ve Medinetu'l Hikem ve'l Asar, Şeyh Abbas Kummi, 2. Baskı, Daru'l Usve, 1416 H.
- Sünen-u Tirmizi, Ebu İsa Muhammed B. İsa B.Sure (279 H) Beyrut, Daru'l Fikr, 1994
- Şerh-e Çehel Hadis, İmam Humeyni (ks) 1. Baskı, Tahran, Müessese-i Tanzim ve Neşr-e Asar-e İmam Humeyni (ks) 1371 H.Ş
- Şerh-e Mukaddime-i Kayseri Ber Füsusu'l Hikem, Seyyid Celaleddin Aştıyani, 4. Baskı, Kum, Merkez-e İntişarat-e Defter-e Tebliğat-e İslami, 1375 H.Ş

- Şerhu Nehci'l Belağa li İbn-i Ebi'l Hadid, Hibetuddin Ebu Hamid Muhammed B. Muhammed B. Hasan B. Hadid El Mutezili (656 H.) Kahire, Dar-u İhyai't Turasi'l Arabi, 1385 H.
- Şerhu'lİşarat ve't Tenbihat, Nasıruddin Muhammed B. Muhammed, Muhakkik Tusi (672 H) Tahkik: Hasan Hasanzade Amuli, 1. Baskı, Kum, Butsan-e Kitab, 1426 H.
- Taiyyetu İbn-u Fariz, Ebu Hafs Ve Ebu'l Kasım Ömer Bin Ebi'l Hasan Bin El Mürşid Bin Ali, İbn-u'l Fariz (576-632 H.) Mektebetu Es- Sekafeti Ed- Diniye Tarihu Medineti Ed- Dimeşk, İbn-u Asakir
- Tarihu'l Ya'kubi, ahmed Bin Ebi Yakub Bin Cafer (ö.292 H.) Beyrut, Dar Sadır, 1379 H.
- Tefsir El Kummi, Ebu'l Hasan Ali Bin İbrahim El Kummi (H. 3. Asır) Tashih: Seyyid Tayyib Musavi El- Cezayiri, 4. Baskı, Kum, Daru'l Kitab Li't Tibae ve Neşr, 1368 H.Ş
- Tefsir El Kur'an'il Azim, İmaduddin Ebu'l Feda İsmail Bin Kesir El Kureşi Ed- Dimeşki (ö.774 H.) Tahkik: Yusuf Abdurrahman El Mar'aşi, Beyrut, Daru'l Marife, 1993
- Tefsir-i Mensub İle'l İmam Hasan El- Askeri (a.s) Tahkik: Seyyid Ali Aşur, 1. Baskı, Beyrut, Müessese't Tarihi'l Arabi, 2001
- Tefsir-u El Bahri'l Muhit, Muhammed Bin Yusuf Ebu Hayyan El Endulusi (745 H.) Tahkik: Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed El Muavviz, 2. Baskı, Beyrut, Daru'l Kutubi'l İlmiye, 2007
- Tefsir-u Es Safi, Muhammed Muhsin Bin Murtaza El Feyz El Kaşani (1007-1091 H.) Tashih: Hasan El A'lemi, Daru'l Murtaza Li'n Neşr
- Tefsir-u Kenz'id Dakaik Ve Bahri'l Garaib, Mirza Muhammed El Meşhedi Bin Muhammed Rıza Bin İsmail Bin Cemaleddin El Kummi (ö. 1125 H.) 1. Baskı, Müessese-i Neşr-i İslami, 1413 H.
- Tefsiru'l Ayyaşi, Ebu Nadr Muhammed Bin Mesud Bin Ayyaş Sğllemi El Semerkandi (ö. 320) Tashih: Haşim Resuli Mahallati, Tahran, El Mektebetu'l İlmiyyeti'l İslamiyye, Tarihsiz
- Tefsiru'l Menar, Muhammed Reşid Rıza (ö.1354 H.) 2. Baskı, Beyrut, Daru'l Kutubi'l İlmiye, 1426 H.
- Tefsiru't Tahrir ve Et Tahrir (Tefsir-u İbn-i Aşur), Muhammed Tahir İbn-u Aşur (ö. 1393 H.) 1. Baskı, Beyrut, Müessese't Tarihi'l Arabi, 1420 H.

- Tehzibu'l Ahkâm Fi Şerhi'l Mukni'e, Ebu Cafer Muhammed Bin El Hasan, Şeyh Tusi (375-460 H.) Tahkik: Seyyid Hasan Musevi El Harsan, Beyrut, Daru't Tearuf-Daru's Sa'b, 1401 H.
- Tuhfu'l Ukul An Ali'r Resul, Ebu Muhammed Hasan Bin Ali Bin Hüseyin Bin Şu'be El Harrani (H. 4. Asır) Tahkik: Ali El Gaffari, 4. Baskı, Kum, Müessesese En- Neşri'l İslami, 1416 H.
- Uddetu'd Dai ve Necahu's Sai, Ahmed B. Fahd El Hilli (757-841 H.) Tahkik: Müessesese-i Maarif-i İslami, 2. Baskı, Kum, Müessesese-i Maarif-i İslami, 1425 H.
- Usdu'l Ğabe Fi Ma'rifeti's Sahabe, İzzuddin Ebu'lHasan Ali Bin Muhammed El Ceziri, İbnu'l Esir (ö. 630 H.) Tahkik: Ali Muhammed Muavvez-Adil Ahmed Abdu'l Mevcud, Beyrut, Daru'l Kutubi'l İlmiye
- Uyunu Ahbari'r Rıza (a.s),Ebu Cafer Muhammed B. Ali B. Hüseyin B Babuveyh El Kumi, Şeyh Saduk, Tashih: Hüseyin El A'lemi, 1. Baskı, Beyrut, Müessesetu'l A'lemi Li'l Matbuat, 1404 H.
- Vesailu's Şia İla Tahsil-i Mesaili's Şeria, Muhammed B. El Hasan, Şeyh Hurr El Amuli (1104 H.) Beyrut, Daru İhyai't Turasi'l Arabi, 1412 H.

ÜSTAD ABDULLAH CEVADÎ ÂMULÎ

HAC

İlahî Aşkın Tecellîgâhı

Hac ve umre ibadetlerinin farzları ve haramları ya da doğruları ve yanlışları ile ilgili 'hükümlerini' konu alan özel bir ilmin bulunması gibi, haccın 'hikmetlerini' konu edinen başka bir ilim daha vardır. Bu ilim, haccın sırlarını incelemeyi amaç edinir ve bu ibadetin enginliklerindeki nice incelikleri ve nükteleri gün yüzüne çıkararak mânâ semalarında kanatlandırmaya çalışır. Fakat üzülererek görmekteyiz ki haccın bu boyutunu inceleyen çalışma çok azdır.

İşte bu boşluğu dolduran ve alanında yazılmış eşsiz eserlerden biri de Üstad Cevadî Âmulî'nin kaleme aldığı bu kitaptır.

Bu eserin mütalaası iman kardeşlerimiz için bir şuur, basiret ve hatırlama sebebi; hac yolcuları için bir azık, Beyt-i Haram'a yönelenler için bir binek, Rablerinin çağrısına icabet ederek ziyaret azmi taşıyanlar için de bir erzak olacaktır. İnşallah.

جامعة
المصطفى
العالمية
سنة النشر ١٤٣٥

Turkey Representation
Office of al-Mustafa
International University